ΚΟΥΟΥΖΙΝΕΝ, ΑΡΜΠΑΤΩΦ, ΜΠΕΛΙΑΚΩΦ κ.ά.

ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ-ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ

Μαρξιστική σκέψη 10

VI. ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 25

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

10

Κουουσίνεν, Ἀρμπάτωφ, Μπελιακώφ, Βιγκόντσκι,
Μακαρόφσκι, Μιλεϊκόφσκι, Σιτκόφσκι, Σεϊντίν

ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ
ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ - ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ

V

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΘ "ΘΕΜΕΛΙΟ„
ΑΘΗΝΑ

Πρώτη ρωσική έκδοση : Μόσχα 1959
Ἡ παρούσα έλληνική : Δεκέμβρης 1964, Ἀθήνα

Copyright "ΘΕΜΕΛΙΟ,, 1964
Μετάφραση : Δ. Σάρλης

Περιεχόμενα

ΚΕΦ. 1. Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ ΚΑΙ Η ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	Σελ.	9
ΚΕΦ. 2. ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ ΣΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ	»	56
ΚΕΦ. 3. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	»	93
ΚΕΦ. 4. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	»	134
ΚΕΦ. 5. ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	»	179
ΚΕΦ. 6. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟ	»	209
ΚΕΦ. 7. Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	»	301

Σοσιαλισμός καί κομμουνισμός

1

Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί ἡ προλεταριακή δημοκρατία

Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση φέρνει στήν ἐξουσία τούς ἐργαζόμενους μέ ἐπικεφαλῆς τήν ἐργατική τάξη. Οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις — οἱ καπιταλιστές καί οἱ τσιφλικάδες — ἀπομακρύνονται ἀπό τήν πολιτική ἐξουσία, δέν ἐγκαταλείπουν ὅμως ἀκόμα τό στίβο τῆς ταξικῆς πάλης. Μέ τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἀρχίζει ἡ περίοδος τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό. Εἶναι ἡ περίοδος, κατά τήν ὁποίαν πραγματοποιεῖται ὁ ἐπαναστατικός μετασχηματισμός τῆς κοινωνίας ἀπό καπιταλιστική σέ σοσιαλιστική.

Ὅπως δίδαξαν οἱ κλασικοί τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ, ὁ μετασχηματισμός αὐτός πραγματοποιεῖται μέ τήν ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

Τί εἶναι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου; Εἶναι ἡ ἐξουσία τῶν ἐργαζομένων, πού καθοδηγεῖται ἀπό τήν ἐργατική τάξη καί ἔχει σά σκοπό της τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

«Δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, — ἔγραφε ὁ Λένιν — ἄν μεταφέρουμε αὐτή τή λατινική, τήν ἐπιστημονική, τήν ἱστορική-φιλοσοφική ἔκφραση σέ πιό ἁπλή γλώσσα, σημαίνει τοῦτο:

μόνο μιά καθορισμένη τάξη, συγκεκριμένα οἱ ἐργάτες τῶν πόλεων, καί γενικά οἱ ἐργάτες τῶν ἐργοστασίων, οἱ βιομηχανικοί ἐργάτες, εἶναι σέ θέση νά καθοδηγήσουν ὅλη τή μάζα τῶν ἐργαζομένων καί ἐκμεταλλευομένων στόν ἀγώνα

γιά τήν ἀνατροπή τοῦ καπιταλιστικοῦ ζυγοῦ, στήν πορεία αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἀνατροπῆς, στόν ἀγώνα γιά τή διατήρηση καί σταθεροποίηση τῆς νίκης, στό ἔργο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ νέου, τοῦ σοσιαλιστικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, σέ ὅλον τόν ἀγώνα γιά τήν πλήρη ἐξάλειψη τῶν τάξεων»*.

1. Ἡ ἱστορική ἀναγκαιότητα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου στή μεταβατική περίοδο

Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση βάζει τέλος στήν ταξική κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης. Γι' αὐτό, τό ἀνέβασμα τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν ἐξουσία καί ἡ γραμμή της γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ συναντοῦν, κατά κανόνα, τήν πιό λυσσασμένη ἀντίδραση ἀπό τήν πλευρά τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, πού ἔχουν ἀνατραπεῖ. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἐφόσον παραμένουν αὐτές οἱ τάξεις, ἐφόσον διατηροῦνται οἱ οἰκονομικές συνθῆκες τῆς ὕπαρξής τους, παραμένει καί ὁ κίνδυνος τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ παλιοῦ, τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος.

Ἡ ἀντίσταση τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι ἀναπόφευκτη

Ὅλες οἱ ἐπαναστάσεις ὑποχρεώθηκαν νά κατανικήσουν τήν ἀντίσταση τῶν ἀντιδραστικῶν τάξεων. Ὅλες οἱ ἀνερχόμενες τάξεις ἀποσπάστηκαν ἀπό τήν μέγγενη τῆς παλιᾶς κοινωνίας, κατά κανόνα, μέ τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐπαναστατικῆς δικτατορίας τους. Ἡ γαλλική ἀστική ἐπανάσταση τοῦ 1789 πραγματοποίησε βαθιούς ἀντιφεουδαρχικούς μετασχηματισμούς καί ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στήν ἀνάπτυξη πολλῶν χωρῶν, πρίν ἀπ' ὅλα γιατί προχώρησε ἀποφασιστικά στή συντριβή τῶν ἀριστοκρατῶν καί τῶν ἄλλων ὀπαδῶν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

* Β. Ι. Λένιν, «Ἅπαντα», 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 387. (Ὅλα τά ἀποσπάσματα ἀπό τά ἔργα τοῦ Λένιν εἶναι ἀπό τήν 4η ρωσ. ἔκδ. τῶν «Ἁπάντων»).

Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἀποτελεῖ τόν πιό βαθύ στήν ἱστορία κοινωνικό μετασχηματισμό· καταργεῖ κάθε εἴδους ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο καί γι' αὐτό εἶναι ὑποχρεωμένη νά κατανικήσει μιά ἰδιαίτερα λυσσασμένη ἀντίσταση. Πράγματι, ἡ κυρίαρχη ἀστική τάξη, ἀπολαμβάνοντας γιά μεγάλο χρονικό διάστημα καί χωρίς κανένα ἔλεγχο, ὅλα τά προνόμια πού δίνουν ἡ ἐξουσία, ὁ πλοῦτος καί ἡ μόρφωση, συνήθισε ὑπερβολικά στή θέση της καί πίστευε ἀκλόνητα ὅτι τό σύστημα στό ὁποῖο αὐτή διατάζει καί οἱ ἄλλοι ὑπακούουν εἶναι αἰώνιο. Γι' αὐτό ἡ λύσσα τῶν ἀντιδραστικῶν τάξεων δέν ἔχει ὅρια, ὅταν πάρουν τήν ἐξουσία οἱ ἐργαζόμενοι, πού οἱ τάξεις αὐτές εἶχαν συνηθίσει νά τούς σέρνουν ἀπό τή μύτη καί νά τούς θεωροῦν ἐντελῶς ἀνίκανους νά κατακτήσουν τήν τέχνη τῆς διοίκησης ἑνός κράτους. Ὅταν δέ οἱ ἁπλοί ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς ἐπιβουλεύονται τό ἱερότερο γιά τούς ἐκμεταλλευτές πράγμα, τήν ἀτομική τους ἰδιοκτησία, ὅταν κινδυνεύει ἡ ἴδια ἡ δυνατότητα τῆς παρασιτικῆς τους ὕπαρξης, τότε οἱ γκρεμισμένοι ἀπό τήν ἐξουσία καταπιεστές δεκαπλασιάζουν τήν ἀντίστασή τους.

Ἐφόσον δέν θά ἔχει τελειώσει ἡ μεταβατική περίοδος, ἔλεγε ὁ Λένιν, «οἱ ἐκμεταλλευτές διατηροῦν ἀναπόφευκτα τήν ἐλπίδα τῆς παλινόρθωσης, καί αὐτή ἡ ἐ λ π ί δ α μετατρέπεται σέ ἀ π ό π ε ι ρ ε ς παλινόρθωσης. Μετά τήν πρώτη σοβαρή τους ἧττα, οἱ ἐκμεταλλευτές, πού δέν περίμεναν καθόλου τήν ἀνατροπή τους, πού δέν τήν πίστευαν, πού δέν μποροῦσαν οὔτε καί νά τήν διανοηθοῦν, ρίχνονται στή μάχη μέ δεκαπλασιασμένη ἐνέργεια, μέ λυσσασμένο πάθος, μέ ἑκατονταπλάσιο μίσος, γιά νά ξαναπάρουν τόν "παράδεισο" πού ἔχασαν, γιά τίς οἰκογένειές τους πού ἔκαναν μιά τόσο γλυκειά ζωή καί πού τώρα καταδικάζονται ἀπό τό "χυδαῖο ὄχλο" στήν καταστροφή καί τή φτώχεια (ἤ στήν "ταπεινή ἐργασία")»*.

Οἱ ἐργάτες, οἱ ἀγρότες καί οἱ διανοούμενοι εἶναι περήφανοι γιά τήν ἐργασία τους, πού συντηρεῖ ὅλη τήν κοινωνία. Οἱ ἐκμεταλλευτές ὅμως, πού συνήθισαν νά σφετερίζονται τούς καρπούς τῆς ξένης ἐργασίας, θεωροῦν τήν ἐργασία

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 28ος, σελ. 233.

σάν τή μεγαλύτερη δυστυχία καί τή μεγαλύτερη ταπείνωση. Οί ἐλπίδες τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης γιά παλινόρθωση τρέφονται ἀπό τό γεγονός ὅτι, καί μετά τήν ἀπώλεια τῆς ἐξουσίας, αὐτή συνεχίζει νά διαθέτει μιά σειρά πλεονεκτήματα ἀπέναντι στήν νικήτρια ἐργατική τάξη.

Ἡ μεγάλη ἀστική τάξη ἔχει τή δυνατότητα νά στηριχτεῖ στήν ὑποστήριξη τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου. Ἡ συμμετοχή τῶν στρατευμάτων τῶν 14 καπιταλιστικῶν κρατῶν στήν ἐπέμβαση κατά τῆς νεαρῆς Σοβιετικῆς Δημοκρατίας, ἡ ἔνοπλη ὑποστήριξη τοῦ καθεστῶτος τοῦ Κουόμινταγκ στήν Κίνα, καί τῶν ἀνδρείκελων τοῦ Νοτίου Βιετνάμ καί τῆς Νοτίου Κορέας ἀπό τούς ἰμπεριαλιστές, ἡ ἀντεπαναστατική ἐξέγερση τόν Ὀκτώβρη τοῦ 1956 στήν Οὐγγαρία, οἱ ἔνοπλες προκλήσεις κατά τῆς Κούβας, τά τεράστια ποσά πού δαπανοῦν οἱ ΗΠΑ γιά ὑπονομευτική δραστηριότητα στίς σοσιαλιστικές χῶρες, — ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι ἡ ἐργατική τάξη, πού ἀνάτρεψε τούς καπιταλιστές καί τούς τσιφλικάδες στή χώρα της, εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἀποκρούσει τή λυσσασμένη ἐπίθεση τῆς διεθνοῦς ἀντίδρασης.

Ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἄμυνας τῆς χώρας ἀπό τίς ἐξωτερικές ἐπιθέσεις ἀποτελεῖ καθῆκον κάθε κρατικῆς ἐξουσίας. Ὅταν ὅμως ἡ ἐξουσία περνάει στά χέρια τῶν ἐργαζομένων ἡ ἄμυνα ἀποκτάει καινούριο νόημα, μετατρέπεται σέ προέκταση τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα τόν ὁποῖον τό προλεταριάτο χρειάζεται νά διεξάγει κατά τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης μέσα στή χώρα του. Στίς σημερινές συνθῆκες, χάρη στό σχηματισμό τοῦ ἰσχυροῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου καί στήν ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων τῆς δημοκρατίας σέ ὅλον τόν κόσμο, δημιουργήθηκε ἡ πραγματική δυνατότητα νά ἀποτραπεῖ ἡ στρατιωτική ἐπέμβαση τοῦ διεθνοῦς ἰμπεριαλισμοῦ στίς ἐσωτερικές ὑποθέσεις τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης χώρας πού πραγματοποιεῖ δημοκρατικό ἤ σοσιαλιστικό μετασχηματισμό. Ὡστόσο, ὅσο ὑπάρχει τό ἰμπεριαλιστικό στρατόπεδο, παραμένουν καί ὁ κίνδυνος τῆς στρατιωτικῆς ἐπίθεσης κατά τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, καί ἡ ὑποστήριξη ἀπό τούς ἰμπεριαλιστές τῶν δυνάμεων πού εἶναι δυσαρεστημένες ἀπό τό νέο σύστημα.

Πέρα ἀπ' αὐτό, οἱ τάξεις πού ἔχουν ἀνατραπεῖ, ἐφόσον δέν τούς ἀφαιρεθεῖ τελείως ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία στά μέσα παραγωγῆς, διατηροῦν ὁρισμένες θέσεις στήν οἰκονομία. Τίς θέσεις αὐτές προσπαθοῦν νά τίς χρησιμοποιήσουν

γιά σαμποτάζ καί ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀστική τάξη, ἀφοῦ ἔχασε τήν πολιτική κυριαρχία, προσπαθεῖ νά πάρει τή ρεβάνς στόν οἰκονομικό τομέα, νά δημιουργήσει στή νέα ἐξουσία ἀξεπέραστες δυσκολίες. Ἡ γκρεμισμένη ἀπό τήν ἐξουσία ἀστική τάξη βρίσκει στήριγμα στή μικρή ἐμπορευματική παραγωγή, ἡ ὁποία γεννάει συνεχῶς τόν καπιταλισμό, καί ἄν δέν ἐμποδιστεῖ, μπορεῖ νά ὁδηγήσει στήν ἐπαναφορά του. Ἡ ἀστική τάξη ἐπιδιώκει ἐπίσης νά ἐκμεταλλευτεῖ τίς ἀναπόφευκτες ταλαντεύσεις τῆς ἀγροτιᾶς.

Τήν πρώτη περίοδο μετά τήν ἐπανάσταση, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν πρώην κυρίαρχων τάξεων διαθέτουν ἕνα μεγάλο πλεονέκτημα, τό πιό ὑψηλό μορφωτικό ἐπίπεδο, τήν πεῖρα τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς καί τῆς διοίκησης, τούς δεσμούς μέ τούς μηχανικούς, τούς τεχνικούς καί τούς στρατιωτικούς. Ἡ ἀστική τάξη ἔχει γιά ὁρισμένο χρονικό διάστημα τή δυνατότητα νά ἐπηρεάζει τίς μάζες ἰδεολογικά καί πολιτικά. Καί ἡ ἐπίδραση αὐτή γίνεται πιό ἐπικίνδυνη ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι δέν ἀπαλλάσσονται ἀμέσως ἀπό τίς μακραίωνες συνήθειες πού τούς δημιούργησε ἡ ἐκμεταλλευτική κοινωνία. Ἐπιπρόσθετα, ὁ ἰμπεριαλισμός ἀφήνει πίσω του μιά μάζα ἀπό ἄτομα πού ἔχουν χάσει τήν κοινωνική τους θέση, καί ἀπό ἐγκληματικά στοιχεῖα. Μέσα ἀπό τή μάζα αὐτή μποροῦν νά στρατολογηθοῦν μισθοφόροι τῆς ἀντεπανάστασης.

Δέν ὑπάρχει καμιά σοσιαλιστική χώρα, στήν ὁποία οἱ ἀντιδραστικές τάξεις νά μήν πρόβαλλαν ἀντίσταση στούς ἐπαναστατικούς μετασχηματισμούς. Ὁ χαρακτήρας αὐτῆς τῆς ἀντίστασης ἦταν διαφορετικός, ἀνάλογος μέ τόν ταξικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων. Στή Ρωσία οἱ ἀντιδραστικές τάξεις, μέ τή βοήθεια τῶν ξένων ἰμπεριαλιστῶν, ἐπέβαλαν στό λαό τό σκληρό ἐμφύλιο πόλεμο, ὁ ὁποῖος κράτησε ἀρκετά χρόνια καί ἀπαίτησε ἀπό τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες πολυάριθμες θυσίες. Σέ μερικές εὐρωπαϊκές λαϊκοδημοκρατικές χῶρες ἡ ἀντίσταση τῆς ἀντίδρασης πῆρε τή μορφή πραξικοπήματος.

Ἔτσι, γιά νά σταθεροποιηθεῖ ἡ νίκη τῆς ἐπανάστασης καί νά παραλύσει ἡ ἀντίδραση τῶν πρώην κυρίαρχων τάξεων, χρειάστηκε παντοῦ μιά ἰσχυρή καί ἀποφασιστική ἐξουσία πού νά μή διστάζει, ὅταν παραστεῖ ἀνάγκη, νά πάρει μέτρα καταναγκασμοῦ. Αὐτό ἐπιβεβαίωσε τή θέση τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ ὅτι σέ κάθε πέρασμα ἀπό τόν καπιταλι-

σμό στό σοσιαλισμό ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἀναπόφευκτη. Χρειάζεται γιά τή συντριβή τῆς ἀνίστασης τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί γιά τήν ἀποφασιστική ἀντιμετώπιση τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐγκληματικῶν στοιχείων, πού τήν περίοδο αὐτή βγαίνουν στήν ἐπιφάνεια σά βρώμικος ἀφρός.

Συνεπῶς, μέ τό πάρσιμο τῆς ἐξουσίας, ὁ ταξικός ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου ἐναντίον τῶν ἐκμεταλλευτῶν δέ σταματάει. Συνεχίζεται καί στή μεταβατική περίοδο, παίρνοντας κατά καιρούς μεγάλη ὀξύτητα. Ὅμως διεξάγεται σέ ἄλλες συνθῆκες καί σέ ἄλλες μορφές. Τό νέο στοιχεῖο εἶναι ὅτι τώρα οἱ ἐργαζόμενες τάξεις διαθέτουν γιά πρώτη φορά τήν ἐξουσία, τήν ὁποίαν πρῶτα εἶχαν μόνο οἱ ἐκμεταλλευτές. «Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου — ἔγραφε ὁ Λένιν — εἶναι ὁ ταξικός ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου, πού ἔχει νικήσει καί πάρει στά χέρια του τήν πολιτική ἐξουσία κατά τῆς ἀστικῆς τάξης πού ἔχει νικηθεῖ, ὅμως δέν ἔχει ἐκμηδενιστεῖ, δέν ἔχει ἐξαφανιστεῖ, δέν παύει τήν ἀντίδρασή της ἀλλά ἀντίθετα τήν ἐντείνει»*.

Ἡ στάση τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπέναντι στή βία

Δέν ὑπάρχει κανένα ζήτημα, γιά τό ὁποῖο οἱ ἐχθροί τοῦ κομμουνισμοῦ νά ἔχουν πεῖ τόσα ψέματα καί τόσες συκοφαντίες, ὅσο γιά τό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἐπιδιώκοντας νά ἐκφοβίσουν τούς ἐργαζόμενους νά ἐκμετσλλευθοῦν τίς δημοκρατικές τους τάσεις, παρουσιάζουν τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σάν ἄρνηση τῆς δημοκρατίας, σά δικτατορία μεμονωμένων ὁμάδων ἤ προσώπων, σάν «ὁλοκληρωτισμό», σάν πολιτική αὐθαιρεσία κτλ. Τό γεγονός ὅτι οἱ κομμουνιστές ἀναγνωρίζουν, κάτω ἀπό ὁρισμένες συνθῆκες, τήν ἀνάγκη τῆς βίας, γίνεται ἀντικείμενο ἐξαιρετικά ἔντονων ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν τους, οἱ ὁποῖοι ξεκινώντας ἀπ' αὐτό προσπαθοῦν νά παρουσιάσουν τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σάν μιά συνεχῆ βία, ἡ ὁποία δῆθεν ἀπορρέει ἀπό τήν ἴδια τήν κοσμοθεωρία τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ὡστόσο, ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, «στά ἰδανικά μας δέν ὑ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 350.

πάρχει θέση γιά τή βία πάνω στούς ἀνθρώπους»*. Ἡ τάξη ἡ ὁποία ἐπί αἰῶνες ἦταν ἡ ἴδια ἀντικείμενο καταπίεσης, ἄγριων διωγμῶν καί βάρβαρων μέτρων καί ἀντιποίνων, μισεῖ βαθιά τό καθεστώς τῆς βίας, τῆς καταπίεσης καί τῆς ταπείνωσης τοῦ ἀνθρώπου. Στήν ἐργατική τάξη εἶναι ξένο καί τό αἴσθημα τῆς ἐκδίκησης ἀπέναντι στούς ἐκμεταλλευτές της. Παίρνει τήν ἐξουσία ὄχι γιά νά ἐκδικηθεῖ, ἀλλά νά οἰκοδομήσει τή νέα κοινωνία, νά ἀπαλλάξει τούς ἀνθρώπους ἀπό τήν ἐκμετάλλευση καί ἀπό κάθε εἶδος καταπίεση.

Ἡ ἐργατική τάξη, ἐπιδιώκοντας νά πραγματοποιήσει τούς ἀνθρωπιστικούς καί εὐγενικούς σκοπούς της, προσπαθεῖ πάντα νά ἐκλέγει καί τά ἀντίστοιχα μέσα πάλης. Τό σύνθημα «ὁ σκοπός ἁγιάζει τά μέσα», δέν ἀνήκει στούς κομμουνιστές, ἀλλά στούς Ἰησουίτες. Οἱ κομμουνιστές χρησιμοποιοῦν κάθε δυνατότητα πού τούς ἐπιτρέπει νά ἀποφύγουν τή βία, τόσο στήν πορεία τοῦ ἀγώνα γιά τήν ἐξουσία, ὅσο καί στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καί ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, ἡ ἐργατική τάξη ἀναγκαστεῖ νά καταφύγει στή βία, αὐτό θά ὀφείλεται, κατά κανόνα, στό ὅτι πρῶτες παίρνουν τά ὅπλα οἱ τάξεις πού ἐγκαταλείπουν τό προσκήνιο τῆς ἱστορίας, συνεπῶς ἡ εὐθύνη δέ βαραίνει τή νέα, τή σοσιαλιστική κοινωνία, ἀλλά τήν παλιά, τήν καπιταλιστική.

Καί κάνουν λάθος ὅσοι πιστεύουν ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί ἡ χρησιμοποίηση τῆς βίας ἀπέναντι σ' αὐτούς πού χρησιμοποιοῦν πάντα τή βία, ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τόν ἀνθρωπισμό. Συμβαίνει ἀκριβῶς τό ἀντίθετο. Ὅσο πιό ἀποφασιστική εἶναι ἡ νέα ἐξουσία, τόσο πιό ἀστήριχτες εἶναι οἱ ἐλπίδες τῶν ἀντιδραστικῶν γιά ἐπαναφορά τοῦ καπιταλισμοῦ, τόσο πιό μικρή εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησης τῆς βίας. Καί ἀντίθετα, ὅσο πιό ἀδύνατη καί ἀναποφάσιστη εἶναι ἡ ἐργατική ἐξουσία, τόσο πιό λυσσασμένες εἶναι οἱ ἀντεπαναστατικές προσπάθειες τῆς ἀστικῆς τάξης, τόσο πιό ὀδυνηρές εἶναι οἱ συνέπειες τῆς ταξικῆς πάλης. Ὅσο πιό ἔγκαιρα συντριβεῖ ἡ χούφτα τῶν ἀντεπαναστατῶν συνωμοτῶν, τόσο λιγότερο αἷμα θά χυθεῖ στό μέλλον.

Ἡ ἀστική προπαγάνδα προσπαθεῖ νά παρουσιάσει τήν πολιτική καταπίεση ἀποκλειστικά σάν τρομοκρατία, σάν ἀντίποινα καί σάν ἄμεσο περιορισμό τῶν δημοκρατικῶν δικαι-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 23ος, σελ. 57.

ωμάτων. Τέτοια δμως ἔκτακτα μέτρα παίρνονται μόνο σάν ἀπάντηση στήν ἐνεργό ἀντίσταση τῆς ἴδιας τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἂν οἱ γκρεμισμένες ἀπό τήν ἐξουσία ἀντιδραστικές τάξεις πάρουν τά ὅπλα, θά προσκρούσουν στήν ἀποφασιστική δράση τῆς ἐργατικῆς ἐξουσίας, πού θά τίς κάνει ἀνίκανες γιά ἀντίσταση. Σέ ἄλλες δμως περιπτώσεις ἡ ὑπόθεση μπορεῖ νά περιοριστεῖ σέ μή βίαια μέτρα, πού θά ἀποβλέπουν στή βαθμιαία ἐξάλειψη τῶν δρων ὕπαρξης τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων: ἐθνικοποίηση τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας μέ ἐξαγορά, συμμετοχή στήν ἐργασία καί ἀναδιαπαιδαγώγηση τοῦ νομιμόφρονου τμήματος τῆς ἀστικῆς τάξης κτλ. Ὡστόσο, σέ καμιά περίπτωση ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δέ στηρίζεται στή βία καί στήν παρανομία, ἀλλά ἀντίθετα, δημιουργεῖ μιά σταθερή ἐπαναστατική νομιμότητα καί τάξη στή χώρα, ἀπαιτώντας τήν αὐστηρή τήρηση τῶν νόμων, τόσο ἀπό τούς πολίτες, δσο καί ἀπ' τούς ὑπάλληλους πού δουλεύουν στόν κρατικό μηχανισμό τῆς νέας ἐξουσίας.

Στό βαθμό πού ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἐργατική τάξη, αὐτή προτιμάει τίς μή βίαιες μεθόδους. Καί αὐτό γιατί δσο πλατύτερο εἶναι τό στρῶμα τῆς ἀστικῆς τάξης, πού εἶναι ἕτοιμο νά συνεργαστεῖ μέ τήν ἐργατική τάξη, τόσο εὐκολότερα πραγματοποιοῦνται οἱ σοσιαλιστικοί μετασχηματισμοί, τόσο λιγότερες ἀνθρώπινες καί ὑλικές θυσίες ἀπαιτοῦνται, τόσο γρηγορότερα ἀξιοποιοῦνται στή νέα κοινωνία οἱ γνώσεις καί οἱ ὀργανωτικές ἱκανότητες τοῦ νομιμόφρονου τμήματος τῶν πρώην καπιταλιστῶν καί τῶν δμάδων τῶν διανοουμένων πού στό παρελθόν ἦταν δεμένες μαζί τους.

Οἱ καπιταλιστές καί οἱ τσιφλικάδες τῆς Ρωσίας ἐξαπόλυσαν τόν ἐμφύλιο πόλεμο καί ἔτσι ἀνάγκασαν οἱ ἴδιοι τή σοβιετική ἐξουσία νά ἐφαρμόσει ἀπέναντί τους κατασταλτικά μέτρα, πού ἀποτελοῦσαν τή νόμιμη ἀπάντηση στή βία. Ὁ Λένιν ἔλεγε: «Ἄν μᾶς ἐπικρίνουν καμιά φορά γι' αὐτόν (τόν ἀγώνα κατά τῶν ἐκμεταλλευτῶν — Σ υ ν τ.), μποροῦμε νά ποῦμε: "Κύριοι καπιταλιστές, ἐσεῖς φταῖτε. Ἂν δέν προβάλατε μιά τόσο ἄγρια, τόσο ἀνόητη, τόσο ἀναιδῆ καί τόσο ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση, ἄν δέ συμμαχούσατε μέ τήν ἀστική τάξη δλου τοῦ κόσμου, ἡ ἐπανάσαση θά ἔπαιρνε πιό εἰρηνικές μορφές"»*.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 188.

Πολλοί ἀντικειμενικοί παρατηρητές ἔχουν ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ ἐπαναστατική βία χρησιμοποιήθηκε ἀπό ἀνάγκη. Ὁ Χέρμπερτ Οὐέλλς, πού ἐπισκέφθηκε τή Ρωσία τό 1920, ἔγραψε: «Αὐτός πού ἔριξε αὐτήν τήν τεράστια, τήν ἐξαρθρωμένη καί χρεοκοπημένη αὐτοκρατορία στόν ἐξάχρονο ἐξαντλητικό πόλεμο, δέν εἶναι ὁ κομμουνισμός, ἀλλά ὁ εὐρωπαϊκός ἰμπεριαλισμός. Καί δέν εἶναι ὁ κομμουνισμός αὐτός πού βασάνιζε τή μαρτυρική καί σχεδόν ἑτοιμοθάνατη Ρωσία, μέ ἀδιάκοπες ἐπιθέσεις, εἰσβολές καί στάσεις, πού χρηματοδοτοῦνταν ἀπό τό ἐξωτερικό, αὐτός πού τήν ἔπνιγε μέ τόν φοβερά σκληρό ἀποκλεισμό. Ὁ ἐκδικητικός γάλλος πιστωτής, ὁ στενόμυαλος ἄγγλος δημοσιογράφος, ἔχουν πολύ μεγαλύτερη εὐθύνη γι' αὐτά τά φρικτά μαρτύρια, ἀπό ὁποιονδήποτε κομμουνιστή»*.

Μόλις τό ἐπέτρεψε ἡ κατάσταση, ἡ σοβιετική ἐξουσία ἄλλαξε πολιτική ἀπέναντι στήν ἀστική τάξη. Εἶναι γνωστό, π. χ., ὅτι ὁ Λένιν, μετά τήν κατάληψη τοῦ Ροστόφ τό Γενάρη τοῦ 1920, δήλωσε ὅτι τώρα μποροῦμε νά καταργήσουμε τήν ποινή τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκμεταλλευτές ὅμως, ματαίωναν κάθε τέτοια προσπάθεια, γιατί ἐξαπόλυαν τήν μιά ἐπίθεση μετά τήν ἄλλη κατά τῶν κατακτήσεων τῆς ἐπανάστασης.

Ὅ,τι ἦταν ἀναπόφευκτο γιά τή Ρωσία, ὅπου οἱ γκρεμισμένες ἀπό τήν ἐξουσία τάξεις δέν ἔχασαν ὡς τήν τελευταία στιγμή τίς ἐλπίδες γιά ἐπαναφορά τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν ἀποτελεῖ καθόλου γενικό νόμο τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Πολλά νέα στοιχεῖα, ἀπό τήν ἄποψη αὐτή, ἔδοσε ἡ πείρα τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν, ἰδιαίτερα τῆς Κίνας, ὅπου στάθηκε δυνατό νά ἐπεκταθοῦν τά μέτρα ἀναδιαπαιδαγώγησης σέ λίγο - πολύ σημαντικά στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης. Σέ μιά σειρά χῶρες τά δικτατορικά μέτρα ἐνδέχεται νά χρειαστοῦν μόνο ἐναντίον μικρῶν ὁμάδων τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου καί τῶν ὀργάνων του. Μετά τήν ἄνοδο τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν ἐξουσία μπορεῖ νά ἀποδειχτεῖ ἀπόλυτα πραγματοποιήσιμη ἡ ἐφαρμογή μεθόδων ἀναδιαπαιδαγώγησης ἀπέναντι στή βασική μάζα τῆς ἀστικῆς τάξης. Φυσικά, οἱ μέθοδες τῆς πειθοῦς καί τῆς ἀναδιαπαιδαγώγησης

* Χ. Οὐέλλς, «Ἡ Ρωσία στό σκοτάδι», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1958, σελ 19 - 20.

ἔχουν τόν πρῶτο λόγο μόνο στήν περίπτωση πού θά ὑπάρχει συντριπτική ὑπεροχή δυνάμεων τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τοῦ λαοῦ, πού οἱ γκρεμισμένες ἀπό τήν ἐξουσία τάξεις θά ξέρουν ἀπό τά πρίν ὅτι κάθε ἀπόπειρα ἐπαναφορᾶς τοῦ καπιταλισμοῦ θά ἀντιμετωπιστεῖ σταθερά καί ἀποφασιστικά ἀπό τήν ἐργατική ἐξουσία. Καί στήν περίπτωση αὐτή, τό καθῆκον τῆς καταστολῆς τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων δέν παύει νά ὑπάρχει — παραμένει, μέ τή διαφορά ὅτι ἰσχύει γιά μικρότερο χρονικό διάστημα καί πραγματοποιεῖται μέ ἄλλες μεθόδους.

Ὅμως, μέ ὅποιες μεθόδους καί ἄν πραγματοποιεῖται ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, πάντα εἶναι, ὅπως ὑπογράμμισε ὁ Λένιν, ἕνας ἐπίμονος ἀγώνας ἐναντίον τῶν δυνάμεων καί τῶν παραδόσεων τῆς παλιᾶς κοινωνίας*.

Ὅμως, ἀκόμα καί ὅταν ἡ ἐργατική ἐξουσία ἀναγκάζεται νά καταφύγει σέ βίαια μέσα, πάλι αὐτά διαφέρουν ριζικά ἀπό τίς μεθόδους κυριαρχίας τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, κυριαρχίας πού ἔχει σά βάση της τή βία. Ἡ δύναμη τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου βρίσκεται στήν πλατειά κοινωνική βάση της, στό ὅτι ἐκφράζει τή θέληση τοῦ λαοῦ καί ἀσκεῖται ἀπό τόν ἴδιο τό λαό. Ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι ἡ δύναμη, στήν ὁποία στηρίζεται ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης δέν εἶναι οὔτε ἡ δύναμη τῆς λόγχης, στά χέρια μιᾶς χούφτας στρατιωτικῶν, οὔτε ἡ δύναμη τοῦ ἀστυνομικοῦ τμήματος, οὔτε ἡ δύναμη τοῦ χρήματος, ἀλλά ἡ δύναμη τῆς λαϊκῆς μάζας. Νά ἡ βασική διαφορά τῆς νέας ἐξουσίας ἀπό ὅλες τίς προηγούμενες ἐξουσίες. Μιλώντας γιά τά πρῶτα χρόνια τῆς ἐξουσίας τῶν Σοβιέτ, ὁ Λένιν ἔλεγε: «Ἡ νέα ἐξουσία, σά δικτατορία τῆς τεράστιας πλειοψηφίας, μπορούσε νά κρατηθεῖ καί κρατήθηκε ἀποκλειστικά χάρη στήν ἐμπιστοσύνη τῆς τεράστιας μάζας, ἀποκλειστικά χάρη στό γεγονός ὅτι τράβηξε μέ τόν πιό ἐλεύθερο, πιό πλατύ καί πιό ἰσχυρό τρόπο ὅλη τή μάζα στήν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας»**.

Ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἐνῶ γιά τό κράτος τῶν ἐκμεταλλευτῶν ἡ καταπίεση ἀποτελεῖ τήν κύρια λειτουργία πού καθορίζει ὅλη του τή δραστηριότητα, γιά τό κράτος τῆς ἐργατικῆς τά-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 27.
** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 325.

ξης ἡ καταπίεση κάθε ἄλλο παρά εἶναι τό κύριο. Τό βασικό καθῆκον του εἶναι ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῆς οἰκονομίας, ὅλης τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς. «... Ἡ οὐσία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου — ἔγραφε ὁ Λένιν — δέ συνίσταται μόνο στή βία καί οὔτε κυρίως στή βία. Ἡ οὐσία της ἔγκειται στήν ὀργάνωση καί τήν πειθαρχία τοῦ πρωτοπόρου τμήματος τῶν ἐργαζομένων, τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς της, τοῦ μοναδικοῦ καθοδηγητῆ της, τοῦ προλεταριάτου. Ὁ σκοπός εἶναι νά δημιουργήσει τό σοσιαλισμό, νά καταργήσει τό χωρισμό τῆς κοινωνίας σέ τάξεις, νά κάνει ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας νά ἐργάζονται, νά ἐξαλείψει τή βάση γιά κάθε εἴδους ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο»*.

Τέλος, ἡ ἐργατική τάξη δέν ἐπιδιώκει καθόλου νά διαιωνίσει τή δικτατορία της. Μόλις ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἐκπληρώσει τήν ἱστορική της ἀποστολή καί τό νέο κοινωνικό σύστημα σταθεῖ γερά στά πόδια του, παύει νά εἶναι ἀναγκαία. Αὐτό ἀκριβῶς συνέβει στή Σοβιετική Ἕνωση.

Τό νά εἶσαι μαρξιστής σημαίνει νά ἀναγνωρίζεις τήν ἀναγκαιότητα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου

Τό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου βρίσκεται στό κέντρο τῶν ἰδεολογικῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν μαρξιστῶν - λενινιστῶν καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Ἡ διδασκαλία γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, σάν τό μοναδικό μέσο νά μπεῖ τέρμα σέ ὅλο τό αἶσχος καί τή σκληρότητα τῆς ἐκμεταλλευτικῆς κοινωνίας, ἦταν πάντα καί παραμένει, ἡ λυδία λίθος τῆς εἰλικρίνειας καί τῆς σοβαρότητας τῶν σοσιαλιστικῶν ἐπιδιώξεων τῶν ἐργατικῶν κομμάτων καί τῶν ἡγετῶν τους.

Ὅποιος περιορίζεται σέ μιά ἁπλή ἀναγνώριση τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα, δέν εἶναι ἀκόμα μαρξιστής. Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Μαρξιστής εἶναι μόνο αὐτός πού ἐ π ε κ τ ε ί ν ε ι τήν ἀναγνώριση τῆς ταξικῆς πάλης μέχρι τήν ἀναγνώριση τῆς δ ι κ τ α τ ο ρ ί α ς τ ο ῦ π ρ ο λ ε τ α ρ ι ά τ ο υ. Σ' αὐτό συνίσταται ἡ πιό βαθειά διαφορά τοῦ μαρξιστῆ ἀπό

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 358.

τό χυδαῖο μικρό (μά καί τό μεγάλο) ἀστό. Αὐτή εἶναι ἡ λυδία λίθος τῆς π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ ς κατανόησης καί ἀναγνώρισης τοῦ μαρξισμοῦ»*.

Τό γεγονός ὅτι ἡ ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου κατέχει ἰδιαίτερη θέση στό μαρξισμό - λενινισμό δέν εἶναι τυχαῖο: χωρίς τήν κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, χωρίς τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δέν μπορεῖ νά νικήσει ὁ σοσιαλισμός. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ καί τοῦ Λένιν γιά τή δημιουργία τῆς κοινωνίας χωρίς τάξεις καί χωρίς ἐκμετάλλευση θά ἔμενε μιά ἁπλή ἐπιθυμία, ἄν ἡ ἐργατική τάξη καί τό μαρξιστικό - λενινιστικό της κόμμα δέν συγκέντρωναν ὅλες τίς προσπάθειές τους στό ἀποφασιστικό σημεῖο: στήν ὁλόπλευρη ἀξιοποίηση τῆς ἐξουσίας γιά τή σοσιαλιστική ἀνάπλαση τῆς κοινωνίας.

Τό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἔγινε καί ἀπό ἱστορική ἄποψη τό κύριο θέμα τῆς ἰδεολογικῆς πάλης πού διεξαγόταν καί διεξάγεται στό διεθνές ἐργατικό κίνημα. Σ' αὐτό ἀκριβῶς τό σημεῖο οἱ ἡγέτες τῆς II Διεθνοῦς ἀναθεώρησαν περισσότερο τό μαρξισμό καί στήν πραγματικότητα ἀπαρνήθηκαν τήν ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, στήν ὁποίαν ἀντιπαράθεσαν τήν ὀπορτουνιστική θεωρία τῆς «καθαρῆς», «ὑπερταξικῆς» δημοκρατίας, πού δῆθεν μπορεῖ νά ἀποτελέσει τή γέφυρα πρός τό σοσιαλισμό. Στήν πραγματικότητα, οἱ ὀπορτουνιστές ὅταν λένε καθαρή δημοκρατία ἐννοοῦν τήν ἀστική δημοκρατία.

Ὁ Λένιν στιγμάτισε τούς ἡγέτες τῆς II Διεθνοῦς, ἰδιαίτερα τόν Κάρλ Κάουτσκι, σάν ἀποστάτες τοῦ μαρξισμοῦ. Ἀπόδειξε ὅτι, μέσα στίς συνθῆκες τοῦ σκληροῦ ἀγώνα μεταξύ τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης καί τοῦ προλεταριάτου, ἡ θεωρία τῶν δεξιῶν σοσιαλδημοκρατῶν σημαίνει ἄρνηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἀπό τότε πέρασε μισός περίπου αἰώνας. Τί ἔδειξε λοιπόν ἡ ἱστορική πείρα;

Ἡ ἐργατική τάξη σέ συμμαχία μέ τήν ἀγροτιά κατάκτησε τήν ἐξουσία σέ μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες χῶρες τοῦ κόσμου, τή Ρωσία, καί οἰκοδόμησε τή σοσιαλιστική κοινωνία. Ἡ ἐργατική τάξη, καθοδηγούμενη ἀπό ἐπαναστατικά κομμουνιστικά κόμματα, πῆρε τήν ἐξουσία στή μεγάλη Κίνα, σέ

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 384.

μιά σειρά ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς 'Ασίας καί οἰκοδομεῖ μέ ἐπιτυχία τό σοσιαλισμό.

Καί τί πέτυχαν στό διάστημα αὐτό οἱ σοσιαλδημοκράτες; Μπόρεσαν μήπως ἔστω καί σέ μία χώρα νά πραγματοποιήσουν τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό ἤ τουλάχιστο νά ἐπιχειρήσουν ἕναν τέτοιο μετασχηματισμό; Ὄχι, δέν μπόρεσαν. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἐπιδιώκοντας νά προσαρμόσουν τό ἐργατικό κίνημα στήν ἀστική δημοκρατία, νά συμφιλιώσουν τήν ἐργατική τάξη μέ τήν ἀστική τάξη, στήν πραγματικότητα ἀπαρνήθηκαν τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί πολλοί ἀπ' αὐτούς ἐκφυλίστηκαν σέ ἄμεσους φορεῖς τῆς ἀστικῆς ἐπιρροῆς μέσα στούς ἐργαζόμενους.

Σέ μιά σειρά χῶρες τά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα νίκησαν στίς ἐκλογές καί σχημάτισαν κυβερνήσεις. Στήν 'Αγγλία οἱ 'Εργατικοί βρίσκονταν στήν ἐξουσία τό 1924, 1929 - 1931 καί τό 1945 - 1951. Τό σουηδικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα βρίσκεται στήν ἐξουσία ἀπό τό 1932. Οἱ σοσιαλδημοκράτες ἐπανειλημμένα εἶχαν τήν προεδρία τῆς κυβέρνησης καί σέ ἄλλες χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Σέ καμιά ὅμως ἀπό αὐτές τίς χῶρες δέν συντελέστηκαν κάπως σοβαροί οἰκονομικοί καί πολιτικοί μετασχηματισμοί σοσιαλιστικοῦ χαρακτήρα. Οἱ σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις δροῦσαν μέσα στά πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ, χωρίς νά βάζουν σά σκοπό τους τήν κατάργηση αὐτοῦ τοῦ συστήματος καί τήν ἀντικατάστασή του μέ τό σοσιαλιστικό. Στήν καλύτερη περίπτωση, περιορίζονταν σέ ἐπιμέρους μεταρρυθμίσεις, πού δέ θίγουν τήν κυριαρχία τῆς μονοπωλιακῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀρχῆς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἐξακολουθεῖ καί στίς μέρες μας νά εἶναι τό κριτήριο τῆς πραγματικῆς ἐπαναστατικότητας. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι οἱ σημερινοί ρεβιζιονιστές — ὅλοι χωρίς ἐξαίρεση! — τάχθηκαν κατά τῆς ἰδέας τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, εὐνουχίζοντας ἤ ἀλλοιώνοντας τήν οὐσία της καί ἀντιπαραθέτοντας, σ' αὐτήν, τήν ἀστική δημοκρατία μέ τή μορφή τῆς «καθολικῆς» δημοκρατίας.

Ὅμως, τώρα, μετά τίς ὁλοφάνερες ἐπιτυχίες τῆς ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν ΕΣΣΔ καί στίς ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες, πολλοί ὀπορτουνιστές προσπαθοῦν νά «ἀναιρέσουν» τήν ἀναγκαιότητα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μέ πιό ραφιναρισμένες μεθόδους. Δηλώνουν, π.χ., ὅτι δῆθεν ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου χρειάζεται μόνο γιά

τίς χῶρες τῆς 'Ανατολῆς, ὅπου προηγούμενα κυριαρχοῦσαν δεσποτικά φεουδαρχικά καί μισοφεουδαρχικά καθεστῶτα. 'Ενῶ στίς χῶρες τῆς Δύσης μέ τίς ἀναπτυγμένες παραδόσεις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, ἡ ἀστική τάξη θά ὑποταχτεῖ, δῆθεν, στή θέληση τοῦ λαοῦ καί χωρίς δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

Οἱ τέτοιοι ἰσχυρισμοί εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμοι. Ἡ ἀστική τάξη τῶν ἀναπτυγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν εἶναι κατά πολύ πιό ἰσχυρή καί πιό πεπειραμένη ἀπό ὅ,τι ἦταν, ἄς ποῦμε, οἱ κυρίαρχες τάξεις τῆς παλιᾶς Ρωσίας καί τῆς Κίνας. Εἶναι πιό ὀργανωμένη, βρίσκεται ἀπό πολύ παλιά στήν ἐξουσία, ἔχει μακραίωνη πεῖρα κρατικῆς διοίκησης καί ἐξαπάτησης τῶν μαζῶν. Στίς εὐρωπαϊκές χῶρες ἡ οἰκονομία ἔχει σέ πολύ μεγάλο βαθμό περάσει στά χέρια τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, καί αὐτό ἔχει συνηθίσει νά λύνει ὅλα τά ζητήματα μέ τή βία. Γιά νά ἐξυπηρετήσει τά ἰδιοτελῆ συμφέροντά του δέ διστάζει μπροστά σέ τίποτα καί εἶναι ἕτοιμο νά φτάσει μέχρι καί στήν ἐξαπόλυση παγκοσμίου πολέμου. 'Από ποῦ λοιπόν βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι οἱ μονοπωλητές τῆς Δύσης θά φύγουν εὐκολότερα ἀπό τήν ἐξουσία καί θά εἶναι λιγότερο σοβαροί ἀντίπαλοι, ἀπ' ὅ,τι ἦταν οἱ τσιφλικάδες καί ἡ ἀστική τάξη τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν;

Ἡ ἱστορική πεῖρα τῶν προλεταριακῶν ἐπαναστάσεων σέ μιά σειρά εὐρωπαϊκές χῶρες (Γαλλία, Γερμανία, Οὐγγαρία, Φινλανδία) ἔδειξε ὅτι οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις αὐτῶν τῶν χωρῶν καταφεύγουν στά πιό ἔσχατα μέτρα βίας γιά νά διατηρήσουν τήν κυριαρχία τους. Καί ὅταν ἡ ἐργατική τάξη ὑποτιμήσει αὐτόν τόν παράγοντα καί δέν πάρει μέτρα γιά τήν χαλιναγώγηση τῆς ἀστικῆς τάξης, θά τό πληρώσει ἀκριβά.

Μιά ἀπό τίς αἰτίες τῆς πτώσης τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ τό 1871, ἦταν ὅτι τό προλεταριάτο ἔδοσε, δυστυχῶς, στήν ἀστική τάξη τή δυνατότητα νά ἀνασυγκροτήσει τίς δυνάμεις της καί νά πνίξει τήν ἐργατική ἐπανάσταση στό αἷμα. Γιά τήν ἴδια, σέ μεγάλο βαθμό, αἰτία ἡ ἀστική τάξη πέτυχε νά καταπνίξει τήν οὐγγρική ἐπανάσταση τό 1919 καί τίς ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις τοῦ γερμανικοῦ προλεταριάτου μετά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο. Τά ἀντίποινα τῆς «δημοκρατικῆς» ἀστικῆς τάξης τῆς Δύσης, διακρίνονταν γιά τήν ἐξαιρετική σκληρότητά τους. Στή μικρή Φινλανδία, ὅπου ἡ ἐπανάσταση καταπνίγηκε μέ τή βοήθεια τῆς ἐπέμβασης τῶν

γερμανῶν, εἴκοσι περίπου χιλιάδες ἄνθρωποι, σύμφωνα μέ ἐπίσημα στοιχεῖα, τουφεκίστηκαν ἤ πέθαναν στά στρατόπεδα συγκέντρωσης, ἐνῶ πολλές δεκάδες χιλιάδες, μαζί καί γυναῖκες, ρίχτηκαν στή φυλακή καί καταδικάστηκαν σέ καταναγκαστικά ἔργα.

Ἀναγνωρίζοντας τή δυνατότητα τοῦ εἰρηνικοῦ τρόπου κατάληψης τῆς ἐξουσίας, τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα δέ στηρίζουν τό συμπέρασμά τους αὐτό στό ὅτι περιμένουν ἀπό τήν ἀντιδραστική ἀστική τάξη τῆς Δύσης ὑποχωρητικότητα καί ἠπιότητα. Ὁ εἰρηνικός δρόμος τῆς ἐπανάστασης γίνεται δυνατός μόνο γιατί ἐμφανίστηκε ἡ προοπτική τῆς δημιουργίας μεγάλης ὑπεροχῆς δυνάμεων ἀπέναντι στό μονοπωλιακό κεφάλαιο. Ὅμως, καί στήν περίπτωση αὐτή, οἱ κομμουνιστές παίρνουν ὑπόψη τους τό ἀναπόφευκτο τῆς ἀντίστασης τῆς γκρεμισμένης ἀπό τήν ἐξουσία ἀστικῆς τάξης καί τόν κίνδυνο τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς ἐξουσίας της, ἄν, ἐννοεῖται, δέν δημιουργηθεῖ μιά σταθερή καί ἀποφασιστική ἐξουσία τῶν ἐργαζομένων, ἄν δέν ἐγκαθιδρυθεῖ μέ τήν μιά ἤ τήν ἄλλη μορφή ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου.

2. Ἡ προλεταριακή δημοκρατία εἶναι νέος τύπος δημοκρατίας

Μέ τή νίκη τῆς ἐργατικῆς τάξης τελειώνει ἡ ἐποχή τῆς κυριαρχίας τῆς προνομιούχας μειοψηφίας καί ἀρχίζει ἡ ἐποχή τῆς πραγματικῆς λαοκρατίας. Οἱ ἐργάτες, οἱ ἀγρότες, οἱ βιοτέχνες, οἱ ἐργαζόμενοι διανοούμενοι, πού ἐπί αἰῶνες ἐμποδίζονταν νά πάρουν μέρος στήν πολιτική ζωή καί στή διοίκηση, ἀρχίζουν τώρα νά κυβερνοῦν οἱ ἴδιοι, σάν νοικοκύρηδες. Τό γεγονός αὐτό κάνει τήν προλεταριακή δημοκρατία ἕνα **νέο τύπο δημοκρατίας**, ἀνώτερο σέ σύγκριση μέ τήν ἀστική δημοκρατία.

Δημοκρατία γιά τούς ἐργαζόμενους

Ἡ ἀστική δημοκρατία στήν ἐποχή της, ἀποτέλεσε ἕνα σημαντικό βῆμα πρός τά ἐμπρός. Ὅμως, ὅταν ἄρχισε ἡ ἐποχή τῶν σοσιαλιστικῶν ἐπαναστάσεων, τή θέση της τήν

παίρνει ἕνα νέο πολιτικό καθεστώς. Κατά τήν ἔκφραση τοῦ Λένιν, τό καθεστώς αὐτό ἐξασφαλίζει «στόν ἀνώτατο βαθμό τή δημοκρατία γιά τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες καί σύγχρονα σημαίνει πλήρη ρήξη μέ τήν ἀ σ τ ι κ ή δημοκρατία καί ἐμφάνιση ἑνός ν έ ο υ, κοσμοϊστορικοῦ τ ύ π ο υ δημοκρατίας καί συγκεκριμένα: τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας ἤ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου»*.

Μερικοί ἄνθρωποι στίς καπιταλιστικές χῶρες, ἐπηρεασμένοι ἀπό τήν ἀστική προπαγάνδα καί τίς ἀπόψεις τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, κάνουν τό λάθος νά πιστεύουν ὅτι ἡ δικτατορία καί ἡ δημοκρατία ἀποκλείουν ἡ μιά τήν ἄλλη. Νά πῶς σκέπτονται: ἡ δημοκρατία ἐξ ἴσου γιά ὅλους, ὁπότε δέν ὑπάρχει δικτατορία ἡ δικτατορία μιᾶς τάξης, ὁπότε δέν ὑπάρχει δημοκρατία.

Ἔτσι ὅμως μποροῦν νά σκέπτονται μόνο ὅσοι πιστεύουν στήν πλάνη ὅτι εἶναι δυνατό νά ὑπάρχει «ὑπερταξική», «καθολική», ἤ ὅπως λένε καμιά φορά, «ὁλοκληρωμένη» δημοκρατία. Στήν πραγματικότητα ὅμως, σέ κάθε κοινωνία ὅπου ὑπάρχουν τάξεις μέ ἀντίθετα συμφέροντα, ἡ πολιτική ἐξουσία, ὅσο δημοκρατική κι ἄν φαίνεται, ἔχει ταξικό χαρακτήρα, βρίσκεται στήν ὑπηρεσία τῆς κυρίαρχης τάξης. Στίς ἀστικοδημοκρατικές χῶρες ἡ ἐξουσία περιβάλλεται ὁρισμένες φορές μέ δημοκρατικό μανδύα: γίνονται κανονικά γενικές ἐκλογές, οἱ κυβερνήσεις λογοδοτοῦν στά κοινοβούλια κτλ. Ὡστόσο, τό πραγματικό πρόσωπο αὐτῆς τῆς ἐξουσίας ἀποκαλύπτεται ἀμέσως μόλις οἱ ἐργαζόμενες μάζες συνειδητοποιήσουν τά ταξικά τους συμφέροντα καί ἀρχίζουν νά προβάλλουν αἰτήματα στούς καπιταλιστές. Τότε αὐτή ἡ ἴδια ἡ «δημοκρατική» ἐξουσία τάσσεται μέ τό μέρος τῶν ἐπιχειρηματιῶν, χωρίς νά διστάζει νά στέλνει τό στρατό καί τήν ἀστυνομία νά κτυποῦν τούς ἐργάτες, νά πυροβολοῦν τίς εἰρηνικές διαδηλώσεις, νά συλλαμβάνουν τούς ἡγέτες τῆς ἐργατικῆς τάξης κτλ. Ὅταν δέ ὁ ἀγώνας τῶν ἐργατῶν πάρει τέτοια ἔνταση πού νά ἀπειλεῖται ἡ ἴδια ἡ κυριαρχία τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, τότε ἡ ἐξουσία πετάει τελείως τή δημοκρατική μάσκα καί περνάει στήν ἐφαρμογή καθαρά τρομοκρατικῶν μεθόδων. Συνεπῶς, κάτω ἀπό τή μάσκα τῆς δημοκρατίας κρύβεται, στά ἱμπεριαλιστικά κράτη, ἡ πιό στυγνή

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 32.

δικτατορία τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν μονοπωλίων, πού στρέφεται ἐναντίον τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὅλων τῶν ἐργαζομένων.

Παράμοια ἀποκάλυψη τῆς ταξικῆς οὐσίας τοῦ κράτους εἴχαμε σέ ὅλες τίς ἐποχές κατά τίς ὁποῖες ἡ ἐξουσία βρισκόταν στά χέρια τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων. «Ὅλοι γνωρίζουμε...—γράφει ὁ Λένιν, — ὅτι οἱ ἐξεγέρσεις ἤ ἀκόμα καί οἱ μεγάλοι ἀναβρασμοί τῶν δούλων στήν ἀρχαιότητα, ἀποκάλυπταν ἀμέσως τήν οὐσία τοῦ ἀρχαίου κράτους, πού ἦταν δικτατορία τῶν δουλοκτητῶν. Ἡ δικτατορία αὐτή καταργοῦσε μήπως τή δημοκρατία γιά τούς δουλοκτῆτες καί μεταξύ τῶν δουλοκτητῶν; Εἶναι σέ ὅλους γνωστό ὅτι δέν τήν καταργοῦσε»*.

Ἑπομένως, ἡ ἱστορία ἐπιβεβαιώνει τό γεγονός ὅτι ἡ δικτατορία καί ἡ δημοκρατία συνδυάζονταν θαυμάσια ἡ μιά μέ τήν ἄλλη. Τό κράτος ὄντας δικτατορία γιά ὁρισμένες τάξεις μπορεῖ ταυτόχρονα νά εἶναι δημοκρατία γιά τίς ἄλλες.

Ὅλο τό ζήτημα εἶναι τί εἴδους δημοκρατία καί τί εἴδους δικτατορία ἔχουμε. Ὁ Λένιν ἔλεγε γιά τό κράτος τῆς μεταβατικῆς περιόδου, ὅτι πρέπει νά εἶναι «κράτος μέ νέο τρόπο δημοκρατικό (γιά τούς προλετάριους καί τούς φτωχούς γενικά) καί μέ νέο τρόπο δικτατορικό (γιά τήν ἀστική τάξη)»**. Ἡ δικτατορία τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι ἀπό τήν ἴδια τήν οὐσία της μιά βαθειά δημοκρατική ἐξουσία, γιατί σημαίνει κυριαρχία τῆς πλειοψηφίας πάνω στή μειοψηφία, ἐνῶ ἡ δικτατορία τῆς μεγάλης ἀστικῆς τάξης εἶναι κυριαρχία τῆς μειοψηφίας πάνω στήν πλειοψηφία.

Γι' αὐτό δέν ὑπάρχει καμιά ἀντίφαση, ὅταν λέμε ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι ταυτόχρονα καί νέος τύπος δημοκρατίας. Ἡ ἴδια ἐξουσία (ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης) γιά τούς ἐχθρούς τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι δικτατορία καί παίρνει ἐναντίον τους «δικτατορικά μέτρα» (Λένιν), ἐνῶ γιά τούς ἐργαζόμενους εἶναι πραγματική δημοκρατία καί ἐφαρμόζει ἀπέναντί τους δημοκρατικές με-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 28ος, σελ. 215.
** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 384.

θόδους. Ἔτσι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί ἡ προλεταριακή δημοκρατία εἶναι δυό ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος. Ὁ Λένιν χρησιμοποιοῦσε τίς ἔννοιες «προλεταριακή δημοκρατία» καί «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» σάν συνώνυμες.

Στήν πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους ἔχει πολύ μεγάλη σημασία νά ἐξασφαλίζεται ἡ σωστή σχέση μεταξύ τῶν δικτατορικῶν καί τῶν δημοκρατικῶν μεθόδων, νά ἐφαρμόζονται οἱ πρῶτες ἀπέναντι στήν ἀντεπαναστατική ἀστική τάξη καί οἱ δεύτερες ἀπέναντι στούς ἐργαζόμενους. Τά γεγονότα τῆς Οὐγγαρίας τό 1956 δίνουν μιά εἰκόνα γιά τίς συνέπειες στίς ὁποῖες μπορεῖ νά ὁδηγήσει ἡ παραβίαση αὐτῆς τῆς ἀρχῆς. Στή χώρα αὐτή, ἐνῶ ἀπό τή μιά μεριά δέν ἀντιμετωπίζονταν μέ τήν ἀπαιτούμενη ἀποφασιστικότητα οἱ ἐνέργειες τῶν ἀντιδραστικῶν, ἀπό τήν ἄλλη γίνονταν σοβαρές παραβιάσεις τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων.

Συχνά ἀστοί ἐπιστήμονες καί δημοσιολόγοι προβάλλουν τό πιό κάτω ἐπιχείρημα. Ἡ δημοκρατία, λένε, προϋποθέτει ἀναγκαστικά ἀγώνα τῶν κομμάτων, ὕπαρξη ἀντιπολίτευσης στό κοινοβούλιο κτλ. Ἀφοῦ ἀπαριθμήσουν αὐτά τά τυπικά γνωρίσματα τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, καί δέ βροῦν τοῦτο ἤ ἐκεῖνο ἀπό αὐτά στά σοσιαλιστικά κράτη, δηλώνουν θριαμβευτικά: αὐτά εἶναι ἀντιδημοκρατικά καθεστῶτα.

Γιά τούς μαρξιστές τά κριτήρια τῆς δημοκρατικότητας ἑνός πολιτικοῦ καθεστῶτος εἶναι διαφορετικά. Ποιανοῦ συμφέροντα προστατεύει ἡ κρατική ἐξουσία; Ποιόν ἐξυπηρετεῖ; Ποιά πολιτική ἀκολουθεῖ; Νά ἀπό ποῦ πρέπει νά ξεκινάει κανείς. Καί ἄν ἐξετάσει τά ἀστικά κράτη ἀπό αὐτήν τήν ἐπιστημονικά θεμελιωμένη ἄποψη, τότε ἀσφαλῶς δέν πρόκειται νά βρεῖ σ' αὐτά καμιά λαϊκή κυριαρχία. Στίς ΗΠΑ ὑπάρχουν καί ἀνταγωνιστικά κόμματα καί ἀντιπολίτευση στό κογγρέσσο, δμως δλη ἡ πολιτική τῆς κυβέρνησης ἐξυπηρετεῖ τά συμφέροντα μιᾶς μικρῆς χούφτας δισεκατομμυριούχων.

Μόνον ἡ προλεταριακή δημοκρατία εἶναι πραγματική λαοκρατία, γιατί ἐξυπηρετεῖ τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων, δηλαδή τῆς πλειοψηφίας τῆς κοινωνίας. Ἡ πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους ἀποβλέπει στήν κατάργηση τῆς ἐκμετάλλευσης, στήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ καί πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν, στήν διαφύλαξη τῆς γενικῆς εἰρήνης

καί στό δυνάμωμα τῆς φιλίας μεταξύ τῶν λαῶν. Ὅλα αὐτά, ἀνταποκρίνονται στούς πιό ἀκριβούς πόθους τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί ὅλων τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων.

Θά ἦταν ὅμως λάθος νά σκεφτοῦμε ὅτι τό ζήτημα τῶν μορφῶν καί τῶν μεθόδων ἄσκησης τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριακό κράτος δέν ἔχει σημασία. Μήπως ἡ βασική δύναμη τῆς δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δέ βρίσκεται στούς δεσμούς της μέ τίς μάζες, μέ τό λαό; Καί οἱ δεσμοί αὐτοί τότε μόνο εἶναι σταθεροί, ὅταν ἡ ἐξουσία εἶναι δημοκρατική καί στή μορφή καί στό περιεχόμενο. Νά γιατί, μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἡ δημοκρατία σοσιαλιστικοῦ τύπου.

Ἡ προλεταριακή δημοκρατία ἐνῶ ἐπεκτείνει, χωρίς προηγούμενο, τό δημοκρατισμό γιά τούς ἐργαζόμενους, δέν μπορεῖ, ὡστόσο, νά τόν ἐπεκτείνει γιά τήν γκρεμισμένη ἀπό τήν ἐξουσία ἀντιδραστική ἀστική τάξη καί γιά ὅλα τά ἄλλα στοιχεῖα πού ἀγωνίζονται γιά τήν ἐπαναφορά τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκονται τά ὅρια τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας. Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση θά πάθαινε μεγάλη ζημιά, ἄν τό προλεταριάτο παραχωροῦσε πολιτικές ἐλευθερίες στίς ὀργανώσεις τῶν μεγάλων καπιταλιστῶν. Δέν εἶναι μήπως ὁλοφάνερο ὅτι ἡ διάλυση τῶν κομμάτων καί τῶν ἑνώσεων τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ ἀπαγόρευση τῆς προπαγάνδας τῶν φασιστικῶν καί τῶν ἄλλων ἀντιλαϊκῶν ἰδεῶν, ὄχι μόνο δέν περιορίζουν τήν ἐλευθερία καί τή δημοκρατία, ἀλλά, ἀντίθετα, εἶναι ἀναγκαῖες γιά τήν προστασία τῆς δημοκρατίας καί τῆς ἐλευθερίας;

Ἰδιαίτερη μορφή τῆς συμμαχίας τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους

Ἡ δημοκρατική οὐσία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου φαίνεται ὁλοκάθαρα στό γεγονός, ὅτι ἀποτελεῖ τή συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους καί ὅλες τίς ἄλλες δημοκρατικές δυνάμεις πού ὑποστηρίζουν τό σοσιαλισμό.

Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δέν μπορεῖ νά οἰκοδομηθεῖ μόνο ἀπό τήν ἐργατική τάξη, μόνο μέ τίς δικές της προσπάθειες. Γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ δέν ἀρκεῖ ἡ κοινωνικοποίηση τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας. Πέρα ἀπ' αὐτήν,

χρειάζεται καί ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῆς μικρῆς παραγωγῆς στήν πόλη καί τό χωριό, ἡ ἀλλαγή ὅλων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἡ σοσιαλιστική ἀνασυγκρότηση τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς: τοῦ τύπου, τῶν σχολείων, τοῦ θεάτρου—μέ μιά λέξη, χρειάζεται ἡ ἀνοικοδόμηση ὅλης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπό κάτω μέχρι πάνω. Τό καθῆκον αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά πολύπλοκο καί μπορεῖ νά ἐκπληρωθεῖ μόνο μέ τόν ὅρο ὅτι στή δημιουργία τῆς νέας κοινωνίας θά πάρουν συνειδητά μέρος τά πιό πλατιά λαϊκά στρώματα.

Νά γιατί, ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά, μέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους καί μέ τά ἄλλα δημοκρατικά στρώματα τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τήν ἀνώτατη ἀρχή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. «Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου — ἔγραφε ὁ Λένιν — εἶναι μιά ἰδιαίτερη μορφή ταξικῆς συμμαχίας τοῦ προλεταριάτου, τῆς πρωτοπορείας τῶν ἐργαζομένων, καί τῶν πολυαρίθμων μή προλεταριακῶν στρωμάτων τῶν ἐργαζομένων (μικροαστοί, μικροεπιχειρηματίες, ἀγρότες, διανοούμενοι κτλ.) ἤ τῆς πλειοψηφίας τους, συμμαχία κατά τοῦ κεφαλαίου, συμμαχία γιά τήν πλήρη ἀνατροπή τοῦ κεφαλαίου, γιά τήν πλήρη συντριβή τῆς ἀντίστασης τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν προσπαθειῶν της γιά ἀποκατάσταση τοῦ καπιταλισμοῦ, συμμαχία γιά τήν ὁριστική οἰκοδόμηση καί σταθεροποίηση τοῦ σοσιαλισμοῦ»*.

Ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας αὐτῆς τῆς συμμαχίας συνίσταται στό ὅτι ὁ καθοδηγητικός ρόλος σ' αὐτήν ἀνήκει στήν ἐργατική τάξη. Τό προλεταριάτο δικαιωματικά εἶναι ὁ καθοδηγητής ὅλων τῶν ἐργαζομένων, γιατί εἶναι ἡ πιό συνεπής καί πιό συνειδητή τάξη πού ἀγωνίζεται γιά τό σοσιαλισμό.

Ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά καί τά ἄλλα ἐργαζόμενα κόμματα ἔχει σταθερή ἀντικειμενική βάση. Ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι ἐνδιαφέρονται ζωτικά γιά τήν ἀπαλλαγή ἀπό τήν ἐκμετάλλευση, γιά μιά ἄνετη ζωή, γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης καί τῆς φιλίας μεταξύ τῶν ἐθνῶν. Καί τέτοια προοπτική ἀνοίγει μπροστά τους μόνο ὁ σοσιαλισμός. Σά συνέχεια, μετά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά καί τά ἄλλα λαϊκά στρώματα ἀποτελεῖ τή βάση γιά τή

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 350 - 351.

μετατροπή τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σέ παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος.

Τό προλεταριάτο, ἐνῶ παίρνει, ὅταν εἶναι ἀνάγκη, δικτατορικά μέτρα σέ βάρος τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης, σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιεῖ τίς ἴδιες μεθόδους γιά τίς ἀγροτικές μάζες, καί γενικά γιά ὅλους τούς δημοκρατικούς συμμάχους του. Τούς ὁδηγεῖ στό σοσιαλισμό μέ δημοκρατικές μεθόδους — μέ τήν πειθώ, τήν παρόρμηση, τό παράδειγμα, τήν ὀργάνωση. Οἱ ἀγρότες, οἱ μικροαστοί τῶν πόλεων, οἱ διανοούμενοι πρέπει νά πεισθοῦν μέ τήν ἴδια τους τήν πείρα γιά τήν ἀναγκαιότητα τῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν.

Φυσικά, δέν ἀποκλείονται καί τά μέτρα καταναγκασμοῦ ἐναντίον αὐτῶν πού παραβαίνουν τούς νόμους τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους. Ἐδῶ ὅμως, ὁ καταναγκασμός, ὅταν εἶναι ἐπιβεβλημένος, δέ στρέφεται ἐναντίον καμιᾶς τάξης, ἀλλά μόνο ἐναντίον τῶν μεμονωμένων παραβατῶν τοῦ νόμου. Σέ τελευταία ἀνάλυση ἐκφράζει τή θέληση καί τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ ἐξασφάλιση τῶν δικαιωμάτων καί τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἐργαζομένων

Προλεταριακή δημοκρατία σημαίνει πέρασμα ἀπό τόν τυπικό δημοκρατισμό τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας στήν π ρ α γ μ α τ ι κ ή συμμετοχή τῶν ἐργαζομένων μαζῶν στή διοίκηση, δηλαδή στήν οὐσία τῆς δημοκρατίας. «...Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου — ἔγραφε ὁ Λένιν — πρέπει ὁπωσδήποτε νά φέρει ὄχι μόνο τήν ἀλλαγή τῶν μορφῶν καί τῶν θεσμῶν τῆς δημοκρατίας γενικά, ἀλλά μιά τέτοια ἀλλαγή, πού νά σημαίνει μιά χωρίς προηγούμενο στόν κόσμο ἐπέκταση τῆς πραγματικῆς δημοκρατίας γιά τούς καταπιεζόμενους ἀπό τόν καπιταλισμό, γιά τίς ἐργαζόμενες τάξεις»*.

Ἡ προλεταριακή δημοκρατία ὄχι μόνο καταργεῖ ἐντελῶς κάθε περιορισμό τῶν δικαιωμάτων πού εἶχε ἐπιβληθεῖ μέ κριτήρια τή φυλετική ἤ ἐθνική προέλευση, τό φύλο, τίς θρησκευτικές πεποιθήσεις καί τή μόρφωση, ἀλλά καί μετα-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 28ος, σελ. 442.

φέρει τό κέντρο τοῦ βάρους στό νά ἐξασφαλίσει, στήν πράξη, γιά τούς ἐργαζόμενους τή δυνατότητα νά ἀπολαμβάνουν τά δικαιώματά τους. Γιά τό σκοπό αὐτό, τό κράτος δίνει στίς ὀργανώσεις τῶν ἐργαζομένων τούς καλύτερους χώρους καί τά καλύτερα κτίρια γιά συνελεύσεις καί συνέδρια, γιά τυπογραφεῖα, γιά κινηματογράφους, γιά ραδιοσταθμούς κτλ. Μέ ἄλλα λόγια ἐξασφαλίζει τήν ὑλική βάση πού ἐγγυᾶται τήν ἄσκηση τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων, καί μάλιστα αὐτή ἡ ὑλική βάση διευρύνεται στό βαθμό πού, στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, αὐξάνει ὁ κοινωνικός πλοῦτος.

Τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα εἶναι ὅ,τι ἀνώτερο μπορεῖ νά προσφέρει ἡ ἀστική δημοκρατία. Οἱ μάζες ἀποκτοῦν τό δικαίωμα νά ψηφίζουν, στήν πραγματικότητα ὅμως δέν ἔχουν καμιά συμμετοχή στή διοίκηση. Μετά τήν προλεταριακή ἐπανάσταση τά πλατιά στρώματα τοῦ λαοῦ ἀποκτοῦν τή δυνατότητα νά συμμετέχουν πρακτικά καί καθημερινά στήν οἰκοδόμηση τοῦ κράτους, τόσο ἀπ' εὐθείας μέσα ἀπό τούς κρατικούς θεσμούς καί τά κρατικά ἱδρύματα, ὅσο καί μέσα ἀπό τίς κοινωνικές τους ὀργανώσεις, τά πολυάριθμα τμήματα καί τίς ἐπιτροπές πού δημιουργοῦνται δίπλα στά κρατικά ὄργανα.

Μιά ἄλλη οὐσιαστική ἰδιομορφία τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας εἶναι ἡ δ ι ε ύ ρ υ ν σ η τ ῆ ς σ φ α ί ρ α ς τ ῆ ς δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ῆ ς δ ι ο ί κ η σ η ς, ἡ ἐπέκταση τῆς δημοκρατίας ὄχι μόνο στόν πολιτικό τομέα ἀλλά καί στόν οἰκονομικό καί πολιτιστικό τομέα. Στόν καπιταλισμό, ἀκόμη καί αὐτή ἡ τυπική, ἡ κουτσουρεμένη δημοκρατία, δέν μπορεῖ νά ἐπεκταθεῖ πέρα ἀπό τούς πολιτικούς θεσμούς. Στόν οἰκονομικό καί πολιτιστικό τομέα — στά ἐργοστάσια, στίς φάμπρικες, στόν τύπο, στόν κινηματογράφο, στό ραδιόφωνο — διοικοῦν οἱ καπιταλιστές ἰδιοκτῆτες ἐξ ὁλοκλήρου καί χωρίς κανένα ἔλεγχο ἀπό τήν πλευρά τῶν μαζῶν. Τό γεγονός ὅτι στόν οἰκονομικό τομέα δέν ὑπάρχει δημοκρατία γιά τούς ἐργαζόμενους, ἐκμηδενίζει τά πολιτικά τους δικαιώματα, γιατί στή σύγχρονη κοινωνία μέ τήν ἀναπτυγμένη οἰκονομία της, κυριαρχεῖ, περισσότερο ἀπό ὁποτεδήποτε ἄλλοτε στό παρελθόν, ὁ κανόνας: ὅποιος ἔχει τήν ἰδιοκτησία ἔχει τά πάντα.

Ἡ κοινωνικοποίηση τῶν ἐργαλείων καί τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τό πέρασμα στά χέρια τοῦ λαοῦ τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου, τῶν πολιτιστικῶν καί τῶν μορφωτικῶν ἱδρυμά-

των, διευρύνουν ἀπροσμέτρητα τή σφαίρα τῆς δημοκρατίας. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες, ἡ παραγωγή καί τά πολιτιστικά ἱδρύματα δέν διευθύνονται ἀπό τούς ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες, ἀλλά ἀπό τό λαό, εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε διά μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του. Ἔτσι ἡ δημοκρατία βασιλεύει καί στήν οἰκονομική, καί στήν πολιτική, καί στήν πολιτιστική ζωή.

Τό σύστημα τῆς δημοκρατικῆς διακυβέρνησης

Ἡ ἐργατική τάξη δημιουργεῖ ἕνα νέο, δημοκρατικό διοικητικό μηχανισμό, πού ἀνταποκρίνεται στίς ἀνάγκες τῆς κοινωνίας ἡ ὁποία οἰκοδομεῖ τό σοσιαλισμό. Ἡ νέα ἐξουσία ἀπορρίπτει κατηγορηματικά τή μισητή στό λαό ἀρχή τοῦ γραφειοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ τοῦ ἀστικοῦ κράτους. Ἡ ἐργατική τάξη, ὅμως, δέν ἀρνεῖται καθόλου τόν συγκεντρωτισμό, ἀντίθετα εἶναι ὑπέρ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ, ἐπειδή αὐτός ἀνταποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Μεταξύ τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ὁποίων τό ἰδανικό εἶναι ἡ ἀνεξάρτητη ἀτομική ἐπιχείρηση, καί, ὁρισμένες φορές, μεταξύ ἑνός τμήματος τῶν ἐργατῶν πού βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς μικροαστικῆς τάξης, εἶναι διαδομένες οἱ αὐταπάτες ὅτι εἶναι γενικά δυνατό νά ἀποφευχθεῖ ὁ συγκεντρωτισμός. Πρόκειται γιά ἀναρχικές ἀντιλήψεις πού βρίσκονται σέ ἀντίφαση μέ τίς πραγματικές ἀπαιτήσεις τῶν σύγχρονων παραγωγικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἐργατική τάξη εἶναι ὑπέρ τοῦ συγκεντρωτισμοῦ, ὅμως τοῦ δημοκρατικοῦ. Δημοκρατικός συγκεντρωτισμός σημαίνει καθοδήγηση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων ἀπό ἕνα κέντρο καί ὑποταγή τῶν κατώτερων κυβερνητικῶν ὀργάνων στά ἀνώτερα, ἐκλογή ὅλων τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας ἀπό τό λαό, πλατιά προσέλκυση τῶν λαϊκῶν μαζῶν στή λύση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων καί παραχώρηση αὐτοτέλειας στίς τοπικές ἀρχές.

Θεμελιώνοντας αὐτή τή βασική ἀρχή τῆς σοσιαλιστικῆς διακυβέρνησης, ὁ Λένιν ἔγραφε: «Εἴμαστε ὑπέρ τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Καί πρέπει νά κατανοήσουμε σαφῶς ὅτι ὁ δημοκρατικός συγκεντρωτισμός διαφέρει τεράστια τόσο ἀπό τόν γραφειοκρατικό συγκεντρωτισμό, ὅσο καί ἀπό τόν ἀναρχισμό... Ὁ συγκεντρωτισμός,

ὅταν τοῦ δίνουμε πραγματικά δημοκρατικό νόημα, προϋποθέτει τήν γιά πρώτη φορά δημιουργημένη στήν ἱστορία δυνατότητα γιά πλήρη καί ἀνεμπόδιστη ἀνάπτυξη, ὄχι μόνο τῶν τοπικῶν ἰδιομορφιῶν, ἀλλά καί τῆς τοπικῆς πρωτοβουλίας, τῆς ποικιλίας τῶν δρόμων, τῶν μεθόδων καί τῶν μέσων ἐπίτευξης τοῦ κοινοῦ σκοποῦ»*.

Ὁ κρατικός μηχανισμός τῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων συγκροτεῖται μέ βάση τήν ἀρχή τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἡ ἐξουδετέρωση τῆς ἀντίστασης τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ τιμωρία καί ἡ ἀναδιαπαιδαγώγηση τῶν ἀντικοινωνικῶν στοιχείων, καί ἡ ὀργάνωση τῆς ἄμυνας, ἀπαιτοῦν τή δημιουργία ἀντίστοιχου διοικητικοῦ μηχανισμοῦ, δικαστηρίων, στρατοῦ, πολιτοφυλακῆς καί ὀργάνων κρατικῆς ἀσφαλείας.

Μιά ἀπό τίς ριζικές διαφορές τῶν ὀργάνων καταναγκασμοῦ, πού διαθέτει ἡ δικτατορία τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀπό τά ἀντίστοιχα ὄργανα τοῦ ἀστικοῦ κράτους, εἶναι, ὅτι τά πρῶτα ἔχουν βαθιά λαϊκό χαρακτήρα. Ὁ στρατός τοῦ προλεταριακοῦ κράτους δέν εἶναι ἀντίθετος πρός τό λαό, ἀλλά γέννημά του. Γιά τό λαϊκό στρατό εἶναι ἐντελῶς ξένες ἡ πειθαρχία τοῦ μαστιγίου, ἡ γραφειοκρατία, τό πνεῦμα τῆς κάστας. Ἡ δύναμή του βρίσκεται στίς ἰδέες του, στή συνειδητή του πειθαρχία. Οἱ ἀξιωματικοί καί οἱ ἁπλοί στρατιῶτες ἔχουν τήν ἴδια ταξική προέλευση — εἶναι ἐργάτες, ἀγρότες, διανοούμενοι. Στή Σοβιετική Ἕνωση ὅπου δημιουργήθηκε ὁ πρῶτος στρατός τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου — ὁ Κόκκινος Στρατός —, τά τμήματά του, ἀπό τίς πρῶτες κιόλας μέρες τῆς ἐμφάνισής του, συνδέθηκαν μόνιμα μέ τίς φάμπρικες, τά ἐργοστάσια, τά συνδικάτα καί τίς ὀργανώσεις τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν.

Βαθιά δημοκρατικό χαρακτήρα ἀποκτοῦν καί τά δικαστήρια. Συγκροτοῦνται μέ τρόπο πού νά ἐξασφαλίζεται ἡ συμμετοχή τῶν πλατειῶν μαζῶν τῶν ἐργαζομένων στή δραστηριότητά τους. Οἱ δικαστές ἐκλέγονται, ἀντικαθίστανται, λογοδοτοῦν στό λαό. Στή διαδικασία τῆς ἐκδίκασης τῶν ὑποθέσεων συμμετέχουν λαϊκοί ἔνορκοι. Τά δικαστήρια εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητα. Τό δικαστήριο γίνεται, κυρίως, ὄργανο διαπαιδαγώγησης. Ὁ χαρακτήρας τῆς ποινῆς ἀλλάζει:

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 27ος, σελ. 180 - 181.

στίς περιπτώσεις πού εἶναι δυνατό, ἡ καταδίκη εἶναι μέ ἀναστολή, καθιερώνεται ἡ κοινωνική μομφή κτλ. Σέ δημοκρατικές ἀρχές οἰκοδομεῖται καί τό ἔργο τῆς πολιτοφυλακῆς.

Τό κράτος τῶν ἐργαζομένων δημιουργεῖ καί ὄργανα τά ὁποῖα εἶναι ἀδιανόητα σέ ὁποιοδήποτε ἄλλο καθεστώς. Τέτοιο ὄργανο εἶναι ὁ μηχανισμός προγραμματισμοῦ καί καθοδήγησης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, πού εἶναι ἀπαραίτητος γιά τή σοσιαλιστική ἀνασυγκρότηση τῆς οἰκονομίας. Ἄλλο τέτοιο ὄργανο εἶναι ὁ μηχανισμός γιά τήν καθοδήγηση τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς καί τή διαπαιδαγώγηση τῶν πολιτῶν. Τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ συνίστανται στό ὅτι εἶναι πλατιά δημοκρατικός καί στηρίζεται στήν πρωτοβουλία τῶν ἐργαζομένων.

Ὅλα τά κρατικά ὄργανα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου στηρίζονται στίς λαϊκές μάζες, ἔχουν μόνιμους δεσμούς μαζί τους, ἀκοῦνε τή γνώμη τους καί βρίσκονται κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό τους. Οἱ δημόσιοι λειτουργοί ἐκλέγονται, λογοδοτοῦν καί ἀντικαθίστανται. Ἡ βασική μάζα τῶν ἐργαζομένων στόν κρατικό μηχανισμό τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου προέρχεται ἀπό τίς ἐργαζόμενες τάξεις. Στή Ρωσία ὁ ἀποφασιστικός ρόλος στό σχηματισμό τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας ἀνῆκε στήν ἐργατική τάξη. Τά Σοβιέτ, τά συνδικάτα καί οἱ ἐργοστασιακές ἐπιτροπές ἔστελναν κατά χιλιάδες τούς ἐργάτες στά λαϊκά ἐπιτροπάτα, στίς διοικητικές θέσεις τοῦ στρατοῦ, στά ὄργανα διεύθυνσης τῆς βιομηχανίας. Ἔτσι ὁ ἀρχικός πυρήνας τοῦ Λαϊκοῦ Ἐπιτροπάτου τῶν Ἐξωτερικῶν σχηματίστηκε ἀπό ἐργάτες τοῦ ἐργοστασίου Σίμενς - Σούκερτ (σήμερα «Ἠλεκτροσίλα») καί ἀπό ναῦτες τῆς Βαλτικῆς· τοῦ Λαϊκοῦ Ἐπιτροπάτου τῶν Ἐσωτερικῶν ἀπό ἐργάτες τοῦ ἐργοστασίου Πουτίλοφ· τοῦ Λαϊκοῦ Ἐπιτροπάτου Παιδείας ἀπό ἐργάτες τῆς συνοικίας Βίμποργκ τοῦ Πετρογράντ. Καί στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, πολλές χιλιάδες ἐργάτες καί ἐκπρόσωποι τῶν ἄλλων ἐργαζομένων στρωμάτων πέρασαν στά καθοδηγητικά κρατικά πόστα.

Τό μαρξιστικό - λενινιστικό κόμμα στίς συνθῆκες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου

Ἡ κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τήν ἐργατική τάξη ἀλλάζει ριζικά τή θέση τῆς μαχητικῆς της πρωτοπορείας, τοῦ

μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος. Προηγούμενα ἦταν τό κόμμα μιᾶς τάξης πού ἀγωνιζόταν γιά τήν ἐξουσία· τώρα εἶναι τό κόμμα τῆς τάξης πού κυβερνᾶ.

Ἡ πείρα δείχνει ὅτι, μετά τήν ἐπανάσταση, ὁ ρόλος τοῦ μαρξιστικοῦ κόμματος σάν καθοδηγητῆ τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὅλων τῶν ἐργαζομένων ὄχι μόνο δέ μειώνεται, ἀλλά, ἀντίθετα, αὐξάνει ἀπροσμέτρητα. Τώρα ἔχει τήν εὐθύνη γιά ὅ,τι γίνεται στήν κοινωνία, γιά τήν πολιτική τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τοῦ πολιτισμοῦ, γιά τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ.

Οἱ ἐπαναστατικοί μετασχηματισμοί, πού καλεῖται νά πραγματοποιήσει ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης, εἶναι τόσο πολύπλοκοι καί οἱ δυνάμεις πού ἀντιδροῦν στήν οἰκοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας τόσο μεγάλες, πού ἡ ἐπιτυχία μπορεῖ νά ἐξασφαλιστεῖ μόνο μέ τήν πλήρη ἐνότητα θέλησης τοῦ προλεταριάτου, μέ τή βαθειά κατανόηση τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, μέ λίγα λόγια, μόνο μέ ἕνα σαφές πρόγραμμα δράσης. Ὅλα αὐτά τά δίνει στήν ἐργατική τάξη ἡ πρωτοπορεία της, τό πιό συνειδητό καί σταθερό τμῆμα της, πού μπορεῖ νά ἐκφράζει μέ συνέπεια τά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου καί ὅλων τῶν ἐργαζομένων. Νά γιατί ὁ Λένιν λέει ὅτι, χωρίς ἕνα σιδερένιο καί ἀτσαλωμένο στόν ἀγώνα κόμμα, χωρίς ἕνα κόμμα πού νά ἔχει τήν ἐμπιστοσύνη ὅλων τῶν τίμιων στοιχείων τῆς δοσμένης τάξης, χωρίς ἕνα κόμμα πού νά ξέρει νά παρακολουθεῖ τίς διαθέσεις τῶν μαζῶν καί νά ἀντιδρᾶ σ' αὐτές, δέν εἶναι δυνατό νά διεξαχθεῖ μέ ἐπιτυχία ὁ ἀγώνας γιά τό σοσιαλισμό.

Στήν περίοδο τοῦ ἀγώνα γιά τήν ἐξουσία εἶναι δυνατή ἡ ὕπαρξη μερικῶν ἐργατικῶν κομμάτων. Ὡστόσο, ἄν μεταξύ τους δέν ὑπάρχει ἑνότητα δράσης, δυσκολεύεται σοβαρά ὁ ἀγώνας τῆς ἐργατικῆς τάξης. Μετά τή νίκη τῆς ἐργατικῆς τάξης, τά συμφέροντα τῆς ἐνίσχυσης τῶν θέσεων τῆς νέας ἐξουσίας, τῆς ἐξασφάλισης ἑνότητας θέλησης στήν καθοδήγηση τῆς κοινωνίας ὑπαγορεύουν, κατά κανόνα, τήν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας ἑνός ἑνιαίου μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος. Αὐτό τό δρόμο ἀκολούθησαν, π.χ., τά κομμουνιστικά καί τά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στήν Τσεχοσλοβακία, τήν Πολωνία, τήν Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία καί σέ ἄλλες λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, ὅπου, ἀπό τήν ἀρχή κιόλας τῆς μεταβατικῆς περιόδου δημιουργήθηκαν ἑνιαῖα ἐργατικά κόμ-

ματα, στή βάση τῆς ἰδεολογίας καί τῶν ὀργανωτικῶν ἀρχῶν τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ.

Ὁ ρόλος τοῦ μαρξιστικοῦ κόμματος στίς συνθῆκες τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης δέν εἶναι ὁ συνηθισμένος ρόλος τοῦ κόμματος μιᾶς τάξης πού κυβερνᾶ. Ἡ θέση του στό κράτος δέν καθορίζεται μόνο ἀπό τούς ψήφους πού παίρνει στίς ἐκλογές, ἀλλά καί ἀπό τήν ἱστορική ἀποστολή τῆς ἐργατικῆς τάξης, τοῦ φυσικοῦ καθοδηγητῆ τῆς κοινωνίας πού βαδίζει πρός τόν κομμουνισμό.

Γι' αὐτό ἀκριβῶς, οἱ ἐχθροί τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς ἐξουσίας της, προσπαθοῦν νά ὑπονομεύσουν τόν καθοδηγητικό, τόν ἡγετικό ρόλο τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Ἀπό τή στιγμή πού τό κόμμα καθοδηγεῖ ὅλη τή δραστηριότητα τοῦ κράτους καί καθορίζει τήν πολιτική του, αὐτοί προσπαθοῦν νά παρουσιάσουν τά πράγματα ἔτσι, ὥστε νά δημιουργήσουν τήν ἐντύπωση ὅτι δῆθεν ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι δικτατορία τοῦ κόμματος. Σέ τέτοιες παραποιήσεις εἶχαν καταφύγει, π.χ, οἱ ζηνοβιεφικοί στήν ΕΣΣΔ.

Ἀπό τούς σημερινούς ρεβιζιονιστές ἄλλοι ἀρνοῦνται τόν καθοδηγητικό ρόλο τοῦ κόμματος καί ἄλλοι, ἐνῶ δέν τόν ἀρνοῦνται στά λόγια, τόν ὑπονομεύουν στήν πράξη. Πάντως, στενεύουν τόσο τό ρόλο αὐτό, πού στήν οὐσία σπρώχνουν τό κόμμα στήν πλήρη ἐγκατάλειψη τῆς καθοδήγησης τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Οἱ ρεβιζιονιστές ἰσχυρίζονται ὅτι τό κόμμα δέν πρέπει νά εἶναι πολιτική δύναμη, ἀλλά μόνο «ἰδεολογικός παράγοντας», «παράγοντας ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς συνείδησης». Περιφρονοῦν τή δουλειά τοῦ κόμματος στόν οἰκονομικό τομέα, τή δράση του γιά τή ρύθμιση τῶν νέων οἰκονομικῶν σχέσεων, δέν ἀναγνωρίζουν τήν ἀνάγκη τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπίδρασης τοῦ κόμματος στήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική τοῦ κράτους. Ἔτσι, τό κόμμα τῆς τάξης πού κυβερνᾶ, κατεβαίνει στό ἐπίπεδο μιᾶς διαφωτιστικῆς ὀργάνωσης, πού δέν ἀσχολεῖται μέ τά σοβαρά καθήκοντα πού λύνει ἡ τάξη. Στήν πράξη αὐτό μπορεῖ νά ὁδηγήσει μόνο στό δυνάμωμα τῆς ἐπίδρασης, στήν κοινωνία καί στό κράτος, τῶν ἄλλων, τῶν ἐχθρικῶν πρός τούς ἐργαζόμενους πολιτικῶν δυνάμεων.

Ἡ μεγαλύτερη πηγή δύναμης γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἔγκειται ἀκριβῶς στό ὅτι ὅλη ἡ δράση της φέρνει τή σφραγίδα τῆς ἑνότητας θέλησης, κατευθύνεται

ἀπό τό κόμμα μέ βάση ἕνα ἐνιαῖο πρόγραμμα. Τό κόμμα, στηριζόμενο στή θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ καί στή μελέτη τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν, ἐπεξεργάζεται τήν πολιτική γραμμή γιά ὅλους τούς τομεῖς τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης: οἰκονομία, διοίκηση, στρατός, παιδεία, ἐξωτερική πολιτική — καί καθοδηγεῖ τήν πρακτική ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς γραμμῆς.

Μετά τήν συντριβή τῆς ἀντίστασης τῶν γκρεμισμένων ἀπό τήν ἐξουσία τάξεων καί τήν σταθεροποίηση τῆς ἐξουσίας, πρωταρχική θέση στή δράση τοῦ κόμματος παίρνει ἡ ὀργανωτική δουλειά, πρίν ἀπ' ὅλα στόν τομέα τῆς οἰκονομικῆς οἰκοδόμησης. «Πρέπει νά καταπιαστοῦμε μέ τή δουλειά», — εἶπε ὁ Λένιν, μόλις τό κόμμα ἐξασφάλισε τή δυνατότητα νά περάσει στήν εἰρηνική οἰκοδόμηση — τώρα «ἡ οἰκονομική δουλειά εἶναι κοινή ὑπόθεση ὅλων μας. Εἶναι γιά μᾶς ἡ πιό ἐνδιαφέρουσα πολιτική»*.

Πῶς, ὅμως, τό κόμμα πραγματοποιεῖ τόν καθοδηγητικό του ρόλο στίς συνθῆκες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου; Δρᾶ μέσα ἀπό τό σύστημα τῆς κρατικῆς διοίκησης καί τίς μαζικές κοινωνικές ὀργανώσεις, κατευθύνοντας τίς προσπάθειές τους πρός ἕνα κοινό σκοπό. Ὡστόσο, ἐνῶ καθοδηγεῖ ὅλες τίς κρατικές καί κοινωνικές ὀργανώσεις, δέν τίς ὑποκαθιστᾶ. Ἡ κομματική καθοδήγηση μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τήν τέχνη τοῦ μαέστρου πού ἐπιδιώκει τήν ἁρμονία ἀπό τήν ὀρχήστρα, χωρίς νά ἐπιχειρεῖ νά παίξει ὁ ἴδιος στή θέση κάθε μουσικοῦ. Τό κόμμα ἐξασφαλίζει τήν πραγματοποίηση τῆς πολιτικῆς του, ἐνεργώντας διά μέσου τῶν μελῶν του πού δουλεύουν στόν κρατικό μηχανισμό καί στίς κοινωνικές ὀργανώσεις.

Τίς ἀρχές τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων μεταξύ τῶν κομματικῶν καί τῶν κρατικῶν ὀργάνων τίς ἐπεξεργάστηκε ὁ Λένιν. Οἱ ἀρχές αὐτές βρῆκαν τήν ἔκφρασή τους στίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων τοῦ κόμματος. Τό 8ο Συνέδριο (1919) ἀπόδειξε «ὅτι σέ καμιά περίπτωση δέν πρέπει νά συγχέονται οἱ λειτουργίες τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων μέ τίς λειτουργίες τῶν Σοβιέτ πού εἶναι κρατικά ὄργανα. Τό κόμμα πρέπει νά πραγματοποιεῖ τίς ἀποφάσεις του μέσα ἀπό τά σοβιετικά ὄργανα, στά πλαίσια τοῦ σοβιετι-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 32ος, σελ. 406 - 407.

κοῦ συντάγματος. Τό κόμμα δέν ἐπιδιώκει νά ὑποκαταστήσει τά Σοβιέτ, ἀλλά νά καδοθηγεῖ τή δραστηριότητά τους». Τήν ἴδια ἀρχή ἐφαρμόζει τό κόμμα καί στίς κοινωνικές ὀργανώσεις, ἀπαγορεύοντας τίς διοικητικές μεθόδους ἤ τήν κηδεμόνευσή τους.

Σέ ὅλη του τή δραστηριότητα τό κόμμα στηρίζεται στίς ἐργαζόμενες μάζες. Οἱ κομμουνιστές ἀποτελοῦν μόνο ἕνα μικρό τμῆμα μέσα σέ μιά λαοθάλασσα, καί τό κόμμα μπορεῖ νά καθοδηγήσει τό λαό μόνο ὅταν ἐκφράζει σωστά ὅ,τι αἰσθάνεται ὁ λαός, ὅταν ξέρει νά τόν πείθει. Γι' αὐτό ὁ Λένιν ἔλεγε, ὅτι καθῆκον τοῦ κόμματος εἶναι «νά μάθει νά ἐκτιμάει σωστά, γιά ὁποιοδήποτε ζήτημα καί σ' ὁποιαδήποτε στιγμή, τίς διαθέσεις τῶν μαζῶν, τίς πραγματικές τους ἐπιδιώξεις, ἀνάγκες καί σκέψεις, νά μάθει νά ἐκτιμάει, χωρίς ἴχνος ψεύτικης ἐξιδανίκευσης, τό βαθμό τῆς συνειδητότητάς τους καί τή δύναμη τῆς ἐπίδρασης τούτων ἤ ἐκείνων τῶν προκαταλήψεων καί τῶν ἐπιβιώσεων τοῦ παρελθόντος, νά μάθει νά κατακτᾶ τήν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη τῶν μαζῶν, μέ τή συντροφική του συμπεριφορά καί τή φροντίδα του γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τους»*.

Τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα, πού βρίσκονται στήν ἐξουσία, ἔχουν τήν ἀμέριστη ὑποστήριξη τῶν ἐργαζομένων. Αὐτό τούς δίνει τεράστια δύναμη καί κύρος, παράλληλα ὅμως δημιουργεῖ γιά τά κόμματα πού κυβερνοῦν τόν κίνδυνο νά γίνουν ἀλλαζονικά, νά πιστέψουν ὅτι εἶναι ἀλάθητα καί ἔτσι νά ἀποσπαστοῦν ἀπό τίς μάζες. Γι' αὐτό, μετά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης, τά κομμουνιστικά κόμματα, δίνουν ἰδιαίτερη σημασία στήν κριτική καί τήν αὐτοκριτική, πού τήν θεωροῦν σάν τό σίγουρο μέσο πάλης κατά τῆς ρουτίνας καί τῆς στασιμότητας, ἀναπτύσσουν τήν ἐσωκομματική δημοκρατία, φροντίζουν γιά τήν ἄνοδο τοῦ πρωτοποριακοῦ ρόλου τῶν κομμουνιστῶν.

Πολύ σπουδαῖος ὅρος γιά τήν ἐπιτυχῆ δραστηριότητα τοῦ μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος εἶναι ἡ αὐστηρή τήρηση τῶν λενινιστικῶν κανόνων τῆς κομματικῆς ζωῆς, τῶν ἀρχῶν τῆς κομματικῆς δημοκρατίας καί τῆς συλλογικότητας τῆς καθοδήγησης. Ἡ προσωπολατρεία εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτη στήν κομματική πρακτική. Ἡ μείωση τοῦ ρόλου

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 166-167.

τῶν μαζῶν, ἡ ἀντικατάσταση τῆς συλλογικῆς καθοδήγησης μέ τίς μεθόδους τῆς μονοπρόσωπης διεύθυνσης, ἡ παραβίαση τῆς ἐπαναστατικῆς νομιμότητας — ὅλα αὐτά, πού συνδέονται ἀναπόφευκτα μέ τή προσωπολατρεία, εἶναι ξένα πρός τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ὅπως τήν ἀντιλαμβάνεται ὁ μαρξισμός - λενινισμός.

Ὅταν τά κομμουνιστικά κόμματα γίνονται κυβερνητικά κόμματα, ἐμφανίζεται ὁ κίνδυνος νά πλημμυρίσουν οἱ γραμμές τους ἀπό καριερίστικα στοιχεῖα, πού δέν πᾶνε στό κόμμα γιά ἰδεολογικούς λόγους, ἀλλά γιατί ἐλπίζουν νά πετύχουν προσωπικά ὀφέλη. Ἡ σύνθεση τοῦ κόμματος δέν μπορεῖ νά μήν ἐπηρεάζει τή δουλειά του, γι' αὐτό τά κόμματα τῶν χωρῶν πού ἔχουν μπεῖ στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ρυθμίζουν τή σύνθεσή τους, καθιερώνουν μεγάλο διάστημα δοκιμασίας γιά τά ὑποψήφια μέλη καί παίρνουν καί ἄλλα μέτρα γιά νά προφυλάξουν τίς γραμμές τους ἀπό τούς ἀνάξιους ἀνθρώπους. Τό ΚΚΣΕ γιά νά ρυθμίσει τή σύνθεσή του στά χρόνια τῆς μεταβατικῆς περιόδου, καθόρισε διάφορους ὅρους γιά τήν εἰσδοχή στό κόμμα, πού διευκόλυναν τήν εἴσοδο τῶν ἐργατῶν καί δυσκόλευαν τήν εἴσοδο τῶν ἀτόμων μέ μικροαστική προέλευση. Τό μέτρο αὐτό βοήθησε τό κόμμα νά ἀντιμετωπίσει τίς μικροαστικές ἐπιδράσεις. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, γίνονταν περιοδικά ἀνακαταγραφές τῶν κομματικῶν μελῶν πού βοηθοῦσαν τό κόμμα νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τά ξένα στοιχεῖα πού εἶχαν εἰσχωρήσει στίς γραμμές του. Στίς περισσότερες Λαϊκές Δημοκρατίες τῆς Εὐρώπης, ἀπό τό 1947 - 1948, ἡ κομματική στρατολογία κατά καιρούς περιορίζονταν προσωρινά.

Φροντίζοντας γιά τήν καθαρότητα τῶν γραμμῶν τους, τά Κ.Κ. δημιουργοῦν καί τίς συνθῆκες γιά τό δυνάμωμα τῆς ἑνότητάς τους. Ὁ ρόλος τῆς κομματικῆς ἑνότητας στίς συνθῆκες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μεγαλώνει πολύ. Ἐφόσον ὁ ταξικός ἀγώνας δέ σταματάει, ἀλλά παίρνει πιό σύνθετες μορφές, τό κόμμα ἔχει νά ἀντιμετωπίσει ὄχι μόνο τήν πίεση τῶν ὑπολειμμάτων τῶν καπιταλιστικῶν τάξεων, ἀλλά καί τίς ταλαντεύσεις τῶν ἀσταθῶν στοιχείων στίς γραμμές τῶν ἐργαζομένων. Ὅταν τό κόμμα παίζει τό ρόλο τῆς δύναμης πού καθοδηγεῖ καί τσιμεντάρει τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἡ ἐξασθένιση τῆς ἑνότητας τοῦ κόμματος μπορεῖ νά ὁδηγήσει στήν ὑπόσκαψη τῆς δικτατορίας, στή διάσπαση τῆς ταξικῆς συμμαχίας στήν ὁποία στηρίζεται.

«Ὅποιος ἐξασθενεῖ, ἔστω καί λίγο, τή σιδερένια πειθαρχία τοῦ κόμματος τοῦ προλεταριάτου (ἰδιαίτερα τήν περίοδο τῆς δικτατορίας του), στήν πραγματικότητα βοηθάει τήν ἀστική τάξη στόν ἀγώνα της κατά τοῦ προλεταριάτου»*.

Στήν ΕΣΣΔ, ὁ ὀξύς ταξικός ἀγώνας στή μεταβατική περίοδο, βρῆκε τήν ἔκφρασή του καί στόν ἐσωκομματικό ἀγώνα. Οἱ τροτσκιστές, οἱ δεξιοί ὀπορτουνιστές καί οἱ ἄλλες ἀντιλενινιστικές ὁμάδες, πού ἐκφράζανε τήν ἰδεολογία τῶν ἐξαφανιζομένων ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο νά κλονίσουν τήν ἑνότητα τοῦ κόμματος, νά πετύχουν ἐλευθερία συγκρότησης καί δράσης γιά τίς φράξιες. Ἄν πετύχαιναν τούς σκοπούς τους, αὐτό θά σήμαινε τήν ἀρχή τοῦ τέλους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Ὁ ρόλος τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων

Στό κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σημαντική εἶναι ἡ θέση πού κατέχουν τά σ υ ν δ ι κ ά τ α. Ἀπό ὄργανα ἀγώνα κατά τοῦ κεφαλαίου, γίνονται οἱ πιό δραστήριοι βοηθοί τῆς κρατικῆς ἐξουσίας τοῦ προλεταριάτου, ἡ δεξαμενή ἀπό τήν ὁποίαν ἀντλοῦνται καθοδηγητικά στελέχη καί πρακτικές προτάσεις γιά τή βελτίωση τῆς δουλειᾶς. Ὁ Λένιν, χαρακτηρίζοντας τό ρόλο τῶν συνδικάτων μετά τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας, τά ὀνόμαζε σχολεῖα κατάρτισης οἰκονομικῶν καί διοικητικῶν στελεχῶν, σχολεῖα τοῦ κομμουνισμοῦ.

Στήν ΕΣΣΔ, ἀμέσως μετά τήν Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση, ἡ συμμετοχή τῶν συνδικάτων στή διεύθυνση τοῦ κράτους καί τῆς παραγωγῆς πῆρε ποικίλες μορφές. Τά συνδικάτα βοηθοῦσαν στή συγκρότηση τῶν οἰκονομικῶν ὀργάνων, συμμετεῖχαν στήν κατάστρωση τῶν παραγωγικῶν πλάνων, ἔλεγχαν τή δράση τῶν καθοδηγητῶν τῆς οἰκονομίας. Ἀργότερα, ὅταν προχώρησε ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐμφανίστηκαν νέες μορφές κοινωνικῆς δραστηριότητας, ὅπως οἱ παραγωγικές συσκέψεις, οἱ τεχνικές διασκέψεις, οἱ διάφορες ἑταιρίες: ἐπιστημόνων, τεχνικῶν, ἐφευρετῶν καί ὀρθολογιστῶν, κ.ἄ.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 27.

Ἡ συμμετοχή τῶν συνδικάτων στή διακυβέρνηση δέν μπορεῖ, ὡστόσο, νά σημαίνει ὅτι μεταβιβάζονται σ' αὐτά οἱ διοικητικές λειτουργίες. Ὅπως ὑπογράμμισε ὁ Λένιν, ἡ ἀναρχοσυνδικαλιστικῆ αὐτή ἀπαίτηση εἶναι θεωρητικά ἐσφαλμένη καί πρακτικά ἐπιζήμια. Μετά τήν ἐπανάσταση, ἡ πιό καθολική ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι ἡ κρατική ἐξουσία, καί μόνο αὐτή μπορεῖ νά διευθύνει, ἐξ ὀνόματος τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὅλων τῶν ἐργαζομένων, τά μέσα τῆς παραγωγῆς πού ἔχουν μετατραπεῖ σέ παλλαϊκή ἰδιοκτησία. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἡ ὑποκατάσταση τῆς κρατικῆς καθοδήγησης ἀπό τήν συνδικαλιστική ἤ ἡ μεταβίβαση τῆς κρατικῆς καθοδήγησης στίς ἴδιες τίς κολλεκτίβες τῶν ἐργαζομένων κάθε ἐπιχείρησης, θά ὁδηγοῦσε στήν ὑπονόμευση τοῦ ἐνιαίου προγραμματισμοῦ καί στήν ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας.

Ὅταν ἡ ἐξουσία περάσει στήν ἐργατική τάξη, τά συνδικάτα δέν παύουν καθόλου νά ἀσκοῦν τή λειτουργία τῆς ὑπεράσπισης τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων. Ὁ Λένιν ἔλεγε ὅτι τά συνδικάτα «ἔχασαν τή βάση τοῦ τ α ξ ι κ ο ῦ οἰκονομικοῦ ἀγώνα, ὅμως, κάθε ἄλλο παρά ἔχασαν, καί γιά πολλά χρόνια ἀκόμα δέν μποροῦν, δυστυχῶς, νά χάσουν, τή βάση τοῦ μ ή τ α ξ ι κ ο ῦ "οἰκονομικοῦ ἀγώνα", δηλαδή τοῦ ἀγώνα κατά τῶν γραφειοκρατικῶν παραποιήσεων τοῦ σοβιετικοῦ μηχανισμοῦ, τοῦ ἀγώνα γιά τήν προστασία τῶν ὑλικῶν καί πνευματικῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων μαζῶν μέ τρόπους καί μέσα πού δέν εἶναι προσιτά στό μηχανισμό αὐτό...»*.

Παράλληλα μέ τά συνδικάτα, σέ ὅλες τίς χῶρες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ὑπάρχουν καί ἄ λ λ ε ς μ α ζ ι κ έ ς ὀ ρ γ α ν ώ σ ε ι ς. Οἱ διάφορες μορφές τῶν συνεταιρισμῶν, πού συνενώνουν τούς ἀγρότες καί τούς βιοτέχνες, δίνουν τή δυνατότητα νά προσελκυστοῦν στή δημοκρατική διεύθυνση τῆς οἰκονομίας τεράστιες μάζες τοῦ πληθυσμοῦ καί νά ἀποκτήσουν κοινωνική, σοσιαλιστική συνείδηση. Μεγάλο ρόλο στήν κρατική, οἰκονομία καί πολιτιστική οἰκοδόμηση παίζουν οἱ γυναικεῖες καί νεολαιίστικες ὀργανώσεις. Μέ τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τά-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 32ος, σελ. 79.

ξης διαδίδονται πλατιά οἱ ἑνώσεις τῶν συγγραφέων, τῶν ζωγράφων, τῶν συνθετῶν κτλ.

Ἔτσι στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δημιουργεῖται ἕνα ὁλόκληρο σύστημα δημοκρατικῆς διακυβέρνησης, πού στηρίζεται στή δραστηριότητα καί πρωτοβουλία τῶν πλατειῶν μαζῶν. Γιά πρώτη φορά μπαίνει τέλος στήν ἀπόσπαση τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ ἀπό τό λαό, ἀπόσπαση πού εἶναι σύμφυτη στά ἐκμεταλλευτικά κράτη καί γεννάει τό κοινωνικό φαινόμενο πού λέγεται γραφειοκρατία.

Γιά τό ἀστικό κράτος ἡ γραφειοκρατία εἶναι ἕνα γνώρισμα πού πηγάζει ἀπό τήν ἴδια τή φύση του. Στόν καπιταλισμό ἡ γραφειοκρατία ἀποτελεῖ σύστημα διακυβέρνησης, στό ὁποῖο ἡ ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπό ἕνα δημοσιοϋπαλληλικό διοικητικό μηχανισμό ὁ ὁποῖος εἶναι ἀποσπασμένος ἀπό τό λαό, στήν πραγματικότητα δέν ἐλέγχεται ἀπό τό λαό καί ἐξυπηρετεῖ τίς ἀνάγκες τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων. Ὅπως εἶναι εὐνόητο, ἡ γραφειοκρατία δέν εἶναι ἐσωτερικά σύμφυτη στό κράτος τῆς ἐργατικῆς τάξης, γιατί τό κράτος αὐτό δημιουργεῖται ἀπό τόν ἴδιο τό λαό, τόν ὑπηρετεῖ καί βρίσκεται κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό του. Ὡστόσο, ἡ ἐργατική τάξη, γιά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά τή νίκη της, εἶναι ὑποχρεωμένη νά κάνει ἀγώνα κατά τῆς γραφειοκρατίας, ἰδιαίτερα ἐναντίον δρισμένων ἐκδηλώσεών της, ὅπως ἡ σχολαστικότητα καί ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀπόσπαση ἀπό τίς μάζες καί ἡ βραδύτητα στή διεκπεραίωση τῶν ζητημάτων. Οἱ γραφειοκρατικές διαστρεβλώσεις, στό καθεστώς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἀποτελοῦν ἐπιβιώσεις τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Πρέπει ἀκόμα νά ἔχουμε ὑπόψη ὅτι στή μεταβατική περίοδο, ἡ γραφειοκρατία τρέφεται ἀπό τήν πολιτιστική καθυστέρηση τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Τά γραφειοκρατικά φαινόμενα μποροῦν νά διατηρηθοῦν καί κατά καιρούς μάλιστα νά πολλαπλασιαστοῦν, ἂν ἐξασθενήσει ὁ ἔλεγχος τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἀπό τό λαό καί δέ δίνεται ἡ ἀπαιτούμενη προσοχή στήν ἐπεξεργασία καί στή συνεπῆ ἐφαρμογή τῶν διαφόρων μορφῶν αὐτοῦ τοῦ ἐλέγχου. Ἡ δημοκρατία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου δημιουργεῖ ὅλους τούς ἀναγκαίους ὅρους γιά τήν ἐπιτυχῆ καταπολέμηση τῶν γραφειοκρατικῶν τάσεων μέ τήν ὅλο καί πλατύτερη προσέλκυση τῶν μαζῶν στή διοίκηση καί μέ τήν ἐφαρμογή διαφόρων μορφῶν ἐλέγχου ἀπό τά κάτω. Ἡ ἀξιοποίηση ὅλων αὐτῶν τῶν ὅρων ἀποτελεῖ σοβαρότατη ὑποχρέωση τῆς ἐργατικῆς ἐ-

ξουσίας. Ὁ Λένιν χαρακτήριζε τή γραφειοκρατία σάν «τό χειρότερο ἐσωτερικό ἐχθρό τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τό σοσιαλισμό»*.

3. Ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου

Ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης βγαίνει μέσα ἀπό τόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα κάθε λαοῦ καί συνδέεται ὀργανικά μέ τίς ἰδιομορφίες καί τίς συνθῆκες αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα. Γι' αὐτό καί στίς διάφορες χῶρες παίρνει διαφορετική μορφή.

Ἄλλο πράγμα εἶναι ὅταν ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου νικάει σέ μιά ὑπανάπτυκτη χώρα μέ ὀλιγάριθμη ἐργατική τάξη καί πολυάριθμη ἀγροτιά, καί ἄλλο ὅταν νικάει σέ ἀναπτυγμένες χῶρες ὅπου οἱ ἐργάτες ἀποτελοῦν τήν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σέ μιά χώρα πού εἶχε μοναρχικό καθεστώς, καί ἄλλο σέ μιά χώρα μέ μακραίωνες παραδόσεις κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας. Ἄλλο πράγμα εἶναι ὅταν ἡ ἐργατική τάξη πάρει τήν ἐξουσία σέ συνθῆκες παγκοσμίου πολέμου, καί ἄλλο ὅταν νικήσει σέ εἰρηνικές συνθῆκες.

Οἱ μορφές τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἐξαρτῶνται ἀπό τό συσχετισμό τῶν ταξικῶν δυνάμεων στήν ἐπανάσταση καί ἀπό τήν ὀξύτητα τῆς σύγκρουσής τους. Ἄν οἱ κυρίαρχες τάξεις προβάλλουν λυσσασμένη ἀντίσταση καί ἡ ἐπανάσταση πάρει βίαιο χαρακτήρα, ἡ ἐργατική τάξη εἶναι ἀναγκασμένη νά συντρίψει, νά γκρεμίσει συθέμελα τόν παλιό κρατικό μηχανισμό, στόν ὁποῖον στηρίζεται ἡ ἀστική τάξη. Ἀντίθετα, ἄν στήν πορεία τῆς ἐπανάστασης δημιουργηθεῖ τέτοια ὑπεροχή δυνάμεων πού ἡ ἐξουσία περάσει στήν ἐργατική τάξη εἰρηνικά, τότε εἶναι δυνατό νά χρησιμοποιηθοῦν μερικά παλιά ὄργανα ἐξουσίας, π.χ., τό κοινοβούλιο, τά ὁποῖα μετασχηματίζονται μέ τρόπο πού νά ἐξυπηρετοῦν τά συμφέροντα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Οἱ μορφές τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, πού ἐγκαθιδρύεται μετά τή νίκη, ἐξαρτῶνται ἀπό τίς κινητήριες δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης. Ὅσο πλατύτερο εἶναι τό μέτωπο τῶν συμ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 199.

μάχων τῆς ἐργατικῆς τάξης, δηλαδή, ὅσο πλατύτερη εἶναι ἡ κοινωνική βάση τῆς ἐπανάστασης, τόσο στενότερο εἶναι τό στρῶμα ἐναντίον τοῦ ὁποίου στρέφεται ὁ καταναγκασμός, τόσο πλατύτερη γίνεται ἡ προλεταριακή δημοκρατία.

Παρόλη τή σημασία αὐτῶν τῶν ἀντικειμενικῶν παραγόντων, σοβαρότατο ρόλο παίζουν ἡ ἐπαναστατική δημιουργία τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί ἡ συνειδητή δράση τῶν μαρξιστικῶν - λενινιστικῶν κομμάτων. Τά κόμματα αὐτά, ἐνῶ παραμένουν πιστά στήν ἀρχή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, δέν μετατρέπουν σέ φετίχ τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς συγκεκριμένες μορφές της. Καμιά ἀπ' αὐτές δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν κάτι πού μπορεῖ νά μεταφρασθεῖ μηχανικά ἀπό μιά κατάσταση στήν ἄλλη. Κατά τήν ἐπεξεργασία τῶν μορφῶν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων, τά ἐπαναστατικά κόμματα τῆς ἐργατικῆς τάξης μελετοῦν προσεκτικά τόσο τίς συνθῆκες καί τίς ἐθνικές ἰδιομορφίες τῶν χωρῶν τους, ὅσο καί τήν πεῖρα τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία

Ἡ πρώτη στόν κόσμο νικηφόρα δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἐγκαθιδρύθηκε στή Ρωσία μέ τή μορφή τῶν Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν, στρατιωτῶν καί ἀγροτῶν ἀντιπροσώπων.

Αὐτή ἡ μορφή ὀργάνωσης τοῦ κράτους γεννήθηκε ἀπό τίς ἀνάγκες τοῦ ἀγώνα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί δημιουργήθηκε ἀπό τίς ἴδιες τίς μάζες. Τά Σοβιέτ εἶχαν κιόλας γεννηθεῖ στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907. Ἀμέσως μετά τή νίκη τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1917, τά Σοβιέτ ξαναεμφανίστηκαν, ὅμως, αὐτή τή φορά, ὄχι πιά σέ ξεχωριστές πόλεις ἀλλά σέ ὅλη τή χώρα, καί μάλιστα σά Σοβιέτ ὄχι μόνο τῶν ἐργατῶν, ἀλλά καί τῶν στρατιωτῶν καί ἀγροτῶν ἀντιπροσώπων. Μετά τήν Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση τοῦ 1917, συγκέντρωσαν στά χέρια τους ὅλη τήν ἐξουσία.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία γιά πρώτη φορά ἔκανε πράξη τίς ἀρχές τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού εἶχε ἐπεξεργαστεῖ ὁ μαρξισμός - λενινισμός, καί ἔδειξε ποιά εἶναι τά τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ προλεταριακοῦ κράτους πού τό κάνουν νά ξεχωρίζει ἀπό τό ἀστικό κράτος. Ταυτόχρονα ἀνταναικλοῦσε καί μιά σειρά ἰδιομορφίες πού πήγαζαν ἀπό τίς συγκεκριμένες ἱστορικές συνθῆκες

τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ, ἡ ὁποία βρισκόταν σέ κατάσταση ἐχθρικῆς καπιταλιστικῆς περικύκλωσης.

Στή δραστηριότητα τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας δέν μποροῦσε νά μήν ἐπιδράσει τό γεγονός, ὅτι αὐτή ἐμφανίστηκε σέ μιά οἰκονομικά καθυστερημένη χώρα, ὅπου ἐπί αἰῶνες ὑπῆρχε φεουδαρχικό, μοναρχικό καθεστώς. Ἡ ρωσική ἐργατική τάξη, πού πρώτη γκρέμισε τήν κυριαρχία τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀντιμετώπισε τήν ἐξαιρετικά λυσσασμένη ἀντίσταση τῶν τάξεων πού εἶχαν ἀνατραπεῖ. Ἡ Σοβιετική Ἕνωση γιά πολύ καιρό εἶχε νά τά βγάλει πέρα μόνη της μέ τόν ἐχθρικό καπιταλιστικό κόσμο. Νά γιατί, ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, στή Ρωσία, ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἔπρεπε νά ἐγκαθιδρυθεῖ «στήν πιό αὐστηρή της μορφή». Οἱ εἰδικές συνθῆκες τῆς Σ.Ε. ἐξηγοῦν καί δρισμένους περιορισμούς τῆς δημοκρατίας, στούς ὁποίους ἀναγκάστηκε νά καταφύγει ἡ ἐργατική τάξη στήν μεταβατική περίοδο, ἰδιαίτερα τή στέρηση τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων γιά τίς ἐκμεταλλεύτριες τάξεις. Ὡστόσο, πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν ἀνθρώπων, ἀπό τούς ὁποίους ἀφαιρέθηκαν τά ἐκλογικά δικαιώματα, ἦταν πολύ ἀσήμαντος.

Ποιές εἶναι οἱ χαρακτηριστικές ἰδιομορφίες τῶν Σοβιέτ; Τά Σοβιέτ δροῦσαν ἀνοιχτά σάν ταξικές ὀργανώσεις, πού ἔδιναν πραγματικά τή δυνατότητα νά ἐκλέγουν καί νά ἐκλέγονται μόνο στούς ἐργάτες, στούς ἀγρότες καί στούς διανοούμενους πού βρίσκονταν στό πλευρό τους. Στή μεταβατική περίοδο, τά Σοβιέτ δέν ἐκλέγονταν μέ βάση τόν τόπο κατοικίας ἀλλά τόν τόπο δουλειᾶς. Ἐκλέγονταν ἄμεσα στά ἐργοστάσια, στίς φάμπρικες, στά στρατιωτικά τμήματα, στά χωριά καί στά χωριουδάκια.

Σέ μιά μικροαστική χώρα σάν τή Ρωσία, ὅπου ἀριθμητικά ὑπερίσχυε ἡ ἀγροτιά, ὁ ἀριθμός τῶν ἀντιπροσώπων πού ἔστελνε στά Σοβιέτ ὁ πληθυσμός τῶν πόλεων ἦταν μεγαλύτερος ἀπό αὐτόν πού ἔστελνε ἰσάριθμος ἀγροτικός πληθυσμός. Ἡ ἐργατική τάξη, πού ἀποτελοῦσε τή μειοψηφία, ἔπρεπε νά ἔχει ὁπωσδήποτε, γιά ἕνα δρισμένο χρονικό διάστημα, τήν πολιτική ὑπεροχή γιά νά καθοδηγεῖ τήν ἀγροτιά.

Τά Σοβιέτ, γιά ἑκατομμύρια ἐργαζόμενους, ἦταν πρακτικά σχολεῖα κρατικῆς δουλειᾶς. Μόνο στήν πρώτη δεκαετία τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, στά Σοβιέτ συμμετεῖχαν σάν ἀντιπρόσωποι, σάν μέλη τῶν ἐκτελεστικῶν ἐπιτροπῶν καί σάν

ἀντιπρόσωποι γιά τά συνέδρια 12,5 περίπου ἑκατομμύρια ἄτομα.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία ὄχι μόνο διακήρυξε τό δικαίωμα τῶν ἐθνῶν γιά αὐτοδιάθεση μέχρι καί τόν ἀποχωρισμό καί τό σχηματισμό ἀνεξάρτητου κράτους, ἀλλά καί ἐξασφάλισε στήν πράξη τήν ἐλεύθερη ἄσκηση αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος μέ τήν ἐλεύθερη καί ἰσότιμη ὁμοσπονδιακή ἕνωση ὅλων τῶν λαῶν. Ἡ Ἕνωση τῶν Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν, πού δημιουργήθηκε τό 1922, οἰκοδομήθηκε στή βάση τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας καί ἰσοτιμίας τῶν ἐθνῶν.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ταξικῆς πάλης στή χώρα ὁδήγησε στό σχηματισμό τοῦ μονοκομματικοῦ συστήματος πολιτικῆς καθοδήγησης τῶν Σοβιέτ. Τό κομμουνιστικό κόμμα ἔχει κιόλας κατακτήσει, στήν περίοδο ἀπό τό Φλεβάρη μέχρι τόν Ὀκτώβρη τοῦ 1917, τήν πλειοψηφία στά Σοβιέτ καί στίς ἄλλες μαζικες ὀργανώσεις. Οἱ ἐργαζόμενοι πείστηκαν ὅτι τό ΚΚΡ ἦταν τό μοναδικό κόμμα πού εἶχε ἕνα ρεαλιστικό πρόγραμμα ἀγώνα γιά τήν εἰρήνη, τή γῆ καί τήν ἐλευθερία, γιά βαθιούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς, καί πού ἦταν ἱκανό νά πραγματοποιήσει αὐτό τό πρόγραμμα. Ὅλα τά ἄλλα κόμματα ἔπαψαν νά ἔχουν τήν ὑποστήριξη τῶν μαζῶν.

Ὡστόσο, παρόλο πού εἶχαν τήν ὑποστήριξη τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ, οἱ κομμουνιστές δέν εἶχαν καθόλου ὑπόψη τους νά διώξουν τά ἄλλα κόμματα ἀπό τά ὄργανα τῆς ἐξουσίας καί νά ἀπαγορεύσουν τή δράση τους. «Θέλαμε — εἶπε ὁ Λένιν τό Νοέμβρη τοῦ 1917 — μιά σοβιετική κυβέρνηση συνασπισμοῦ. Κανέναν δέν ἀποκλείαμε ἀπό τά Σοβιέτ»*.

Ὁ σκληρός ἐμφύλιος πόλεμος, πού ἐξαπολύθηκε στή χώρα, ἔβαλε ὅλες τίς πολιτικές δυνάμεις μπροστά στό δίλημμα: ἤ μέ τήν ἀστική τάξη, ἐναντίον τοῦ προλεταριάτου, ἤ μέ τό προλεταριάτο, ἐναντίον τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὅλα τά μικροαστικά κόμματα πέρασαν τό ἕνα μετά τό ἄλλο στό στρατόπεδο τῆς ἀντεπανάστασης. Περισσότερο ἀπ' ὅλα ταλαντεύτηκε ἡ ἀριστερή πτέρυγα τοῦ κόμματος τῶν σοσιαλιστῶν - ἐπαναστατῶν (οἱ ἀριστεροί ἐσέροι). Οἱ κομμουνιστές προσπάθησαν νά τούς κάνουν νά πάρουν μέρος στήν πολιτική ἐξουσία. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1917, ἑφτά ἐκπρόσωποι αὐτοῦ

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 26ος, σελ 235 - 236.

τοῦ κόμματος μπῆκαν στή σοβιετική κυβέρνηση. Ὡστόσο, τόν Ἰούλη τοῦ 1918, οἱ ἀριστεροί ἐσέροι ὀργάνωσαν ἀντεπαναστατική ἐξέγερση. Τό μοναδικό κόμμα στή χώρα, πού ἀγωνιζόταν γιά σκοπούς οἱ ὁποῖοι ἀνταποκρίνονταν στά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων, ἦταν τό κομμουνιστικό κόμμα. Ἔτσι ὁ μονοκομματικός χαρακτήρας τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου στήν ΕΣΣΔ ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία ἀποτέλεσε ὑπόδειγμα τῆς ταξικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Μόνο χάρη στή δικτατορία αὐτή ἔγινε δυνατή ἡ νίκη στόν ἐμφύλιο πόλεμο, ἡ συντριβή τῆς ἐπέμβασης, ἡ ἐξάλειψη τοῦ οἰκονομικοῦ χάους, ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ μιά μόνο χώρα, τό ἀνέβασμα τῶν πιό «ἀκαλλιέργητων» μαζῶν στό ἐπίπεδο τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ.

Ἐκτιμώντας τόν ἱστορικό ρόλο τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου στήν ΕΣΣΔ, τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο Συνέδριο, ὑπογραμμίζει: «Ἡ πείρα τῆς ΕΣΣΔ ἀπόδειξε ὅτι οἱ λαοί μποροῦν νά φτάσουν στό σοσιαλισμό μόνο μέ τήν σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»*.

Ἡ λαϊκή δημοκρατία

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος δημιούργησε μιά ἄλλη μορφή τῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων — τή λαϊκή δημοκρατία. Μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ἡ μορφή αὐτή ἐγκαθιδρύθηκε σέ μιά σειρά χῶρες τῆς Κεντρικῆς καί Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας. Παρά τό γεγονός ὅτι τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς σοβιετικῆς μορφῆς καί τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας εἶναι τά ἴδια, ἡ τελευταία παρουσιάζει καί μιά σειρά ἰδιομορφίες.

Ἡ λαϊκή δημοκρατία καί τά Σοβιέτ ἐμφανίστηκαν σέ συνθῆκες πού διέφεραν ἀπό τήν ἄποψη τῆς διάταξης τῶν ταξικῶν δυνάμεων. Στήν πορεία τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πο-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 17.

λέμου εναντίον τοῦ φασισμοῦ στήν Πολωνία, τήν Τσεχοσλοβακία, τήν Οὐγγαρία, τή Ρουμανία, τή Βουλγαρία, τή Γιουγκοσλαβία σχηματίστηκε ἕνα ἴδιο μέτωπο τῶν ἀντιφασιστικῶν, δημοκρατικῶν δυνάμεων. Τό μέτωπο αὐτό συνένωσε στίς γραμμές του τήν ἐργατική τάξη, πού ἔπαιξε ἀπό τήν ἀρχή καθοδηγητικό ρόλο, ὅλα τά στρώματα τῆς ἀγροτιᾶς, τά μεσαῖα στρώματα τῶν πόλεων καί ἐπίσης ἕνα λίγο-πολύ σημαντικό μέρος τῆς μεσαίας ἀστικῆς τάξης καί τῆς πατριωτικῆς διανόησης.

Αὐτή ἡ πιό πλατειά κοινωνική βάση τῆς ἐπανάστασης δημιούργησε μιά νέα μορφή κράτους. Τέτοια μορφή ἦταν ἡ λαϊκή δημοκρατία *πού ἀποτελεῖ μιά ἰδιαίτερη μορφή λαϊκῆς ἐξουσίας ἡ ὁποία ἀσκεῖ λειτουργίες δικτατορίας προλεταριάτου*. Ἡ ἐμφάνισή της συνδέεται στενά μέ τήν ὅλη κατάσταση τῆς γενικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ καί ἀντανακλᾶ τίς ταξικές ἀλλαγές πού συντελέστηκαν στόν καπιταλιστικό κόσμο: ὅλο καί μεγαλύτερη ἀπομόνωση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ἕνωση τῶν πλατειῶν λαϊκῶν δυνάμεων κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τῆς ἐργατικῆς τάξης, νέα προσέγγιση τῶν πανδημοκρατικῶν καί τῶν σοσιαλιστικῶν καθηκόντων. Ταυτόχρονα, στή λαϊκή δημοκρατία ἐκφράστηκαν καί οἱ ἱστορικές καί ἐθνικές ἰδιομορφίες τῶν ξεχωριστῶν χωρῶν.

Ἡ λαϊκή δημοκρατία, σέ διάκριση ἀπό τή σοβιετική ἐξουσία, δέν ἐκπλήρωνε ἀπό τήν ἀρχή καθήκοντα δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Σέ μερικές χῶρες, στό πρῶτο στάδιο τῆς ἐπανάστασης, τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα δέ διέθεταν ἀκόμα σταθερή πλειοψηφία στά κοινοβούλια καί στίς κυβερνήσεις συνασπισμοῦ. Παρόλο πού ἀσκοῦσαν μεγάλη ἐπιρροή στίς μάζες, ἐντούτοις σημαντικό μέρος τῶν ἀγροτῶν, τῶν διανοουμένων καί τῶν μεσαίων στρωμάτων ἀκολουθοῦσε ἄλλα κόμματα.

Στό πρῶτο στάδιο, τό λαϊκό κράτος δέν ἦταν ἀκόμα κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἦταν μιά δημοκρατική ἐξουσία πού στρεφόταν ἐναντίον τοῦ φασισμοῦ καί τῶν συνεργατῶν του στό ἐσωτερικό τῆς χώρας. Ὡς πρός τήν ταξική της οὐσία, ἡ ἐξουσία αὐτή δέν ἦταν τίποτα ἄλλο παρά *ἡ ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς*, γιά τήν ὁποία εἶχε γράψει ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Δυό τακτικές τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή

δημοκρατική ἐπανάσταση», ἄν καί ἡ δικτατορία αὐτή στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες ἐμφανίστηκε πάνω σέ κάπως πλατύτερη κοινωνική βάση καί σέ νέα μορφή, ἡ ὁποία ἀνταναικλοῦσε τίς ἰδιομορφίες τῆς ἱστορικῆς κατάστασης. Ἡ ἐργατική τάξη ἔπαιξε ἀπό τήν ἀρχή ἡγετικό ρόλο στό δημοκρατικό συνασπισμό, ὡστόσο τήν πρώτη μετά τήν λαϊκοδημοκρατική ἐπανάσταση περίοδο, μοιραζόταν τήν ἐξουσία μέ ἄλλες τάξεις. Ἐπρόκειτο γιά κράτος ἐνδιάμεσου, μεταβατικοῦ τύπου, ἡ παραπέρα τύχη τοῦ ὁποίου ἐξαρτιόταν πιά ἀπό τό συσχετισμό τῶν ταξικῶν δυνάμεων μέσα στόν πανδημοκρατικό συνασπισμό, ἀπό τά ἀποτελέσματα τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα μεταξύ τῶν ἐργαζομένων καί τῶν δεξιῶν ἀστικῶν στοιχείων.

Ὅταν ἐκπληρώθηκε τό καθῆκον τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης, οἱ δεξιές ὁμάδες τῆς ἀστικῆς τάξης, πού μέχρι τότε συνεργάζονταν μέ τήν ἐργατική τάξη, προσπάθησαν νά τήν ἀπομακρύνουν ἀπό τήν καθοδήγηση καί νά κατευθύνουν τήν ἀνάπτυξη τῆς χώρας στόν καπιταλιστικό δρόμο. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀστική τάξη ἦταν πιό ἰσχυρή, π.χ., στήν Τσεχοσλοβακία, ἐπιχείρησε ἀνοιχτά πραξικόπτημα γιά νά πάρει ὅλη τήν ἐξουσία στά χέρια της. Ὡστόσο, ἡ ἐργατική τάξη, βασιζόμενη στήν ὑποστήριξη τῶν πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἐξουδετέρωσε αὐτές τίς ἀπόπειρες τῆς ἀστικῆς τάξης καί μπῆκε ἐπικεφαλῆς τοῦ παλλαϊκοῦ κινήματος γιά τό σοσιαλισμό. Μέ πρωτοβουλία τοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης πραγματοποιήθηκαν βασικοί μετασχηματισμοί σοσιαλιστικοῦ τύπου. Οἱ κομμουνιστές πέτυχαν νά ἀποκτήσουν οὐσιαστικά ἀπόλυτη ἐπιρροή πάνω σέ ὅλα τά στρώματα τοῦ λαοῦ. Ἡ καθοδήγηση τοῦ πανδημοκρατικοῦ συνασπισμοῦ πέρασε ἐξ ὁλοκλήρου στήν ἐργατική τάξη καί τά κόμματά της, καί τό κράτος τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας ἄρχισε νά ἀσκεῖ λειτουργίες δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Ἡ πιό πλατειά συμμαχία τῶν ταξικῶν δυνάμεων, στήν ὁποίαν στηρίζεται ἡ λαϊκή δημοκρατία, ἐπέτρεψε νά διευρυνθοῦν τά πλαίσια τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας. Οἱ περιορισμοί τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐφαρμόστηκαν μόνο γιά ἕνα ἀσήμαντο ἀριθμό συνεργατῶν τῶν φασιστῶν κατακτητῶν, γιά τούς ἐθνοπροδότες. Ἡ δημοκρατία ἐπεκτάθηκε ἀπό τήν ἀρχή σέ ὅλα τά στρώματα τῆς ἀγροτιᾶς, στήν μικροαστική τάξη τῶν πόλεων, στούς διανοούμενους καί στίς ἄλλες δημοκρατικές δυνάμεις.

Στήν Κίνα, ἡ κοινωνική βάση τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας εἶ-

ναι ἀκόμα πιό πλατιά. Μέ τό σχηματισμό τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Κίνας ἡ βασική μάζα τῶν δημοκρατικῶν συμμάχων τῆς ἐργατικῆς τάξης ἄρχισε βαθμιαῖα νά ὑποστηρίζει τό σοσιαλισμό.

Οἱ κινέζοι κομμουνιστές συσσώρευσαν ἐνδιαφέρουσα πείρα ἀπό τήν ἐφαρμογή τῆς πολιτικῆς τῆς συμμαχίας μέ τήν ἀστική τάξη, μέ ταυτόχρονη πάλη κατά τῶν ταλαντεύσεών της. Γιά τή μετατροπή τῆς ἀστικῆς ἰδιοκτησίας σέ σοσιαλιστική, ἐφαρμόστηκαν μέθοδες σάν τό σχηματισμό μικτῶν μετοχικῶν ἑταιριῶν μέ συμμετοχή τοῦ κράτους καί τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου. Τό κράτος ἐξαγόρασε βαθμιαῖα τά μέσα παραγωγῆς ἀπό τήν ἀστική τάξη, καί ἀκολούθησε πολιτική περιορισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας καί προοδευτικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέα σέ σοσιαλιστικό. Ταυτόχρονα, πῆρε μέτρα γιά τή συμμετοχή τῆς ἀστικῆς τάξης στήν κοινωνικά ὠφέλιμη ἐργασία, χρησιμοποιώντας πλατιά τήν πείρα τῶν ἀστικῶν στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, τίς τεχνικές τους γνώσεις καί τίς ἱκανότητές του στόν τομέα τῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας.

Ἄν καί τά Σοβιέτ καί ἡ λαϊκή δημοκρατία, σά δύο μορφές τῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων, πού καθοδηγεῖται ἀπό τήν ἐργατική τάξη, εἶναι ἐνιαῖες στό βασικό καί τό κύριο, ἐντούτοις μεταξύ τους ὑπάρχουν καί διαφορές πού ἐξηγοῦνται ἀπό τήν ἰδιομορφία τῆς ἱστορικῆς κατάστασης, μέσα ἀπό τήν ὁποία ἐμφανίστηκε ἡ κάθε μιά τους.

Σέ μιά σειρά χῶρες τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας διατηρήθηκε τό πολυκομματικό σύστημα, στό ὁποῖο ὁ καθοδηγητικός ρόλος ἀνήκει στά μαρξιστικά κόμματα. Σέ ἀντίθεση ἀπό τή Ρωσία, ὅπου ἐναντίον τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης ἀγωνίζονταν ὄχι μόνο τά ἀστικά καί τά φεουδαρχικά, ἀλλά καί τά μικροαστικά κόμματα, στήν Κίνα καί σέ μιά σειρά ἄλλες λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, πολλά ἀπό τά κόμματα αὐτά ὑποστήριζαν τό πέρασμα στό σοσιαλιστικό στάδιο τῆς ἐπανάστασης. Τά κόμματα αὐτά ἀναγνωρίζουν τόν ἡγετικό ρόλο τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τοῦ μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος καί ἀγωνίζονται ἀπό κοινοῦ γιά τήν παραπέρα πρόοδο τῆς κοινωνίας στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τέτοια κόμματα εἶναι, π.χ., στήν Τσεχοσλοβακία — τό Σοσιαλιστικό, τό Λαϊκό, τό Κόμμα τῆς Ἐλευθερίας καί τό Κόμμα τῆς Ἀναγέννησης τῆς Σλοβακίας· στήν Πολωνία — τό Ἑνιαῖο Ἀγροτικό καί τό Δημοκρατικό Κόμμα. Στή Γερμα-

νική Λαοκρατική Δημοκρατία, στό 'Εθνικό Μέτωπο παίρνουν μέρος ὄχι μόνο τά κόμματα τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀλλά καί μερικά ἀστικοδημοκρατικά κόμματα. Σέ μιά σειρά χῶρες ἐκπρόσωποι αὐτῶν τῶν κομμάτων συμμετέχουν σέ κυβερνήσεις συνασπισμοῦ.

'Επί πλέον, τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν πραγματοποιοῦν τόν καθοδηγητικό τους ρόλο ὄχι μόνο διά μέσου τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας, τῶν συνδικάτων καί τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὀργανώσεων, ὅπως στήν ΕΣΣΔ, ἀλλά καί διά μέσου τοῦ 'Εθνικοῦ Μετώπου, πού ἀποτελεῖ μιά νέα ὀργανωτική μορφή τῆς συμμαχίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, τῆς ἀγροτιᾶς, τῆς μικροαστικῆς τάξης καί τῆς διανόησης.

Τέλος, ἡ λαϊκή δημοκρατία ἔχει καί μερικές ἀκόμα ἰδιομορφίες στήν ὀργάνωση τοῦ κρατικοῦ καί διοικητικοῦ μηχανισμοῦ. Κατά τή δημιουργία τοῦ μηχανισμοῦ τῆς νέας ἐξουσίας χρησιμοποιήθηκαν καί μερικές παλιές μορφές πανεθνικῆς ἐκπροσώπησης. Σέ μερικές περιπτώσεις μετασχηματίστηκαν οἱ πατροπαράδοτοι κοινοβουλευτικοί θεσμοί: ἡ ἐθνοσυνέλευση στήν Τσεχοσλοβακία, ἡ σέημ στήν Πολωνία κτλ.

Μέ διαφορετικό τρόπο ἔγινε στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες καί ἡ συντριβή τοῦ παλιοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Σέ μιά σειρά ἀπ' αὐτές, στήν πορεία κιόλας τῶν δημοκρατικῶν μετασχηματισμῶν, διαλύθηκαν τά πιό ἀντιδημοκρατικά ὄργανα τοῦ παλιοῦ μηχανισμοῦ, πού βρίσκονταν στήν ὑπηρεσία τοῦ φασισμοῦ (στρατός, ἀστυνομία κτλ.) καί δημιουργήθηκε ἕνας νέος, δημοκρατικός μηχανισμός. Σέ συνέχεια, ὅλος ὁ κρατικός μηχανισμός μετασχηματίστηκε βαθμιαῖα σέ ἀντιστοιχία μέ τίς ἀπαιτήσεις τῆν οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἔτσι ἡ πείρα τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν ἔδειξε ὅτι εἶναι δυνατό τό πέρασμα στό σοσιαλισμό μέ τή χρησιμοποίηση τῶν πανεθνικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν καί μέ τή διατήρηση πολλῶν κομμάτων, μαζί καί ἀστικοδημοκρατικῶν, ὑπό τόν ὅρο ὅτι τό μαρξιστικό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης θά ἔχει τήν ἡγεσία.

Δέ θά ἦταν σωστό νά παρουσιάσουμε τά πράγματα σά νά πραγματοποιήθηκαν οἱ σοσιαλιστικοί μετασχηματισμοί στίς χῶρες τῆς λαϊκῆς δημοκρατίας μέσα σέ μιά εἰδυλλιακή ἀτμόσφαιρα ταξικῆς εἰρήνης καί συνεργασίας. Σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς διεξαγόταν ἀγώνας ἀνάμεσα στίς δυνά-

μεις καί τίς παραδόσεις τῆς παλιᾶς, τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καί στίς δυνάμεις τῆς νέας, τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Οἱ ἀπόπειρες τῶν δεξιῶν στοιχείων στήν Κίνα, ἡ ἀνοικτή ἐξέγερση τῆς ἀντεπανάστασης στήν Οὐγγαρία, ἡ δραστηριοποίηση τῶν παραγόντων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί τῶν ρεβιζιονιστικῶν στοιχείων στήν Πολωνία, τό 1956 - 1957, ἐπιβεβαιώνουν τήν παραπάνω διαπίστωση.

Ὡστόσο, ἡ πείρα τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν δέν ἐπιβεβαίωσε καθόλου τή θέση τοῦ Στάλιν ὅτι, στό βαθμό πού θά συντελεῖται ἡ προώθηση πρός τό σοσιαλισμό, θά ὀξύνεται ὁ ταξικός ἀγώνας. Ἀντίθετα, ἡ γενική τάση τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα, σέ συνθῆκες ἐπιτυχοῦς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁδηγεῖ στή σταθεροποίηση τῶν θέσεων τῶν σοσιαλιστικῶν δυνάμεων καί στήν ἐξασθένιση τῆς ἀντίστασης τῶν ὑπολειμμάτων τῶν ἐχθρικῶν τάξεων. Ἡ ἐξέλιξη ὅμως, δέν ἀκολουθεῖ πάντα εὐθεία γραμμή. Σέ ὁρισμένες στιγμές, ὁ ταξικός ἀγώνας μπορεῖ νά ὀξυνθεῖ ἀπό ἀφορμή τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς ἀλλαγές στήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική κατάσταση, ὅπως μπορεῖ νά ὀξυνθεῖ καί στό διεθνῆ στίβο ἀνάμεσα στά δύο ἀντίθετα κοινωνικά συστήματα.

Ἡ δυνατότητα τῆς ἐμφάνισης ἄλλων μορφῶν τῆς ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης

Ἡ πείρα τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν, καί ἐπίσης ἡ πείρα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στίς καπιταλιστικές χῶρες ἐπιτρέπει νά διατυπωθοῦν μερικές ὑποθέσεις γιά τή δυνατότητα ἐμφάνισης νέων μορφῶν τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης ἤ μιᾶς λαϊκῆς ἐξουσίας πού θά ἀσκεῖ τίς λειτουργίες τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία καί ἡ λαϊκή δημοκρατία ἐπιβεβαιώνουν ὅτι τά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ κράτους τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι παντοῦ τά ἴδια. Ὅμως ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται μόνο στό οὐσιαστικό, στό κύριο καί ὄχι στό λεπτομερειακό, καί τό πέρασμα τῶν ἄλλων λαῶν στό σοσιαλισμό θά δημιουργήσει, χωρίς ἀμφιβολία, καί ἄλλες μορφές ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης. «Ὅλα τά ἔθνη θά ἔρθουν στό σοσιαλισμό, — ἔγραφε ὁ Λένιν, — αὐτό εἶναι ἀναπόφευκτο, ὅμως δέ θά ἔρθουν ὅλα μέ τόν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο, τό καθένα θά παρουσιάσει τήν πρωτοτυπία του σ' αὐτή

ἤ τήν ἄλλη μορφή τῆς δημοκρατίας, σ' αὐτή ἤ τήν ἄλλη ποικιλία τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, σ' αὐτόν ἤ τόν ἄλλο ρυθμό τῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν τῶν διαφόρων πλευρῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς»*.

Ἀπό ποῦ πηγάζει ἡ δυνατότητα ἐμφάνισης νέων μορφῶν ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης;

Πρίν ἀπ' ὅλα, πηγάζει ἀπό τό γεγονός ὅτι στίς σημερινές συνθῆκες ὑπάρχει ἡ βάση γιά πλατύτερες, σέ σχέση μέ παλιότερα, κοινωνικές καί πολιτικές συμμαχίες, ἐπειδή ἡ μονοπωλιακή ἀστική τάξη βρίσκεται σέ ἀντίθεση μέ ὅλη τήν κοινωνία, μαζί καί μέ δρισμένα στρώματα, ὄχι μόνο τῆς μικρῆς, ἀλλά καί τῆς μεσαίας ἀστικῆς τάξης. Ἔτσι ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού θά ξεπηδήσει μέσα ἀπό τίς μελλοντικές σοσιαλιστικές ἐπαναστάσεις, θά μπορεῖ νά στηρίζεται σέ ἀκόμα πιό πλατειά κοινωνική βάση. Σέ τέτοια περίπτωση, τά πλαίσια τῆς ἐφαρμογῆς τῆς βίας μπορεῖ νά διευρυνθοῦν καί ἡ δημοκρατία ἀπό τή μεταβατική κιόλας περίοδο νά ἐπεκταθεῖ σέ ἀκόμα πλατύτερα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἐξουσία, πού θά προκύψει, μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη μορφή, μέσα ἀπό πλατειές πολιτικές συμμαχίες, εἶναι ἀπόλυτα δυνατό νά πετύχει νά ἀπομονώσει καί νά συντρίψει τά ἀντιδραστικά στοιχεῖα, χωρίς νά καταφύγει, σέ κάπως σημαντικό βαθμό, στά βίαια μέτρα. Πολλά θά ἐξαρτηθοῦν ἀπό τή διεθνή κατάσταση, ἀπό τίς ἐξωτερικές συνθῆκες, μέσα στίς ὁποῖες θά διεξαχθεῖ ἡ ἐπανάσταση στή δοσμένη χώρα.

Οἱ νέες μορφές λαϊκῆς ἐξουσίας, πού ἐνδέχεται νά παρουσιαστοῦν στή βάση πλατύτερων ταξικῶν συμμαχιῶν, θά ἐμφανίσουν ὁπωσδήποτε μερικά νέα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Στό μεταξύ δέν θά εἶναι καθόλου ὑποχρεωτικό γιά ὅλα αὐτά τά κράτη νά ἐκπληρώνουν ἀπό τήν ἀρχή καθήκοντα δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σάν π ρ ο γ ρ α μ μ α τ ι κ ή θέση, καί ἄλλο σάν ἄ μ ε σ ο αἴτημα τῆς στιγμῆς. Τά ἐπαναστατικά κόμματα τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐνῶ κάτω ἀπό ὅλες τίς συνθῆκες παραμένουν ὀπαδοί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, προβάλλουν τό καθῆκον τῆς ἐγκαθίδρυσης τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σά σύνθημα δράσης, μόνο ὅταν ἔχει ὡριμάσει ἡ κατάστα-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 23ος, σελ. 58.

ση, ὅταν ἔχουν δημιουργηθεῖ ὅλοι οἱ ἀναγκαῖοι ὅροι γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, στό στάδιο κατά τό ὁποῖο ἡ ἐπανάσταση στρεφόταν κατά τοῦ ξένου ἰμπεριαλισμοῦ, προβλήθηκε τό αἴτημα τῆς λαϊκοδημοκρατικῆς ἐξουσίας, καί ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων δικαίωσε τήν ἐνέργεια αὐτή.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ἐγκρίθηκε στό 22ο συνέδριο, γενικεύοντας τήν τεράστια ἱστορική πείρα πού συσσώρευσαν τά μαρξιστικά-λενινιστικά κόμματα στόν ἀγώνα γιά τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐξουσίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, διατυπώνει τό συμπέρασμα πού ἔχει ἀξία ἀρχῆς: «Ἐνῶ οἱ βασικοί νόμοι τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης εἶναι κοινοί γιά ὅλες τίς χῶρες, ἡ ποικιλία τῶν ἱστορικά διαμορφωμένων ἐθνικῶν ἰδιομορφιῶν καί παραδόσεων δημιουργεῖ τίς εἰδικές συνθῆκες τῆς ἐπαναστατικῆς πορείας, τήν ποικιλία τῶν μορφῶν καί τῶν ρυθμῶν ἀνόδου τοῦ προλεταριάτου στήν ἐξουσία. Ἀπό ἐδῶ ἀπορρέει γιά μιά σειρά χῶρες ἡ δυνατότητα καί ἡ ἀναγκαιότητα τῶν μεταβατικῶν σταθμῶν στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀγώνα γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τό σοσιαλισμό»*.

Στίς χῶρες μέ δημοκρατικές παραδόσεις αἰώνων, μορφή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἢ τῆς ἀντίστοιχης πρός αὐτήν λαϊκῆς ἐξουσίας, μπορεῖ νά γίνει ἡ κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ἂν ἡ ἐργατική τάξη, σέ συμμαχία μέ ὅλες τίς δημοκρατικές καί πατριωτικές δυνάμεις, κατορθώσει νά κατακτήσει μιά κοινοβουλευτική πλειοψηφία πού νά εἶναι ἕτοιμη νά προχωρήσει στήν ἐθνικοποίηση τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν μονοπωλίων καί σέ ἄλλους κοινωνικούς μετασχηματισμούς, τότε, τό κοινοβούλιο, αὐτό τό πατροπαράδοτο ὄργανο τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, μπορεῖ νά μετατραπεῖ σέ ὄργανο τῆς πραγματικῆς θέλησης τοῦ λαοῦ. Ἡ κατάκτηση σταθερῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας, πού νά στηρίζεται στό μαζικό ἐπαναστατικό κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὅλων τῶν ἐργαζομένων, θά δημιουργήσει τούς ὅρους γιά τήν πραγματοποίηση ριζικῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν.

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 41.

Οἱ ρεβιζιονιστές ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ κοινοβουλευτισμός προϋποθέτει ὕπαρξη πολλῶν κομμάτων καί ἀντιπολίτευσης, ἐνῶ ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου τά ἀποκλείει, δῆθεν, τελείως καί τά δύο. Ξεκινώντας δέ ἀπό αὐτό ἀρνοῦνται τήν ἀνάγκη τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου γιά τίς χῶρες μέ μεγάλες κοινοβουλευτικές παραδόσεις.

Οἱ ἰσχυρισμοί αὐτοί τῶν ρεβιζιονιστῶν δέν εἶναι τίποτα παραπάνω ἀπό τέχνασμα. Ἡ πεῖρα τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν ἔχει κιόλας ἀποδείξει ὅτι καί στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ μποροῦν νά διατηρηθοῦν τά πολλά κόμματα. Καί παρά τό ὅτι ἀποδείχτηκε ὠφέλιμη καί σκόπιμη ἡ ἑνοποίηση τῶν κομμάτων τῆς ἐργατικῆς τάξης, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ αὐτή σάν μοναδικός δρόμος ἀνάπτυξης τῶν πολιτικῶν κομμάτων στίς συνθῆκες τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ἐκτός ἀπό τό μαρξιστικό-λενινιστικό κόμμα μποροῦν, στή μεταβατική περίοδο, νά ὑπάρχουν καί ἄλλα κόμματα, ἐφόσον βέβαια εἶναι ὑπέρ τῆς κατάργησης τῆς κυριαρχίας τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ καί θά ὑποστηρίζουν τή γραμμή τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Σέ τέτοια περίπτωση, τό καθῆκον τοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης θά συνίσταται στό νά βοηθήσει ὅλα τά κόμματα καί τά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, πού ἐπηρεάζουν, νά συμμετάσχουν δραστήρια στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀκολουθώντας ἀπέναντί τους μιά εὐλύγιστη πολιτική συνεργασίας. Ὅπως εἶναι εὐνόητο, ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἑνότητας στά βασικά προβλήματα δέν ἀποκλείει τήν ἐμφάνιση πολιτικῶν διαφωνιῶν μεταξύ τῶν κομμάτων, ὅμως οἱ διαφωνίες αὐτές μποροῦν νά ξεπερνιοῦνται μέ δημοκρατικές μέθοδες.

Δέν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι τό ἀπελευθερωτικό κίνημα τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Νότιας Ἀμερικῆς, τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖες διακρίνονται γιά τίς μεγάλες ἰδιομορφίες τους καί τίς ἰδιόρρυθμες ἐθνικές παραδόσεις τους, θά παρουσιάσει ἐπίσης νέες μορφές τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων. Ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι «οἱ μελλοντικές ἐπαναστάσεις στίς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς, πού ἔχουν ἀσύγκριτα πιό πυκνό πληθυσμό καί διακρίνονται γιά τήν ἀσύγκριτη ποικιλία τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν τους, θά παρουσιάσουν... ἀναμφίβολα, περισσότερες ἰδιομορφίες ἀπό τή ρωσική ἐπανάσταση»*.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 439.

Οἱ μαρξιστές - λενινιστές, ἐνῶ μελετοῦν μέ ἐπιμέλεια τούς ἐνδεχόμενους νέους δρόμους τῆς ἐπανάστασης καί τίς ἐνδεχόμενες νέες μορφές τοῦ κράτους τῆς ἐργατικῆς τάξης, δέν ξεχνοῦν οὔτε γιά μιά στιγμή, ὅτι ἡ πορεία τῆς ἱστορίας μπορεῖ νά ἐπιβάλλει στό προλεταριάτο καί πιό σκληρές μεθόδους ταξικῆς πάλης, πού θά πρέπει νά εἶναι πάντα ἕτοιμο νά τίς χρησιμοποιήσει, παρά τό γεγονός ὅτι δέ θά προτιμοῦσε νά προσφύγει σ' αὐτές.

Ὡστόσο, μέ ὅποια μορφή καί ἄν πραγματοποιηθεῖ τό πέρασμα τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης χώρας ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, τό πέρασμα αὐτό διέπεται ἀπό μερικές γενικές νομοτέλειες, πού διατυπώθηκαν στή Διακήρυξη τῆς Διάσκεψης τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων (1957).

2

Τά κύρια οἰκονομικά καθήκοντα τῆς περιόδου τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στόν σοσιαλισμό

Ἡ ἐργατική τάξη παίρνει τήν ἐξουσία μέ σκοπό νά χρησιμοποιήσει τήν πολιτική της κυριαρχία γιά τήν κατάργηση τοῦ καπιταλισμοῦ καί τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ οἰκοδόμηση ὅμως τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἀδύνατη χωρίς τό ριζικό μετασχηματισμό τῆς οἰκονομίας.

Τά προβλήματα πού δημιουργεῖ αὐτός ὁ μετασχηματισμός εἶναι ἐξαιρετικά πολύπλοκα. Σέ ἀντίθεση ἀπό τίς προηγούμενες ἐπαναστάσεις, ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση δέν ἔχει σά σκοπό της νά ἀντικαταστήσει τή μιά μορφή ἐκμεταλλευτικοῦ συστήματος μέ μιά ἄλλη, ἀλλά νά καταργήσει κάθε ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί ὁ σοσιαλιστικός τρόπος παραγωγῆς, σέ διάκριση ἀπό ὅλους τούς προηγούμενους, δέν μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ μόνος του, αὐθόρμητα, μέσα στούς κόλπους τῆς παλιᾶς κοινωνίας. Γιά τή δημιουργία του χρειάζονται οἱ συνειδητές καί σκόπιμες προσπάθειες τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ἔχει πάρει τήν ἐξουσία, καί τῶν συμμάχων της.

Ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῆς οἰκονομίας ἀπαιτεῖ σέ κάθε χώρα μιά εἰδική, μ ε τ α β α τ ι κ ή π ε ρ ί ο δ ο. Ἡ περίοδος αὐτή δέν μπορεῖ οὔτε νά ὑπερπηδηθεῖ, οὔτε νά παρακαμφθεῖ, ἔστω καί ἄν στή δοσμένη χώρα ἔχουν ἀπολύτως ὡριμάσει ὅλες οἱ ὑλικές προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἔστω καί ἄν στή χώρα αὐτή ὑπάρχουν οἱ πιό εὐνοϊκές ἐσωτερικές καί ἐξωτερικές συνθῆκες γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καί δέν μπορεῖ, γιατί δέν εἶναι δυνατό νά γεννηθεῖ ἕτοιμος ὁ σοσιαλισμός ἀπό τά σπλάχνα τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας.

Ἐνῶ ὅμως ἡ ἀναγκαιότητα τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀποτελεῖ μιά γενική καί ὑποχρεωτική γιά ὅλες τίς χῶρες νομοτέλεια, ἡ μεταβατική περίοδος μπορεῖ νά παρουσιάσει στίς διάφορες χῶρες σοβαρές ἰδιομορφίες.

Παραδείγματος χάρη, ἡ σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση, πού ἀποτελεῖ, ὅπως θά δοῦμε, σπουδαιότατο ὅρο γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν οἰκονομικῶν καθηκόντων τῆς μεταβατικῆς περιόδου, στίς ἀναπτυγμένες χῶρες ἀπαιτεῖ σημαντικά λιγότερες προσπάθειες. Διαφορετικοί μπορεῖ νά εἶναι οἱ ρυθμοί καί οἱ μορφές τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν μικρῶν καί μεσαίων καπιταλιστῶν κτλ. Τέλος, οὐσιαστικές διαφορές παρατηροῦνται καί στό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων κατά τή μεταβατική περίοδο. Καί αὐτό εἶναι εὐνόητο. Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας μέ τόν πιό γρήγορο καί πιό ὀλιγοδάπανο τρόπο. Καταργεῖ τήν κοινωνική ἀδικία στή διανομή τῶν ἀγαθῶν. Ὅμως δέν μπορεῖ νά δημιουργήσει τήν ἀφθονία ὡς διά μαγείας. Πάντα καί ὑποχρεωτικά ἀρχίζει ἀπό τό ἱστορικά διαμορφωμένο ἐπίπεδο παραγωγῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Οἱ κληρονομημένες ἀπό τό παρελθόν διαφορές μεταξύ τῶν χωρῶν διατηροῦνται γιά πολύ. Καί εἶναι φανερό, ὅτι οἱ διαφορές αὐτές δίνουν ὑποχρεωτικά ἰδιόμορφο χαρακτήρα στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί σέ ἕνα βαθμό, καί στή νεαρή σοσιαλιστική κοινωνία τούτης ἤ ἐκείνης τῆς χώρας.

Ὡστόσο, ἡ ἱστορική πεῖρα ἔδειξε ὅτι ὁ σοσιαλισμός ἀπό τά πρῶτα βήματά του μπορεῖ παντοῦ νά ἐξασφαλίσει τεράστια ὑπεροχή ἀπέναντι στόν καπιταλισμό. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἱστορία διαμορφώθηκε ἔτσι πού στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ μπῆκαν πρῶτες, βασικά, χῶρες μέ μέση ἤ ἐλάχιστη ἀνάπτυξη. Τό γεγονός αὐτό σπεύδουν νά τό ἐκμεταλλευθοῦν οἱ θεωρητικοί καί οἱ προπαγανδιστές τοῦ καπιταλισμοῦ γιά νά ἀντλήσουν κακόβουλα ἐπιχειρήματα. Ὑπάρχει εὐκολότερο πρᾶγμα ἀπό τό νά «ντροπιάσει» κανείς τό σοσιαλισμό, συγκρίνοντας, ἄς ποῦμε, τό βιοτικό ἐπίπεδο τῆς κατεστραμμένης ἀπό τόν πόλεμο καί συγκριτικά καθυστερημένης στό παρελθόν Πολωνίας, μέ τό βιοτικό ἐπίπεδο τῆς Σουηδίας, πού ἀπόφυγε τόν πόλεμο μέ τά δεινά του καί πού ἦταν βιομηχανικά ἀναπτυγμένη; Τέτοια ὅμως ἐπιχειρήματα δέν μποροῦν νά σταθοῦν, πολύ περισσότερο πού ἡ γρήγορη ἀνάπτυξη τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν φέρνει κοντά τή στιγμή πού ὁ παγκό-

σμιος σοσιαλισμός θά ἀρχίσει τήν ἄμιλλα μέ τόν καπιταλισμό, ὄχι πιά στήν ξένη, τήν κληρονομημένη ἀπό τήν παλιά κοινωνία βάση, ἀλλά **στή δική του βάση**.

Πῶς ὅμως δημιουργεῖται αὐτή ἡ καθαρά σοσιαλιστική βάση; Ἤ, μέ ἄλλα λόγια, ποιά βασικά οἰκονομικά (καί συνεπῶς κοινωνικά) καθήκοντα ἐπιδιώκει νά λύσει στή μεταβατική περίοδο ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου;

1. Μέ τί ἀρχίζει ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης

Τό κύριο στόν οἰκονομικό τομέα κατά τή μεταβατική περίοδο, εἶναι ἡ κοινωνικοποίηση τῶν βασικῶν μέσων παραγωγῆς, ἡ γρήγορη ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα καί ἡ ὀργάνωση, στή νέα αὐτή βάση, τῶν νέων, τῶν σοσιαλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων. Ἡ πρώτη πρᾶξη, μέ τήν ὁποία ἀρχίζουν οἱ μετασχηματισμοί στόν οἰκονομικό τομέα, εἶναι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς μεγάλης καπιταλιστικῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἐθνικοποίηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν καί τῶν τραπεζῶν

Ἡ ἀστική τάξη παρουσιάζει, φυσικά, τή σοσιαλιστική ἐθνικοποίηση σάν παρανομία καί «ἁρπαγή». Στήν πραγματικότητα, πρόκειται γιά ἕνα ἀπόλυτα δίκαιο μέτρο, τό ὁποῖο ὁ Μάρξ ὀνόμασε πολύ σωστά «ἀπαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν».

Ἡ ἐμφάνιση τῆς μεγάλης καπιταλιστικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πιό ἀνελέητης καταλήστευσης ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, μέ τήν ἁρπαγή τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν, τήν καταστροφή τῶν βιοτεχνῶν, τήν ἀποικιακή ληστεία καί τήν ὑπεξαίρεση τοῦ δημοσίου χρήματος. Ὁ πλοῦτος τῶν καπιταλιστῶν αὐξάνεται πάντα μέ τή δουλειά τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τήν καταστροφή τῶν μικρῶν παραγωγῶν. Γι' αὐτό, ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση, ὅταν μετατρέπει σέ κτῆμα ὅλου τοῦ λαοῦ ὅ,τι δημιουργήθηκε ἀπό τήν ἐργασία τοῦ λαοῦ καί ἀνήκει δικαιωματικά στούς ἐργαζόμενους, δέν κάνει τίποτα ἄλλο, παρά ἀποκαθιστᾶ τή δικαιοσύνη.

Ὁ σκοπός τῆς σοσιαλιστικῆς ἐθνικοποίησης εἶναι νά

βάλει τίς βάσεις τοῦ νέου τρόπου παραγωγῆς, ὑπονομεύοντας τήν οἰκονομική ἰσχύ τῆς ἀστικῆς τάξης καί δίνοντας στό προλεταριακό κράτος τούς διευθυντικούς μοχλούς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ὅπως τό ἔχει κιόλας ἐπιβεβαιώσει ἡ ἱστορία, οἱ μορφές καί οἱ μέθοδες τῆς ἐθνικοποίησης μποροῦν νά διαφέρουν οὐσιαστικά ἀπό χώρα σέ χώρα.

Τή σοσιαλιστική ἐθνικοποίηση τῶν βασικῶν μέσων παραγωγῆς τήν πραγματοποίησε γιά πρώτη φορά ἡ ἐργατική τάξη τῆς Ρωσίας. Ἡ σοβιετική ἐξουσία, πρίν προχωρήσει στήν ἐθνικοποίηση, εἰσήγαγε τόν ἐργατικό ἔλεγχο. Ἡ παραγωγή, τό ἐμπόριο καί οἱ τράπεζες μπῆκαν κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν. Στήν καθιέρωση τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου καί στά μέτρα ρύθμισης τῆς οἰκονομίας, ἡ ἀστική τάξη ἀπάντησε μέ σαμποτάζ καί μέ λυσσασμένη πάλη. Αὐτό ἀνάγκασε τή σοβιετική κυβέρνηση νά πραγματοποιήσει τήν ἐθνικοποίηση μέσα στό συντομότερο χρονικό διάστημα. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1917 ἐθνικοποιήθηκαν οἱ τράπεζες καί σέ συνέχεια οἱ σιδηρόδρομοι, τά μέσα ἐπικοινωνίας, τά ποταμόπλοια, τό ἐμπορικό ναυτικό καί δρισμένες βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις. Τόν Ἰούνη τοῦ 1918 ἐθνικοποιήθηκαν οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις ὅλων τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας καί οἱ ἰδιωτικοί σιδηρόδρομοι. Ἡ ἐθνικοποίηση πραγματοποιήθηκε μέ δήμευση, χωρίς καμιά ἀποζημίωση.

Στίς εὐρωπαϊκές λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, ἡ ἴδια διαδικασία συντελέστηκε κάπως διαφορετικά. Στήν ἀρχή, οἱ λαϊκοδημοκρατικές κυβερνήσεις ἐθνικοποίησαν μόνο τίς ἐπιχειρήσεις πού ἀνῆκαν στούς ἐγκληματίες πολέμου, στούς ἐθνοπροδότες, στούς συνεργάτες τοῦ γερμανικοῦ φασισμοῦ. Ἡ ἐθνικοποίηση τῶν ἄλλων ἐπιχειρήσεων ἔγινε ἀργότερα, σάν ἀπάντηση στίς ἀντισοσιαλιστικές ραδιουργίες τῆς ἀστικῆς τάξης.

Σημαντικές ἰδιομορφίες παρουσίασε ἡ ἐθνικοποίηση στή Λαϊκή Δημοκρατία τῆς Κίνας. Ἐδῶ ἡ λαϊκή κυβέρνηση στό πρῶτο διάστημα περιορίστηκε στήν ἐθνικοποίηση τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, πού ἀνῆκαν στήν κομπραντόρικη - γραφειοκρατική κορυφή τῆς ἀστικῆς τάξης, στό πάρσιμο τῶν μεγάλων τραπεζῶν καί τῶν σιδηροδρόμων, στήν ἐπιβολή ἐλέγχου στό ἐξωτερικό ἐμπόριο καί στό συνάλλαγμα. Ὡστόσο, ἡ ἐθνικοποίηση δέν ἔθιξε τήν ἰδιοκτησία σημαντικῶν στρωμάτων τῆς κινέζικης ἐθνικῆς ἀστικῆς τάξης, πού

συνεργάζονταν μέ τήν ἐργατική τάξη στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα καί τή λαϊκή ἐπανάσταση.

Ὅπως καί ἄν πραγματοποιηθεῖ ἡ σοσιαλιστική ἐθνικοποίηση, πάντα θίγει τά συμφέροντα μόνο τῆς ἀσήμαντης μειοψηφίας τῆς κοινωνίας καί ταυτόχρονα ἀνταποκρίνεται στά συμφέροντα τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας. Ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, συγκεντρώνοντας τήν ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς στά χέρια ἑνός ὅλο καί μικρότερου ἀριθμοῦ μεγάλων καπιταλιστῶν, δημιουργεῖ τούς ὅρους γιά τό ἀνώδυνο πέρασμα τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῆς στά χέρια τοῦ νόμιμου κατόχου της, τοῦ λαοῦ.

Οἱ σύγχρονες συνθῆκες κάνουν πιθανή τή χρησιμοποίηση νέων μορφῶν καί μεθόδων ἐθνικοποίησης. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ἐγκρίθηκε στό 22ο συνέδριο, ἐξετάζοντας θεωρητικά τό πρόβλημα αὐτό, παρατηρεῖ: «Στίς συνθῆκες τῆς ὅλο καί μεγαλύτερης ἀνάπτυξης τῶν δυνάμεων τοῦ σοσιαλισμοῦ, τῆς ἐνίσχυσης τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τῆς ἐξασθένισης τῶν θέσεων τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν ἀποκλείεται νά δημιουργηθεῖ σέ μερικές χῶρες κατάσταση τέτοια πού, ὅπως πρόβλεψαν ὁ Μάρξ καί ὁ Λένιν, νά συμφέρει στήν ἀστική τάξη νά συμφωνήσει νά τῆς ἐξαγοράσουν τά βασικά μέσα παραγωγῆς, καί στό προλεταριάτο νά "πληρώσει λύτρα"»*.

Σέ καμιά ὅμως περίπτωση ἡ σοσιαλιστική ἐθνικοποίηση δέ θίγει τήν ἰδιοκτησία τῶν μικροβιομηχάνων, τῶν μικρεμπόρων καί τῶν βιοτεχνῶν. Ἀντίθετα, τό κράτος τοῦ νικηφόρου προλεταριάτου, στήν ἀρχή τούς βοηθάει μέ πρῶτες ὕλες, μέ πιστώσεις καί παραγγελίες, καί, στήν πορεία τῶν παραπέρα μετασχηματισμῶν, δημιουργεῖ τούς ὅρους γιά νά μπορέσουν νά καταλάβουν τή θέση πού τούς ἀξίζει στή νέα κοινωνία. Στό γράμμα του πρός τούς γεωργιανούς κομμουνιστές, τό Μάρτη τοῦ 1921, ἀμέσως μετά τήν ἐγκαθίδρυση τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας στή Γεωργία, ὁ Λένιν ἔγραφε γιά τούς μικρεμπόρους: «Πρέπει νά καταλάβουμε ὅτι ὄχι μόνο δέν ἐξυπηρετεῖ οἰκονομικά νά ἐθνικοποιήσουμε τήν ἰδιοκτησία τους, ἀλλά καί πρέπει νά κάνουμε ἀκόμα καί μερικές θυσίες μέ μοναδικό σκοπό νά βελτιώσουμε τήν κατάστασή τους

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 40 - 41.

καί νά τούς δόσουμε τή δυνατότητα νά συνεχίσουν τό μικρεμπόριό τους»*.

Στίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικά χῶρες, κατά τήν ἐθνικοποίηση τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων, θά παρθοῦν, χωρίς ἀμφιβολία, ὑπόψη τά συμφέροντα τῶν μικρῶν μετόχων. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τούς μικροεισοδηματίες, τούς ἀσφαλισμένους σέ ἀσφαλιστικές ἑταιρίες, κτλ.

Ἔτσι, ἡ σοσιαλιστική ἐθνικοποίηση, σέ ὅποια χώρα καί ἄν πραγματοποιεῖται, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά γενικά, τά ἀπολύτως ἀναγκαῖα καθήκοντα τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ἡ μεγάλη καπιταλιστική παραγωγή μπορεῖ νά μετατραπεῖ σέ σοσιαλιστική, μόνο μέ τήν ἐθνικοποίησή της ἀπό τό κράτος τῶν ἐργαζομένων. Ἔτσι δημιουργεῖται ἡ βάση τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, τοῦ νέου τρόπου παραγωγῆς. Ἡ ἐργατική τάξη, στηριζόμενη στόν τομέα αὐτόν, ἀποκτάει τή δυνατότητα νά προχωρήσει στό μετασχηματισμό ὅλης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας.

Ἡ δήμευση τῆς μεγάλης ἔγγειας ἰδιοκτησίας

Ἡ ἐργατική τάξη, πού ἔχει κατακτήσει τήν ἐξουσία σέ συμμαχία μέ τούς ἄλλους ἐργαζόμενους, δέν ὀφείλει μόνο νά καταργήσει τίς καπιταλιστικές σχέσεις, ἀλλά καί τά ὑπολείμματα τῆς φεουδαρχίας πού ὑπάρχουν σέ πολλές χῶρες.

Αὐτό ἀφορᾶ, πρίν ἀπ' ὅλα, τίς ὑπανάπτυκτες καί ἰδιαίτερα τίς ἀποικιακές καί ἐξαρτημένες χῶρες, ὅπου ἡ γῆ πού καλλιεργοῦν οἱ ἀγρότες ἀνήκει σέ μεγάλο μέρος στούς μεγαλοτσιφλικάδες. Ὡστόσο, οἱ φεουδαρχικές ἐπιβιώσεις διατηρήθηκαν μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη μορφή καί σέ πολλές ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες. Ἡ ἀστική τάξη αὐτῶν τῶν χωρῶν ἀγοράζει ἡ ἴδια γῆ καί δέν ἀποφασίζει νά ἀπομακρύνει ἀπό τό δρόμο τῆς κοινωνικῆς προόδου ἕνα τόσο μεγάλο ἐμπόδιο, σάν τό μονοπώλιο τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων. Γι' αὐτό, σέ ὅλες τίς χῶρες πού ὑπάρχει μεγάλη ἔγγεια ἰδιοκτησία — ἀδιάφορο ἄν εἶναι φεουδαρχική ἤ καπιταλιστική — ἡ δήμευση τῶν μεγάλων κτημάτων ἀποτελεῖ πρωταρχικό καθῆκον.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 32ος, σελ. 137.

Στή Ρωσία, δπου οί φεουδάρχες μέχρι τό 1917 ἦταν μιά ἀπό τίς κυρίαρχες τάξεις, τό καθῆκον αὐτό ἔμπαινε μέ ἰδιαίτερη ὀξύτητα. Γι' αὐτό μιά ἀπό τίς πρῶτες σημαντικές πράξεις τῆς προλεταριακῆς ἐξουσίας ἦταν ἡ δήμευση τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας, χωρίς καμιά ἀποζημίωση. Τό διάταγμα γιά τή γῆ, πού ψηφίστηκε ἀπό τό 2ο πανρωσικό συνέδριο τῶν Σοβιέτ στίς 26 Ὀκτώβρη (8 Νοέμβρη) 1917, μετάτρεψε δλη τή γῆ σέ παλλαϊκή ἰδιοκτησία. Ἔτσι, ὄχι μόνο μπῆκε τέρμα στήν ὕπαρξη τῆς τάξης τῶν τσιφλικάδων, ἀλλά καί ταυτόχρονα ὑπονομεύθηκε σοβαρά ἡ οἰκονομική ἰσχύς τῆς ἀστικῆς τάξης. Σύγχρονα, δυνάμωσε ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά καί οἱ πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων τοῦ χωριοῦ συνέδεσαν ἀδιάσπαστα τήν τύχη τους μέ τή σοβιετική ἐξουσία.

Στή Ρωσία καταργήθηκε ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Αὐτό ὀφείλοταν σέ συγκεκριμένους ἱστορικούς ὅρους. Οἱ παραδόσεις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς δέν ἦταν τόσο ἰσχυρές στούς ἀγρότες τῆς Ρωσίας, δσο στούς ἀγρότες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Γιά πολύ καιρό, στό ρωσικό χωριό κυριαρχοῦσε ἡ κοινοτική γαιοκτησία μέ περιοδική ἀναδιανομή τῶν γεωργικῶν κλήρων. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀγροτῶν ὑποστήριζε τό αἴτημα τῆς κατάργησης τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς.

Διαφορετικά ἔχουν τά πράγματα στίς περισσότερες λαϊκοδημοκρατικές χῶρες τῆς Εὐρώπης. Ἐδῶ οἱ παραδόσεις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς ἦταν ἰσχυρές καί οἱ ἀγρότες ἔβλεπαν μέ δυσπιστία τό σύνθημα τῆς ἐθνικοποίησης. Ἄν ἐθνικοποιοῦνταν δλη ἡ γῆ, τό μόνο ἀποτέλεσμα θά ἦταν νά δυσκολευτοῦν οἱ σχέσεις μεταξύ τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς. Γι' αὐτό, τό λαϊκό κράτος ἀρκέστηκε νά ἐθνικοποιήσει μόνο τή μεγάλη ἔγγεια ἰδιοκτησία.

Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς δημευμένης γῆς δόθηκε στούς ἐργάτες γῆς, στούς φτωχούς καί ἐν μέρει στούς μεσαίους ἀγρότες μέ χαμηλές τιμές καί μέ ἐξόφληση σέ δόσεις μέσα σέ 10 - 20 χρόνια ἤ, πράγμα πού συνέβηκε στίς περισσότερες περιπτώσεις, ἐντελῶς δωρεάν. Ἡ γῆ ἔγινε ἀτομική ἰδιοκτησία, δμως μπῆκαν περιορισμοί στή διάθεσή της: ἡ πώληση, ἐκτός ἀπό ἐξαιρετικές περιπτώσεις, ἡ ἐνοικίαση, ἡ διανομή, τό δώρισμα τῆς γῆς — δηλαδή κάθε τί πού μπορεῖ νά μετατρέψει τή γῆ σέ μέσο ἐκμετάλλευσης καί ἀθέμιτου πλουτισμοῦ — ἀπαγορεύτηκαν. Οἱ διαστάσεις τοῦ γεωργικοῦ κλή-

ρου καθορίστηκαν τέτοιες ὥστε ὁ ἀγρότης νά παίρνει τόση γῆ ὅση μπορεῖ νά καλλιεργήσει ὁ ἴδιος. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν νοικοκυριῶν πού σχηματίστηκαν χάρη στήν ἀγροτική μεταρρύθμιση δέν ξεπερνοῦσε κατά κανόνα τά 5 ἑκτάρια καί μόνο σέ μερικές περιπτώσεις ἔφτανε τά 10-15 ἑκτάρια.

Ἡ δήμευση τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, τόσο στή Ρωσία, ὅσο καί στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, εἶχε τεράστια σημασία γιά τήν πολιτική ἐνίσχυση τῶν θέσεων τῆς νέας ἐξουσίας. Ἀπό τήν ἱστορία εἶναι γνωστό ὅτι ἡ μεγάλη γαιοκτησία εἶναι παντοῦ στήριγμα τῆς ἀντίδρασης καί ἡ τάξη τῶν τσιφλικάδων ἀποτελεῖ τή σπονδυλική στήλη τῆς ἀντεπανάστασης.

Ἡ δήμευση τῆς μεγάλης ἔγγειας ἰδιοκτησίας, αὐτή καθ' ἑαυτή, δέν εἶναι σοσιαλιστικό μέτρο, γιατί δέν ὑπονομεύει τίς βάσεις τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων. Σέ μιά σειρά χῶρες ἡ δήμευση τῶν τσιφλικιῶν πραγματοποιήθηκε κιόλας στήν πορεία τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 18ου καί τοῦ 19ου αἰώνα, καί συνέβαλε μόνο στή γρηγορότερη ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν ἀγροτική οἰκονομία. Ὅταν ὅμως ἡ ἐξουσία βρίσκεται στά χέρια τῶν ἐργαζομένων, ἡ κατάργηση τῆς μεγάλης ἔγγειας ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ σημαντική προϋπόθεση γιά τήν πραγματοποίηση τῶν παραπέρα σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν.

Τί παίρνουν οἱ ἐργαζόμενοι ἀμέσως μετά τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας

Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση ὄχι μόνο ἐγκαινιάζει τήν ἐποχή τῆς ὁρμητικῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἀλλά καί ὁδηγεῖ στήν ἀναδιανομή, πρός ὄφελος τῶν ἐργαζομένων, τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν πού διαθέτει ἡ κοινωνία. Αὐτό δίνει ἀμέσως στούς ἐργάτες καί στούς ἀγρότες χειροπιαστά ὀφέλη. Φυσικά, τό μέγεθός τους δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἐπιθυμία τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας, ἀλλά ἀπό τίς συγκεκριμένες δυνατότητες. Ὅσο πλουσιότερη εἶναι ἡ χώρα, ὅσο ὑψηλότερο εἶναι τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν της δυνάμεων, τόσο περισσότερα εἶναι τά ἀγαθά πού παίρνουν οἱ ἐργαζόμενοι ἀμέσως μετά τήν ἐπανάσταση.

Ἡ Ρωσία, τίς παραμονές τῆς Ὀκτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ἦταν μιά κατεστραμμένη χώρα, καί

ὡστόσο, ἡ ἐργατικὴ τάξη καὶ ἡ ἀγροτιά, παρὰ τὶς ἀφάνταστα δύσκολες συνθῆκες εἶχαν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάσταση, πραγματικὰ ὀφέλη. Ἐφαρμόστηκε στὴν πράξη ἡ ὀκτάωρη ἐργάσιμη ἡμέρα καὶ ἔτσι οἱ ἐργάτες πέτυχαν τὴν ἱκανοποίηση ἑνὸς αἰτήματός τους, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀγωνίζονταν πολλὲς δεκαετίες. Ἡ ἐργάσιμη ἡμέρα γιὰ τοὺς ἔφηβους περιορίστηκε στὶς 6 ὧρες καὶ ἀπαγορεύθηκε νὰ ἐργάζονται οἱ γυναῖκες σὲ βαρειὲς δουλειές. Γιὰ τὴ Ρωσία, πού μέχρι τότε εἶχε τὴ μεγαλύτερη ἐργάσιμη ἡμέρα στὴν Εὐρώπη, αὐτὸ ἀποτελοῦσε σοβαρὴ ἐπίτευξη.

Τὸ ὀκτάωρο καθιερώθηκε μετὰ τὴν ἐπανάσταση καὶ σὲ ὅλες τὶς λαϊκοδημοκρατικὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης.

Στὶς καπιταλιστικὲς χῶρες, πού ἔχουν πετύχει πιὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὑπάρχει πλήρης δυνατότητα, μετὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, ὄχι μόνο νὰ καθιερωθεῖ ἀκόμα μικρότερη ἐργάσιμη ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως νὰ ἀνεβεῖ ἀπότομα τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο ὅλων τῶν ἐργαζομένων.

Τὸ κράτος τῶν ἐργαζομένων εἰσάγει ἀμέσως τὶς ἐτήσιες ἄδειες μὲ πλήρεις ἀποδοχές. Στὰ χέρια τοῦ λαοῦ περνοῦν τὰ σανατόρια, τὰ ἀναπαυτήρια καὶ τὰ κέντρα παραθερισμοῦ ὅπου οἱ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς μποροῦν νὰ περνοῦν τὴν ἄδειά τους δωρεὰν ἢ μὲ χαμηλὴ τιμή. Ὅλα τὰ ὑγειονομικὰ ἱδρύματα ἐργάζονται δωρεάν. Ἡ φυσικὴ ἀγωγὴ καὶ τὰ σπόρ παύουν νὰ εἶναι προνόμιο τῶν εὔπορων ἢ τῶν ἀργόσχολων καὶ μετατρέπονται σὲ μέσο μαζικῆς ἐξασφάλισης τῆς ὑγείας.

Ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση ἐγκαινιάζει μιὰ μεγάλη πολιτιστικὴ ἐπανάσταση. Βαθμιαῖα, εἰσάγεται ἡ γενικὴ ὑποχρεωτικὴ μόρφωση, καὶ ὄχι μόνο ἡ στοιχειώδης ἀλλὰ καὶ ἡ μέση. Ἡ ἐκπαίδευση στὶς ἀνώτερες σχολὲς εἶναι δωρεάν, καὶ τὸ σπουδαιότερο, οἱ περισσότεροι φοιτητὲς παίρνουν κρατικὲς ὑποτροφίες.

Ἡ ἀνισότητα τῶν γυναικῶν καταργεῖται. Ἡ γυναίκα ὄχι μόνον παίρνει ἴση ἀμοιβὴ μὲ τὸν ἄντρα γιὰ ἴση δουλειά, ἀλλὰ καὶ ἀποκτᾶ πλήρη ἰσότητα δικαιωμάτων σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας, τῆς κουλτούρας καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Τὸ ἐργατικὸ κράτος ἀρχίζει ἀμέσως νὰ δημιουργεῖ ἕνα διακλαδωμένο δίκτυο παιδικῶν ἱδρυμάτων καὶ ἐπιχειρήσεων διατροφῆς γιὰ νὰ ἀπαλλάξει βαθμιαῖα τὴ γυναίκα ἀπὸ τὴ δουλικὴ πρόσδεση στὸ νοικοκυριὸ καὶ τὶς δουλειές του.

Τό ἐργατικό κράτος παίρνει ἀποφασιστικά καί ἀποτελεσματικά μέτρα γιά τήν ἐξάλειψη τῆς ἀνεργίας ἐπιδιώκοντας σέ συντομότατο διάστημα τήν πλήρη ἀπασχόληση. Τελικά ἐξαφανίζεται τό αἴσθημα τῆς ἀβεβαιότητας γιά τό αὔριο, πού στόν καπιταλισμό καταδιώκει τόν ἐργαζόμενο ὅλη του τή ζωή. Οἱ ἐργαζόμενοι ἀπαλλάσσονται ἀπό τίς εἰσφορές στό ταμεῖο ἀνεργίας, ἀπό τή μόνιμη ἀνάγκη νά κάνουν οἰκονομίες γιά τίς μαῦρες μέρες τῆς ἀνεργίας.

Σέ συνδυασμό μέ τά παραπάνω, τό σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων ἀποκτάει ἄλλη σημασία. Στό ἐργατικό κράτος, τό σύστημα αὐτό ἐξασφαλίζει συντάξεις γήρατος καί ἐπιδόματα γιά τήν περίπτωση προσωρινῆς ἀνικανότητας γιά ἐργασία. Τά ἔξοδα γιά τήν κάλυψη αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν προέρχονται ἀπό τίς εἰσφορές τῶν ἐπιχειρήσεων καί τίς ἐπιχορηγήσεις τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ.

Οἱ ἐργαζόμενοι παύουν νά εἶναι ἄνθρωποι πού τούς ταπεινώνουν καί τούς προσβάλλουν. Χάνουν τήν «ἐλευθερία» νά διώχνονται ἀπό τίς δουλειές ὅταν τό θελήσουν αὐθαίρετα οἱ καπιταλιστές. Γιά πρώτη φορά ἡ κοινωνία σέβεται καί ἀναγνωρίζει τά ἀνθρώπινα δικαιώματα τοῦ ἐργάτη.

Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἀλλάζει τούς δρους κατοικίας τῶν ἐργαζομένων. Στή Ρωσία ἑκατομμύρια ἐργάτες μετακόμισαν ἀπό τά ὑπόγεια καί τίς σοφίτες σέ ἀστικά διαμερίσματα. Ἀναδιανομή τῶν κατοικιῶν ἔγινε καί στίς χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας μετά τίς λαϊκοδημοκρατικές ἐπαναστάσεις σ' αὐτές. Μετά τήν ἐπανάσταση μειώνεται ἀπότομα τό ἐνοίκιο, ἡ αὔξησή του ἀπαγορεύεται μέ νόμο. Τά ἔξοδα γιά τό ἐνοίκιο, ἐνῶ προηγούμενα ἀπορροφοῦσαν τό 15 - 30% τοῦ προϋπολογισμοῦ μιᾶς ἐργατικῆς οἰκογένειας, τώρα ἀπορροφοῦν μόνο τό 4 - 5%.

Ὁ προϋπολογισμός τῆς ἐργατικῆς οἰκογένειας αὐξάνεται καί χάρη στήν αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομίσθιου.

Τά εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῆς ἐπανάστασης τά βλέπει ἀμέσως καί ἡ ἀγροτιά. Ἡ Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση ἔδοσε δωρεάν στούς ἀγρότες πάνω ἀπό 150 ἑκ. ἑκτάρια γῆς, πού προηγούμενα ἀνῆκαν στούς τσιφλικάδες, τούς καπιταλιστές, στήν τσαρική οἰκογένεια, τά μοναστήρια καί τίς ἐκκλησίες. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, οἱ ἀγρότες ἀπαλλάχτηκαν ἀπό τήν πληρωμή τῶν χρεῶν γιά τή γῆ πού εἶχαν πάρει ἀπό τούς τσιφλικάδες πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση, ἀπό τά ἐνοίκια τῆς γῆς,

πού ἦταν βαρειά, καί ἀπό τά τεράστια ἔξοδα γιά τήν ἀγορά γῆς.

Οἱ ἀγρότες τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν πῆραν, χάρη στίς ἀγροτικές μεταρρυθμίσεις, συμπληρωματικά κομμάτια γῆς καί ἀπαλλάχτηκαν ἀπό τή δουλεία τῶν χρεῶν. Τό προαιώνιο ὄνειρο τῶν ἐργατῶν γῆς καί τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν ἔγινε ἐπί τέλους πραγματικότητα: ἄρχισαν νά καλλιεργοῦν τή δική τους γῆ καί ὄχι τή γῆ τοῦ τσιφλικᾶ ἤ τοῦ κουλάκου.

Ἐκτός ἀπ' αὐτά, σέ ὅλες τίς χῶρες πού οἰκοδομοῦν τό σοσιαλισμό, πραγματοποιεῖται ἀπότομη μείωση τῶν φόρων πού πληρώνουν οἱ ἐργαζόμενοι καί ἀνακατανομή τῶν φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων.

2. Οἱ δρόμοι γιά τήν κατάργηση τῶν πολλῶν τύπων οἰκονομίας

Ἡ μεταβατική περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ὕπαρξη πολλῶν τύπων, πολλῶν μορφῶν οἰκονομίας. Σέ ὁποιαδήποτε χώρα, ἡ ἐργατική τάξη μόλις ἀνέβει στήν ἐξουσία, ἀντιμετωπίζει αὐτό τό πρόβλημα. Γι' αὐτό, ἡ βαθμιαία ἐξάλειψη αὐτῶν τῶν πολλῶν τύπων οἰκονομίας στή μεταβατική περίοδο, ἀποτελεῖ σοβαρότατο οἰκονομικό καί πολιτικό καθῆκον τοῦ κόμματος καί τοῦ ἐργατικοῦ κράτους.

Οἱ τρεῖς βασικοί τύποι τῆς οἰκονομίας τῆς μεταβατικῆς περιόδου

Γιά τήν πρώτη μετά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης περίοδο, τρεῖς εἶναι συνήθως οἱ χαρακτηριστικοί τύποι οἰκονομίας: ὁ σοσιαλισμός, ἡ μικροεμπορευματική παραγωγή καί ὁ ἰδιωτικός καπιταλισμός. Αὐτοί οἱ τρεῖς οἰκονομικοί τύποι ἀντιστοιχοῦν σέ ἰσάριθμες τάξεις: στήν ἐργατική τάξη, στήν ἀγροτιά καί στήν ἀστική τάξη, πού ἄν καί ἔχει ἀνατραπεῖ, δέν ἔχει ἀκόμα ἐξαφανιστεῖ.

Στήν ἀρχή τό εἰδικό βάρος τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα καθορίζεται ἀπό τό βαθμό ἀνάπτυξης τῆς μεγάλης καπιταλιστικῆς παραγωγῆς πού ἔχει ἐθνικοποιήσει

ἡ δοσμένη χώρα. Στήν Σοβιετική Ἕνωση, π.χ., ἡ παραγωγή τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα τό 1923 - 1924 ἀποτελοῦσε τό 38,5% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Στήν Κίνα, τό 1949 — τό 34,7%. Σέ μιά τόσο βιομηχανικά ἀναπτυγμένη χώρα σάν τήν Τσεχοσλοβακία, ἡ ἐθνικοποίηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας ἔδοσε ἀμέσως τήν ὑπεροχή στόν κρατικό τομέα. Τόν Ὀκτώβρη κιόλας τοῦ 1945, τό κράτος εἶχε συγκεντρώσει στά χέρια του περίπου τό 60% τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων καί ὅλες τίς τράπεζες. Ὅπως εἶναι εὐνόητο, οἱ συνθῆκες γιά τούς παραπέρα σοσιαλιστικούς μετασχηματισμούς στήν Τσεχοσλοβακία ἦταν πιό εὐνοϊκές.

Ὁ τομέας τῆς μικρῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς ἀγκαλιάζει κυρίως τά ἀγροτικά νοικοκυριά καί ἐπίσης τούς βιοτέχνες, τούς χειροτέχνες καί τούς ἄλλους μικροπαραγωγούς, πού δέ χρησιμοποιοῦν μισθωτή ἐργασία. Στή Σοβιετική Ἕνωση, τό 1923 - 24, ὁ τομέας αὐτός ὑπερίσχυε, ἔδινε τό 51% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἀκόμα σοβαρότερος ἦταν ὁ ρόλος τοῦ τομέα αὐτοῦ στήν Κίνα. Στίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες τό εἰδικό βάρος τῆς μικρῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς εἶναι συγκριτικά χαμηλό.

Ὁ ἰδιωτικός καπιταλισμός, σάν ἕνας ἀπό τούς τύπους τῆς οἰκονομίας τῆς μεταβατικῆς περιόδου, ἀποτελεῖται βασικά ἀπό τίς μικρές καί μεσαῖες βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις, πού ἀνήκουν στήν ἀστική τάξη τῶν πόλεων, καί ἀπό τά κουλάκικα νοικοκυριά στό χωριό. Στήν ΕΣΣΔ ὁ ἰδιωτικός τομέας τό 1923- 24 ἔδινε τό 8,9% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Στήν Κίνα καί σέ μερικές εὐρωπαϊκές λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, τήν πρώτη περίοδο, ὁ καπιταλιστικός τομέας ἦταν ἀρκετά μεγάλος, γιατί δέν εἶχε ἐθνικοποιηθεῖ ἡ ἰδιοκτησία τῆς πατριωτικῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἐφόσον ὑπάρχουν ὁ καπιταλισμός καί ἡ μικρή ἐμπορευματική παραγωγή, δύο μορφές οἰκονομίας πού βασίζονται στήν ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς, διατηροῦνται στή χώρα καί οἱ ρίζες τοῦ καπιταλισμοῦ, οἱ ὅροι γιά τήν ἀναγέννησή του. Συνεπῶς, ὑπάρχει καί ἔδαφος γιά ταξική πάλη, γιά ἀντίσταση, τῶν τάξεων καί τῶν στοιχείων πού στηρίζονται στήν ἀτομική ἰδιοκτησία, κατά τῆς πολιτικῆς τῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν. Καί στήν περίπτωση πού αὐτές οἱ τάξεις καί αὐτά τά στοιχεῖα ὑποστηριχτοῦν

ἀπό τό ἐξωτερικό, δημιουργεῖται καί κίνδυνος ἀποκατάστασης τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων.

Ὁ κίνδυνος αὐτός δέν μπορεῖ νά ἀποτραπεῖ μόνο μέ πολιτικά μέτρα (ἐνίσχυση τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, διάλυση τῶν ἀντεπαναστατικῶν κομμάτων κτλ.). Γιά νά λυθεῖ δριστικά ὑπέρ τοῦ σοσιαλισμοῦ τό πρόβλημα «ποιός - ποιόν», χρειάζονται ριζικά οἰκονομικά μέτρα: ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῶν τομέων τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Ὡστόσο, ἡ ἐξάλειψη τῶν πολλῶν τομέων εἶναι ἕνα πολύ δύσκολο ἔργο, πού δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μέ διαταγές ἤ διατάγματα. Αὐτό πού κυρίως καθορίζει τούς δρόμους πού θά ἀκολουθήσει καί τίς προθεσμίες στίς ὁποῖες θά πραγματοποιηθεῖ ἡ κατάργηση τῶν πολλῶν τομέων, εἶναι ὁ συσχετισμός τῶν ταξικῶν δυνάμεων, ἡ ὀξύτητα τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα.

Τό πρῶτο καί τό κύριο, ἀπό τό ὁποῖο καθοδηγεῖται τό προλεταριακό κράτος, εἶναι τό δυνάμωμα τῆς νέας ἐξουσίας, ἡ σταθεροποίηση τοῦ νέου συστήματος. Εἶναι φανερό, π.χ., ὅτι, σέ συνθῆκες σκληροῦ ταξικοῦ ἀγώνα καί ἐνεργοῦ ἀντίστασης τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων, ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου θά εἶναι ἀναγκασμένη νά ἐπιταχύνει τήν ἐξάλειψη τῶν πολλῶν τομέων, γιά νά ὑπονομεύσει γρηγορότερα τίς οἰκονομικές θέσεις τῶν ταξικῶν της ἀντιπάλων.

Παράλληλα, μεγάλο ρόλο παίζουν καί οἱ οἰκονομικοί λόγοι. Καί αὐτό γιατί στή μεταβατική περίοδο, συμβαίνει συχνά νά μήν μπορεῖ τό προλεταριακό κράτος νά ἱκανοποιήσει, γιά ἕνα δρισμένο διάστημα, ὅλες τίς ἀνάγκες τῆς κοινωνίας, χωρίς τή βοήθεια τῶν τομέων τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τά μικρά ἀγροτικά νοικοκυριά παράγουν σημαντικό μέρος τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς. Πολλές ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφελείας, ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καί ἐμπορίου βρίσκονται σέ χέρια ἰδιωτῶν. Κατά γενικό κανόνα, τό κράτος δέν μπορεῖ, στά πρῶτα βήματα τῆς δράσης του, νά ἀναλάβει τό ρόλο πού καλά ἤ κακά παίζουν οἱ μικροί παραγωγοί. Συνεπῶς, γιά νά ἀποφευχθοῦν οἱ οἰκονομικές καί πολιτικές δυσκολίες χρειάζεται νά προετοιμαστεῖ οἰκονομικά, στόν ἕνα ἤ τόν ἄλλο βαθμό, ἡ κατάργηση τῶν ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας. Ἡ νίκη τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα καί, ἐπομένως, ἡ ἐνίσχυση τῶν θέσεων τοῦ νέου συστήματος μπορεῖ νά ἐξασφαλιστοῦν μόνο ὅταν ὁ σοσιαλισμός ἐκτοπίσει τούς ἄλλους τομεῖς μέ οἰκονομικά μέσα.

Σέ δλες δμως τίς περιπτώσεις, μπροστά στό προλεταριακό κράτος κατά τή μεταβατική περίοδο προβάλλει τό ἐρώτημα: ποιές μέθοδες καί ποιοί τρόποι πρέπει νά χρησιμοποιηθοῦν γιά νά ὑποταχθοῦν ἡ μικρή ἐμπορευματική παραγωγή καί ὁ ἰδιωτικός καπιταλισμός στά συμφέροντα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ καί γιά νά περάσουν βαθμιαῖα στό σοσιαλιστικό τομέα;

Στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ καί στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, οἱ μέθοδες καί οἱ τρόποι αὐτοί βρέθηκαν καί δοκιμάστηκαν στήν πράξη. Ἡ πείρα πού συσσωρεύτηκε γύρω ἀπό τό θέμα αὐτό ἔχει μόνιμη καί γενική σημασία. Ἡ οὐσία της εἶναι τούτη: ἐπιδέξια χρησιμοποίηση τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων γιά τήν ἐνίσχυση καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα καί γιά τήν οἰκονομική ἐκτόπιση τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων. Τό προλεταριακό κράτος καταφεύγει στήν ἀνάπτυξη αὐτῶν τῶν σχέσεων, γιατί ἡ μικρή ἐμπορευματική παραγωγή δέν ἀνέχεται οἰκονομικές σχέσεις ἄλλου τύπου.

Ὅπως ἔδειξε ἡ πρακτική, τό κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μπορεῖ νά προχωρήσει τολμηρά στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων. Καί πραγματικά, στά χέρια του εἶναι συγκεντρωμένοι οἱ ἀποφασιστικοί κλάδοι τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας (βαρειά βιομηχανία, μεγάλες ἐπιχειρήσεις ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, μεταφορές, τράπεζες, ἐξωτερικό ἐμπόριο). Ὅλοι οἱ ἄλλοι οἰκονομικοί τομεῖς ἐξαρτῶνται, ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, ἀπό τόν κρατικό τομέα. Ἀπό αὐτόν παίρνουν μηχανές, πρῶτες ὕλες καί ἐνέργεια καί σ' αὐτόν πουλᾶνε τά ἕτοιμα προϊόντα. Αὐτό ἐπιτρέπει στό ἐργατικό κράτος νά ἐλέγχει, μέ τή βοήθεια τῶν οἰκονομικῶν μοχλῶν, τήν κατάσταση στούς ἄλλους τομεῖς, καί νά κατευθύνει τήν ἐξέλιξή τους πρός τήν κατεύθυνση πού θέλει.

Ὅπως εἶναι εὐνόητο, δσο ἰσχυρότερη εἶναι ἡ βιομηχανική βάση πού κληρονομεῖ τό προλεταριακό κράτος, τόσο μεγαλύτερες δυνατότητες ἔχει γιά τόν ἔλεγχο καί τή ρύθμιση τῆς ἀγορᾶς, καί ἐπομένως, τόσο τολμηρότερα μπορεῖ νά ἐπιτρέψει τίς ἐμπορευματικές σχέσεις.

Φυσικά, αὐτό δέν σημαίνει δτι σέ κατάσταση ὀξυμένου ταξικοῦ ἀγώνα ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δέν ἐφαρμόζει διοικητικά - ρυθμιστικά μέτρα. Στήν πράξη συνήθως, ἡ καθοδήγηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἀπό τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, συνίσταται σέ οἰκο-

νομικά καί πολιτικά μέτρα πού συμπληρώνουν τό ἕνα τό ἄλλο καί ἀποτελοῦν αὐτό πού ὀνομάζεται οἰκονομική πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους.

Ἡ ρύθμιση τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξύ πόλης καί χωριοῦ

Τό πιό δύσκολο οἰκονομικό καθῆκον τῆς μεταβατικῆς περιόδου εἶναι ἡ κοινωνικοποίηση τῆς σκόρπιας καί κερματισμένης μικρῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς. Οἱ δυσκολίες τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνάπλασης αὐτοῦ τοῦ τομέα ἀπορρέουν ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ μικρή ἐμπορευματική παραγωγή προσφέρεται λιγότερο ἀπό κάθε ἄλλο τομέα γιά ἄμεση ρύθμιση ἀπό τήν πλευρά τοῦ προλεταριακοῦ κράτους. Τό πιό λεπτό σημεῖο ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ ἀγροτιά εἶναι ὁ βασικός σύμμαχος τῆς ἐργατικῆς τάξης, καί τό κράτος τῶν ἐργαζομένων ὄχι μόνο δέν μπορεῖ νά πάρει σέ βάρος της μέτρα ἀπαλλοτρίωσης, ἀλλά ἀντίθετα, ἐνδιαφέρεται νά ἀναπτύξει σταθερές οἰκονομικές σχέσεις μαζί της. Χωρίς τέτοιες σχέσεις δέν εἶναι δυνατό νά σταθεροποιηθεῖ ἡ πολιτική συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποτελεῖ τή βάση τοῦ νέου συστήματος.

Ὅπως τόνισε ἐπανειλημμένα ὁ Λένιν, ἡ πιό σωστή πολιτική συνίσταται στό νά δίνονται στό χωριό ὅλα τά προϊόντα τῆς μεγάλης σοσιαλιστικῆς βιομηχανίας πού αὐτό χρειάζεται, μέ ἀντάλλαγμα τά σιτηρά καί τίς πρῶτες ὕλες. Οὔτε ἡ ἐπίταξη τῶν πλεονασμάτων, οὔτε ὁ φόρος, ἔλεγε ὁ Λένιν, ἀλλά «ἡ ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων τῆς μεγάλης (κοινωνικοποιημένης) βιομηχανίας μέ ἀγροτικά προϊόντα, ἀποτελεῖ τήν οἰκονομική ουσία τοῦ σοσιαλισμοῦ, τή βάση του»*.

Στή Ρωσία — μιά ἀγροτική, καθυστερημένη οἰκονομικά χώρα, πού ἦταν ἀναγκασμένη νά οἰκοδομήσει τό σοσιαλισμό μόνη της — ἡ οἰκονομική πολιτική τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου εἶχε τίς ἰδιομορφίες της. Παρόλο πού ὁ Λένιν, ἀπό τήν ἄνοιξη κιόλας τοῦ 1918, εἶχε ἐπεξεργαστεῖ τίς βάσεις μιᾶς οἰκονομικῆς πολιτικῆς πού ἀποσκοποῦσε στήν ἀποκατάσταση ἐμπορευματικῶν σχέσεων μέ τήν ἀγροτική οἰ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 32ος, σελ. 300.

κονομία, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καί ἡ ξένη ἐπέμβαση, πού μετάτρεψαν τή χώρα σέ ἕνα πολιορκημένο φρούριο, ἀνάγκασαν τή σοβιετική ἐξουσία νά ἐφαρμόσει τήν πολιτική τοῦ λεγόμενου «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ».

Τό ἐλεύθερο ἐμπόριο ἀπαγορεύθηκε. Τά βασικά εἴδη διατροφῆς καί τά βασικά βιομηχανικά προϊόντα δίνονταν στόν πληθυσμό μέ δελτίο καί μάλιστα μέ ταξικά κριτήρια. Ὅλα τά πλεονάσματα τοῦ χωριοῦ κατάσχονταν μέ τό σύστημα τῆς «ἐπίταξης τῶν πλεονασμάτων τῶν τροφίμων» πάλι μέ ταξικά κριτήρια: ἀπό τό φτωχό ἀγρότη, τίποτα, ἀπό τό μεσαῖο, λίγα, ἀπό τόν κουλάκο, πολλά. Ἡ βιομηχανία συγκεντροποιήθηκε ἀπόλυτα καί δούλευε ἀποκλειστικά γιά τίς ἀνάγκες τοῦ μετώπου. Οἱ ἐπιχειρήσεις ἔπαιρναν ἀπό τά κρατικά ὄργανα πρῶτες ὕλες, διάφορα ὑλικά, τεχνικό ἐξοπλισμό κτλ. καί τούς ἔδιναν ὅλη τήν παραγωγή τους ὄχι μέ πληρωμή σέ χρῆμα ἀλλά μέ διατακτικές. Τό χρῆμα ἔπαψε νά παίζει κάπως σοβαρό ρόλο. Ἡ οἰκονομική ζωή ρυθμιζόταν μέ καθαρά διοικητικά μέτρα.

Ὁ «πολεμικός κομμουνισμός» ἦταν μιά πολιτική πού ἐπιβλήθηκε ἀποκλειστικά ἀπό τίς δύσκολες συνθῆκες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Συνέβαλε στήν κινητοποίηση τῶν τότε πενιχρῶν πόρων τῆς Ρωσίας γιά τήν συντριβή τῶν ἐχθρῶν, καί μέ τήν ἔννοια αὐτή ἡ σημασία του εἶναι μεγάλη. Ὅπως ἔγραψε ὁ Λένιν, ἡ πολιτική αὐτή ἐκπλήρωσε τήν ἱστορική της ἀποστολή. Ὅμως ὁ «πολεμικός κομμουνισμός» δέν ἦταν καί δέν μποροῦσε νά εἶναι ἡ πολιτική πού ἀνταποκρινόταν στά καθήκοντα τῆς ἐνίσχυσης τῆς οἰκονομικῆς συμμαχίας μέ τήν ἀγροτιά. Μόλις ἄλλαξαν οἱ συνθῆκες, ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου πέρασε στή «νέα οἰκονομική πολιτική» (ΝΕΠ). Μέ αὐτό τό ὄνομα πέρασε στήν ἱστορία, παρόλο πού ἡ πολιτική αὐτή ἦταν νέα μόνο σέ σχέση μέ τόν «πολεμικό κομμουνισμό», ἐνῶ στήν πραγματικότητα, ἦταν βασικά ἡ ἴδια ἡ πολιτική πού σέ γενικές γραμμές εἶχε χαράξει ὁ Λένιν ἀπό τίς ἀρχές ἀκόμα τοῦ 1918.

Μέ τήν ἔναρξη τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ΝΕΠ ἐπετράπη τό ἰδιωτικό ἐμπόριο. Οἱ ἀγρότες ἄρχισαν νά πουλᾶνε στήν ἀγορά τά πλεονάσματα τῶν προϊόντων τους. Οἱ καπιταλιστές μποροῦσαν νά κάνουν καί λιανικό καί χοντρικό ἐμπόριο. Τό ἰδιωτικό κεφάλαιο μποροῦσε νά ἀνοίξει μικρές βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις. Ἐκτός ἀπό αὐτό, ἕνα μέρος τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπεθνικοποιήθηκε καί δόθηκε μέ ἐνοίκιο στούς

καπιταλιστές. Οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα ἄρχισαν νά ἐργάζονται μέ βάση τήν οἰκονομική αὐτονομία. Ἡ προμήθεια τῶν πρώτων ὑλῶν καί ἡ πώληση τῶν προϊόντων τους ἄρχισαν νά πραγματοποιοῦνται μέ ἀγοραπωλησίες. Τό δελτίο καταργήθηκε καί ἀντικαταστάθηκε μέ τό πλατιά ἀναπτυγμένο ἐμπόριο. Ὁ Λένιν κάλεσε τούς κομμουνιστές νά «μάθουν νά ἐμπορεύονται» γιά νά ἐκτοπίσουν τόν ἰδιώτη ἔμπορα καί νά ἀντικαταστήσουν τό ἀτομικό ἐμπόριο μέ τό κρατικό καί τό συνεταιριστικό.

Φυσικά, ἡ ἀποκατάσταση τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων δέν μποροῦσε νά μήν ὁδηγήσει στήν προσωρινή ἀναζωογόνηση τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων. Οἱ κουλάκοι νοίκιαζαν γῆ καί ἔτσι μεγάλωναν τήν ἔκταση τῆς γῆς πού καλλιεργοῦσαν. Ἄρχισαν νά χρησιμοποιοῦν τήν ἐργασία τῶν ἐργατῶν γῆς. Στά χέρια τῶν πλουσιοχωρικῶν συσσωρεύονταν σημαντικά ἀποθέματα δημητριακῶν. Ἡ διαφοροποίηση τῆς ἀγροτιᾶς, πού, στήν πρώτη μετά τήν ἐπανάσταση περίοδο, εἶχε σταματήσει χάρη στήν μετατροπή τῶν φτωχῶν ἀγροτῶν σέ μεσαίους, τώρα ἄρχισε πάλι.

Τό προλεταριακό κράτος δέν μποροῦσε νά βλέπει μέ ἀδιαφορία ὅλα αὐτά τά φαινόμενα. Ἄν οἱ κουλάκοι συγκέντρωναν μεγάλη δύναμη, θά ἀποτελοῦσαν σοβαρό κίνδυνο γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γι' αὐτό, ἡ πολιτική τῆς οἰκονομικῆς συμμαχίας μέ τήν ἀγροτιά συνοδευόταν μέ μέτρα περιορισμοῦ τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων στό χωριό. Τό κράτος προσπαθοῦσε νά βοηθήσει τούς φτωχούς καί μεσαίους ἀγρότες νά ἀποκαταστήσουν τό νοικοκυριό τους. Τούς ἔδινε δάνεια μέ εὐνοϊκούς ὅρους, τούς βοηθοῦσε μέ μηχανές καί ἐργαλεῖα διά μέσου τῶν σταθμῶν ἐνοικίασης κτλ. Ἀπέναντι ὅμως στούς κουλάκους ἐφάρμοζε πολιτική περιορισμοῦ: ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς καί ἡ μισθωτή ἐργασία περιορίστηκαν αὐστηρά, ἡ ἐργασία τῶν ἐργατῶν γῆς ρυθμίστηκε νομοθετικά, οἱ φόροι πού βάραιναν τά κουλάκικα νοικοκυριά αὐξήθηκαν.

Σέ μιά χώρα σάν τή Ρωσία, ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά εἶχε ἀποφασιστική σημασία γιά τίς τύχες τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἔτσι δέν εἶναι ἐκπληκτικό τό γεγονός, ὅτι γύρω ἀπό τή συμμαχία αὐτή διεξαγόταν ὀξύτατος ταξικός ἀγώνας, πού ἔβρισκε καί τήν ἀντανάκλασή του μέσα στό κόμμα. Οἱ τροτσκιστές ἀρνοῦνταν τή διπλή φύση τῆς ἀγροτιᾶς καί τήν παρουσίαζαν σάν μιά ἐντελῶς ἀντιδραστική μάζα, πού εἶναι δῆθεν ἀνίκανη νά πάρει μέρος στήν οἰκοδό-

μηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Προσπαθοῦσαν νά ἐπιβάλλουν στό κόμμα μιά πολιτική πού θά σήμαινε τήν συνειδητή καταστροφή τῆς ἀγροτιᾶς καί τήν ἐκμετάλλευσή της μέ σκοπό τήν οἰκοδόμηση τῆς βιομηχανίας. Ἡ πολιτική αὐτή θά ὁδηγοῦσε στό χαμό τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Οἱ δεξιοί ὀπορτουνιστές, οἱ μπουχαρινικοί, στήν οὐσία ἀρνοῦνταν καί αὐτοί τή διπλή φύση τῆς ἀγροτιᾶς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ὅλη ἡ ἀγροτιά, μαζί καί οἱ κουλάκοι, θά «προσχωροῦσε μόνη της στό σοσιαλισμό». Ἡ πολιτική πού πρότειναν σήμαινε ἐγκατάλειψη τοῦ ἀγώνα κατά τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων καί στήριξη στό αὐθόρμητο, δηλαδή ἄνοιγμα τοῦ δρόμου γιά τήν ἐπαναφορά τοῦ καπιταλισμοῦ.

Χωρίς τήν ἰδεολογική καί ὀργανωτική συντριβή τῶν τροτσκιστῶν καί τῶν μπουχαρινικῶν δέν ἦτανε δυνατό νά λυθοῦν οἱ ἀντιθέσεις τῆς μεταβατικῆς περιόδου πρός ὄφελος τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γι' αὐτό, τό κομμουνιστικό κόμμα ἀγωνίστηκε ἀδιάλλακτα ἐναντίον ὅλων τῶν προσπαθειῶν νά ὑπονομευθεῖ ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά ἤ νά ἀφαιρεθεῖ ἀπό τή συμμαχία αὐτή τό σοσιαλιστικό της περιεχόμενο. Στήν πορεία τοῦ ἀγώνα αὐτοῦ διαμορφώθηκε καί δοκιμάστηκε στήν πράξη ἡ σωστή πολιτική, πού μποροῦν νά τήν ἀκολουθήσουν καί τά ἄλλα κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα.

Τή στιγμή πού ἡ χώρα περνοῦσε στή ΝΕΠ, ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε τή γενική σημασία αὐτῆς τῆς πολιτικῆς. Ἔγραφε: «Τό πρόβλημα πού λύνουμε τώρα, γιά τήν ὥρα — προσωρινά — μόνοι μας, φαίνεται νά εἶναι ἕνα καθαρά ρωσικό πρόβλημα, ὅμως στήν πραγματικότητα εἶναι ἕνα πρόβλημα πού θά τό ἀντιμετωπίσουν ὅλοι οἱ σοσιαλιστές... Ἡ νέα κοινωνία, πού θά στηρίζεται στή συμμαχία τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν, εἶναι ἀναπόφευκτη. Ἀργά ἤ γρήγορα, εἴκοσι χρόνια ἀργότερα ἤ εἴκοσι χρόνια νωρίτερα, θά ἔρθει, καί ὅταν τώρα μοχθοῦμε γιά τή σωστή ἐφαρμογή τῆς νέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς μας, συμβάλλουμε στήν ἐπεξεργασία τῶν μορφῶν πού θά πάρει ἡ συμμαχία τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν σ' αὐτήν τήν κοινωνία»*.

Ἡ πρόβλεψη τοῦ Λένιν πραγματοποιήθηκε. Ἡ πείρα τῆς ΝΕΠ διατηρεῖ στό ἀκέραιο τή διεθνῆ της σημασία. Οἱ

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 151-152.

λαϊκοδημοκρατικές χῶρες ἐφάρμοσαν πλατιά στήν οἰκονομική τους πολιτική τίς λενινιστικές ἀρχές τῆς χρησιμοποίησης τῆς ἀγορᾶς καί τῶν ἀξιακῶν σχέσεων πρός τό συμφέρον τῆς οἰκοδόμησης τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Στίς χῶρες ὅμως πού ὁ καπιταλισμός ἔχει φτάσει σέ ὑψηλό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης καί οἱ ἀγρότες ἤ οἱ φαρμαδόροι ἀποτελοῦν ἕνα ἀσήμαντο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ διάταξη τῶν ταξικῶν δυνάμεων στή μεταβατική περίοδο θά εἶναι διαφορετική. Ἐδῶ, παράλληλα μέ τούς ἐργαζόμενους φαρμαδόρους, μεγάλο ρόλο σάν σύμμαχοι τῆς ἐργατικῆς τάξης μποροῦν νά παίξουν οἱ μικροαστοί τῶν πόλεων (χειροτέχνες, βιοτέχνες, μικρέμποροι κτλ.) καί ἐπίσης οἱ ὑπάλληλοι καί οἱ διανοούμενοι. Στίς χῶρες αὐτές, ὅπου, μετά τήν ἐθνικοποίηση τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μονοπωλίων, θά ἐμφανιστεῖ ἀμέσως ἕνας ἰσχυρός σοσιαλιστικός τομέας, θά διαμορφωθοῦν, χωρίς ἀμφιβολία, πιό εὐνοϊκές συνθῆκες γιά τή συμμετοχή τῶν μικροαστικῶν στρωμάτων τῆς πόλης καί τοῦ χωριοῦ στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Μετά τήν ἥττα τῆς μονοπωλιακῆς ἀστικῆς τάξης, τό πρόβλημα «ποιός - ποιόν» ἐνδέχεται νά μήν παρουσιάσει ἐδῶ τόση ὀξύτητα, μιά καί ἀπό τήν ἀρχή ὁ σοσιαλιστικός τομέας θά εἶναι, ἀπό οἰκονομική ἄποψη, κατά πολύ ἰσχυρότερος ἀπό ὅλα τά μή σοσιαλιστικά στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ συνένωση τῶν ἀγροτῶν σέ παραγωγικούς συνεταιρισμούς

Ἡ πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους, ἀπέναντι στούς φτωχούς καί μεσαίους ἀγρότες, δέν περιορίζεται μόνο στά μέτρα βοήθειας γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ νοικοκυριοῦ τους. Ἀργά ἤ γρήγορα, ἐμφανίζεται ἡ ἀνάγκη νά βοηθηθοῦν οἱ βασικές μάζες τῆς ἀγροτιᾶς νά περάσουν, βαθμιαῖα, ἀπό τό μικρό ἀτομικό νοικοκυριό στό μεγάλο, μέ σκοπό νά ἀνέβει ἀπότομα ἡ παραγωγικότητα τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας, νά εἰσαχθεῖ ἡ μηχανοκαλλιέργεια, νά γίνουν κτῆμα τῆς ὑπαίθρου οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης καί νά γίνει ἡ ζωή ὅλων τῶν ἀγροτῶν ἄνετη καί πολιτισμένη. Γιά τούς ἴδιους λόγους, ἡ πολιτική τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στούς κουλάκους πρέπει, ἀργά ἤ γρήγορα, νά περάσει ἀπό τά περιορι-

στικά μέτρα σέ μέτρα πού νά ἀποβλέπουν στήν κατάργηση καί αὐτῆς τῆς ἐκμεταλλεύτριας τάξης.

Ἀκόμα καί μετά τήν ἀνατροπή τοῦ ζυγοῦ τῶν καπιταλιστῶν καί τῶν τσιφλικάδων, ὁ ἀγρότης πού καλλιεργεῖ τό κομμάτι τῆς γῆς του ἔχει πολύ περιορισμένες δυνατότητες νά βελτιώσει τούς δρους τῆς δουλειᾶς καί τῆς ζωῆς του. Πείθεται μέ τήν ἴδια του τήν πείρα, ὅτι τό μικρό νοικοκυριό δέν τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τή φτώχεια· δέν πρόκειται νά τοῦ δόσει τή δυνατότητα νά ζεῖ εὔπορα. Ὅσο καί ἄν βοηθηθεῖ ἀπό τό σοσιαλιστικό κράτος, ὁ τομέας τῆς μικρῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τήν πλατειά ἀναπαραγωγή. Αὐτό μπορεῖ νά τό δεῖ κανείς στό παράδειγμα τῆς ΕΣΣΔ. Τό 1928 ἡ βιομηχανική παραγωγή της εἶχε ξεπεράσει τό προπολεμικό ἐπίπεδο κατά 32% καί συνέχιζε νά ἐπιταχύνει σταθερά τούς ρυθμούς της, ἐνῶ ἡ παραγωγή σιτηρῶν μόλις πλησίαζε στό προπολεμικό ἐπίπεδο καί μάλιστα ἡ ἐμπορεύσιμη ἀγροτική παραγωγή ἀποτελοῦσε τό μισό τῆς προπολεμικῆς. Συνεπῶς, καί γιά τούς ἴδιους τούς ἀγρότες καί γιά ὅλη τήν οἰκονομία τῆς χώρας, ἡ διέξοδος ἦταν μία— ἡ μετατροπή τῆς καθυστερημένης καί κατακερματισμένης ἀγροτικῆς παραγωγῆς σέ μεγάλη, μηχανοποιημένη παραγωγή.

Στόν καπιταλισμό, ἡ μεγάλη ἀγροτική παραγωγή ξεπηδάει μέσα ἀπό τήν καταστροφή τῶν μικρῶν παραγωγῶν. Ὀργανωτές της εἶναι οἱ ἀστοποιημένοι τσιφλικάδες, οἱ μεγάλοι καπιταλιστές, οἱ κουλάκοι, οἱ ἔμποροι. Φυσικά, στίς συνθῆκες τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας, ὁ κ α π ι τ α λ ι σ τ ι κ ό ς αὐτός τρόπος δημιουργίας τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς παραγωγῆς εἶναι ἀπαράδεκτος.

Ὁ σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ό ς δ ρ ό μ ο ς τῆς δημιουργίας τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἐθελοντική συνένωση τῶν ἀγροτῶν σέ συνεταιρισμούς. Οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ εἶχαν δεῖ καθαρά τό δρόμο αὐτό. Ὁ Ἔνγκελς ἔγραφε: «...Ὅταν θά πάρουμε τήν κρατική ἐξουσία, δέ θά μποροῦμε οὔτε κάν σκέψη νά κάνουμε γιά βίαιη ἀπαλλοτρίωση μικρῶν ἀγροτῶν (μέ ἀποζημίωση ἤ ὄχι), πράγμα πού θά ἤμαστε ἀναγκασμένοι νά κάνουμε γιά τούς μεγάλους γαιοκτήμονες. Τό καθῆκον μας ἀπέναντι στούς μικρούς ἀγρότες θά συνίσταται, πρίν ἀπ' ὅλα, στήν μετατροπή τῆς ἀτομικῆς τους παραγωγῆς καί τῆς ἀτομικῆς τους ἰδιοκτησίας σέ

συλλογική, συνεταιριστική, ὄχι μέ βίαιο τρόπο, ἀλλά μέ τό παράδειγμα καί τή βοήθεια τῆς κοινωνίας»*.

Καί στίς καπιταλιστικές χῶρες ὑπάρχουν διάφορες μορφές συνεταιρισμοῦ. Στή Δανία, τήν Ὁλλανδία καί τή Φινλανδία σημαντικό ρόλο παίζει τό συνεταιριστικό ἐμπόριο τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων. Ὅμως, ὁ συνεταιρισμός αὐτός, ἄν καί μπορεῖ νά βοηθήσει ὡς ἕνα βαθμό τόν ἐργαζόμενο ἀγρότη νά προστατευθεῖ ἀπό τήν αὐθαιρεσία τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου, δέν ἀλλάζει τίς παραγωγικές σχέσεις στό χωριό. Ὁ συνεταιρισμός στό καπιταλιστικό καθεστώς, ἐξυπηρετεῖ τά ἀτομικά ἀγροτικά νοικοκυριά καί τίς καπιταλιστικές γεωργικές ἐπιχειρήσεις, κυρίως στή σφαίρα τῆς πώλησης καί τῆς προμήθειας προϊόντων. Στόν τέτοιο συνεταιρισμό συχνά κυριαρχοῦν τά καπιταλιστικά στοιχεῖα. Μέσα στίς συνθῆκες αὐτές οἱ συνεταιρισμοί παραμένουν συλλογικές καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις.

Ὅταν ἡ γῆ, ἡ βιομηχανία, οἱ τράπεζες γίνουν λαϊκή ἰδιοκτησία, οἱ ἀγροτικοί συνεταιρισμοί παίρνουν ἐντελῶς διαφορετική κατεύθυνση καί ἀποκτοῦν ἐντελῶς διαφορετική σημασία. «...Τό καθεστώς τῶν πολιτισμένων συνεταιρισμένων ἀγροτῶν, ὅταν τά μέσα παραγωγῆς εἶναι κοινωνική ἰδιοκτησία καί τό προλεταριάτο ἔχει συντρίψει ταξικά τήν ἀστική τάξη, εἶναι σοσιαλιστικό καθεστώς»**.

Ὁ συνεταιρισμός εἶναι ἡ πιό προσιτή, ἡ πιό κατανοητή καί ἡ πιό συμφέρουσα, γιά τούς ἀγρότες, μορφή συνένωσης τῶν νοικοκυριῶν τους. Σ' αὐτό βασιζόταν ὁ Λένιν, ὅταν πρότεινε τό περίφημο «συνεταιριστικό σχέδιό» του. Ἄν καί τό σχέδιο αὐτό καταστρώθηκε γιά τίς συνθῆκες τῆς Ρωσίας, ἔχει γενική σημασία σάν πρόγραμμα δράσης πού ὁδηγεῖ τά ἑκατομμύρια τῶν ἀγροτῶν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὁ Λένιν πρότεινε νά γίνει τό ξεκίνημα μέ τήν ὀργάνωση τῶν πιό ἁπλῶν μορφῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ, κυρίως στόν τομέα τῆς πώλησης τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καί τῆς προμήθειας ἐμπορευμάτων στό χωριό, καί ἐπίσης μέ τήν ὀργάνωση τῆς γεωργικῆς πίστης. Ἀκόμα καί αὐτές οἱ ἁπλές μορφές συνεταιρισμοῦ ἐξοικειώνουν τούς ἀγρότες μέ τίς συλλο-

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλεκτά Ἔργα», τόμ. 11ος, Μόσχα 1955, σελ. 414 - 415.

** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 431.

γικές, συνεταιριστικές μορφές οἰκονομίας καί τούς βοηθοῦν νά δοῦν τά ὀφέλη, ὄχι μόνο τῆς συλλογικῆς πώλησης καί προμήθειας, ἀλλά καί τῆς συλλογικῆς παραγωγῆς. Κατά τήν ἀντίληψη τοῦ Λένιν, οἱ ἀγρότες πρέπει νά πειστοῦν στήν πράξη γιά τά πλεονεκτήματα τῆς κοινῆς ἐκμετάλλευσης τῆς γῆς. Μόνο ἀφοῦ γίνει αὐτό, μπορεῖ νά περάσουμε βαθμιαῖα στή συνεταιριστικοποίηση τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς: στήν ἀρχή οἱ πιό ἁπλές ἑνώσεις γιά τήν κοινή καλλιέργεια τῆς γῆς καί μετά οἱ ἀνώτερες μορφές ἀγροτικοῦ συνεταιρισμοῦ. Κάθε ἀπόπειρα νά παραβιαστεῖ αὐτή ἡ φυσιολογική σειρά, καί τό σπουδαιότερο, νά παραβιαστεῖ ἡ λενινιστική ἀρχή γιά τήν ἀπόλυτα ἐθελοντική προσχώρηση τῶν ἀγροτῶν στούς συνεταιρισμούς, μπορεῖ νά προξενήσει τεράστια ζημιά στό ἔργο τῆς συνεταιριστικοποίησης καί νά τήν ἐκθέσει στά μάτια τῶν ἀγροτῶν.

Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ἡ δημιουργία παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν στό χωριό μπορεῖ νά συντελεστεῖ αὐθόρμητα. Ὄχι, ἀντίθετα ἀπαιτεῖ τή συνεχῆ καί ὁλόπλευρη βοήθεια τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους: βοήθεια οἰκονομική, ἐπιστημονική, τεχνική, ὀργανωτική (ἰδιαίτερα μέ στελέχη πού νά εἶναι ἱκανά νά βοηθήσουν τούς ἀγρότες στήν ὀργάνωση τῶν συλλογικῶν νοικοκυριῶν). Χρειάζεται καί ἡ πολιτική βοήθεια πρός τήν ἐργαζόμενη ἀγροτιά, γιατί τό πέρασμά της στό δρόμο τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ συνοδεύεται, κατά κανόνα, μέ ταξική πάλη, ἡ ὁποία κατά καιρούς μπορεῖ νά παίρνει μεγάλη ὀξύτητα.

Αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι στήν πορεία τῆς ἕνωσης τῶν ἀγροτῶν σέ συνεταιρισμούς κρίνεται καί ἡ τύχη τῆς τελευταίας ἐκμεταλλεύτριας τάξης: τῶν κουλάκων. Οἱ οἰκονομικές της θέσεις ὑπονομεύονται, γιατί οἱ συνεταιρισμοί γίνονται οἱ βασικοί προμηθευτές ἀγροτικῶν προϊόντων καί ἔτσι ἐκτοπίζουν μέ ἐπιτυχία τόν κερδοσκόπο κουλάκο ἀπό τήν ἀγορά. Οἱ πολιτικές της θέσεις καταρρέουν ἀπό τή στιγμή πού οἱ βασικές μάζες τῆς ἀγροτιᾶς μπαίνουν σταθερά καί ὁριστικά στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἔτσι δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐξάλειψη τῆς τάξης τῶν κουλάκων. Φυσικά, δέν ἐννοοῦμε τήν φυσική ἐξόντωση τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς τάξης, ἀλλά τήν ἐξαφάνιση τῶν κοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν συνθηκῶν μέσα στίς ὁποῖες ἡ ἀστική τάξη τοῦ χωριοῦ μπορεῖ νά ἐκμεταλλεύεται τούς φτωχούς ἀγρότες καί τούς ἐργάτες γῆς.

Ὅσον ἀφορᾶ τήν προσωπική τύχη τῶν πρώην κουλάκων, ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέση τους ἀπέναντι στίς συντελούμενες κοινωνικές ἀλλαγές. Στήν ΕΣΣΔ, ὅπου οἱ κουλάκοι πρόβαλαν λυσσασμένη ἀντίσταση στήν συνεταιριστικοποίηση, ἔκαναν προπαγάνδα κατά τῶν κολχόζ καί κάμποσες φορές πῆραν καί τά ὅπλα, οἱ ἀγροτικές μάζες καί ἡ προλεταριακή ἐξουσία ὑποχρεώθηκαν νά πάρουν κατασταλτικά μέτρα ἐναντίον τους. Κάτω ἀπ' ἄλλες συνθῆκες, ἄν οἱ ἐκπρόσωποι αὐτῆς τῆς τάξης δείξουν σύνεση καί προθυμία νά ζήσουν μέ τήν ἐργασία τους, μπορεῖ νά μή χρειαστοῦν τέτοια αὐστηρά μέτρα. Σέ τέτοια περίπτωση, μπροστά τους ἀνοίγεται ἡ προοπτική νά μετατραποῦν σέ ἰσότιμα ἐργαζόμενα μέλη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Στήν Λαϊκή Δημοκρατία τῆς Κίνας, στήν Τσεχοσλοβακία καί στήν Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία, στό τελευταῖο στάδιο τῆς μαζικῆς δημιουργίας συνεταιρισμῶν, ἄρχισαν νά δέχονται βαθμιαῖα τούς κουλάκους στούς συνεταιρισμούς καί νά τούς ἀναδιαπαιδαγωγοῦν πολιτικά μέσα στή δουλειά καί μέ τή δουλειά.

Ὁ πιό σημαντικός ὅρος γιά τήν ἐπιτυχία τῆς ἀνασυγκρότησης τοῦ χωριοῦ εἶναι ἡ ἀνάπτυξη μεγάλης σοσιαλιστικῆς βιομηχανίας στή χώρα, πού μπορεῖ νά βοηθήσει τή συνεταιριστικοποιημένη ἀγροτική οἰκονομία μέ μηχανές, χημικά λιπάσματα καί στελέχη.

Ἡ σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση ἐπιτρέπει νά πραγματοποιηθεῖ ὁ τεχνικός ἐπανεξοπλισμός τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας μέ τή μεγαλύτερη ἐπιτυχία καί ἀποτελεσματικότητα. Μετά τήν ὀργάνωση τῶν κολχόζ στήν ΕΣΣΔ, γιά ὅσο διάστημα ἦταν οἰκονομικά ἀδύνατα, τή φροντίδα γιά τήν μηχανοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τήν εἶχε ἀναλάβει τό κράτος. Δημιουργήθηκαν εἰδικά κέντρα — οἱ μηχανοτρακτορικοί σταθμοί (ΜΤΣ). Τό κράτος κατάρτιζε στελέχη τῆς μηχανοκαλλιέργειας. Ἀργότερα, ὅταν τά κολχόζ δυνάμωσαν, τό ὑλικό τῶν ΜΤΣ πουλήθηκε στά κολχόζ καί οἱ ΜΤΣ μετατράπηκαν σέ σταθμούς τεχνικῶν ἐπισκευῶν (ΣΤΕ).

Ἡ πείρα τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν ἔδειξε ὅτι ἡ παραγωγική συνεταιριστικοποίηση (ἡ κολλεκτιβοποίηση) τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν εἶναι, ἀντικειμενικά, ὁ ἀναγκαῖος δρόμος τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ χωριοῦ. Ἀποτελεῖ μιά μεγάλη ἐπανάσταση στίς οἰκονομικές σχέσεις καί σέ ὅλον τόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἀγροτῶν.

Ταυτόχρονα, ἡ πρακτική ἀποδείχνει ὅτι οἱ συγκεκριμένες μορφές τοῦ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ μποροῦν νά εἶναι ποικίλες. Σέ διάκριση ἀπό τήν ΕΣΣΔ, ὅπου βασική μορφή τοῦ συλλογικοῦ νοικοκυριοῦ ἔγινε γρήγορα τό ἀγροτικό ἀρτέλ, σέ μιά σειρά λαϊκοδημοκρατικές χῶρες ἡ παραγωγική συνεταιριστικοποίηση τῆς βασικῆς μάζας τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν πέρασε μιά σειρά ἐνδιάμεσα στάδια. Ἐδῶ δημιουργήθηκαν συνεταιρισμοί κατώτερου τύπου (διαφόρων βαθμῶν) καί συνεταιρισμοί ἀνώτερου τύπου, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται μεταξύ τους ὡς πρό τό βαθμό κολλεκτιβοποίησης τῶν μέσων παραγωγῆς. Στούς συνεταιρισμούς κατώτερου τύπου ἡ διανομή τοῦ εἰσοδήματος δέ γίνεται μόνο ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία, ἀλλά καί ἀνάλογα μέ τή συνεταιριστική μερίδα (γῆ καί γεωργικά ἐργαλεῖα).

Ἡ βασική μάζα τῆς ἀγροτιᾶς περνοῦσε βαθμιαῖα ἀπό τίς στοιχειώδεις μορφές συντροφικῆς ἀλληλοβοήθειας στούς παραγωγικούς συνεταιρισμούς ἀνώτερου τύπου. Αὐτό ἔδινε στούς ἀγρότες τό χρόνο καί τή δυνατότητα νά πειστοῦν, ἀπό ζωντανά παραδείγματα, γιά τά πλεονεκτήματα τοῦ συλλογικοῦ νοικοκυριοῦ. Ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός στό χωριό ὁλοκληρώθηκε πρῶτα στήν Κίνα καί σέ συνέχεια στήν Λαοκρατική Δημοκρατία τῆς Κορέας. Ἀπό τίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες τῆς Εὐρώπης, ἡ πρώτη πού τελείωσε τή σοσιαλιστική ἀνασυγκρότηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ Βουλγαρία. Ἀργότερα, ἡ παραγωγική συνεταιριστικοποίηση τῆς ἀγροτιᾶς ὁλοκληρώθηκε στίς περισσότερες λαϊκοδημοκρατικές χῶρες.

Παρά τήν ποικιλία τῶν μορφῶν τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν στίς διάφορες σοσιαλιστικές χῶρες, οἱ συνεταιρισμοί αὐτοί ἔχουν καί κοινά γνωρίσματα πού τούς δίνουν χαρακτήρα σοσιαλιστικοῦ τύπου οἰκονομίας. Τό ἀγροτικό ἀρτέλ στήν ΕΣΣΔ, τά ἐργατικά συνεταιριστικά - γεωργικά νοικοκυριά (ΕΣΓΝ) στή Βουλγαρία καί οἱ παραγωγικοί ἀγροτικοί συνεταιρισμοί στίς ἄλλες χῶρες, στηρίζονται στό συνδυασμό τῶν ἀτομικῶν καί τῶν συλλογικῶν συμφερόντων τῶν ἀγροτῶν, βοηθώντας νά διαπαιδαγωγηθοῦν οἱ χτεσινοί ἀτομικοί καλλιεργητές καί νά γίνουν συνειδητοί ὀπαδοί τῆς συλλογικῆς καλλιέργειας καί ζωῆς.

Ὅταν δημιουργεῖται ὁ συνεταιρισμός, γίνονται κοινά, κατά κανόνα, μόνο τά βασικά μέσα παραγωγῆς (ἀγροτικές μηχανές καί ἐργαλεῖα, ζῶα ἕλξης, σπόροι καί κτίρια πού

χρειάζονται γιά τή λειτουργία τοῦ συνεταιριστικοῦ νοικοκυριοῦ) καί ἡ ἐργασία τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Σέ μιά σειρά λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, ἔμενε ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν πού ἔμπαιναν στό συνεταιρισμό ἀκόμα καί ἡ γῆ, παρόλο πού τά χωράφια τῶν ἀγροτῶν ἑνώνονταν σέ μιά κοινή ἔκταση. Ὅλα τά ἄλλα (σπίτια, ἕνα μέρος τῶν ζώων, πουλερικά, μικρά ἀγροτικά ἐργαλεῖα) δέν κολλεκτιβοποιοῦνται καί παραμένουν στήν ἀτομική ἰδιοκτησία τοῦ συνεταιρισμένου ἀγρότη. Τό βασικό εἰσόδημα τοῦ ἀγρότη προέρχεται ἀπό τό συνεταιρισμό, ὅμως στόν προϋπολογισμό του παίζει κάποιο ρόλο καί τό βοηθητικό, προσωπικό νοικοκυριό του. Ἡ ἐργασία στούς συνεταιρισμούς ὀργανώνεται καί πληρώνεται, μέ βάση τή σοσιαλιστική ἀρχή — ἀπό τόν καθέναν ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθέναν ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία του.

Ὅπως ἔδειξε ἡ πείρα, κατά τή μαζική δημιουργία τῶν συνεταιρισμῶν καί σέ συνέχεια κατά τήν ὀργάνωση τῆς συνεταιριστικῆς παραγωγῆς, τά κομμουνιστικά κόμματα, ὄχι σπάνια, ἔχουν νά ἀντιμετωπίσουν τόν κίνδυνο ἀριστερίστικων ὑπερβολῶν, τίς ἀπόπειρες νά λυθεῖ αὐτό τό καθῆκον χωρίς νά παίρνεται ὑπόψη ὁ βαθμός προετοιμασίας τῶν ἴδιων τῶν ἀγροτῶν, τήν ἀδικαιολόγητη βιασύνη ἐκεῖ πού χρειάζεται ἀκόμα δουλειά γιά νά πειστοῦν οἱ ἀγρότες.

Πηγή τῶν ἀριστερῶν λαθῶν εἶναι ὁ δογματισμός καί ἡ ἀπόσπαση ἀπό τήν οἰκονομική πραγματικότητα, ἡ προσπάθεια νά λυθοῦν τά σύνθετα οἰκονομικά προβλήματα μέ διοικητικές μεθόδους καί ὄχι μέ λεπτολόγα, μελετημένη ὀργανωτική καί οἰκονομική δουλειά. Τά κομμουνιστικά κόμματα εἶναι ὑποχρεωμένα νά ἀγωνίζονται ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἐπικίνδυνων μεθόδων, ἐναντίον τῆς παραβίασης τῆς λενινιστικῆς ἀρχῆς τῆς ἐθελοντικῆς συμμετοχῆς στούς συνεταιρισμούς, ὄχι μόνο στό ἀρχικό στάδιο τῆς συνεταιριστικοποίησης τῆς μεγάλης μάζας τῶν ἀγροτῶν, ἀλλά καί μετά ἀπό αὐτήν.

Ἕνας ἄλλος σοβαρός κίνδυνος εἶναι ἡ δεξιά παρέκκλιση, δηλαδή ἡ τάση νά ἀναβάλλεται ἐπ' ἀόριστον ἡ δημιουργία τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν ἤ νά γίνεται μέ ρυθμούς χελώνας καί νά προσαρμόζεται στά συμφέροντα τῶν κουλάκων, στήν συντηρητικότητα καί τό ρουτινιασμένο πνεῦμα τῶν καθυστερημένων στρωμάτων τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ δεξιά παρέκκλιση ἀποτελεῖ ἀντανάκλαση τῶν καπιταλιστικῶν ἐπιδιώξεων τῶν κουλάκων καί γι' αὐτό ἀντιπροσωπεύει τή μεγαλύτερη

ἀπειλή γιά τά συμφέροντα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς συνένωσης τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν σέ παραγωγικούς συνεταιρισμούς εἶναι ἀδύνατη χωρίς ἀποφασιστικό ἀγώνα, τόσο ἐναντίον τῆς δεξιᾶς παρέκκλισης, ὅσο καί ἐναντίον τῶν ἀριστερίστικων ἐξτρεμισμῶν.

Φυσικά, ἡ πείρα πού ἔχει συσσωρευθεῖ ἀπό τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δέν μπορεῖ νά προσφέρει λύσεις γιά ὅλα τά ζητήματα, πού θά ἐμφανιστοῦν στό μέλλον. Κάθε χώρα, πού θά μπαίνει στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, δέ χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι θά φέρνει πολλά νέα στοιχεῖα σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τίς μορφές καί τίς μεθόδους ὀργάνωσης τῶν συνεταιρισμῶν. Αὐτό μποροῦμε νά τό περιμένουμε ἰδιαίτερα ἀπό τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλες καπιταλιστικές ἀγροτικές ἐπιχειρήσεις καί μηχανοποιημένες φάρμες.

Ὅποιες ὅμως καί ἄν θά εἶναι οἱ ἰδιομορφίες τῶν διαφόρων χωρῶν, οἱ ἀρχές τοῦ λενινιστικοῦ συνεταιριστικοῦ σχεδίου θά ἀποτελοῦν παντοῦ τή σίγουρη καί δοκιμασμένη βάση τῆς πολιτικῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπέναντι στήν ἀγροτιά, πολιτική ποὺ ἐξασφαλίζει τήν ἐξαφάνιση τῶν πολλῶν τύπων οἰκονομίας κατά τήν μεταβατική περίοδο.

Ἡ ἐκτόπιση τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων ἀπό τή βιομηχανία

Ἡ ἀναζωογόνηση τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων καί τοῦ ἐμπορίου δδηγεῖ συνήθως καί στήν ἀναζωογόνηση τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων τῆς πόλης. Ὅπως εἴπαμε πιό πάνω, στήν ΕΣΣΔ τό προλεταριακό κράτος ἐπέτρεψε μόνο του, προσωρινά, τήν οἰκονομική δράση τῆς ἀστικῆς τάξης σέ μερικούς κλάδους, μέσα στά πλαίσια πού καθορίζονταν ἀπό τή ΝΕΠ. Στίς χῶρες ὅπου ἡ ἐξουσία πέρασε στά χέρια τοῦ δημοκρατικοῦ συνασπισμοῦ διαφόρων τάξεων καί στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐθνική ἀστική τάξη διατηρεῖ μιά λίγο - πολύ σημαντική οἰκονομική βάση. Στίς ἀρχές, μάλιστα, οἱ θέσεις αὐτοῦ τοῦ στρώματος τῆς ἀστικῆς τάξης μπορεῖ καί νά ἐνισχυθοῦν.

Ἡ παραπέρα πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους ἀπέναντι στήν ἀστική τάξη ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή στάση της.

Ὅταν ἡ ἀστική τάξη ὑποστηρίζει νομιμόφρονα τό

νέο καθεστώς καί εἶναι πρόθυμη νά πάρει μέρος στήν οἰκονομική οἰκοδόμηση, μπορεῖ νά ὑπολογίζει στήν ὑποστήριξη τοῦ κράτους — σέ εὐκολίες, πιστώσεις, ἐγγυημένη πώληση τῶν προϊόντων της κτλ. Ὅταν ὅμως τά καπιταλιστικά στοιχεῖα ἀγωνίζονται ἐνεργά κατά τῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων, (κάνουν οἰκονομικό σαμποτάζ, βάζουν σέ ἐνέργεια τά μέσα διαφθορᾶς καί ἀπάτης γιά νά δημιουργήσουν δυσκολίες στίς σοσιαλιστικές ἐπιχειρήσεις, νά τούς πάρουν τίς πρῶτες ὕλες, τήν ἐργατική δύναμη καί τούς ἀγοραστές καί νά πλουτίσουν σέ βάρος τους) τότε ἡ ἀστική τάξη προκαλεῖ, ἡ ἴδια, κατασταλτικά μέτρα σέ βάρος της, ἀπό τήν πλευρά τοῦ κράτους πού ἀντιμετωπίζει ἀποφασιστικά ὅλες τίς ἀντισοσιαλιστικές της ἐνέργειες.

Ὡστόσο, σέ ὅλες τίς περιπτώσεις, τό προλεταριακό κράτος ἀκολουθεῖ πολιτική περιορισμοῦ τῆς ἀνάπτυξης τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων. Στούς καπιταλιστές ἐπιτρέπεται νά δροῦν μόνο μέσα σέ αὐστηρά καθορισμένα πλαίσια, τά ὁποῖα δέν τούς ἀφήνουν νά μετατραποῦν σέ ἐπικίνδυνη, γιά τήν ἐπανάσταση καί τούς σοσιαλιστικούς μετασχηματισμούς, οἰκονομική καί πολιτική δύναμη. Γιά τό σκοπό αὐτό χρησιμοποιοῦνται φορολογικά καί ἄλλα μέτρα, πού ἐμποδίζουν τήν ὑπερβολική συγκέντρωση πλούτου στά χέρια τῶν ἀτομικῶν ἰδιοκτητῶν. Ρυθμίζονται οἱ διαστάσεις τῆς παραγωγῆς, ἡ ἀγορά πρώτων ὑλῶν, οἱ τιμές, οἱ ὅροι μίσθωσης τῆς ἐργατικῆς δύναμης κτλ.

Ὅλο αὐτό τό σύστημα τῶν μέτρων προστατεύει ταυτόχρονα τό νεαρό σοσιαλιστικό τομέα ἀπό τό συναγωνισμό καί τή διαβρωτική ἐπίδραση τοῦ ἰδιωτικοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, τό κράτος τῶν ἐργατῶν, ὅταν περιορίζει τόν ἰδιωτικό καπιταλισμό, παίρνει ὑπόψη καί τήν προστασία τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων πού ἀπασχολοῦνται στίς ἐπιχειρήσεις τῶν καπιταλιστῶν.

Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου βάζει σά σκοπό της νά νικήσει τό ἰδιωτικό κεφάλαιο, πρίν ἀπ' ὅλα, στήν ἀνοιχτή οἰκονομική ἅμιλλα μαζί του. Τό προλεταριακό κράτος δέ φοβᾶται τήν ἅμιλλα αὐτή. Κρατάει στά χέρια του μιά ἰσχυρή βιομηχανία — τούς μοχλούς τῆς οἰκονομίας. Τά πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης, καλά ὀργανωμένης καί συγκεντροποιημένης σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς, τοῦ χαρίζουν, ἀργά ἤ γρήγορα, τήν οἰκονομική νίκη πάνω στό ἰδιωτικό κεφάλαιο, σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Τό πεδίο δράσης τοῦ ἰ-

διωτικοῦ κεφαλαίου στενεύει. Γιά τό ἰδιωτικό κεφάλαιο δέ μένει ἄλλη διέξοδος παρά μόνο ἡ οἰκονομική συνθηκολόγηση. Σέ τέτοια συνήθως περίοδο, οἱ συνθῆκες εἶναι εὐνοϊκές γιά τήν πραγματοποίηση πλατειῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν στόν τομέα τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου καί τῆς ἰδιωτικῆς βιομηχανίας. Γιά τούς μετασχηματισμούς αὐτούς μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν διάφορες μέθοδες.

Ὅπως ἔδειξε ἡ πρακτική, μέσα στίς μεθόδους αὐτές, σημαντική θέση κατέχουν οἱ διάφορες μορφές τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ. Πρῶτος ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι εἶναι δυνατό νά χρησιμοποιηθεῖ αὐτή ἡ μορφή οἰκονομίας πρός τό συμφέρον τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Σέ μιά σειρά ἐργασίες του («Εἰσήγηση γιά τά ἄμεσα καθήκοντα τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας», «Γιά τό φόρο σέ εἶδος», καί ἄλλες) θεμελίωσε θεωρητικά τή δυνατότητα τῆς χρησιμοποίησης τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ ἀπό τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἔδειξε τό ρόλο του σάν ἕνα ἰδιαίτερο στάδιο τοῦ περάσματος ἀπό τό ἀτομικό κεφάλαιο στό σοσιαλισμό.

Ὁ κρατικός καπιταλισμός στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τόν κρατικό καπιταλισμό στίς ἀναπτυγμένες ἀστικές χῶρες. Στίς χῶρες αὐτές, ὁ κρατικός καπιταλισμός εἶναι ἕνα μέσο γιά τήν ἐπιτάχυνση τῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου τῶν ἰδιωτικῶν ἑταιριῶν, μέ τή βοήθεια τῶν οἰκονομικῶν πόρων τοῦ κράτους, μιά μέθοδος κρατικῆς ρύθμισης τῆς οἰκονομίας πρός τό συμφέρον τῶν μεγάλων καπιταλιστῶν, μιά μορφή ἐπέμβασης τοῦ κράτους στόν ταξικό ἀγώνα μεταξύ τῆς ἐργασίας καί τοῦ κεφαλαίου, πρός τό συμφέρον τοῦ τελευταίου. Στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ὁ κρατικός καπιταλισμός εἶναι καπιταλισμός κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ προλεταριακοῦ κράτους πρός τό συμφέρον τῶν ἐργαζομένων, μιά μορφή χρησιμοποίησης τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, μιά μορφή περιορισμοῦ τῶν ἐκμεταλλευτικῶν τάσεων τοῦ κεφαλαίου, ἕνα μέσο μετατροπῆς τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέα σέ σοσιαλιστικό.

Τό σοβιετικό κράτος, καθοδηγούμενο ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Λένιν, ἀκολούθησε, κατά τή μεταβατική περίοδο, πολιτική προσέλκυσης τοῦ ρωσικοῦ καί τοῦ ξένου κεφαλαίου στή λύση τῶν προβλημάτων τῆς ἀποκατάστασης τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Μερικές ἐπιχειρήσεις καί ὁρισμένα ὀρυχεῖα ἐκχωρήθηκαν σέ ξένους καπιταλιστές ἢ δόθηκαν μέ ἐνοίκιο

σέ ἄλλους ἰδιῶτες. Ἔτσι ἐμφανίστηκε ὁ κρατικός καπιταλιστικός τομέας ὁ ὁποῖος, ὡστόσο, δέν ἀναπτύχθηκε πλατιά στήν ΕΣΣΔ, ἐπειδή ἡ ἀστική τάξη, ὑπολογίζοντας στή γρήγορη πτώση τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, δέ θέλησε νά συνεργαστεῖ μέ τό προλεταριακό κράτος. Τό 1923 - 24 ὁ κρατικός καπιταλιστικός τομέας ἀντιπροσώπευε μόνο τό 1% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ πείρα τῶν κατοπινῶν σοσιαλιστικῶν ἐπαναστάσεων ἔριξε νέο φῶς στό ζήτημα τῆς θέσης καί τοῦ ρόλου τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ στό σύστημα τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Οἱ λενινιστικές ἰδέες ἐφαρμόστηκαν πρακτικά στήν Λαϊκή Δημοκρατία τῆς Κίνας καί στή Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία, ὅπου δημιουργήθηκαν μικτές, κρατικές - ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις.

Γύρω ἀπό τό ζήτημα αὐτό ἀνοίγονται ἀκόμα μεγαλύτερες προοπτικές γιά τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες. Μετά τήν ἐγκαθίδρυση, στίς χωρες αὐτές, λαϊκῆς ἐξουσίας μέ ἐπικεφαλῆς τήν ἐργατική τάξη, οἱ κρατικές - καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις μποροῦν νά γίνουν ἡ βασική μορφή τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τοῦ κράτους μέ τό τμῆμα τῆς ἀστικῆς τάξης, πού θά εἶναι ἕτοιμο νά δεχτεῖ τούς σοσιαλιστικούς μετασχηματισμούς. Μιά ἰδιαίτερη μορφή τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ μποροῦν νά ἀποτελέσουν οἱ μικτές ἑταιρίες, πού θά δημιουργηθοῦν ἀπό τά ἐθνικοποιημένα μονοπώλια καί τίς μικρές καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ὁποῖες προηγούμενα βρίσκονταν στή σφαίρα τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν τῶν μονοπωλίων.

Οἱ ἐπιχειρηματίες, πού συνεργάζονται τίμια μέ τό κράτος, βγαίνουν συχνά κερδισμένοι ἀπό τή δημιουργία τῶν μικτῶν ἐπιχειρήσεων καί ἑνώσεων. Καί πράγματι, ἔχουν ἐξασφαλισμένη ἀγορά, ἀπαλλάσσονται τόσο ἀπό τόν κίνδυνο νά συντριβοῦν ἀπό πιό ἰσχυρούς ἀνταγωνιστές, ὅσο καί ἀπό τό φόβο τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων. Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τίς παραπέρα προοπτικές, ὅπως δείχνει ἡ πείρα, τό προλεταριακό κράτος εἶναι σέ θέση νά κάνει τό πέρασμα τῶν τίμιων καπιταλιστῶν στή νέα ζωή τῆς δουλειᾶς, ὅσο τό δυνατό πιό εὔκολο καί ἀνώδυνο. Ἀπό ὑλική πλευρά, τό πέρασμα διευκολύνεται γιατί τό κράτος πληρώνει στούς καπιταλιστές αὐτούς, γιά μιά δρισμένη περίοδο, ἕνα καθορισμένο ποσόν γιά τήν ἐξαγορά τῆς ἰδιοκτησίας πού τούς πῆρε. Ἀπό ἠθική πλευρά, διευκολύνεται γιατί τό κράτος χρησιμοποιεῖ τίς γνώσεις καί

τήν πείρα τους, τούς δίνει ἀνάλογες θέσεις στίς ἐπιχειρήσεις καί τούς παραχωρεῖ πολιτικά δικαιώματα μέσα στά πλαίσια τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας.

3. Ἡ σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση

Ὁ σοσιαλιστικός τρόπος παραγωγῆς (ὅπως καί κάθε ἄλλος) ἔχει τή δική του ὑλικοτεχνική βάση, δηλαδή ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ὁ Λένιν ἔλεγε: «Ὑλική βάση τοῦ σοσιαλισμοῦ μπορεῖ νά εἶναι μόνο ἡ μεγάλη βιομηχανία πού μπορεῖ νά ἀναδιοργανώσει καί τή γεωργία»*.

Οἱ ὑλικές προϋποθέσεις γιά τό σοσιαλισμό δημιουργοῦνται στόν ἕναν ἤ στόν ἄλλο βαθμό μέσα στήν καπιταλιστική κοινωνία. Αὐτό ὅμως καθόλου δέ σημαίνει ὅτι, μετά ἀπό τήν ἐπανάσταση, ἡ ἐργατική ἐξουσία δέ θά ἔχει νά ἀντιμετωπίσει στόν τομέα αὐτό νέα προβλήματα.

Πρῶτο, ἀκόμα καί στίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες, δίπλα στή μεγάλη βιομηχανική παραγωγή, ὑπάρχουν συχνά κλάδοι, ὅπου κυριαρχοῦν οἱ μικρές ἐπιχειρήσεις ἤ ἀκόμα καί ἡ πρωτόγονη τεχνική μέ τήν ἐργασία τῶν χειροτεχνῶν, βιοτεχνῶν κτλ., πού δουλεύουν χωρίς μηχανές. Δεύτερο, στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ μποροῦν νά μποῦν καί χῶρες ὑπανάπτυκτες ἤ χῶρες ὅπου δίπλα στήν ἀναπτυγμένη βιομηχανία ὑπάρχει μιά καθυστερημένη ἀγροτική οἰκονομία, στήν ὁποίαν ἀπασχολοῦνται ἑκατομμύρια μικροπαραγωγοί. Ὅλα αὐτά δίνουν ἕνα χαρακτήρα ἰδιαίτερης ἐπικαιρότητας στό ἑξῆς πρόβλημα: Τί πρέπει νά κάνει ἡ ἐργατική ἐξουσία ὅταν δέν κληρονομήσει ἀπό τόν καπιταλισμό μιά ἀρκετά ἀναπτυγμένη ὑλικοτεχνική βάση;

Οἱ δεξιοί σοσιαλιστές λένε ὅτι δέν πρέπει οὔτε καί νά μπαίνει ζήτημα κατάληψης τῆς ἐξουσίας, ἐφόσον ὅλη ἡ ἐθνική οἰκονομία δέ θά ἔχει φτάσει τό ὑψηλό ἐπίπεδο, πού χαρακτηρίζει τόν ἀναπτυγμένο κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό. Χωρίς αὐτό, κατά τή γνώμη τους, ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ οὔτε καί νά διανοηθεῖ τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 32ος, σελ. 434.

Ὅταν πραγματοποιήθηκε ἡ Ὀκτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, οἱ σοσιαλδημοκράτες ἡγέτες, ὅπως εἴπαμε πιό πάνω, τήν κήρυξαν «παράνομη» γιά τό λόγο ὅτι ἡ Ρωσία δέν εἶχε πετύχει ὑψηλό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τοῦ πολιτισμοῦ καί δέ διέθετε καταρτισμένα στελέχη γιά τήν καθοδήγηση τῆς οἰκονομίας. Ὡστόσο, ἡ ἐργατική τάξη τῆς Ρωσίας δέν πῆρε ὑπόψη της αὐτούς τούς σχολαστικούς. Πρῶτα κατάκτησε τήν ἐξουσία καί μετά καταπιάστηκε δραστήρια μέ τό ξεπέρασμα τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς καθυστέρησης καί τήν κατάρτιση οἰκονομικῶν στελεχῶν.

Ἀκόμα δέν εἶχε τελειώσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καί εἶχε κιόλας χαταστρωθεῖ, μέ τήν ἄμεση καθοδήγηση τοῦ Λένιν, τό κρατικό σχέδιο ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς Ρωσίας — τό ΓΚΟΕΛΡΟ. Ἦταν τό πρῶτο ἐπιστημονικά θεμελιωμένο πρόγραμμα ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας γιά 10 - 15 χρόνια. Πρόβλεπε τήν ἀνάπτυξη, σέ σύγχρονη τεχνική βάση, τῶν ἀποφασιστικῶν κλάδων τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας: ἐνέργεια, μηχανοκατασκευές, μεταλλουργία, χημική βιομηχανία, μεταφορές. Οἱ λενινιστικές ἰδέες, πού βρῆκαν τήν ἐνσάρκωσή τους στό πλάνο ΓΚΟΕΛΡΟ, ἀποτέλεσαν, σέ συνέχεια, τή βάση τῆς πολιτικῆς τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης, χάρη στήν ὁποία τό σοβιετικό κράτος δημιούργησε τήν ἀναγκαία, γιά τή σοσιαλιστική κοινωνία, ὑλικοτεχνική βάση.

Ἔτσι, ἡ οἰκονομική καί τεχνική καθυστέρηση δέν ἔγινε ἀξεπέραστο ἐμπόδιο γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὡστόσο, μπροστά στήν ἐργατική τάξη ἔμπαινε ἕνα μεγαλειῶδες ἀλλά δύσκολο καθῆκον: νά δημιουργήσει, καί μάλιστα μέ τίς δικές της δυνάμεις, χωρίς καμιά βοήθεια ἀπ' ἔξω, τήν ὑλικοτεχνική βάση τοῦ σοσιαλισμοῦ, νά ἀναπτύξει ὅλους τούς κλάδους τῆς βιομηχανίας καί, πρίν ἀπ' ὅλα, τήν παραγωγή μέσων παραγωγῆς. Τό καθῆκον αὐτό τό ἀντιμετωπίζουν ὅλες οἱ χῶρες πού μπαίνουν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἰδιαίτερα ὅμως αὐτές πού στό παρελθόν δέν εἶχαν ἀρκετά ἀναπτυγμένη βιομηχανική βάση. Μέ ἄλλα λόγια, ἀντιμετωπίζουν τήν ἀνάγκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης.

Σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας, καί, κατά προτεραιότητα, τῆς βαρειᾶς, πού δίνει τή δυνατότητα γιά τήν ἀνασυγκρότηση ὅλης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας στή βάση τῆς πρωτοπόρας μηχανικῆς τε-

χνικῆς, πού ἐξασφαλίζει τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἐνισχύει τήν τεχνική καί οἰκονομική ἀνεξαρτησία καί τήν ἀμυντική ἱκανότητα τῆς χώρας ἀπέναντι στόν καπιταλιστικό κόσμο.

Ἡ δημιουργία τῆς σύγχρονης βιομηχανίας ἀπαιτεῖ τεράστιες ὑλικές καί χρηματικές δαπάνες. Στίς καπιταλιστικές χῶρες, τά μέσα γιά τήν ἐκβιομηχάνιση προῆλθαν ἀπό τήν καταλήστευση τῶν ἀποικιῶν, ἀπό τίς πολεμικές ἀποζημιώσεις ἤ ἀπό ἐξωτερικά δάνεια. Οἱ δύο πρῶτες πηγές εἶναι κατ' ἀρχήν ἀπαράδεκτες γιά μιά σοσιαλιστική χώρα. Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τά ἐξωτερικά δάνεια, τά καπιταλιστικά κράτη δέ δίνουν στίς χῶρες πού οἰκοδομοῦν τό σοσιαλισμό, ἐκτός ἄν ὑπολογίζουν ὅτι μέ τή βοήθεια τοῦ δανείου θά ἀσκήσουν πάνω τους πολιτική πίεση. Αὐτό ἔκαναν τουλάχιστον μέχρι σήμερα. Πέρα ἀπ' αὐτό, τά καπιταλιστικά κράτη, ἐπιδιώκοντας νά ματαιώσουν τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, βάζουν συχνά κάθε εἴδους ἐμπόδια στήν ὁμαλή ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῶν πολιτιστικῶν καί τεχνικῶν ἀνταλλαγῶν, πού μποροῦν νά διευκολύνουν τήν ἐκβιομηχάνιση, ἰδιαίτερα δέ παρεμβάλλουν δυσκολίες στήν ἀγορά τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, στήν τεχνική καί ἐπιστημονική βοήθεια κτλ.

Μοναδική πηγή τῶν μέσων γιά τή σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση εἶναι οἱ ἐσωτερικοί πόροι, πού δημιουργοῦνται μέ τήν ἐργασία τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν καί τῶν διανοουμένων. Αὐτό, φυσικά, μπορεῖ νά ἀπαιτήσει ὁρισμένες θυσίες, νά προκαλέσει δυσκολίες καί στερήσεις, ἰδιαίτερα στά πρῶτα στάδια τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης. Αὐτό ἀκριβῶς συνέβη στήν ΕΣΣΔ, ὅπου οἱ ἐργαζόμενοι καταπιάστηκαν πρῶτοι μέ τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί χρειάστηκε νά κάνουν οἰκονομία στά πάντα καί νά στερηθοῦν πολλά πράγματα.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, μετά τήν κατάργηση τῶν τάξεων τῶν καπιταλιστῶν καί τῶν τσιφλικάδων, ἐμφανίζονται καί νέες πηγές χρηματοδότησης τῆς βιομηχανίας. Τό μέρος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πού προηγούμενα πήγαινε γιά τήν παρασιτική κατανάλωση τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων, τώρα χρησιμοποιεῖται γιά τή σοσιαλιστική συσσώρευση. Στή Ρωσία, στήν Κίνα καί σέ μιά σειρά ἄλλες χῶρες πού μπῆκαν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, πρίν τήν ἐπανάσταση πληρώνονταν τεράστια ποσά στούς ξένους καπιταλιστές. Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση καταργεῖ καί αὐτή τή μορφή δουλείας. Οἱ ἀγρότες ἀπαλάσσονται ἀπό τά ἐνυπόθηκα χρέη καί ἀπό τό

ἐνοίκιο γιά τή γῆ. Ἔτσι αὐξάνονται οἱ δυνατότητες νά βοηθήσει τό χωριό ὑλικά στήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Τά εἰσοδήματα τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ ἐξωτερικοῦ καί τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου καί τῶν τραπεζῶν, χρησιμοποιοῦνται καί αὐτά γιά τήν ἐκβιομηχάνιση.

Ἡ σοβιετική ἐξουσία, κινητοποιώντας ὅλους τούς ἐσωτερικούς πόρους, μπόρεσε νά πραγματοποιήσει τήν ἐκβιομηχάνιση μέ ρυθμούς πού δέν γνώρισε καμιά καπιταλιστική χώρα. Στό πρῶτο πεντάχρονο (1929 - 1932) μπῆκαν σέ λειτουργία πάνω ἀπό 1.500 νέα ἐργοστάσια καί φάμπρικες, τό δεύτερο (1933 - 1937)—4.500. Στό χρονικό αὐτό διάστημα, ὁ ὄγκος τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς αὐξήθηκε 4,5 φορές. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτή τῆς βιομηχανίας, μέσα σέ μιά δεκαετία, ἀποτελεῖ ἄλμα χωρίς προηγούμενο στήν ἱστορία τῆς ἀνάπτυξης τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας. Οἱ ΗΠΑ γιά μιά τέτοια ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας χρειάστηκαν σαράντα σχεδόν χρόνια, ἀπό τό 1890 περίπου μέχρι τό 1929.

Γιά τήν ΕΣΣΔ — τό πρῶτο στόν κόσμο σοσιαλιστικό κράτος — οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας ἦταν ζήτημα ζωῆς ἤ θανάτου. Καί ὁ σοβιετικός λαός μπόρεσε νά συντρίψει τή φασιστική Γερμανία, μόνο γιατί ἡ ΕΣΣΔ πρόφτασε νά δημιουργήσει, πρίν τό 1941, ἰσχυρή σοσιαλιστική βάση. Μέσα σέ 13 - 15 μόνο χρόνια, ἡ ΣΕ μετατράπηκε ἀπό ἀγροτική σέ βιομηχανική χώρα καί προωθήθηκε στήν πρώτη σειρά τῶν ἰσχυρῶν βιομηχανικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου. Αὐτό ἀποτελεῖ μεγάλο ἱστορικό κατόρθωμα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ πού πραγματοποιήθηκε μέ τήν καθοδήγηση τοῦ ΚΚΣΕ.

Ἡ δυνατότητα νά ἐπιτευχθοῦν ὑψηλοί ρυθμοί ἀποτελεῖ λαμπρή ἀπόδειξη τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ νέου, τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Τούς ἴδιους ρυθμούς παρουσιάζουν καί οἱ λαϊκοδημοκρατικές χῶρες.

Οἱ χῶρες αὐτές δημιουργοῦν τήν ὑλικοτεχνική βάση τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ ἄλλες, πιό εὐνοϊκές συνθῆκες. Σέ διάκριση ἀπό τήν ΕΣΣΔ, πού ἦταν ἀναγκασμένη νά στηριχτεῖ μόνο στίς δυνάμεις της, οἱ λαϊκές δημοκρατίες στηρίζονται στήν πλατειά ἀλληλοβοήθεια ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου. Τά βιομηχανικά ἀναπτυγμένα σοσιαλιστικά κράτη βοηθοῦν τίς λιγότερο ἀναπτυγμένες χῶρες νά δημιουργήσουν πρωτοπόρα βιομηχανία. Μεγάλη βοήθεια — πιστώσεις, δάνεια, τεχνικά ντοκουμέντα, τεχνικό ἐξοπλι-

σμό, πρῶτες ὕλες—παίρνουν οἱ λαϊκοδημοκρατικές χῶρες ἀπό τήν ΕΣΣΔ. Τώρα, πού ὑπάρχει τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, κάθε σοσιαλιστική χώρα δέν ἔχει πιά ἀνάγκη νά δημιουργήσει ἡ ἴδια, ὁπωσδήποτε, ὅλους τούς κλάδους τῆς βιομηχανίας, ὅπως ὑποχρεώθηκε νά κάνει ἡ ΕΣΣΔ.

Ἔτσι, τά καθήκοντα πού ἔχουν νά πραγματοποιήσουν οἱ διάφορες χῶρες στήν πορεία τῆς δημιουργίας τῆς ὑλικοτεχνικῆς βάσης τοῦ σοσιαλισμοῦ, δέν εἶναι γιά ὅλες τά ἴδια. Στίς ἀγροτικές χῶρες, σέ πρώτη γραμμή μπαίνει ἡ ἐντατική ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Στίς χῶρες πού ἐπί καπιταλισμοῦ εἶχανε κιόλας φτάσει σέ ὑψηλό βιομηχανικό ἐπίπεδο, βασικό καθῆκον εἶναι ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς βιομηχανίας, ἡ ρύθμιση τῶν νέων οἰκονομικῶν σχέσεων, καί ἡ ἐξάλειψη τῶν δυσαναλογιῶν πού κληρονομήθηκαν ἀπό τό παρελθόν.

4. Τά ἀποτελέσματα τῆς μεταβατικῆς περιόδου

Ὅλη ἡ οἰκονομική πολιτική τοῦ προλεταριακοῦ κράτους στή μεταβατική περίοδο ἀποβλέπει στόν ἀγώνα τῶν σοσιαλιστικῶν στοιχείων κατά τῶν καπιταλιστικῶν, στόν περιορισμό καί τήν ἐκτόπιση τῶν τελευταίων, καί στήν πλήρη νίκη τῶν σοσιαλιστικῶν μορφῶν σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ ἀγώνας αὐτός, πού δεξάγεται κυρίως μέ οἰκονομικά μέσα καί μεθόδους, ὁλοκληρώνεται μέ τήν ἐξαφάνιση τῶν πολλῶν τομέων, μέ τήν κατάργηση τῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν κουλάκων.

Τό κύριο ἀποτέλεσμα τῆς μεταβατικῆς περιόδου εἶναι ἡ νίκη τοῦ σοσιαλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ὁ σοσιαλιστικός τομέας, ἐνῶ στήν ἀρχή τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἔχει τήν πρώτη θέση, στήν πορεία ὑπερισχύει καί τελικά κυριαρχεῖ ἀπόλυτα. Ὁ τομέας τῆς μικρῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς, μέ τήν ἕνωση τῶν ἀγροτῶν, τῶν βιοτεχνῶν καί τῶν χειροτεχνῶν σέ συνεταιρισμούς, μετασχηματίζεται σέ σοσιαλιστικό. Ὁ καπιταλιστικός τομέας, χάρη στόν περιορισμό καί τήν ἐκτόπιση τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων ἀπό τήν οἰκονομία ἤ στό μετασχηματισμό του, ἐξαφανίζεται τελείως.

Ἔτσι λύνεται ἡ βασική ἀντίθεση τῆς μεταβατικῆς περιόδου, ἡ ἀντίθεση μεταξύ τοῦ νεαροῦ σοσιαλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, πού μόλις γεννήθηκε καί βρίσκεται σέ πλή-

ρη ἀνάπτυξη, καί τοῦ καπιταλισμοῦ πού εἶχε ἀνατραπεῖ, ἀλλά δέν εἶχε ἀκόμα καταργηθεῖ τελείως.

Τό τί μπορεῖ νά δόσει ἡ μεταβατική περίοδος, τό δείχνει παραστατικά τό παράδειγμα τῆς ΕΣΣΔ, πού πρώτη στήν ἱστορία ὁλοκλήρωσε τήν οἰκοδόμηση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ὁ σοσιαλιστικός μετασχηματισμός τῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ τελείωσε βασικά στά μέσα τῆς δεκαετίας 1930 - 1940. Τό 1937 τά 98,7% τῶν παραγωγικῶν κεφαλαίων τῆς χώρας ἀποτελοῦσαν κοινωνική ἰδιοκτησία, δηλαδή ἀνῆκαν στό σοσιαλιστικό κράτος ἤ στά κολχόζ καί στούς συνεταιρισμούς. Τήν ἐποχή αὐτή οἱ σοσιαλιστικές ἐπιχειρήσεις ἔδιναν τό 99,8% τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Τό ποσοστό τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα στήν συνολική ἀγροτική παραγωγή ἦταν 98,5% καί στό λιανικό ἐμπόριο 100%. Αὐτό σήμαινε ὅτι ἡ ἐθνική οἰκονομία ἄρχισε, στό σύνολό της, νά ἀναπτύσσεται σέ ἐνιαία σοσιαλιστική βάση.

Ἡ ταξική σύνθεση τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας ἄλλαξε ριζικά. Ἀπό τό 1928 τό ποσοστό τῶν καπιταλιστικῶν στοιχείων εἶχε κιόλας μειωθεῖ σέ 4,6% καί τό 1937 αὐτή ἡ ταξική δμάδα εἶχε ἐξαφανιστεῖ τελείως.

«Ὁ σοσιαλισμός, γιά τόν ὁποῖον ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς εἶχαν ἐπιστημονικά προβλέψει ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος, ὁ σοσιαλισμός, τό πρόγραμμα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ ὁποίου τό εἶχε καταστρώσει ὁ Λένιν, ἔγινε στή Σοβιετική Ἕνωση ζωντανή πραγματικότητα»*.

Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ ὁλοκληρώνεται καί στίς λαϊκές δημοκρατίες. Στίς περισσότερες ἀπ' αὐτές, καταργήθηκαν οἱ πολλοί τομεῖς στήν οἰκονομία, πραγματοποιήθηκε ἡ συνεταιριστικοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἄλλαξε ἡ ταξική διάρθρωση τῆς κοινωνίας, ἐνισχύθηκε ἡ συμμαχία τῆς ἐργατικῆς τάξης μέ τήν ἀγροτιά, ἐξαλείφθηκε ἡ οἰκονομική βάση τῆς ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο. Τώρα πιά ὄχι μόνο στήν ΣΕ, ἀλλά καί σέ ὅλες τίς σοσιαλιστικές χῶρες ἐξαφανίστηκαν οἱ κοινωνικές καί οἰκονομικές συν-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 14.

θῆκες πού θά ἔκαναν δυνατή τήν ἐπαναφορά τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἡ ἱστορική πείρα, ὄχι μόνο τῆς ΕΣΣΔ ἀλλά καί τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν, ἐπιβεβαίωσε ἐξ ὁλοκλήρου τή θέση τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς διδασκαλίας ὅτι ὁ σοσιαλισμός δέν μπορεῖ νά ἐμφανιστεῖ αὐθόρμητα, αὐτόματα, οὔτε πρίν, οὔτε μετά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Πρέπει νά οἰκοδομηθεῖ καί οἰκοδομεῖται ἀπό τούς ἐργάτες, τούς ἀγρότες καί ὅλους τούς ἐργαζόμενους, πού ἔχουν ὀργανώσει τό κράτος τους καί καθοδηγοῦνται ἀπό τό ἐπαναστατικό μαρξιστικό - λενινιστικό κόμμα. Ἡ παραδοχή τῆς θέσης αὐτῆς, δηλαδή ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀναγκαιότητας τῆς δραστήριας οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, ξεχωρίζει τούς κομμουνιστές ἀπό τούς σοσιαλδημοκράτες, ἀπό τούς ρεφορμιστές καί τούς ρεβιζιονιστές κάθε ἀπόχρωσης, οἱ ὁποῖοι στηρίζονται στόν αὐθόρμητο μετασχηματισμό τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σοσιαλισμό καί ἀρνοῦνται τόν ὀργανωτικό καί καθοδηγητικό ρόλο τῶν κρατικῶν καί κοινωνικῶν ὀργάνων τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

Μερικοί ἡγέτες τῆς Ἕνωσης τῶν Κομμουνιστῶν τῆς Γιουγκοσλαβίας, π.χ., θεωροῦν ὅτι βασική ἀντίθεση τῆς μεταβατικῆς περιόδου δέν εἶναι ὁ ἀγώνας μεταξύ τοῦ ἀναπτυσσόμενου σοσιαλισμοῦ καί τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλά ἡ ἀντίθεση μεταξύ τῆς συγκεντρωτικῆς κρατικῆς διοίκησης καί τῶν ἀναγκῶν τῆς βάσης, τῶν ἐπιχειρήσεων. Γι' αὐτούς, ἡ λύση αὐτῆς τῆς ἐπινοημένης ἀντίθεσης εἶναι ἡ ἐπιτάχυνση τοῦ «μαρασμοῦ» τοῦ κράτους στή μεταβατική κι ὁλας περίοδο. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐργατική τάξη μπορεῖ νά ἀνταπεξέλθει στά γιγάντια καθήκοντά της γιά τήν ὀργάνωση καί τήν οἰκοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας μόνο στήν περίπτωση πού μάθει νά χρησιμοποιεῖ τήν κρατική της ἐξουσία σάν μιά τεράστια οἰκονομική δύναμη. Ὁ Λένιν ἔλεγε ὅτι τό κράτος τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν ἐπωμίζεται ἕναν ἰδιαίτερο οἰκονομικό ρόλο. Ὅποια καί ἄν εἶναι ἡ μορφή πού θά πάρει τό σοσιαλιστικό κράτος στή μιά ἤ τήν ἄλλη χώρα, τό κράτος αὐτό ὀφείλει νά πραγματοποιήσει δραστήρια τούς οἰκονομικούς μετασχηματισμούς, νά καθοδηγεῖ καί νά προγραμματίζει τήν ἐθνική οἰκονομία, νά ἐπιδρᾶ σέ ὅλη τή διαδικασία τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς πρός τό συμφέρον τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐφόσον ὑπάρχει τό ἰμπεριαλιστικό στρατόπε-

δο, ὁ ρόλος τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους ἔχει ἰδιαίτερη βαρύτητα.

Ἡ διάρκεια τῆς περιόδου τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, καί ἐπομένως, τό ἱστορικό διάστημα κατά τό ὁποῖο εἶναι ἀναγκαία ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, δέν μπορεῖ νά εἶναι ὅμοια γιά τίς διάφορες χῶρες. Ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τίς ἐσωτερικές καί τίς διεθνεῖς συνθῆκες. Ὅπως εἶναι φανερό, τόσο ἡ κοινωνία στό σύνολό της, ὅσο καί κάθε ἐργαζόμενος χωριστά, ἐνδιαφέρονται γιά τή γρηγορότερη πραγματοποίηση τῶν σοσιαλιστικῶν μετασχηματισμῶν. Γι' αὐτό ἡ ἀποκάλυψη καί ἡ ἀξιοποίηση ὅλων τῶν ἐφεδρειῶν, πού μποροῦν νά ἐπιταχύνουν τό πέρασμα στό σοσιαλισμό, ἀποτελεῖ σημαντικότατο καθῆκον τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους. Φυσικά, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι μποροῦμε νά ὑπερπηδᾶμε τά ἀναγκαῖα στάδια ἤ νά δείχνουμε βιασύνη. Ἡ ἀδικαιολόγητη βιασύνη στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπως ἄλλωστε καί σέ κάθε μεγάλο ἔργο, εἶναι ἐπιζήμια. Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ἡ Κομμούνα, δηλαδή τό Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν ἀντιπροσώπων, δέν "εἰσάγει", δέν ἔχει τήν πρόθεση νά "εἰσάγει" καί δέν πρέπει νά εἰσάγει κανέναν μετασχηματισμό, πού δέν ἔχει ὡριμάσει ἀπολύτως τόσο στήν οἰκονομική πραγματικότητα, ὅσο καί στή συνείδηση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ»*. Τά κομμουνιστικά κόμματα, στήν ὀργανωτική καί διαφωτιστική τους δουλειά, καθοδηγοῦνται ἀπό αὐτήν τήν ὑπόδειξη τοῦ Λένιν.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 24ος, σελ. 48.

3

Τά βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς

Τό πέρασμα ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό ὁλοκληρώνεται μέ τήν καθιέρωση τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ σοσιαλισμός ἀπό δῶ καί πέρα ἀναπτύσσεται στή βάση τῆς μεγάλης βιομηχανίας καί τῆς συλλογικῆς μηχανοποιημένης ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Ἡ κοινωνία, οἱ ἴδιοι οἱ ἐργαζόμενοι ἀποκτοῦν τή δυνατότητα νά προγραμματίζουν καί νά κατευθύνουν τήν παραγωγή ὅλης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Στόν καπιταλισμό, ἡ λίγο - πολύ σχεδιασμένη ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μόνο στά πλαίσια μιᾶς ξεχωριστῆς ἐπιχείρησης, τό πολύ - πολύ σέ κλίμακα ἑνός μονοπωλίου. Ὅμως καί αὐτή ἡ ἁρμονία διαταράσσεται συνεχῶς ἀπό τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, πού κυριαρχεῖ στό σύνολο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ σοσιαλισμός δημιουργεῖ τή δυνατότητα γιά μιά σχεδιασμένη διεύθυνση ὅλου τοῦ κοινωνικοῦ - παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἀρχίζει μιά νέα ἐποχή στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας —ἡ ἐποχή τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας. Ὁ ὄγκος τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, ἡ διάρθρωσή της, ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας καί ἡ κατανομή τῶν μέσων παραγωγῆς μεταξύ τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων, οἱ διαστάσεις τῶν μισθῶν καί ἡμερομισθίων — ὅλα αὐτά τώρα δέν διαμορφώνονται αὐθόρμητα. Ἡ ἴδια ἡ κοινωνία τά προγραμματίζει, ἐπιδιώκοντας τήν ὅλο καί πιό πλήρη ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν της.

Ὡστόσο, αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι στόν οἰκονομικό τομέα παύουν νά δροῦν οἱ ἀντικειμενικοί νόμοι.

Ἀντίθετα, γιά νά εἶναι ὅσο τό δυνατό πιό ἀποτελεσματική ἡ συνειδητή καθοδήγηση τῆς οἰκονομίας, πρέπει ἡ σοσιαλιστική κοινωνία νά καθοδηγεῖται ἀπό τούς ἀντικειμενικούς νόμους, νά ὀργανώνει τήν οἰκονομία της σέ ἀντιστοιχία μέ αὐτούς τούς νόμους.

Ἡ ἀφομοίωση τῶν νόμων τοῦ νέου οἰκονομικοῦ σχηματισμοῦ δέν πετυχαίνεται ἀμέσως. Γιά νά γνωρίσει ἡ σοσιαλιστική κοινωνία τίς νομοτέλειες τῆς ἀνάπτυξής της καί νά μάθει νά τίς χρησιμοποιεῖ πρός τό συμφέρον της, ἀπαιτοῦνται καί χρόνος καί πείρα.

Συνεπῶς, εἶναι ὁλοφάνερη ἡ εὐθύνη πού ἔχουν μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες τά καθοδηγητικά ὄργανα τῆς κοινωνίας —τά κομματικά καί τά κρατικά ὄργανα. Καθῆκον τους εἶναι νά κατακτήσουν τήν τέχνη τῆς καθοδήγησης τοῦ σύνθετου οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ, νά προγραμματίζουν ὅλη τήν κοινωνική παραγωγή γιά νά ἐξασφαλίζουν τήν ἀδιάκοπη αὔξησή της καί τή συνεχή ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὅλου τοῦ λαοῦ.

1. Ἡ κοινωνική ἰδιοκτησία καί οἱ μορφές της

Ὁ Μάρξ θεωροῦσε ὅτι ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖον ἑνώνονται τά βασικά στοιχεῖα τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας—ἡ ἐργατική δύναμη καί τά μέσα παραγωγῆς—ἀποτελεῖ τή βάση κάθε κοινωνικοῦ συστήματος. Στό σοσιαλισμό τά στοιχεῖα αὐτά ἑνώνονται ἔτσι πού οἱ ἴδιοι οἱ παραγωγοί κατέχουν συλλογικά, ἀπό κοινοῦ, τά μέσα παραγωγῆς, τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦν. Αὐτό ἀποκλείει τελείως τή δυνατότητα νά μετατραποῦν τά μέσα παραγωγῆς σέ ὄργανο ἐκμετάλλευσης τοῦ ἑνός τμήματος τῆς κοινωνίας ἀπό τό ἄλλο. Οἱ παραγωγικές σχέσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι σχέσεις συντροφικῆς συνεργασίας καί ἀλληλοβοήθειας.

Στό σοσιαλισμό ὑπάρχουν δύο μορφές σοσιαλιστικῆς

ἰδιοκτησίας: ἡ παλλαϊκή (κρατική) καί ἡ κολχόνζικη-συνεταιριστική.

Ἡ κρατική ἰδιοκτησία στό σοσιαλισμό

Ὅπως ἔχουμε πεῖ, ἡ κρατική σοσιαλιστική ἰδιοκτησία ἐμφανίζεται χάρη στήν ἐθνικοποίηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν καί τῶν τραπεζῶν, καί στή δήμευση τῶν τσιφλικιῶν. Ὅμως τά μέσα παραγωγῆς πού ἐθνικοποιοῦνται μετά τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τήν ἐργατική τάξη, ἀργότερα δέν ἀντιπροσωπεύουν παρά ἕνα μικρό, συχνά μάλιστα ἀσήμαντο, μέρος τῶν μέσων παραγωγῆς, πού διαθέτει ἡ σοσιαλιστική κοινωνία. Ὅλο τό ὑπόλοιπο μέρος δημιουργεῖται ἀπό τό λαό στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Στήν ΕΣΣΔ, π.χ., τά πάγια παραγωγικά φόντα (κεφάλαια) τῆς βιομηχανίας καί τῆς οἰκοδόμησης αὐξήθηκαν 33 φορές ἀπό τό 1913 μέχρι τό 1956. Ἔτσι, ἡ ἰδιοκτησία πού ἐθνικοποιήθηκε τό 1917-1918, ἀποτελοῦσε τό 1956 μόνο λίγο παραπάνω ἀπό τό 3% τῶν κοινωνικῶν μέσων παραγωγῆς.

Τήν περίοδο τῆς ἐμφάνισης τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα στήν ΕΣΣΔ, ὁ Λένιν τόνισε ὅτι ἡ ἀφαίρεση τῶν μέσων παραγωγῆς ἀπό τήν ἀστική τάξη δέν ἀποτελεῖ τήν κύρια δυσκολία. «Ἡ ὀργάνωση τῆς ἀπογραφῆς, ὁ ἔλεγχος τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἡ μετατροπή ὅλου τοῦ κρατικοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ σέ μιά ἑνιαία μεγάλη μηχανή, σέ ἕναν οἰκονομικό ὀργανισμό πού νά ἐργάζεται μέ τρόπο πού ἑκατομμύρια ἄνθρωποι νά καθοδηγοῦνται ἀπό ἕνα ἑνιαῖο πλάνο,—ἔλεγε ὁ Λένιν,—νά ποιό ἦταν τό τεράστιο ὀργανωτικό καθῆκον πού εἴχαμε νά ἀντιμετωπίσουμε»*.

Τήν ἐπομένη τῆς ἐθνικοποίησης, ἡ βιομηχανία, οἱ μεταφορές καί οἱ τράπεζες εἶναι ἀκόμα ἐπιχειρήσεις σκόρπιες, ἀπομονωμένες. Γιά τήν συνένωσή τους σέ ἕνα ἑνιαῖο σύνολο καί γιά τήν ὀργάνωση τῆς δραστηριότητάς τους σύμφωνα μέ ἕνα κοινό πρόγραμμα, ἀπαιτοῦνται μεγάλες προσπάθειες καί χρόνος. Ἡ μεγάλη σοσιαλιστική παραγωγή, πού πραγματοποιεῖται σέ πανεθνική κλίμακα καί καθοδηγεῖται ἀπό ἕνα

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 27ος, σελ. 68.

μόνο κέντρο, παρουσιάζει τέτοια πλεονεκτήματα πού ὁ καπιταλισμός δέν μπορεῖ οὔτε καί νά τά ὀνειρευτεῖ.

Ἡ παλλαϊκή ἰδιοκτησία στό σοσιαλισμό εἶναι κρατική ἰδιοκτησία, γιατί ὁ λαός, ἡ κοινωνία σά σύνολο στό ὁποῖο ἀνήκουν τά μέσα παραγωγῆς, ἐκπροσωπεῖται στό στάδιο αὐτό ἀπό τό κράτος. Τό κράτος καθοδηγεῖ, ἐξ ὀνόματος τῆς κοινωνίας, ὅλη τήν κοινωνική παραγωγή σά μιά ἐνιαία διαδικασία. Τό κράτος παραχωρεῖ τά μέσα τῆς παραγωγῆς στίς διάφορες κολλεκτίβες γιά νά τά ἀξιοποιοῦν, παραμένοντας, ὅμως, ἰδιοκτήτης τους. Ὅταν λέμε ὅτι στό σοσιαλισμό οἱ ἄνθρωποι κατευθύνουν συνειδητά τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας, ἐννοοῦμε ὅτι αὐτό τό κάνουν διά μέσου τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους, τά ὁποῖα παίζουν τό ρόλο καθοδηγητῶν καί ὀργανωτῶν τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἡ ρεφορμιστική καί ρεβιζιονιστική ἀλλοίωση τῆς οὐσίας τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας

Οἱ ρεβιζιονιστές ἄρχισαν νά παρουσιάζουν τήν ἀνάπτυξη τῆς κρατικῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ κρατικοῦ τομέα τῆς οἰκονομίας στίς σοσιαλιστικές χῶρες σάν ἐκδήλωση γραφειοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Τήν κρατική ἰδιοκτησία τήν παρουσιάζουν σάν πηγή μόνο γραφειοκρατικῶν διαστρεβλώσεων. Οἱ ἰσχυρισμοί τους αὐτοί ἀποτελοῦν τήν τελευταία λέξη τῆς μόδας στούς κύκλους τους.

Τί ὅμως προτείνουν σέ ἀντικατάσταση τῆς κρατικῆς ἰδιοκτησίας; Ἀντί αὐτῆς, δηλ. ἀντί τῆς παλλαϊκῆς ἰδιοκτησίας, προτείνουν καί ἐξυμνοῦν διάφορες μορφές ὁμαδικῆς, συλλογικῆς ἰδιοκτησίας: δημοτική, συνεταιριστική, κοινοτική.

Μερικοί μπορεῖ, ἐκ πρώτης ὄψεως, νά τό θεωρήσουν αὐτό σοσιαλισμό. Ὡστόσο, στήν πραγματικότητα πρόκειται γιά μικροαστικό ἀναρχοσυνδικαλισμό ὁ ὁποῖος εἶναι ἐντελῶς ἀσύστατος. Αὐτό τό εἶχαν ἀποδείξει ἀπό πολύ παλιά οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ καί ἐν τῷ μεταξύ τό ἐπιβεβαίωσε ὅλη ἡ ἱστορική πείρα.

Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας μέ τήν κρατική της μορφή δέν εἶναι καρπός τῆς φαντασίας, ἀλλά ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῶν τάσεων τῆς ἀνάπτυξης τῶν σύγχρο-

νων παραγωγικῶν δυνάμεων. Οἱ κομμουνιστές δέν κάνουν τίποτα ἄλλο παρά νά ἐκφράζουν συνειδητά αὐτές τίς ἀντικειμενικές τάσεις: στήν ἐποχή μας, οἱ παραγωγικές δυνάμεις ἀπαιτοῦν νά ὀργανώνεται ἡ ἐθνική οἰκονομία σάν ἕνας ἐνιαῖος, ἀκέραιος μηχανισμός πού κατευθύνεται ἀπό ἕνα κέντρο. Ὅμως μόνο ὁ σοσιαλισμός μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει αὐτή τή βασική ἀπαίτηση τῶν σύγχρονων παραγωγικῶν δυνάμεων.

Οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν ἀναρχοσυνδικαλιστῶν ἀντλοῦσαν τίς ἀντιλήψεις τους ἀπό τό παρελθόν. Ἐξιδανίκευαν τήν ἐργασία τῶν ἀπομονωμένων κολλεκτίβων, ἡ ὁποία ὑπῆρχε, μέ τίς πιό πρωτόγονες μορφές της, στήν κλειστή φυσική ἀγροτική οἰκονομία καί στήν χειροτεχνική μικρή ἐμπορευματική παραγωγή. Οἱ θεωρίες τους ἀποτελοῦσαν μιά ἀντιδραστική οὐτοπία, πού στρεφόταν κατά τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἀναγέννηση αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, ἔστω καί σέ ἀνανεωμένη, συγχρονισμένη μορφή, ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀντιδραστική οὐτοπία.

Ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ νά συμφωνήσει μέ παρόμοιες ἀπόψεις. Ὁ σοσιαλισμός εἶναι καρπός τῆς μεγάλης παραγωγῆς. Ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τό μονοπωλιακό ζυγό δέν πετυχαίνεται μέ τήν ἐπάνοδο στή μικρή, κατακερματισμένη παραγωγή, ἀλλά μέ τό πέρασμα στήν ἀκόμη πιό μεγάλη καί συγκεντροποιημένη κοινωνική παραγωγή, πού ὑποτάσσεται στήν ἐξουσία τῶν ἐργαζομένων.

Μά μπορεῖ κανείς, μέσα στίς συνθῆκες τῆς σύγχρονης μεγάλης βιομηχανικῆς παραγωγῆς, νά οἰκοδομήσει τό σοσιαλισμό μέ βάση τίς ξεχωριστές, ἀπομονωμένες μεταξύ τους συνεταιριστικές ἑνώσεις, κοινότητες, κομμοῦνες, χωρίς νά ὑπονομεύσει ἔτσι τίς ἴδιες τίς βάσεις τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, πού στηρίζεται στήν πιό σύγχρονη τεχνική; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι δέν μπορεῖ. Ὅταν κυριαρχεῖ ἡ ὁμαδική ἰδιοκτησία, εἶναι ἀδύνατο νά ἀποφευχθεῖ ἡ ἐπικράτηση τῶν τοπικῶν συμφερόντων σέ βάρος τῶν παλλαϊκῶν. Στήν περίπτωση αὐτή, οἱ ξεχωριστές ἐπιχειρήσεις ἐργάζονται στά τυφλά, χωρίς νά παίρνουν ὑπόψη τίς ἀνάγκες ὅλης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Τό ἀποτέλεσμα τοῦ τέτοιου τρόπου δουλειᾶς συνήθως εἶναι ἕνα: παρά τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς καπιταλιστικῆς ἰδιοκτησίας, ἔχουμε ἀναγέννηση τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς. Ἐμφανίζονται πάλι οἱ συνεχεῖς δυσαναλογίες τίς ὁποῖες πρέπει νά «ἐξισώνει» ἡ κερδοσκοπική ἀγορά. Μέσα στά θολά νερά τῆς κερδοσκοπίας καί τῆς αὐθόρμητης

λειτουργίας τῆς ἀγορᾶς ξαναγεννιόνται ἀναπόφευκτα τά καπιταλιστικά στοιχεῖα.

Μέ τή μείωση τοῦ ρόλου τῆς κρατικῆς ἰδιοκτησίας συνδέονται καί οἱ ἐπιθέσεις τῶν ρεβιζιονιστῶν κατά τοῦ οἰκονομικοῦ - ὀργανωτικοῦ ρόλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, καί ἰδιαίτερα κατά τῆς κρατικῆς σχεδιοποίησης. Οἱ ρεβιζιονιστές προσπαθοῦν νά παρουσιάσουν τό σοσιαλιστικό κράτος σάν ἕνα περιττό γραφειοκρατικό σάρκωμα στό σῶμα τῆς κοινωνίας, πού δῆθεν ἐμποδίζει τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Ὅμως, αὐτή ἡ διαστρεβλωμένη εἰκόνα τοῦ ρόλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, ἀποδείχνει μόνο ὅτι οἱ ρεβιζιονιστές δέ θέλουν νά κατανοήσουν τόν ὀργανικό δεσμό τοῦ νέου ρόλου τοῦ κράτους μέ τήν κυριαρχία τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας καί τόν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς δράσης τῶν οἰκονομικῶν νόμων τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὅταν τό κράτος ἐκπροσωπεῖ ὅλη τήν κοινωνία, εἶναι φυσικό ἡ κατεύθυνση, οἱ ἀναλογίες καί οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας νά καθορίζονται ἀπό τό κράτος καί τά κεντρικά του ὄργανα ἐξ ὀνόματος τῆς κοινωνίας. Μόνο μέ τήν οἰκονομική καί ὀργανωτική δραστηριότητα τοῦ κράτους μετατρέπονται σέ πραγματικότητα ὅλες οἱ ἀντικειμενικές δυνατότητες καί τά πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Καί στό ζήτημα αὐτό βλέπουμε νά ἐκφράζεται πάλι ἡ μικροαστική οὐσία τοῦ ρεβιζιονσμοῦ. Ἐνῶ στό σοσιαλισμό γίνεται ἐπί τέλους δυνατό νά ὑποταχθεῖ ἡ οἰκονομική ζωή στό συνειδητό ἔλεγχο τῆς κοινωνίας καί ἔτσι νά ἐπιτευχθεῖ ἡ γρήγορη ἄνοδος τῆς γενικῆς εὐημερίας, οἱ ρεβιζιονιστές πηγαίνουν πρός τά πίσω, πρός τήν ἐποχή τοῦ «ἐλεύθερου παιχνιδιοῦ» τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, τό ὁποῖο, ἄς τό ποῦμε μέ τήν εὐκαιρία, ἔχει ἀπό καιρό πιά πάψει νά ὑπάρχει καί στίς καπιταλιστικές χῶρες.

Οἱ ρεβιζιονιστές πηγαίνουν πρός τά πίσω: ἀπό τόν Μάρξ στόν Προυντόν καί στούς ἄλλους πρόδρομους τοῦ ἀναρχοσυνδικαλισμοῦ. Κοιτοῦν στό παρελθόν καί ὄχι στό μέλλον. Ἔτσι δέν ἐκπλήσσει κανέναν τό γεγονός ὅτι κάθε πρόοδος τῆς μεγάλης σοσιαλισικῆς παραγωγῆς συντρίβει ὅλα τά ἐπιχειρήματά τους.

Οἱ προσπάθειες νά ἐφαρμοστοῦν τά ἀναρχοσυνδικαλιστικά δόγματα στήν οἰκονομική πρακτική, ἀπορρέουν ἀπό τή μή κατανόηση τῶν πλεονεκτημάτων τῆς κρατικῆς μορφῆς τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας, ἀπό τήν ἀνικανότητα ἀξιο-

ποίησης αὐτῶν τῶν πλεονεκτημάτων. Ἡ παλλαϊκή μορφή τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας δέ δεσμεύει καθόλου τή δημιουργική δραστηριότητα τῶν ξεχωριστῶν παραγωγικῶν κολλεκτίβων. Ἀντίθετα, πραγματικά γόνιμη δραστηριότητα, μποροῦν νά ἀναπτύξουν οἱ κολλεκτίβες αὐτές μόνο μέσα στά πλαίσια τοῦ καλά ὀργανωμένου, τοῦ ἁρμονικοῦ, ἀπό τή βάση μέχρι τήν κορυφή, ὀργανισμοῦ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Καί τό σπουδαιότερο, ἡ κρατική μορφή τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας βοηθάει τούς ἀνθρώπους νά μήν καθοδηγοῦνται ἀπό τά ἀτομικά ἤ ὁμαδικά συμφέροντα, ἀλλά ἀπό τά π α λ λ αϊ κ ά. Ἔτσι ἀνεβάζει τή συνείδηση τῶν παραγωγῶν σέ κρατικό ἐπίπεδο, τούς κάνει νά μήν τούς ἐνδιαφέρουν μόνο τά συμφέροντα τῆς κολλεκτίβας τους, ἀλλά, πρίν ἀπ' ὅλα, τά παλλαϊκά συμφέροντα.

Νά γιατί ὁ Λένιν ὀνόμαζε τήν κρατική, παλλαϊκή μορφή ἰδιοκτησίας, σ υ ν ε π ή σ ο σ ι α λ ι σ τ ι κ ή μ ο ρ φ ή, δηλαδή, πιό τέλεια μορφή τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας, πού ἀποτελεῖ ἐνσάρκωση τοῦ ἀνώτερου βαθμοῦ τῆς κοινωνικοποίησης τῆς παραγωγῆς.

Ἡ συνεταιριστική - κολχόζνικη ἰδιοκτησία

Ἐκτός ἀπό τήν κρατική ἰδιοκτησία, οἱ μαρξιστές - λενινιστές θεωροῦν ἀπόλυτα δικαιολογημένη γιά τό σοσιαλισμό καί τή συνεταιριστική ἰδιοκτησία. Τήν ἀναπτύσσουν καί τήν τελειοποιοῦν μέ κάθε τρόπο. Ὅμως δέ θεωροῦν ὅτι ἡ ὕπαρξη τῶν συνεταιρισμῶν σημαίνει ἀπό μόνη της καί ὕπαρξη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἔτσι μποροῦσαν νά σκέπτονται οἱ οὐτοπιστές σοσιαλιστές τοῦ περασμένου αἰώνα, πού ὀνειρεύονταν νά φτάσουν στό σοσιαλισμό μόνο μέ τήν ὀργάνωση συνεταιρισμῶν. Δέν καταλάβαιναν ὅτι μόνος του ὁ συνεταιρισμός δέν καθορίζει τόν τρόπο παραγωγῆς. Ἀντίθετα, ὁ χαρακτήρας τοῦ ἴδιου τοῦ συνεταιρισμοῦ καθορίζεται ἀπό τόν ὑπάρχοντα τρόπο παραγωγῆς. Στόν καπιταλισμό, ὅπως δείχνει ἡ ἱστορική πείρα, ὁ συνεταιρισμός τῶν μικρῶν παραγωγῶν στίς περισσότερες περιπτώσεις παίρνει ἀστικό χαρακτήρα. Στό σοσιαλισμό, ὅπου ἡ ἐξουσία βρίσκεται στά χέρια τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς καί στήν οἰκονομία κυριαρχεῖ ὁ κρατικός τομέας, ὁ συνεταιρισμός ἀποκτάει σοσιαλιστικό χαρακτήρα.

Ἡ συνεταιριστική ἰδιοκτησία στό σοσιαλισμό ἐμφανίζε-

ται ἱστορικά σάν ἀποτέλεσμα τοῦ ἰδιαίτερου δρόμου μέ τόν ὁποῖον περνοῦν στίς νέες, τίς συλλογικές μορφές οἰκονομίας, οἱ ἀγρότες καί τά ἄλλα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, πού στό παρελθόν συνδέονταν μέ τήν μικρή ἐμπορευματική παραγωγή. Ἡ συλλογική ἰδιοκτησία, πού ἐμφανίζεται σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἕνωσης τῶν μικροεμπορευματοπαραγωγῶν σέ συνεταιρισμούς ἀποτελεῖ τήν κολχόζνικη - συνεταιριστική μορφή τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας. Εἶναι ἡ ὁμαδική ἰδιοκτησία τῶν ἀγροτικῶν ἀρτέλ (τῶν κολχόζ), τῶν βιοτεχνικῶν ἀρτέλ καί τῶν ἄλλων συνεταιριστικῶν ἑνώσεων.

Στίς περισσότερες σοσιαλιστικές χῶρες ἡ δημιουργία παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν στήν ἀγροτική οἰκονομία ἀρχίζει ἀπό τήν ἁπλή ἕνωση τῶν μέσων παραγωγῆς, πού ἀνῆκουν στούς ἀγρότες: ζῶα ἕλξης, γεωργικά ἐργαλεῖα, μερικά κτίρια (ἀποθῆκες κτλ.). Μετά ὅμως, ἡ συνεταιριστική ἰδιοκτησία αὐξάνεται ἀπό τήν κοινή ἐργασία τῶν ἀγροτῶν μέ τήν παραγωγική βοήθεια τῆς κρατικῆς βιομηχανίας. Οἱ συνεταιρισμοί γίνονται ἰδιοκτῆτες σύγχρονων μηχανικῶν μέσων. Μέ τήν ἕνωση τῶν δυνάμεών τους δημιουργοῦν ἡλεκτροσταθμούς, ἀρδευτικά ἔργα, δεξαμενές, δρόμους, σχολεῖα καί νοσοκομεῖα, δηλαδή ἔργα πού στήν οὐσία ἔχουν παλλαϊκή σημασία. Τά κοινωνικά (ἀδιανέμητα) φόντα τῶν συνεταιρισμῶν, δηλαδή τό μέρος τῆς περιουσίας καί τῶν εἰσοδημάτων τοῦ συνεταιρισμοῦ πού δέ μοιράζεται στά μέλη τοῦ ἀρτέλ, αὐξάνουν συνεχῶς. Ἀπό τά συστατικά στοιχεῖα τῶν φόντων αὐτῶν, αὐτό πού αὐξάνει μέ ἰδιαίτερη ταχύτητα εἶναι οἱ σύγχρονες γεωργικές μηχανές καί ὁ σύνθετος τεχνικός ἐξοπλισμός.

Σέ σύγκριση μέ τήν παλλαϊκή, τήν κρατική, ἡ συνεταιριστική ἰδιοκτησία εἶναι κατώτερη μορφή σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας, γιατί τά μέσα παραγωγῆς καί τά προϊόντα δέν ἀνῆκουν σέ ὅλη τήν κοινωνία, ἀλλά στή δοσμένη κολλεκτίβα. Ὡστόσο, μεταξύ τῆς συνεταιριστικῆς - κολχόζνικης καί τῆς παλλαϊκῆς - κρατικῆς ἰδιοκτησίας δέν ὑπάρχουν ριζικές διαφορές. Καί ἡ μία καί ἡ ἄλλη ἀποκλείουν τήν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο καί προϋποθέτουν τή συλλογική ἐργασία πρός τό συμφέρον τῆς κοινωνίας. Ἡ συνεταιριστική ἰδιοκτησία, τό ἴδιο ὅπως καί ἡ κρατική, δημιουργεῖ μεγάλες δυνατότητες γιά τήν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς καί τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων.

Πέρα ἀπ' αὐτά, ἡ συνεταιριστική μορφή ἰδιοκτησίας δέν

εἶναι κάτι τό ἀμετάβλητο καί παγωμένο, ἀλλά ἀναπτύσσεται. Στήν ἀνάπτυξή της, περνάει ἀπό μιά σειρά στάδια, ἀνεβαίνοντας ἀπό τίς κατώτερες μορφές στίς ἀνώτερες. Στούς συνεταιρισμούς, ἡ κλίμακα τῆς παραγωγῆς αὐξάνει συνεχῶς χάρη στόν τεχνικό ἐπανεξοπλισμό, στίς διασυνεταιριστικές ἐπιχειρήσεις καί στήν αὔξηση τῶν διαστάσεων τῶν συνεταιρισμῶν. Ἔτσι, οἱ παραγωγικοί συνεταιρισμοί πλησιάζουν βαθμιαῖα τίς παλλαϊκές, κρατικές ἐπιχειρήσεις ὡς πρός τό ἐπίπεδο τῆς κοινωνικοποίησης καί τό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ὡς πρός τίς μορφές ὀργάνωσης τῆς ἐργασίας καί τά χρησιμοποιούμενα ἐργαλεῖα παραγωγῆς.

Ἡ συνεταιριστική μορφή ἰδιοκτησίας μπορεῖ νά ἀναπτύσσεται καί νά ἰσχυροποιεῖται, μόνο γιατί δίπλα της ὑπάρχει ἡ παλλαϊκή, κρατική ἰδιοκτησία. Τό σοσιαλιστικό κράτος κάνει τό πᾶν γιά νά ἀνοίξει μπροστά στήν ἀγροτιά καί τά ἄλλα συνεταιρισμένα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, ἀκόμα μεγαλύτερες δυνατότητες γιά τή διεύρυνση καί τή βελτίωση τῆς παραγωγῆς, γιά τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ τους ἐπιπέδου.

2. Ὁ βασικός σκοπός τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς

Ἡ μετατροπή τῶν μέσων παραγωγῆς σέ κοινωνική ἰδιοκτησία ἀλλάζει ριζικά τά κίνητρα καί τό σκοπό τῆς παραγωγῆς.

Ἡ καπιταλιστική παραγωγή ἔχει σά σκοπό της τήν ἀπόσπαση κέρδους. Αὐτή καθ' ἑαυτή ἡ παραγωγή τούτου ἤ ἐκείνου τοῦ προϊόντος δέν ἐνδιαφέρει καί πολύ τόν καπιταλιστή. Πολύ περισσότερο δέν τόν ἐνδιαφέρει ἄν θά ἱκανοποιηθοῦν οἱ ἀνάγκες ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας.Τό μόνο πού πραγματικά τόν ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ μετατροπή τῆς παραγωγῆς ἑνός προϊόντος σέ πηγή κέρδους.

Στό σοσιαλισμό, τά μέσα παραγωγῆς ἀνήκουν στούς ἐργαζόμενους, στήν κοινωνία, καί ὅπως εἶναι φανερό, οἱ ἐργαζόμενοι δέν μποροῦν νά ἐκμεταλλεύονται τόν ἴδιο τόν ἑαυτό τους. Ἑπομένως, ἐδῶ δέν ὑπάρχει καί τό προϊόν τῆς ἐκμετάλλευσης — ἡ ὑπεραξία. Τώρα, ὅπως ἔδειξε ὁ Λένιν, «τό

ὑ π ε ρ π ρ ο ϊ ό ν δέν πάει στήν τάξη τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀλλά σέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους καί μόνο σ' αὐτούς»*.

Ὅλο τό κοινωνικό προϊόν, πού παράγεται κάθε χρόνο στή σοσιαλιστική οἰκονομία, ἀνήκει στόν κάτοχο τῶν μέσων παραγωγῆς, δηλαδή στήν κοινωνία, δηλαδή στόν ἐργαζόμενο, παρμένο σά μιά ἐνιαία παλλαϊκή παραγωγική κολλεκτίβα. Ὅπως θά ἀποδειχτεῖ παρακάτω, αὐτό τό ἐτήσιο προϊόν δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ πουθενά ἀλλοῦ παρά μόνο γιά τήν ἱκανοποίηση — ἄμεση ἤ ἔμμεση — τῶν ἀναγκῶν τῶν ἴδιων τῶν ἐργαζομένων.

Οἱ ἐργαζόμενοι, πού ἔχουν κατακτήσει τήν κρατική ἐξουσία καί ὀργανώσει τήν κοινωνική παραγωγή, δέν μποροῦν νά τάξουν ἄλλο σκοπό στήν ἐργασία τους παρά μόνο τήν ἱκανοποίηση τῶν κοινωνικῶν καί προσωπικῶν ἀναγκῶν τους. Τώρα κανείς δέν παρεμβάλλεται μεταξύ τοῦ παραγωγοῦ καί τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας του: οὔτε ὁ καπιταλιστής, οὔτε ὁ γαιοκτήμονας, οὔτε ὁ ἔμπορος, οὔτε ὁ τοκογλύφος. Ὅ, τ ι π α ρ ά γ ε τ α ι σ τ ί ς κ ο ι ν ω ν ι κ έ ς ἐ π ι χ ε ι ρ ή σ ε ι ς ἀ ν ή κ ε ι σ τ ο ύ ς ἴ δ ι ο υ ς τ ο ύ ς π α ρ α γ ω γ ο ύ ς — ν ά π ο ι ά ε ἶ ν α ι ἡ ο ὐ σ ί α τ ο ῦ ν έ ο υ τ ρ ό π ο υ π α ρ α γ ω γ ῆ ς κ α ί δ ι α ν ο μ ῆ ς. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό γεγονός ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι ἐπιδιώκουν συνεχῶς τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς ὑλικῶν ἀγαθῶν: καί πράγματι, μήπως οὐτοί δέν ἀπολαμβάνουν τούς καρπούς τῆς ἐργασίας τους; Ἑπομένως, ὁ σκοπός τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς ἀπορρέει ἀπό τήν ἴδια τήν οὐσία της.

Παράλληλα, πρέπει νά παρθεῖ ὑπόψη ὅτι οἱ ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, τό ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τους δέν εἶναι κάτι τό παγωμένο καί ἀκίνητο. Δέν μποροῦν νά μήν ἀλλάζουν, γιατί μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου καί τοῦ πολιτισμοῦ αὐξάνουν τόσο οἱ ὑλικές, ὅσο καί οἱ πνευματικές ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρώπων, ἐμφανίζονται νέες ἀνάγκες. Ἡ σοσιαλιστική παραγωγή ἔχει τή δυνατότητα νά ἱκανοποιήσει πλήρως ὅλες τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. «Ὁ σκοπός τοῦ σοσιαλισμοῦ,— λέγεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο,—εἶναι ἡ ὅλο καί πιό πλήρης ἱκανοποίηση τῶν αὐξανομένων ὑλικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ μέ

* «Λενινιστική Συλλογή» XI, Μόσχα - Λένινγκραντ 1931, σελ. 382.

τήν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη καί τελειοποίηση τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς»*.

Ἡ ὅλο καί μεγαλύτερη ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν, σά σκοπός τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς, ἔχει ἀναγκαῖο, δηλ. νομοτελειακό χαρακτήρα. Μέ ἄλλα λόγια, οἱ νόμοι τῆς ἴδιας τῆς παραγωγῆς, πού βασίζεται στήν κοινωνική ἰδιοκτησία, ὑπαγορεύουν ἀντικειμενικά αὐτό τό σκοπό στή σοσιαλιστική οἰκονομία. Ἄν ἡ παραγωγή δέν ὑποτασσόταν στήν ἱκανοποίηση τῶν αὐξανόμενων ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων, θά ἔχανε τό βασικό κίνητρο τῆς ἀνάπτυξής της.

Γι' αὐτό, τό σοσιαλιστικό κράτος θεωρεῖ τή διεύρυνση τῆς παραγωγῆς γιά τήν ἀδιάκοπη ἄνοδο τῆς λαϊκῆς εὐημερίας βασικό σκοπό του. Ὁ σκοπός αὐτός δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά ἡ συνειδητή ἔκφραση τῆς ἀντικειμενικῆς οἰκονομικῆς νομοτέλειας, πού εἶναι σύμφυτη στή σοσιαλιστική παραγωγή. Στήν οἰκονομική φιλολογία ὁ βασικός οἰκονομικός νόμος τοῦ σοσιαλισμοῦ διατυπώνεται μέ αὐτά τά λόγια: ἡ ἀδιάκοπη διεύρυνση καί τελειοποίηση τῆς παραγωγῆς στή βάση τῆς πρωτοπόρας τεχνικῆς καί τῆς συλλογικῆς ἐργασίας, μέ σκοπό τήν πιό πλήρη ἱκανοποίηση τῶν συνεχῶς αὐξανομένων ἀναγκῶν καί τήν ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας.

Ἡ δράση τοῦ νόμου αὐτοῦ ἐκδηλώνεται καθαρά στήν ἀδιάκοπη ἄνοδο τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Στήν ΕΣΣΔ τό 1960 τά πραγματικά εἰσοδήματα τῶν ἐργατῶν καί τῶν ὑπαλλήλων εἶχαν αὐξηθεῖ, σέ σύγκριση μέ τό 1940, πάνω ἀπό δύο φορές, ἐνῶ τά πραγματικά εἰσοδήματα τῶν ἀγροτῶν αὐξήθηκαν, κατά ἐργαζόμενο, πάνω ἀπό δυόμιση φορές.

Ἡ ἱστορία διαμορφώθηκε ἔτσι πού οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, οἱ ὁποῖες ἄρχισαν πρῶτες τήν ἅμιλλα μέ τόν καπιταλισμό, ἦταν χῶρες πού στό παρελθόν οἱ περισσότερες εἶχαν χαμηλό ἐπίπεδο οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ νίκη τους στήν ἅμιλλα αὐτή ἀπαιτεῖ γρήγορους ρυθμούς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς, ἐντατική δουλειά καί ξεπέρασμα πολυάριθμων δυσκολιῶν, πού συνδέονται μέ τήν προηγούμενη καθυστέρηση

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 15.

τους. Οἱ ὑψηλοί ρυθμοί μποροῦν νά ἐπιτευχθοῦν μέ τόν ἐξοπλισμό ὅλων τῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς μέ σύγχρονα τεχνικά μέσα, αὐτό ὅμως ἀπαιτεῖ ὑψηλούς ρυθμούς συσσώρευσης, δηλαδή διάθεση μεγάλου μέρους τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος γιά τήν πλατειά ἀναπαραγωγή.

Οἱ διαστάσεις τῶν φόντων κατανάλωσης πρός τό παρόν περιορίζονται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ σοσιαλιστικές χῶρες εἶναι ἀναγκασμένες νά δαπανοῦν σημαντικά ποσά γιά τήν ἄμυνά τους. Ἄν δέν ὑπῆρχαν ὅλες αὐτές οἱ ὑποχρεώσεις τά φόντα κατανάλωσης θά μποροῦσαν καί τώρα νά αὐξηθοῦν κατά πολύ.

Σήμερα ὅμως, ἡ οἰκονομική καί ἀμυντική ἰσχύς τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ἔχει φτάσει σέ τέτοιο βαθμό πού οἱ χῶρες οἱ ὁποῖες ἀνήκουν σ' αὐτό μποροῦν νά διαθέτουν ὅλο καί περισσότερα μέσα γιά τήν βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Οἱ γρήγοροι ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας καί οἱ ἀμυντικές δαπάνες μποροῦν τώρα νά συμβαδίζουν μέ τή γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καί τήν ἀπότομη ἄνοδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Τό γεγονός αὐτό ἐπέτρεψε στήν ΕΣΣΔ καί στίς ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες νά βάλουν τολμηρά καί μέ ἀπόλυτη πεποίθηση στήν ἐπιτυχία τό καθῆκον νά πετύχουν, στό συντομότερο ἱστορικό διάστημα, τέτοιο ἐπίπεδο κατανάλωσης πού ἀπό κάθε ἄποψη νά εἶναι ἀνώτερο ἀπό τό ἀντίστοιχο τῶν ἀναπτυγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν.

3. Ἡ ἁρμονική ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας

Μέ τήν καθιέρωση τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας οἱ νόμοι τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας παύουν νά δροῦν. Ὅπως εἴπαμε παραπάνω, ἡ νέα μορφή ἰδιοκτησίας δημιουργεῖ καί τούς δικούς της, τούς νέους ἀντικειμενικούς νόμους. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς νόμους ἰδιαίτερα σοβαρή θέση κατέχει ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας

Ἡ ἐθνική οἰκονομία στό σοσιαλιστικό καθεστώς ἀποτελεῖ ἕναν ἑνιαῖο ὀργανισμό, πού κατευθύνεται ἀπό ἑνιαία θέ-

ληση. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες, ἡ ἐξασφάλιση τῆς συμφωνίας, τῆς ἁρμονίας, τῆς στόν ἀνώτερο δυνατό βαθμό «ἐφαρμογῆς» τοῦ ἑνός τμήματος τοῦ κοινωνικοῦ - παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ μέ ὅλα τά ἄλλα, ἀποτελεῖ πρωταρχική ἀπαίτηση τῆς οἰκονομίας. Αὐτή ἀκριβῶς τήν ἀπαίτηση ἐκφράζει ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Σέ τί συνίσταται ἡ οὐσία αὐτοῦ τοῦ νόμου; Συνίσταται, πρίν ἀπ' ὅλα, στό ὅτι ἡ ὁμαλή λειτουργία τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας ἀπαιτεῖ νά ὑπάρχουν καθορισμένες σχέσεις, ἀ ν α λ ο γ ί ε ς, μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων της. Συνίσταται ἐπίσης, στό ὅτι ὁ καθορισμός καί ἡ διατήρηση αὐτῶν τῶν ἀναλογιῶν μπορεῖ καί πρέπει νά γίνονται σ χ ε δ ι ο μ ε τ ρ ι κ ά (ἁρμονικά), δηλαδή νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνειδητῆς δράσης τοῦ κράτους καί τῶν ὀργάνων του σχεδιοποίησης.

Ὁ ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ό ς χ α ρ α κ τ ή ρ α ς τοῦ νόμου τῆς σχεδιομετρικῆς ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης καθορίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ πιό πάνω ἀναλογίες δέν μποροῦν νά καθοριστοῦν στήν ἐθνική οἰκονομία αὐθαίρετα, ἀπό τήν ἰδιοτροπία ἤ τήν ἐπιθυμία κάποιου, ἀλλά ὑποτάσσονται σέ ἀναγκαῖες ἀπαιτήσεις, ἡ παραβίαση τῶν ὁποίων ὁδηγεῖ μοιραῖα στήν ἀποδιοργάνωση τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Αὐτή τήν πλευρά τοῦ ζητήματος τήν εἶχε ἀπό παλιά ἐπισημάνει ὁ Μάρξ ὁ ὁποῖος ἔγραφε: «Ἡ ἀ ν α γ κ α ι ό τ η τ α τ ο ῦ κ α τ α μ ε ρ ι σ μ ο ῦ τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας σύμφωνα μέ καθορισμένες ἀναλογίες δέν μπορεῖ καθόλου νά ἐξουδετερωθεῖ ἀπό τήν κ α θ ο ρ ι σ μ έ ν η μ ο ρ φ ή τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Τό μόνο πού μπορεῖ νά ἀλλάξει εἶναι ἡ μορφή τ ῆ ς ἐ κ δ ή λ ω σ η ς α ὐ τ ῆ ς τ ῆ ς ἀ ν α γ κ α ι ό τ η τ α ς. Γενικά οἱ νόμοι τῆς φύσης δέν μποροῦν ποτέ νά καταργηθοῦν»*.

Συνεπῶς, ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δέν μπορεῖ νά ἀλλάξει «ὡς διά μαγείας» τίς σχέσεις μεταξύ παραγωγῆς καί κατανάλωσης, μεταξύ συσσώρευσης καί κατανάλωσης, χωρίς νά παίρνει ὑπόψη τήν πραγματική κατάσταση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί τούς διαθέσιμους πόρους.

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλεκτά γράμματα,» Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, 1953, σελ. 208.

Ἂς ὑποθέσουμε γιά μιά στιγμή ὅτι ἡ κοινωνία ἤ τά κρατικά της ὄργανα, ξεκινώντας ἀπό τίς καλύτερες προθέσεις, θέλουν νά αὐξήσουν ἀπότομα τίς διαστάσεις τῆς κατανάλωσης, χωρίς νά ἔχουν ἀπό προηγούμενα φροντίσει νά πετύχουν μιά ἀντίστοιχη αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Ποιό θά εἶναι τό ἀποτέλεσμα; Μόνο ἕνα: τά ὑπάρχοντα ἀποθέματα ἐμπορευμάτων πολύ γρήγορα θά ἐξαντληθοῦν. Τό ἴδιο θά συμβεῖ καί ἄν διαταραχθεῖ ἡ ἀντιστοιχία μεταξύ τῆς κατανάλωσης καί τῆς συσσώρευσης τῶν μέσων πού προορίζονται γιά τήν πλατειά ἀναπαραγωγή. Ἡ μείωση τοῦ μέρους τῆς συσσώρευσης δδηγεῖ ἀναπόφευκτα στήν ἐπιβράδυνση καί σέ συνέχεια στό σταμάτημα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, στή γρήγορη ἐξάντληση τοῦ πάγιου κεφαλαίου, στήν παρακμή καί στήν ἀποδιοργάνωση δλης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἂν πάλι καθοριστεῖ ὑπερβολικός ρυθμός συσσώρευσης, αὐτό μπορεῖ νά δδηγήσει στήν μείωση τοῦ ὑλικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν παραγωγῶν, πράγμα πού τελικά θά ἐπιδράσει δυσμενῶς στούς ρυθμούς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Τό ἴδιο, δέν μπορεῖ νά παραβιαστεῖ χωρίς σοβαρούς κινδύνους ἡ ἀναλογία μεταξύ τοῦ ὕψους τῶν ἡμερομισθίων καί τοῦ ἐπιπέδου τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, μεταξύ τοῦ ποσοῦ τῶν χρηματικῶν ἐσόδων τοῦ πληθυσμοῦ καί τοῦ ὄγκου τοῦ ἐμπορίου κτλ.

Ἐκτός ἀπό τίς παραπάνω, ὑπάρχουν ἀκόμα πολλές ἄλλες πλευρές τῆς παραγωγῆς καί τῆς διανομῆς πού δέν μποροῦν νά λειτουργήσουν δμαλά χωρίς τήν τήρηση καθορισμένων ἀναλογιῶν. Ἔτσι, εἶναι ἀπαραίτητο νά τηρεῖται ἡ ἀντιστοιχία μεταξύ τῶν βασικῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας: βιομηχανία, ἀγροτική οἰκονομία, μεταφορές. Ἡ καθυστέρηση δποιουδήποτε ἀπ' αὐτούς δημιουργεῖ ἀναρίθμητες δυσκολίες.

Καθορισμένη ἀντιστοιχία ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς καί τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, τῆς ἐξορυκτικῆς βιομηχανίας καί τῆς βιομηχανίας μεταποίησης. Αὐτό πού ἐγγυᾶται τήν πρόοδο δλων τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας. Κατά τόν ἴδιο τρόπο ἡ διεύρυνση τῆς παραγωγῆς πρώτων ὑλῶν καί ἐνεργείας πρέπει νά ξεπερνάει τήν ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς βιομηχανικῆς μεταποίησης γιά νά δημιουργεῖ τά ἀποθέματα πού χρειάζονται γιά τήν ἀνάπτυξή τους. Τήρηση ἀναλογιῶν χρειάζεται καί στή γεωγραφική κατανομή τῆς

βιομηχανίας, στήν εἰδίκευση καί συνεργασία τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἐπίτευξη ἁρμονίας στήν οἰκονομία εἶναι ἀδύνατη ἐπίσης καί ὅταν δέν ἐξασφαλίζεται ἡ ἀναγκαία ἀντιστοιχία μεταξύ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας σέ εἰδικευμένα στελέχη καί τῆς κλίμακας στήν ὁποία καταρτίζονται τέτοια στελέχη στή χώρα.

Ἔτσι ὑπάρχει ἕνας πλατύς κύκλος οἰκονομικῶν ἀναλογιῶν, ἡ συνεχής τήρηση τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ σπουδαιότατο καθῆκον τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας.

Ἴσως πεῖ κανείς ὅτι κάθε οἰκονομικό σύστημα, μαζί καί τό καπιταλιστικό, ἀπαιτεῖ ὁρισμένες ἀναλογίες στήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς. Πράγματι, ἔτσι εἶναι. Ὅμως στήν καπιταλιστική οἰκονομία οἱ ἀναγκαῖες ἀντιστοιχίες ἀποκαθίστανται αὐθόρμητα, μέσα ἀπό ὀδυνηρές διακυμάνσεις καί δυσανολογίες, μέσα ἀπό κρίσεις καί ὑφέσεις. Ἡ κατάσταση περιπλέκεται ἀκόμα περισσότερο ἀπό τό γεγονός ὅτι τά μονοπώλια ἐμποδίζουν τήν αὐθόρμητη κίνηση τοῦ κεφαλαίου ἀπό τόν ἕναν κλάδο στόν ἄλλον. Ἡ καπιταλιστική οἰκονομία βαδίζει πρός τήν ἀναλογικότητα, πού ἀπαιτοῦν οἱ ἀντικειμενικοί οἰκονομικοί νόμοι, ψηλαφιστά, στά τυφλά, παραπατώντας καί πέφτοντας, προκαλώντας τεράστιες σπατάλες.

Διαφορετικά ἔχουν τά πράγματα στό σοσιαλισμό, ὅπου ἰσχύει ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης, ὅπου, ὅπως λέει ὁ Ἔνγκελς, «γίνεται δυνατή ἡ πραγματοποίηση τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς σύμφωνα μέ ἕνα προκαθορισμένο σχέδιο»*. Τώρα οἱ ἄνθρωποι ἔχουν, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία, ὅ,τι ἀπαιτεῖται γιά νά πετύχουν τή μεγαλύτερη δυνατή ἁρμονία τῆς κοινωνικῆς - παραγωγικῆς διαδικασίας, γιά νά ρυθμίζουν ὀρθολογικά τή διαδικασία αὐτή. Τό γεγονός ὅτι στό σοσιαλισμό ὅλα τά μέσα παραγωγῆς ἀποτελοῦν κοινωνική ἰδιοκτησία καί ἡ πορεία τῆς παραγωγῆς σχεδιάζεται καί διευθύνεται ἀπό ἕνα μόνο κέντρο, δημιουργεῖ πρωτοφανέρωτες δυνατότητες γιά τίς κατά τό δυνατό μεγαλύτερες οἰκονομίες σέ ὑλικές καί ἐργασιακές δαπάνες, γιά μιά ὑψηλή παραγωγικότητα τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας.

Ἡ ἀφομοίωση τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου τῆς ἁρμονικῆς (σχεδιομετρικῆς), ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης δίνει στή σοσιαλιστική κοινωνία τεράστια πλεονεκτήματα. Αὐτό ἀφορᾶ τόσο

* Φ. Ἔνγκελς, «Ἀντι-Ντύρινγκ», 1957, σελ. 269.

τήν ἐθνική οἰκονομία στό σύνολό της, δσο καί κάθε κρίκο της: κάθε ἐπιχείρηση, κάθε ὀρυχεῖο, κάθε κολχόζ. Ἡ ὁμαλή λειτουργία κάθε τέτοιου κρίκου, κάθε τμήματος τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τήν ὁμαλή δράση ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Γι' αὐτό καί εἶναι τόσο μεγάλος ὁ ρόλος κάθε ἐργαζομένου τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν θέση πού κατέχει σ' αὐτήν.

Αὐτό ἔχει ἀκόμα μεγαλύτερη σημασία γιατί, ὅπως εἴπαμε, ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς ἀνάπτυξης δέν ἐκδηλώνεται αὐθόρμητα, αὐτόματα. Στή σχεδιασμένη σοσιαλιστική οἰκονομία δέν ὑπάρχει, καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει, αὐθόρμητος καταμερισμός τῆς ἐργατικῆς δύναμης καί τοῦ κεφαλαίου μεταξύ τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας. Ὅλα αὐτά πραγματοποιοῦνται ἀπό τό σοσιαλιστικό κράτος σύμφωνα μέ τό βασικό σκοπό τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς, πράγμα πού δημιουργεῖ ἰδιαίτερες εὐθύνες γιά τά κρατικά ὄργανα πού διευθύνουν τή σχεδιοποίηση καί καθοδηγοῦν τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Τό καθῆκον τους γίνεται ἀκόμα πιό δύσκολο ἀπό τό γεγονός ὅτι στό σοσιαλισμό καμιά ἀντιστοιχία δέν εἶναι αἰώνια. Μεταξύ τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ποτέ δέν μποροῦν νά ὑπάρχουν οἱ ἴδιες, δοσμένες μιά γιά πάντα, ἀναλογίες. Ἡ σταθερότητα στόν τομέα αὐτό δέν μπορεῖ νά ἀποτελεῖ γνώρισμα ἐπιτυχίας ἀλλά σῆμα κινδύνου. Πράγματι, κάτι τέτοιο θά σήμαινε, ὅτι ἡ κοινωνική παραγωγή πραγματοποιεῖται στίς ἴδιες πάντα διαστάσεις, ὅτι περιστρέφεται στόν ἴδιο κύκλο, ὅτι δέ σημειώνει καμιά ἀνάπτυξη. Ὅμως ἡ τεχνική δέ μένει στάσιμη· στήν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς συντελοῦνται ἐπαναστάσεις, οἱ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας ἀλλάζουν. Ὅλα αὐτά σπρώχνουν τήν ἐθνική οἰκονομία πρός τά ἐμπρός, ἀλλάζουν τό συσχετισμό πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν κλάδων της. Ἐμφανίζονται νέοι κλάδοι μέ περισσότερες προοπτικές ἀνάπτυξης, μερικοί παλιοί κλάδοι περνοῦν σέ δεύτερη μοίρα.

Κατά τόν ἴδιο τρόπο δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἀναλλοίωτη, δοσμένη μιά γιά πάντα, ἀντιστοιχία μεταξύ παραγωγῆς καί κατανάλωσης, μεταξύ κατανάλωσης καί συσσώρευσης. Ἡ κατανάλωση διευρύνεται ἀνάλογα μέ τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ὅταν ἐμφανίζονται νέα καθήκοντα τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης, ὅταν ἀλλάζει ἡ διε-

θνής κατάσταση, ὁ προηγούμενος ρυθμός συσσώρευσης μπορεῖ νά ἀποδειχτεῖ ἀνεπαρκής ἤ, ἀντίθετα, ὑπερβολικός.

Τό σοσιαλιστικό σύστημα τῆς σχεδιοποίησης πρέπει νά παίρνει ἔγκαιρα ὑπόψη του τίς συντελούμενες ἀλλαγές, νά ἐπιφέρει τίς ἀναγκαῖες διορθώσεις στά οἰκονομικά πλάνα, νά ἀποτρέπει τήν ἐμφάνιση δυσαναλογιῶν στήν οἰκονομία ἤ ἐν πάσει περιπτώσει, ἄν παρ' ὅλα αὐτά ἐμφανιστοῦν τέτοιες, νά τίς ἐξαλείφει γρήγορα.

Τά καθήκοντα καί οἱ μέθοδες τῆς σχεδιοποίησης

Στό σοσιαλιστικό κράτος, ἡ σχεδιοποίηση εἶναι μιά διαδικασία στήν ὁποίαν περιπλέκονται ἀξεδιάλυτα, στοιχεῖα ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ὀργάνωσης καί διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας. Ἡ σωστή σχεδιοποίηση ἀπαιτεῖ βαθειά γνώση τῆς οἰκονομίας καί τῶν ἀντικειμενικῶν νόμων τῆς ἀνάπτυξής της, ἱκανότητα πρόβλεψης. Ἡ ἀποτελεσματική καθοδήγηση τῆς οἰκονομίας εἶναι ἐξ ἴσου ἀδύνατη, χωρίς καλά ὀργανωμένη ὑπηρεσία οἰκονομικῆς ἀπογραφῆς καί στατιστικῆς. Ὁ Λένιν ἔλεγε: «ἡ ἀπογραφή καί ὁ ἔλεγχος—νά τί κ υ ρ ί ω ς ἀπαιτεῖται γιά τό "ξεκίνημα" γιά τήν ὁμαλή λειτουργία τῆς π ρ ώ τ η ς φ ά σ η ς τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας»*.

Οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου τῆς σχεδιομετρικῆς ἀνάπτυξης βρίσκουν τήν ἔκφρασή τους καί στά οἰκονομικά πλάνα, τά ὁποῖα καταστρώνονται ἀπό τά κρατικά ὄργανα σχεδιοποίησης, σύμφωνα μέ τίς γενικές κατευθύνσεις τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος καί τῆς κυβέρνησης. Τέτοια ὄργανα ὑπάρχουν τόσο στό κέντρο, ὅσο καί στίς διοικητικές - οἰκονομικές περιοχές καί στίς ἴδιες τίς ἐπιχειρήσεις. Τά ὄργανα σχεδιοποίησης ἐπεξεργάζονται τόσο τά τρέχοντα ὅσο καί τά μακροπρόθεσμα, μακρόπνοα σχέδια γιά 5 - 7 ἤ καί περισσότερα χρόνια, ἀφοῦ σταθμίσουν τούς πόρους καί τίς δυνατότητες πού ὑπάρχουν, καί ἀφοῦ πάρουν ὑπόψη τους τά καθήκοντα πού ἔχει νά ἐκπληρώσει ἡ κοινωνία. Τά σχέδια αὐτά, ἀφοῦ συζητηθοῦν πλατιά ἀπό τίς μάζες καί ἐγκριθοῦν ἀπό τό ἀνώτερο ὄργανο τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, ἀποκτοῦν ἰσχύ νόμου.

Ἡ συμμετοχή τῶν ἴδιων τῶν ἐργαζομένων στή σχεδιο-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 444.

ποίηση, τό γεγονός ὅτι ἡ γενικευμένη πεῖρα, πού συγκεντρώνεται στήν πορεία τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας, ἀποτελεῖ τή βάση τῶν καταστρωνόμενων σχεδίων, ἀποτελεῖ ἐγγύηση γιά τήν σωστή καθοδήγηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομική δραστηριότητα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους στηρίζεται στίς λενινιστικές ἀρχές τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ σχεδιοποίηση δέν ἀκολουθεῖ μόνο μιά κατεύθυνση: ἀπό πάνω πρός τά κάτω, ἀλλά καί τήν ἀντίθετη: ἀπό κάτω πρός τά πάνω. Ἡ κρατική συγκεντρωτική καθοδήγηση τοῦ ἔργου τῆς σχεδιοποίησης συνδυάζεται μέ τή σοσιαλιστική δημοκρατία, μέ τήν οἰκονομική αὐτοτέλεια καί πρωτοβουλία τῶν ἐπιχειρήσεων, καί μέ τήν δημιουργική δραστηριότητα τῶν ἐργαζομένων μαζῶν. Στήν ΕΣΣΔ, ἀκόμα καί στήν ἐποχή τῶν πρώτων πεντάχρονων εἶχαν πάρει πλατιά διάδοση τά λεγόμενα «ἀντισχέδια», δηλ. τά πλάνα, πλουτισμένα καί συμπληρωμένα μέ προτάσεις καί ὑποδείξεις τῶν ἐργατῶν, τῶν μηχανικῶν καί τῶν τεχνικῶν στίς ἐπιχειρήσεις. Μετά τήν ἀναδιοργάνωση τῆς διεύθυνσης τῆς βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, πού ἔγινε τό 1957, ἡ σχεδιοποίηση παίρνει ἀκόμα περισσότερο ὑπόψη της τίς τοπικές προτάσεις καί τήν τοπική πεῖρα καί πρωτοβουλία.

Ὡστόσο θά ἦταν λάθος νά ὑποτεθεῖ ὅτι τά μεγάλα πλεονεκτήματα, πού κλείνει μέσα της ἡ σοσιαλιστική σχεδιασμένη οἰκονομία, ἐξασφαλίζουν αὐτόματα καί τήν ἐπιτυχία. Σέ καμιά περίπτωση δέν πρέπει νά συγχέεται ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς ἀνάπτυξης μέ τήν ἴδια τή σχεδιοποίηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἐνῶ ὁ οἰκονομικός νόμος δρᾶ πάντα ἀλάθητα — μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ ἐπίδρασή του γίνεται ὑποχρεωτικά αἰσθητή —, ἡ σχεδιοποίηση μπορεῖ νά εἶναι σωστή ἤ λαθεμένη, ἀκριβής ἤ σέ μεγάλο βαθμό κατά προσέγγιση. Ἀπ' ἐδῶ πηγάζει ἡ ἀνάγκη τῆς συνεχοῦς τελειοποίησης τῶν μεθόδων καί τοῦ συστήματος σχεδιοποίησης, τῆς μεγαλύτερης ἐπιστημονικῆς, τεχνικῆς καί οἰκονομικῆς θεμελίωσης τῶν πλάνων, τῆς ἀδιάκοπης διόρθωσης καί πιό ἀκριβοῦς συγκεκριμενοποίησης τῶν σχεδίων σύμφωνα μέ τήν πεῖρα καί τήν πρωτοπόρα πρακτική. Μόνο ἔτσι ἡ σχεδιοποίηση θά ἀνταποκρίνεται στίς ἀντικειμενικές ἀπαιτήσεις τῆς σχεδιομετρικῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς.

Οἱ κοσμοϊστορικές ἐπιτυχίες τῶν σοβιετικῶν οἰκονομικῶν πλάνων, οἱ ἐπιτυχίες τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν στή

σχεδιασμένη διεύθυνση τῆς οἰκονομίας, ἀποδείχνουν ὅτι ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἀφομοιώνει ὅλο καί καλύτερα τό νόμο τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης, τόν παίρνει ὅλο καί περισσότερο ὑπόψη στήν καθημερινή της πρακτική.

Ὅπως εἶναι αὐτονόητο, ὁ νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς ἀνάπτυξης ἐξασφαλίζει στό σοσιαλισμό μόνο *αντικειμενικές* δυνατότητες· ἡ μετατροπή ὅμως αὐτῶν τῶν δυνατοτήτων σέ πραγματικότητα γίνεται μέ τήν πρακτική δραστηριότητα τῶν ἐργαζομένων τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Δέν ἀρκεῖ νά καταστρώσεις ἕνα καλό πλάνο ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας· χωρίς ἀκούραστη δουλειά γιά τήν πραγματοποίησή του μένει στό χαρτί. Δέ φτάνει νά ξέρεις ὅτι ὁ σοσιαλισμός εἶναι τό σύστημα πού ἐπιτρέπει τίς περισσότρες οἰκονομίες· χωρίς καθημερινό ἀγώνα γιά τήν πραγματοποίηση οἰκονομιῶν δέν εἶναι δυνατή ἡ πλήρης ἀξιοποίηση τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ σοσιαλισμοῦ, σέ περίπτωση δέ μεγάλων λαθῶν τά πλεονεκτήματα αὐτά μποροῦν νά μείνουν ἐντελῶς ἀναξιοποίητα. *Μόνο ἡ δημιουργική ἐργασία ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας μπορεῖ νά μετατρέψει τίς τεράστιες δυνατότητες τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ πραγματικότητα.* Ἀποφασιστικό ρόλο σ' αὐτό παίζει ἡ οἰκονομική - ὀργανωτική δραστηριότητα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους καί τῶν ὀργάνων του. Τό κράτος ὄχι μόνο βάζει παραγωγικά καθήκοντα στίς κολλεκτίβες τῶν ἐργαζομένων, ἀλλά καί ὀργανώνει τή δράση τους γιά τήν ἐκπλήρωση αὐτῶν τῶν καθηκόντων.

4. Ἡ ἐμπορευματική παραγωγή καί ὁ νόμος τῆς ἀξίας στό σοσιαλισμό

Στό στάδιο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας πού χαρακτηρίζει τό σοσιαλισμό, ὑπάρχει ἐμπορευματική παραγωγή. Αὐτό σημαίνει ὅτι σημαντικότατες οἰκονομικές διαδικασίες, ὅπως, π.χ., ὁ σχεδιασμένος καταμερισμός τῆς ἐργασίας στούς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί ἡ διανομή τῶν μέσων παραγωγῆς καί τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, δέν μποροῦν νά πραγματοποιη-

θοῦν ἀλλιῶς παρά μόνο μέ τήν ἐμπορευματοχρηματική, ἀξιακή μορφή. Αὐτό δέ βρίσκεται καθόλου σέ ἀντίφαση μέ τίς ἀρχές τοῦ σοσιαλισμοῦ, δέν ἐμποδίζει, ἀλλά ἀντίθετα, βοηθάει στήν ἀποκάλυψη τῶν τεράστιων πλεονεκτημάτων καί ἐσωτερικῶν δυνάμεων πού κλείνει μέσα του τό σοσιαλιστικό σύστημα οἰκονομίας.

Οἱ ἰδιομορφίες τῆς σοσιαλιστικῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς

Ὅπως εἶναι γνωστό, κάθε ἐμπορευματική παραγωγή στηρίζεται στό γεγονός ὅτι ὅλα τά διάφορα εἴδη τῆς συγκεκριμένης ἐργασίας ἀνάγονται σέ ἀφηρημένη ἐργασία, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τήν ἀ ξ ί α τοῦ ἐμπορεύματος. Αὐτό εἶναι ἕνα μεγάλο πλεονέκτημα τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς πού διατηρεῖ τή σημασία του μέχρι τότε πού ὑπάρχουν οἱ διαφορές μεταξύ τοῦ ἐργάτη καί τοῦ κολχόζνικου, μεταξύ τῆς εἰδικευμένης καί τῆς ἁπλῆς ἐργασίας, μεταξύ τῆς πνευματικῆς καί τῆς σωματικῆς ἐργασίας, καί πού ἐξαιτίας τῆς ὕπαρξης αὐτῶν τῶν διαφορῶν ἡ κοινωνία δέν μπορεῖ νά μετρήσει ἁπλά σέ ὧρες ἐργάσιμου χρόνου τήν ἐργασία πού ξοδεύεται γιά τήν παραγωγή τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου ἐμπορεύματος.

Οἱ ἀξιακές σχέσεις, δηλαδή οἱ σχέσεις ἀγορᾶς - πώλησης, ὑποκινοῦν ὑλικά τούς παραγωγούς νά κάνουν οἰκονομίες στίς πρώτες ὕλες καί στήν ἐργασία, νά μειώνουν τά ἔξοδα, νά εἰσάγουν νέα τεχνικά μέσα καί πρωτοπόρες μεθόδους παραγωγῆς. Αὐτή ἡ σοβαρή ἰδιότητα τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς ἀνταποκρίνεται πλήρως στά συμφέροντα τοῦ σοσιαλισμοῦ καί χρησιμοποιεῖται πλατιά ἀπ' αὐτόν. Καί πραγματικά, ὅταν ἡ σοσιαλιστική κοινωνία σχεδιάζει τίς διαστάσεις τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου προϊόντος, κάθε ἄλλο παρά τῆς εἶναι ἀδιάφορο τό τίμημα πού θά ἀπαιτηθεῖ γι' αὐτό, δηλαδή ἡ ἐργασία πού θά ἀπαιτηθεῖ γιά τήν παραγωγή κάθε μονάδας αὐτοῦ τοῦ προϊόντος. Ἐνδιαφέρεται ζωτικά γιά τήν ὅσο τό δυνατό μείωση τῶν ἐξόδων παραγωγῆς, γιατί ἔχει ὑπόψη της ὅτι ἡ ἐργασία πού θά ἐξοικονομηθεῖ σέ ἕνα μέρος, θά ἐπιτρέψει νά διευρυνθεῖ ἡ παραγωγή σέ ἄλλο μέρος.

Ὡστόσο, αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ἡ σοσιαλιστική ἐμπορευματική παραγωγή εἶναι τό ἴδιο πράγμα μέ τήν ἁπλή ἤ τήν

καπιταλιστική ἐμπορευματική παραγωγή, γιά τίς ὁποῖες μιλήσαμε, στό κεφάλαιο 1, τῆς «Πολιτικῆς οἰκονομίας τοῦ καπιταλισμοῦ». Ὄχι, μεταξύ τους ὑπάρχει διαφορά ἀρχῆς καί ἡ ταύτισή τους εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατη. Στό σοσιαλισμό οἱ ἐμπορευματοχρηματικές σχέσεις ἔχουν νέο περιεχόμενο.

Ἡ σοσιαλιστική ἐμπορευματική παραγωγή εἶναι παραγωγή χωρίς ἀτομική ἰδιοκτησία, χωρίς καπιταλιστές καί μικρούς ἐμπορευματοπαραγωγούς. Σ' αὐτήν, παίρνουν μέρος οἱ κρατικές ἐπιχειρήσεις, τά κολχόζ, οἱ συνεταιρισμοί τῶν χειροτεχνῶν καί τῶν βιοτεχνῶν κτλ., δηλαδή οἱ ἑνωμένοι ἐμπορευματοπαραγωγοί τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ἡ ἀνταλλαγή δέν εἶναι, ὅπως στόν καπιταλισμό, ἡ μοναδική μορφή κοινωνικῶν σχέσεων μεταξύ τους. Πρίν ἀκόμα ἀπό κάθε ἀνταλλαγή, τούς ἐμπορευματοπαραγωγούς αὐτούς τούς συνδέουν σέ ἕνα ἐνιαῖο σύνολο ἡ κοινωνική ἰδιοκτησία καί ἡ κοινή συμμετοχή στή σχεδιοποίηση καί στήν καθοδήγηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Τά μέσα παραγωγῆς δέν μποροῦν ἐδῶ νά μετατραποῦν σέ μέσα ἐκμετάλλευσης, γιατί βρίσκονται στήν ἰδιοκτησία τῆς κοινωνίας. Καί ἕνα τέτοιο μέσο παραγωγῆς σάν τή γῆ, ἐδῶ οὔτε πουλιέται, οὔτε ἀγοράζεται, δηλαδή δέν εἶναι πιά ἐμπόρευμα. Οὔτε καί ἡ ἐργατική δύναμη μπορεῖ στό σοσιαλισμό νά γίνει ἐμπόρευμα. Οἱ ἐργαζόμενοι, πού κατέχουν συλλογικά τά μέσα παραγωγῆς, δέν μποροῦν, φυσικά, νά πουλᾶνε τήν ἐργατική τους δύναμη στόν ἴδιον τόν ἑαυτό τους.

Ὡστόσο, ὅλα τά ὑπόλοιπα — τά μέσα παραγωγῆς καί τά εἴδη κατανάλωσης, πού παράγονται στίς κρατικές ἐπιχειρήσεις, τά ἀγροτικά προϊόντα καί οἱ πρῶτες ὕλες, πού παίρνει τό κράτος ἀπό τόν συνεταιριστικό τομέα ἢ πού πουλιοῦνται ἀπό τούς συνεταιρισμούς καί τά μέλη τους στήν κολχόζνικη ἀγορά — εἶναι ἐμπορεύματα πού ἔχουν ἀξία, δηλαδή τήν ὑλοποιημένη σ' αὐτά κοινωνικά ἀναγκαία ἐργασία. Τ ι μ ή τοῦ ἐμπορεύματος εἶναι ἡ ἀξία του ἐκφρασμένη σέ χρῆμα.

Οἱ κρατικές ἐπιχειρήσεις, τά κολχόζ, π ο υ λ ᾶ ν ε μεταξύ τους τά προϊόντα τους. Δέν τά μεταβιβάζουν ἁπλᾶ, ὅπως π.χ., τά μεταβιβάζει τό ἕνα τμῆμα τοῦ ἐργοστασίου στό ἄλλο τμῆμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἐργοστασίου. Αὐτό εἶναι ἕνα σημαντικό περιστατικό πού σημαίνει ὅτι στό σοσιαλισμό παραμένει ἡ ἀνάγκη τῆς ἀ ν τ α λ λ α γ ῆ ς, δηλαδή παραμένουν οἱ οἰκονομικές σχέσεις σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες κάθε ἐπιχείρηση γιά νά πάρει ἀπό τήν ἐθνική οἰκονομία τά ὑλικά, τίς πρῶτες ὕ-

λες καί τήν ἐνέργεια πού χρειάζεται, πρέπει νά δόσει σέ ἀντάλλαγμα ἰσάξια ποσότητα προϊόντων της. Ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ ὁμαλή πορεία καί ἡ τήρηση τῶν ἀναγκαίων ἀναλογιῶν γιά ὅλη τήν κοινωνική παραγωγή.

Ἡ ἀνταλλαγή, πού καλύπτει τά ἔξοδα παραγωγῆς, ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τίς ἀμοιβαῖες οἰκονομικές σχέσεις τοῦ κρατικοῦ καί τοῦ συνεταιριστικοῦ τομέα, γιατί τά προϊόντα ἐδῶ ἀνήκουν σέ διαφορετικούς ἰδιοκτήτες: στό κράτος καί στούς συνεταιρισμούς. Ὅ,τι παράγεται στή βιομηχανία, ἀνήκει στό κράτος, ἐνῶ ὅ,τι παράγεται στά κολχόζ, ἀποτελεῖ κολχόζνικη συνεταιριστική ἰδιοκτησία. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες, ἡ ἀναγκαία μορφή τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξύ βιομηχανίας καί ἀγροτικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ ἀνταλλαγή διά μέσου τῆς ἀγορᾶς καί τῆς πώλησης.

Ὅπως εἶναι γνωστό, στήν ΕΣΣΔ ἕνα ἀπό τά βασικά μέτρα τῶν τελευταίων χρόνων, πού ἀπόβλεπαν στήν ἀπότομη ἄνοδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἦταν ἡ ἀντικατάσταση τῆς συγκέντρωσης τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων μέ τήν ἀγορά τους, σέ τιμές πού ἐπιτρέπουν στά κολχόζ νά καλύπτουν ὅσο τό δυνατό πιό πλήρως τά ἔξοδα γιά τήν παραγωγή τους καί ταυτόχρονα νά κάνουν τίς ἀναγκαῖες συσσωρεύσεις.

Στό σοσιαλισμό καί ἡ διανομή τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πραγματοποιεῖται μέ βάση τίς ἐμπορευματοχρηματικές σχέσεις. Κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ νά πάρει ἀπό τήν κοινωνία τά μέσα πού τοῦ χρειάζονται γιά τή ζωή του, μόνο μέ ἀντάλλαγμα τήν ἐργασία του. Μορφή τῆς πληρωμῆς τῆς ἐργασίας του εἶναι τό ἡμερομίσθιο μέ τό ὁποῖο μπορεῖ νά ἀγοράσει καταναλωτικά ἀγαθά. Μέ τή σειρά του τό χρῆμα στό σοσιαλισμό ἐπιβάλλει τό ἐμπόριο σά μορφή διανομῆς τῶν ἐμπορευμάτων προσωπικῆς κατανάλωσης. Στό σοσιαλισμό, τό ἐμπόριο εἶναι ὁ βασικός μηχανισμός διανομῆς τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παραγωγή καί ἡ κατανάλωση συνδέονται μεταξύ τους μέσω τοῦ ἐμπορίου, τό ὁποῖο ἐπιτρέπει νά διαπιστώνονται οἱ μεταβαλλόμενες ἀνάγκες τῆς κοινωνίας καί νά προγραμματίζεται καλύτερα ἡ παραγωγή τῶν ἐμπορευμάτων πού χρειάζονται γιά τήν ἱκανοποίησή τους.

Ὁ νόμος τῆς ἀξίας στό σοσιαλισμό

Ἀπό τή στιγμή πού στό σοσιαλισμό ὑπάρχει ἡ ἐμπορευματική παραγωγή, εἶναι ἐπόμενο νά δρᾶ καί ὁ νόμος τῆς ἀ-

ξίας. Ὡστόσο, ἐδῶ ὁ ρόλος του, σὲ σχέση μὲ τό ρόλο του στήν καπιταλιστική κοινωνία, παρουσιάζει μιά διαφορά ἀρχῆς. Στόν καπιταλισμό, ὁ νόμος τῆς ἀξίας εἶναι ὁ αὐτόματος ρυθμιστής τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καί τῶν μέσων παραγωγῆς. Στό σοσιαλισμό, ὅπου δέν ὑπάρχουν οὔτε ἡ ἀναρχία τῆς ἀγορᾶς, οὔτε ὁ συναγωνισμός, ἡ λειτουργία αὐτή τοῦ νόμου τῆς ἀξίας ἐξαφανίζεται, ἐπειδή ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας καί τῶν μέσων παραγωγῆς γίνεται σύμφωνα μέ τό νόμο τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἀντίθετα, δυναμώνει τεράστια ἡ λειτουργία τοῦ νόμου τῆς ἀξίας σά μέτρο τῶν δαπανῶν σέ ἐργασία, σάν κίνητρο γιά τήν ἐξοικονόμηση τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας.

Πῶς ἐκφράζεται συγκεκριμένα ἡ δράση τοῦ νόμου τῆς ἀξίας στήν σοσιαλιστική οἰκονομία;

Ὁ νόμος τῆς ἀξίας ὑποχρεώνει τήν κοινωνία νά παράγει καί νά ἀνταλλάσει τά ἐμπορεύματα μέ βάση τήν κοινωνικά ἀναγκαία δαπάνη ἐργασίας. Καί μάλιστα τό κύριο πεδίο δράσης τοῦ νόμου τῆς ἀξίας ἐδῶ δέν εἶναι ἡ ἀγορά, ἀλλά ἡ ἴδια ἡ παραγωγή. Ὁ Ἔνγκελς, ἀφοῦ τονίζει ὅτι μέ τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας «δέν θά μποροῦμε πιά νά μιλᾶμε γιά ἀνταλλαγή μέ τή μορφή πού ὑπάρχει τώρα», ὑποδείχνει ὅτι «τότε ἡ πρακτική ἐφαρμογή τῆς ἔννοιας τῆς ἀξίας θά περιορίζεται ὅλο καί περισσότερο στή λύση τοῦ προβλήματος τῆς παραγωγῆς, καί αὐτή εἶναι ἡ πραγματική της σφαίρα»*. Ὁ Μάρξ, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτή τή σκέψη, ἔγραψε: «Ὁ χρόνος ἐργασίας, πάντα, ἀκόμα καί ὅταν ἐξαφανιστεῖ ἡ ἀνταλλακτική ἀξία, θά εἶναι ἡ οὐσία πού δημιουργεῖ τόν πλοῦτο καί τό μέτρο τῶν ἐξόδων πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν παραγωγή του»**.

Ἡ δράση τοῦ νόμου τῆς ἀξίας παίρνεται ὑπόψη, κατά πρῶτο λόγο, ἀπό τό κράτος, κατά τόν σχεδιασμένο καθορισμό τῶν τιμῶν. Στόν καπιταλισμό οἱ τιμές γίνονται γνωστές στήν ἀγορά, στή σοσιαλιστική ὅμως οἰκονομία δροῦν οἱ σχεδιασμένες τιμές. Ἐδῶ δέν μποροῦν νά ρυθμίζον-

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 1ος, 1955, σελ. 553.

** Κ. Μάρξ, «Θεωρία τῆς ὑπεραξίας», Μέρος τρίτο, 1961, σελ. 240.

ται μέ βάση τήν ἀγορά. Καθορίζονται ἀπό τίς συνθῆκες ἐργασίας στήν παραγωγή.

Τό κράτος, ὅταν καθορίζει τίς τιμές τῶν ἐμπορευμάτων, δέν μπορεῖ νά παίρνει σά βάση τίς πραγματικές δαπάνες ἐργασίας μιᾶς δοσμένης ἐπιχείρησης. Παίρνει ὑπόψη του τίς κοινωνικά ἀναγκαῖες δαπάνες, δηλαδή τίς δαπάνες πού ἀπαιτοῦνται στό δοσμένο ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μέ τό δοσμένο ἐπίπεδο τῆς τεχνικῆς, μέ τό μέσο ἐπίπεδο ἐπαγγελματικῆς ἱκανότητας καί ἐντατικότητας τῆς ἐργασίας. Μέ ἄλλα λόγια, βάση τῶν τιμῶν πού καθορίζει τό κράτος γιά τά ἐμπορεύματα εἶναι ἡ ἀξία τους.

Αὐτός ὁ τρόπος τοῦ καθορισμοῦ τῶν τιμῶν σύμφωνα μέ τήν ἀξία, ἐπιτρέπει νά στηρίζονται οἱ τιμές σέ σταθερή οἰκονομική βάση, πράγμα πού ἔχει πολύ σοβαρή σημασία γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων πρέπει γενικά νά ἀντανακλοῦν τίς πραγματικές σχέσεις τῶν δαπανῶν ἐργασίας, πού διαμορφώνονται μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Ἄν, π.χ., γιά τήν παραγωγή ἑνός ἐμπορεύματος ἀπαιτεῖται περισσότερη ἐργασία ἀπ' ὅ,τι γιά τήν παραγωγή ἑνός ἄλλου ἐμπορεύματος, εἶναι φανερό ὅτι αὐτή ἡ διαφορά στίς δαπάνες ἐργασίας πρέπει νά ἐκφραστεῖ στίς τιμές αὐτῶν τῶν ἐμπορευμάτων. Μέ τή σειρά τους, οἱ οἰκονομικά θεμελιωμένες τιμές, ἐξασφαλίζουν τίς σωστές ἀναλογίες κατά τήν ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων ἑνός κλάδου μέ τά προϊόντα ἑνός ἄλλου, καί αὐτό διευκολύνει τήν τήρηση τῶν καθορισμένων ἀπό τήν κοινωνία ἀναλογιῶν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ὅμως, στή σοσιαλιστική οἰκονομία, οἱ τιμές δέν ἀντανακλοῦν μόνο τίς πραγματικές ἀξιακές σχέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων τομέων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀλλά καί ἀποτελοῦν ἕναν ἰσχυρό μοχλό πού ἐπιτρέπει στό κράτος νά ἐπηρεάζει ἐνεργά τήν πορεία τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Γι' αὐτό ἡ πολιτική τοῦ σχεδιασμένου καθορισμοῦ τῶν τιμῶν ἀποτελοῦσε πάντα σπουδαιότατο στοιχεῖο ὅλης τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, στοιχεῖο πού ἔχει ὄχι μόνο οἰκονομική, ἀλλά καί πρωταρχική πολιτική σημασία. Ἔτσι ἐξηγεῖται, ἰδιαίτερα, τό γεγονός ὅτι στή σοσιαλιστική οἰκονομία οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων δέ συμπίπτουν πάντα καί σέ ὅλες τίς περιπτώσεις μέ τήν ἀξία τους.

Μέ τή βοήθεια μιᾶς ἀντίστοιχης πολιτικῆς τιμῶν, τό κράτος μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει ἕνα μέρος τῶν εἰσοδημά-

των πού παράγονται σέ δρισμένους κλάδους, γιά τήν γρήγορη ἀνάπτυξη ἄλλων κλάδων πού ἔχουν μεγάλη οἰκονομική σημασία. Ἡ τέτοια πολιτική τῶν τιμῶν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τήν ἀνάπτυξη νέων κλάδων καί τήν εἰσαγωγή νέων τεχνικῶν μέσων. Ἐφόσον ἡ παραγωγή νέων προϊόντων δέν ἔχει γίνει ἀκόμα μαζική, ἡ ἀξία κάθε μονάδας τους εἶναι, κατά κανόνα, σχετικά μεγάλη. Ἄν κανείς θέλει νά βοηθήσει στήν πλατειά διάδοση αὐτῶν τῶν προϊόντων, πρέπει στήν ἀρχή νά καθορίζει τήν τιμή τους ἔτσι, πού νά μπορεῖ νά εἶναι καί μικρότερη ἀπό τήν ἀξία τους. Αὐτό ἐπιτρέπει νά ὀργανωθεῖ ἡ παραγωγή τοῦ νέου ἐμπορεύματος σέ μαζική κλίμακα, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ τέτοια μείωση τῆς ἀξίας του, πού νά ἀντιστοιχεῖ στήν καθορισμένη χαμηλή τιμή του καί σέ συνέχεια νά γίνει δυνατή ἡ ἀκόμα μεγαλύτερη μείωση τῆς τιμῆς αὐτῆς.

Ἔτσι στή σοσιαλιστική οἰκονομία, ἡ πρώτη λειτουργία τοῦ νόμου τῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἐπίδραση πού ἀσκεῖ στή διαδικασία τοῦ σχεδιασμένου καθορισμοῦ τῶν τιμῶν. Δεύτερη λειτουργία τοῦ νόμου τῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἐπίδραση πού ἀσκεῖ γιά τήν μείωση τῶν ὑλικῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, γιά τήν εἰσαγωγή τῆς πρωτοπόρας τεχνικῆς, γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας.

Τό κράτος, ὅταν καθορίζει τήν τιμή, εἶναι σά νά λέει στήν ἐπιχείρηση: νά τό μάξιμουμ τῆς ἐργασίας καί τῶν ὑλικῶν, τό ὁποῖο ἡ κοινωνία μπορεῖ νά ἐπιτρέψει στόν ἑαυτό της νά δαπανήσει γιά κάθε μονάδα τοῦ δοσμένου προϊόντος, καί τό ὁποῖο ἡ ἐπειχείρηση εἶναι ὑποχρεωμένη νά μήν ξεπεράσει. Οἱ ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων οἱ δαπάνες εἶναι μικρότερες ἀπό τίς κοινωνικά ἀναγκαῖες, βρίσκονται σέ πιό πλεονεκτική θέση, ἐνῶ αὐτές πού ἔχουν μεγαλύτερες δαπάνες βρίσκονται σέ μειονεκτική θέση. Αὐτό ὑποκινεῖ τίς τελευταῖες νά κάνουν οἰκονομία στήν ἐργασία, στίς πρῶτες ὕλες καί στήν ἐνέργεια, νά τελειοποιήσουν τήν τεχνολογία καί νά εἰσάγουν νέα τεχνική.

Ἔτσι ἐκδηλώνεται ὁ παρορμητικός ρόλος τοῦ νόμου τῆς ἀξίας στή σοσιαλιστική οἰκονομία. Τό ὑλικό ἐνδιαφέρον ἀποτελεῖ τή συγκεκριμένη ἔκφραση τῆς παρορμητικῆς δράσης τοῦ νόμου τῆς ἀξίας. Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἐπιδιώκει νά πετύχει ὥστε οἱ ἴδιες οἱ οἰκονομικές ἀνάγκες, τό ἴδιο τό ὑλικό ἐνδιαφέρον τῶν ἐργαζομένων νά κινοῦν πρός τά ἐμπρός τήν παραγωγή.

Σέ συνδυασμό μ' αὐτό, βάση τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπιχείρησης (τόσο τῆς βιομηχανικῆς, ὅσο καί τῆς ἀγροτικῆς) εἶναι ὁ οἰκονομικός ὑπολογισμός, δηλαδή ἡ ἀρχή τῆς οἰκονομικῆς ἰδιοσυντήρησης καί αὐτοτέλειας.

Ἡ ἐπιχείρηση πού ἐργάζεται μέ βάση τήν ἀρχή τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ, σέ ἀντίθεση μέ αὐτές πού συντηροῦνται ἀπό τόν κρατικό προϋπολογισμό, ἔχει οἰκονομική αὐτοτέλεια. Διαθέτει τά ἀναγκαῖα ὑλικά καί χρηματικά μέσα καί μπορεῖ νά ἀναπτύξει πλατειά πρωτοβουλία στή χρησιμοποίησή τους. Τό νόημα τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ εἶναι τοῦτο: τά ἔξοδα κάθε ἐπιχείρησης, κάθε οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ πρέπει νά ἀντισταθμίζονται καί νά καλύπτονται ἀπό τά ἔσοδά τους καί ταυτόχρονα νά μένει καί κέρδος. Ἕνα μέρος τοῦ κέρδους πηγαίνει στό ταμεῖο τῆς ἐπιχείρησης καί διατίθεται γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἐργατῶν καί τῶν ὑπαλλήλων της. Ὁ οἰκονομικός ὑπολογισμός ὑποκινεῖ τήν κάθε ἐπιχείρηση νά ἀγωνίζεται γιά νά πετύχει νά εἶναι ἀποδοτική. Αὐτό ὅμως μπορεῖ νά τό πετύχει μόνο μέ τίς ὅσο τό δυνατό μικρότερες δαπάνες σέ ἐργασία, σέ ὑλικά καί σέ χρηματικά μέσα.

Ἡ δράση τοῦ νόμου τῆς ἀξίας δίνει τή δυνατότητα νά συγκρίνονται καί νά ἐκτιμοῦνται σωστά τά ἀποτελέσματα τῆς δουλειᾶς τῶν ξεχωριστῶν ἐπιχειρήσεων, νά ὑποκινεῖται τό ὑλικό ἐνδιαφέρον τόσο τῆς ἐπιχείρησης σά σύνολο, ὅσο καί τοῦ καθενός πού ἐργάζεται σ' αὐτήν, γιά τήν ἐπίτευξη καλυτέρων ἀποτελεσμάτων.

Ὁ νόμος τῆς ἀξίας καί ἡ σχεδιοποίηση

Πῶς ὅμως ὁ νόμος τῆς ἀξίας μπορεῖ νά συνυπάρχει, νά συμβιβαστεῖ μέ τήν σχεδιοποίηση ἡ ὁποία καθοδηγεῖται ἀπό ἄλλο νόμο, ἀπό τό νόμο τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης;

Ἡ πεῖρα δείχνει ὅτι ἡ συνύπαρξη αὐτῶν τῶν δύο νόμων εἶναι ἀπολύτως δυνατή, γιατί δέν ἔρχονται σέ ἀντίθεση, ἀλλά συμπληρώνουν ὁ ἕνας τόν ἄλλον.

Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία καθορίζει μόνη της τόν ὄγκο καί τή διάρθρωση τῆς παραγωγῆς, κατανέμει στούς διάφορους κλάδους καί στίς οἰκονομικές περιοχές τά μέσα παραγωγῆς, τήν ἐργατική δύναμη καί τά καταναλωτικά ἀγαθά.

Ὡστόσο, τόν καταμερισμό αὐτό τόν κάνει μέ τή βοήθεια τῶν ἐμπορευματοχρηματικῶν σχέσεων, τῶν μορφῶν τῆς ἀξίας. Ἡ πορεία τῆς πραγματοποίησης τῶν ἐμπορευμάτων ἀποτελεῖ τόν ἀναγκαῖο συμπληρωματικό ἔλεγχο τῆς ἀντιστοιχίας τῶν παραγωγικῶν πλάνων πρός τίς κοινωνικές ἀνάγκες. Ἡ πορεία αὐτή δείχνει ἐκ τῶν ὑστέρων ἄν, στήν συγκεκριμένη περίπτωση, εἶχε σωστά συντονιστεῖ ἡ παραγωγή τοῦ δοσμένου εἴδους μέ τίς ἀνάγκες. Ἔτσι, π.χ., ἡ κίνηση τῶν ἐμπορευμάτων στό μηχανισμό τοῦ ἐμπορίου ἀποτελεῖ σοβαρό δείκτη πού διορθώνει τό παραγωγικό πρόγραμμα.

Μέ ἄλλα λόγια, ὁ νόμος τῆς ἀξίας βοηθάει στή διόρθωση, στόν πιό ἀκριβῆ καθορισμό τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καί τῶν μέσων παραγωγῆς μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων, καταμερισμοῦ πού πραγματοποιεῖται μέ βάση τό νόμο τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ὅσο περισσότερο οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων πλησιάζουν πρός τήν ἀξία τους, τόσο πιό σωστά μπορεῖ νά ὑπολογιστοῦν καί νά προγραμματιστοῦν τό κόστος, ἡ ἀποδοτικότητα καί ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν δαπανῶν ἐργασίας καί τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαίου, ἡ ἐφαρμογή τῆς νέας τεχνικῆς καί τῶν νέων μεθόδων ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς.

Τό σοσιαλιστικό κράτος, ὅταν προγραμματίζει τίς τιμές τῶν ἐμπορευμάτων, πρέπει νά παίρνει ὑπόψη του τίς δαπάνες σέ κοινωνικά ἀναγκαῖο χρόνο ἐργασίας, πού ἀποτελοῦν τή βάση τῶν τιμῶν, καί πού ἀλλάζουν συνεχῶς σέ συνάρτηση μέ τήν τεχνική πρόοδο. Χωρίς αὐτή τήν ἀντικειμενική της βάση, ἡ τιμή θά μετατρεπόταν σέ ἕνα συμβατικό μέγεθος καί θά ἔπαυε νά παίζει τό ρόλο μοχλοῦ γιά τήν σοσιαλιστική σχεδιοποίηση. Στό πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο, ὑποδείχνεται ὅτι οἱ τιμές πρέπει ὅλο καί περισσότερο νά ἐκφράζουν τίς κοινωνικά ἀναγκαῖες δαπάνες ἐργασίας, νά ἐξασφαλίζουν τήν κάλυψη τῶν ἐξόδων παραγωγῆς καί κυκλοφορίας καί ἕνα ὁρισμένο κέρδος σέ κάθε ἐπιχείρηση πού ἐργάζεται κανονικά.

Στό σοσιαλισμό, ὁ ἀκριβής προσδιορισμός τῆς ἀξίας, δηλαδή τῶν κοινωνικά ἀναγκαίων δαπανῶν ἐργασίας, γίνεται πρόβλημα πρωταρχικῆς σημασίας. Μόνο ἔτσι μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ ἡ ἄσκοπη σπατάλη ἐργασίας καί νά πραγματοποιεῖται ἡ παραγωγή μέ τόν πιό ὀρθολογικό καί ὀλιγοδάπανο τρόπο. Ὁ Μάρξ ἔγραφε ὅτι, μετά τήν πλήρη κατάργηση

τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς «ὁ προσδιορισμός τῆς ἀξίας παραμένει πρωταρχικό ζήτημα, μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ ρύθμιση τοῦ ἐργάσιμου χρόνου καί ὁ καταμερισμός τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας μεταξύ τῶν διαφόρων τομέων τῆς παραγωγῆς, καί, τέλος, ἡ λογιστική, πού τά ἀγκαλιάζει ὅλα αὐτά, ἀποκτοῦν μεγαλύτερη σημασία, ἀπό ὁποτεδήποτε ἄλλοτε»*.

Σωστή χρησιμοποίηση τοῦ νόμου τῆς ἀξίας σημαίνει ὅτι πρέπει νά πραγματοποιοῦνται ὁ οἰκονομικός ὑπολογισμός καί ὁ ἔλεγχος μέ τό ρούβλι, νά σχεδιάζονται οἱ τιμές, τό κόστος, ἡ ἀποδοτικότητα, ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων, τά οἰκονομικά, καί ἡ πίστη, μέ τρόπο πού νά ἐξασφαλίζεται ἡ ἐκπλήρωση καί ἡ ὑπερεκπλήρωση τῶν οἰκονομικῶν πλάνων, καί νά πετυχαίνεται μεγαλύτερη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί οἰκονομία στούς κοινωνικούς πόρους.

5. Ἡ ἐργασία στό σοσιαλισμό

Ὁ σοσιαλισμός ἐξασφαλίζει γιά ὅλους τούς πολίτες τήν ἄσκηση τοῦ δικαιώματος γιά ἐργασία. Τό δικαίωμα αὐτό τό ἐγγυᾶται ὅλη ἡ ὀργάνωση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἡ ἐξάλειψη τῶν κρίσεων καί ἡ κατάργηση τῆς ἀνεργίας.

Ἡ διαίρεση τῆς κοινωνίας σέ ἐργαζόμενη πλειοψηφία καί ἀργόσχολη μειοψηφία, πού ζεῖ μέ τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἄλλων, στό σοσιαλισμό εἶναι ἀδύνατη, γιατί ἡ ἐργασία γίνεται ἡ μοναδική πηγή τοῦ εἰσοδήματος.

Ὁ νέος χαρακτήρας τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας

Ὅταν ὅλα τά βασικά μέσα παραγωγῆς συγκεντρωθοῦν στά χέρια τοῦ κράτους καί τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ἐργασία κάθε ἀνθρώπου χάνει τόν ἀτομικό χαρακτήρα της καί παίρνει ἕνα ἄ μ ε σ α κ ο ι ν ω ν ι κ ό χαρακτήρα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἐργατική δραστηριότητα κάθε ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ τήν ἐκπλήρωση ἑνός καθορισμένου μέρους τοῦ πλάνου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

* Κ. Μάρξ, «Κεφάλαιο», τόμ. 3ος, 1955, σελ. 865.

Στόν καπιταλισμό, κάθε ἐμπορευματοπαραγωγός δουλεύει γιά λογαριασμό του καί μέ εὐθύνη του. Οἱ ἐμπορευματοπαραγωγοί συνδέονται μεταξύ τους μέ τήν ἀγορά. Ἐκεῖ, καί μόνο ἐκεῖ, ἀποκαλύπτεται τελικά ἄν πραγματικά ἡ κοινωνία εἶχε ἀνάγκη νά δαπανηθεῖ τοῦτο ἤ ἐκεῖνο τό εἶδος τῆς ἐργασίας. Οἱ κρίσεις ἀποτελοῦν μιά ἰδιαίτερα παραστατική ἀπόδειξη τῆς σπάταλης χρησιμοποίησης τῶν ἐργασιακῶν πόρων στήν καπιταλιστική κοινωνία. Ἐδῶ ἡ βαρειά ἐργασία τῶν μαζῶν συνυπάρχει μέ τά μαρτύρια τῆς ἀνεργίας.

Στό σοσιαλισμό, ὅπου παίρνονται ἐκ τῶν προτέρων ὑπόψη οἱ δυνατότητες καί οἱ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας, ὁ ἄμεσος κοινωνικός χαρακτήρας τῆς ἐργασίας δημιουργεῖ στούς ἐργαζόμενους νέα κίνητρα. Παράλληλα μέ τό ὑλικό ἐνδιαφέρον ἐμφανίζονται καί οἱ ἠθικές παρορμήσεις γιά ἐργασία. Ἔτσι, ἡ ἐργασία πραγματοποιεῖται ὅλο καί μέ μεγαλύτερη κατανόηση, καί μετατρέπεται βαθμιαῖα ἀπό ἁπλό μέσο ὕπαρξης σέ μορφή κοινωνικῆς δραστηριότητας. Ἡ παραγωγική δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων μεγαλώνει, ἡ συμμετοχή τους στήν κοινωνική ζωή αὐξάνεται. Οἱ γραμμές τῶν ἐφευρετῶν, τῶν ὀρθολογιστῶν καί τῶν ἄλλων καινοτόμων τῆς παραγωγῆς πυκνώνονται. Ἀντί τῆς παλιᾶς πειθαρχίας στήν ἐργασία, πού βασιζόταν στόν καταναγκασμό, ἐμφανίζεται καί δυναμώνει ἡ νέα, ἡ συνειδητή πειθαρχία, πού βασίζεται στό προσωπικό ἐνδιαφέρον γιά τή δουλειά καί στήν κατανόηση ἀπό κάθε ἐργαζόμενο τοῦ χρέους του ἀπέναντι στήν κοινωνία.

Ἡ νέα στάση ἀπέναντι στήν ἐργασία, ἡ φροντίδα τῶν ἐργαζομένων γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, βρίσκουν τήν ἔκφρασή τους στή σοσιαλιστική ἅμιλλα. Στήν πορεία τῆς ἅμιλλας ξεπερνιοῦνται οἱ ἐλλείψεις στήν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, ἀποκαλύπτονται καί ἀξιοποιοῦνται ἐφεδρεῖες πού προηγούμενα ἦταν ἄγνωστες. Ἡ ἅμιλλα ἀποτελεῖ μιά ἰδιαίτερα ἀποτελεσματική μέθοδο αὐτοκριτικῆς, ἕνα χαρακτηριστικό, γιά τό σοσιαλισμό, μέσο ἐξάλειψης τῶν ἀντιθέσεων. Ἡ ἅμιλλα δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τό πνεῦμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καί προϋποθέτει συντροφική βοήθεια ἀπό τήν πλευρά τῶν πρωτοπόρων πρός τούς καθυστερημένους μέ σκοπό τή γενική ἄνοδο.

Στήν ΕΣΣΔ, στά πρῶτα κιόλας χρόνια τοῦ νέου καθε-

στῶτος, γεννήθηκαν τά κομμουνιστικά Σάββατα*. Ὁ Λένιν, μέ τή διορατικότητα πού τόν διέκρινε, εἶδε σ' αὐτά τά Σάββατα τά φύτρα τῆς νέας στάσης ἀπέναντι στή δουλειά. «Αὐτό,—ἔγραφε τό 1919,—ἀποτελεῖ τήν ἀρχή μιᾶς ἐπανάστασης, πιό δύσκολης, πιό οὐσιαστικῆς, πιό ριζικῆς, πιό ἀποφασιστικῆς ἀπό τήν ἀνατροπή τῆς ἀστικῆς τάξης, γιατί σημαίνει νίκη μας σέ βάρος τῆς ἴδιας τῆς ρουτίνας μας, τῆς χαλάρωσης, τοῦ μικροαστικοῦ ἐγωισμοῦ, ὅλων αὐτῶν τῶν συνηθειῶν πού ὁ καταραμένος ὁ καπιταλισμός ἄφησε σάν κληρονομιά στόν ἀγρότη καί τόν ἐργάτη. Ὅταν ἡ νίκη α ὐ τ ή σταθεροποιηθεῖ, τότε καί μόνο τότε, θά δημιουργηθεῖ ἡ νέα, ἡ σοσιαλιστική πειθαρχία, τότε καί μόνο τότε, θά γίνει ἀδύνατη ἡ ἐπάνοδος στό παρελθόν, στόν καπιταλισμό, καί ὁ κομμουνισμός θά καταστεῖ πραγματικά ἀκατανίκητος»**.

Ἡ σταθερή αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ νόμο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας

Κάθε νέος κοινωνικός - οἰκονομικός σχηματισμός νικάει, γιατί εἶναι φορέας μιᾶς πιό ἀνώτερης παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἡ ἱκανότητα τοῦ κομμουνισμοῦ νά ἐξασφαλίζει ὑψηλή παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ ἀποφασιστικό δρο γιά τήν ὁριστική νίκη του.

Ὁ Μάρξ ὑπόδειχνε ὅτι ἡ παραγωγική δύναμη τῆς ἐργασίας καθορίζεται «ἀπό τή μέση ἐπιδεξιότητα τοῦ ἐργάτη, ἀπό τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης καί τό ἐπίπεδο τῆς τεχνολογικῆς της ἐφαρμογῆς, ἀπό τούς κοινωνικούς συνδυασμούς τῆς παραγωγῆς, ἀπό τίς διαστάσεις καί τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν μέσων παραγωγῆς καί, τέλος, ἀπό τίς φυσικές συνθῆκες»***.

Ποιά εἶναι λοιπόν τά πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ

* Κ ο μ μ ο υ ν ι σ τ ι κ ά Σ ά β β α τ α: δωρεάν ἐθελοντική ἐργασία κατά τίς Κυριακές ἤ ἄλλες μέρες ὑπέρ τῆς Σοβιετικῆς Δημοκρατίας. Τό ὄνομα προῆλθε ἀπό τό γεγονός ὅτι τέτοια ἐργασία γιά πρώτη φορά ἔγινε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1919, ἡμέρα Σάββατο, μέ πρωτοβουλία τῶν κομμουνιστῶν σιδηροδρομικῶν τῆς γραμμῆς Μόσχα - Καζάν (Σημ. τ. μετ.).

** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 379 - 380.

*** Κ. Μάρξ, «Κεφάλαιο», τόμ. 1ος, 1955, σελ. 46.

ἀπό τήν ἄποψη τῶν παραγόντων γιά τούς ὁποίους μιλάει ὁ Μάρξ;

Τό μέσο ἐπίπεδο τῆς ἐπιδεξιότητας τοῦ ἐργάτη, τό ἐπίπεδο τῆς εἰδίκευσής του στό σοσιαλισμό, ἀνεβαίνουν πολύ πιό γρῆγορα ἀπό ὅ,τι στόν καπιταλισμό. Τό γεγονός ὅτι ἡ μόρφωση εἶναι προσιτή σέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους, ὅτι ἔχουν ἐξαλειφθεῖ ὅλα τά ἐμπόδια μέχρι τίς ἀνώτερες βαθμίδες της, ἐπιτρέπει σ' ὁποιονδήποτε ἐργάτη νά ἀνέβει βαθμιαῖα στό ἐπίπεδο τῶν μηχανικῶν καί τεχνικῶν. Ἀκόμα καί στίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες οἱ πλατειές μάζες τῆς ἐργατικῆς τάξης δέν ἔχουν τέτοιες δυνατότητες.

Στό σοσιαλισμό, αὐξάνεται σέ τεράστιο βαθμό ἡ σημασία τῆς ἐπιστήμης, καί γιά πρώτη φορά ὅλες οἱ ἀπεριόριστες δυνατότητές της χρησιμοποιοῦνται γιά τό καλό ὅλης τῆς κοινωνίας, μπαίνουν στήν ὑπηρεσία τῆς προόδου. Ἀπό ἐδῶ ἀπορρέει ὁ μεγάλος βαθμός τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐπιστήμης στήν παραγωγή.

Οἱ δυνατότητες τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἐξαιρετικά σημαντικές στόν τομέα «τῶν κοινωνικῶν συνδυασμῶν τῆς παραγωγῆς», πού μνημονεύει ὁ Μάρξ, δηλαδή, στόν καταμερισμό καί συντονισμό τῆς ἐργασίας. Στόν καπιταλισμό ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας σέ κλίμακα ὅλης τῆς κοινωνίας ρυθμίζεται ἀπό τίς αὐθόρμητες σχέσεις τῆς ἀγορᾶς, μέ συνέπεια τίς κρίσεις, τήν ἀνεργία, τήν ἐξαθλίωση, τή φυσική καί ἠθική κατάπτωση ὁλόκληρων στρωμάτων τῶν ἐργαζομένων. Ὁ σοσιαλισμός, ὅπως εἴπαμε πιό πάνω, ἐπιτρέπει καί νά ὀργανώνεται προγραμματισμένα ἡ ἐργασία σέ κάθε ἐπιχείρηση καί νά συντονίζεται σέ ὅλη τήν κοινωνία.

Ἡ σοσιαλιστική συνεργασία εἶναι ἡ συντροφική συνεργασία τῶν ἀπαλλαγμένων ἀπό τήν ἐκμετάλλευση ἐργαζομένων, πού στηρίζεται στήν κοινωνική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς καί στήν πιό πρωτοπόρα τεχνική. Δίνει τή δυνατότητα νά πετυχαίνεται ὁ πιό ὀρθολογικός συνδυασμός τῶν κλάδων τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Ἡ τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς συνεργασίας σέ ὅλους τούς κρίκους τῆς ἐργασίας, ἀπό τό συνεργεῖο καί τό τμῆμα τῆς ξεχωριστῆς ἐπιχείρησης μέχρι ὁλόκληρη τήν οἰκονομία τῆς χώρας καί ὅλο τό σύστημα τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, ἀποτελεῖ ἀνεξάντλητη ἐφεδρεία τῆς ἀδιάκοπης ἀνόδου τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας.

Οἱ διαστάσεις καί ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν μέσων

παραγωγῆς εἶναι ἕνας ἄλλος σπουδαιότατος μοχλός γιά τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἡ ποσότητα τῶν παραγομένων προϊόντων μπορεῖ νά αὐξηθεῖ ἤ μέ παράταση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας καί αὔξηση τῆς ἔντασης τῆς ἐργασίας, ἤ μέ τελειοποίηση τῆς τεχνικῆς καί τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς. Ὁ σοσιαλισμός ἀπό τούς δύο αὐτούς τρόπους προτιμάει τό δεύτερο. Ὁ συνεχής ἐξοπλισμός τῆς παραγωγῆς μέ νέα τεχνικά μέσα, ἡ ἀδιάκοπη τελειοποίηση τῶν τεχνολογικῶν διαδικασιῶν, μέ σύγχρονη μείωση τῆς διάρκειας τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, ἀποτελοῦν τή βασική μέθοδο γιά τήν ἐπίτευξη μεγαλύτερης παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας στή σοσιαλιστική κοινωνία.

Ὁ καπιταλισμός χρησιμοποιεῖ τήν τεχνική καί τήν τελειοποίηση τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς γιά τό δυνάμωμα τῆς ἐκμετάλλευσης, γιά τήν αὔξηση τῆς σχετικῆς καί τῆς ἀπόλυτης ὑπεραξίας.

Ὁ ἐπιχειρηματίας εἰσάγει τή νέα μηχανή ὅταν αὐτή ἐξοικονομεῖ ἐργασία, ἀλλά μόνο στήν περίπτωση πού κοστίζει φτηνότερα ἀπό τήν πληρωμή τῶν ἐργατῶν πού ἀντικαθιστᾶ. Τό ἔμβλημα τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι: «Νά ἀποσπάσουμε ἀπό τόν ἐργάτη ὅσα μποροῦμε!». Τό σύνθημα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι: «Νά ἀποσπάσουμε ἀπό τήν τεχνική ὅσα μποροῦμε!».

Φυσικά, καί στό σοσιαλισμό εἶναι ἀναγκαῖος ἕνας ὁρισμένος βαθμός ἔντασης τῆς ἐργασίας, πού ὑπαγορεύεται ἀπό τό ρυθμό τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Ὁ σοσιαλισμός ὅμως ἀποκλείει τήν ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας, πού ἐξαντλεῖ τόν ἐργάτη καί καταστρέφει τήν ὑγεία του.

Τέλος, ὁ σοσιαλισμός ἐπιτρέπει ἀσύγκριτα πιό ἀποτελεσματικά ἀπό τόν καπιταλισμό νά χρησιμοποιεῖται ὁ φυσικός πλοῦτος γιά τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Στόν καπιταλισμό, ὅπου ἡ γῆ καί τό ὑπέδαφος βρίσκονται στά χέρια ἀτομικῶν ἰδιοκτητῶν, ἡ γεωγραφική κατανομή τῆς παραγωγῆς συντελεῖται αὐθόρμητα καί, πιό συχνά, χωρίς νά παίρνεται ὑπόψη ὁ πιό εὐνοϊκός συνδυασμός τῶν φυσικῶν συνθηκῶν, πού εἶναι ἀναγκαῖες γιά τούτη ἤ ἐκείνη τήν παραγωγή. Ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἀσύγκριτα πιό προσαρμοσμένος γιά νά ἀποσπᾶ ἀπό τή φύση ὅσο τό δυνατό περισσότερα ἀπό τά ἀγαθά πού αὐτή μπορεῖ νά δόσει στόν ἄνθρωπο.

Ἔτσι, στή σοσιαλιστική κοινωνία ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά ἀξιοποιηθοῦν ὅλοι οἱ παράγοντες, ἀπό τούς ὁποίους

ἐξαρτᾶται ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, καί νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀδιάκοπη ἀνάπτυξή της.

Ὅπως ἔδειξε ὁ Μάρξ, ἡ πάλη γιά τό ἀνέβασμα τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας σέ τελευταία ἀνάλυση συνοψίζεται στήν ἐξοικονόμηση χρόνου ἐργασίας, τόσο αὐτῆς πού ξοδεύεται ἄμεσα, ὅσο καί αὐτῆς πού εἶναι ἀποκρυσταλλωμένη στά ὑλικά στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς*. Γι' αὐτό καί ἡ ἀρχή τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι: οἰκονομία ἐργασίας σέ ὅλες τίς μορφές της, οἰκονομία τόσο στή ζωντανή ὅσο καί στήν ὑλοποιημένη ἐργασία. Ἡ σωστή καί προσεκτική χρησιμοποίηση τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τῶν μηχανῶν, τῶν καυσίμων, τῶν πρώτων καί τῶν βοηθητικῶν ὑλῶν εἶναι ἕνα ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς ὑψηλῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἀποτελεῖ σίγουρο δρόμο πρός τήν αὔξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, μέ μείωση τῆς διάρκειας τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας.

Ἡ ἀρχή τῆς διανομῆς ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία

Στό σοσιαλισμό, ἡ βασική μάζα τῶν ὑλικῶν καί τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν διανέμεται ἀνάλογα μέ τήν ποσότητα καί τήν ποιότητα τῆς ἐργασίας πού δαπανᾶ κάθε ἐργαζόμενος στήν κοινωνική παραγωγή. Ὅποιος ἐργάζεται περισσότερο καί καλύτερα, ἀμοίβεται περισσότερο καί καλύτερα γιά τήν ἐργασία του.

Ἡ διανομή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία ἐπιδιώκει ἕνα διπλό σκοπό: ὑποκινεῖ ὑλικά τόν ἐργαζόμενο, τόν κεντρίζει νά ἀνεβάσει τήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας του καί ἔτσι συμβάλλει στήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς· ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, βοηθάει στήν ἄνοδο τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων, ἐπιτρέποντας στόν καθένα νά ἐξασφαλίζει μέ τήν τίμια ἐργασία του τή σταθερή αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν του. Ἡ σωστή ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τῆς πληρωμῆς τῆς ἐργασίας σύμφωνα μέ τήν ποσότητα καί τήν ποιότητά της, ἀποτελεῖ ἰσχυρό μέσο γιά τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητάς της καί τοῦ δυναμώματος τῆς σοσιαλιστικῆς πειθαρχίας στήν ἐργασία. Ὁ συνδυασμός τῶν ὑλικῶν καί ἠθικῶν κινήτρων ἀποτελεῖ πρωταρχική προϋπόθεση γιά μιά σωστή οἰκονομική καθοδήγηση. Γιά νά μπορεῖ ἡ

* Βλ. Κ. Μάρξ, «Κεφάλαιο», τόμ. 3ος, 1955, σελ. 271.

διανομή, ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία, νά ἐκπληρώνει ὅπως πρέπει τό ρόλο της, χρειάζεται συνεχής τελειοποίηση τοῦ συστήματος πληρωμῆς τῆς ἐργασίας καί ἀπονομῆς βραβείων, μαζί καί τῶν συλλογικῶν μορφῶν τοῦ ὑλικοῦ συμφέροντος, πού κάνουν τόν ἐργάτη νά ἐνδιαφέρεται γιά τήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης τῆς ἐπιχείρησης στήν ὁποίαν ἐργάζεται.

Ἡ σοσιαλιστική ἀρχή «ἀπό τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία του» ὑποκινεῖ τούς ἐργαζόμενους νά ἀνεβάσουν τήν εἰδίκευσή τους. Ἡ ἰσοπέδωση τῆς ἀμοιβῆς ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τά συμφέροντα τοῦ σοσιαλισμοῦ γιατί ἔτσι παραβιάζεται ἡ ἀρχή τῆς πληρωμῆς τῆς ἐργασίας σύμφωνα μέ τήν εἰδίκευσή της καί ἐξασθενοῦν τά κίνητρα γιά τήν ἄνοδο τῆς εἰδίκευσης.

Στόν καπιταλισμό τό ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου περιορίζεται ἀπό τό νόμο τῆς τιμῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης καί ἀπό τήν ἐπιδίωξη τῶν καπιταλιστῶν νά ἀποσποῦν ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερο κέρδος. Στίς σοσιαλιστικές χῶρες, ἐκτός ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς παραγωγικότητας τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καί τό ἐπίπεδο τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας, δέν ὑπάρχει κανένα ὅριο τῆς αὔξησης τῶν ἡμερομισθίων.

Ἔτσι, στίς χῶρες αὐτές, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ τό σπουδαιότερο παράγοντα γιά τήν αὔξηση τῶν πραγματικῶν ἡμερομισθίων. Μέ τή σειρά της, ἡ αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων ἀποτελεῖ κίνητρο γιά τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί ἔτσι ὁδηγεῖ στή μείωση τῆς ἀξίας ὅλων τῶν παραγομένων ἀγαθῶν.

Ὡστόσο, ὁ ρυθμός αὔξησης τοῦ ἡμερομισθίου δέν μπορεῖ νά ξεπερνάει τό ρυθμό αὔξησης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἀντίθετα, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας πρέπει νά ξεπερνάει τήν αὔξηση τοῦ ἡμερομισθίου. Ἂν τό ἡμερομίσθιο αὐξανόταν γρηγορότερα, θά περιορίζονταν οἱ δυνατότητες γιά διεύρυνση τῆς παραγωγῆς, θά ἐπιβραδύνονταν οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας, πράγμα πού τελικά θά ὁδηγοῦσε στή μείωση τοῦ ἡμερομισθίου.

Ἡ διανομή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία εἶναι ὁ κύριος ἀλλά ὄχι ὁ μοναδικός τρόπος διανομῆς τῶν ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀγαθῶν στά μέλη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Συνδυάζεται μέ δωρεάν ἱκανοποίηση ἑνός μέρους τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά κοινωνικά φόντα, πού διατίθενται γιά κοινωνικές - πολιτιστικές ἀνάγκες. Αὐτός ὁ εἰδι-

κός, γιά τό σοσιαλισμό τρόπος διανομῆς συμπληρώνει οὐσιαστικά τόν ἀτομικό μισθό ἐργασίας τοῦ ἐργάτη καί τοῦ ὑπαλλήλου. Ἀπό τά κοινωνικά φόντα καλύπτονται οἱ δαπάνες γιά τήν ἰατρική περίθαλψη, τήν παιδεία, τίς συντάξεις, τίς κοινωνικές ἀσφαλίσεις, κτλ. Ὅλες αὐτές οἱ δωρεάν ὑπηρεσίες ἀποτελοῦν ἕνα οὐσιαστικό συμπλήρωμα τοῦ προσωπικοῦ μισθοῦ.

6. Ἡ σοσιαλιστική πλατειά ἀναπαραγωγή

Ὁ Μάρξ, ἐπεξεργαζόμενος τή θεωρία τῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου (βλ. κεφ. 1, τῆς «Πολιτικῆς οἰκονομίας τοῦ καπιταλισμοῦ», σελ. 45) καθόρισε τούς νόμους αὐτῆς τῆς διαδικασίας, πού εἶναι σύμφυτοι ὄχι μόνο στόν καπιταλισμό, ἀλλά καί στό σοσιαλισμό καί στόν κομμουνισμό. Ἔκανε ἕναν ὑπολογισμό ὁ ὁποῖος δείχνει μέ ποιούς γενικούς ὅρους μπορεῖ νά πραγματοποιεῖται ἡ ἁπλή καί πλατειά ἀναπαραγωγή.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπό αὐτούς τούς ὅρους εἶναι ἡ ἀναλογικότητα μεταξύ τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης ὑποδιαίρεσης τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, δηλαδή, μεταξύ τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς (μηχανῶν, καυσίμων, πρώτων ὑλῶν) καί τῆς παραγωγῆς εἰδῶν κατανάλωσης (τροφίμων, ἱματισμοῦ, ὑπόδησης κτλ.). Ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἀπαιτοῦνται καθορισμένες ἀναλογίες μεταξύ τῶν κλάδων κάθε ὑποδιαίρεσης, μεταξύ τῆς κατανάλωσης καί τῆς συσσώρευσης σέ κάθε ὑποδιαίρεση, μεταξύ τῆς συσσώρευσης στήν πρώτη καί τῆς συσσώρευσης στή δεύτερη ὑποδιαίρεση.

Ὁ Μάρξ ἔδειξε ὅτι οἱ ὑπολογισμοί του ἀποτελοῦν μιά ἀφαίρεση ἀπό τίς συγκεκριμένες συνθῆκες τῆς καπιταλιστικῆς πραγματικότητας. Πρόκειται, ἄς ποῦμε, γιά ὑποδείγματα, μέ βάση τά ὁποῖα μποροῦν νά μελετοῦνται οἱ συνθῆκες στίς ὁποῖες ἡ ἀναπαραγωγή πραγματοποιεῖται ἀδιάκοπα καί ὁμαλά. Στήν πραγματική ὅμως καπιταλιστική οἰκονομία, ὅπως εἴπαμε, ἡ ἀναρχία τῆς παραγωγῆς δέν ἐπιτρέπει νά τηροῦνται σωστές, καθορισμένες ἐκ τῶν προτέρων, ἀναλογίες. Ἡ διαδικασία τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνικῆς ἀναπαραγωγῆς διακόπτεται περιοδικά ἀπό οἰκονομικές κρίσεις.

Ἡ οὐσία τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς.

Στή σοσιαλιστική κοινωνία, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐμφανίστηκε ἡ δυνατότητα νά πραγ-

ματοποιεῖται ἡ πλατειά ἀναπαραγωγή σύμφωνα μέ τίς ἀναγκαῖες ἀναλογίες πού ὑπόδειξε ὁ Μάρξ. Φυσικά, περιπτώσεις ἐμφάνισης μερικῶν παραγωγικῶν δυσαναλογιῶν δέν ἀποκλείονται, ὅμως τώρα ἐξαφανίζεται ἡ νομοτελειακή ἀναγκαιότητα τῆς ἐμφάνισής τους. Ἡ ὑπεροχή τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας δέ συνίσταται μόνο στήν ἀνυπαρξία κρίσεων καί στήν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς, ἀλλά καί στίς διαστάσεις καί τούς ρυθμούς τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς. Τά πλεονεκτήματα αὐτά ἐκδηλώνονται ὅλο καί περισσότερο στό βαθμό πού ἡ σοσιαλιστική οἰκονομία τηρεῖ πιό πλήρως τούς ὅρους πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν πλατειά ἀναπαραγωγή. Ποιοί εἶναι ὅμως αὐτοί οἱ ὅροι;

Γιά νά αὐξάνεται συνεχῶς ἡ παραγωγή τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀπαιτεῖται τέτοιος συσχετισμός μεταξύ τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης ὑποδιαίρεσης, ὥστε ἡ πρώτη ὑποδιαίρεση νά ἔχει ὑψηλότερους ρυθμούς ἀνάπτυξης. Ὁ Μάρξ ἔδειξε ὅτι ἡ πλατειά ἀναπαραγωγή εἶναι δυνατή μόνον ὅταν ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς στήν πρώτη ὑποδιαίρεση εἶναι μεγαλύτερη ἀπό τή φθορά καί τήν κατανάλωσή τους στήν πρώτη καί στή δεύτερη ὑποδιαίρεση. Ὅσο μεγαλύτερη εἶναι αὐτή ἡ διαφορά, τόσο μεγαλύτερος μπορεῖ νά εἶναι ὁ ρυθμός τῆς διεύρυνσης τῆς παραγωγῆς. Ἡ κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς, ἐξασφαλίζει τήν αὔξηση τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, καί συνεπῶς καί τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας.

Ὁ μαρξιστικός νόμος τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς δείχνει τή γενική καί διαρκῆ τάση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Φυσικά, κατά τήν ἐφαρμογή τοῦ νόμου αὐτοῦ πρέπει νά παίρνονται ὑπόψη οἱ συνθῆκες τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης σοσιαλιστικῆς χώρας. Εἶναι ἐπίσης σαφές ὅτι, ἀπό τή στιγμή πού ὑπάρχει τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, ἡ συγκεκριμένη σχέση τῶν ρυθμῶν ἀνάπτυξης τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης ὑποδιαίρεσης δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἴδια σέ ὅλες τίς χῶρες καί σέ ὅλα τά στάδια. Ἐξαρτᾶται ἀπό τίς οἰκονομικές συνθῆκες τῆς χώρας, ἀπό τή θέση της στό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, ἀπό τό χαρακτήρα τοῦ φυσικοῦ της πλούτου, ἀπό τήν παραγωγική πείρα τοῦ πληθυσμοῦ κτλ. Αὐτές ὅμως οἱ ἰδιομορφίες δέν καταργοῦν τό γενικό νόμο τῆς σο-

σιαλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς: τήν κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς.

Ἕνας ἄλλος δρος τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς εἶναι ἡ συνεχής εἰσαγωγή τῆς νέας τεχνικῆς μέ ἔγκαιρη ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς. Ἔγκαιρη εἰσαγωγή τῆς νέας τεχνικῆς δέν σημαίνει ὅτι πρέπει νά περιμένουμε μέχρις ὅτου φθαρεῖ τελείως ὁ τεχνικός ἐξοπλισμός πού χρησιμοποιεῖται. Πρέπει νά ἀντικαθίσταται καί ὁ ἐξοπλισμός πού, ἐνῶ φυσικά μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ ἀκόμα, ἔχει παλιώσει γιατί ἐμφανίστηκαν νέες, πιό τελειοποιημένες μηχανές. Τό τέτοιο πάλιωμα ὀνομάζεται ἠθική φθορά τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ ὁ τεχνικός ἐξοπλισμός πού ἔχει γεράσει ἠθικά ἐκτοπίζεται κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ συναγωνισμοῦ. Ἡ φίρμα πού εἰσάγει νέες μηχανές, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἐπιχειρήσεις χρησιμοποιοῦν ἀκόμα τίς παλιές, παίρνει πρόσθετη ὑπεραξία. Ἡ φίρμα αὐτή, ἐπιδιώκοντας νά τήν παίρνει ὅσο περισσότερο χρόνο μπορεῖ, κρατάει συνήθως μυστικές τίς τεχνικές της καινοτομίες. Ὅμως, κατά κανόνα, τό μυστικό τό ἀνακαλύπτουν λίγο - πολύ γρήγορα οἱ ἀνταγωνιστές της καί ἔτσι ἀντικαθιστοῦν καί αὐτοί τόν παλιό τεχνικό ἐξοπλισμό μέ τό νέο.

Στό σοσιαλισμό ὑπάρχει ὅλη ἡ δυνατότητα νά χρησιμοποιηθεῖ ἀμέσως στήν παραγωγή κάθε νέα μηχανή πού ἔχει ἀποδείξει στήν πράξη τά πλεονεκτήματά της. Μοναδικό ἐμπόδιο μπορεῖ νά εἶναι ἡ ρουτίνα καί ὁ συντηρητισμός τῆς διεύθυνσης τῆς ἐπιχείρησης, πού ἐπιθυμεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς φασαρίες πού δημιουργεῖ ἀναπόφευκτα ἡ εἰσαγωγή τῆς νέας τεχνικῆς. Ἡ σοσιαλιστική ὅμως κοινωνία διαθέτει ἀρκετές δυνάμεις γιά νά καταπολεμήσει τίς ἐπιζήμιες τάσεις τοῦ συντηρητισμοῦ.

Ἡ πλατειά σοσιαλιστική ἀναπαραγωγή ἀπαιτεῖ ἐπίσης τήν ἁρμονική αὔξηση ὄχι μόνο τῶν μέσων παραγωγῆς καί τῶν εἰδῶν κατανάλωσης, ἀλλά καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰδικευμένων ἐργατικῶν χεριῶν πού ἀπασχολοῦνται στή σφαίρα τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς. Τή σοσιαλιστική κοινωνία δέν τήν ἀπασχολεῖ τό πρόβλημα τῆς ἀνεργίας, γιά τή λύση τοῦ ὁποίου σπάζουν τό κεφάλι τους οἱ ἀστοί οἰκονομολόγοι καί πολιτικοί. Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἔχει τή δυνατότητα, χάρη στή συνεχῆ διεύρυνση τῶν διαστάσεων τῆς παραγωγῆς, νά χρησιμοποιεῖ πλήρως τούς ἐργασιακούς της πόρους καί νά τούς

κατανέμει σχεδιασμένα στούς διάφορους κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί τῆς κουλτούρας.

Τέλος, τό μεγαλύτερο πλεονέκτημα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι τό ὅτι γι' αὐτόν δέν ὑπάρχει πρόβλημα ἀγορᾶς τοποθέτησης τῶν προϊόντων, τό ὁποῖο ἀπασχολεῖ τρομερά τήν καπιταλιστική οἰκονομία. Ἡ ἀδιάκοπη καί ἁρμονική ἀνάπτυξη ὅλων τῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς ἐξασφαλίζει γιά τόν καθένα ἀπ' αὐτούς τή διάθεση τῶν προϊόντων του. Ἡ ἀπουσία ἐμποδίων γιά τήν τεχνική πρόοδο, ἡ συστηματική ἄνοδος τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζομένων, ἡ ἀπουσία ἀνεργίας κάνουν τήν ἀγορά κάθε σοσιαλιστικοῦ κράτους καί ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος πρακτικά ἀπεριόριστη.

Πῶς χρησιμοποιεῖται τό συνολικό κοινωνικό προϊόν

Ὅλα τά ὑλικά ἀγαθά, πού διαθέτει ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἀποτελοῦν τόν ἐθνικό της πλοῦτο. Τά ὑλικά ἀγαθά, πού δημιουργοῦνται σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς στή διάρκεια ἑνός δοσμένου χρόνου, ἀποτελοῦν τό συνολικό κοινωνικό προϊόν.

Πῶς ὅμως διανέμεται αὐτό στό σοσιαλιστικό καθεστώς;

Ἕνα μέρος τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος πηγαίνει γιά ἀντικατάσταση τῶν μέσων παραγωγῆς πού καταναλώθηκαν στήν πορεία τοῦ χρόνου. Τό ὑπόλοιπο μέρος σχηματίζει τό ἐθνικό εἰσόδημα. Μέ ἄλλα λόγια, τό ἐθνικό εἰσόδημα εἶναι τό σύνολο τῆς νέας ἀξίας πού δημιουργήθηκε μέσα στό χρόνο, δηλαδή τό ἄθροισμα τῶν προσωπικῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζομένων στή σφαίρα τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς καί τοῦ δημιουργημένου ἀπ' αὐτούς καθαροῦ εἰσοδήματος τῆς κοινωνίας (τοῦ πρόσθετου προϊόντος), τό ὁποῖο διατίθεται γιά τήν πιό πέρα ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν ὅλης τῆς κοινωνίας (ὑγεία, παιδεία, συντήρηση τῶν ἀνίκανων γιά ἐργασία, ἄμυνα, κτλ.).

Ἡ αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀποτελεῖ τό σπουδαιότερο δείχτη τῶν ρυθμῶν τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς. Ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμός ἀνάπτυξης τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος στήν ΕΣΣΔ σ' ὅλη τήν ἱστορία τῆς ὕπαρξής της ἦταν περίπου 3 - 5 φορές ἀνώτερος ἀπ' ὅ,τι στίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες.

Τό ἐθνικό εἰσόδημα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας διαιρεῖται στά φόντα κατανάλωσης καί στά φόντα συσσώρευσης. Στήν ΕΣΣΔ, τά φόντα κατανάλωσης ἀπορροφοῦν μέχρι τό 75% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἡ ἀπουσία τῆς παρασιτικῆς κατανάλωσης τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων καί τοῦ ὑπηρετικοῦ τους προσωπικοῦ, καί ἡ ἐξάλειψη τῶν ἀπωλειῶν πού προκαλοῦνται ἀπό τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς καί τίς κρίσεις, δίνουν στή σοσιαλιστική κοινωνία τή δυνατότητα νά αὐξάνει σημαντικά καί τά φόντα συσσώρευσης. Ἔτσι, π.χ., στίς ΗΠΑ, κατά τή μεταπολεμική περίοδο, σέ μιά σειρά ἀπό τά πιό εὐνοϊκά χρόνια, ἡ συσσώρευση δέν ξεπέρασε κατά μέσο ὅρο τό 12%, ἐνῶ στήν ΕΣΣΔ τά φόντα τῆς συσσώρευσης γιά πολλά χρόνια ἀπορροφοῦν περίπου τό 25% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Καί μόνο του τό γεγονός αὐτό, χωρίς νά παρθοῦν ὑπόψη ὅλα τά ἄλλα πλεονεκτήματα τῆς σχεδιασμένης οἰκονομίας, ἐξηγεῖ γιατί οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς καί τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας στίς σοσιαλιστικές χῶρες εἶναι ἀρκετές φορές ἀνώτεροι ἀπό τούς ρυθμούς ἀνάπτυξης τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Πραγματικά, χάρη στή γρήγορη αὔξηση τῶν φόντων συσσώρευσης, τό σοσιαλιστικό κράτος διευρύνει τά παλιά καί οἰκοδομεῖ νέα ἐργοστάσια, ὀρυχεῖα, φάμπρικες, καί ἠλεκτροσταθμούς, δημιουργεῖ σοβχόζ καί γκοσχόζ, τελειοποιεῖ τό συγκοινωνιακό δίκτυ, κτίζει κατοικίες, σχολεῖα, νοσοκομεῖα, παιδικά ἱδρύματα, κτλ. Καί στόν συνεταιριστικό - κολχόζνικο τομέα οἰκοδομοῦνται ἐπίσης μεγάλα ἔργα ἀπό τά φόντα συσσώρευσης. Ἕνα μέρος τῶν κεφαλαίων πού ἐπενδύονται ἀντικαθιστᾶ τό πάγιο κεφάλαιο πού ἔχει φθαρεῖ καί καταναλωθεῖ (ἀπόσβεση κτιρίων, μηχανῶν, τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, κτλ.) καί τό ἄλλο μέρος, διατίθεται γιά τήν ἐπέκταση τοῦ πάγιου κεφαλαίου.

Οἱ ἐργαζόμενοι, πού ἔχουν πάρει στά χέρια τους τά μέσα παραγωγῆς καί τή διαχείριση τῆς οἰκονομίας, ἀποδείχνονται πιό λογικά, πιό προσεχτικά, πιό ἐπιμελῆ καί πιό συνετά ἀφεντικά ἀπό τούς καπιταλιστές. Ἡ παλιά ἀστική συκοφαντία ὅτι ἡ ἐργατική τάξη μόλις γίνει ἀφεντικό δέν πρόκειται νά ἀναπτύξει καί νά διευρύνει τήν παραγωγή, ἁλλά ἁπλά θά φάει ὅ,τι κληρονομήσει ἀπό τόν καπιταλισμό, κατάρρευσε. Ἡ νίκη καί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἐπιβεβαίωσαν τή μαρξιστική θέση ὅτι ἡ ἀπελευθέρω-

ση ἀπό τά δεσμά τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας δδηγεῖ στήν ἀδιάκοπη καί συνεχῶς ἐπιταχυνόμενη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, στή γρήγορη αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Τήν συσσώρευση, πού ἀποτελεῖ πρωταρχικό προοδευτικό καθῆκον τῆς κοινωνίας, οἱ ἐργαζόμενοι τήν πραγματοποιοῦν ἀσυγκρίτως καλύτερα ἀπό τούς καπιταλιστές.

Στόν καπιταλισμό ὑπάρχει ἀνταγωνιστική ἀντίθεση μεταξύ τῆς παραγωγῆς καί τῆς κατανάλωσης. Ἡ κατανάλωση τῶν λαϊκῶν μαζῶν περιορίζεται ἀπό τά στενά πλαίσια πού δημιουργοῦν τά χαμηλά εἰσοδήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς. Στό σοσιαλισμό δέν ὑπάρχει τέτοια ἀντίθεση. Ἡ πλατειά ἀναπαραγωγή, ἐξασφαλίζοντας τήν κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς, δημιουργεῖ τή δυνατότητα καί γιά σταθερή αὔξηση τῆς παραγωγῆς εἰδῶν προσωπικῆς κατανάλωσης, μέ σκοπό τήν ὅλο καί πιό πλήρη ἱκανοποίηση τῶν αὐξανομένων ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Ἔτσι, στό σοσιαλισμό, ἡ πλατειά ἀναπαραγωγή παρουσιάζει τή σημαντική ἰδιομορφία ὅτι δδηγεῖ στήν ἀνάπτυξη τόσο τοῦ πλούτου πού βρίσκεται στά χέρια τῆς ἴδιας τῆς κοινωνίας, ὅσο καί τῆς εὐημερίας ὅλων τῶν μελῶν της. Παράλληλα, χάρη στούς ὑψηλούς ρυθμούς τῆς συσσώρευσης, καί, ἐπομένως, καί τῆς διεύρυνσης τῶν διαστάσεων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἡ παραγωγή βιομηχανικῶν καί ἀγροτικῶν προϊόντων μπορεῖ καί πρέπει νά ξεπερνάει τή ζήτηση τοῦ πληθυσμοῦ, γιά τήν ὁποίαν ὑπάρχει ἡ ἀπαιτούμενη ἀγοραστική ἱκανότητα. Αὐτό δέν τό εἶδε ὁ Στάλιν, ὁ ὁποῖος διατύπωσε τή λαθεμένη θέση ὅτι στήν ΕΣΣΔ «... ἡ αὔξηση τῆς κατανάλωσης (τῆς ἀγοραστικῆς ἱκανότητας) τῶν μαζῶν ξεπερνάει πάντα τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς...» καί ὅτι δῆθεν αὐτό ἀποτελεῖ νόμο τῆς σοσιαλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς, καί σχεδόν πλεονέκτημα τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπέναντι στόν καπιταλισμό. Ὅμως ὁ ἰσχυρισμός αὐτός, γιά νά χρησιμοποιήσουμε τά λόγια τοῦ Ν. Σ. Χρουστσόφ, στήν οὐσία σήμαινε δικαιολόγηση τῆς ἔλλειψης εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, διαιώνιση τοῦ συστήματος καί τῆς νοοτροπίας τῆς διανομῆς μέ τό δελτίο*.

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Ἔκθεση δράσης τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ στό 22ο Συνέδριο, 17 Ὀκτώβρη 1961», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 137.

Οἱ ἀστοὶ οἰκονομολόγοι καὶ οἱ ρεφορμιστὲς καλλιεργοῦν τήν ἄποψη ὅτι δῆθεν στίς σοσιαλιστικές χῶρες ὅλες οἱ προσπάθειες εἶναι στραμμένες πρός τήν ἀνάπτυξη μόνο τῆς βαρειᾶς καὶ τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἡ παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν παραμελεῖται. Ὡστόσο, ἡ γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς ἐμπορευμάτων λαϊκῆς κατανάλωσης κατά κάτοικο, στίς σοσιαλιστικές χῶρες, ἀνατρέπει αὐτή τή συκοφαντία σέ βάρος τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἱστορική πεῖρα ἀπόδειξε ὅτι στίς σοσιαλιστικές χῶρες ἡ κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς δέν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέσο γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ κύριου καθήκοντος τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς: τῆς ἀνόδου τοῦ ἐπιπέδου τῆς λαϊκῆς εὐημερίας. Καί πραγματικά, γιά νά ἀναπτυχθοῦν οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομίας πού ἐξυπηρετοῦν τή λαϊκή κατανάλωση, — ἀγροτική οἰκονομία, βιομηχανία τροφίμων, ἐλαφρά βιομηχανία κτλ. — χρειάζεται ἐνίσχυση τοῦ τεχνικοῦ τους ἐξοπλισμοῦ. Μά γιά νά γίνει αὐτό ἕνας μόνο δρόμος ὑπάρχει: ἡ κατά προτεραιότητα ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς.

Τήν πλατειά ἀναπαραγωγή δέν πρέπει νά τήν ἀντιλαμβανόμαστε στενά, χωρίς νά παίρνομε ὑπόψη τίς κοινωνικές ἀλλαγές πού προκαλεῖ. Ὁ Μάρξ ἔδειξε ὅτι μαζί μέ τήν ὑλική ἀναπαραγωγή συντελεῖται καί πλατειά ἀνάπτυξη τῶν σύμφυτων στόν καπιταλισμό ἀντιθέσεων. Καί ἡ πλατειά σοσιαλιστική ἀναπαραγωγή ἔχει καί αὐτή τίς κοινωνικές της συνέπειες. Ὅμως, σέ ἀντίθεση μέ τόν καπιταλισμό, δέν ὁδηγεῖ στόν κλονισμό, ἀλλά στήν σταθεροποίηση τοῦ δοσμένου κοινωνικοῦ συστήματος. Ἡ αὔξηση τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῆς παλλαϊκῆς ἰδιοκτησίας σέ ὅλη τήν οἰκονομία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ αὔξηση τοῦ βάρους τῶν ἀδιανέμητων φόντων στήν οἰκονομία τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν — ὅλα αὐτά σημαίνουν πλατειά ἀναπαραγωγή τῶν σοσιαλιστικῶν παραγωγικῶν σχέσεων, πού ἐπιταχύνει τό πέρασμα στή δεύτερη, στήν ἀνώτερη φάση τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἔτσι ἡ πλατειά σοσιαλιστική ἀναπαραγωγή ἀποτελεῖ δρόμο πρός τήν κομμουνιστική κοινωνία.

4

Οἱ κοινωνικές σχέσεις καί ἡ κουλτούρα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας

Ἡ μετατροπή τῶν μέσων παραγωγῆς σέ κοινωνική ἰδιοκτησία, ὁδηγεῖ στό ριζικό μετασχηματισμό ὅλων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τοῦ πολιτικοῦ ἐποικοδομήματος, τῆς ἰδεολογίας, τῆς κουλτούρας, τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῶν ἠθῶν καί τῶν ἐθίμων.

Ὅπως ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς γέννησε στήν ἐποχή της τήν ἐκμεταλλευτική κοινωνία μέ τούς δικούς της θεσμούς: τίς τάξεις, τό κράτος, τό δίκαιο, τά ἔθιμα καί τήν ἠθική της, ἔτσι καί ἡ κοινωνική ἰδιοκτησία, ὁ σοσιαλιστικός τρόπος παραγωγῆς, γεννοῦν ἕνα νέο, τό σοσιαλιστικό κοινωνικό καί πολιτικό σύστημα.

Γιά νά μελετήσουμε τίς ἰδιομορφίες τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, πρέπει νά στηριχτοῦμε βασικά στήν πείρα τῆς ΕΣΣΔ, πού γιά σήμερα εἶναι ἡ μοναδική χώρα ὅπου ἀπό καιρό ἔχει οἰκοδομηθεῖ ὁ σοσιαλισμός καί συντελεῖται τό βαθμιαῖο πέρασμα στόν κομμουνισμό. Ἐξαιρετικά πολύτιμη εἶναι καί ἡ πείρα τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν, οἱ ὁποῖες βρίσκονται σέ διάφορα στάδια τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ.

1. Ἡ σοσιαλιστική δημοκρατία

Ἡ κυριότερη πολιτική ἰδιομορφία τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ βαθειά καί πλατειά δημοκρατία. Ὅλο καί περισσότερο διαποτίζει τίς διάφορες πλευρές τῆς κοινωνι-

κῆς ζωῆς, γεννιοῦνται νέες σχέσεις, συνήθειες, κανόνες συμπεριφορᾶς καί παραδόσεις.

Ἡ σοσιαλιστική δημοκρατία εἶναι ἕνας νέος, πιό ἀνώτερος ἱστορικός τύπος λαϊκῆς ἐξουσίας, πού ἀναπτύσσεται ἀπό τήν προλεταριακή δημοκρατία τῆς περιόδου τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό. Σέ σύγκριση μέ τούς προηγούμενους σχηματισμούς, ὁ σοσιαλισμός πλάτυνε τήν ἴδια τήν ἀντίληψη τῆς δημοκρατίας, συμπεριλαμβάνοντας σ' αὐτήν ὄχι μόνο τά πολιτικά ἀλλά καί τά κοινωνικά δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων. Ἔδοσε στή δημοκρατία νέο νόημα καί, ἐπεκτείνοντάς την σ' ὅλη τήν κοινωνία, τήν ἔκανε πραγματικά παλλαϊκή. Ὁ σοσιαλισμός, τέλος, μετέφερε τό κέντρο βάρους τῆς δημοκρατίας ἀπό τήν τυπική διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων, πράγμα πού συμβαίνει στήν ἀστική κοινωνία, στήν ἐξασφάλιση τῆς δυνατότητας γιά τήν ἄσκηση αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων.

Πιό κάτω ἐξετάζονται οἱ πιό σημαντικές πλευρές τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, πού συνδέονται μέ τίς ἰδιομορφίες τῆς ταξικῆς διάρθρωσης τῆς κοινωνίας, τοῦ κράτους, τῶν κοινωνικῶν καί τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Στίς ἑπόμενες παραγράφους αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου θά μιλήσουμε γιά μερικές ἄλλες πλευρές της πού συνδέονται μέ τίς ἐθνικές σχέσεις, μέ τήν κουλτούρα καί τή θέση τῆς προσωπικότητας.

Κοινωνία φιλικῶν ἐργαζομένων τάξεων

Χάρη στούς οἰκονομικούς καί κοινωνικούς μετασχηματισμούς τῆς μεταβατικῆς περιόδου, διαμορφώνεται ἡ νέα ταξική διάρθρωση τῆς κοινωνίας.

Οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις (καπιταλιστές, τσιφλικάδες, κουλάκοι) ἔχουν ἐξαφανιστεῖ τελείως. Ἡ κοινωνία ἔγινε κοινωνία τῶν ἐργαζομένων: τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν, τῶν διανοουμένων, πού ἡ θέση τους ἔχει ἀλλάξει ριζικά.

Αὐτό ἀφορᾶ πρίν ἀπ' ὅλα τήν ἐργατική τάξη. Ἀπό τάξη πού δέν εἶχε μέσα παραγωγῆς ἔγινε μαζί μέ ὅλο τό λαό ἰδιοκτήτης τους, ἀπό ἐκμεταλλευόμενη τάξη μετατράπηκε σέ καθοδηγητική δύναμη τῆς κοινωνίας. Στό σοσιαλισμό ἀνεβαίνει σέ τεράστιο βαθμό τό ἐπαγγελματικό καί τό πολιτιστικό ἐπίπεδο τῶν ἐργατῶν.

Βαθειές ἀλλαγές συντελέστηκαν καί στήν ἄλλη τάξη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, τ ή ν ἀ γ ρ ο τ ι ά. Στόν καπιταλισμό ἦταν μιά τάξη μικρῶν παραγωγῶν, πού πολύ λίγο συνδέονταν μεταξύ τους καί πού ἦταν ἀναγκασμένοι νά φυτοζωοῦν στά χωραφάκια τους. Ἡ ζωή τοῦ χωριοῦ γεννοῦσε τήν πολιτιστική καθυστέρηση πού ἔφτανε μέχρι τήν ἀποβλάκωση. Ἡ κολλεκτιβοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί ἡ πολιτιστική ἐπανάσταση ἄλλαξαν ριζικά τή φυσιογνωμία τῆς ἀγροτιᾶς.

Ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν ἀγροτῶν τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας εἶναι μέλη τῶν συνεταιρισμῶν, κολχόζνικοι. Στήν ΕΣΣΔ, π.χ., τό 1959, οἱ ἀγρότες πού καλλιεργοῦσαν μόνοι τους τή γῆ ἦταν μόνο 0,1%. Ἡ σοσιαλιστική ἀγροτιά εἶναι μιά τάξη ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τῶν τσιφλικάδων καί τῶν κουλάκων, πού ἐργάζεται συλλογικά καί μέ πλατιά χρησιμοποίηση μηχανῶν.

Χάρη στά πλεονεκτήματα τοῦ κολχόζνικου συστήματος συντελεῖται μιά γρήγορη ἄνοδος τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀγροτιᾶς. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι γιά σημαντικό χρονικό διάστημα μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ τό ἐπίπεδο αὐτό ὑστερεῖ ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ἡ ἀγροτική ζωή βρίσκεται πιό κάτω ἀπό τή ζωή τῆς πόλης. Ὡστόσο, ἡ διαφορά αὐτή ἐξαφανίζεται βαθμιαῖα. Τό στρῶμα τῶν εἰδικευμένων μηχανοκαλλιεργητῶν, πού συνδέονται μέ τήν πρωτοπόρα τεχνική καί τόν πολιτισμό, μεγαλώνει. Ὅλη ἡ ἀγροτιά τείνει νά φτάσει στό ἐπίπεδο αὐτοῦ τοῦ στρώματος.

Τό συνεταιριστικό - κολχόζνικο σύστημα πλαταίνει τούς δρίζοντες τῆς ἀγροτιᾶς, τήν προσελκύει στήν ἔντονη κοινωνική δραστηριότητα, τῆς δημιουργεῖ ἐνδιαφέρον γιά τίς ἐπιτυχίες τῆς κολλεκτίβας της (συνεργεῖο, κολχόζ) καί ὅλης τῆς χώρας. Ἔτσι ξεπερνιοῦνται ὁ ἐγωισμός καί ἡ στενότητα τοῦ μικροϊδιοκτήτη, πού ἡ ἀστική φιλολογία διακήρυσσε ὅτι ἀποτελοῦν «φυσικά προτερήματα» τοῦ ἀγρότη.

Σέ ἀντίθεση μέ τήν ἐργατική τάξη, τό εἰδικό βάρος τῆς ἀγροτιᾶς στόν πληθυσμό, κατά κανόνα, δέν αὐξάνεται, ἀλλά μειώνεται. Γιά τίς χῶρες, πού πρίν τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν καθυστερημένες, ἀγροτικές χῶρες, τό φαινόμενο αὐτό εἶναι προοδευτικό καί νομοτελειακό. Ἡ μηχανοποίηση τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς ἐπιτρέπει τή σημαντική μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνθρώπων πού ἀπασχολοῦνται σ' αὐτήν, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων

κλάδων τῆς οἰκονομίας, καί κατά πρῶτο λόγο τῆς βιομηχανίας.

Σημαντικό τμῆμα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας ἀποτελοῦν οἱ διανοούμενοι, οἱ ἐργάτες τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Τούς διανοούμενους δέν μποροῦμε νά τούς κατατάξουμε οὔτε στήν ἐργατική τάξη, οὔτε στήν ἀγροτιά. Ὅμως δέν ἀποτελοῦν καί ἰδιαίτερη τάξη γιατί, παρόλο πού παίζουν μεγάλο ρόλο στή ζωή τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, δέν ἔχουν ἀνεξάρτητη, αὐτοτελή θέση στήν κοινωνική παραγωγή. Οἱ μηχανικοί καί οἱ τεχνικοί παίζουν σοβαρό ρόλο στήν ὑλική παραγωγή. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ ἠθοποιοί, οἱ καλλιτέχνες, οἱ ἐπιστήμονες δημιουργοῦν τίς πνευματικές ἀξίες πού πλουτίζουν τόν πολιτισμό. Τό πολυάριθμο σῶμα τῶν ἐκπαιδευτικῶν καί τῶν γιατρῶν φροντίζει γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς λαϊκῆς παιδείας καί γιά τήν προστασία τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ. Τέλος, μεγάλος ἀριθμός ἀνθρώπων μέ εἰδική μόρφωση (οἰκονομολόγοι, νομικοί, οἱ ἀπασχολούμενοι μέ τά δημόσια οἰκονομικά) πραγματοποιοῦν μιά ἐργασία ἀναγκαία γιά τή διεύθυνση τῆς οἰκονομίας, τόν κρατικό μηχανισμό κτλ.

Ἡ διανόηση ἀποτελεῖ τό στρῶμα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας πού ἀναπτύσσεται πιό γρήγορα. Στήν ΕΣΣΔ τό 1960 ὑπῆρχαν περίπου 8.800.000 εἰδικοί μέ ἀνώτερη καί μέση εἰδική μόρφωση, ἐνῶ τό 1913 ἦταν 190.000 καί τό 1928, 521.000. Τό εἰδικό βάρος τῶν διανοουμένων θά αὐξάνεται καί στό μέλλον, πράγμα πού ἀνταποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς τεχνικῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ σοσιαλιστική διανόηση δέν ἀποτελεῖ ἕνα κλειστό κοινωνικό στρῶμα ἀλλά εἶναι μιά πραγματικά λαϊκή διανόηση, σάρκα ἀπό τή σάρκα τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν. Σάν σκοπό της βλέπει τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ λαοῦ, πράγμα πού ὄχι μόνο ἀνεβάζει τόν πολιτισμό τῆς κοινωνίας, ἀλλά καί πλουτίζει πνευματικά τούς ἴδιους τούς διανοούμενους, δίνει στό ἔργο τους ἕναν ἀκριβῆ προσανατολισμό.

Ἡ νέα ταξική διάρθρωση, πού διαμορφώνεται στή σοσιαλιστική κοινωνία, ἀλλάζει ριζικά ὅλη τήν εἰκόνα τῶν ταξικῶν σχέσεων.

Ὁ σοσιαλισμός, καταργώντας πλήρως καί δριστικά τήν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο, καταργεῖ καί τήν ὑπάρχουσα ἐπί χιλιετηρίδες ταξική ἱεραρχία: τό σύστημα τῆς ὑποταγῆς τῆς μιᾶς τάξης στήν ἄλλη.

Ὅλα τά στρώματα καί ὅλες οἱ τάξεις γίνονται ἴσες ὡς

πρός τή σχέση τους ἀπέναντι στά μέσα παραγωγῆς, τό κράτος καί τήν πολιτική ἐξουσία, ὡς πρός τά δικαιώματα καί τίς ὑποχρεώσεις τους. Κανείς δέν μπορεῖ πιά νά ἰδιοποιηθεῖ τά μέσα παραγωγῆς καί νά τά χρησιμοποιήσει γιά τήν ἐκμετάλλευση ἄλλων ἀνθρώπων. Σ' ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς μπαίνουν σταθερές βάσεις γιά τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη.

Ἀπό ὅσα εἴπαμε, προκύπτει ὅτι στό σοσιαλισμό οἱ κοινωνικές διαφορές, παρόλο πού δέν ἐξαφανίζονται, ἀλλάζουν ριζικά τό χαρακτήρα τους. Δέ συνδέονται πιά μέ τίς σχέσεις κυριαρχίας καί ὑποταγῆς, ἀλλά ἀποτελοῦν διαφορές μεταξύ τῶν διαφόρων ἰσότιμων τμημάτων τῶν ἐργαζομένων, οἱ ὁποῖες γεννιοῦνται ἀπό τίς διάφορες μορφές τῆς ἐνιαίας σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας (τήν παλλαϊκή καί τήν κολχόζνικη - συνεταιριστική). Εἶναι, ἐπίσης, διαφορές μεταξύ ἀνθρώπων πού ἀπασχολοῦνται στούς διάφορους κλάδους τῆς ἐνιαίας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί μέ διαφορετικά εἴδη ἐργασίας.

Ἔτσι, οἱ ταξικές διαφορές, πού διατηροῦνται στό σοσιαλισμό, ἔχουν μή ἀνταγωνιστικό χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος διαφέρει βαθιά ἀπό τό χαρακτήρα τῶν ταξικῶν διαφορῶν στόν καπιταλισμό. Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ἡ σοσιαλιστική κοινωνία οἱ διαφορές αὐτές μειώνονται ἀντίστοιχα, σ' αὐτό δέ ἀποβλέπει καί ἡ πολιτική τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους. Στόν καπιταλισμό τά κοινωνικά φράγματα ὄχι μόνο δέν πέφτουν ἀλλά ἀντίθετα γίνονται μεγαλύτερα καί ἡ κοινωνική ἀδικία ἀντί νά μειώνεται γίνεται καθημερινά καί πιό κατάφωρη καί κραυγαλέα.

Τέλος, στό σοσιαλισμό, οἱ ταξικές διαφορές δέν ἐπηρεάζουν πιά τίς προσωπικές τύχες τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι, ὅπως στόν καπιταλισμό. Σ' ὁποιαδήποτε ἀστική χώρα εἶναι ἀρκετό νά γεννηθεῖ ἕνας σέ οἰκογένεια τραπεζίτη ἤ ἐργοστασιάρχη γιά νά ἔχει ἐξασφαλισμένα, χωρίς τήν ἐλάχιστη ἱκανότητα ἤ προσπάθεια ἀπό τήν πλευρά του, καί μεγάλα εἰσοδήματα, καί ἀνέσεις καί ἀνοιχτές τίς πόρτες τῆς μόρφωσης καί ζηλευτή κοινωνική θέση. Ἀντίθετα, γιά τό παιδί τοῦ ἐργάτη, παρά τό ἀστικό παραμύθι ὅτι ὁποιοσδήποτε στιλβωτής παπουτσιῶν μπορεῖ νά γίνει ἑκατομμυριοῦχος, εἶναι σχεδόν ἀδύνατο νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή φτώχεια καί νά «γίνει ἄνθρωπος». Στό σοσιαλισμό οἱ διαφορές στή θέση τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτιοῦνται ἀπό τά προτερήματα, τίς ἱκανό-

τητες, τίς γνώσεις καί τήν ἐργατικότητα καί ὄχι ἀπό τήν κοινωνική προέλευση ἤ θέση τοῦ κάθε ἀτόμου.

Ἄς πάρουμε, ἰδιαίτερα, τό ζήτημα τῶν εἰσοδημάτων. Οἱ διαφορές στήν ὑλική εὐημερία τῶν ἀνθρώπων, πού διατηροῦνται στό σοσιαλισμό, χάνουν καθημερινά καί περισσότερο τήν ταξική τους φύση. Ὑπάρχουν ὁλόκληρες κατηγορίες ἐργατῶν (μεταλλωρύχοι, μεταλλουργοί καί ἄλλοι), πού κερδίζουν περισσότερα ἀπό μερικές κατηγορίες διανοουμένων. Σέ πολλά κολχόζ τά ἡμερομίσθια τῶν πρωτοπόρων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας εἶναι ἀνώτερα ἀπό τό μέσο ἡμερομίσθιο τοῦ ἐργάτη ἤ τοῦ ὑπαλλήλου κτλ.

Τό γόητρο, ἡ δόξα στή σοσιαλιστική κοινωνία παύουν ἐπίσης νά εἶναι μονοπώλιο τούτων ἤ ἐκείνων τῶν τάξεων καί στρωμάτων καί ἀνήκουν σ' αὐτούς πού ὑπηρετοῦν τίμια τήν κοινωνία καί ἐργάζονται τίμια σέ ὁποιοδήποτε τομέα τῆς ζωῆς. Στήν ΕΣΣΔ, π. χ., ἐργάτες ὅπως ἡ κλώστρια Βαλεντίνα Γκαγκάνοβα καί ὁ ἀνθρακωρύχος Νικολάι Μαμάι, κολχόζνικοι μηχανοκαλλιεργητές ὅπως ὁ Ἀλεξάντρ Γκιτάλοφ καί ὁ Νικολάι Μανουκόβσκι, δέν εἶναι λιγότερο διάσημοι ἀπό τούς ἐξέχοντες ἐπιστήμονες, μηχανικούς, καλλιτέχνες καί πολιτικούς.

Στήν ἐξαφάνιση τῶν ταξικῶν διαφορῶν βοηθοῦν καί ἡ κινητικότητα καί ἡ σχετικότητα τῶν ἴδιων τῶν ὁρίων μεταξύ τῶν τάξεων τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, ἡ εὐκολία τοῦ περάσματος ἀπό τό ἕνα στρῶμα ἤ τή μιά τάξη στήν ἄλλη. Αὐτό δέν ἀφορᾶ μόνο τά ὅρια μεταξύ ἐργατικῆς τάξης καί ἀγροτιᾶς, ἀλλά καί τά ὅρια μεταξύ αὐτῶν τῶν τάξεων (τῶν ἀνθρώπων τῆς σωματικῆς ἐργασίας) καί τῶν διανοουμένων (τῶν ἀνθρώπων τῆς πνευματικῆς ἐργασίας). Ἡ νέα, ἡ σοσιαλιστική διανόηση στήν συντριπτική της πλειοψηφία ἀποτελεῖται ἀπό ἄτομα ἐργατικῆς καί ἀγροτικῆς προέλευσης. Ὅμως δέν εἶναι μόνο αὐτό. Ὄχι μικρότερης σημασίας εἶναι τό γεγονός ὅτι καθημερινά μεγαλώνει ὁ ἀριθμός τῶν μορφωμένων ἐργατῶν καί ἀγροτῶν, τῶν ὁποίων ἡ καθημερινή ἐργασία στήν παραγωγή παρουσιάζει πολλά γνωρίσματα τῆς δημιουργικῆς, πνευματικῆς ἐργασίας.

Φυσικά, ὁρισμένα ἐπαγγέλματα ἀπαιτοῦν πολλές σπουδές, μεγάλη μόρφωση. Ὅμως ἡ ἀνώτερη μόρφωση στό σοσιαλισμό παύει τελείως νά ἀποτελεῖ κοινωνικό προνόμιο. Ἡ κοινωνία ἀγρυπνεῖ γιά νά μή γίνουν κοινωνικά προνόμια καί τά διατηρούμενα ἀκόμα πλεονεκτήματα, τά ὁποῖα συνίστα-

ται σέ πιό πολιτισμένο οἰκιακό περιβάλλον, σέ μεγαλύτερες ἀνέσεις, σέ καλύτερους ὑλικούς δρους γιά σπουδές κτλ. Γι' αὐτό στά ἀνώτερα ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα γίνονται δεκτοί κατά προτεραιότητα δσοι προέρχονται ἀπό τήν παραγωγή, καθορίζονται ὑποτροφίες γιά τούς φοιτητές πού δέν ἔχουν μεγάλη οἰκονομική ἄνεση, ἀναπτύσσεται πλατιά ἡ νυκτερινή καί ἡ μέ ἀλληλογραφία μόρφωση κτλ.

Ἡ πλήρη ἰσοτιμία, ἡ βαθμιαία ἐξάλειψη τῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν τάξεων, ἡ κοινωνική δικαιοσύνη ἀποτελοῦν τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῶν ταξικῶν σχέσεων στό σοσιαλισμό καί βοηθοῦν στήν ἐνίσχυση τῆς ἑνότητας τῆς κοινωνίας.

Ἀπό τή στιγμή πού δλες οἱ τάξεις καί τά στρώματα ἀποτελοῦνται ἀπό ἐργαζόμενους, καί συνδέονται μέ ἰδιοκτησία ἴδιου τύπου, τή σοσιαλιστική ἰδιοκτησία, οἱ μεταξύ τους σχέσεις εἶναι ἀπαλλαγμένες τελείως ἀπό κάθε στοιχεῖο ἀνταγωνισμοῦ. Στά βασικά καί κύρια προβλήματα τά συμφέροντά τους συμπίπτουν. Οἱ ἐργάτες, οἱ ἀγρότες, οἱ διανοούμενοι ἐνδιαφέρονται ἐξ ἴσου, ἰδιαίτερα, γιά τήν ἄνοδο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, τήν ἐνίσχυση τῶν βάσεων τοῦ σοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος, τήν ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας καί τῆς κουλτούρας.

Ἔτσι στό σοσιαλισμό ὁ αἰώνιος ἀγώνας τῶν τάξεων παραχωρεῖ τή θέση του στήν ἀλληλεγγύη καί στήν ἑνότητά τους, πού ἀπορρέουν ἀπό τήν κοινότητα σκοπῶν, ἰδεολογίας καί ἠθικῆς. Μέ τήν κατάργηση τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων καί τό σοσιαλιστικό μετασχηματισμό δλων τῶν μικροαστικῶν τάξεων μπαίνουν οἱ σταθερές βάσεις γιά τήν ἰδεολογική καί πολιτική ἑνότητα τῆς κοινωνίας.

Ἡ μετατροπή τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σέ παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος

Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἀφοῦ ἐξασφαλίσει τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, παθαίνει καί ἡ ἴδια σοβαρές ἀλλαγές.

Ὅπως εἴπαμε στό 1ο κεφάλαιο, ἡ ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἔχει ἀποφασιστική σημασία τόσο γιά τή θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, δσο καί γιά τήν πρακτική τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Μάρξ, ὁ Ἔνγκελς

καί ὁ Λένιν ἔδειξαν καθαρά ὅτι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀναγκαιότητας τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι τό πρῶτο καί τό βασικό πού ξεχωρίζει τούς πραγματικούς ἐπαναστάτες-μαρξιστές ἀπό τούς φανερούς καί κρυφούς ὑπερασπιστές τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ταυτόχρονα, οἱ κλασικοί τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ ποτέ δέ θεώρησαν τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σάν αὐτοσκοπό. Τήν ἔβλεπαν μόνο σάν τό ἀναγκαῖο μέσο γιά τήν συντριβή τῆς ἀντίστασης τῶν γκρεμισμένων ἀπό τήν ἐξουσία τάξεων καί γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε ὅτι σκοπός τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου εἶναι νά «οἰκοδομήσει τό σοσιαλισμό». Μιλοῦσε γιά τήν «περίοδο τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, πού εἶναι ἡ περίοδος τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό»*.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Μάρξ, διατυπώνοντας τήν ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου στήν «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα», μιλάει γιά περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. «Μεταξύ τῆς καπιταλιστικῆς καί τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας,—ὑποδείχνει,—παρεμβάλλεται ἡ περίοδος τῆς ἐπαναστατικῆς μετατροπῆς τῆς πρώτης στή δεύτερη. Στήν περίοδο αὐτή ἀντιστοιχεῖ καί μιά πολιτική μεταβατική περίοδος, καί τό κράτος αὐτῆς τῆς περιόδου δέν μπορεῖ νά εἶναι τίποτα ἄλλο, ἐκτός ἀπό τήν ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου»**.

Ὡστόσο, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ χρησιμοποιοῦσαν συχνά τήν ἔννοια «κομμουνισμός» γιά νά χαρακτηρίσουν καί τήν πρώτη φάση του, τό σοσιαλισμό. «Αὐτό πού συνήθως ὀνομάζουν σοσιαλισμό, — ἐξηγοῦσε ὁ Λένιν, — ὁ Μάρξ τό ὀνόμαζε "πρώτη" ἤ κατώτερη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Ἐφόσον τά μέσα παραγωγῆς γίνονται κοινή ἰδιοκτησία, ἡ λέξη "κομμουνισμός" μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καί ἐδῶ, μέ τόν ὅρο νά μήν ξεχνᾶμε ὅτι δέν εἶναι ὁλοκληρωμένος κομμουνισμός»***.

Ἔτσι, ἡ μαρξιστική-λενινιστική θεωρία εἶχε πάντα

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 358.

** Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 19ος, 1961, σελ. 27.

*** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος σελ. 442.

σάν ἀφετηρία ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἔχει ἱστορικά παροδικό χαρακτήρα καί χρειάζεται μόνο γιά τήν περίοδο τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό. Ὅμως στά ζητήματα τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖον θά συντελεστεῖ ὁ μετασχηματισμός τοῦ κράτους μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, τοῦ χαρακτήρα καί τῶν λειτουργιῶν τοῦ τότε σοσιαλιστικοῦ κράτους — σέ ὅλα αὐτά τά σοβαρά ζητήματα ἡ θεωρητική σκέψη μπόρεσε νά δόσει ἀπάντηση μόνο ἀργότερα, μέ βάση τή γενίκευση τῆς ἀντίστοιχης ἱστορικῆς πείρας.

Τήν ἀπάντηση τήν ἔδοσε τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο, τό πρόγραμμα τοῦ κόμματος, μέ τήν καθοδήγηση τοῦ ὁποίου γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία οἰκοδομήθηκε ὁ σοσιαλισμός. Τό ΚΚΣΕ, στηριζόμενο στήν πλούσια ἱστορική πείρα του, διατύπωσε τή νέα, τή σοβαρή, ἀπό ἄποψη ἀρχῶν, θέση τῆς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου παύει νά εἶναι ἀναγκαία πρίν ἀκόμα ἐξαφανιστεῖ τό κράτος. «Ἀφοῦ ἐξασφάλισε τήν πλήρη καί ὁριστική νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ — τῆς πρώτης φάσης τοῦ κομμουνισμοῦ — καί τό πέρασμα τῆς κοινωνίας στήν ἀναπτυγμένη οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, — λέει τό πρόγραμμα, — ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ἐκπλήρωσε τήν ἱστορική της ἀποστολή καί, ἀπό τήν ἄποψη τῶν καθηκόντων τῆς ἐσωτερικῆς ἀνάπτυξης, ἔπαψε νά εἶναι ἀναγκαία στήν ΕΣΣΔ. Τό κράτος, τό ὁποῖο ἐμφανίστηκε σάν κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, μετατράπηκε στό νέο, τό σύγχρονο στάδιο, σέ παλλαϊκό κράτος, σέ ὄργανο ἔκφρασης τῶν συμφερόντων καί τῆς θέλησης ὅλου τοῦ λαοῦ»*.

Τό προλεταριάτο εἶναι ἡ μοναδική στήν ἱστορία τάξη, πού δέν ἐπιδιώκει νά διαιωνίσει τή δικτατορία της. Μόλις νικήσει καί σταθεροποιηθεῖ ὁ σοσιαλισμός, ἐξαφανίζεται ἡ ἀ-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 100-101. (Στό ἀπόσπασμα πού παρατίθεται οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τῶν συντακτῶν αὐτοῦ τοῦ ἐγχειριδίου).

ναγκαιότητα τῆς δικτατορίας μιᾶς μόνον τάξης καί ἡ ἐργατική τάξη παραιτεῖται ἀπό αὐτήν ἐθελοντικά, μέ πρωτοβουλία της.

Μέσα σέ αὐτές τίς συνθῆκες, τό κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου μετασχηματίζεται σέ παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος. Τό κράτος παύει νά εἶναι ταξικό, μέ τήν ἔννοια ὅτι γίνεται ἐκφραστής τῆς θέλησης καί τῶν συμφερόντων ὅλου τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ κράτους αὐτοῦ εἶναι ἕνα νέο φαινόμενο στήν ἱστορία τῶν κρατῶν: τό κράτος χάνει τόν μέχρι τώρα σύμφυτο χαρακτήρα του, σάν ὄργανο ταξικῆς καταπίεσης. Δηλαδή, ἐξαφανίζεται ἀκριβῶς ἡ λειτουργία τοῦ κράτους, πού στή διάρκεια ὅλης τῆς ἱστορίας του ἦταν ἡ κύρια λειτουργία του καί ἀποτελοῦσε τήν οὐσία του.

Τό γεγονός ὅτι ὁλοκληρώθηκε ἡ ἱστορική ἀποστολή τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, σημαίνει μήπως ὅτι ἡ ἐργατική τάξη παύει νά εἶναι καθοδηγητική δύναμη τῆς κοινωνίας; Ὄχι, ἡ ἐργατική τάξη διατηρεῖ τό ρόλο της αὐτόν καί στό μέλλον. Ἡ καθοδηγητική της θέση δέ στηρίζεται σέ τίποτα ἀποκλειστικά δικαιώματα, πού τά ἀπόκτησε καί τά διατηρεῖ σέ βάρος τῶν ἄλλων τάξεων καί στρωμάτων, ἀλλά στό μεγάλο ἠθικό καί πολιτικό της κύρος. Ἡ καθοδήγητική της θέση στήν κοινωνία καθορίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ τάξη, πού ἔπαιξε τόν ἀποφασιστικό ρόλο στήν ἐπανάσταση, συνδέεται ἀπό κάθε πλευρά τῆς ζωῆς της μέ τήν πιό πρωτοπόρα μορφή τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, μέ τή σοσιαλιστική βιομηχανία. Ἐπίσης, εἶναι ὁ πιό συνεπής φορέας τῶν κομμουνιστικῶν ἰδανικῶν. Μέσα στό ἐργατικό περιβάλλον εἶναι ἀσυγκρίτως λιγότερα τά ὑπολείμματα τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτομικοῦ ἰδιοκτήτη, πού ἀκόμα χαρακτηρίζει ἕνα μέρος τῆς ἀγροτιᾶς, καί τοῦ ἀτομικισμοῦ, πού διατηρεῖται σέ μερικούς διανοούμενους. Στό περιβάλλον τῶν ἐργατῶν πιό βαθιά ἀπό κάθε τι ἄλλο ἔχουν ριζώσει οἱ παραδόσεις τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλληλοβοήθειας καί τῆς συντροφικῆς ἀλληλεγγύης.

Ὅλα αὐτά τά προτερήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης τήν κάνουν νά εἶναι ἡ δύναμη πού συνεχίζει νά δδηγεῖ τήν κοινωνία πρός τά ἐμπρός καί στό σοσιαλισμό, καί στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. «Τήν ἐκπλήρωση τοῦ ρόλου της σάν καθοδηγητής τῆς κοινωνίας, — λέγεται στό Πρό-

γραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, — ἡ ἐργατική τάξη θά τήν ὁλοκληρώσει μέ τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅταν θά ἐξαφανιστοῦν οἱ τάξεις»*.

Φυσικά, στήν κοινωνία πού ἀποτελεῖται πιά μόνο ἀπό ἐργαζόμενες τάξεις, οἱ ὁποῖες ἀπασχολοῦνται στή σοσιαλιστική παραγωγή καί εἶναι ἑνωμένες κοινωνικά, πολιτικά καί ἰδεολογικά, ἡ ἐργατική τάξη πραγματοποιεῖ τήν καθοδήγησή της μέ διαφορετικές μεθόδους καί μέ ἄλλες μορφές ἀπ' ὅ,τι στά προηγούμενα στάδια.

Μέ ποιό συγκεκριμένο τρόπο ἐκφράζεται ἡ μετατροπή τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σέ παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος;

Πρίν ἀπ' ὅλα, ἐκφράζεται μέ τό γεγονός ὅτι ἡ προλεταριακή δημοκρατία, πού διαμορφώθηκε στή μεταβατική περίοδο, μετατρέπεται σέ παλλαϊκή σοσιαλιστική δημοκρατία. Τά χαρακτηριστικά τῆς δημοκρατίας αὐτῆς ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου τά ἔχει μέσα της ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἐμφάνισής της. Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ὁ σοσιαλισμός, τά χαρακτηριστικά αὐτά ἐνισχύονται καί, μετά τήν πλήρη νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, γίνονται καθοριστικά. Ὅπως θά δείξουμε πιό κάτω, αὐτό βρίσκει τήν ἔκφρασή του στήν παραπέρα διεύρυνση ὅλων τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καί δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Καθιερώνεται ἡ ἰσότητα τῶν τάξεων στήν διεύθυνση τοῦ κράτους, στό σχηματισμό τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας, σέ ὅλη τήν πολιτική ζωή. Καταργοῦνται ὅλοι οἱ κοινωνικοί καί πολιτικοί περιορισμοί, πού εἶχαν ἐπιβληθεῖ γιά τήν προστασία τῶν κατακτήσεων τῶν ἐργαζομένων στή μεταβατική περίοδο.

Σέ συνέχεια, ἐκφράζεται στό γεγονός ὅτι ἀλλάζουν τό ἀντικειμενικό περιεχόμενο, ἡ κλίμακα καί οἱ μορφές ἄσκησης τῆς λειτουργίας τοῦ καταναγκασμοῦ, πού τό κράτος συνεχίζει νά ἀσκεῖ. Ὁ καταναγκασμός δέ χρησιμοποιεῖται τώρα ἐναντίον τάξεων ἤ κοινωνικῶν ὁμάδων, ἀλλά κατά τῶν ξεχωριστῶν προσώπων, πού παραβιάζουν τούς νόμους τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Σέ συνδυασμό μ' αὐτό ἡ σφαίρα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διοικητικῶν - καταναγκαστικῶν μέτρων περιορίζεται ἀπότομα καί τά μέτρα αὐτά ὅλο καί περισσότερο

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις Μόσχα 1961, σελ. 101.

ἀντικαθίστανται μέ τίς μεθόδους τῆς πειθοῦς καί τῆς διαπαιδαγώγησης, μέ προληπτικές μεθόδους.

Ὅπως εἶναι φανερό οἱ τέτοιου εἴδους μετασχηματισμοί δέ γίνονται μονομιᾶς, ἀλλά στή διάρκεια λίγο-πολύ μεγάλης χρονικῆς περιόδου. Στήν ΕΣΣΔ, ἡ πορεία αὐτή, πού ἐπιβραδύνθηκε ἐξαιτίας τοῦ πολέμου καί τῶν συνθηκῶν τῆς προσωπολατρείας, ἐπιταχύνθηκε τήν τελευταία περίοδο, πού ἡ σοβιετική κοινωνία ἀναπτύσσει πλατιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἴσως προκύψει τό ἐρώτημα: ἄν τό κράτος ἔπαψε νά εἶναι ὄργανο ταξικῆς κυριαρχίας, πράγμα γιά τό ὁποῖο ἄλλωστε εἶχε δημιουργηθεῖ, τότε γιατί παραμένει στό σοσιαλισμό; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι ἀκόμα δέν ἐξαντλήθηκαν τά προβλήματα τά ὁποῖα ἡ κοινωνία μπορεῖ νά λύσει μόνο μέ τήν βοήθεια τοῦ κράτους.

Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δέν μπορεῖ, γιά μιά σειρά λόγους, νά μήν ἔχει κράτος.

Πρῶτο, γιατί μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ τό κράτος παραμένει γιά μεγάλη ἀκόμα χρονική περίοδο ἡ πιό κατάλληλη καί ἡ πιό ὀρθολογική μορφή κοινωνικῆς καθοδήγησης τῆς οἰκονομίας, τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καί τῆς πολιτιστικῆς οἰκοδόμησης. Ἡ σκοπιμότητα αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς μορφῆς καθορίζεται ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς, τῆς κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ἀνάπτυξης τῆς κοινωνίας.

Δεύτερο, γιατί στό σοσιαλισμό διατηρεῖται ἀκόμα μιά ὁρισμένη ἀνισότητα στήν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, παραμένουν οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτομικοῦ ἰδιοκτήτη καί ἄλλες ἐπιβιώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ στή συνείδηση ἑνός μέρους τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Μέσα στίς συνθῆκες αὐτές εἶναι ἀπαραίτητος ἕνας εἰδικός μηχανισμός γιά νά ἐλέγχει τό μέτρο τῆς ἐργασίας καί τῆς κατανάλωσης, νά προστατεύει τήν κοινωνική καί τήν προσωπική ἰδιοκτησία καί νά καταστέλει τίς ἐπικίνδυνες γιά τό σοσιαλιστικό σύστημα ἀντικοινωνικές πράξεις.

Τρίτο, τό κράτος διατηρεῖται καί γιά ἐξωτερικούς λόγους. Ἐφόσον ὁ σοσιαλισμός δέν ἔχει νικήσει σέ παγκόσμια κλίμακα, παραμένει ἀκόμα ὁ κίνδυνος τῆς ἐπίθεσης ἀπό τήν πλευρά τῶν ἰμπεριαλιστικῶν κρατῶν, καί συνεπῶς καί ἡ ἀναγκαιότητα τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καί τῶν ἄλλων κρατικῶν ὀργάνων πού καλοῦνται νά ἐξασφαλίζουν τήν ἄμυνα τῆς χώρας καί νά ἀγωνίζονται κατά τῶν κατασκόπων, τῶν σαμπο-

τέρ καί τῶν ἄλλων ὑπονομευτικῶν στοιχείων πού στέλνουν οἱ ἱμπεριαλιστές.

Τά καθήκοντα καί οἱ λειτουργίες τοῦ κράτους, πού ἀντικαθιστᾶ τό κράτος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ὑφίστανται ἀλλαγές.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, αὐξάνει σημαντικά ὁ οἰκονομικός ρόλος τοῦ κράτους, οἱ διαστάσεις τῆς δραστηριότητάς του γιά τήν καθοδήγηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἄν στίς συνθῆκες τῆς οἰκονομίας τῆς μεταβατικῆς περιόδου μέ τούς πολλούς τομεῖς της, τό κράτος δέν μποροῦσε νά ἐλέγχει, νά προγραμματίζει καί νά καθοδηγεῖ ἀπ' εὐθείας ὅλους τούς τομεῖς καί τούς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, στό σοσιαλισμό τό κράτος συγκεντρώνει πραγματικά στά χέρια του ὅλα τά νήματα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας. Ἡ ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς — ἡ καθοδήγηση τῆς οἰκονομίας — γίνεται ἡ κύρια λειτουργία του.

Στίς συνθῆκες τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀναπτύσσεται πλατιά καί ἡ πολιτιστική-διαπαιδαγωγητική λειτουργία τοῦ κράτους, ἡ δραστηριότητά του γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ πολιτισμοῦ: τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας, γιά τήν ἄνοδο τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ καί γιά τήν κομμουνιστική του διαπαιδαγώγηση.

Στή δραστηριότητα τοῦ κράτους μεγάλο ρόλο παίζει καί ἡ λειτουργία τῆς προστασίας τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας, πού εἶναι ἡ βάση τῶν βάσεων τοῦ νέου συστήματος.

Στό σοσιαλισμό σοβαρή σημασία ἐξακολουθεῖ νά ἔχει ἡ δραστηριότητα τοῦ κράτους, πού συνδέεται μέ τήν περιφρούρηση τῆς δημόσιας τάξης, τῶν δικαιωμάτων, τῶν συμφερόντων καί τῆς προσωπικῆς ἰδιοκτησίας τῶν πολιτῶν.

Ἔτσι, μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ τό κράτος εἶναι πρίν ἀπ' ὅλα ὁ ὀργανωτής τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς οἰκοδόμησης, ὁ ὁποῖος κατευθύνει τή δημιουργική δραστηριότητα τῶν ἐργαζομένων μαζῶν.

Παράλληλα, ἐφόσον ὑπάρχει τό καπιταλιστικό σύστημα καί δέν ἐξαφανίστηκε ὁ κίνδυνος μιᾶς στρατιωτικῆς ἐπίθεσης, διατηρεῖται ἐξ ὁλοκλήρου ἡ λειτουργία

τῆς ἀμυνας τῆς χώρας ἀπό ἐξωτερική ἐπίθεση. Τό σοσιαλιστικό κράτος εἶναι ἀναγκασμένο νά ἐνισχύει τίς ἔνοπλες δυνάμεις του, τό στρατό, τό ναυτικό, τίς ὑπηρεσίες πληροφοριῶν καί ἀντικατασκοπείας γιά νά προστατεύει μέ ἐπιτυχία τίς κατακτήσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὡστόσο, ἡ δραστηριότητά του στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς δέν περιορίζεται μόνο στή λειτουργία τῆς στρατιωτικῆς ἄμυνας. Συμπεριλαμβάνει τίς οἰκονομικές, πολιτιστικές καί πολιτικές σχέσεις μέ τά ξένα κράτη καί βάζει σάν σκοπό της νά ἐξασφαλίσει τήν εἰρηνική συνύπαρξη τῶν χωρῶν μέ διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά συστήματα, νά σταθεροποιήσει τήν εἰρήνη μεταξύ τῶν λαῶν. Μέ τό σχηματισμό τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἐμφανίζεται καί ἕνα νέο καθῆκον στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς: τό δυνάμωμα τῆς ἀκατάλυτης φιλίας, τῆς συνεργασίας καί τῆς ἀλληλοβοήθειας τῶν ἀδελφικῶν χωρῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ τελειοποίηση τῶν μεθόδων τῆς κρατικῆς καθοδήγησης ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα καθήκοντα τῆς περιόδου μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀπό τήν ἐπιτυχῆ ἐκπλήρωσή του ἐξαρτιοῦνται σέ μεγάλο βαθμό καί οἱ ρυθμοί τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί οἱ ἐπιτεύξεις στόν κοινωνικό, τόν πολιτιστικό καί στούς ἄλλους τομεῖς. Ἡ ἐπεξεργασία σωστῶν μεθόδων καί μορφῶν κρατικῆς δράσης, πού νά ἀντιστοιχοῦν στή νέα ταξική διάρθρωση καί στό νέο τύπο οἰκονομίας, δέν εἶναι εὔκολο πράγμα. Στό σημεῖο αὐτό ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δέν εἶναι προφυλαγμένη ἀπό τά λάθη. Γι' αὐτό καί τό κομμουνιστικό κόμμα δίνει συνεχῶς ἰδιαίτερη προσοχή στά ζητήματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κράτους.

Ἡ τελειοποίηση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους ἀπαιτεῖ ἀποφασιστική καταπολέμηση τῆς γραφειοκρατίας, τῆς ὁποίας οἱ ἐκδηλώσεις μέσα στίς συνθῆκες τοῦ νικηφόρου σοσιαλισμοῦ εἶναι πολύ περισσότερο ἀπαράδεκτες ἀπ' ὅ,τι στή μεταβατική περίοδο. Καί πραγματικά, τώρα τό κράτος χειρίζεται ἀσύγκριτα μεγαλύτερο ὄγκο ζητημάτων. Τό σοσιαλιστικό κράτος καθοδηγεῖ ὅλη τή βιομηχανία, τήν ἀγροτική παραγωγή, τό ἐμπόριο. Κατευθύνει τή δράση τῶν περισσοτέρων ἱδρυμάτων, πού ἐξυπηρετοῦν τίς καθημερινές ἀνάγκες τῶν πολιτῶν (δημόσια ὑγεία, κοινωνικές ἀσφαλίσεις, παιδεία κτλ.). Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες ἡ γραφειοκρατία μπορεῖ νά προξενήσει στήν κοινωνία μεγάλη ζημιά, τόσο οἰκονομική, ὅσο καί πολι-

τική. Τό κόμμα, παίρνοντας αὐτό ὑπόψη του, ὀργανώνει συνεπῆ ἀγώνα κατά τῆς γραφειοκρατίας καί γιά τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ μέ τίς ἐργαζόμενες μάζες, ἀναπτύσσει καί δυναμώνει τή σοσιαλιστική δημοκρατία.

Ἡ διεύρυνση τῶν πολιτικῶν καί τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων

Γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία ὁ σοσιαλισμός δημιουργεῖ τίς οἰκονομικές, κοινωνικές καί πολιτικές προϋποθέσεις γιά μιά πραγματικά παλλαϊκή δημοκρατία.

Μόνο ὁ σοσιαλισμός δημιουργεῖ τέτοια ἑνότητα συμφερόντων ὅλων τῶν στρωμάτων τῆς κοινωνίας, πού ὁποιοδήποτε κρατικό ζήτημα μπορεῖ νά λυθεῖ δημοκρατικά, χωρίς καμιά ταξική βία.

Μόνο στό σοσιαλισμό πετυχαίνεται ἡ ἀληθινή πολιτική ἰσότητα τῶν πολιτῶν, καί ἡ ἐπίτευξή της εἶναι ἐξασφαλισμένη ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι πραγματικά ἴσοι ἀπέναντι στά μέσα παραγωγῆς καί ἔτσι ἔχουν ἴσα δικαιώματα νά συμμετέχουν κυριαρχικά στήν ἐπεξεργασία τῶν ἀποφάσεων πού ἀφοροῦν ὅλη τήν κοινωνία.

Στό σοσιαλισμό τά μέλη τῆς κοινωνίας δέν ἔχουν μόνο τυπικά δικαιώματα καί ἐλευθερίες, ἀλλά καί τήν πρακτική δυνατότητα νά τά ἀπολαύσουν. Καί δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι τά σοσιαλιστικά συντάγματα, διακηρύσσοντας τίς βασικές ἐλευθερίες: τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τῶν συνελεύσεων, τῶν διαδηλώσεων κτλ., ἐπιμένουν ἰδιαίτερα στίς ἐγγυήσεις πού ἐξασφαλίζουν στήν πράξη τή δυνατότητα τῆς ἀπόλαυσης αὐτῶν τῶν ἐλευθεριῶν, καί προβλέπουν τή μεταβίβαση στά χέρια τῶν ἐργαζομένων ὅλων τῶν ἀποθεμάτων χαρτιοῦ, τῶν τυπογραφείων, τῶν αἰθουσῶν κτλ.

Φυσικά, καί στό σοσιαλισμό δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά ἀπεριόριστη ἐλευθερία τῆς προσωπικότητας. Ἡ ἀπεριόριστη ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου δέ θά ἦταν ἐλευθερία, ἀλλά αὐθαιρεσία, γιατί θά ἔθιγε τά συμφέροντα ἄλλων ἀνθρώπων καί ὅλης τῆς κοινωνίας. Τό σοσιαλιστικό κράτος, ἐνῶ παραχωρεῖ τίς πιό πλατειές ἐλευθερίες στόν ἄνθρωπο, ταυτόχρονα ἀπαγορεύει κάθε δραστηριότητα πού ζημιώνει τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Τιμωρεῖ, π.χ., τή διάδοση ρατσιστικῶν καί φασιστικῶν ἀντιλήψεων, τή φιλοπόλεμη προπαγάνδα. Σέ ἀν-

τίθεση ἀπό τό ἀστικό, τό σοσιαλιστικό κράτος δέν ἐπιτρέπει τήν κυκλοφορία φίλμ, περιοδικῶν καί βιβλίων πού διαφθείρουν τή νεολαία καί ἐξυμνοῦν τόν ἀμοραλισμό, τή σκληρότητα καί τή βία. Οἱ περιορισμοί αὐτοί ἀνταποκρίνονται ἀπολύτως στά συμφέροντα τοῦ λαοῦ καί γι' αὐτό δέν ὑπονομεύουν, ἀλλά, ἀντίθετα, ἐνισχύουν τό δημοκρατισμό τοῦ νέου συστήματος.

Ἔτσι ἡ σοσιαλιστική δημοκρατία διαφέρει οὐσιαστικά ἀπό τήν ἀπεριόριστη «ἐλευθερία» γιά τήν ὁποίαν φλυαροῦν οἱ ἀναρχικοί. Ἄλλωστε τέτοια «ἐλευθερία» μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνο στά φουρτουνιασμένα κεφάλια τους καί ὄχι στήν κοινωνία. Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τή σοσιαλιστική δημοκρατία, δέν εἶναι ἀκυβέρνητο σκάφος, ἀλλά καθοδηγούμενη δημοκρατία, καθοδηγούμενη ἀπό τό κόμμα καί τό κράτος πρός τό συμφέρον τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Αὐτό οἱ κομμουνιστές δέν τό κρύβουν, ἀλλά τό λένε ἀνοιχτά καί χωρίς περιστροφές.

Τό γεγονός αὐτό κάνει τούς ρεβιζιονιστές νά γίνονται ἐκτός ἑαυτοῦ. Ἀναμασοῦν συνεχῶς ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ κάθε περιορισμό, μέ κάθε καθοδήγηση, καί ἀπαιτοῦν τήν ἀντικατάσταση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας μέ τήν «ἀπεριόριστη» δημοκρατία ἤ ὅπως λένε, μέ τήν «ὁλοκληρωμένη» δημοκρατία. Πίσω ἀπό τά στομφώδη λόγια τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν τῶν ἀπόψεων κρύβεται ἡ σαφής πολιτική ἐπιδίωξη νά σπρώξουν τό σοσιαλισμό πρός τά πίσω, πρός τήν ἀστική δημοκρατία, καί συνεπῶς, ὄχι πρός καμιά ἀπεριόριστη δημοκρατία, ἀλλά πρός τή δημοκρατία πού καθοδηγεῖται ἀπό τήν ἀστική τάξη καί εἰσάγει διάφορους περιορισμούς οἱ ὁποῖοι ἀνταποκρίνονται στά συμφέροντα τῶν καπιταλιστῶν.

Ἕνας ἄλλος σκοπός τῶν ρεβιζιονιστῶν εἶναι ἡ ὑπονόμευση τῆς καθοδήγησης τῆς κοινωνίας ἀπό τό κόμμα, πράγμα πού δέ θά ὁδηγοῦσε στήν ἀνάπτυξη, ἀλλά στόν περιορισμό τῆς δημοκρατίας. Καί αὐτό γιατί τό κόμμα μέ τή δραστηριότητά του ἐνσαρκώνει τή θέληση τῶν μαζῶν καί εἶναι ἡ πιό δημοκρατική ὀργάνωση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ἡ καθοδήγησή του ἀποτελεῖ πλήρη ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν τῆς ἀληθινῆς λαϊκῆς κυριαρχίας.

Τά μαρξιστικά-λενινιστικά κόμματα, ἀπορρίπτοντας τίς θεωρίες τῶν ρεβιζιονιστῶν καί πολύ περισσότερο τίς

συνταγές τους γιά τόν «ἐκδημοκρατισμό», θεωροῦν σπουδαιότατο καθῆκον τους τή συνεπῆ ἀνάπτυξη καί διεύρυνση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Ὅμως, σέ ἀντίθεση μέ τούς ρεβιζιονιστές, πιστεύουν ὅτι γιά νά ἐπιτευχθεῖ αὐτό δέ χρειάζεται νά δανειστοῦμε τούς θεσμούς καί τίς ἀρχές τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, ἀλλά νά τελειοποιοῦμε τή σοσιαλιστική δημοκρατία, δηλαδή νά προσελκύουμε τίς μάζες στή διεύθυνση τοῦ κόμματος, νά ἀναπτύσσουμε τολμηρά τή δημιουργική δραστηριότητα καί πρωτοβουλία τους σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, νά ἐνισχύουμε ὅλες τίς μορφές λαϊκοῦ ἐλέγχου τῆς δραστηριότητας τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Στή σφαίρα αὐτή τό κόμμα ἔχει νά ἐκπληρώσει μεγάλα καθήκοντα, γιατί ἡ ἀληθινά σοσιαλιστική δημοκρατία δέν ἐμφανίζεται μόνη της σέ ἀμετάβλητη, δοσμένη μιά γιά πάντα μορφή, ἀλλά ἀναπτύσσεται στό βαθμό πού ὁ σοσιαλισμός συσσωρεύει δυνάμεις. Πρόκειται γιά μιά πορεία πού ἀπαιτεῖ συνεχῆ προσπάθεια καί προσοχή ἀπό τήν πλευρά τῆς κοινωνίας, τοῦ κράτους καί τοῦ κόμματος, πού ἀπαιτεῖ ἀγώνα κατά τῶν ἐσφαλμένων ἀπόψεων, κατά τῆς διοικητικῆς γραφειοκρατικῆς ψώρας, κατά τῆς δυσπιστίας στήν ἀντίληψη καί στίς δυνάμεις τῶν πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Γιατί τό κόμμα δίνει τόσο μεγάλη σημασία στήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας;

Γιατί ἡ πιό πλατειά, ἡ πιό ἀνώτερη στήν ἱστορία δημοκρατία, ὄχι μόνο εἶναι δυνατή, ἀλλά καί ἀναγκαία στό σοσιαλισμό. Στίς συνθῆκες τοῦ σοσιαλισμοῦ ἡ δημοκρατία δέν εἶναι, ὅπως στόν καπιταλισμό, μιά παραχώρηση πού οἱ μάζες ἔχουν ἀποσπάσει ἀπό τούς ἡγετικούς κύκλους, ἀλλά νόμος τῆς ζωῆς πού ἐξασφαλίζει τήν δμαλή καί γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας. Ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι «ὁ νικηφόρος σοσιαλισμός πρέπει ὁπωσδήποτε νά ἐφαρμόσει στήν πράξη τήν πλήρη δημοκρατία...»*. Ὁ σοσιαλισμός καί ἡ δημοκρατία εἶναι δυό πράγματα ἀξεχώριστα.

Ἡ πλατειά δημοκρατία δίνει σέ κάθε μέλος τῆς κοινωνίας τή δυνατότητα νά αἰσθάνεται σάν κυρίαρχο μέλος της. Ἀνεβάζει τή δημιουργική πρωτοβουλία τῶν πλατειῶν μαζῶν, χωρίς τήν ὁποία ὁ σοσιαλισμός δέν μπορεῖ νά κάνει

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 22ος, σελ. 132.

οὔτε βῆμα. Ἐνθαρρύνει τά ταλέντα καί τίς ἱκανότητες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, βοηθάει στή γρήγορη ἀνάδειξη νέων προικισμένων καθοδηγητῶν καί προσελκύει τούς ἐργαζόμενους στήν κρατική δραστηριότητα, ἐξασφαλίζοντας τήν ἐνεργό καί ἄμεση συμμετοχή τους στή διαχείριση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων. Παραδείγματος χάρη, ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ τῆς ΕΣΣΔ, πού ἐκλέχτηκαν τό 1962, τά 45% εἶναι ἐργάτες καί κολχόζνικοι πού ἀποσχολοῦνται ἄμεσα στήν παραγωγή. Ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῶν Σοβιέτ τῶν πόλεων τά 39,4% εἶναι ἐργάτες πού δουλεύουν στήν παραγωγή, καί στά Σοβιέτ τῆς ὑπαίθρου, τά 58,8% τῶν ἀντιπροσώπων εἶναι κολχόζνικοι. Τό 1959 στά τοπικά Σοβιέτ ἐκλέχτηκαν συνολικά γύρω στίς 340 χιλ. ἐργάτες καί σχεδόν 780 χιλ. κολχόζνικοι.

Γιά σύγκριση ὑπενθυμίζουμε ὅτι στό Κογκρέσσο τῶν ΗΠΑ οἱ τραπεζίτες καί οἱ βιομήχανοι ἀποτελοῦν τό 30% τῆς Γερουσίας καί τό 34% τῆς Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Τό 21% τῶν γερουσιαστῶν εἶναι μεγάλοι γαιοκτήμονες. Τίς ὑπόλοιπες ἕδρες τίς κατέχουν ὑπάλληλοι τῶν μεγάλων μονοπωλίων καί ἐπαγγελματίες πολιτικοί, γνωστοί σάν πιστοί ὑπηρέτες τοῦ καπιταλισμοῦ. Πολύ σωστά λέει μιά ἀμερικανική παροιμία: «Ἄλλοι εἶναι γερουσιαστές γιατί εἶναι πλούσιοι καί ἄλλοι εἶναι πλούσιοι γιατί εἶναι γερουσιαστές».

Σύμφωνα μέ τά συντάγματα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ὅλα τά ὑπεύθυνα πρόσωπα, ὅλα τά ὄργανα τοῦ κράτους ἐκλέγονται, λογοδοτοῦν καί μπορεῖ νά ἀνακληθοῦν. Οἱ ἐκλογεῖς ἔχουν τό δικαίωμα νά ἀνακαλέσουν πρίν ἀπό τή λήξη τῆς θητείας του τόν ἀντιπρόσωπο πού δέ δικαίωσε τήν ἐμπιστοσύνη τους. Οἱ κοινωνικές ὀργανώσεις τῶν ἐργαζομένων ἐλέγχουν ὅλο καί πιό πλατιά τή δράση τῶν ἐκτελεστικῶν ὀργάνων καί συμμετέχουν ἐνεργά σ' αὐτήν καί οἱ ἴδιες.

Τά κρατικά ὄργανα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν περιβάλλονται ἀπό ἕνα ἀκτίφ στελεχῶν, πού ἐργάζονται στά ἐργοστάσια, στά κολχόζ, στά πολιτιστικά καί μορφωτικά ἱδρύματα. Στήν ΕΣΣΔ γύρω στά 14--15 ἑκατ. ἄτομα συμμετέχουν σάν προπαγανδιστές καί ὀργανωτές στίς προεκλογικές ἐκστρατεῖες κατά τίς ἐκλογές τῶν Σοβιέτ. Ἑκατομμύρια ἄνθρωποι δουλεύουν στίς μόνιμες ἤ προσωρινές ἐπιτροπές τῶν τοπικῶν Σοβιέτ, εἶναι κοινωνικοί ἐπιστρούκτορες καί ἐπιθεωρητές, μέλη τῶν ἐπιτροπῶν βοηθείας, πού ἐκλέγονται στίς ἐπιχειρήσεις, στά ἱδρύματα, στίς πολυκατοικίες, ἤ καί μέλη τῶν δικάδων λαϊ-

κοῦ ἐλέγχου, οἱ ὁποῖες συγκροτοῦνται ἀπό τίς κοινωνικές ὀργανώσεις. Αὐτή ἡ τεράστια στρατιά τῶν ἀνθρώπων συμμετέχει στήν κρατική δουλειά καί ἔτσι σπουδάζει σέ ἕνα μεγάλο πολιτικό σχολεῖο, ἀνεβάζοντας τή συνείδηση, τίς γνώσεις καί τόν πολιτισμό της. Οἱ λαϊκές μάζες ἐπιδροῦν στή δουλειά τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί διά μέσου τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μέσο ἐλέγχου, κριτικῆς καί ἀνταλλαγῆς πείρας.

Σοβαρό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας ἀποτελεῖ ὁ αὐξανόμενος ρόλος τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων: τοῦ κόμματος, τῶν συνδικάτων, τῆς κομσομόλ κτλ. Σ' αὐτές συμμετέχουν ἑκατομμύρια ἄνθρωποι καί μέ τή δράση τους ἀσκοῦν ἀποτελεσματική ἐπίδραση στούς διάφορους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Εἶναι ἀρκετό νά ποῦμε ὅτι τό 1961 τό ΚΚΣΕ εἶχε πάνω ἀπό 9,7 ἑκατ. μέλη, ἡ κομσομόλ 19 ἑκατ. καί τά συνδικάτα πάνω ἀπό 63 ἑκατομμύρια.

Μιά ἀπό τίς κύριες ἰδιομορφίες τῆς μαρξιστικῆς ἀντίληψης γιά τή δημοκρατία εἶναι τό ὅτι, ἐνῶ δίνει τεράστια σημασία στά πολιτικά δικαιώματα καί τίς πολιτικές ἐλευθερίες, δέν ἀνάγει τή δημοκρατία μόνο σ' αὐτές. Οἱ μαρξιστές θεωροῦν ὅτι ἕνα ἄλλο σπουδαιότατο συστατικό στοιχεῖο τῆς δημοκρατίας εἶναι τά κοινωνικά καί οἰκονομικά δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων: τό δικαίωμα τῆς ἐργασίας, τῆς ἀνάπαυσης, τῆς μόρφωσης, τῆς ὑλικῆς ἐξασφάλισης στά γεράματα ἤ σέ περίπτωση ἀρρώστιας κτλ. Καί πραγματικά, τά δικαιώματα αὐτά ἀποτελοῦν τή βάση τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καί τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἐξασφάλιση τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἕνας τομέας στόν ὁποῖον ἀποκαλύπτονται ἀνάγλυφα τά ἱστορικά πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Μπορεῖ ἡ καπιταλιστική κοινωνία, πού μαστίζεται ἀπό χρόνια ἀνεργία, νά ἐξασφαλίσει στόν καθέναν τή δυνατότητα νά ἐργάζεται καί, πολύ περισσότερο, νά διαλέγει τή δουλειά πού τοῦ ἀρέσει; Εἶναι φανερό ὅτι δέν μπορεῖ. Τό σοσιαλιστικό ὅμως σύστημα κάνει τό δικαίωμα γιά ἐργασία συνταγματικό δικαίωμα τοῦ πολίτη, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπό τήν ἀγωνία καί τήν ἀβεβαιότητα γιά τό αὔριο. Ἡ ἐλεύθερη ἐργασία δέ γίνεται μόνο μέσο ὕπαρξης ἀλλά καί κριτήριο τῆς κοινωνικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Μπορεῖ ἡ καπιταλιστική κοινωνία νά ἐγγυηθεῖ στούς πολίτες της τό δικαίωμα γιά ἀνάπαυση; Πάλι δέν μπορεῖ. Τί

τόν ἐνδιαφέρει τόν καπιταλιστή ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας καί ἡ ὀργάνωση τῆς ἀνάπαυσης τῶν ἐργατῶν του! Τούς βλέπει μόνο σάν πηγή κέρδους καί τίποτα παραπέρα. Ἀπόδειξη τό μεγάλο κόστος τῆς ἰατρικῆς περίθαλψης στίς περισσότερες ἀστικές χῶρες, τό ὁποῖο σημαίνει καταστροφή γιά τούς ἐργαζόμενους πού θά ἀρρωστήσουν. Ὁ νομοθετικός περιορισμός τῆς διάρκειας τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, οἱ ἄδειες μέ ἀποδοχές καί τά ἄλλα κοινωνικά δικαιώματα τῆς ἐργατικῆς τάξης στόν καπιταλισμό, κατακτοῦνται μόνο μέ τό μακροχρόνιο ἀγώνα τῶν ἐργαζομένων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νά καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες γιά τή διατήρηση καί τή διεύρυνση αὐτῶν τῶν κατακτήσεων.

Ἀντίθετα, στίς σοσιαλιστικές χώρες, ὅπου καί τά μέσα τῆς παραγωγῆς καί ἡ πολιτική ἐξουσία ἀνήκουν στούς ἴδιους τούς ἐργαζόμενους, ἡ φροντίδα γιά τήν ὑγεία καί τήν εὐημερία τοῦ λαοῦ βρίσκεται στό κέντρο τῆς προσοχῆς τῶν κοινωνικῶν καί κρατικῶν ὀργανώσεων.

Μπορεῖ μήπως ἡ καπιταλιστική κοινωνία νά ἐγγυηθεῖ στούς πολίτες της τό δικαίωμα γιά μόρφωση; Ὄχι, καί μάλιστα ὄχι μόνο γιατί δέν τήν ἀπασχολοῦν οἱ πολιτιστικές ἀνάγκες τῶν ἐργαζομένων ἤ ἐν πάσει περιπτώσει, δέν τήν ἀπασχολοῦν πέρα ἀπό τά ὅρια τοῦ ἐπιπέδου πού εἶναι ἀναγκαῖο γιά τή δουλειά στό ἐργοστάσιο ἤ τή φάμπρικα, ἀλλά καί γιατί ἡ ἀστική τάξη, ὅπως καί ὅλες γενικά οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις, θεωρεῖ τό μονοπώλιο στήν μόρφωση καί στόν πνευματικό πολιτισμό σάν ἕνα ἀπό τά κύρια μέσα γιά τή διατήρηση τοῦ μονοπωλίου της στήν ἐξουσία. Τῆς εἶναι πολύ πιό εὔκολο νά κρατάει τούς ἐργαζόμενους ἀπό τό χαλινάρι, ὅταν εἶναι ἀγράμματοι, ἀμόρφωτοι καί αἰχμάλωτοι κάθε εἴδους προλήψεων καί δεισιδαιμονιῶν.

Ἀντίθετα, ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἐνδιαφέρεται νά κάνει ὅλα τά μέλη της μορφωμένα καί πολιτισμένα. Ὅταν ἡ ἐξουσία ἀνήκει στούς ἴδιους τούς ἐργαζόμενους, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς συνείδησής τους, τό πλάταιμα τοῦ δρίζοντά τους ἀποτελοῦν πηγή δύναμης γιά τό κράτος, μέσο γιά τόν πολλαπλασιασμό τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου καί γιά τήν ἐπιτάχυνση τῆς προόδου.

Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δίνει ἰδιαίτερη προσοχή στήν πολιτική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη τοῦ μέρους τοῦ πληθυσμοῦ, τό ὁποῖο στό παρελθόν ἦταν τό πιό καθυστερημένο

κοινωνικά καί δεχόταν τή μεγαλύτερη καταπίεση. Αὐτό ἀφορᾶ ἰδιαίτερα τίς γυναῖκες.

Σέ μερικές καπιταλιστικές χῶρες οἱ γυναῖκες καί μέχρι σήμερα στεροῦνται πολλά πολιτικά καί ἀστικά δικαιώματα, παίρνουν μικρότερη ἀμοιβή γιά ἴση δουλειά μέ τούς ἄντρες, καί μάλιστα στήν οἰκογένεια ἡ θέση τους εἶναι θέση ὑποταγῆς.

Ὁ μαρξισμός - λενινισμός θεωρεῖ ὅτι ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας προϋποθέτει, πρῶτο, πλήρη ἰσότητα δικαιωμάτων μέ τόν ἄντρα τόσο στήν οἰκογενειακή ὅσο καί στήν πολιτική ζωή· δεύτερο, συμμετοχή της στήν ἐνεργό κοινωνική καί παραγωγική δραστηριότητα καί, τρίτο, κατάργηση τοῦ συστήματος τῆς οἰκιακῆς δουλείας, στό ὁποῖο τό ἀτομικό νοικοκυριό ἀπορροφάει συνεχῶς ὅλο τό χρόνο καί ὅλες τίς δυνάμεις τῆς γυναίκας.

Τό σοσιαλιστικό σύστημα λύνει μέ ἐπιτυχία αὐτά τά σύνθετα καί δύσκολα προβλήματα. Ὄχι μόνο ἐξασφαλίζει στή γυναίκα πλήρη ἰσότητα δικαιωμάτων μέ τόν ἄντρα, ἀλλά καί περιβάλλει τή γυναίκα - μητέρα μέ σεβασμό καί τιμή. Τό κράτος παραχωρεῖ στίς ἐργαζόμενες γυναῖκες μεγάλες καί μέ πλήρεις ἀποδοχές ἄδειες γιά τήν ἐγκυμοσύνη καί τόν τοκετό, χορηγεῖ μηνιαῖα ἐπιδόματα στίς πολύτεκνες καί χωρίς ἄντρα μητέρες καί ἀπονέμει στίς πολύτεκνες μητέρες παράσημα καί μετάλλια. Τά δικαιώματα τῆς γυναίκας καί τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια εἶναι νομικά κατοχυρωμένα.

Ὁ σοσιαλισμός ἀνοίγει στή γυναίκα διάπλατα τό δρόμο τῆς κοινωνικῆς καί παραγωγικῆς δραστηριότητας. Στήν τσαρική Ρωσία σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1897 ἀπό τίς μισθωτές γυναῖκες μόνο τό 13% ἐργάζονταν στίς ἐπιχειρήσεις καί στίς οἰκοδομές καί τό 4% στά ὑγειονομικά καί ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα. Ἡ βασική μάζα τῶν γυναικῶν, τό 55%, δούλευαν ὑπηρέτριες καί τό 25% δούλευαν σάν ἐργάτριες γῆς στούς κουλάκους καί τούς τσιφλικάδες. Τώρα οἱ γυναῖκες ἀποτελοῦν τό 45% ὅλων τῶν ἐργαζομένων στή βιομηχανία. Περισσότεροι ἀπό τούς μισούς εἰδικούς μέ ἀνώτερη μόρφωση, τό 53% εἶναι γυναῖκες! Πολλές ἑκατοντάδες γυναῖκες ἐκλέγονται στό Ἀνώτατο Σοβιέτ τῆς ΕΣΣΔ καί στά ἀνώτατα σοβιέτ τῶν ἑνωσιακῶν δημοκρατιῶν, ἐνῶ στά τοπικά ὄργανα τῆς ἐξουσίας οἱ γυναῖκες ἀνέρχονται σέ 700 περίπου χιλιάδες.

Φυσικά, στόν τομέα αὐτό κάθε ἄλλο παρά ἔχουν γίνει

τά πάντα. Τό οἰκιακό νοικοκυριό συνεχίζει νά ἀπορροφᾶ πάρα πολύ χρόνο, καθυστερώντας τήν πολιτική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη πολλῶν γυναικῶν. Ἀκόμα δέν ὑπάρχουν ἀρκετοί παιδικοί κῆποι καί σταθμοί, καί ἐπίσης ἐσωτερικά σχολεῖα, πού μποροῦν νά ἀπαλλάξουν τίς μητέρες ἀπό ἕνα σημαντικό μέρος τῶν φροντίδων πού συνδέονται μέ τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Σέ μερικές δημοκρατίες τῆς σοβιετικῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ποῦ καί ποῦ ἐκδηλώνονται ἀκόμα ὑπολείμματα φεουδαρχικῆς συμπεριφορᾶς ἀπέναντι στή γυναίκα. Ὅμως, οἱ ἐπιτυχίες πού σημείωσαν ἡ ΕΣΣΔ καί οἱ λαϊκοδημοκρατικές χῶρες στή χειραφέτηση τῆς γυναίκας, ἡ προσοχή πού δίνει στό πρόβλημα αὐτό ὅλη ἡ κοινωνία, δημιουργοῦν τή βεβαιότητα ὅτι ἡ πλήρης λύση του δέν εἶναι μακριά.

Καί δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι ὁ σοσιαλισμός εἶναι μόνο ἡ πρώτη, ἡ κατώτερη φάση τοῦ νέου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ. Φυσικά, στή βαθμίδα αὐτή δέν εἶναι ἀκόμα δυνατό νά λυθοῦν πλήρως ὅλα τά πολυάριθμα, δύσκολα καί σύνθετα προβλήματα πού κληροδότησαν στό σοσιαλισμό οἱ χιλιετηρίδες τῆς κυριαρχίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν. Ὅμως ἀκόμα καί τώρα ἔχει ἀποδειχτεῖ ὅτι ὁ σοσιαλισμός, ὅσο κανένα ἄλλο σύστημα, ἐξασφαλίζει στούς ἐργαζόμενους πραγματικά δημοκρατικά δικαιώματα καί διευρύνει χωρίς προηγούμενο τή σφαίρα τῆς δημοκρατίας. Καί δέν μποροῦσε νά συμβεῖ ἀλλιῶς σέ μιά κοινωνία πού φροντίζει γιά ὅλα τά μέλη της, γιά τήν εὐτυχία τους, τήν εὐημερία τους καί τήν προσωπική τους τύχη.

Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ἡ σοσιαλιστική κοινωνία αὐξάνονται τά κοινωνικά ἀγαθά πού ἀπολαμβάνουν οἱ πολίτες καί διευρύνονται οἱ δυνατότητες γιά τήν ἐνεργό συμμετοχή τους στήν πολιτική ζωή. Αὐτό κάνει ὅλους τούς πολίτες νά ἐνδιαφέρονται ζωτικά γιά τήν ἄνθηση καί τήν πρόοδο τῆς κοινωνίας.

2. Ἡ φιλία τῶν λαῶν τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας

Σέ πολλές ἀστικές χῶρες ὁ καπιταλισμός, ἀφήνει στό νέο σχηματισμό μιά βαρειά κληρονομιά μέ τή μορφή τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς καθυστέρησης τούτων ἤ ἐκείνων

τῶν λαῶν καί τοῦ παλιοῦ ἐθνικοῦ μίσους. Γι' αὐτό, τό πρωταρχικό καθῆκον πού ἀντιμετωπίζει ἡ νικηφόρα ἐργατική τάξη στόν τομέα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων εἶναι ἡ κατάργηση κάθε ἐθνικοῦ ζυγοῦ καί κάθε ἐθνικῆς ἀνισότητας, ἡ πλήρης καί ὁριστική ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν ἐθνῶν καί λαοτήτων. Ὁ Λένιν ὑπογράμμισε ὅτι «ὅπως ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νά φτάσει στήν κατάργηση τῶν τάξεων μόνο διά μέσου τῆς μεταβατικῆς περιόδου τῆς δικτατορίας τῆς καταπιεζόμενης τάξης, κατά τόν ἴδιο τρόπο ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νά φτάσει στήν ἀναπόφευκτη συγχώνευση τῶν ἐθνῶν μόνο διά μέσου μιᾶς μεταβατικῆς περιόδου πλήρους ἀπελευθέρωσης ὅλων τῶν ἐθνῶν, δηλαδή τῆς ἐλευθερίας τους γιά ἀποχωρισμό»*.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν καταπιεζομένων ἐθνῶν καί ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἐθνικῆς ἰσοτιμίας ἀρχίζει ἀμέσως μετά τήν προλεταριακή ἐπανάσταση. Ἡ βασική προγραμματική θέση τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων στό ἐθνικό ζήτημα εἶναι ἡ παραχώρηση σέ κάθε ἔθνος τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιάθεσης μέχρι τόν ἀποχωρισμό καί τό σχηματισμό ἀνεξάρτητου κράτους. Ἡ παραχώρηση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ καθόλου δέ σημαίνει ὅτι προσκαλεῖται καί, πολύ περισσότερο, ὅτι ὑποκινεῖται κάθε ἔθνος νά ἀποχωριστεῖ καί νά διακόψει τούς πολιτικούς δεσμούς μέ τό ἔθνος μέ τό ὁποῖο προηγούμενα ἀποτελοῦσε ἕνα κράτος. Μιά τέτοια ἑρμηνεία τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιάθεσης θά ἐξυπηρετοῦσε μόνο τό διεθνές κεφάλαιο πού ἐνδιαφέρεται νά χωρίσει τά ἔθνη τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν καί μετά νά τά συντρίψει ἕνα - ἕνα χωριστά.

Τό ζήτημα ὅμως δέν εἶναι μόνο αὐτό. Τά ἴδια συμφέροντα τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὑπαγορεύουν τήν ἀναγκαιότητα τῆς προσέγγισης τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν. Νά γιατί οἱ χωριστικές τάσεις μπορεῖ νά προξενήσουν οὐσιαστική ζημιά στήν ὑπόθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τά κομμουνιστικά κόμματα ἔχουν ὑπόψη τους τόν κίνδυνο αὐτό κάθε φορά πού χρειάζεται νά καθορίσουν τή θέση τους γιά τό ἄν ἐξυπηρετεῖ ἤ ὄχι νά πραγματοποιήσει τό δοσμένο ἔθνος, μέσα σέ μιά δοσμένη κατάσταση, τό δικαίωμα γιά αὐτοδιάθεση.

Ὅμως τό πρόβλημα αὐτό μποροῦν νά τό λύσουν μόνο τά ἴδια τά ἔθνη πού προηγούμενα καταπιέζονταν. Μόνο ἡ πλή-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 22ος, σελ. 135 - 136.

ρης, ἡ ὁλοκληρωτική ἀπελευθέρωση δίνει τή δυνατότητα νά ξεχαστοῦν οἱ παλιές προσβολές καί ταπεινώσεις καί ἔτσι νά ἐπέλθει στροφή στίς ἐθνικές σχέσεις. Ἡ βασική ἀρχή ἀπό τήν ὁποία καθοδηγοῦνται οἱ κομμουνιστές στό ζήτημα τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἤ τῆς ἕνωσης τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ ἀ ρ χ ή τ ῆ ς ἐ λ ε ύ θ ε ρ η ς σ υ γ κ α τ ά θ ε σ η ς. Τό σοσιαλιστικό σύστημα, καταργώντας κάθε εἴδους καί κάθε μορφή ἐθνικῆς καταπίεσης, ἀναγνωρίζοντας σέ κάθε λαό τό δικαίωμα νά ἔχει τό δικό του κράτος, τήν ἐθνική του γλώσσα του, τόν ἐθνικό του πολιτισμό καί τίς ἐθνικές του παραδόσεις, ἐφαρμόζει στήν πράξη τόν ἀληθινό διεθνισμό πού εἶναι ἀδιάλλακτος ἀπέναντι σέ κάθε ἰμπεριαλιστική τάση.

Φυσικά, ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἐθνῶν δέν σημαίνει μόνο ἁπλή κατάργηση τοῦ ἐθνικοῦ ζυγοῦ καί νομική ἰσοτιμία. Ὁ ἰμπεριαλισμός κληροδοτεῖ στό νέο κοινωνικό σύστημα τήν οἰκονομική καί πολιτιστική καθυστέρηση τῶν καταπιεζομένων λαῶν. «Γι' αὐτό, — ὑπογράμμιζε ὁ Λένιν, — ὁ διεθνισμός ἀπό τήν πλευρά τοῦ καταπιέζοντος ἤ τοῦ λεγόμενου "μεγάλου" ἔθνους... δέν πρέπει νά συνίσταται μόνο στό σεβασμό τῆς τυπικῆς ἰσότητας τῶν ἐθνῶν, ἀλλά καί στήν ἀνισότητα πού θά ἀντιστάθμιζε ἀπό τήν πλευρά τοῦ καταπιέζοντος, τοῦ μεγάλου ἔθνους, τήν ἀνισότητα πού ὑπάρχει πραγματικά στή ζωή. Ὅποιος δέν τό κατάλαβε αὐτό, δέν ἔχει καταλάβει τήν πραγματικά προλεταριακή θέση στό ἐθνικό ζήτημα, στήν οὐσία ἔχει μικροαστική ἄποψη γιά τό ζήτημα καί δέν μπορεῖ νά μήν κατρακυλάει κάθε στιγμή στήν ἀστική ἄποψη»*.

Νά γιατί οἱ μαρξιστές - λενινιστές θεωροῦν ὅτι τό σοσιαλιστικό σύστημα εἶναι ὑποχρεωμένο, ὄχι μόνο νά παραχωρήσει στούς πρώην καταπιεζόμενους λαούς τό δικαίωμα γιά ἐλεύθερη ἀνάπτυξη, ἀλλά καί νά τούς δημιουργήσει τίς ἀπαιτούμενες γι' αὐτήν δυνατότητες, βοηθώντας τους νά ξεπεράσουν τήν ἱστορικά διαμορφωμένη καθυστέρησή τους.

Χάρη στή βοήθεια τῶν ἀναπτυγμένων σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν καί ἰδιαίτερα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ἡ οἰκονομία τῶν ἐθνικῶν δημοκρατιῶν τῆς Σ.Ε. οἱ ὁποῖες στό παρελθόν ἦταν καθυστερημένες ἀπό οἰκονομική ἄποψη, ἀναπτύσσεται μέ ρυθμούς πού κατά μέσο ὅρο εἶναι ἀνώτεροι ἀπό τούς ρυθμούς ὅλης τῆς Σ.Ε. Ἔτσι, ἐνῶ σέ ὅλη τή Σ.Ε. ἡ συνολική παρα-

* Λένιν, Ἅπαντα, τόμ. 36ος, σελ. 556.

γωγή τῆς βιομηχανίας εἶχε αὐξηθεῖ τό 1960 κατά 40 φορές σέ σύγκριση μέ τό 1913, στή ΣΣΔ τοῦ Καζαχστάν αὐξήθηκε 58 φορές, τῆς Κιργισίας 61 φορές, τῆς Ἀρμενίας 68 φορές. Ἡ πολιτική τῆς πιό γρήγορης ἐκβιομηχάνισης τῶν καθυστερημένων ἐθνικῶν περιοχῶν ἀκολουθεῖται καί στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, ἀπόδειξη ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς Σλοβακίας.

Ἡ πιό ἰσομετρική γεωγραφική κατανομή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀνάλογα μέ τίς τοπικές συνθῆκες καί ἡ μέ γρήγορους ρυθμούς κατάρτιση εἰδικῶν, βοηθοῦν στήν γρήγορη ἀνάπτυξη ἐθνικῶν στελεχῶν καί στήν ἐξάλειψη τῆς πολιτιστικῆς καθυστέρησης. Αὐτό τό δείχνει τό παράδειγμα ὁποιασδήποτε σοβιετικῆς δημοκρατίας. Ἔτσι ἡ προεπαναστατική Τουρκμενία εἶχε μόνο 58 σχολεῖα μέ 6.780 μαθητές, πού ἦταν ὅλοι παιδιά πλούσιων, κληρικῶν καί δημοσίων ὑπαλλήλων. Σήμερα ἔχει 1.467 σχολεῖα μέ πάνω ἀπό 279.000 μαθητές, πανεπιστήμιο, ἰατρικό, ἀγροτικό καί ἄλλα ἱνστιτοῦτα καί ἐπίσης 23 μέσες εἰδικές σχολές. Στή δημοκρατία αὐτή ἐκδίδονται 78 ἐφημερίδες καί 13 περιοδικά, στήν πλειοψηφία τους σέ τουρκμενική γλώσσα.

Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τά ἄλλα πρώην καθυστερημένα ἔθνη καί τίς λαότητες τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν.

Συνοψίζοντας τά ἀποτελέσματα τῆς δράσης τοῦ κόμματος στόν τομέα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων, τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο, διαπιστώνει: «Ὅλες οἱ σοβιετικές ἐθνικές δημοκρατίες, στηριζόμενες στήν ἀδελφική ἀλληλοβοήθεια καί κατά πρῶτο λόγο στή βοήθεια τοῦ μεγάλου ρωσικοῦ λαοῦ, δημιούργησαν σύγχρονη βιομηχανία, ἐθνικά στελέχη τῆς βιομηχανίας καί τῆς διανόησης, ἀνάπτυξαν τόν ἐθνικό στή μορφή καί σοσιαλιστικό στό περιεχόμενο πολιτισμό τους. Πολλοί πρώην καθυστερημένοι λαοί ἔφτασαν στό σοσιαλισμό, παρακάμπτοντας τό καπιταλιστικό στάδιο ἀνάπτυξης»*.

Ἡ κατάργηση τοῦ ἐθνικοῦ ζυγοῦ, οἱ ἐπιτυχίες στήν οἰκονομική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη διευκόλυναν πολλές λαότητες νά διαμορφωθοῦν σέ ἔθνη, πράγμα πού δέν μποροῦσαν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 16 - 17.

νά τό κάνουν στό παρελθόν γιατί ἐμποδίζονταν ἀπό τήν οἰκονομική καθυστέρηση, τό διοικητικό κατατεμαχισμό καί μιά σειρά ἄλλους ἀρνητικούς παράγοντες. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἀλλάζει ριζικά ἡ φυσιογνωμία τῶν ἐθνῶν πού εἶχαν διαμορφωθεῖ στήν ἀστική ἐποχή.

Ἐφόσον τό σοσιαλιστικό ἔθνος εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπό ταξικούς ἀνταγωνισμούς, εἶναι καί ἀσυνήθιστα μονολιθικό. Γιά πρώτη φορά ἐμφανίζεται ὁ ἐνιαῖος ἐθνικός πολιτισμός, πού ἐκφράζει μέ τή μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα τίς σκέψεις καί τούς πόθους τῶν ἐργαζομένων μαζῶν, τίς ἰδιομορφίες τῆς ἱστορικῆς τους ἀνάπτυξης. Καί ἀπό τή στιγμή πού τό σοσιαλιστικό σύστημα καθορίζει ὅλη τή ζωή τοῦ λαοῦ, εἶναι φυσικό καί ὁ ἐθνικός πολιτισμός νά γίνεται σοσιαλιστικός στό περιεχόμενο. Ὁ πολιτισμός ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν παίρνει τίς πιό πλούσιες καί τίς πιό ποικίλες ἐθνικές μορφές, ταυτόχρονα ὅμως εἶναι καί διεθνής, ἐνιαῖος ὡς πρός τό ἰδεολογικό περιεχόμενό του. Αὐτό ἐνισχύει καί σταθεροποιεῖ τίς σχέσεις ἀδελφικῆς φιλίας καί ἀλληλοβοήθειας τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖες διαμορφώνονται στήν πορεία τῆς κοινῆς πρακτικῆς δουλειᾶς γιά τήν οἰκοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας.

Φυσικά, ἡ διαμόρφωση τῶν νέων, τῶν διεθνιστικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἐθνῶν δέ συντελεῖται μόνη της, ἀλλά εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπίμονης δουλειᾶς γιά τήν κατανίκηση τῶν ἐπιβιώσεων τοῦ ἐθνικισμοῦ. Οἱ ἐπιβιώσεις αὐτές δέν ἐξαλείφονται εὔκολα καί, ἄν σταματήσει ἡ πολιτική δουλειά γιά τήν ἐξάλειψή τους, ἀναπτύσσονται καί ἐπεκτείνονται γρήγορα. Γι' αὐτό τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα δίνουν μεγάλη σημασία στόν ἀγώνα κατά τῶν παρεκκλίσεων στόν τομέα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων.

Ἡ ἄνθηση τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν, ὄχι μόνο δέν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τό καθῆκον τῆς παραπέρα προσέγγισης τῶν ἐθνῶν, ἀλλά, ἀντίθετα, διευκολύνει τήν πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος.

Ἡ τάση πού ἐμφανίζεται στό καπιταλιστικό κιόλας καθεστώς γιά τήν κατάρριψη τῶν ἐθνικῶν φραγμῶν, τή σταθεροποίηση τῶν διεθνῶν δεσμῶν καί τήν οἰκονομική, πολιτική καί πολιτιστική προσέγγιση τῶν ἐθνῶν, ὄχι μόνο δέν ἐξαφανίζεται στό σοσιαλιστικό καθεστώς, ἀλλά, ὅπως ὑπογράμμισε ὁ Λένιν, ἐνισχύεται σημαντικά*. Ὡστόσο, τώρα ἡ τάση

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος σελ. 125.

αὐτή δέν πραγματοποιεῖται μέ τήν ὑποδούλωση τοῦ ἑνός λαοῦ ἀπό τόν ἄλλον, ἀλλά μέ τήν ἐθελοντική προσέγγιση τῶν ἰσότιμων λαῶν. Αὐτό δέν ἀφορᾶ μόνο τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη· ταυτόχρονα συντελεῖται ὁ ἀμοιβαῖος πλουτισμός τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν, ἡ προσέγγισή τους.

3. Ὁ πνευματικός πολιτισμός τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας

Ὅταν στή Ρωσία ἔγινε ἡ ἐπανάσταση, οἱ ἐχθροί της προφήτευαν μοχθηρά ὅτι τό ξύπνημα τῶν ἀμόρφωτων καί ἀκαλλιέργητων μαζῶν ἀπειλεῖ νά καταστρέψει τόν πολιτισμό, ὅτι οἱ ἄξεστοι «μουζίκοι μέ τά ξυλοπάπουτσα» δέ θά μπορέσουν νά διατηρήσουν τίς παλιές πολιτιστικές ἀξίες καί, πολύ περισσότερο, νά δημιουργήσουν νέες. Πολλές δυσοίωνες προφητεῖες τοῦ ἴδιου εἴδους ἄκουσαν καί οἱ ἐργαζόμενοι τῶν ἄλλων χωρῶν πού μπῆκαν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Τώρα, τό πόσο ἀνόητοι ἦταν ὅλοι αὐτοί οἱ ἰσχυρισμοί, εἶναι κάτι πού τό βλέπει ὁ καθένας. Ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση δέν ὁδήγησε στήν παρακμή τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά στήν ἄνθησή του, προκάλεσε μιά νέα, τεράστιας ἔκτασης καί σημασίας ἐπανάσταση, τήν πολιτιστική ἐπανάσταση.

Ἡ πολιτιστική ἐπανάσταση ἀποτελεῖ σπουδαιότατο συστατικό στοιχεῖο τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνάπλασης τῆς κοινωνίας

Ἡ σοσιαλιστική ἀνασυγκρότηση τῆς κοινωνίας εἶναι ἀδιανόηση χωρίς βαθιούς μετασχηματισμούς στόν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ, πού δίκαια ἀποκαλοῦνται πολιτιστική ἐπανάσταση. Καθῆκον τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ νέου, τοῦ σοσιαλιστικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅμως, τήν ἐπανάσταση στόν πολιτιστικό τομέα δέν πρέπει νά τήν ἀντιλαμβανόμαστε χυδαῖα, σάν ἄρνηση ὅλου τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ παρελθόντος. Ὁ σοσιαλιστικός πολιτισμός δέν ἐμφανίζεται ἀπό τό τίποτα. Εἶναι ὁ νόμιμος κληρονόμος ὅ,τι ὡραίου καί καλοῦ εἶχε δημιουργηθεῖ στήν ἐκμεταλλευτική κοινωνία. Ὁ Λένιν ἔλεγε: «Πρέπει νά πάρουμε ὅλον τόν

πολιτισμό πού ἄφησε ὁ καπιταλισμός καί νά κτίσουμε μέ αὐτόν τό σοσιαλισμό. Πρέπει νά πάρουμε ὅλη τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνική, ὅλες τίς γνώσεις, ὅλες τίς καλές τέχνες. Διαφορετικά δέν μποροῦμε νά οἰκοδομήσουμε τή ζωή τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας»*.

Ἕνα ἀπό τά συγκεκριμένα καθήκοντα τῆς πολιτιστικῆς ἐπανάστασης εἶναι ἡ ἐπιλογή τῶν μόνιμων ἀξιῶν ἀπό τήν πολιτιστική κληρονομιά τοῦ παρελθόντος καί ἡ ἀπόρριψη κάθε τί τοῦ ἄχρηστου, τοῦ ἀντίθετου πρός τή φύση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, καί, πολύ περισσότερο, τοῦ ἐπιζήμιου καί τοῦ ἀντιδραστικοῦ. Πάνω σ' αὐτή τή βάση ἀναπτύσσεται ὁ πραγματικά σοσιαλιστικός πολιτισμός, σοσιαλιστικός στό περιεχόμενό του, δηλαδή πολιτισμός πού ἀντανακλᾶ τή ζωή καί τά ἰδανικά τῆς νέας κοινωνίας, πού εἶναι διαποτισμένος ἀπό τήν ἰδεολογία της, ἀπό τήν ἐπιδίωξη νά ὑπηρετήσει τό λαό, νά τόν βοηθήσει ἐνεργά στόν ἀγώνα του γιά τό σοσιαλισμό καί σέ συνέχεια γιά τόν κομμουνισμό.

Ἕνα ἄλλο κεντρικό καθῆκον τῆς πολιτιστικῆς ἐπανάστασης εἶναι νά μετατρέψει τόν πολιτισμό ἀπό προνόμιο λίγων ἐκλεκτῶν σέ κτῆμα ὅλων. Ἡ ἀνάγκη αὐτῆς τῆς μετατροπῆς εἶναι ἐπιτακτική γιά ὅλες, ἀκόμα καί γιά τίς πιό «πολιτισμένες», σύμφωνα μέ τά ἀστικά κριτήρια, χῶρες. Καί πραγματικά, ὁ καπιταλισμός σέ τελευταία ἀνάλυση παραχωρεῖ στούς ἐργαζόμενους πάντα μόνο ἕνα κατώτατο ὅριο γνώσεων πού εἶναι ἀναγκαῖες γιά τήν παραγωγή, καί τίποτα παραπάνω.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς μόρφωσης τοῦ λαοῦ εἶχε ἰδιαίτερη σημασία στή Σοβιετική Ἕνωση. Στήν προεπαναστατική Ρωσία πάνω ἀπό τό 75% τοῦ πληθυσμοῦ (σέ ἡλικία 9 χρονῶν καί πάνω) ἦταν ἀγράμματοι. Ἀπό τούς κιργίσιους μόνο τό 0,6% ἤξεραν γράμματα, ἀπό τούς τουρκμένους καί τούς γιακούτους, τό 0,7%, ἀπό τούς κατοίκους τοῦ Καζαχστάν, τό 2% κτλ. Πολλές λαότητες δέν εἶχαν οὔτε καί γραφή. Ἡ σοβιετική ἐξουσία ἦταν ἀναγκασμένη νά ἀρχίσει ἀπό τά στοιχειώδη, νά διδάξει σέ δεκάδες ἑκατομμύρια ἀνθρώπους τήν ἀλφαβήτα, νά τούς μάθει νά διαβάζουν ἐφημερίδα καί βιβλίο, νά τούς δόσει τίς πιό στοιχειώδεις γνώσεις. Τό καθῆκον αὐτό ἐκπληρώθηκε μέ πραγματικά ἐπαναστατικούς ρυθμούς. Ἀ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 52.

πό τό 1929 μέχρι τό 1932 πάνω ἀπό 30 ἐκ. ἄνθρωποι πέρασαν ἀπό τά σχολεῖα κατάργησης τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τό 1930 καθιερώθηκε ἡ γενικὴ καί ὑποχρεωτική στοιχειώδης μόρφωση. Ὅλα αὐτά ἐπέτρεψαν πρός τό τέλος τῆς μεταβατικῆς περιόδου νά ἐξαφανιστεῖ ὁ ἀναλφαβητισμός.

Ἀκόμα μεγαλύτερες προσπάθειες ἀπαιτήθηκαν γιά τήν κατάργηση τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες τῆς Ἀσίας, ὅπου πάνω ἀπό τό 90% τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν ἀναλφάβητοι.

Στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες τῆς Εὐρώπης ἡ πολιτιστική ἐπανάσταση ἔχει τίς ἰδιομορφίες της. Σέ μερικές ἀπ' αὐτές, ὅπου τό πολιτιστικό ἐπίπεδο τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν συγκριτικά ὑψηλό, δέ χρειάστηκε νά λυθοῦν καθήκοντα σάν τήν ἐξάλειψη τοῦ μαζικοῦ ἀναλφαβητισμοῦ. Ἐδῶ ὅμως, ὁριαμένες φορές παρουσιάζονται μέ ὀξύτητα τά καθήκοντα τῆς πάλης κατά τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας πού ἔχει ριζώσει βαθιά στή συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, καί τά καθήκοντα τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἐργαζομένων ἀπό τήν ἀντιδραστική ἐπιρροή τῆς ἐκκλησίας.

Ὁπωσδήποτε ὅμως, σέ ὅλες τίς χῶρες μιά πλευρά τῆς πολιτιστικῆς ἐπανάστασης εἶναι ἡ μετατροπή τοῦ σχολείου ἀπό ὄργανο τῆς ταξικῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης, πού ἦταν στόν καπιταλισμό, σέ ὄργανο σοσιαλιστικῆς ἀναδιαπαιδαγώγησης. Τό σχολεῖο χωρίζεται ἀπό τήν ἐκκλησία καί ἀπαλλάσσεται ἀπό τήν ἐπιρροή τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας. Ἡ ἐκπαίδευση βαθμιαῖα μεταρρυθμίζεται μέ βάση τίς ἐλεγμένες ἀπό τήν πεῖρα ἐπιστημονικές γνώσεις. Δημιουργεῖται ἕνα νέο σύστημα λαϊκῆς παιδείας, πού καταρτίζει ἀνθρώπους μορφωμένους, ἐξοπλισμένους μέ τίς βασικές γνώσεις τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς καί ἱκανούς νά πάρουν συνειδητά μέρος στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Παράλληλα, ἀναπτύσσεται πλατιά, μετά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης, καί ἡ ἐξωσχολική μόρφωση. Οἱ λέσχες, οἱ βιβλιοθῆκες, τά ἀνάκτορα τοῦ πολιτισμοῦ, τά θέατρα, τά μουσεῖα, ὁ κινηματογράφος, τό ραδιόφωνο, ὁ τύπος, τό διακλαδωμένο δίκτυ τῶν νυκτερινῶν καί μέ ἀλληλογραφία ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων εἰσχωροῦν βαθιά στή ζωή τοῦ λαοῦ. Χάρη στήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας, τήν κολλεκτιβοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί στήν τεράστια ἐκπαιδευτική καί διαφωτιστική δουλειά τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, συντελεῖ-

ται μιά γρήγορη ἄνοδος τοῦ πολιτιστικοῦ καί τεχνικοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κοινωνίας, ἡ πολιτιστική ἐπανάσταση πρέπει ὑποχρεωτικά νά λύσει καί ἕνα ἄλλο σοβαρό πρόβλημα, τό πρόβλημα τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας, πραγματικά λαϊκῆς διανόησης, πού νά συνδέεται στενά μέ τήν ἐργατική τάξη καί τήν ἀγροτιά. Τό προλεταριάτο, πρίν ἀπό τή νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, κατά κανόνα, δέν ἔχει μιά κάπως πολυάριθμη δική του διανόηση. Ἡ ἀστική τάξη κλείνει στούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες τό δρόμο πρός τήν ἀνώτερη μόρφωση.

Τό καθῆκον τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας διανόησης λύνεται μέ δύο τρόπους: μέ τήν προσέλκυση καί τήν ἀναδιαπαιδαγώγηση τῶν ἀστῶν διανοουμένων καί μέ τή γρήγορη κατάρτιση εἰδικῶν μέ ἀγροτική καί ἐργατική προέλευση.

Φυσικά, ἡ συμμετοχή τῶν ἀστῶν διανοουμένων στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ δέν εἶναι εὔκολη δουλειά. Ἰδιαίτερες δυσκολίες παρουσίαζε στή Ρωσία, ὅπου ἡ ἐξαιρετική ὀξύτητα τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα, πού ἔφτασε ὡς τά ἄκρα, ἔσπρωξε ἕνα σημαντικό μέρος τῶν παλιῶν διανοουμένων — ἔστω καί προσωρινά — στό στρατόπεδο τῶν ἀντιπάλων τῆς ἐπανάστασης.

Ὡστόσο, οἱ σοβιετικοί κομμουνιστές ἔλυσαν στίς γενικές του γραμμές τό πρόβλημα τῶν διανοουμένων, καί ἔδειξαν στούς ἐργαζόμενους τῶν ἄλλων χωρῶν, πού μπῆκαν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, τίς βασικές μεθόδους τῆς λύσης του. Ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ, μιλώντας τό 1958 στήν Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Οὐγγαρίας, εἶπε: «Τό κόμμα μας ἔχει μεγάλη πείρα ἀπό τή δουλειά μέ τούς διανοούμενους. Ἀφοῦ "σπάσαμε τά μοῦτρα μας" πολλές φορές, μάθαμε νά βλέπουμε σωστά πολλά ζητήματα. Αὐτήν τήν πείρα τήν ἀνταλλάσουμε φιλικά μαζί σας»*.

Ἡ πείρα αὐτή λέει πρῶτα ἀπ' ὅλα ὅτι ἀπέναντι στούς παλιούς διανοούμενους πρέπει νά συμπεριφερόμαστε μέ μεγάλη προσοχή, λεπτότητα καί ὑπομονή. Ἂν μερικές ὁμάδες

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τή νίκη στήν εἰρηνική συνύπαρξη μέ τόν καπιταλισμό», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1959, σελ. 234.

τους, ἔστω καί ἀριθμητικά μεγάλες, δέν κατανοοῦν ἀμέσως τό νόημα καί τήν ἀναγκαιότητα τῶν ἐπαναστατικῶν μετασχηματισμῶν καί παραμένουν ἰδεολογικά ξένες πρός τήν ἐπανάσταση, δέν πρέπει νά βιαζόμαστε καί νά τίς κατατάσσουμε στούς ἐχθρούς μας. Οἱ πραγματικοί διανοούμενοι δέν μποροῦν νά μείνουν γιά πολύ καιρό στή λαθεμένη αὐτή θέση καί θά ἀναζητήσουν ὁπωσδήποτε τόν τρόπο νά πλησιάσουν τό λαό. Ἐκδηλώνοντας ὑπομονή, βοηθώντας τους, δίνοντάς τους τό χρόνο νά συνειδητοποιήσουν τό λάθος τους, μποροῦμε νά διευκολύνουμε κατά πολύ τό πέρασμά τους στό μέρος τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ὡστόσο, ἡ τέτοια πλατειά ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τήν μή ἐπέμβαση, τήν παθητική ἤ ἀδιάφορη στάση ἐπέναντι στίς ἰδεολογικές καί πολιτικές ζυμώσεις πού συντελοῦνται μέσα στούς κύκλους τῶν παλιῶν διανοουμένων. Ἄν τούς ἐγκαταλείψουμε ἐξ ὁλοκλήρου στόν ἑαυτό τους, εἶναι σάν νά ἐπιτρέπουμε στούς ἐχθρούς τῆς ἐπανάστασης νά τυλίξουν στά δίχτυα τους τούς πιό ἀσταθεῖς διανοούμενους.

Ὁ Λένιν ἔδινε πολύ μεγάλη προσοχή στή δουλειά μέ τούς διανοούμενους, τούς παλιούς εἰδικούς. Πρέπει, ἔλεγε, νά ἐνεργήσουμε ἔτσι ὥστε νά ζοῦν καλύτερα ἀπ' ὅ,τι στόν καπιταλισμό, καλύτερα ὄχι μόνο ἀπό ὑλική, ἀλλά καί ἀπό «νομική ἄποψη, καί σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τή συντροφική συνεργασία μέ τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες, καί ἀπό ἰδεολογική ἄποψη, δηλαδή νά εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπό τή δουλειά τους καί νά ἔχουν τή συναίσθηση ὅτι ἐξυπηρετοῦν τήν κοινωνία καί ὄχι τά ἰδιοτελῆ συμφέροντα τῆς τάξης τῶν καπιταλιστῶν»*.

Ἡ ζωή δικαίωσε ἐξ ὁλοκλήρου αὐτόν τόν τρόπο ἀντιμετώπισης τῶν παλιῶν διανοουμένων.

Μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι σέ πολλές ἀπό τίς χῶρες πού δέν ἔχουν ἀκόμα μπεῖ στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ προσέλκυση καί ἡ σοσιαλιστική ἀναδιαπαιδαγώγηση τῶν διανοουμένων θά εἶναι κάτι τό πολύ πιό εὔκολο. Ὅπως εἴπαμε προηγούμενα, ὁ καθημερινά καί βαρύτερος ζυγός τῶν μονοπωλίων, σπρώχνει ὅλο καί πιό πλατιά στρώματα τῶν διανοουμένων νά συμμαχήσουν μέ τήν ἐργατική τάξη πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση. Ἐδῶ παίζει τό ρόλο της καί ἡ γνωριμία μέ

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 169.

τήν πείρα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, ὅπου οἱ διανοούμενοι ἔχουν ἀπεριόριστες δυνατότητες γιά δημιουργική δουλειά καί πραγματική ἐξυπηρέτηση τοῦ λαοῦ τους.

Ὡστόσο, ὅσες ἐπιτυχίες καί ἄν σημειώσουν τό κόμμα καί ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου στή δουλειά μέ τούς παλιούς διανοούμενους, δέν μποροῦν μόνο μέ αὐτές νά καλύψουν ὅλες τίς ἀνάγκες τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ἀπό τίς πρῶτες μέρες τῆς ἐργατικῆς ἐξουσίας μπαίνει ἐπιτακτικά καί τό καθῆκον τῆς δημιουργίας νέων μηχανικοτεχνικῶν, ἐπιστημονικῶν καί πολιτιστικῶν στελεχῶν, κυρίως ἀπό τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες.

Ἡ δουλειά πού ἔχουν νά κάνουν τό κόμμα καί τό κράτος τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν πορεία τῆς πολιτιστικῆς ἐπανάστασης εἶναι πραγματικά μεγαλειώδης. Ὁ Λένιν ἔλεγε: «Ὅταν φέρνω στή μνήμη μου τούς σοσιαλιστές πού ἀσχολήθηκαν μέ τό θέμα αὐτό, δέν μπορῶ νά θυμηθῶ κανένα ἔργο καί καμιά γνώμη διάσημου σοσιαλιστῆ γιά τή μελλοντική σοσιαλιστική κοινωνία πού νά μιλάει γιά τίς συγκεκριμένες πρακτικές δυσκολίες τίς ὁποῖες θά ἔχει νά ἀντιμετωπίσει ἡ ἐργατική τάξη ὅταν πάρει τήν ἐξουσία καί θά βάλει σάν καθῆκον της νά μετατρέψει τόν τεράστιο ὄγκο, τό πλούσιο ἀπόθεμα γνώσεων, τεχνικῆς καί πολιτισμοῦ πού συσσώρευσε ὁ καπιταλισμός· καί μᾶς εἶναι ἱστορικά ἀναγκαῖο νά μετατρέψει ὅλα αὐτά ἀπό ὅπλο τοῦ καπιταλισμοῦ σέ ὅπλο τοῦ σοσιαλισμοῦ». «...Πρόκειται, — ὑπόδειχνε ὁ Λένιν, — γιά καθῆκον κοσμοϊστορικῆς δυσκολίας καί σημασίας»*.

Ἡ ἐργατική τάξη, τό κόμμα της καί τό κράτος της, πραγματοποιώντας τήν πολιτιστική ἐπανάσταση, ὄχι μόνο καλύπτουν τίς ἀνάγκες τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης σέ στελέχη, ὄχι μόνο βοηθοῦν τή νέα, τή σοσιαλιστική ἰδεολογία νά θριαμβεύσει στήν κοινωνία, ἀλλά καί βάζουν τίς βάσεις γιά μιά χωρίς προηγούμενο στήν ἱστορία ἄνθηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπόδειξη ἡ ἀνάπτυξη τῆς μόρφωσης, οἱ ἐπιτυχίες στήν κατάρτιση μηχανικοτεχνικῶν καί ἐπιστημονικῶν στελεχῶν, οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνικῆς, τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης στήν ΕΣΣΔ καί στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες. «Τό γεγονός ὅτι ἡ χώρα τοῦ νικηφόρου

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 27ος, σελ. 376.

σοσιαλισμοῦ,—λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ,—ἐγκαινίασε πρώτη τήν ἐποχή τῆς χρησιμοποίησης τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας γιά εἰρηνικούς σκοπούς καί ἄνοιξε πρώτη τό δρόμο πρός τό κοσμικό διάστημα, ἀποτελεῖ νομοτελειακό φαινόμενο»*.

Πολιτισμός γιά τό λαό

Τό σοσιαλιστικό σύστημα πραγματοποιεῖ ἕνα ριζικό ἐκδημοκρατισμό στόν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ, τόν μετατρέπει ἀπό προνόμιο ἑνός περιορισμένου στρώματος διανοουμένων σέ κτῆμα ὅλης τῆς κοινωνίας. Αὐτό ἀσκεῖ εὐεργετική ἐπίδραση πρίν ἀπ' ὅλα στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἴδιου τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ συγγραφεῖς, οἱ ζωγράφοι, οἱ ἠθοποιοί στό σοσιαλισμό δέν ἔχουν λόγους νά παραπονοῦνται γιά ἔλλειψη προσοχῆς ἀπό τήν πλευρά τοῦ κοινοῦ. Οἱ ξένοι πού ἔρχονται στίς σοσιαλιστικές χῶρες ἐκπλήσσονται συχνά ἀπό τή μεγάλη ταχύτητα μέ τήν ὁποίαν ξοδεύονται τά κάπως ἐπιτυχημένα βιβλία, ἀπό τή μεγάλη κοσμοσυρροή στά μουσεῖα, τά θέατρα καί στά κοντσέρτα. Αὐτή ἡ συνεχής ἄνοδος τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ δημιουργεῖ εὐνοϊκούς ὅρους γιά τήν καλλιτεχνική δημιουργία καί κεντρίζει τήν ἀνάπτυξή της.

Ὁ ἐκδημοκρατισμός τοῦ πολιτισμοῦ βοηθάει νά ἀναδείχνονται συνεχῶς μέσα ἀπό τίς λαϊκές μάζες πολλά λαμπρά ταλέντα σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐπιστημονικῆς καί καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Μήπως πρίν ἀπό τήν Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση εἶχαν πολλές πιθανότητες νά γίνουν διάσημοι συγγραφεῖς ὁ Πάβελ Μπαζόφ, γιός μεταλλωρύχου καί ὁ Ἀλεξάντρ Τβαρντόβσκι, γιός ἑνός σιδηρουργοῦ ἀπό χωριό; Χιλιάδες καί χιλιάδες ταλέντα χάνονται στόν καπιταλιστικό κόσμο, χωρίς νά μπορέσουν νά κατανικήσουν τή φτώχεια, τίς στερήσεις καί τήν ἀδιαφορία τῆς κοινωνίας. Ἀντίθετα, ὁ σοσιαλισμός δημιουργεῖ τούς ἀναγκαίους ὅρους γιά τήν ἀποκάλυψη καί τήν ἀνάδειξη τῶν ταλέντων. Οἱ ἐπιστημονικοτεχνικές ἑταιρίες, οἱ λογοτεχνικές ἑνώσεις στίς ἐπιχειρή-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 16.

σεις καί στά ὄργανα τοῦ τύπου, οἱ ἐρασιτεχνικοί καλλιτεχνικοί ὅμιλοι καί πολλές ἄλλες ὀργανώσεις βοηθοῦν στήν ἀποκάλυψη καί τήν ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων τῶν ἀνθρώπων, πλουτίζοντας τό σοσιαλιστικό πολιτισμό μέ φρέσκες, μέ νέες δυνάμεις.

Ὡστόσο, δέν πρόκειται μόνο γιά τίς ὑλικές δυνατότητες, ἀλλά καί γιά τήν πνευματική ἀτμόσφαιρα ἡ ὁποία διαφέρει βαθιά ἀπό αὐτήν πού χαρακτηρίζει τόν καπιταλισμό. Οἱ συγγραφεῖς καί οἱ καλλιτέχνες, πού εἶναι αἰχμάλωτοι τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας, δέν ἔχουν ποῦ νά ἀντλήσουν θετικά ἰδανικά μέ τή βοήθεια τῶν ὁποίων θά μποροῦσαν νά ἐκτιμήσουν τά συντελούμενα γεγονότα. Συχνά βλέπουν τή ζωή μαύρη καί χωρίς νόημα, καί τούς ἀνθρώπους ποταπούς καί ἀσήμαντους. Ὅμως, δέ βλέπουν καμιά διέξοδο ἀπό αὐτή τήν κατάσταση καί ἐνῶ δείχνουν τίς βρωμιές τῆς ἀστικῆς πραγματικότητας, συχνά τίς δικαιολογοῦν ἄμεσα ἤ ἔμμεσα, θεωρώντας τες σάν ἰδιότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Οἱ τέτοιες ἀπόψεις ἐξυπηρετοῦν ἀπολύτως τήν ἀντιδραστική ἡγετική κορυφή, πού ἐπιδιώκει νά ἐμποδίζει τούς ἀνθρώπους νά ἀγωνιστοῦν γιά τήν ἀλλαγή τῶν ἀπάνθρωπων συνθηκῶν τοῦ καπιταλισμοῦ.

Φυσικά, στή Δύση ὑπάρχει καί ὁ προοδευτικός, δημοκρατικός πολιτισμός, πού ἀποτελεῖ μιά ἀρκετά σημαντική δύναμη. Ὅμως δέν κυριαρχεῖ αὐτός στόν ἀστικό κόσμο. Οἱ παράγοντές του εἶναι ὑποχρεωμένοι νά διεξάγουν ἔντονο ἀγώνα μέ τήν ἀντίδραση.

Διαφορετικά εἶναι τά πράγματα στό σοσιαλισμό, ὅπου ὅλος ὁ πολιτισμός ἀνήκει στό λαό. Ἡ γρήγορη κοινωνική πρόοδος, ἡ σταθερή ἄνοδος τοῦ πολιτιστικοῦ καί τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ, ἡ ἐπιστημονικά θεμελιωμένη ἐμπιστοσύνη στό μέλλον, ὅλα αὐτά δημιουργοῦν ἐξαιρετικά εὐνοϊκές συνθῆκες γιά δημιουργική δουλειά.

Ὅπως εἶναι εὐνόητο, αὐτό δημιουργεῖ μεγάλες εὐθύνες στούς παράγοντες τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ λογοτεχνία καί ἡ τέχνη δέν ἀντανακλοῦν μόνο τή ζωή τοῦ λαοῦ, ἀλλά καί διαμορφώνουν τίς ἀνθρώπινες ψυχές. Ὁ Λένιν, πού διατύπωσε τήν ἀρχή τῆς κομματικότητας τῆς λογοτεχνίας, θεμελίωσε θεωρητικά τήν ἰδέα τοῦ ἀδιάσπαστου δεσμοῦ τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης μέ τά συμφέροντα καί τόν ἀγώνα τῶν κοινωνικῶν τάξεων, καί στό σοσιαλισμό, μέ τή ζωή ὅλου τοῦ λαοῦ. Οἱ ἀστοί προπα-

γανδιστές ἐπιτίθενται μέ λύσσα ἐναντίον τῆς ἀρχῆς τῆς κομματικότητας τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης, προσπαθώντας νά ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων μιᾶς καθορισμένης τάξης καί ἡ συνεπής τήρηση μιᾶς καθορισμένης πολιτικῆς γραμμῆς εἶναι ἀσυμβίβαστες μέ τήν ἐλευθερία τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Φυσικά, πρόκειται γιά κακόβουλες ἐπιθέσεις καί γιά ἀστήρικτα ἐπιχειρήματα.

Ἡ καλλιτεχνική δημιουργία δέν μπορεῖ νά μένει ἔξω ἀπό τήν ταξική πάλη, μακριά ἀπό τήν πολιτική, γιατί κάθε συγγραφέας, κάθε καλλιτέχνης — τό θέλει ἤ ὄχι — ἐκφράζει στό ἔργο του τά συμφέροντα κάποιας τάξης. Μήπως ἡ σύγχρονη ἀστική τέχνη δέν ἀντανακλᾶ τόν τρόπο τῆς σκέψης τῆς κυρίαρχης ἀστικῆς τάξης καί δέν ἀποτελεῖ ἕνα ὄργανο τῆς ἰδεολογικῆς της ἐπίδρασης στίς μάζες; Μήπως οἱ ἀστικοί ἐκδοτικοί οἶκοι, οἱ κινηματογραφικές ἑταιρίες, οἱ διευθυντές τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων, καί τέλος, οἱ μεγάλες ἀστικές ἐφημερίδες δέν ὑπαγορεύουν τή θέλησή τους στούς διανοούμενους καί δέν ἀσκοῦν ἰσχυρότατη ὑλική καί ἠθική πίεση σ' αὐτούς πού προσπαθοῦν νά ἀντισταθοῦν σ' αὐτή τήν ὑπαγόρευση τῆς θέλησης; Χτυπητό παράδειγμα ἀποτελοῦν οἱ διωγμοί τῶν προοδευτικῶν ἐπιστημόνων, συγγραφέων, ζωγράφων, γλυπτῶν, ἠθοποιῶν κτλ. στίς ἀστικές χῶρες.

Ὁ σοσιαλισμός εἶναι τό πρῶτο κοινωνικό σύστημα πού ἀπελευθερώνει τόν πολιτισμό ἀπό τό ζυγό τοῦ πορτοφολιοῦ, δίνοντας στόν καλλιτέχνη τή δυνατότητα νά μή δημιουργεῖ γιά νά ἱκανοποιεῖ τά διεστραμμένα γοῦστα μιᾶς χούφτας «παραλήδων», ἀλλά νά δημιουργεῖ γιά τίς πλατειές λαϊκές μάζες. Μειώνει μήπως αὐτό τήν ἐλευθερία τοῦ καλλιτέχνη; Καθόλου. Κάθε πραγματικός καλλιτέχνης ἀναζητεῖ τήν ἀλήθεια, προσπαθεῖ νά γράψει τήν ἀλήθεια, γιά νά ἐξυπηρετήσει ἔτσι καλύτερα τό λαό του. Αὐτό ὅμως θέλει καί ἡ σοσιαλιστική κοινωνία. Ἡ κύρια ἀπαίτηση τοῦ σοσιαλιστικοῦ ρεαλισμοῦ εἶναι ἡ σωστή ἀπεικόνιση τῆς πραγματικότητας στή βαθμιαία ἀνάπτυξή της. «Στή σοσιαλιστική κοινωνία, ὅπου ὁ λαός εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος, κύριος τῆς τύχης του καί δημιουργός τῆς νέας ζωῆς, — λέγεται σέ ἕνα σοβαρότατο ντοκουμέντο τοῦ ΚΚΣΕ, στήν ἀπόφαση "Γιά ἕνα στενό δεσμό τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης μέ τή ζωή τοῦ λαοῦ" — γιά τόν καλλιτέχνη, πού ὑπηρετεῖ πιστά τό λαό του, δέν ὑπάρχει ζήτημα, ἄν εἶναι ἤ ὄχι ἐλεύθερος στό δημιουργικό του ἔργο. Ὁ καλλιτέχνης αὐτός ἔχει σαφή ἀντίληψη τῶν φαινομένων τῆς

πραγματικότητας, δέν εἶναι ἀναγκασμένος νά προσαρμόζεται, νά ὑποκύπτει, νά πιέζει τόν ἑαυτό του, ἀλλά ἀντίθετα αἰσθάνεται τήν ψυχική ἀνάγκη νά φωτίζει σωστά καί ἀπό τίς θέσεις τῆς κομμουνιστικῆς κομματικότητας τή ζωή, μένει προσηλωμένος σταθερά σ' αὐτές τίς θέσεις, τίς ὑπερασπίζεται καί τίς προστατεύει στό ἔργο του»*. Ἔτσι ἀκριβῶς ἀντιλαμβάνονται τό ρόλο τους οἱ σοσιαλιστές διανοούμενοι.

4. Ὁ σοσιαλισμός καί ἡ προσωπικότητα

Οἱ ἀστοί ἐπικριτές τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος προσπαθοῦν νά ἀποδείξουν ὅτι τό σύστημα αὐτό εἶναι ἀσυμβίβαστο μέ τήν ἐλευθερία τῆς προσωπικότητας. Ὁ ἐπαναστατικός μαρξισμός, λένε, δέ δίνει καμιά ἀξία στήν ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Γιά τόν «ὁλοκληρωτισμό» τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, γιά τήν «ἀπορρόφηση τῆς προσωπικότητας ἀπό τήν κολλεκτίβα», γιά τήν «ἰσοπέδωση» τῶν ἀνθρώπων ἔχουν γραφτεῖ ἑκατοντάδες βιβλία καί χιλιάδες ἄρθρα. Ὅμως δέν ὑπάρχει τίποτα πιό ψεύτικο ἀπό τούς ἰσχυρισμούς αὐτούς.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς προσωπικότητας διά μέσου τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἐργαζομένων μαζῶν

Ἡ πνευματική καί ἠθική φυσιογνωμία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ συμπεριφορά του πρός τό περιβάλλον του καί ἡ συνείδησή του ἐξαρτιῶνται ἀπό τό χαρακτήρα τῆς κοινωνίας στήν ὁποίαν ζεῖ.

Ἡ ἀστική προπαγάνδα παρουσιάζει τό καπιταλιστικό σύστημα σά βασίλειο τῆς ἐλευθερίας τῆς προσωπικότητας, καί τήν τυπική, νομική ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων σάν τή μοναδικά δυνατή μορφή ἰσότητας. Στήν πράξη ὅμως ἡ κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ταπείνωση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας.

Τό κεφάλαιο οἰκοδομεῖ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά πιό στενούς δεσμούς τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης μέ τή ζωή τοῦ λαοῦ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1957, σελ. 24 - 25.

πάνω στή βάση τῶν ἰδιοτελῶν ὑπολογισμῶν. Τά χρήματα ἀντικαθιστοῦν ὅλες τίς προσωπικές ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου. Στήν καπιταλιστική κοινωνία, γράφει ὁ Μάρξ, «ὅ,τι ε ἶ μ α ι καί ὅ,τι μ π ο ρ ῶ νά γίνω, δέν καθορίζεται καθόλου ἀπό τήν προσωπικότητά μου. Εἶμαι τρομερά ἄσχημος, ὅμως μπορῶ νά πάρω μέ τά χρήματά μου τήν π ι ό ὡ ρ α ί α γυναίκα. Συνεπῶς δέν εἶμαι ἄ σ χ η μ ο ς, γιατί ἡ ἐπίδραση τῆς ἀ σ χ ή μ ι α ς, ἡ ἀπωθητική της δύναμη μηδενίζονται χάρη στό χρῆμα. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι εἶμαι κ ο υ τ σ ό ς, τά χρήματα ὅμως μοῦ δίνουν 24 πόδια. Συνεπῶς δέν εἶμαι κουτσός. Εἶμαι κακός, ἄτιμος, ἀσυνείδητος, μικρόμυαλος ἄνθρωπος, ἡ κοινωνία ὅμως τιμᾶ τό χρῆμα, συνεπῶς καί τόν κάτοχό του. Τά χρήματα εἶναι τό ὑπέρτατο ἀγαθό, ἑπομένως καί ὁ κάτοχός τους εἶναι καλός»*.

Στόν ἕναν πόλο, ἡ ἐξαντλητική δουλειά καί ἡ καταθλιπτική φροντίδα γιά τό κομμάτι τό ψωμί ἐξαντλοῦν καί ἀποβλακώνουν τόν ἄνθρωπο. Στόν ἄλλον πόλο, ἡ ὑπερβολική ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καί ἡ ἀπουσία τῆς γόνιμης κοινωνικῆς δραστηριότητας γεννοῦν τήν τάση τῆς ἀπομόνωσης, τά συναισθήματα τοῦ «ἐγώ», τοῦ κλεισίματος στόν ἐσωτερικό κόσμο τοῦ «ἐγώ». Ὁ ἀτομικισμός αὐτός ὁδηγεῖ στήν πτώχευση τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, γεννάει αἰσθήματα μελαγχολίας, ἐσωτερικοῦ κενοῦ καί διχασμοῦ τῆς προσωπικότητας. Μέσα στίς συνθῆκες τῆς ἀποσύνθεσης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, ὁ ἀτομικισμός αὐτός, μετατρέπεται εὔκολα σέ βιολογικό, κτηνώδη ἐγωισμό, σέ ἰδεολογία τοῦ «ὑπεράνθρώπου» τήν ὁποίαν ἐξέφρασε τόσο ἀνάγλυφα ἡ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε πού ἀποτέλεσε ἕναν ἀπό τούς ἀκρογωνιαίους λίθους τῆς φασιστικῆς κοσμιοθεωρίας. Νά, λοιπόν, ποῦ βρίσκεται ἡ πραγματική «καταστροφή τῆς προσωπικότητας».

Ἡ μόνη διέξοδο εἶναι αὐτή πού προσφέρει ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση. «Ἄν ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου, — ἔγραφε ὁ Μάρξ, — δημιουργεῖται ἀπό τίς περιστάσεις, τότε πρέπει νά κάνουμε τίς περιστάσεις ἀνθρώπινες»**. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά «ἀπελευθερωθεῖ» ἀπό τήν κοινωνία, ἡ

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλογή ἀπό τά πρῶτα τους ἔργα», Μόσχα 1956, σελ. 618.

** Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 2ος, 1955, σελ. 145 - 146.

ἐλευθερία εἶναι δυνατή μόνο μέσα στήν κοινωνία. Γιά νά ἀπελευθερωθεῖ ἡ προσωπικότητα πρέπει νά ἀπελευθερωθεῖ ὅλη ἡ μάζα τῶν ἀνθρώπων μέ τήν ἀλλαγή τῶν κοινωνικῶν σχέσεων οἱ ὁποῖες τούς ὑποδουλώνουν. **Ἀπελευθέρωση τῆς προσωπικότητας διά μέσου τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ἐργαζομένων μαζῶν**, νά ποιά εἶναι ἡ οὐσία τῆς θέσης τῶν κομμουνιστῶν, ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς κολλεκτιβίστικης ἰδεολογίας τους.

Ὅταν ἡ ἀστική προπαγάνδα κατηγορεῖ τούς μαρξιστές ὅτι «ἐκμηδενίζουν τήν προσωπικότητα», ξεκινάει, χωρίς νά τό λέει, ἀπό τή θέση ὅτι βάση τῆς προσωπικότητας εἶναι δῆθεν ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία. Ὅμως τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τήν φοβοῦνται μόνο αὐτοί πού ὅλη τους ἡ κοινωνική θέση, ἀπό τίς ἀνέσεις μέχρι τό κύρος στό περιβάλλον τους, δέ βασίζεται στίς προσωπικές ἱκανότητες καί στίς ἀτομικές ἀρετές τους, ἀλλά στά προνόμια πού δίνει ὁ πλοῦτος. Ἔτσι ἡ κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στά μέσα παραγωγῆς, φαίνεται, στούς ἀνθρώπους πού τήν χρησιμοποιοῦν γιά τήν ἐκμετάλλευση καί τήν ταπείνωση ἄλλων ἀνθρώπων, σάν πραγματική ἐκμηδένιση τῆς ἴδιας τῆς προσωπικότητάς τους, πολύ περισσότερο πού τούς ἀφαιρεῖ τή δυνατότητα νά ζοῦν χωρίς νά ἐργάζονται. Ὅπως δέ εἶναι γνωστό, ἡ πιό τρομερή συμφορά γιά τόν ἀστό - παράσιτο εἶναι ἡ ἐργασία.

Ἀντίθετα, ὁ σοσιαλισμός δίνει πλατειές δυνατότητες στούς ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς καί στά ταλέντα νά ἀποκαλύψουν καί νά ἐφαρμόσουν τά προσωπικά τους χαρίσματα. Μόνο τό σοσιαλιστικό σύστημα ἐπιτρέπει «νά προσφερθεῖ πραγματικά στήν πλειοψηφία τῶν ἐργαζομένων ἕνα πεδίο δράσης ὅπου νά μποροῦν νά ἀναδειχθοῦν, νά ἀναπτύξουν τίς ἱκανότητές τους, νά ἀποκαλύψουν τά ταλέντα τους, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν μέσα στό λαό μιά ἀστείρευτη πηγή καί τά ὁποῖα ὁ καπιταλισμός τά σύντριβε, τά ποδοπατοῦσε καί τά ἔπνιγε κατά ἑκατοντάδες καί χιλιάδες»*.

Ὁ σοσιαλισμός, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία, ἀναγνωρίζει τό δικαίωμα γιά ἀνάπτυξη καί ἀνεξάρτητη δημιουργία στούς ἁπλούς ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς, τούς ὁποίους ἡ ἀστική ἰδεολογία τούς ἀποκαλοῦσε πάντα μέ περιφρόνηση «ἀκαλ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 26ος, σελ. 367.

λιέργητη μάζα». Ταυτόχρονα ἐξασφαλίζει τό δικαίωμα αὐτό, βάζοντας στή διάθεση τῆς κοινωνίας ὅλα τά ὑλικά μέσα πού ἐπιτρέπουν τήν ἀνάπτυξη τῶν ταλέντων καί τῶν ἱκανοτήτων τῶν ἀνθρώπων. Στό βαθμό πού ἐνισχύεται τό σοσιαλιστικό σύστημα, πού μεγαλώνει ἡ ἀφθονία τῶν ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀγαθῶν καί πού τελειοποιοῦνται οἱ κοινωνικές σχέσεις, στόν ἴδιο βαθμό αὐξάνονται καί οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης, δημιουργικῆς ἐργασίας καί ἄνθησης τῆς προσωπικότητας ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας.

Ὁ συνδυασμός τῶν προσωπικῶν καί τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων

Ἡ ἀντίθεση τῶν προσωπικῶν καί τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων ἐμφανίστηκε μαζί μέ τήν ἀτομική ἰδιοκτησία, στό καθεστώς τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος, βλέποντας τήν κοινωνία σάν ἐχθρική καί καταπιεστική δύναμη, προσπαθεῖ νά δίνει σ' αὐτήν ὅσο τό δυνατό λιγότερα καί νά ἀποκτᾶ ἀπ' αὐτήν ὅσο τό δυνατό περισσότερα.

Τό σοσιαλιστικό σύστημα φροντίζει πρίν ἀπ' ὅλα γιά τά γενικά συμφέροντα. Καί αὐτό γιατί ἀπό αὐτά ἐξαρτᾶται ἡ εὐημερία ὄχι μόνο ὅλης τῆς κοινωνίας, ἀλλά καί κάθε μέλους της. Γι' αὐτό ἡ σοσιαλιστική ἠθική καταδικάζει τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀτομικισμοῦ καί τοῦ ἐγωισμοῦ τοῦ μικροϊδιοκτήτη, τίς ὁποῖες θεωρεῖ δικαιολογημένα σάν ὑπολείμματα τοῦ καπιταλιστικοῦ παρελθόντος στή συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ὅμως, ὅπως εἶχε κιόλας δείξει ὁ Ἔνγκελς, «ἡ κοινωνία δέν μπορεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ, χωρίς νά ἀπελευθερώσει κάθε ἄτομο»*. Ἡ φροντίδα γιά τόν ἄνθρωπο, ἡ λεπτή, ἤ προσεχτική συμπεριφορά πρός αὐτόν, ἀποτελοῦν μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες ἀπαιτήσεις τῆς σοσιαλιστικῆς ἠθικῆς.

Στό σοσιαλισμό, γιά κάθε μέλος τῆς κοινωνίας εἶναι ἀνοιχτός ὁ δρόμος τῆς βελτίωσης τῆς θέσης του πρίν ἀπ' ὅλα, μέ μιά πιό παραγωγική καί εἰδικευμένη ἐργασία. Ὅπως εἶναι φυσικό ἡ ἐπιδίωξη τῶν ἀνθρώπων νά βελτιώσουν μέ τέτοιο τρόπο τήν εὐημερία τους ἀνταποκρίνεται στά συμφέ-

* Φ. Ἔνγκελς, «Ἀντι - Ντύρινγκ», 1957, σελ. 278.

ροντα τῆς κοινωνίας καί ὑποστηρίζεται ἀπό αὐτήν μέ κάθε δυνατό μέσο. Αὐτή εἶναι ἡ ἀντικειμενική βάση στήν ὁποίαν ἀναπτύσσεται ἡ ὀργανική ἑνότητα τῶν κοινωνικῶν καί προσωπικῶν συμφερόντων στή σοσιαλιστική κοινωνία. Αὐτή ἡ ἰδιομορφία τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος βρίσκει τήν ἀνταπάκλασή της καί στή συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται ἡ σοσιαλιστική συνείδηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τά ἠθικά κίνητρα ἀρχίζουν νά παίζουν ὅλο καί μεγαλύτερο ρόλο στή δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων καί ἡ φροντίδα γιά τά κοινωνικά ζητήματα γίνεται προσωπική ὑπόθεση τοῦ καθενός. Ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι διαπαιδαγωγημένος μέ τό πνεῦμα τῆς σοσιαλιστικῆς ἠθικῆς, δέν μπορεῖ νά βλέπει ἀδιάφορα τίς ἔλλειψεις, κάθε τι πού ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τά συμφέροντα τῆς κοινωνίας, παρόλο πού δέν τόν ἀφορᾶ ἄμεσα. Ἡ συναίσθηση τῆς θέσης του σάν νοικοκύρη τῆς χώρας του καί ἡ ἀδιάσπαστα συνδεμένει μαζί της συναίσθηση τῆς εὐθύνης του γιά τήν κοινή ὑπόθεση, ἀποτελοῦν ἕνα σπουδαιότατο χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἠθικῆς φυσιογνωμίας τοῦ νέου ἀνθρώπου. Τά μέλη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας δέν ἔχουν μόνο μεγάλα δικαιώματα ἀλλά καί ὑποχρεώσεις. Πρόκειται ὅμως γιά ὑποχρεώσεις κυρίαρχων ἀνθρώπων, πραγματικῶν πολιτῶν τῆς χώρας καί ὄχι γιά ἀγγαρεῖες καταπιεζομένων ὑποτελῶν.

Φυσικά, μέσα σέ λίγες δεκαετίες εἶναι ἀδύνατο νά ξεριζωθοῦν τελείως ὅλες οἱ ἀντιλήψεις καί συνήθειες πού εἶχαν ριζώσει στή διάρκεια τῶν χιλιάδων χρόνων κυριαρχίας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Στή συνείδηση ἑνός μέρους τῶν μελῶν τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας διατηροῦνται ἀκόμα ζωντανά τά διάφορα χαρακτηριστικά τῆς παλιᾶς ἠθικῆς καί ζωῆς: ἀσυνείδητη στάση ἀπέναντι στή δουλειά, φιλαργυρία, ἐγωισμός, ἐθνικιστικές προκαταλήψεις, ἄσχημη συμπεριφορά ἀπέναντι στίς γυναῖκες, ἀλκοολισμός, ἀντικοινωνικές ἀπόψεις πού ὁρισμένες φορές ὁδηγοῦν στήν ἀλητεία καί τό ἔγκλημα. Ὅλα αὐτά τά φαινόμενα τά ὀνομάζουμε ἐπιβιώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἔτσι ὑπογραμμίζεται τό ὅτι εἶναι ξένα πρός τό σοσιαλισμό καί τό ὅτι οἱ σοσιαλιστικές κοινωνικές σχέσεις ὄχι μόνο δέ γεννοῦν ἀπό μόνες τους παρόμοια τερατώδη φαινόμενα, ἀλλά ἀντίθετα ὁδηγοῦν στή βαθμιαία ἐξαφάνισή τους.

Οἱ ἐπιβιώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ διατηροῦνται γιά πολύ καιρό στή συνείδηση ἑνός μέρους τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι ὑπάρχουν τεράστιοι τομεῖς τῶν

ἀνθρωπίνων σχέσεων, ὅπου οἱ ἀντικοινωνικές συνήθειες καί ἀπόψεις, τά ἀντικοινωνικά ἤθη καί ἔθιμα ἀσκοῦν ἐξαιρετικά μεγάλη ἐπίδραση, π.χ., οἱ καθημερινές καί οἰκογενειακές σχέσεις.

Νά γιατί, καί μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, παραμένει ἡ ἀνάγκη γιά καθημερινή ὑπομονετική διαπαιδαγωγητική δουλειά. Ὁ σοσιαλισμός δέ νοεῖται χωρίς κοινωνική πειθαρχία πού νά ὑποχρεώνει τούς πολίτες νά ἐκπληρώνουν τίς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας καί νά τηροῦν τούς κανόνες τῆς σοσιαλιστικῆς συμβίωσης. Αὐτό ἀνταποκρίνεται καί στά συμφέροντα κάθε ξεχωριστοῦ ἀνθρώπου, ἄν φυσικά ἐννοοῦμε καλῶς αὐτά τά συμφέροντα καί τά βλέπουμε στήν ἐξάρτησή τους ἀπό τήν εὐημερία ὅλης τῆς κοινωνίας.

Ἡ ὅλο καί ἰσχυρότερη ἑνότητα τῶν προσωπικῶν καί κοινωνικῶν συμφερόντων ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο ἠθικό πλεονέκτημα τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, πού βάζει τέλος στήν παλιά τραγωδία τοῦ «σπαραγμοῦ» τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης καί διαπαιδαγωγεῖ ἀκέραιους, αἰσιόδοξους καί θαρραλέους ἀνθρώπους πού δέ φοβοῦνται τίς δυσκολίες. Ἡ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι μιά μεγάλη ἠθική ἐπανάσταση. «Ὅπως εἶναι αὐτονόητο, — ἔγραφε γιά τό θέμα αὐτό ὁ μεγάλος γάλλος συγγραφέας Ρομαίν Ρολλάν, — αὐτή ἡ ἠθική ἐπανάσταση ἀκόμα δέν τελείωσε, ὅμως βρίσκεται στήν ἐξέλιξή της καί οἱ συνέπειές της θά εἶναι τεράστιες. Ἀπό τώρα κιόλας μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι θά σώσει τόν πολιτισμό ἀπό τήν οἰκτρή χρεοκοπία, ἀπό τήν κατάσταση ὅπου τό ἀνθρώπινο πνεῦμα ὁδηγεῖται στό ἀδιέξοδο τῆς στείρας καί ἀλαζονικῆς ἀπομόνωσης... Μπροστά στήν ἀνθρωπότητα ἀνοίγεται μιά νέα ἐποχή ἰσχυρῆς ἀνόδου, μεγάλης ἔξαρσης καί χαρούμενης κίνησης πρός τά ἐμπρός».

5. Οἱ κινητήριες δυνάμεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας

Μέ τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ προοδευτική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας ὄχι μόνο δέν σταματάει, ἀλλά, ἀντίθετα, ἐπιταχύνεται. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν σχέσεων καί ὅλου τοῦ κοινωνικοῦ ἐπικοδομήματος, καί ἡ τελειοποίηση ὅλων αὐτῶν πρός τήν κατεύθυνση τοῦ κομμουνισμοῦ, συντελοῦνται

μέ γρήγορους καί ἄγνωστους γιά τά προηγούμενα συστήματα ρυθμούς.

Στή βάση αὐτῆς τῆς προόδου βρίσκονται οἱ ἀντικειμενικοί νόμοι τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Τό γεγονός αὐτό δίνει στήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας ἐντελῶς νέα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, πού τήν κάνουν νά διαφέρει ριζικά ἀπό τό ἐκμεταλλευτικό σύστημα.

Ἡ κοινωνία ἀπαλλάχτηκε γιά πάντα ἀπό τούς ταξικούς ἀνταγωνισμούς. Οἱ ἀντιθέσεις τῆς ἀνάπτυξής της ἔγιναν μή ἀνταγωνιστικές. Πρόκειται κυρίως γιά ἀντιθέσεις καί δυσκολίες ἀνάπτυξης, γιά ἀντιθέσεις πού ἐμφανίζονται κατά τή σύγκρουση τοῦ νέου μέ τό παλιό, τοῦ πρωτοπόρου μέ τό καθυστερημένο. Οἱ ἀντιθέσεις αὐτές δέν λύνονται μέ τόν ταξικό ἀγώνα — στή σοσιαλιστική κοινωνία δέν ὑπάρχουν κοινωνικές τάξεις ἤ στρώματα πού νά ἐνδιαφέρονται γιά τήν καθυστέρηση τῆς ἀνάπτυξης καί νά ὑποστηρίζουν τό παλιό, τό ξεπερασμένο σύστημα, — ἀλλά μέ τή συνεργασία ὅλων τῶν τάξεων καί στρωμάτων, πού ἐνδιαφέρονται ἐξ ἴσου γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ. Φυσικά, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι στό σοσιαλισμό δέν ὑπάρχουν ἐκδηλώσεις συντηρητισμοῦ, καθυστέρησης καί ἐπίμονης προσήλωσης στίς ξεπερασμένες μορφές πού ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τίς νέες ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς.

Στό σοσιαλισμό, τό κυριότερο ὅπλο τῆς ἀποκάλυψης καί λύσης τῶν ἀντιθέσεων εἶναι ἡ κριτική καί ἡ αὐτοκριτική. Ἡ πλατειά κριτική καί αὐτοκριτική χρειάζεται γιά τήν ἔγκαιρη ἀποκάλυψη καί ἐξάλειψη τῶν ἀδυναμιῶν καί ἀντιθέσεων, γιά τόν ἔγκαιρο παραμερισμό τοῦ παλιοῦ καί ξεπερασμένου. Ὅταν ἡ κριτική φιμώνεται, δυσκολεύεται ἡ λύση τῶν ἀντιθέσεων καί παρουσιάζεται στασιμότητα. Γι' αὐτό, ἡ σοσιαλιστική κοινωνία ἐνδιαφέρεται ζωτικά γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κριτικῆς καί αὐτοκριτικῆς, τίς βλέπει σά σοβαρό μέσο κινητοποίησης τῆς δημιουργικῆς δραστηριότητας καί τῆς πολιτικῆς δράσης τῶν ἐργαζομένων γιά τήν ὑπερνίκηση τῶν δυσκολιῶν, γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν νέων καθηκόντων τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ κατάργηση τῶν ταξικῶν ἀνταγωνιστικῶν ἀντιθέσεων ἀποτελεῖ τεράστιο πλεονέκτημα τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, πού ἐξασφαλίζει πρωτοφανέρωτες δυνατότητες γιά τήν ἁρμονική ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τήν ἀν-

τίστοιχη πρόοδο τοῦ πολιτικοῦ καί ἰδεολογικοῦ ἐποικοδομήματος τῆς κοινωνίας. Τώρα, στήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας, ὅλο καί μεγαλύτερο ρόλο δέν παίζουν οἱ παράγοντες πού χωρίζουν τούς ἀνθρώπους, πού σπρώχνουν τόν ἕναν ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἀλλά οἱ παράγοντες πού τούς συσπειρώνουν καί τούς προσανατολίζουν πρός τήν πραγματοποίηση κοινῶν καθηκόντων καί σκοπῶν. Αὐτές ἀκριβῶς οἱ νέες κινητήριες δυνάμεις τῆς ἀνάπτυξης ἐπιτρέπουν στήν κοινωνία νά κινεῖται πολύ γρηγορότερα καί μέ λιγότερες δαπάνες σέ σχέση μέ προηγούμενα.

Σοβαρότατη κινητήρια δύναμη τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης γίνονται τά ἠθικά κίνητρα πού ἀναπτύσσονται στήν πορεία τῆς συλλογικῆς δουλειᾶς μέ βάση τή σοσιαλιστική ἰδιοκτησία. Ἡ ἐργασία, ἀπό μέσο πλουτισμοῦ τῶν ἐκμεταλλευτῶν πού ἦταν, μετατράπηκε σέ κοινωνική λειτουργία πού ἐνθαρρύνεται ἀπό τήν κοινωνία καί ἔχει σά σκοπό της τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Ἡ κολλεκτιβίστικη ἐργασία, οἱ σχέσεις συντροφικῆς συνεργασίας καί ἀλληλοβοήθειας γεννοῦν μιά νέα μορφή συντροφικῆς συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων, πού βοηθάει στήν ἀποκάλυψη καί ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων τους, τή σοσιαλιστική ἄμιλλα. Σέ ἀντίθεση πρός τόν καπιταλιστικό συναγωνισμό πού βασίζεται στίς ἀρχές «ὁ καθένας γιά τόν ἑαυτό του» καί «ὁ ἄνθρωπος γιά τόν ἄνθρωπο λύκος», ἡ σοσιαλιστική ἄμιλλα προϋποθέτει τήν ὁλόπλευρη συντροφική ἀλληλοβοήθεια, τήν ἀνταλλαγή τῆς πρωτοπόρας πείρας καί τό συστηματικό ἀνέβασμα τῶν καθυστερημένων στό ἐπίπεδο τῶν πρωτοπόρων.

Χάρη στίς ριζικές ἀλλαγές πού ἐπέρχονται στίς ταξικές σχέσεις μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, μπαίνουν σταθερές βάσεις γιά τήν ἰδεολογική καί πολιτική ἑνότητα τῆς κοινωνίας. Αὐτή ἡ ἑνότητα συμφερόντων ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων καί στρωμάτων γίνεται ἐπίσης ἰσχυρή κινητήρια δύναμη τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ ἰδεολογική καί πολιτική ἑνότητα ἐπιτρέπει τή συσπείρωση τῶν ἐργαζομένων γιά τή λύση τῶν πιό σοβαρῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν καί πολιτιστικῶν προβλημάτων. Καί ἡ συσπείρωση αὐτή δημιουργεῖ δυνάμεις ἱκανές νά ὑπερνικήσουν ὁποιαδήποτε ἐμπόδια.

Σοβαρή κινητήρια δύναμη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας εἶναι καί ἡ φιλία τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν, τόσο στό ἐσωτερικό κάθε χώρας, ὅσο καί σ' ὅλο τό παγκόσμιο

σοσιαλιστικό σύστημα. Αὐτή ἡ φιλία ὄχι μόνο βοηθάει στήν προστασία τῶν κατακτήσεων τῶν ἐργαζομένων ἀπό τίς ἐπιβουλές τῶν ἰμπεριαλιστῶν, ἀλλά καί δημιουργεῖ τούς πιό εὐνοϊκούς ὅρους γιά τήν οἰκονομική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη ὅλων τῶν λαῶν μέ βάση τήν ἀδελφική ἀλληλοβοήθεια. Τό κόμμα, τό κράτος, ὅλη ἡ σοσιαλιστική κοινωνία δίνουν μεγάλη προσοχή στήν ἐνίσχυση τῆς φιλίας τῶν λαῶν. Τό καθῆκον αὐτό πραγματοποιεῖται μέ τή βοήθεια οἰκονομικῶν, πολιτικῶν, πολιτιστικῶν καί διαπαιδαγωγητικῶν μέτρων. Ἡ ἱστορική πεῖρα δείχνει ὅτι ἡ ἐνίσχυση τῆς φιλίας τῶν λαῶν ἀπαιτεῖ συνεπῆ ἀγώνα ἐναντίον κάθε ὑποτροπῆς τοῦ ἐθνικισμοῦ.

Οἱ ὑψηλές ἠθικές ἀρετές τῆς προσωπικότητας στό σοσιαλιστικό καθεστώς βρίσκουν τήν ἔκφρασή τους στό αἴσθημα τοῦ σοσιαλιστικοῦ πατριωτισμοῦ. Ὁ νέος, ὁ σοσιαλιστικός πατριωτισμός, δέ σημαίνει πιά μόνο τή φυσική γιά τόν ἄνθρωπο ἀφοσίωση στή χώρα πού γεννήθηκε, στούς συμπατριῶτες του, στά ἤθη καί ἔθιμα τοῦ τόπου του, στή γλώσσα του κτλ. Σημαίνει πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀφοσίωση στό σοσιαλιστικό σύστημα, ἀφοσίωση πού πηγάζει ἀπό τήν κατανόηση τῶν ἀποφασιστικῶν πλεονεκτημάτων τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἀπέναντι στό καπιταλιστικό.

Ὁ πατριωτισμός αὐτός δέ χωρίζει, ἀλλά, ἀντίθετα, προσεγγίζει τά διάφορα ἔθνη. Ὁ σοσιαλιστικός πατριωτισμός δέν ὁδηγεῖ στήν ἐθνική ἀποξένωση, ἀλλά δημιουργεῖ αἰσθήματα βαθειᾶς διεθνιστικῆς ἀλληλεγγύης καί φιλίας μέ τήν ἐργατική τάξη καί ὅλους τούς ἐργαζόμενους τῶν ἄλλων χωρῶν. Ὁ σοσιαλιστικός πατριωτισμός εἶναι ἕνα ἐνεργό δραστήριο αἴσθημα. Ὑποκινεῖ τόν ἄνθρωπο νά δίνει στήν πατρίδα του ὅλες τίς δυνάμεις καί ἱκανότητές του καί, ἄν χρειαστεῖ, καί τή ζωή του ἀκόμα. Ἡ καλύτερη ἀπόδειξη γι' αὐτό εἶναι τό μεγάλο κατόρθωμα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ στά χρόνια τοῦ Μεγάλου Πατριωτικοῦ πολέμου.

Ἔτσι ἡ σοσιαλιστική κοινωνία διαθέτει ἰσχυρές κινητήριες δυνάμεις, πού ἐξασφαλίζουν τή σταθερή καί γρήγορη πρόοδο σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς.

Μιά πολύ σημαντική ἰδιομορφία τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης στό σοσιαλισμό εἶναι ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτή παύει νά εἶναι αὐθόρμητη καί γίνεται μιά πορεία στήν ὁποία ὅλο καί μεγαλύτερο ρόλο παίζει ἡ προγραμματισμένη καί συνειδητή δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων.

Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες ἀποκτᾶ τεράστια σημασία ἡ δράση τῆς πρωτοπορίας τῶν ἐργαζομένων, τοῦ μαρξιστικοῦ-λενινιστικοῦ κόμματος, τό ὁποῖο ἐκφράζει ὅλο καί πιό ὁλόπλευρα, ὅλο καί πιό πλήρως τό συλλογικό νοῦ καί τή συλλογική θέληση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Ἡ σωστή καί ἐπιδέξια κομματική καθοδήγηση ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἀξιοποίηση ὅλων τῶν δυνατοτήτων καί πλεονεκτημάτων τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτό, τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα δίνουν, καί μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ, πρωταρχική σημασία στό δυνάμωμα τῆς κομματικῆς καθοδήγησης, στό ἀνέβασμα τοῦ ρόλου της σέ ὅλες τίς σφαῖρες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ κομματική καθοδήγηση εἶναι ἕνας ἀπό τούς ἀποφασιστικούς παράγοντες γιά τίς μεγάλες ἐπιτυχίες τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀποτελεῖ ἐγγύηση προόδου, ἐγγύηση γιά τήν ἐπιτυχῆ πραγματοποίηση τοῦ μεγάλου καθήκοντος πού μπαίνει μπροστά στήν κοινωνία πού οἰκοδόμησε τό σοσιαλισμό: τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό.

5

Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα

Όταν ὁ σοσιαλισμός βγῆκε ἀπό τά ὅρια μιᾶς χώρας καί μετατράπηκε σέ παγκόσμιο σύστημα, μπροστά στή θεωρία καί τήν πρακτική ὑψώθηκαν νέα σοβαρά προβλήματα, πού συνδέονται μέ τήν ὀργάνωση τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί μέ τίς διακρατικές σχέσεις τῶν ἀνεξάρτητων καί κυρίαρχων σοσιαλιστικῶν κρατῶν.

Φυσικά, τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν δέ βρέθηκαν στήν ἀνάγκη νά ἀρχίσουν τήν ἐπεξεργασία τῶν ζητημάτων αὐτῶν χωρίς νά εἶχαν κάτι ἀπό τό ὁποῖο νά ξεκινοῦσαν. Εἶχαν μιά στέρεη βάση, τόν τεράστιο ἰδεολογικό πλοῦτο πού τούς κληροδότησαν οἱ κλασικοί τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, καί μιά ὁρισμένη πρακτική πεῖρα ρύθμισης τῶν διεθνῶν σχέσεων ἡ ὁποία εἶχε συσσωρευθεῖ πρίν ἀπό τό σχηματισμό τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Ὅμως ἡ δημιουργία τοῦ συστήματος αὐτοῦ ἀπαιτοῦσε τή λύση πολλῶν νέων προβλημάτων πού ἔβαζε ἡ πρακτική, καί τή δημιουργική ἀνάπτυξη τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς θεωρίας, μέ βάση τήν πεῖρα τῆς ζωῆς. Ἡ γενίκευση αὐτῆς τῆς πείρας εἶναι μιά νέα σελίδα τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς ἐπιστήμης, σελίδα πού ἀκόμα δέν ἔχει γραφτεῖ ὅλη καί ἔχει τεράστια σημασία γιά τίς σοσιαλιστικές χῶρες καί ὅλο τό διεθνές ἐργατικό κίνημα.

1. Οἱ ἱστορικές ἰδιομορφίες τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος

Ὅταν μιλᾶμε γιά τό παγκόσμιο σύστημα, τόσο τό σοσιαλιστικό, ὅσο καί τό καπιταλιστικό, δέν ἐννοοῦμε ἁπλά ἕνα σύνολο κρατῶν μέ κοινωνικό καθεστώς τοῦ ἴδιου τύπου.

Ὑπῆρχε ἐποχή ὅπου σέ σημαντικό μέρος τῆς γῆς κυριαρχοῦσε τό ἴδιο κοινωνικό σύστημα, π.χ., ἡ φεουδαρχία, ὅμως παγκόσμιο σύστημα δέν ὑπῆρχε καί δέν μποροῦσε νά ὑπάρχει, γιατί οἱ χῶρες, στίς ὁποῖες κυριαρχοῦσε αὐτό τό σύστημα, δέν ἦταν ἑνωμένες σέ ἕνα κοινωνικό καί οἰκονομικό ὀργανισμό καί συχνά μάλιστα δέν ἤξεραν τίποτα ἤ σχεδόν τίποτα ἡ μιά γιά τήν ἄλλη.

Οἱ συνθῆκες γιά τό σχηματισμό παγκόσμιου συστήματος δημιουργήθηκαν γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία μόνο τήν ἐποχή τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅταν ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σύνδεσε τήν οἰκονομία τῶν διαφόρων χωρῶν μέ σταθερούς δεσμούς. Ἡ διαμόρφωση τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος χρειάστηκε ἑκατοντάδες χρόνια καί ὁλοκληρώθηκε μόνο στήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ὁ διεθνής καταμερισμός τῆς ἐργασίας μετάτρεψε ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες σέ κρίκους τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας. Καμιά τέτοια χώρα δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει χωρίς διεθνεῖς οἰκονομικές σχέσεις.

Ὅμως τό παγκόσμιο σύστημα τοῦ καπιταλισμοῦ δέν ἐπρόκειτο νά διατηρήσει γιά πολύ καιρό τό μονοπώλιό του. Οἱ ἀπελευθερωμένες ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου χῶρες ἑνώθηκαν καί σχημάτισαν τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα. Τό σύστημα αὐτό διαμορφώθηκε κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τόσο πολιτικῶν παραγόντων (ἰδιαίτερα τῆς ἀνάγκης γιά κοινή ἄμυνα ἀπό τήν ἐπίθεση τῶν ἰμπεριαλιστῶν), ὅσο καί οἰκονομικῶν παραγόντων (τῶν ἀπαιτήσεων τῶν σύγχρονων καί ὁρμητικά ἀναπτυσσομένων παραγωγικῶν δυνάμεων πού ὑπαγορεύουν τή διεθνοποίηση τῆς οἰκονομίας). Στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ἐγκρίθηκε στό 22ο συνέδριο, τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα χαρακτηρίζεται σάν «οἰκονομική, κοινωνική καί πολιτική κοινότητα ἐλεύθερων καί κυρίαρχων λαῶν, πού ἀκολουθοῦν τό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ, καί πού τούς ἑνώνουν οἱ κοινοί σκοποί, τά κοινά

συμφέροντα καί οί στενοί δεσμοί τῆς διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἀλληλεγγύης»*.

Οἱ δρόμοι καί οἱ μέθοδες τοῦ σχηματισμοῦ τῶν δύο παγκοσμίων συστημάτων

Στή βάση τοῦ σχηματισμοῦ καί τῶν δύο παγκοσμίων συστημάτων βρίσκονται οἱ ἀνάγκες τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, πού ξεπέρασαν τά ἐθνικά πλαίσια. Ὁ παράγοντας αὐτός δμως δέν δρᾶ ἀπό μόνος του, ἀλλά διά μέσου τῆς πολιτικῆς καί τῆς δραστηριότητας τῶν κυρίαρχων τάξεων. Στή μιά περίπτωση, κύρια δύναμη πού πραγματοποιοῦσε τήν ἀντικειμενική τάση γιά τήν προσέγγιση τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν, τῆς οἰκονομίας τους καί τοῦ πολιτισμοῦ τους, ἦταν ἡ ἀστική τάξη, στήν ἄλλη περίπτωση ἦταν ἡ ἐργατική τάξη. Ὅπως εἶναι φυσικό, ὁ σχηματισμός τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος καί ὁ σχηματισμός τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἔγιναν ἀπό διαφορετικούς δρόμους καί μέ διαφορετικές μεθόδους καί εἶχαν διαφορετικά ἀποτελέσματα.

Στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, ἡ προσέγγιση τῶν χωρῶν περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο ἔμοιαζε μέ τήν «προσέγγιση» τοῦ ληστῆ καί τοῦ θύματός του. Ἡ τάση γιά ἕνωση τῶν ἐθνῶν, γιά δημιουργία διεθνῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν δεσμῶν στόν καπιταλισμό πραγματοποιεῖται μέ βασανιστική γιά τούς λαούς μορφή. Γιατί ὁ καπιταλισμός δέν μπορεῖ νά «ἑνώσει» τά ἔθνη παρά μόνο μέ τήν ὑποταγή καί τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἀδύνατων χωρῶν ἀπό τίς ἰσχυρές χῶρες, μέ τήν ὑποδούλωση ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καί τή μετατροπή ὁλόκληρων ἠπείρων σέ ἀποικιακά ἐξαρτήματα, πού προμηθεύουν στίς ἰμπεριαλιστικές μητροπόλεις ἀγροτικά προϊόντα καί πρῶτες ὕλες.

Γιά αὐτό τό λόγο, ἡ διαμόρφωση τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος συντελέστηκε μέ ἀδιάκοπο ἀγώνα ὅλων τῶν μορφῶν: στρατιωτικό, πολιτικό, οἰκονομικό καί ἰδεολογικό. Τό γεγονός ὅτι ὅλες αὐτές οἱ χῶρες εἶχαν τό ἴδιο κοινωνικό καθεστώς δέν ὁδήγησε στή δημιουργία διεθνοῦς

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 20.

ἀλληλεγγύης. Αὐτό τό ἐπιβεβαιώνει μέ πειστικό τρόπο ἡ ἱστορία. Στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰώνα, στόν κόσμο ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο ἀστικό κράτος, ἡ Ἀγγλία, καί ἡ ἰθύνουσα τάξη της ἦταν ὁ πιό λυσσασμένος ἐχθρός τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων στίς ἄλλες χῶρες. Αὐτό φάνηκε καθαρά στήν πορεία τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης στή Γαλλία τό 1789, ὅπου ἡ Ἀγγλία ἔγινε τό στήριγμα τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ συνασπισμοῦ τῶν φεουδαρχικῶν - ἀπολυταρχικῶν κρατῶν, πού ἐπιδίωκαν τήν ἐπαναφορά τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος.

Ἡ ἱστορική ἀποστολή τῆς ἐργατικῆς τάξης ὑπαγορεύει βαθιά διαφορετικές μεθόδους γιά τό σχηματισμό τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Ἡ ἐργατική τάξη βάζει γιά πάντα τέλος στήν ἐκμετάλλευση καί τήν καταπίεση μέσα στή χώρα της, ὄχι ἀσφαλῶς γιά νά τίς διατηρήσει ἤ νά τίς ἐπαναφέρει σέ διεθνή κλίμακα. Ὁ δρόμος γιά τή διαμόρφωση τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος δέν εἶναι ὁ δρόμος τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἀδύνατου στόν ἰσχυρό, ἀλλά ὁ δρόμος τῆς ἐθελοντικῆς προσέγγισης ἰσότιμων λαῶν. Οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν χωρῶν - μελῶν του βασίζονται στή βαθειά κοινωνική ἀλληλεγγύη καί τή συσπείρωση, πού ἀπορρέουν ἀπό τήν κοινότητα τῶν βασικῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων ὅλων τῶν κρατῶν αὐτοῦ τοῦ συστήματος.

Ἡ κοινωνική φύση καί τῶν δύο παγκοσμίων συστημάτων ἐξηγεῖ καί τίς ἄλλες βασικές διαφορές τους.

Τό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα εἶναι σύστημα αὐστηρῆς ἱεραρχίας, πού κατοχυρώνεται ἀπό τόν πραγματικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων, συχνά δέ καί νομικά. Μοιάζει μέ πυραμίδα στήν κορφή τῆς ὁποίας βρίσκεται μιά χούφτα ἀπό ἀναπτυγμένες δυνάμεις καί στή βάση ἡ τεράστια μάζα τῶν καθυστερημένων καί καταπιεζόμενων λαῶν.

Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα ἔχει ἐντελῶς ἄλλη φυσιογνωμία. Δέν εἶναι ἱεραρχία βασισμένη στήν ὑποταγή καί τήν ἐξάρτηση, ἀλλά κοινότητα ἐλεύθερων καί ἰσότιμων κρατῶν.

Τό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα ἀπό τήν ἴδια τή φύση του δέν εἶναι προσαρμοσμένο στήν ἐξάλειψη, ἀλλά στή διατήρηση καί τό βάθαιμα τῶν διαφορῶν στό οἰκονομικό, κοινωνικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο τῶν χωρῶν - μελῶν του καί τῆς ἀνισομέρειας τῆς ἀνάπτυξής τους. Οὐσία τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος εἶναι ἡ ὑποταγή τῆς οἰκονομίας, τῆς πολιτικῆς καί τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῆς πλειοψηφίας

τῶν χωρῶν - μελῶν του στά συμφέροντα τῆς μονοπωλιακῆς ἀστικῆς τάξης τῶν ἀναπτυγμένων δυνάμεων.

Ἀντίθετα, τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα ἀπό τόν ἴδιο τό χαρακτήρα του εἶναι προσαρμοσμένο στό νά συμβάλλει στή γρηγορότερη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν χωρῶν - μελῶν του, στό ἀνέβασμα τῶν καθυστερημένων στό ἐπίπεδο τῶν ἀναπτυγμένων.

Ἡ ὕπαρξη τοῦ συστήματος αὐτοῦ κάνει οἰκονομικά δυνατή τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ σ' ὁποιαδήποτε χώρα, ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς ἀνάπτυξής της κατά τή στιγμή τῆς ἐπανάστασης, ἐνῶ προηγούμενα τέτοια δυνατότητα εἶχαν μόνο οἱ χῶρες, πού βρίσκονταν τουλάχιστο σέ μέσο ἐπίπεδο οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Τό γεγονός αὐτό ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τίς ὑπανάπτυκτες χῶρες.

Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα ἐγγυᾶται τήν ἀσφάλεια κάθε χώρας - μέλους του ἀπό τόν κίνδυνο τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ στρατοπέδου καί ἔτσι δημιουργεῖ τή πολιτική δυνατότητα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ σ' ὁποιαδήποτε χώρα, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς διαστάσεις της, τόν πληθυσμό της καί τό στρατιωτικό δυναμικό της. Αὐτό ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τίς μικρές χῶρες, πού δέ θά μποροῦσαν ποτέ νά προστατεύσουν μόνες τους τίς σοσιαλιστικές τους κατακτήσεις ἀπό τίς ἐπιβουλές τῶν ἰμπεριαλιστῶν.

Ἡ οὐσία τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος εἶναι ἡ δημιουργία τέτοιων σχέσεων μεταξύ τῶν χωρῶν, πού νά ἀνταποκρίνονται κατά τόν καλύτερο δυνατό τρόπο τόσο στά συμφέροντα κάθε χωριστῆς χώρας, ὅσο καί στά συμφέροντα ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόσμου, πού νά βοηθοῦν στήν πιό πλήρη ἀξιοποίηση ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ σοσιαλισμοῦ καί συνεπῶς στήν πιό γρήγορη οἰκονομική, κοινωνική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου πρός τήν κατεύθυνση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Φυσικά, τήν πορεία τοῦ σχηματισμοῦ καί τῆς σταθεροποίησης τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος δέν πρέπει νά τήν ἀντιλαμβανόμαστε μέ ἁπλοϊκό τρόπο. Τό σύστημα αὐτό δέν ἐμφανίζεται ἕτοιμο καί ὁλοκληρωμένο, ἀλλά περνάει ὁρισμένα στάδια ἀνάπτυξης. Ἡ Δήλωση τῆς Διάσκεψης τῶν 81 κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων (Μόσχα, 1960) μιλάει μέ λεπτομέρειες γιά τή μέχρι σήμερα ἐ-

σωτερική ἐξέλιξη τῶν χωρῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν σχέσεων μεταξύ τους*.

2. Οἱ ἀρχές τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν (ὁ σοσιαλιστικός διεθνισμός)

Τό ζήτημα τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖον πρέπει νά ὀργανωθοῦν οἱ σχέσεις τῶν χωρῶν ὅπου κυβερνάει ἡ ἐργατική τάξη, εἶχε σέ γενικές γραμμές λυθεῖ ἀπό τό μαρξισμό - λενινισμό, πρίν ἀπό τό σχηματισμό τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Ἰσοτιμία τῶν ἐθνῶν, προλεταριακός διεθνισμός — νά ποιές εἶναι οἱ ἀναλλοίωτες ἀρχές ἀπό τίς ὁποῖες καθοδηγοῦνταν πάντα τά μαρξιστικά κόμματα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὡστόσο, τήν ἐποχή ἐκείνη, οἱ ἀρχές τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ ρύθμιζαν βασικά τίς σχέσεις μεταξύ τῶν ἐθνικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου, μεταξύ τῶν πολιτικῶν του κομμάτων, τῶν συνδικάτων καί τῶν ἄλλων ὀργανώσεων τῶν ἐργαζομένων. Πρίν ἀπό τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τήν ἐργατική τάξη, δέν ὑπῆρχε καί δέν μποροῦσε νά ὑπάρχει πεῖρα ἀπό τήν ἐφαρμογή τῆς πολιτικῆς τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ στήν κρατική ζωή.

Τέτοια πεῖρα ἀποκτήθηκε μετά τή νίκη τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία. Γιά πρώτη φορά οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ἐθνῶν καί λαῶν μέσα σέ ἕνα τεράστιο πολυεθνικό κράτος οἰκοδομήθηκαν σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τῆς ἰσοτιμίας, τῆς ἐλεύθερης συγκατάθεσης καί τῆς ἀλληλοβοήθειας, τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας καί τῶν ἰδιομορφιῶν κάθε σοσιαλιστικοῦ ἔθνους καί λαότητας.

Ὅταν ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση νίκησε καί σ' ἄλλες χῶρες, ἡ σοβιετική πεῖρα ἔγινε γι' αὐτές ἀφετηρία, ὑπόδειγμα καί παράδειγμα. Ὅμως ἡ πεῖρα αὐτή δέν μποροῦσε νά μεταφερθεῖ μηχανικά σέ ὅλο τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο, ἐπειδή τώρα δέν ἐπρόκειτο γιά σχέσεις μέσα σέ μιά χώρα, ἀλλά γιά σχέσεις μεταξύ ἀνεξάρτητων σοσιαλιστικῶν κρα-

* «Προγραμματικά ντοκουμέντα τοῦ ἀγώνα γιά τήν εἰρήνη, τή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 49.

τῶν, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων βρίσκονται ἀνεξάρτητα κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα.

Ἐπρόκειτο νά ἐφαρμοστοῦν δημιουργικά οἱ γενικές ἀρχές τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ στίς σχέσεις μεταξύ σοσιαλιστικῶν κρατῶν. Αὐτό σήμαινε ταυτόχρονα καί παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν ἴδιων τῶν ἀρχῶν, πλουτισμό τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ μέ νέο ἱστορικό περιεχόμενο. Ἔτσι ὁ προλεταριακός διεθνισμός μπῆκε σέ νέο στάδιο καί ἔγινε σοσιαλιστικός διεθνισμός, ὁ ὁποῖος συμπεριλαμβάνει καί τίς σχέσεις μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν.

Οἱ ἀρχές τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ ἔχουν μιά σταθερή ἐπιστημονική βάση: παίρνουν ὑπόψη τους τίς ἀντικειμενικές τάσεις τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἐθνῶν στήν ἐποχή τοῦ σοσιαλισμοῦ. Γιά τίς τάσεις αὐτές μίλησε ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ στήν εἰσήγηση γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ στό 22ο συνέδριο. Ἔχοντας ὑπόψη του τήν ΕΣΣΔ τόνισε: «Στίς συνθῆκες τοῦ σοσιαλισμοῦ, στό ἐθνικό ζήτημα δροῦν δυό ἀλληλεξαρτημένες καί προοδευτικές τάσεις. Πρῶτο, συντελεῖται δρμητική καί δλόπλευρη ἀνάπτυξη κάθε ἔθνους, διευρύνονται τά δικαιώματα τῶν ἑνωσιακῶν καί τῶν αὐτόνομων δημοκρατιῶν. Δεύτερο, κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ συντελεῖται μιά δλο καί μεγαλύτερη προσέγγιση τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν, δυναμώνουν ἡ ἀλληλεπίδραση καί ὁ ἀλληλοπλουτισμός τους»*.

Αὐτές οἱ ἴδιες τάσεις δροῦν, ἀναμφισβήτητα, καί σέ δλο τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα. Ἐνῶ τό περιεχόμενο τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης εἶναι τό ἴδιο γιά δλες τίς χῶρες, κάθε ἔθνος πού ἀνέτρεψε τόν καπιταλισμό, ἐπιδιώκει νά χαράξει τέτοιους δρόμους γιά τήν οἰκονομική, πολιτική καί πολιτιστική του ἀνάπτυξη, ὥστε νά ἀνταποκρίνονται δσο τό δυνατό περισσότερο στίς συγκεκριμένες ἱστορικές ἰδιομορφίες του καί στίς προοδευτικές παραδόσεις του.

Ἡ οἰκονομία κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας ἀναπτύσσεται σάν ἀνεξάρτητη ἐθνική οἰκονομία μέ δικές της ἀναλογίες καί σχέσεις, πού καθορίζονται ἀπό τήν ὕπαρξη τῶν ἱστορικά δια-

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ». Εἰσήγηση στό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ, 18 Ὀκτώβρη 1961, Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 88-89.

μορφωμένων κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀπό τίς ἰδιομορφίες τῆς παραγωγικῆς πείρας τοῦ πληθυσμοῦ, ἀπό τό χαρακτήρα τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν καί τή γεωγραφική θέση τῆς δοσμένης χώρας κτλ.

Η διατήρηση τῶν ἐθνικῶν πλαισίων χαρακτηρίζει καί τά ἑπόμενα στάδια τῆς οἰκοδόμησης τῆς νέας κοινωνίας. Ὁ Λένιν ὑπόδειχνε ὅτι οἱ ἐθνικές καί κρατικές διαφορές μεταξύ τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν θά διατηρηθοῦν γιά πολύ καιρό ἀκόμα καί μετά τή νίκη τῆς ἐργατικῆς τάξης σέ παγκόσμια κλίμακα*. Αὐτό ἐξηγεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι τό ἔθνος καί ἡ ἐθνική γλώσσα, ἡ ἐθνική μορφή τοῦ πολιτισμοῦ ὑπάγονται στήν κατηγορία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, πού παραμένουν στή ζωή γιά ἐξαιρετικά μεγάλο χρονικό διάστημα.

Στό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, παράλληλα μέ τήν τάση γιά πλήρη ἀνάπτυξη τῶν δυνατοτήτων κάθε ἔθνους, δρᾶ καί ἡ ἄλλη τάση γιά τήν ὅλο καί μεγαλύτερη προσέγγιση τῶν ἐθνῶν καί τῶν λαῶν, τήν ἀλληλεπίδραση τῶν ἐθνικῶν οἰκονομικῶν συστημάτων, τήν ἀλληλεπίδραση καί τόν ἀλληλοπλουτισμό τῶν ἐθνῶν. Οἱ τάσεις αὐτές ἀπορρέουν πρίν ἀπ' ὅλα ἀπό τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Στήν ἐποχή κιόλας τοῦ καπιταλισμοῦ, οἱ ἀπαιτήσεις αὐτές γεννοῦν τήν τάση γιά ἀνάπτυξη καί πύκνωση τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἐθνῶν, ἐνῶ στήν ἐποχή τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐπιταχύνουν τήν πορεία τῆς ὅλο καί πιό στενῆς προσέγγισης τῶν κρατῶν καί τῶν λαῶν.

Οἱ δυό αὐτές τάσεις ὄχι μόνο δέν ἔρχονται σέ ἀντίθεση ἡ μιά μέ τήν ἄλλη, ἀλλά, ἀντίθετα, συνδέονται στενά μεταξύ τους. Μόνο ἡ πλήρης ἀνάπτυξη καί ἡ ἄνθηση τῶν ἐθνικῶν μορφῶν τῆς ζωῆς ἀνοίγουν τό δρόμο γιά τήν πραγματικά ἐθελοντική καί διεθνιστική προσέγγιση καί σινένωση τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν. Μέ τή σειρά της ἡ προσέγγιση αὐτή ἀποτελεῖ σπουδαιότατη προϋπόθεση γιά τήν ἄνθηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί κουλτούρας.

Κάθε σοσιαλιστική χώρα εἶναι κυρίαρχο κράτος

Οἱ ἀρχές τῆς ἰσοτιμίας καί κυριαρχίας ἀποτελοῦν σοβαρό καί ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνι-

* Βλ. Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 72.

σμοῦ. Οἱ πανδημοκρατικές αὐτές ἀρχές διακηρύχτηκαν γιά πρώτη φορά στήν περίοδο τῆς διαμόρφωσης καί σταθεροποίησης τῶν ἀστικῶν ἐθνῶν. Ὡστόσο, στόν καπιταλισμό, ἡ ἀναγνώριση τῶν ἀρχῶν αὐτῶν εἶναι σέ σημαντικό βαθμό τυπική. Στήν πράξη οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν καθορίζονται ἀπό τόν πραγματικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων. Τό ἰσχυρότερο κράτος δέν ὑπολογίζει τούς κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, δέ διστάζει νά ἐπεμβαίνει ἀπροκάλυπτα στίς ἐσωτερικές ὑποθέσεις τῶν πιό ἀδύνατων κρατῶν καί, ὅταν τό κρίνει ἀναγκαῖο, τά ὑποτάσσει καί τά μετατρέπει σέ ἐξαρτώμενα ἀπό αὐτό κράτη.

Ἐκτός ἀπ' αὐτό, τό κεφάλαιο δέν γνωρίζει κρατικά σύνορα· διεισδύει στίς ἀδύνατες χῶρες, ὑποτάσσει τήν οἰκονομία τους στά συμφέροντά του, καί τούς ἀφαιρεῖ τήν οἰκονομική ἀνεξαρτησία τους. Γι' αὐτό, στόν καπιταλισμό, εἶναι συχνό τό φαινόμενο κρατῶν πού τυπικά θεωροῦνται κυρίαρχα καί στήν πράξη ἡ πολιτική τους ὑπαγορεύεται ἀπό τίς μεγάλες δυνάμεις.

Μόνο στό σοσιαλισμό ἀποκτοῦν τό πραγματικό τους νόημα ἡ ἰσοτιμία, ἡ ἐθνική ἀνεξαρτησία καί ἡ ἐθνική κυριαρχία. Ἡ πολιτική κυριαρχία ἐνισχύεται ἀπό τό γεγονός ὅτι κάθε ἔθνος, χάρη στήν κοινωνική ἰδιοκτησία τῶν βασικῶν μέσων παραγωγῆς, ἀποκτάει τή δυνατότητα νά ρυθμίζει τήν οἰκονομία του, πού ἀποτελεῖ τή βάση τῆς ὕπαρξής του, καί νά καθορίζει τήν ἀνάπτυξή της ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του.

Ὁ σοσιαλισμός, ὄχι μόνο διακηρύσσει τήν πραγματική ἐθνική κυριαρχία, ἀλλά καί ἀπαιτεῖ τόν αὐστηρό σεβασμό της.

Γιατί; Γιά τόν ἁπλούστατο λόγο ὅτι ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ στηρίζεται στή δραστηριότητα τῶν πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν. Μόνο ὅταν ὁ λαός μιᾶς δοσμένης χώρας καθορίζει ὁ ἴδιος τά οἰκονομικά καί πολιτικά του καθήκοντα, οἱ μάζες εἶναι πρόθυμες νά πάρουν συνειδητά καί δραστήρια μέρος στήν πραγματοποίηση αὐτῶν τῶν καθηκόντων καί, ἄν χρειαστεῖ, νά ὑποστοῦν προσωρινές θυσίες καί νά ἀντιμετωπίσουν προσωρινές δυσκολίες στό ὄνομα τοῦ σκοποῦ πού διάλεξαν ἐλεύθερα οἱ ἴδιες. Κανένας δέν μπορεῖ νά ξέρει τίς ἀνάγκες καί τίς δυνατότητες ἑνός σοσιαλιστικοῦ ἔθνους καλύτερα ἀπό τό ἴδιο, κανένας δέν μπορεῖ νά πάρει, πιό σωστά ἀπό τό ἴδιο, ὑπόψη τίς ἰδιομορφίες τῆς οἰκονομικῆς, τῆς πολιτικῆς καί τῆς πολιτιστικῆς του ἀνάπτυξης. Κάθε ἐξωτε-

ρική ἐπέμβαση, ἀκόμα καί ἡ πιό καλοπροαίρετη, μπορεῖ ὄχι μόνο νά ἀποδειχθεῖ ἄτοπη, ἀλλά καί νά ζημιώσει τήν ὑπόθεση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ στή δοσμένη χώρα. Ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμός τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων ἀποτελεῖ ἀναγκαία προϋπόθεση γιά νά μπορεῖ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ τούτη ἤ ἐκείνη τή χώρα νά συντελεῖται μέ μορφές πού νά ἀνταποκρίνονται στίς ἐθνικές ἰδιομορφίες καί στίς ἐθνικές καί λαϊκές παραδόσεις.

Μήπως ὅμως ὅλα αὐτά ἐμποδίζουν τήν προσέγγιση τῶν λαῶν, πού ἀποτελεῖ ἰδανικό τοῦ σοσιαλισμοῦ; Καθόλου. Ὁ λενινισμός διδάσκει ὅτι ὁ σεβασμός τῆς ἰσοτιμίας καί τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν εἶναι ἀναγκαῖος ἀκριβῶς γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς προσέγγισης τῶν ἐθνῶν.

Αὐτή ἀκριβῶς εἶναι ἡ διαλεκτική τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος. Τά ἔθνη ἀποκτοῦν βαθειά ἐμπιστοσύνη τό ἕνα στό ἄλλο, δημιουργοῦν ἐθελοντικά στενούς δεσμούς μεταξύ τους, πού ὑπαγορεύονται ἀπό τά συμφέροντα τῆς ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας, τῆς ἄμυνας καί τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, μόνο στήν περίπτωση πού τά ἔθνη αὐτά εἶναι πραγματικά ἰσότιμα καί ἐλεύθερα, καί κανένα ἀπ' αὐτά δέν ἐπιβουλεύεται τήν ἀνεξαρτησία τοῦ ἄλλου.

Κάθε σοσιαλιστική χώρα, παραμένοντας κυρίαρχο κράτος, δέν μπορεῖ ὡστόσο νά κλειστεῖ στά ἐθνικά της πλαίσια καί νά ἀγνοεῖ τούς τρόπους καί τίς μεθόδους μέ τή βοήθεια τῶν ὁποίων λύνουν τά προβλήματά τους οἱ ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες. Ἀσφαλῶς, ὅλες οἱ σοσιαλιστικές χῶρες — μικρές καί μεγάλες — συγκεντρώνουν τή δική τους, τήν ἰδιαίτερή τους πεῖρα ἀπό τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀπό αὐτή, ὅπως καί ἀπό πολλές ἄλλες ἀπόψεις, οἱ χῶρες αὐτές εἶναι ἴσες καί κάθε μιά μπορεῖ νά προσφέρει τή συμβολή της στή θεωρία καί τήν πρακτική τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὅμως οἱ σοσιαλιστικές χῶρες ἐνδιαφέρονται ζωτικά νά ἀξιοποιοῦν ὅλη τήν πεῖρα, τήν ὁποίαν ἀπόκτησαν οἱ λαοί πού οἰκοδομοῦν τό σοσιαλισμό, πεῖρα πού τίς βοηθάει νά οἰκοδομήσουν μέ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τή νέα κοινωνία καί νά ἀποφύγουν ἀδυναμίες καί λάθη. Ὅπως εἶναι φανερό, αὐτό ἐπιταχύνει τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ κάθε χώρα.

Φυσικά, ἡ χρησιμοποίηση τῆς πείρας αὐτῆς δέν ἔχει τίποτα τό κοινό μέ τή μηχανική ἀντιγραφή της. Ἡ πεῖρα χρησιμοποιεῖται δημιουργικά, παίρνεται μόνο ἡ οὐσία της,

δ,τι ἔχει γενική ἀξία καί μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ μέ ἐπιτυχία στίς συγκεκριμένες συνθῆκες τῆς δοσμένης χώρας.

Ἑνότητα καί ἀλληλοβοήθεια

Ἡ οὐσία τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ κάθε ἄλλο παρά ἐξαντλεῖται μέ τήν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἰσοτιμίας. Τό νέο καί τό ἰδιαίτερο, πού χαρακτηρίζει τίς σχέσεις τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, εἶναι ἡ ἐθελοντική συνένωση τῶν προσπαθειῶν στόν κοινό ἀγώνα γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ ἀδελφική καί ἀμοιβαία ὑποστήριξη. Οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, σέ τελευταία ἀνάλυση, καθορίζονται ἀπό τίς σοσιαλιστικές παραγωγικές σχέσεις. Βάση τους εἶναι ἡ συντροφική συνεργασία καί ἀλληλοβοήθεια.

Ἕνα μεγάλο πλεονέκτημα τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ὅτι ἐπιτρέπει τόν ἁρμονικό συνδυασμό τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων κάθε χώρας μέ τά συμφέροντα ὅλου τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Ὁ πατριωτισμός τῶν λαῶν τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἐναρμονίζεται ἀπολύτως μέ τό διεθνισμό. Ἡ ἀγάπη τοῦ καθενός γιά τή σοσιαλιστική του πατρίδα περικλείει ὀργανικά τήν ἀγάπη γιά ὅλη τήν ἀδελφική οἰκογένεια τῶν λαῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου.

Οἱ σχέσεις, πού στηρίζονται στήν καλή θέληση, στή φιλία τῶν ἴδιων τῶν λαῶν καί στήν κοινότητα τῶν βασικῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων, εἶναι οἱ πιό σταθερές διακρατικές σχέσεις στόν κόσμο. Γι' αὐτό, τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο δέν εἶναι ἕνας συνηθισμένος συνασπισμός κρατῶν, πού τά συνδέουν συμφέροντα τά ὁποῖα συμπίπτουν προσωρινά, ἀλλά μιά μονολιθική δύναμη, πού ἀντιμετωπίζει τό ἰμπεριαλιστικό στρατόπεδο, ἐνιαῖα σά σταθερή πολιτική καί οἰκονομική ἕνωση πού στηρίζεται στά μόνιμα καί βασικά συμφέροντα τῶν μελῶν της.

Ὁ σοσιαλισμός, σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀστική δημοκρατία, δέν μπορεῖ νά περιοριστεῖ σέ μιά τυπική διακήρυξη τῆς ἰσότητας τῶν ἐθνῶν, ἀλλά μετατοπίζει τό κέντρο βάρους στήν ἐπίτευξη τῆς πραγματικῆς ἰσότητας. Γιά τό σκοπό αὐτό χρειάζεται νά ἐξαλειφθεῖ ἡ κληρονομημένη ἀπό τόν καπιταλισμό ἀνισομέρεια στήν οἰκονομική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ξεχωριστῶν λαῶν καί νά ἐπιτευχθεῖ ἡ γενική ἄνοδος.

Αὐτή εἶναι ἡ ἐθνική πολιτική πού ἀσκεῖται στά πλαίσια ἑνός πολυεθνικοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους. Οἱ ἴδιες ἀρχές ἐφαρμόζονται καί στόν τομέα τῶν διεθνῶν σχέσεων μέσα στό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα.

Ἡ ἀρχή τῆς ἀλληλοβοήθειας διέπει καί τίς πολιτικές σχέσεις μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Ἡ ὕπαρξη τοῦ ἰσχυροῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ἐξασφαλίζει τήν κυριαρχία καί τήν ἀσφάλεια κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας, ἐγγυᾶται τή διατήρηση τῶν κατακτήσεων τῆς λαϊκῆς της ἐπανάστασης. Χτυπητή ἀπόδειξη ἡ δμόφωνη ὑποστήριξη πού ἡ Σοβιετική Ἕνωση καί οἱ ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες πρόσφεραν στούς ἐργαζόμενους τῆς Οὐγγαρίας κατά τήν ἀντεπαναστατική ἐξέγερση ἡ δποία ὑποκινήθηκε ἀπό τόν ξένο ἰμπεριαλισμό.

Οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, μέ τήν ἐνιαία δράση τους στόν παγκόσμιο στίβο, αὐξάνουν κατά πολλές φορές τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐξωτερικῆς τους πολιτικῆς, ἡ δποία ἔχει σκοπό τή διατήρηση καί τή σταθεροποίηση τῆς γενικῆς εἰρήνης, τήν εἰρηνική συνύπαρξη καί τήν οἰκονομική ἅμιλλα μέ τόν καπιταλισμό.

Ἡ ἐξάλειψη τῶν ἐπιβιώσεων τοῦ ἐθνικισμοῦ

Ἔτσι, ἡ κοινωνική, οἰκονομική καί ἰδεολογική ἑνότητα τῶν κρατῶν τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος, δημιουργεῖ εὐνοϊκές ἀντικειμενικές προϋποθέσεις γιά τή λύση δλων τῶν προβλημάτων, πού ἀφοροῦν τίς μεταξύ τους σχέσεις. Ὡστόσο, **ἀπό τό μαρξιστικό-λενινιστικό κόμμα κάθε** σοσιαλιστικῆς χώρας ἀπαιτεῖται ἡ ἱκανότητα νά λύνει αὐτά τά προβλήματα ἔτσι, ὥστε νά συνδυάζονται τά ἐθνικά συμφέροντα μέ τά γενικά συμφέροντα τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ τέτοιος συνδυασμός εἶναι δυνατός μόνο στή βάση τῶν ἀρχῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ. Ὅπως δείχνει ἡ πείρα ἀπό τήν ὕπαρξη τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος, ἡ ἐφαρμογή αὐτῶν τῶν ἀρχῶν στίς διακρατικές σχέσεις δίνει θαυμάσια ἀποτελέσματα. Καμιά προστριβή, καμιά παρεξήγηση — πράγματα ἀναπόφευκτα κατά τήν ἀνάπτυξη νέων σχέσεων μεταξύ τῶν λαῶν — δέν μποροῦν νά μειώσουν οὔτε στό ἐλάχιστο τήν ἱστορική σημασία αὐτῆς τῆς πείρας.

Ὅμως οἱ ἀρχές τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ, ὅπως καί

οἱ μορφές τῆς ἐφαρμογῆς τους, ἀποτελοῦν κάτι τό νέο στίς διεθνεῖς σχέσεις, ἐνῶ οἱ σχέσεις τοῦ παλιοῦ τύπου ὑπῆρχαν σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς μακραίωνης ἱστορίας τῆς ἐκμεταλλευτικῆς κοινωνίας. Μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν, μαζί καί ἐκείνων πού ἔγιναν σοσιαλιστικές, στό παρελθόν ὑπῆρχαν ἔριδες καί συγκρούσεις πού ἄφησαν βαριά κατάλοιπα. Καί δέν εἶναι πάντα εὔκολη ἡ γρήγορη ἀπαλλαγή ἀπό τά κατάλοιπα αὐτά, γιατί οἱ μικροαστικές ἐθνικιστικές προκαταλήψεις εἶναι ἐξαιρετικά μακρόβιες. Ὁ Λένιν, ἀπό τό 1920 κιόλας, προεῖδε τόν κίνδυνο τοῦ ἐθνικισμοῦ γιά τή ρύθμιση τῶν νέων σχέσεων μεταξύ τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν καί τόνισε τήν ἀνάγκη τοῦ ἀποφασιστικοῦ ἀγώνα ἐναντίον αὐτῆς τῆς χρόνιας ἀρρώστιας*.

Καί δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἱμπεριαλιστική ἀντίδραση, στήν προσπάθειά της νά ἐξασθενίσει τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, στηρίζει τίς ἐλπίδες της στήν ἀναζωογόνηση τῶν ἐθνικιστικῶν στοιχείων στίς σοσιαλιστικές χῶρες. Δέν εἶναι τυχαῖο καί τό γεγονός ὅτι τά πιό δηλητηριώδη λουλούδια τοῦ ρεβιζιονισμοῦ ἀνθίζουν στό βάλτο τοῦ ἐθνικισμοῦ. Οἱ ἐθνικιστικές προκαταλήψεις καί προλήψεις ἀποτελοῦν, κατά κανόνα, τήν κοινή πλατφόρμα γύρω ἀπό τήν ὁποία ἑνώνονται γιά τόν ἀγώνα κατά τοῦ νέου συστήματος καί τά ὑπολείμματα τῶν ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων καί οἱ πράκτορες τῶν ἱμπεριαλιστικῶν ὑπηρεσιῶν πληροφοριῶν καί οἱ προδότες τῆς ὑπόθεσης τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Εἶναι γνωστό ὅτι τά ρεβιζιονιστικά στοιχεῖα, προσπαθώντας νά ἀνοίξουν στόν ἐθνικισμό τήν πόρτα τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ἅρπαξαν τό σύνθημα τοῦ «ἐθνικοῦ κομμουνισμοῦ», πού τό εἶχε ἐπινοήσει ἡ ἱμπεριαλιστική ἀντίδραση. Προσποιοῦνταν ὅτι γνωρίζουν τή συνταγή ἑνός κομμουνισμοῦ ὁ ὁποῖος συνιβιβάζεται θαυμάσια μέ τήν ἐθνική στενότητα καί ἀπομόνωση, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά οἰκοδομηθεῖ μέ ἀπάρνηση τῶν ἀρχῶν τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ καί τῆς ταξικῆς ἀλληλεγγύης, σέ μιά χώρα ἀποκομμένη, ἀκόμα καί ἐχθρική πρός τίς ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες. Ὡστόσο, εἶναι φανερό ὅτι οἱ παρόμοιες συνταγές δέν ἔχουν καμιά σχέση μέ τόν κομμουνισμό καί ἀποτελοῦν προσπάθεια νά ἀναστηθεῖ μέ νέα μάσκα ἡ παλιά ὀπορτουνιστική πολιτική τῆς

* Βλέπε, Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 126.

προσαρμογῆς τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στά συμφέροντα τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης. Ὅποιος παίρνει θέση ὑπέρ τοῦ «ἐθνικοῦ κομμουνισμοῦ», ὅποιος ἐπιβουλεύεται τήν ἑνότητα τοῦ παγκοσμίου σοσιαλιστικοῦ συστήματος, στήν πραγματικότητα ἀπαρνεῖται τίς ἰδέες τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ πεῖρα τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος, λέει τό πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, ἐπιβεβαίωσε τήν ἀνάγκη τῆς πιό στενῆς συμμαχίας τῶν χωρῶν πού ἀποσπάστηκαν ἀπό τόν καπιταλισμό, καί τῆς ἕνωσης τῶν προσπαθειῶν τους γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἡ γραμμή γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, σέ ἀπομόνωση ἀπό τήν παγκόσμια κοινότητα τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, εἶναι ἀσύστατη θεωρητικά, γιατί ἔρχεται σέ ἀντίφαση μέ τούς ἀντικειμενικούς νόμους ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Εἶναι ἐπιζήμια ἀπό οἰκονομική ἄποψη, γιατί ὁδηγεῖ στήν κατασπατάληση τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας, στήν πτώση τῶν ρυθμῶν ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς καί στήν ἐξάρτηση τῆς χώρας ἀπό τόν καπιταλιστικό κόσμο. Εἶναι ἀντιδραστική καί ἐπικίνδυνη ἀπό πολιτική ἄποψη γιατί δέν συσπειρώνει, ἀλλά διασπᾶ τούς λαούς μπροστά στό ἐνιαῖο μέτωπο τῶν ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων, ἐκτρέφει ἀστικές καί ἐθνικιστικές τάσεις καί τελικά μπορεῖ νά ὁδηγήσει στήν ἀπώλεια τῶν σοσιαλιστικῶν κατακτήσεων.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ χαρακτηρίζει τόν ἐθνικισμό σάν β α σ ι κ ό πολιτικό καί ἰδεολογικό ὅπλο, πού χρησιμοποιοῦν ἡ διεθνής ἀντίδραση καί τά ὑπολείμματα τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων κατά τῆς ἑνότητας τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Ὁ ἐθνικισμός ζημιώνει τά συμφέροντα τῆς σοσιαλιστικῆς κοινότητας καί πρίν ἀπ' ὅλα τό λαό τῆς χώρας στήν ὁποία ἐκδηλώνεται, γιατί ἡ ἀπομόνωση ἀπό τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο ἐπιβραδύνει τήν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς χώρας, τῆς ἀφαιρεῖ τή δυνατότητα νά ἐπωφεληθεῖ ἀπό τά πλεονεκτήματα τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί ἐνθαρρύνει τίς ἰμπεριαλιστικές δυνάμεις στήν προσπάθειά τους νά χρησιμοποιήσουν τίς ἐθνικιστικές τάσεις γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν σκοπῶν τους.

«Ὁ ἐθνικισμός —ὑποδείχνει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, —μπορεῖ νά ἐπικρατήσει μόνο ἐκεῖ ὅπου δέν διεξάγεται ἐναντίον του συνεπής ἀγώνας. Ἡ μαρξιστική - λενινιστική διεθνιστική πολιτική, ὁ ἀποφασιστικός ἀγώνας γιά τήν ἐξά-

λειψη τῶν ἐπιβιώσεων τοῦ ἀστικοῦ ἐθνικισμοῦ καί σωβινισμοῦ, ἀποτελοῦν σοβαρή προϋπόθεση γιά τήν παραπέρα σταθεροποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινότητας»*.

Τήν ἀνάγκη τῆς πάλης κατά τοῦ ἐθνικισμοῦ τήν ὑπογράμμισαν ἔντονα καί οἱ διεθνεῖς διασκέψεις τῶν κομμουνιστῶν τό 1957 καί τό 1960. Ἡ Δήλωση τῆς Διάσκεψης τοῦ 1960 λέει: «Ἡ σταθεροποίηση τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων καί τῆς φιλίας μεταξύ τῶν χωρῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπαιτεῖ ἀπό τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα νά ἀκολουθοῦν μαρξιστική - λενινιστική διεθνιστική πολιτική, νά διαπαιδαγωγοῦν ὅλους τούς ἐργαζόμενους μέ τό πνεῦμα τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ διεθνισμοῦ καί τοῦ πατριωτισμοῦ καί νά ἀγωνίζονται ἀποφασιστικά γιά τήν κατανίκηση τῶν ἐπιβιώσεων τοῦ ἀστικοῦ ἐθνικισμοῦ καί σωβινισμοῦ»**.

Ὁ κίνδυνος τοῦ ἐθνικισμοῦ εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλος ἐκεῖ ὅπου οἱ καθοδηγητές τοῦ κράτους ξεχνοῦν τό διεθνισμό, ἐκεῖ ὅπου ἔχουν τήν τάση νά μεγαλοποιοῦν τίς ἐθνικές ἰδιομορφίες καί νά κλείνουν τά μάτια στίς γενικές νομοτέλειες τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης, ἐκεῖ ὅπου τά στενά συμφέροντα τῆς χώρας τους ἤ τοῦ κόμματός τους τά ἀντιπαραθέτουν στά συμφέροντα τῶν ἄλλων ἀδελφῶν λαῶν. Αὐτό ἀκριβῶς συνέβει στή Γιουγκοσλαβία, ὅπου στήν πολιτική τῶν καθοδηγητῶν της ἐκδηλώθηκαν στενές ἐθνικιστικές τάσεις. Τό ἴδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε ἀργότερα καί στήν καθοδήγηση τοῦ Ἀλβανικοῦ Κόμματος τῆς Ἐργασίας, ἄν καί μέ ἄλλο ἰδεολογικό περίβλημα, ἰδιαίτερα μέ τό περίβλημα τῆς «ἐπαναστατικῆς» φρασεολογίας. Τό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ σημείωσε ὅτι οἱ ἐνέργειες τῶν ἀλβανῶν καθοδηγητῶν ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τή Διακήρυξη καί τή Δήλωση τῶν Διασκέψεων τοῦ 1957 καί 1960, καί δέν μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν ἀλλιῶς παρά σάν διασπαστικές, πού ἀποβλέπουν στήν ὑπονόμευση τῆς φιλίας καί τῆς συσπείρωσης τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν καί ἐξυπηρετοῦν τόν ἰμπεριαλισμό. Ταυτόχρονα, τό συνέδριο ἐξέφρασε τήν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἀλβανοί καθοδηγητές,

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 24.

** «Προγραμματικά ντοκουμέντα τοῦ ἀγώνα γιά τήν εἰρήνη, τή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 53.

ἄν τοποθετοῦν ψηλά τά συμφέροντα τοῦ λαοῦ τους καί ἄν πραγματικά θέλουν τή φιλία μέ τό ΚΚΣΕ, μέ ὅλα τά ἀδελφά κόμματα, θά ἐγκαταλείψουν τίς λαθεμένες ἀπόψεις τους καί θά ἐπανέλθουν στό δρόμο τῆς ἑνότητας καί τῆς συνεργασίας μέ ὅλες τίς σοσιαλιστικές χῶρες, μέ τό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα.

Τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα ξεκινοῦν ἀπό τή θέση ὅτι οἱ ἐθνικιστικές ἐπιβιώσεις καί προκαταλήψεις δέν μποροῦν νά ἐξαλειφθοῦν μέ διοικητικά μέτρα καί μέ μεθόδους καταναγκασμοῦ. Μαζί μέ τήν ὑπομονετική διαφωτιστική δουλειά καί τήν κριτική τῶν λαθῶν, ἀποφασιστικό ρόλο γιά τήν κατανίκησή τους παίζει ἡ συνεπής ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ στήν πράξη. Ὅταν ὑπάρχει ἀτμόσφαιρα ἀδελφικῆς συνεργασίας, προθυμίας γιά συνεχῆ ἀλληλοβοήθεια, ἰσοτιμίας καί ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν συμφερόντων, τῶν συνηθειῶν καί τῶν παραδόσεων, σβήνουν οἱ ἑστίες τῆς ἐθνικιστικῆς διχόνοιας καί τῆς παλιᾶς ἔχθρας, ἀμβλύνονται καί ἐξαφανίζονται οἱ παλιές προκαταλήψεις.

Οἱ πραγματικοί διεθνιστές πρέπει πάντα νά θυμοῦνται ὅτι στό ὁπλοστάσιο τῆς σύγχρονης ἀντίδρασης καί τοῦ ἐθνικισμοῦ κατέχει ἰδιαίτερη θέση ἡ δ ι α σ τ ρ έ β λ ω σ η τ ο ῦ ρ ό λ ο υ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης στό σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Γύρω ἀπ' αὐτό ἡ καπιταλιστική προπαγάνδα δέ διστάζει νά διαδίδει τίς πιό τερατώδεις ἐπινοήσεις. Σ' αὐτό τή συγοντάρουν καί ἄνθρωποι πού λέγονται κομμουνιστές, ἀλλά στήν πράξη ἔχουν κατρακυλήσει στόν ἐθνικιστικό βάλτο. Δηλώνουν, π.χ. ὅτι ἡ Σ.Ε. ἀξιώνει ρόλο «ἡγεμόνα», ὅτι «διοικεῖ» τίς ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες, ὅτι τά Κ.Κ. τῶν χωρῶν αὐτῶν βρίσκονται σέ ἐξάρτηση ἀπό τό ΚΚΣΕ.

Τίς διαδόσεις καί τίς φλυαρίες αὐτές τίς κυκλοφοροῦν μέ τήν ἐλπίδα νά δυσφημήσουν ἔστω καί λίγο τή Σοβιετική Ἕνωση καί ὅλο τό σοσιαλιστικό σύστημα, νά ἀναζωπυρώσουν τίς ἐθνικιστικές προκαταλήψεις στούς καθυστερημένους ἢ ἀκατατόπιστους ἀνθρώπους, νά ὑπονομεύσουν τήν ἐμπιστοσύνη τῶν λαϊκῶν μαζῶν στή σοβιετική πολιτική.

Στήν πραγματικότητα, ὁ ρόλος τῆς ΕΣΣΔ στό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα δέν ἔχει καμιά σχέση μέ ὅσα τοῦ ἀποδίνουν οἱ ἐχθρικοί προπαγανδιστές. Σέ ὅλο γενικά τό κομμουνιστικό κίνημα δέν ὑπάρχουν «ἀνώτερα» καί «κατώ-

τερα» κόμματα, δπως δέν ὑπάρχουν καί στό σοσιαλιστικό στρατόπεδο κράτη - «ἡγεμόνες» καί κράτη - «δορυφόροι». Ὅλες οἱ σοσιαλιστικές χῶρες εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητες στή λύση τῶν ἐθνικῶν τους προβλημάτων, καί κάθε μιά ἀπ' αὐτές ἔχει ἰσότιμη ψῆφο στή λύση τῶν γενικῶν προβλημάτων τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου. «Στό σοσιαλιστικό στρατόπεδο ἤ—πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο—στήν παγκόσμια κοινότητα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν κανείς δέν ἔχει καί δέν μπορεῖ νά ἔχει κανένα ἰδιαίτερο δικαίωμα ἤ προνόμιο»*.

Κατά τόν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα αὐτῶν τῶν χωρῶν εἶναι ἀπολύτως αὐτοτελῆ καί ἰσότιμα. Δέν ἔχουν εὐθύνη ἀπέναντι στό κόμμα κάποιας χώρας, ἀλλά ἀπέναντι στούς ἐργαζόμενους τῆς χώρας τους καί ἀπέναντι σ' ὅλο τό διεθνές ἐργατικό κίνημα. Τό ΚΚΣΕ δέν προβάλλει οὔτε τήν ἐλάχιστη ἀξίωση νά παίξει ἰδιαίτερο ἡγετικό ρόλο στό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα.

Γι' αὐτό, δέν εἶναι σωστό νά λέγεται δτι ἡ ΕΣΣΔ καθοδηγεῖ τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Ἡ Σοβιετική Ἕνωση, δπως ὑπογράμμιζε ἡ εἰσήγηση τοῦ σ. Ν. Σ. Χρουστσόφ στό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ, δέν καθοδηγεῖ ἄλλες χῶρες. Τό μόνο πού κάνει εἶναι δτι, χάρη στήν πλούσια πείρα της, δίνει τό παράδειγμα τοῦ ἀγώνα γιά τό σοσιαλισμό, τό παράδειγμα τῆς πετυχημένης λύσης τῶν πολυσύνθετων προβλημάτων τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ. «Γιά δ,τι ἀφορᾶ τήν ΕΣΣΔ, — εἶπε ὁ σ. Ν. Σ. Χρουστσόφ,—δπως εἶναι γνωστό, ὁ ρόλος της δέν συνίσταται στό νά καθοδηγεῖ ἄλλες χῶρες, ἀλλά στό δτι ἡ χώρα μας ἄνοιξε γιά ὅλη τήν ἀνθρωπότητα τό δρόμο πρός τό σοσιαλισμό, εἶναι ἡ πιό ἰσχυρή χώρα τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί μπῆκε πρώτη στήν περίοδο τῆς πλατειᾶς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ»**. Ἀπό ἐδῶ πηγάζουν ἡ ἐμπιστοσύνη καί τό κύρος μέ τά δποῖα περιβάλλεται ἡ Σ.Ε. μέσα στήν κοινότητα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 21.

** Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τούς δεῖκτες ἐλέγχου τῆς ἀνάπτυξης τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ στά χρόνια 1959 - 1965», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1959, σελ. 106.

3. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας

Σέ ἕνα ὁρισμένο στάδιο τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ οἰκονομία ξεπερνάει τά πλαίσια τῶν ξεχωριστῶν χωρῶν καί γίνεται παγκόσμια. Ὅπως ἔχουμε κιόλας πεῖ, πρόκειται γιά μιά ἀντικειμενική διαδικασία, πού ἀρχίζει στόν καπιταλισμό καί στίς συνθῆκες τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀναπτύσσεται γρήγορα, σέ νέα βάση καί μέ νέες μορφές.

Πῶς ἐκφράζεται συγκεκριμένα ἡ μετατροπή τῶν ξεχωριστῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν σέ κρίκους τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας; Πρῶτα ἀπ' ὅλα στό γεγονός ὅτι διευρύνεται σέ τεράστιο βαθμό ὁ διεθνής καταμερισμός τῆς ἐργασίας καί ταυτόχρονα οἱ οἰκονομικές σχέσεις μεταξύ τῶν λαῶν γίνονται ὁλόπλευρες καί πιό στενές.

Ἀπό τήν περίοδο κιόλας τοῦ καπιταλισμοῦ δημιουργεῖται ἕνα σύστημα οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν κρατῶν πού εἶναι πολύπλοκο καί ἀγκαλιάζει ὅλον τόν κόσμο. Ὁ σοσιαλισμός ὅμως δέν μπορεῖ νά ἀρκεστεῖ στό νά κληρονομήσει αὐτό τό σύστημα καί νά τό ἀναπτύξει ἁπλά στήν παλιά του βάση. Αὐτό εἶναι ἀδύνατο καί γιά λόγους ἀρχῆς καί γιά πρακτικούς λόγους. Μέσα στά πλαίσια τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, οἱ οἰκονομικές σχέσεις ἔχουν ἀνταγωνιστικό χαρακτήρα καί, κατά κανόνα, στηρίζονται στήν κυριαρχία ὁρισμένων καί στήν ὑποταγή τῶν ἄλλων. Ὁδηγοῦν στή διατήρηση τῆς καθυστέρησης τῶν λιγότερο ἀναπτυγμένων χωρῶν, στήν ἀφύσικα μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τους. Ὅπως εἶναι φανερό, ὁ σοσιαλισμός δέν μπορεῖ νά διατηρήσει αὐτές τίς σχέσεις, πού εἶναι ξένες πρός τή δική του ἰδεολογία τῆς ἰσότητας, τῆς φιλίας καί τῆς ἀδελφότητας τῶν λαῶν. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, καί οἱ πιό ἀναπτυγμένες, ἀπό καπιταλιστική ἄποψη, διεθνεῖς οἰκονομικές σχέσεις δέν μποροῦν νά ἱκανοποιήσουν τίς κατά πολύ ἀνώτερες ἀπαιτήσεις τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Σ' αὐτά πρέπει νά προσθέσουμε ὅτι ὁ καπιταλισμός, στή μάταιη προσπάθειά του νά ἐμποδίσει τήν οἰκοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας κόβει ὁ ἴδιος συχνά τίς οἰκονομικές σχέσεις μέ τίς χῶρες ὅπου νίκησε ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση, καί ὀργανώνει ἐναντίον τους οἰκονομικό ἀποκλεισμό καί οἰκονομικό πόλεμο. Γι' αὐτό, τά κράτη πού μπῆκαν στό δρόμο

τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ὑποχρεωμένα νά καθιερώσουν νέες οἰκονομικές σχέσεις καί νέο καταμερισμό ἐργασίας.

Τήν ἀρχή τῆς πραγματοποίησης τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τήν ἔκανε ἡ σοσιαλιστική ἐπανάσταση στή Ρωσία. Ἡ πρώτη χώρα, πού ἔσπασε τίς ἁλυσίδες τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, σχημάτισε καί τόν πρῶτο κρίκο τῆς μελλοντικῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Ἀκριβῶς γι' αὐτό, ὁ Λένιν ἀπό τό 1920 κιόλας ἔγραφε ὅτι εἶναι ἀνάγκη κατά τή λύση τοῦ προβλήματος τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ νά παίρνεται ὑπόψη ἡ τάση γιά τή δημιουργία ἑνιαίας καί διευθυνόμενης ἀπό τό προλεταριάτο ὅλων τῶν ἐθνῶν, βάση γενικοῦ σχεδίου, παγκόσμιας οἰκονομίας, τάση πού φάνηκε ὁλοκάθαρα ἀπό τήν ἐποχή ἀκόμα τοῦ καπιταλισμοῦ καί πού ὁπωσδήποτε θά ἀπαπτυχθεῖ παραπέρα καί θά ὁλοκληρωθεῖ τελείως στό σοσιαλισμό»*.

Ὅταν στό δρόμο τοῦ σοσιαλισμοῦ μπῆκαν μιά σειρά χῶρες τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας, ἡ οἰκονομική διάρθρωση τῆς ΕΣΣΔ, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργήσει ἕνα ἰσχυρό καί ὁλοκληρωμένο οἰκονομικό σύστημα, ἀποδείχτηκε ἱκανή νά ἀποτελέσει τόν πυρήνα τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἀπό τή στιγμή πού σχηματίστηκε τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο, ἄρχισε ἡ προσέγγιση τῆς οἰκονομίας τῶν χωρῶν-μελῶν του καί ἡ βαθμιαία διαμόρφωση τοῦ ἑνιαίου παγκόσμιου οἰκονομικοῦ συστήματος. Ἡ πορεία αὐτή δέν εἶναι μόνο κάτι τό νέο ἀλλά καί κάτι τό πολύπλοκο, πού ἀπαιτεῖ ἀρκετό χρόνο καί πολλές προσπάθειες. Ὡστόσο, ἐπιταχύνεται συνεχῶς, γιατί ἀποτελεῖ ἱστορική νομοτέλεια τῆς ἐποχῆς μας καί συντελεῖται κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἴδιων οἰκονομικῶν νόμων τοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τή βάση τῆς ἀνάπτυξης κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας.

Οἱ οἰκονομικοί νόμοι τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας

Ὁ χαρακτήρας τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν χωρῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου καθορίζεται, σέ μεγάλο βαθμό, ἀπό τούς οἰκονομικούς μετασχηματισμούς πού συν-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 125.

τελοῦνται στήν ἐθνική τους οἰκονομία. Ἡ σοσιαλιστική ἐκβιομήχανιση καί ἡ δημιουργία ἀγροτικῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν στίς λαϊκοδημοκρατικές χῶρες, ἀνάτρεψαν τήν παλιά ἰσορροπία μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Οἱ νέοι κλάδοι τῆς οἰκονομίας ἄρχισαν ἀμέσως νά ἀναπτύσσονται, παίρνοντας ὑπόψη τίς δυνατότητες πού δημιουργοῦσε ἡ συνεργασία μέ τίς ἄλλες χῶρες τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου. Ἡ ΕΣΣΔ ἄρχισε νά συντονίζει ὅλο καί περισσότερο τά οἰκονομικά της πλάνα μέ τίς οἰκονομικές ἀνάγκες τῶν ἀδελφῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Σ' ὅλα τά κράτη τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ἔγιναν ἀμοιβαῖες ἀλλαγές τῶν ἀναλογιῶν μεταξύ τῶν κλάδων, ἄλλαξε στόν ἕναν ἤ τόν ἄλλο βαθμό ἡ διάρθρωση τῶν ἐξαγωγῶν καί εἰσαγωγῶν. Οἱ νέες διακρατικές οἰκονομικές σχέσεις ἔγιναν ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς πλατειᾶς σοσιαλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς σέ κάθε χώρα. Ἔτσι ἄρχισε νά ἐκδηλώνει τή δράση του σέ διεθνῆ κλίμακα ὁ σύμφυτος στό σοσιαλισμό οἰκονομικός *νόμος τῆς σχεδιομετρικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης*, μέ βάση τόν ὁποῖον πραγματοποιεῖται ἡ συνεργασία τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Ὁ συντονισμός τῶν οἰκονομικῶν σχεδίων τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἔγινε οἰκονομική ἀναγκαιότητα. Δέν μπορεῖ νά καταστρωθεῖ ἕνα ἐπιστημονικά θεμελιωμένο πλάνο ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας μιᾶς χώρας, χωρίς νά παρθοῦν ὑπόψη οἱ προοπτικές ἀνάπτυξης ὅλου τοῦ συστήματος. Ἔτσι οἱ ἴδιες οἱ ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς ὑποχρεώνουν τίς οἰκονομικές ὀργανώσεις καί τούς ὀργανισμούς σχεδιοποίησης νά βλέπουν πέρα ἀπό τόν ἐθνικό τους ὁρίζοντα καί νά σκέπτονται γιά ὅλο τό σοσιαλιστικό σύστημα.

Ἡ ἕνωση τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν σέ παγκόσμιο σύστημα τούς ἔδοσε μιά σειρά ὀφέλη καί πλεονεκτήματα, πέρα ἀπ' αὐτά πού δίνει ἡ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στά πλαίσια ἑνός ἔθνους. Κάθε χώρα δέ χρειάζεται πιά νά δημιουργεῖ οἰκονομικούς κλάδους γιά τούς ὁποίους δέ διαθέτει οὔτε τόν ἀπαιτούμενο φυσικό πλοῦτο, οὔτε τίς ἀντίστοιχες οἰκονομικές προϋποθέσεις.

Ἡ ΕΣΣΔ, πού οἰκοδομοῦσε τό σοσιαλισμό μέσα σέ καπιταλιστική περικύκλωση, ἦταν ὑποχρεωμένη νά δημιουργήσει ἕνα ὁλοκληρωμένο βιομηχανικό σύστημα, νά ἀναπτύξει τήν οἰκονομία της μέ ἀποκλειστικά ἐσωτερικούς πόρους καί μέ καταμερισμό τῆς ἐργασίας μέσα στά πλαίσια μιᾶς μόνο

χώρας. Ἀπό ἐδῶ πήγασε ὁ ἰδιόμορφος τύπος τῆς σοβιετικῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης. Οἱ νέες σοσιαλιστικές χῶρες δέν ἔχουν πιά ἀνάγκη ἀπό μιά τέτοια αὐτάρκεια, γιατί μποροῦν νά ἀξιοποιήσουν τά τεράστια πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας.

Ὁ σοσιαλιστικός διεθνής καταμερισμός τῆς ἐργασίας

Στό πρῶτο στάδιο, ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας στό σοσιαλιστικό στρατόπεδο καθοριζόταν ἀπό τά συμφέροντα τῆς πιό γρήγορης ἀνόρθωσης τῆς κατεστραμμένης ἀπό τόν πόλεμο οἰκονομίας. Ἔπρεπε ἐπίσης νά ἐξαλειφθοῦν μέ τή βοήθειά του οἱ συνέπειες τοῦ ἀποκλεισμοῦ, μέ τόν ὁποῖον οἱ ἱμπεριαλιστές ὑπολόγιζαν νά ματαιώσουν ἤ τουλάχιστο νά καθυστερήσουν γιά πολύ καιρό τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν.

Ἡ ΕΣΣΔ κάλυπτε τίς ἀνάγκες τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν σέ πρῶτες ὕλες, καύσιμα, τεχνικό ἐξοπλισμό καί τρόφιμα. Μεταξύ τους οἱ χῶρες αὐτές ἀντάλλασσαν τά ἐμπορεύματα πού τούς περίσσευαν. Μέ παρόμοια ἐμπορεύματα προμήθευαν καί τή Σοβιετική Ἕνωση.

Τά πρῶτα μέτρα γιά τήν ὀργάνωση τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας πραγματοποιήθηκαν κυρίως μέ βάση διμερεῖς συμφωνίες. Ἀλλά οἱ πολύμορφες οἰκονομικές σχέσεις, πού ἀναπτύσσονταν πολύ γρήγορα, δέν μποροῦσαν νά ρυθμίζονται καί νά συντονίζονται γιά πολύ καιρό μόνο μέ διμερεῖς συμφωνίες. Αὐτό ἀποδείχτηκε ἀνεπαρκές. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν σοσιαλιστικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπαιτοῦσε πλατύτερο καί πολύπλευρο συντονισμό τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας, συντονισμό πού ἔγινε ἐξαιρετικά ἀναγκαῖος μετά τίς ἐπιτυχίες τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης. Οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, γιά νά ἀποφύγουν τόν περιττό παραλληλισμό καί τή σπατάλη μέσων, ἄρχισαν νά ὑπολογίζουν ὅλο καί περισσότερο ἡ μιά τίς ἀνάγκες καί τίς δυνατότητες τῆς ἄλλης. Παραδείγματος χάρη, ἡ Ἀνατολική Γερμανία καί ἡ Πολωνία, παίρνοντας ὑπόψη τίς ἀνάγκες τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀνάπτυξαν τή ναυπήγηση πλοίων. Ἡ ΕΣΣΔ γιά νά ἐξυπηρετήσει τά συμφέροντα τῶν φιλικῶν χωρῶν αὔξησε τήν παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος καί πε-

τρελαίου. Ἡ Οὐγγαρία, παίρνοντας ὑπόψη τίς ἀνάγκες τῶν γειτόνων της, αὔξησε τήν παραγωγή ἀλουμινίου κτλ.

Κάθε μέρα γινόταν καί πολύ φανερό ὅτι ἡ πλατειά συνεργασία καί ἡ εἰδίκευση τῆς παραγωγῆς σέ διεθνῆ κλίμακα εἶναι καί ὠφέλιμη καί ἀναγκαία.

Τέτοια μέτρα ἄρχισαν νά ἐφαρμόζονται πιό πλατιά ἀπό τό 1955 - 56 καί πρῶτα ἀπ' ὅλα στίς μηχανοκατασκευές. Ἡ εἰδίκευση δημιούργησε τή δυνατότητα νά περιοριστεῖ στό ἐλάχιστο ὁ παραλληλισμός τόσο στήν παραγωγή, ὅσο καί στίς ἐργασίες σχεδίου καί μελετῶν, καί νά μειωθεῖ σχετικά ὁ ἀριθμός τῶν εἰδῶν πού παράγει κάθε χώρα, μέ ταυτόχρονη αὔξηση τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς, πού τώρα παίρνει μαζικό χαρακτήρα. Ἔτσι οἱ κοινές ἀποφάσεις γιά τήν εἰδίκευση τῶν ἐργαλειομηχανῶν ἐπέτρεψαν νά περιοριστεῖ σημαντικά ὁ ἀριθμός τῶν τύπων τῶν ἐργαλειομηχανῶν πού παράγει κάθε χώρα. Στήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί στήν ἐξοικονόμηση ὑλικῶν πόρων βόηθησαν οὐσιαστικά καί τά μέτρα γιά τήν εἰδίκευση τῆς παραγωγῆς αὐτοκινήτων, βαγονιῶν, ἀγροτικῶν μηχανῶν, πλοίων, ἠλεκτρικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ρουλεμάν καί μερικῶν ἄλλων εἰδῶν.

Σέ συνέχεια τά κομμουνιστικά καί ἐργατικά κόμματα τῶν εὐρωπαϊκῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἐπεξεργάστηκαν νέες μορφές συντονισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν πλάνων. Ἡ ἐναρμόνιση τῶν βασικῶν δεικτῶν ἀνάπτυξης τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας γιά τά χρόνια 1956 - 1960 ἀποτέλεσε ἕνα σοβαρό βῆμα πρός τά ἐμπρός. Ἀπό τό 1956 ἄρχισε ὁ γενικός συντονισμός τῶν σχεδίων ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Καθιερώθηκε ἡ περιοδική σύγκληση συμβουλευτικῶν συσκέψεων καί ἡ ἀνταλλαγή γνωμῶν πάνω σέ οἰκονομικά καί πολιτικά προβλήματα μεταξύ τῶν καθοδηγητικῶν ὀργάνων τῶν χωρῶν.

Ἀποφασίστηκε νά καταστρωθοῦν σέ ὅλες τίς σοσιαλιστικές χῶρες μακρόπνοα σχέδια ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς τους οἰκονομίας γιά 10 - 15 χρόνια καί νά πραγματοποιηθεῖ μιά πιό βαθειά εἰδίκευση καί συνεργασία τῶν ἀμοιβαῖα συνδεμένων κλάδων τῆς οἰκονομίας, μέ βάση τό διεθνῆ καταμερισμό τῆς ἐργασίας. Νέα ὤθηση πρός ὅλες αὐτές τίς κατευθύνσεις ἔδοσε ἡ Διάσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων, πού συνῆλθε τόν Ἰούνη τοῦ 1962. Ἡ Διάσκεψη ἐνέκρινε ἕνα σοβαρό ντοκουμέντο — «Οἱ βασικές ἀρχές τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς

ἐργασίας» — τό ὁποῖο ἀποτέλεσε μετά τή βάση γιά τήν κατάστρωση ἑνός μακρόπνοου προγράμματος οἰκονομικῆς συνεργασίας.

Ὁ συντονισμός τῶν πλάνων γιά τούς ἀμοιβαῖα συνδεόμενους κλάδους καί γιά ὅλη τήν ἐθνική οἰκονομία εἶναι μιά νέα μορφή διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, ἡ ὁποία εἶναι σύμφυτη μόνο στό σοσιαλιστικό σύστημα.

Φυσικά, ὁ οἰκονομικός συντονισμός τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν δέ σημαίνει ὅτι ἡ οἰκονομία τους ὑποτάσσεται σέ κάποιο ἐνιαῖο, κοινό γιά ὅλες πλάνο. Ὄχι, οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, ἐπεξεργαζόμενες τά οἰκονομικά τους πλάνα, καθοδηγοῦνται ἀπό τά συμφέροντα τῆς ἐθνικῆς τους ἀνασυγκρότησης καί ἀνάπτυξης. Ὅμως, ὁ διεθνής συντονισμός τῶν σχεδίων αὐτῶν ἔγινε μιά πολύ ἀποτελεσματική μορφή ἕνωσης τῶν παραγωγικῶν προσπαθειῶν τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, ἀπό τήν ὁποίαν κερδίζουν τόσο κάθε χώρα, ὅσο καί ὅλο τό σοσιαλιστικό σύστημα. Τό διεθνές ὄργανο, μέ τή βοήθεια τοῦ ὁποίου οἱ κυβερνήσεις τῶν κυρίαρχων σοσιαλιστικῶν κρατῶν ἐπεξεργάζονται ἀπό κοινοῦ τίς προτάσεις γιά τόν προγραμματισμένο καταμερισμό τῆς ἐργασίας, εἶναι τό Συμβούλιο Οἰκονομικῆς Ἀλληλοβοήθειας, τό ὁποῖο ἱδρύθηκε ἐθελοντικά τό 1949. Στόν κύκλο τῶν καθηκόντων του ἀνήκει ἡ ἐπεξεργασία καί ἡ βοήθεια γιά τήν πραγματοποίηση μέτρων γιά τήν συνεργασία καί τήν εἰδίκευση τῆς παραγωγῆς καί γιά τή διεύρυνση τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν καί τῆς ἐπιστημονικῆς - τεχνικῆς συνεργασίας. Βασική μέθοδος δράσης τοῦ Σ.Ο.Α. εἶναι ὁ συντονισμός τῶν μακρόπνοων καί τῶν τρεχόντων οἰκονομικῶν πλάνων τῶν κρατῶν πού παίρνουν μέρος σ' αὐτό, συντονισμός πού πρέπει νά ἐξασφαλίζει τήν πιό ὀρθολογική χρησιμοποίηση τῶν πόρων τῶν κρατῶν αὐτῶν. Ἡ Διάσκεψη τοῦ Ἰούνη τοῦ 1962 ἀναγνώρισε τήν ἀνάγκη νά αὐξηθοῦν ὁ ρόλος, τό κύρος καί ἡ εὐθύνη τοῦ Σ.Ο.Α. καί τῶν ὀργάνων του, καί νά διευρυνθοῦν τά δικαιώματά τους.

Ἡ συνένωση τῶν παραγωγικῶν προσπαθειῶν τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν δέν πραγματοποιεῖται μόνο μέ τά διεθνῆ ὄργανα, ἀλλά καί μέ ἀπ' εὐθείας ἐπαφές μεταξύ τους. Σέ διμερή βάση πραγματοποιεῖται, π.χ., ἡ συνεργασία στήν παραγωγή αὐτοκινήτων, τουμπινῶν καί ἀγροτικῶν μηχανῶν μεταξύ τῆς ΓΛΔ καί τῆς Τσεχοσλοβακίας· βαγονιῶν μεταξύ Πολωνίας καί ΓΛΔ· τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ γιά τούς ἠλεκτρο-

σταθμούς, τή μαύρη μεταλλουργία καί τήν τσιμεντοβιομηχανία μεταξύ ΕΣΣΔ καί ΓΛΔ.

Ὁ διεθνής σοσιαλιστικός καταμερισμός τῆς ἐργασίας ἀποκλείει κατ' ἀρχήν τή μονόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τῶν ξεχωριστῶν χωρῶν, τή στενή εἰδίκευσή τους. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων βιομηχανικῶν κλάδων, πού ἐξασφαλίζει τίς ἀνάγκες ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου, ἀνταποκρίνεται καί στά ἄμεσα συμφέροντα κάθε χώρας, πού ἔχει ἕναν τέτοιο εἰδικευμένο κλάδο, γιατί συνδυάζεται μέ τή γενική ἐνίσχυση τῆς παραγωγικῆς της βάσης καί μέ τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ.

Σέ ἀντίθεση μέ ὅ,τι συμβαίνει στίς συνθῆκες τῆς καπιταλιστικῆς «ὁλοκλήρωσης», καμία σοσιαλιστική χώρα δέν ἀπειλεῖται ἀπό τόν κίνδυνο νά μετατραπεῖ σέ ἀγροτικό ἤ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἐξάρτημα ἑνός ἰσχυρότερου καί οἰκονομικά ἀναπτυγμένου κράτους. Ἐγγύηση γι' αὐτό εἶναι τόσο ἡ ἰδεολογία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, ὅσο καί ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία οἱ λαοί τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, καταστρώνοντας τά οἰκονομικά τους σχέδια γιά τό μέλλον, μποροῦν νά καθοδηγοῦνται μόνο ἀπό λόγους οἰκονομικῆς ὠφελιμότητας καί ὄχι ἀπό λόγους γοήτρου καί συναγωνισμοῦ. Μέ τήν ὑποστήριξη καί τή βοήθεια ὅλου τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου, μποροῦν ἤρεμα καί χωρίς καμιά ἀνησυχία νά στρέψουν τίς προσπάθειές τους στήν ἀνάπτυξη τῶν κλάδων τῆς οἰκονομίας γιά τούς ὁποίους ἔχουν τίς καλύτερες φυσικές, κοινωνικές καί οἰκονομικές προϋποθέσεις.

Ὁ χαρακτήρας τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μέσα στήν παγκόσμια σοσιαλιστική οἰκονομία

Ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν οἰκονομικές σχέσεις ἀσύγκριτα πιό πολύπλευρες καί πιό στενές ἀπό αὐτές πού θά μποροῦσαν νά προκύψουν ἀπό ἕναν ἀνταγωνιστικό, καπιταλιστικό καταμερισμό τῆς ἐργασίας. Χάρη σ' αὐτό, οἱ πατροπαράδοτες μορφές τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων πῆραν ἕνα νέο χαρακτήρα.

Τό διεθνές ἐμπόριο, ἡ πίστη καί τά ἄλλα μέσα οἰκονομικῆς ἀνταλλαγῆς, πού διαμορφώθηκαν στήν πορεία τῶν

αἰώνων, τώρα ἐξυπηρετοῦν νέους σκοπούς καί ἀπόκτησαν νέο περιεχόμενο. Ταυτόχρονα ἡ πρακτική τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς ἀγορᾶς, παρά τό σχετικά μικρό διάστημα τῆς ὕπαρξής της, ὁδήγησε στήν ἐμφάνιση ἐντελῶς νέων μορφῶν οἰκονομικῆς συνεργασίας, ἄγνωστων στόν καπιταλισμό καί ἀδιανόητων στίς συνθῆκες τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας.

Τό ἐμπόριο, πού ἀποτελεῖ τή βασική μορφή τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν, δέ διεξάγεται ἀπό ἰδιωτικές φίρμες ἤ ἄτομα πού διαψάνε γιά κέρδος, ἀλλά ἀπό κρατικούς ὀργανισμούς. Δέ συνοδεύεται ἀπό αὐτόν τό λυσσασμένο συναγωνισμό, πού ὁδηγεῖ στό δυνάμωμα τῆς ἀναρχίας στήν παραγωγή. Στίς σοσιαλιστικές χῶρες τό ἐξωτερικό ἐμπόριο ρυθμίζεται καί κατευθύνεται ἀπό τίς κυβερνήσεις. Κάθε κυβερνήση καθοδηγεῖται ἀπό τό οἰκονομικό πλάνο τῆς χώρας της καί παράλληλα παίρνει ὑπόψη της τίς ἀνάγκες καί τίς προοπτικές τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Ὅπως εἶναι εὐνόητο, οἱ σοσιαλιστικές χῶρες ἐνδιαφέρονται γιά ἕνα μακροχρόνιο προγραμματισμό τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομικῶν τους σχέσεων. Αὐτό χρειάζεται γιά νά ξέρουν ἀπό πρίν τίς ὑποχρεώσεις τους, πού πρέπει νά μορφοποιηθοῦν μέ τήν ἀνάθεση συγκεκριμένων καθηκόντων στίς ἐπιχειρήσεις, καί ἐπίσης γιά νά εἶναι σέ θέση νά ὑπολογίζουν ἔγκαιρα τίς ἐξωτερικές ἐφεδρεῖες, πού μποροῦν νά συμπεριληφθοῦν στά φόντα τοῦ προγράμματισμένου ἐφοδιασμοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν περιοχῶν καί τῶν πόλεων.

Ἡ παγκόσμια σοσιαλιστική ἀγορά, στήν ὁποίαν ἡ ἀνταλλαγή τῶν ἐμπορευμάτων προγραμματίζεται ἐκ τῶν προτέρων γιά πολλά χρόνια, δέν ὑπόκειται στίς διακυμάνσεις τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας. Δέ γνωρίζει δυσκολίες τοποθέτησης τῶν προϊόντων, ἐμπορικούς φραγμούς καί περιορισμούς, κλειστές δμάδες κατά περιοχές καί δασμούς προτίμησης. Ἡ ἀπορροφητική ἱκανότητα τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς αὐξάνεται συνεχῶς, χάρη στήν προγραμματισμένη εἰδίκευση καί συνεργασία τῆς παραγωγῆς μέσα στά πλαίσια τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Τό σύστημα τῶν τιμῶν τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς ἀγορᾶς ἔχει σάν ἀφετηρία τίς τιμές, πού διαμορφώνονται στό παγκόσμιο ἐμπόριο. Ὡστόσο, οἱ τιμές στό ἐμπόριο μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν δέν εἶναι κερδοσκοπικές τιμές. Σέ ἀντίθεση ἀπό τίς παγκόσμιες (μονοπωλιακές) τιμές, εἶναι ἐ-

νιαῖες γιά τά ἴδια ἐμπορεύματα καί σταθερές γιά μεγάλο χρονικό διάστημα. Οἱ σοσιαλιστικές χῶρες καθορίζουν σχεδιασμένα τίς τιμές μέ τρόπο πού νά συμβάλλουν στήν πιό ὀρθολογική συνεργασία στήν παραγωγή καί νά βοηθοῦν τίς λιγότερο ἀναπτυγμένες ἀπό οἰκονομική ἄποψη σοσιαλιστικές χῶρες νά ξεπεράσουν τήν καθυστέρησή τους. Τό ἐμπόριο θά παίζει μεγάλο ρόλο καί στά ἑπόμενα στάδια τῆς ἀνάπτυξης τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Μποροῦμε νά προβλέψουμε ὅτι στό μέλλον θά πραγματοποιεῖται ὅλο καί περισσότερο στή βάση μέ τήν ὁποίαν θά διεξάγεται καί στό ἐσωτερικό τῆς κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας, δηλαδή σύμφωνα μέ τήν κοινωνικά ἀναγκαία δαπάνη ἐργασίας.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἀποδείχνει πειστικά ὅτι οἱ οἰκονομικές τους σχέσεις πλάτυναν καί βάθυναν. Ἀπό τό 1950 μέχρι τό 1960 ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων στήν παγκόσμια σοσιαλιστική ἀγορά αὐξήθηκε περισσότερο ἀπό τρεῖς φορές, ἐνῶ στό ἴδιο διάστημα ὁ ὄγκος τοῦ καπιταλιστικοῦ ἐμπορίου μόλις διπλασιάστηκε. Τό ἐμπόριο κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας μέ τίς ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες, ἀποτελεῖ τό μεγαλύτερο μέρος ὅλου τοῦ ἐξωτερικοῦ της ἐμπορίου. Τό ἐμπόριο τῆς ΕΣΣΔ μέ τίς χῶρες τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ἀντιπροσωπεύει περίπου τό 80% ὅλου τοῦ ἐξωτερικοῦ της ἐμπορίου.

Ἕνας ἄλλος σοβαρός οἰκονομικός δεσμός μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν εἶναι ἡ πίστη. Στήν παγκόσμια καπιταλιστική ἀγορά ἡ πίστη εἶναι ὄργανο μέ τή βοήθεια τοῦ ὁποίου οἱ πιό ἀναπτυγμένες χῶρες ἐπιβάλλουν στούς χρεώστες τους ὑποδουλωτικούς ὅρους. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι τή χώρα-πιστωτή συχνά τήν παρομοιάζουν μέ τόν αἱμοδιψή τοκογλύφο Σάυλοκ. Στήν παγκόσμια σοσιαλιστική ἀγορά ἡ πίστη γιά πρώτη φορά ἐκπληρώνει νέες λειτουργίες. Ἀποτελεῖ μέσο παροχῆς βοήθειας καί ἀδελφικῆς ὑποστήριξης. Οἱ πιστώσεις καί τά δάνεια παραχωροῦνται μέ τούς πιό εὐνοϊκούς ὅρους καί μέ τό χαμηλότερο ἐπιτόκιο. Ἡ ΕΣΣΔ τό μεγαλύτερο μέρος τῶν προμηθειῶν τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ στίς σοσιαλιστικές χῶρες τό δίνει μέ πίστωση. Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τοῦ 1961, στίς σοσιαλιστικές χῶρες οἰκοδομήθηκαν ἤ οἰκοδομοῦνται μέ τή βοήθεια τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης 620 βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις καί 190 τμήματα ἐργοστασίων ἤ ξεχωριστές βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις, ἀπό ὅλα δέ αὐτά τά ἔργα τά μισά ἔγιναν στήν Λ Δ τῆς Κίνας. Ἡ Οὐγγα-

ρία, ἡ ΓΛΔ, ἡ Πολωνία καί Τσεχοσλοβακία βοηθοῦν καί αὐτές σοβαρά στή σοσιαλιστική ἐκβιομηχάνιση τῶν ἄλλων χωρῶν.

Ἕνα νέο φαινόμενο, πού χαρακτηρίζει μόνο τίς διεθνεῖς σοσιαλιστικές σχέσεις, εἶναι ἡ ἀ ν τ α λ λ α γ ή ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ῶ ν κ α ί τ ε χ ν ι κ ῶ ν ν τ ο κ ο υ μ έ ν τ ω ν. Στήν παγκόσμια καπιταλιστική ἀγορά οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης, οἱ ἐφευρέσεις καί οἱ ἀνακαλύψεις εἶναι ἀντικείμενο ἀγοραπωλησίας. Τά διπλώματα εὑρεσιτεχνίας εἶναι ἕνα πολύ ἀκριβό «ἐμπόρευμα». Συχνά οἱ βιομηχανικά ἀναπτυγμένες χῶρες ἀποφεύγουν νά τά πουλᾶνε γιά νά ἐμποδίσουν τήν ἀνάπτυξη τῶν καθυστερημένων ἀπό τεχνική καί οἰκονομική ἄποψη χωρῶν. Τά ἤθη αὐτά εἶναι ξένα γιά τήν παγκόσμια σοσιαλιστική ἀγορά. Οἱ ἐφευρέσεις, τά τεχνολογικά ντοκουμέντα, τά σχέδια ἀνταλλάσσονται δωρεάν μεταξύ τῶν ἀδελφῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν.

Κάθε σοσιαλιστική χώρα βάζει πρόθυμα τίς τελευταῖες τεχνικές της ἐπιτεύξεις στή διάθεση ὅλων τῶν ἄλλων. Ἡ ΕΣΣΔ, πού προηγεῖται στόν τομέα τῆς εἰρηνικῆς χρησιμοποίησης τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας, ἵδρυσε μέ πρωτοβουλία της τό Ἑνιαῖο Ἰνστιτοῦτο Πυρηνικῶν Ἐρευνῶν καί προμήθευσε ἀτομικούς ἀντιδραστῆρες σέ μιά σειρά ἀδελφές χῶρες (ΓΛΔ, ΚΛΔ, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία). Ἡ δημιουργία ἑνιαίων κέντρων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καί γραφείων μελετῶν καί σχεδίων ἀποτελεῖ καί γιά τό μέλλον μιά σοβαρή μορφή τῆς ἐπιστημονικῆς καί τεχνικῆς συνεργασίας τῶν χωρῶν-μελῶν τοῦ Σ.Ο.Α. Ἡ ἀνταλλαγή τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτεύξεων καί ἡ ἀπό κοινοῦ ἐπεξεργασία τῶν ἐπιστημονικῶν καί τεχνικῶν προβλημάτων ἐξασφαλίζουν τεράστια οἰκονομία σέ δυνάμεις καί μέσα. Κάθε σοσιαλιστική χώρα προσφέρει τή συμβολή της στήν κοινή ὑπόθεση, ἀπαλλάσσοντας τίς ἄλλες χῶρες ἀπό βασανιστικές καί ἐπίπονες ἀναζητήσεις.

Ἡ διεθνής σοσιαλιστική συνεργασία πραγματοποιεῖται μέ ἐπιτυχία καί μέ μιά ἄλλη μορφή, τ ή β ο ή θ ε ι α γ ι ά τ ή ν κ α τ ά ρ τ ι σ η ε ἰ δ ι κ ῶ ν γιά τούς διάφορους κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ βοήθεια αὐτή ὠφελεῖ τεράστια τίς σοσιαλιστικές χῶρες, ἰδιαίτερα αὐτές πού δέν εἶχαν σύγχρονη βιομηχανία καί ἔβαλαν καθῆκον νά δημιουργήσουν μέσα στό συντομότερο χρονικό διάστημα.

Στή σταθεροποίηση τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῶν

σοσιαλιστικῶν κρατῶν συμβάλλει ἐπίσης καί ἡ πλατιά διαδομένη πρακτική τῆς ἀπό κοινοῦ κατασκευῆς ἐπιχειρήσεων, τῆς δημιουργίας διακρατικῶν ἐνεργειακῶν συστημάτων, συγκοινωνιακῶν καί ὑδροτεχνικῶν ἔργων. Ἄρχισε κιόλας ἡ κατασκευή τῆς διεθνοῦς γραμμῆς μεταβίβασης τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, πού στό ἄμεσο μέλλον θά συνδέσει ὅλες τίς σοσιαλιστικές χῶρες τῆς Εὐρώπης. Οἰκοδομεῖται ὁ μεγαλύτερος στόν κόσμο πετρελαιαγωγός πού ἀρχίζει ἀπό τήν περιοχή τοῦ Βόλγα καί θά φτάνει στήν Πολωνία, τή ΓΛΔ, τήν Τσεχοσλοβακία καί τήν Οὐγγαρία. Αὐτή ἡ πλευρά τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἀναπτύχθηκε πιό πέρα τό 1962 μέ τήν ἀπόφαση γιά τό συντονισμό τῶν ἐπενδύσεων πάγιου κεφαλαίου στήν ἐξορυκτική βιομηχανία καί τή βιομηχανία μεταποίησης.

Οἱ πολύπλευρες καί συνεχῶς ἀναπτυσσόμενες οἰκονομικές σχέσεις τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ὁδηγοῦν στήν ὅλο καί μεγαλύτερη οἰκονομική καί πολιτιστική προσέγγισή τους.

4. Οἱ οἰκονομικές σχέσεις τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν μέ τίς ἄλλες χῶρες

Οἱ χῶρες τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἐπιδιώκουν νά ἀναπτύξουν οἰκονομικές σχέσεις μέ ὅλα τά ἄλλα κράτη καί ταυτόχρονα διεξάγουν ἄμιλλα μέ τίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες γιά τήν πιό γρήγορη ἄνοδο τῆς παραγωγῆς καί τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας.

Φυσικά, οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, ὅταν μιλᾶνε γιά τήν ἄμιλλα μέ τόν καπιταλισμό, δέ θεωροῦν ὅλο τό μή σοσιαλιστικό κόσμο σάν ἑνιαῖο σύνολο. Στήν πραγματικότητα διεξάγουν τήν ἄμιλλα μόνο μέ τίς παλιές, ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες, πού ἔχουν πετύχει τούς πιό ὑψηλούς οἰκονομικούς καί τεχνικούς δεῖκτες. Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τά κράτη πού κάνουν τά πρῶτα βήματα στό δρόμο τῆς βιομηχανικῆς τους ἀνάπτυξης, οἱ σοσιαλιστικές χῶρες δέν τά βλέπουν σάν ἀντιπάλους. Ἀντίθετα, κατανοώντας ἀπόλυτα τίς ἐπιδιώξεις

τους, τούς παρέχουν ὅλο καί πιό πλατειά οἰκονομική, ἐπιστημονική καί τεχνική βοήθεια*.

Τώρα πιά κανείς δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ φιλική στάση τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου διευκόλυνε σοβαρά τή θέση τῶν ἀπελευθερωμένων λαῶν. Δέν εἶναι εὔκολο νά ὑποτιμηθεῖ ἡ σημασία τοῦ γεγονότος ὅτι τά νεαρά κράτη τῆς Ἀσίας καί τῆς Ἀφρικῆς δέν ἀφέθηκαν στό ἔλεος τῶν καπιταλιστικῶν μονοπωλίων τῆς Δύσης καί μποροῦν μέ ἐπωφελεῖς ὅρους νά ἀγοράσουν ἀπό τήν παγκόσμια σοσιαλιστική ἀγορά τίς μηχανές καί τά ἄλλα ἐμπορεύματα πού χρειάζονται.

Παρά τό σχηματισμό τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς ἀγορᾶς, τό παγκόσμιο γενικό ἐμπόριο παραμένει· συνεπῶς, παραμένει καί ἡ γενική παγκόσμια ἀγορά πού συνδέει τίς δυό παγκόσμιες ἀγορές. Γι' αὐτό, οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, πού ἐνδιαφέρονται νά ἀξιοποιήσουν τά πλεονεκτήματα τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ ἐργασίας, εἶναι ὑπέρ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἐμπορίου μεταξύ ὅλων τῶν κρατῶν, ἀνεξάρτητα ἀπό τό κοινωνικό τους σύστημα, ὑπέρ τοῦ παραμερισμοῦ ὅλων τῶν τεχνικῶν ἐμποδίων ἀπό τό δρόμο πού ὁδηγεῖ στήν πλατειά ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ ἐμπορίου.

Οἱ σοσιαλιστικές χῶρες ἔχουν ἐμπορεύματα, πού ἐνδιαφέρουν καί τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες· πολλά ἐπίσης μποροῦν νά ἀγοράσουν καί ἀπό αὐτές, φυσικά, μέ ἀμοιβαῖα ἐπωφελεῖς ὅρους. Οἱ καπιταλιστικές ὅμως χῶρες εἶναι καιρός νά καταλάβουν ὅτι ἡ σοσιαλιστική οἰκονομία μπορεῖ νά ἀναπτυχθεῖ μέ ἐπιτυχία καί στήν περίπτωση πού θά στηριχτεῖ ἀποκλειστικά στίς δυνάμεις καί τούς πόρους της. Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα διαθέτει ἰσχυρές παραγωγικές δυνάμεις, ἀνεξάντλητο καί ποικίλο φυσικό πλοῦτο, πού ἐξασφαλίζουν τήν οἰκονομική ἀνεξαρτησία του ἀπό τίς καπιταλιστικές χῶρες.

⁂

Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα μπῆκε σέ ἕνα νέο στάδιο τῆς ἀνάπτυξής του. Ὅπως εἶπε ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ

* Γιά περισσότερες λεπτομέρειες βλ. «Θεωρία καί τακτική τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος - Μέρος Β'», κεφ. VI, σελ. 64 - 67.

στό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ, τό κύριο τώρα εἶναι νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ὑπεροχή τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἀπέναντι στό καπιταλιστικό, ὡς πρός τόν ἀπόλυτο ὄγκο τῆς παραγωγῆς, μέ τή σταθερή ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τῆς κάθε μίας καί ὅλων μαζί τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν*.

Μέσα στά χρόνια πού πέρασαν, δημιουργήθηκαν, χάρη στήν ἡρωική δουλειά τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν, χάρη στήν τεράστια δουλειά τῶν κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων, πολύ εὐνοϊκές δυνατότητες γιά τήν ὁρμητική ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, γιά τήν ὅσο τό δυνατό γρηγορότερη νίκη στήν εἰρηνική ἅμιλλα μέ τόν καπιταλισμό.

Ἡ Διάσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 81 κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων ὑπέδειξε ὅτι τά συμφέροντα τῆς πιό πέρα ἀνάπτυξης τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἀπαιτοῦν:

— συνεπή ἐφαρμογή τοῦ νόμου τῆς ἁρμονικῆς, ἀναλογικῆς ἀνάπτυξης στήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ·

— ἀνάπτυξη τῆς δημιουργικῆς πρωτοβουλίας τῶν λαϊκῶν μαζῶν·

— συνεχή τελειοποίηση τοῦ συστήματος τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας μέ τό συντονισμό τῶν οἰκονομικῶν πλάνων, τήν εἰδίκευση καί τή συνεργασία στήν παραγωγή μέσα στά πλαίσια τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί, μέ βάση τήν ἐλεύθερη συγκατάθεση, τό ἀμοιβαῖο ὄφελος, τήν ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη ἄνοδο τοῦ ἐπιστημονικοῦ καί τεχνικοῦ ἐπιπέδου·

— μελέτη τῆς συλλογικῆς πείρας·

— ἐνίσχυση τῆς συνεργασίας καί τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλοβοήθειας·

— βαθμιαία ἐξάλειψη, μέ βάση τά πιό πάνω, τῶν ἱστορικά διαμορφωμένων διαφορῶν στό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί δημιουργία τῆς ὑλικῆς βάσης γιά τό λίγο-πολύ ταυτόχρονο πέρασμα ὅλων τῶν λαῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος στόν κομμουνισμό.

* Βλ., Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Ἔκθεση δράσης στήν Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ στό 22ο συνέδριο τοῦ κόμματος», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 13.

6

Ἡ περίοδος τοῦ περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό

Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀποτελεῖ κοσμοϊστορική νίκη τῶν ἐργαζομένων. Ὅμως τό σοσιαλιστικό σύστημα, παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ἐπιτεύξεις του, δέν ἀντιπροσωπεύει παρά μόνο τήν πρώτη βαθμίδα τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας ἡ οἰκοδόμηση ἀποτελεῖ τόν τελικό σκοπό τῆς ἐργατικῆς τάξης. Νά γιατί, οἱ ἐργαζόμενοι ἀφοῦ φτάσουν στό σοσιαλισμό, προχωροῦν, μέ τήν καθοδήγηση τοῦ μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος, στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ βαθμιαία μετεξέλιξη τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ κομμουνισμό εἶναι ἀντικειμενική νομοτέλεια τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης. Ὁ σοσιαλισμός καί ὁ κομμουνισμός δέν ἀποτελοῦν δυό διαφορετικούς κοινωνικούς σχηματισμούς, ἀλλά μόνο δυό φάσεις τοῦ ἴδιου σχηματισμοῦ, πού διαφέρουν ἡ μιά ἀπό τήν ἄλλη ὡς πρός τό βαθμό τῆς ὡριμότητας. Ἀπό αὐτό ἔπεται ὅτι τό νά θέλει κανείς νά οἰκοδομήσει τόν κομμουνισμό, παρακάμπτοντας τό σοσιαλισμό, νά προχωρήσει στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, πρίν νικήσει καί σταθεροποιηθεῖ ὁ σοσιαλισμός, εἶναι τόσο ἀνόητο ὅσο τό νά θέλει νά κτίσει τούς τοίχους ἑνός σπιτιοῦ, χωρίς προηγούμενα νά ἔχει βάλει τά θεμέλια. Ἀπό αὐτό προκύπτει καί τό ἄλλο, ὅτι δηλαδή δέν μποροῦμε νά θεωροῦμε τό σοσιαλιστικό σύστημα σά μιά ἀκίνητη καί παγωμένη κοινωνία. Ἂν τό κόμμα καί τό κράτος ἀκολουθοῦν πολιτική, πού στό σύνολό της ἀνταποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, ὁ σοσιαλισμός, χάρη στίς σύμφυτες σ' αὐτόν νομοτέλειες, ἀναπτύσσεται πρός τήν κατεύθυνση τοῦ κομμουνισμοῦ. «Ἀπό τόν καπιταλισμό, — ὑπόδειχνε ὁ Λένιν,—ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νά περάσει ἀ-

μέσως μόνο στό σοσιαλισμό... ὁ σοσιαλισμός πρέπει ἀναπόφευκτα νά μεταξελιχθεῖ βαθμιαῖα σέ κομμουνισμό...»*.

Συνεπῶς, τό πέρασμα ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό πραγματοποιεῖται βαθμιαῖα. Ὁ κομμουνισμός δέν οἰκοδομεῖται μέ τήν κατάργηση τῶν βασικῶν ἀρχῶν καί θεσμῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀλλά ἀντίθετα μέ τήν ἀνάπτυξη καί τήν τελειοποίησή τους· εἶναι ἡ ἄμεση καί φυσιολογική προέκταση τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία κλείνει μέσα της τά σπέρματα τοῦ κομμουνισμοῦ. Τό πέρασμα στόν κομμουνισμό δέν πραγματοποιεῖται μέ συγκρούσεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἤ στρωμάτων ἀλλά στή βάση τῆς συνεργασίας καί τῆς ἑνότητας τους, πού συνεχῶς ἐνισχύονται.

Τό γεγονός ὅτι τό πέρασμα στόν κομμουνισμό συντελεῖται βαθμιαῖα, δέ σημαίνει ὅτι πραγματοποιεῖται μέ ἀργό ρυθμό. Ἀντίθετα χαρακτηρίζεται ἀπό ἐξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀπό τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς μέχρι τήν ἄνοδο τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς συνείδησης τῶν ἀνθρώπων.

Ποιοί παράγοντες ἐπιταχύνουν αὐτή τήν ἀνάπτυξη; Πρίν ἀπ' ὅλα ἡ χρησιμοποίηση τῶν νέων τεχνικῶν δυνατοτήτων, πού δημιουργοῦνται ἀπό τή σύγχρονη ἐπιστήμη καί ἐπιτρέπουν νά πραγματοποιηθεῖ σέ σύντομο διάστημα τεράστιο ἅλμα στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Σέ συνέχεια, στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, ἡ κοινωνία ἀφομοιώνει ὅλο καί περισσότερο τούς νόμους τῆς ἀνάπτυξής της. Αὐτό τῆς δίνει τή δυνατότητα νά διαλέγει τούς πιό σύντομους δρόμους, νά μήν προχωρεῖ ψηλαφητά ἀλλά μέ βῆμα σταθερό καί νά πετυχαίνει τά καλύτερα ἀποτελέσματα μέ τίς μικρότερες προσπάθειες.

Οἱ ρυθμοί τῆς προώθησης πρός τόν κομμουνισμό ἐπιταχύνονται ἀποφασιστικά χάρη στήν αὐξανόμενη δραστηριότητα τῶν πιό πλατειῶν λαϊκῶν μαζῶν, χάρη στήν ὁρμητική ἀνάπτυξη τοῦ πολιτικοῦ, πολιτιστικοῦ καί τεχνικοῦ τους ἐπιπέδου. Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ δέν πραγματοποιεῖται αὐθόρμητα, ἀλλά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς δράσης τῶν ἴδιων τῶν μαζῶν, τῆς συνειδητῆς τους συμμετοχῆς στήν αὔξηση τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, στήν ἀνάπτυ-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 24ος, σελ. 62.

ξη τοῦ πολιτισμοῦ καί στή διαχείρηση τῶν κρατικῶν καί οἰκονομικῶν ὑποθέσεων.

Συνεπῶς, παρά τίς τεράστιες διαστάσεις τῶν καθηκόντων πού πρέπει νά ἐκπληρωθοῦν στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, ἡ πορεία αὐτή μπορεῖ νά ὁλοκληρωθεῖ μέσα σέ σχετικά σύντομο ἱστορικό διάστημα. Γιά τή λύση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ἀποφασιστική σημασία ἔχει ἡ καθοδήγηση ὅλης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπό τό μαρξιστικό-λενινιστικό κόμμα.

1. Ἡ λενινιστική γενική γραμμή τοῦ κόμματος στό νέο στάδιο

Παρά τό γεγονός ὅτι ὁ σοσιαλισμός καί ὁ κομμουνισμός συνδέονται στενά καί ὁ δεύτερος διαδέχεται τόν πρῶτο, τό βαθμιαῖο πέρασμα στόν κομμουνισμό ἀποτελεῖ ἕνα ἰδιαίτερο στάδιο στήν ἱστορία τῆς νέας κοινωνίας.

Αὐτό καθορίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἀπό τήν μιά πλευρά, στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ ἡ κοινωνία λύνει μιά σειρά νέα προβλήματα, πού δέν τά ἀντιμετώπιζε προηγούμενα, καί ἀπό τήν ἄλλη, ὅτι ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ πραγματοποιεῖται σέ συνθῆκες διαφορετικές ἀπό ἐκεῖνες στίς ὁποίες οἰκοδομεῖται ὁ σοσιαλισμός: οἱ ἐκμεταλλεύτριες τάξεις ἔχουν πιά ἐξαφανιστεῖ, ὅλες οἱ τάξεις καί τά στρώματα τῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρονται ζωτικά γιά τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ καί ἀγωνίζονται συνειδητά γιά νά τήν πετύχουν. Μέ ἄλλα λόγια, ὁ κομμουνισμός, σέ διάκριση ἀπό τό σοσιαλισμό, ἀναπτύσσεται σέ δική του βάση, δηλαδή ὄχι στή βάση πού κληρονομήθηκε ἀπό τόν καπιταλισμό, ἀλλά σ' αὐτήν πού δημιουργήθηκε στήν πρώτη φάση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Γι' αὐτό καί οἱ μέθοδες δράσης τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους ἀλλάζουν. «Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, — εἶπε στό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ ὁ Ν.Σ. Χρουστσόφ,—πραγματοποιεῖται μέ τίς πιό δημοκρατικές μεθόδους, μέ τήν τελειοποίηση καί ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, μέ τό μαρασμό τῶν παλιῶν καί τήν ἐμφάνιση νέων μορφῶν ζωῆς, μέ τήν ἀλληλεξάρτηση καί τήν ἀλληλεπίδρασή τους»*.

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 27.

Μπροστά στό κόμμα προβάλλουν ἀμέσως σοβαρά προβλήματα. Τό πρῶτο εἶναι ὁ σωστός προσδιορισμός τῆς ἔναρξης τοῦ σταδίου τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅταν τό κόμμα βιαστεῖ καί προτρέξει ἤ καί ὅταν καθυστερήσει, τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι νά δυσκολευτεῖ καί νά ἐπιβραδυνθεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας. Τό κόμμα μπορεῖ νά βάλει σάν πρακτικό καθῆκον τό πέρασμα στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ μόνο ὅταν ὁ σοσιαλισμός στή δοσμένη χώρα ἔχει νικήσει καί σταθεροποιηθεῖ πλήρως καί ὅταν ἔχουν δημιουργηθεῖ οἱ ἀπαιτούμενες προϋποθέσεις γιά τό πέρασμα στό ἑπόμενο στάδιο.

Τό δεύτερο πρόβλημα εἶναι ἡ συγκεκριμενοποίηση καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς λενινιστικῆς γενικῆς γραμμῆς σύμφωνα μέ τά καθήκοντα καί τήν κατάσταση τοῦ νέου σταδίου, ἡ ἐπεξεργασία τῆς πολιτικῆς γραμμῆς γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ. Στήν πολιτική αὐτή γραμμή βρίσκουν τή συγκεκριμένη ἔκφρασή τους τόσο οἱ ἀντικειμενικοί νόμοι τοῦ περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό, ὅσο καί ἡ συνειδητή θέληση τῶν ἐργαζομένων νά οἰκοδομήσουν τόν κομμουνισμό.

Καί στό στάδιο αὐτό ἡ πεῖρα τοῦ ΚΚΣΕ ἔχει μεγάλη ἀξία γιά ὅλους τούς λαούς, γιά ὅλα τά μαρξιστικά - λενινιστικά κόμματα σάν πεῖρα τῆς πρωτοπορίας πού ἀνοίγει τό δρόμο ἀπό τόν ὁποῖον ἀργά ἤ γρήγορα θά περάσουν ὅλοι οἱ ἄλλοι. Ἡ σημασία ἀρχῆς, πού ἔχει ἡ πεῖρα αὐτή, τονίζεται στά σοβαρότερα ντοκουμέντα τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος, ἰδιαίτερα στή Δήλωση τῆς Διάσκεψης τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 81 κομμουνιστικῶν καί ἐργατικῶν κομμάτων τό 1960*.

Ἡ σημασία τῆς πείρας τοῦ ΚΚΣΕ

Στήν ΕΣΣΔ, ἡ οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶχε σέ γενικές γραμμές τελειώσει στά μέσα τῆς δεκαετίας 1930 - 1940. Στήν ἴδια περίοδο ἄρχισαν νά διαμορφώνονται οἱ βασικές προϋποθέσεις γιά τήν εἴσοδο τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας στό στάδιο τοῦ βαθμιαίου περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό

* Βλ. «Προγραμματικά ντοκουμέντα τοῦ ἀγώνα γιά τήν εἰρήνη, τή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 83 - 84.

στόν κομμουνισμό. Όμως τό 1941 ή εἰρηνική δημιουργική δραστηριότητα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ διακόπηκε ἀπό τόν πόλεμο. Ἔτσι ὁ σοβιετικός λαός ἀναγκάστηκε νά συγκεντρώσει ὅλες τίς δυνάμεις του στήν ὑπεράσπιση τῆς σοσιαλιστικῆς πατρίδας, καί μετά ἀπό τόν πόλεμο, στήν ἀνοικοδόμηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί τῶν κατεστραμμένων πόλεων καί χωριῶν.

Ἡ πρόοδος τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας πρός τόν κομμουνισμό δυσκολεύτηκε ἐπίσης ἀπό τά λάθη καί τίς καταχρήσεις ἐξουσίας πού ἔκανε ὁ Στάλιν καί ἀπό τή λατρεία πρός τό πρόσωπό του, πού οἱ συνέπειες της ἐπέδρασαν ἀρνητικά σέ πολλούς τομεῖς τῆς ζωῆς. Γιά τίς αἰτίες τῆς προσωπολατρείας καί γιά τή ζημιά πού προξένησε στήν ὑπόθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἔχουμε μιλήσει προηγούμενα*. Ἐδῶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι, ἄν ἡ προσωπολατρεία εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ τό μαρξισμό - λενινισμό, μέ τά συμφέροντα καί τά ἰδανικά τῆς ἐργατικῆς τάξης σέ ὅλα τά στάδια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ της ἀγώνα, ἡ ἰδεολογία καί ἡ πρακτική αὐτή εἶναι, πολύ περισσότερο, ἀπαράδεκτη στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀδύνατο νά πραγματοποιηθεῖ μέ ἐπιτυχία χωρίς τήν ἀνώτατη δυνατή ἀνάπτυξη τῆς πρωτοβουλίας καί τῆς δραστηριότητας ὅλων τῶν ἐργαζομένων καί χωρίς τήν τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Τί θά συνέβαινε ἄν τό κόμμα δέν καταργοῦσε τήν προσωπολατρεία καί δέν ὑπερνικοῦσε τίς ἐπιβλαβεῖς συνέπειές της; Ὁ Ν.Σ. Χρουστσόφ, ἀπαντώντας στό ἐρώτημα αὐτό, στήν ἔκθεση δράσης τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ στό 22ο συνέδριο, εἶπε:

«Αὐτό θά δημιουργοῦσε τόν κίνδυνο ἀπόσπασης τοῦ κόμματος ἀπό τίς μάζες, ἀπό τό λαό, σοβαρῶν παραβιάσεων τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας καί τῆς ἐπαναστατικῆς νομιμότητας, ἐπιβράδυνσης τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, μείωσης τῶν ρυθμῶν τῆς κομμουνιστικῆς οἰκοδόμησης, καί συνεπῶς, πτώσης τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων. Στόν τομέα τῶν διεθνῶν σχέσεων αὐτό θά ὁδηγοῦσε στήν ἐξασθένηση τῶν θέσεων τῆς ΕΣΣΔ στό διεθνῆ στίβο, στή χειροτέρευση τῶν σχέσεων μέ τίς ἄλλες χῶρες, πράγμα πού θά

* Βλ. κεφ. 3ο, τοῦ «Ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ».

ἐγκυμονοῦσε σοβαρούς κινδύνους. Νά γιατί ἡ κριτική τῆς προσωπολατρείας καί ἡ ἐξάλειψη τῶν συνεπειῶν της εἶχαν τεράστια πολιτική καί πρακτική σημασία»*.

Χάρη στή δράση τοῦ ΚΚΣΕ καί τῆς λενινιστικῆς του καθοδήγησης, στά τελευταῖα χρόνια μπῆκε τέλος στήν ἰδεολογία καί τήν πρακτική τῆς προσωπολατρείας καί ἔτσι ἀποδεσμεύτηκαν τελείως ὅλες οἱ δημιουργικές δυνάμεις τοῦ κόμματος καί τοῦ λαοῦ, διευρύνθηκαν καί σταθεροποιήθηκαν οἱ δεσμοί τοῦ κόμματος μέ τίς μάζες καί ἀνέβηκε ἡ μαχητικότητα τοῦ κόμματος. Αὐτό βοήθησε τεράστια τό ΚΚΣΕ καί τήν Κ.Ε. του νά ἀντιμετωπίσουν τά νέα προβλήματα πού ἔμπαιναν μπροστά στή χώρα τήν περίοδο τῆς πλατειᾶς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ καί νά τά λύσουν μέ πραγματικά λενινιστικό στύλ.

Οἱ ἱστορικές νίκες πού σημειώθηκαν τήν τελευταία περίοδο στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, ἐπιβεβαίωσαν ὅτι ἡ λενινιστική Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ ὑπολόγισε σωστά στίς ἀπαιτήσεις τοῦ νέου σταδίου τῆς ἀνάπτυξης τῆς χῶρας καί τίς ἔκανε βάση ὅλης τῆς δουλειᾶς της. Μόνο μιά ἀσήμαντη ὁμάδα ἀποστατῶν μέ ἐπικεφαλῆς τόν Μολότοφ, τόν Καγκάνοβιτς καί τόν Μαλένκοφ—μιά ὁμάδα ἀρτηριοσκληρωμένων συντηρητικῶν, πού εἶχαν προσκολληθεῖ ἀπεγνωσμένα στό παρελθόν καί φοβόνταν τίς προσωπικές εὐθύνες γιά τά ἐγκλήματα πού εἶχαν διαπράξει τήν περίοδο τῆς λατρείας τοῦ προσώπου τοῦ Στάλιν, — τάχτηκε ἐναντίον τῆς λενινιστικῆς γενικῆς γραμμῆς τοῦ κόμματος, πού τήν ὑποστήριζε ὅλος ὁ λαός. Αὐτή ἡ ἀντικομματική ὁμάδα προχώρησε σέ μηχανορραφίες καί φραξιονιστική πάλη καί, παραβιάζοντας τήν ἐπεξεργασμένη ἀπό τόν Λένιν ἀπόφαση τοῦ 10ου συνεδρίου τοῦ ΚΚΡ (μπ.) «Γιά τήν ἑνότητα τοῦ κόμματος», προσπάθησε νά ἀπομακρύνει τό κόμμα καί τή χώρα ἀπό τό λενινιστικό δρόμο, ὅμως, ὑπέστη ὁλοκληρωτική ἰδεολογική καί πολιτική συντριβή. Τό κόμμα, συντρίβοντας τήν ὁμάδα αὐτή τῶν φραξιονιστῶν, πού εἶχαν ἀποσπαστεῖ ἀπό τή ζωή καί τό λαό, καθάρισε ὁριστικά τό δρόμο γιά τή γρήγορη πρόοδο καί ἐπέμενε σταθερά στήν ἀνάγκη γιά μιά λενινιστική τολμηρή καί δημιουργική πολιτική.

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Ἔκθεση δράσης τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ στό 22ο συνέδριο τοῦ κόμματος», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 109

Ἡ δράση τοῦ ΚΚΣΕ σάν καθοδηγητική δύναμη τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό, πῆρε στόν ἀνώτερο δυνατό βαθμό τό χαρακτήρα μιᾶς ἀληθινά ἀνανεωτικῆς, ἀληθινά ἐπαναστατικῆς δράσης. Αὐτό ἐκφράστηκε τόσο στόν τομέα τῆς θεωρίας ὅσο καί στόν τομέα τῆς πρακτικῆς. Οἱ θεωρητικές γενικεύσεις καί τά συμπεράσματα τῶν 20ου, 21ου, καί 22ου συνεδρίων τοῦ ΚΚΣΕ καί ἰδιαίτερα τό νέο Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ καί τά ἄλλα ντοκουμέντα τοῦ 22ου συνεδρίου ἐκτιμήθηκαν ἀπό τό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα σά σοβαρή συμβολή στή θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ. Στόν τομέα τῆς πρακτικῆς τό ΚΚΣΕ, ἐφαρμόζοντας δημιουργικά τίς ἀρχές τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, προχώρησε τολμηρά στόν παραμερισμό τῶν παλιῶν μεθόδων δουλειᾶς καί μορφῶν ὀργάνωσης καί στήν ἀντικατάστασή τους μέ νέες πού ἀνταποκρίνονται περισσότερο στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς.

Στή διάρκεια τῆς τελευταίας περιόδου τό κόμμα δυνάμωσε ἀκόμα περισσότερο τούς στενούς δεσμούς του μέ τίς μάζες. Γιά ὅλα τά σοβαρά ζητήματα τό ΚΚΣΕ ἐπιδιώκει νά συμβουλεύεται τούς ἐργάτες, τούς ἀγρότες καί τούς διανοούμενους, παίρνει ὑπόψη του τίς γνῶμες καί τίς προτάσεις τους γιά τήν κατάστρωση τῶν πλάνων γιά τό μέλλον. Γιά τό σκοπό αὐτό χρησιμοποιεῖ ὅλο καί πιό πλατιά τίς ἀνάλογες μορφές καί μεθόδους, ὅπως τίς συσκέψεις γιά ξεχωριστά ζητήματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ καί τήν ὀργάνωση παλλαϊκῶν συζητήσεων γιά τά οἰκονομικά πλάνα καί τά σοβαρότερα νομοσχέδια. Οἱ κομματικοί καθοδηγητές κάνουν συχνές περιοδείες στήν περιοχή τους γιά νά ἔχουν ἄμεση ἀντίληψη τῆς κατάστασης τῶν πραγμάτων. Τά συνέδρια τοῦ κόμματος καί οἱ ὁλομέλειες τῆς Κ.Ε. ἔγιναν τό βῆμα ἀπό τό ὁποῖο μπαίνουν καί συζητοῦνται μπροστά στή χώρα τά πιό οὐσιαστικά καί τά πιό δύσκολα προβλήματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Τό βῆμα αὐτό δέν τό χρησιμοποιοῦν τώρα μόνο οἱ ἐξέχοντες καθοδηγητές καί παράγοντες τοῦ κόμματος καί τῶν τοπικῶν του ὀργανώσεων ἀλλά καί ἐξωκομματικοί πρωτοπόροι τῆς παραγωγῆς, εἰδικοί καί ἐπιστήμονες.

Τό ΚΚΣΕ δέ θά μποροῦσε νά σημειώσει ἐπιτυχίες στήν ἐφαρμογή τῆς πολιτικῆς τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, ἄν δέν ἔβαζε τέρμα στίς παραβιάσεις τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας, ἄν ἡ νέα καθοδήγηση τοῦ κόμμα-

τος δέν ἔκανε ἀπότομη στροφή πρός τίς λενινιστικές ἀρχές καί τούς λενινιστικούς κανόνες τῆς κομματικῆς ζωῆς. Τώρα τό ΚΚΣΕ ἔχει μιά πραγματικά συλλογική καθοδήγηση, τή λενινιστική του Κ.Ε. μέ ἐπικεφαλῆς τόν Α΄ Γραμματέα σ. Ν. Σ. Χρουστσόφ. Τά συνέδρια καί οἱ ὁλομέλειες τῆς Κ.Ε. συνέρχονται κανονικά καί μάλιστα ἀπό χρόνο σέ χρόνο μεγαλώνει ὁ ρόλος τους στή ζωή τοῦ κόμματος. Τό κόμμα ἔδοσε τό παράδειγμα τῆς τολμηρῆς κριτικῆς καί αὐτοκριτικῆς ἀποκαλύπτοντας σ' ὅλο τό λαό τίς ἐλλείψεις καί δείχνοντας τό δρόμο γιά τήν ἐξάλειψή τους. Ὅλα αὐτά — ὅπως λέει ἡ ἀπόφαση τοῦ 22ου συνεδρίου, — ἀποτέλεσαν μιά πολύ σοβαρή πλευρά τῆς δράσης τοῦ ΚΚΣΕ στήν περίοδο 1956 - 61.

Τό ΚΚΣΕ καί ἡ Κ.Ε. του πραγματοποιοῦν ἕνα μεγάλο ἔργο μέ τόν ἀκούραστο καί συνεχῆ ἀγώνα τους γιά τήν εἰρήνη σ' ὅλο τόν κόσμο, ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τῆς ἐπίθεσης. Ἡ Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ, καί ἡ Σοβιετική Κυβέρνηση δέ λυποῦνται οὔτε τίς δυνάμεις οὔτε τό χρόνο προκειμένου νά πετύχουν τήν εἰρηνική λύση τῶν ἐπίμαχων προβλημάτων, νά ἐξαλείψουν τίς ἑστίες τῶν διεθνῶν συγκρούσεων, νά ἀναπτύξουν τίς φιλικές σχέσεις καί τή γόνιμη συνεργασία μεταξύ τῶν κρατῶν καί τῶν λαῶν. Βάση τῆς γενικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς γραμμῆς τοῦ κόμματος καί τῆς Σοβιετικῆς Κυβέρνησης εἶναι ἡ λενινιστική ἀρχή τῆς εἰρηνικῆς συνύπαρξης. Ἡ ἐφαρμογή τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀπό τήν Κ.Ε. τοῦ ΚΚΣΕ ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα συνδυασμοῦ τῆς μεγάλης προσήλωσης στίς ἀρχές καί τῆς σταθερότητας μέ τήν πολιτική εὐλυγισία καί τή συνετή τόλμη. Ἡ δράση τῆς Σοβιετικῆς Κυβέρνησης στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς μέσα στά τελευταῖα χρόνια πλούτισε τή διεθνή πρακτική μέ ἐξαιρετικά σοβαρές μεθόδους ἀνάπτυξης τῆς φιλίας τῶν λαῶν, ὅπως οἱ ἀμοιβαῖες ἐπισκέψεις πολιτικῶν καί πολιτιστικῶν ἀντιπροσωπειῶν, οἱ προσωπικές ἐπαφές τῶν κυβερνητικῶν παραγόντων, οἱ συναντήσεις καί οἱ διασκέψεις κορυφῆς καί ἄλλες.

Ἔτσι, στή διάρκεια τῆς τελευταίας περιόδου τό ΚΚΣΕ πραγματοποίησε μεγάλη καί πολύπλευρη ἐργασία. Ἐνῶ ἀνταποκρινόταν στίς πρακτικές ἀπαιτήσεις τῆς στιγμῆς, ταυτόχρονα ἀπέβλεπε στήν ἐκπλήρωση μακρόπνοων καθηκόντων τεράστιας ἱστορικῆς σημασίας, τῶν καθηκόντων τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Μέσα στήν καθημερινή δράση τοῦ

κόμματος, στίς θεωρητικές του ἔρευνες, στόν ἀγώνα ἐναντίον αὐτῶν πού ἤθελαν νά ἀπομακρύνουν τό κόμμα ἀπό τό λενινιστικό δρόμο, σφυρηλατήθηκε ἡ πολιτική γραμμή γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἡ γραμμή αὐτή πῆρε τήν τελική της μορφή στό νέο Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο καί χαρακτηρίστηκε ἀπό τό σοβιετικό λαό καί τό διεθνές κομμουνιστικό καί ἐργατικό κίνημα σάν τό Κομμουνιστικό μανιφέστο τῆς ἐποχῆς μας.

Τά βασικά χαραχτηριστικά γνωρίσματα τοῦ νέου προγράμματος τοῦ ΚΚΣΕ

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, μαζί μέ τήν ἐκτίμηση τῆς παγκόσμιας κατάστασης καί τοῦ σημερινοῦ σταδίου τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τῶν ἐργαζομένων ὅλων τῶν χωρῶν, ἐκτίμηση πού συμπεριλαμβάνει καί ἀναπτύσσει παραπέρα τίς ἐπιτεύξεις τῆς σύγχρονης μαρξιστικῆς σκέψης, περιέχει καί τό ἐκτεταμένο πρόγραμμα τῆς οἰκοδόμησης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ἔτσι τό Πρόγραμμα ἀποτελεῖ συμβολή στό θησαυροφυλάκειο τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, συμβολή πού ἔγινε κτῆμα ὅλου τοῦ κομμουνιστικοῦ καί ἐργατικοῦ κινήματος. Φυσικά, οἱ κομμουνιστές τῶν ἄλλων χωρῶν, ὅταν θά τεθεῖ καί στίς χῶρες τους τό καθῆκον τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, θά ἔχουν νά ἀντιμετωπίσουν μιά σειρά εἰδικά προβλήματα καί ζητήματα. Ὅμως οἱ βασικές θέσεις τοῦ Προγράμματος τοῦ ΚΚΣΕ διατηροῦν τή σημασία τους καί γιά τίς ἄλλες χῶρες, ἐφόσον οἱ θέσεις αὐτές ἐκφράζουν τίς γενικές νομοτέλειες καί τά γενικά καθήκοντα τοῦ περάσματος ἀπό τόν σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό.

Ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ, χαρακτηρίζοντας τά βασικά γνωρίσματα τοῦ Προγράμματος, στήν εἰσήγησή του στό 22ο συνέδριο, ὑπογράμμισε πρίν ἀπ' ὅλα ὅτι «εἶναι ἕνα συγκεκριμένο, ἐπιστημονικά θεμελιωμένο πρόγραμμα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ»*. Δείχνει πῶς πρέπει νά οἰκοδομηθεῖ τό ὡραῖο κτίριο τοῦ κομμουνισμοῦ.

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 21.

Τό Πρόγραμμα ἀποτελεῖ ἕνα νέο στάδιο στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἔνγκελς καί τοῦ Λένιν. Γενικεύοντας τή συσσωρευμένη πείρα δίνει σαφή ἀπάντηση στά βασικά προβλήματα τῆς θεωρίας καί τῆς πρακτικῆς τοῦ ἀγώνα γιά τόν κομμουνισμό.

Τό Πρόγραμμα ἐνσαρκώνει τήν ἀδιάκοπη ἑνότητα τῆς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ καί τῆς πρακτικῆς τῆς κομμουνιστικῆς οἰκοδόμησης. Οἱ θεωρητικές του θέσεις δέν εἶναι ἀφηρημένες διακηρύξεις, ἀλλά γενίκευση τῆς ζωντανῆς πείρας, πού καθορίζει συγκεκριμένα τά οἰκονομικά, πολιτικά καί ἰδεολογικά καθήκοντα τοῦ κόμματος γιά μιά σημαντική χρονική περίοδο.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ εἶναι πρόγραμμα ὅλου τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ. Καί δέν μποροῦσε νά εἶναι ἀλλιῶς γιατί πρόκειται γιά πρόγραμμα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ζωτική συλλογική ὑπόθεση ὅλων τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν καί τῶν διανοουμένων, ὑπόθεση ὅλης τῆς κοινωνίας πού οἱ δεσμοί τῆς ἰδεολογικῆς καί πολιτικῆς ἑνότητας τήν κάνουν ἕνα ἀδιάσπαστο σύνολο.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ δείχνει τό δρόμο γιά τήν πλήρη πραγματοποίηση τοῦ συνθήματος τοῦ κόμματος: «Ὅλα γιά τόν ἄνθρωπο, γιά τό καλό τοῦ ἀνθρώπου». Καί αὐτό εἶναι ἀπόλυτα νομοτελειακό. «Οἱ μπολσεβίκοι,—εἶπε ὁ Ν.Σ. Χρουστσόφ, στό 22ο συνέδριο,—σήκωσαν τή σημαία τῆς ἐπανάστασης γιά νά κάνουν τή ζωή τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ χαρούμενη καί εὐτυχισμένη»*.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ Προγράμματος εἶναι τό ὅτι ἔχει σάν ἀφετηρία του τίς νέες διεθνεῖς συνθῆκες: ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ δέν συντελεῖται σέ συνθῆκες καπιταλιστικῆς περικύκλωσης, ἀλλά σέ συνθῆκες αὐξανόμενης ὑπεροχῆς τῶν δυνάμεων τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 22.

ἀπέναντι στίς δυνάμεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, τῶν δυνάμεων τῆς εἰρήνης ἀπέναντι στίς δυνάμεις τοῦ πολέμου. Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ ΕΣΣΔ εἶναι ὑποχρεωμένη νά παίρνει ὑπόψη τίς ραδιουργίες τῶν ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων καί, συνεπῶς, νά ξοδεύει πολλά γιά τήν ἄμυνα (χωρίς τίς δαπάνες αὐτές ἡ προώθηση πρός τόν κομμουνισμό θά ἦταν ἀκόμα πιό γρήγορη), στό βαθμό πού θά αὐξάνονται οἱ δυνάμεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί θά ἐξασθενοῦν οἱ δυνάμεις τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, θά δημιουργοῦνται ὅλο καί πιό εὐνοϊκές συνθῆκες γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ εἶναι ἕνα ντοκουμέντο διαποτισμένο ἀπό τό πνεῦμα τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ. Τό κόμμα, ὅλος ὁ σοβιετικός λαός θεωροῦν τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ σά βασικό διεθνιστικό τους καθῆκον.

Τέλος, τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ εἶναι τό ντοκουμέντο τοῦ πραγματικοῦ κομμουνιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, εἶναι διαποτισμένο ἀπό τά ἰδανικά τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀδελφότητας μεταξύ τῶν λαῶν. Στό βαθμό πού ἡ κοινωνία θά προχωρεῖ πρός τόν κομμουνισμό, τό σοβιετικό κράτος θά γίνεται ὁλοένα καί πιό ἰσχυρό. Ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ δήλωσε ἐπίσημα στό 22ο συνέδριο ἐξ ὀνόματος τοῦ ΚΚΣΕ ὅτι ὅλη αὐτή ἡ ἰσχύς θά εἶναι στήν ὑπηρεσία τῆς εἰρήνης καί τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητας*. Ἡ πραγματοποίηση τοῦ Προγράμματος θά ὁδηγήσει σέ τέτοια ὑπεροχή τῶν δυνάμεων τῆς εἰρήνης στό διεθνή στίβο, πού θά ἐμφανιστεῖ ἡ πραγματική δυνατότητα νά ἀποκλειστεῖ γιά πάντα ὁ πόλεμος ἀπό τή ζωή τῆς κοινωνίας.

2. Ἡ δημιουργία τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ

Ἡ δημιουργία τῆς ἀντίστοιχης ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης ἀποτελεῖ τό βασικό κρίκο τῆς ἀλυσίδας τῶν οἰκονομικῶν,

* Βλέπε, Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 23.

κοινωνικῶν καί πολιτιστικῶν καθηκόντων, πού πρέπει νά λυθοῦν στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. Ἡ νέα κοινωνία πρέπει νά στηριχτεῖ σέ μιά τέτοια ὑλική καί τεχνική βάση πού νά δίνει τή δυνατότητα νά ἐπιτευχθεῖ ἡ κατά τό δυνατό ἀνώτερη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί νά ἀλλάξει ριζικά ὁ χαρακτήρας τῆς ἐργασίας.

Μόνο ἔτσι θά μπορέσει ἡ παραγωγή νά ἐξασφαλίσει ἀφθονία ὑλικῶν ἀγαθῶν γιά ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας. Ἡ δημιουργία τῆς νέας ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης θά δόσει τή δυνατότητα νά μετασχηματιστοῦν ὅλες οἱ κοινωνικές σχέσεις, νά ἐξαλειφθοῦν οἱ διαφορές μεταξύ τῶν τάξεων, μεταξύ πόλης καί χωριοῦ, καί ἀργότερα, μεταξύ τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ὅλα αὐτά ἐξηγοῦν τούς λόγους γιά τούς ὁποίους ἡ δημιουργία τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης εἶναι τό κύριο οἰκονομικό καθῆκον τοῦ κόμματος καί τοῦ λαοῦ κατά τήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Τά βιομηχανικά θεμέλια τοῦ κομμουνισμοῦ

Πῶς ὅμως δημιουργεῖται ἡ ὑλική καί ἡ τεχνική βάση τοῦ κομμουνισμοῦ;

Φυσικά, δημιουργοῦνται κυρίως μέ τή γιγάντια ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Γιά τίς διαστάσεις αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης μπορεῖ κανείς νά σχηματίσει εἰκόνα ἀπό τό γεγονός ὅτι μέσα σέ 20 χρόνια ἡ βιομηχανική παραγωγή τῆς ΕΣΣΔ θά αὐξηθεῖ, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἕξη φορές. Μέ ἄλλα λόγια ἐκεῖ πού τώρα ὑπάρχει ἕνα ἐργοστάσιο, τότε πρέπει νά ὑπάρχουν ἕξη. Σέ 20 χρόνια ἡ χώρα θά παράγει δύο σχεδόν φορές περισσότερα βιομηχανικά προϊόντα, ἀπ' ὅσα παρήγαγε τό 1961 ὅλος ὁ σοσιαλιστικός κόσμος.

Κύρια πηγή τῆς τεράστιας ἀνόδου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, πού καθορίζει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, μπορεῖ νά εἶναι μόνο ἡ ὁρμητική καί σταθερή αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας. Ὁ Λένιν τή θεωροῦσε σάν τό σοβαρότερο ὅρο γιά τή νίκη τοῦ νέου κοινωνικοῦ συστήματος. Γι' αὐτό, ἀπαιτεῖται ὁ πλήρης τεχνικός ἐπανεξοπλισμός ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Νέα, πιό παραγωγικά τεχνικά μέσα θά ἀντικαταστήσουν τά σημερινά καί ταυτόχρονα θά ἀνέβει τό ἐπίπεδο τῆς τεχνολογίας, θά βελτιωθοῦν οἱ μέ-

θοδες παραγωγῆς, θά τελειοποιηθεῖ ἡ ὀργάνωσή της καί θά συντελεστεῖ μιά π ο ι ο τ ι κ ή ἀλλαγή ὅλης τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς.

Τό καθῆκον αὐτό εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο, μπορεῖ ὅμως νά λυθεῖ μέ τήν ὁλόπλευρη ἐπιτάχυνση τῆς τεχνικῆς προόδου. Καί πραγματικά, τό καθῆκον τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ μπαίνει σέ μιά τόσο εὐνοϊκή ἱστορική στιγμή, πού οἱ νεότερες ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς ἐπιτρέπουν νά συντελεστεῖ στό συντομότερο χρονικό διάστημα μιά ριζική ἀλλαγή σέ ὅλη τήν ὑλική παραγωγή. Ἡ γενιά μας βλέπει νά συντελεῖται μπροστά στά μάτια της μιά μεγάλη ἐπιστημονική καί τεχνική ἐπανάσταση, πού συνδέεται μέ τήν καθυπόταξη τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας, μέ τήν κατάκτηση τοῦ διαστήματος, μέ τίς ἐπιτυχίες τῆς αὐτοματοποίησης, τῆς κυβερνητικῆς καί τῆς χημείας. Ἡ ἐπανάσταση αὐτή ἀγκαλιάζει ὅλες τίς πλευρές τῆς παραγωγῆς: τίς πηγές ἐνέργειας, τά ἐργαλεῖα καί τά ἀντικείμενα ἐργασίας.

Ὁ σοσιαλισμός ἀνοίγει διάπλατα τό δρόμο σέ ὅλες αὐτές τίς προοδευτικές τάσεις τῶν σύγχρονων παραγωγικῶν δυνάμεων. Σέ ἀντίθεση μέ τόν καπιταλισμό, στή σοσιαλιστική κοινωνία ἡ τεχνική πρόοδος δέ συντελεῖται αὐθόρμητα, ἀλλά κατευθύνεται συνειδητά καί σχεδιασμένα. Ἡ τεχνική πολιτική εἶναι ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους. Παράλληλα, ὅπως λέγεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, «σέ ἀντίθεση μέ τόν καπιταλισμό, τό προγραμματισμένο σοσιαλιστικό οἰκονομικό σύστημα συνδυάζει τήν ἐπιτάχυνση τῆς τεχνικῆς προόδου μέ τήν πλήρη ἀπασχόληση ὅλου τοῦ ἱκανοῦ πρός ἐργασίαν πληθυσμοῦ»*.

Στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό ἡ μάξιμουμ ἐπιτάχυνση τῆς ἐπιστημονικῆς καί τεχνικῆς προόδου γίνεται σοβαρότατο παλλαϊκό καθῆκον. Τό οἰκονομικό μέρος τοῦ Προγράμματος τοῦ ΚΚΣΕ θέτει ὅλα τά καθήκοντα πού συνδέονται μέ τήν ὁλόπλευρη ἀξιοποίηση τῶν νεότερων τάσεων τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς.

Ἡ σύγχρονη παραγωγή χαρακτηρίζεται πρίν ἀπ' ὅλα ἀπό τήν συνεχῶς καί μεγαλύτερη ἐφαρμογή τῆς ἠ λ ε κ τ ρ ο-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 67.

κῆς ἐνέργειας. Μόνο μέ τήν ἐφαρμογή αὐτή εἶναι δυνατό τώρα νά τελειοποιηθεῖ ἡ τεχνική, ἡ τεχνολογία καί ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς σ' ὁποιοδήποτε κλάδο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡ χρησιμοποίηση ἐνέργειας καί, ἰδιαίτερα, ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας εἶναι ὁ ἀποφασιστικός παράγοντας γιά τήν ἄνοδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ἀκριβῶς γι' αὐτό, μέσα στήν προσεχή εἰκοσαετία κεντρικό καθῆκον θά εἶναι ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ πλήρους ἐξηλεκτρισμοῦ ὅλης τῆς χώρας. Ὁ ἐξηλεκτρισμός, ὅπως ὑποδείχνεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, εἶναι ὁ ἄξονας τῆς οἰκοδόμησης τῆς οἰκονομίας τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Αὐτό ἀντιστοιχεῖ ἀπολύτως στόν περίφημο τύπο τοῦ Λένιν: «Κομμουνισμός = σοβιετική ἐξουσία + ἐξηλεκτρισμός ὅλης τῆς χώρας».

Τό μακρόπνοο πλάνο ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ προβλέπει ὅτι ἡ παραγωγή ἠλεκτρενέργειας θά αὐξάνεται μέ ρυθμούς πιό γρήγορους ἀπό τούς ἀντίστοιχους τῶν ἄλλων κλάδων τῆς βιομηχανίας. Ἄφθονη ἠλεκτρενέργεια δέ θά παίρνουν μόνο ἡ βιομηχανία καί οἱ μεταφορές, ἀλλά καί ὅλα τά κολχόζ καί τά σοβχόζ, ὅλες οἱ πόλεις καί τά χωριά. Μεγάλες δυνατότητες θά δημιουργήσει ἡ κατασκευή τοῦ ἑνιαίου ἐνεργειακοῦ συστήματος τῆς ΕΣΣΔ, πού θά συνδέεται μέ τά ἐνεργειακά συστήματα τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Μιά ἰδιομορφία τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἀνακάλυψη ἐντελῶς νέων πηγῶν ἐνέργειας καί πρίν ἀπ' ὅλα τῆς ἀτομικῆς. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ βάζει τό καθῆκον μέσα στήν προσεχή εἰκοσαετία νά κατακτηθοῦν αὐτές οἱ νέες πηγές ἐνέργειας. Ἡ ἀτομική ἐνέργεια θά ἀποτελέσει ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ὅπως εἶναι γνωστό, τά ἐργαλεῖα ἐργασίας (μηχανές, ἐργαλειομηχανές) παίζουν τόν πρῶτο ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ παραγωγή τους πρέπει νά ξεπερνάει τούς ρυθμούς ἀνάπτυξης ὅλων τῶν ἄλλων κλάδων γιά νά ἐξασφαλίζεται ἡ ἀδιάκοπη αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας. Αὐτή τή νομοτέλεια τήν ἐκφράζει σαφῶς ἡ γενική προοπτική τῆς ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας τῆς ΕΣΣΔ γιά τά χρόνια 1961 - 1980. Ἐνῶ μέσα στήν περίοδο αὐτή ὅλη ἡ βιομηχανική παραγωγή θά αὐξηθεῖ περί-

που ἕξη φορές, ἡ παραγωγή τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μηχανῶν καί τῆς μεταλλουργίας θά αὐξηθεῖ 10 - 11 φορές.

Ὅμως δέν πρόκειται μόνο γιά τίς ποσοτικές ἀλλαγές. Ἡ σύγχρονη μηχανική τεχνική ἀναπτύσσεται πρός τήν κατεύθυνση τῆς αὐτοματοποίησης ἡ ὁποία ἀλλάζει τό χαρακτήρα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας καί ἀνεβάζει σέ τεράστιο βαθμό τήν παραγωγικότητά της. Οἱ δυνατότητες τῆς αὐτοματοποίησης αὐξάνουν ἰδιαίτερα χάρη στίς ἐπιτυχίες τῆς κυβερνητικῆς καί στή δημιουργία τῶν ἠλεκτρονικῶν ἀριθμομηχανῶν καί συσκευῶν τηλεκατεύθυνσης.

Ἡ σύνθετη μηχανοποίηση, δηλαδή ἡ χρησιμοποίηση μηχανῶν ὄχι μόνο γιά τίς βασικές, ἀλλά καί γιά τίς βοηθητικές ἐργασίες τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, θά ὁλοκληρωθεῖ σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ στήν τρέχουσα κιόλας δεκαετία (1961 - 1970). Ἡ βαρειά χειρωνακτική ἐργασία θά ἐκτοπιστεῖ τελείως ἀπό τήν παραγωγή. Ἡ σύνθετη μηχανοποίηση προετοιμάζει μέ τή σειρά της τό πέρασμα στήν αὐτοματοποίηση. Ἡ σύνθετη αὐτοματοποίηση θά πάρει μαζικές διαστάσεις στή δεύτερη δεκαετία (1971 - 1980) ὅταν θά ἐπεκταθοῦν πλατιά τά αὐτόματα τμήματα ἐργοστασίων καί οἱ αὐτόματες ἐπιχειρήσεις (ἐπιχειρήσεις - ρομπότ). Φυσικά ὅλα αὐτά ἀπαιτοῦν τήν τεράστια ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μηχανῶν καί συσκευῶν.

Στό σοσιαλισμό ἡ αὐτοματοποίηση δέ δημιουργεῖ καμιά ἀπειλή γιά τούς ἐργαζόμενους. Χρησιμοποιεῖται γιά τή ριζική βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, γιά τή μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας καί γιά τήν κατάργηση πρῶτα τῆς βαρειᾶς καί μετά κάθε ἀνειδίκευτης ἐργασίας. Οἱ ἐργαζόμενοι πού ἀπελευθερώνονται χάρη στήν αὐτοματοποίηση, κατευθύνονται προγραμματισμένα σέ νέους κλάδους παραγωγῆς καί ἐπιχειρήσεις κοινωνικῆς ὠφελείας πού βρίσκονται σέ ὁρμητική ἀνάπτυξη.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστημονική καί τεχνική ἐπανάσταση ἀγκάλιασε καί τά ἀντικείμενα ἐργασίας (πρῶτες ὕλες καί ὑλικά), πού εἶναι τό πιό συντηρητικό στοιχεῖο τῆς παραγωγῆς. Τά πατροπαράδοτα, τά φυσικά ὑλικά, πού κυρίως χρησιμοποιοῦσε ἡ παραγωγή, ἔρχονται νά τά ἀντικαταστήσουν νέα ὑλικά, πού δημιουργοῦνται ἀπό τόν ἄνθρωπο καί ἔχουν καθορισμένες ἐκ τῶν προτέρων ἰδιότητες. Τέτοια εἶναι κυρίως οἱ συνθετικές ὕλες, τά προϊόντα τῆς σύγχρονης βιο-

μηχανίας, καί πρῶτα ἀπ' ὅλα τά πολυμερῆ, δηλαδή οἱ πολυμοριακές ἑνώσεις.

Ἡ τάση αὐτή ἐκφράζεται σαφῶς στό μακρόπνοο πλάνο ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο προβλέπεται νά αὐξηθεῖ ἡ παραγωγή ἀτσαλιοῦ σέ 250 ἑκ. τόννους, δηλαδή σχεδόν κατά 4 φορές καί ἡ παραγωγή συνθετικῆς ρετσίνας καί πλαστικῶν ὑλῶν κατά 60 περίπου φορές.

Καί εἶναι ἀπόλυτα λογικό τό ὅτι στά πλάνα γιά τή δημιουργία τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ δίνεται ξεχωριστή θέση στή χημική βιομηχανία, ἡ ὁποία μετατρέπεται σέ ἕναν ἀπό τούς βασικούς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Ἐν τῷ μεταξύ, δέν πρόκειται ἁπλῶς γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς χημικῶν προϊόντων, ἀλλά γιά τήν εἰσαγωγή τῆς προοδευτικῆς χημικῆς τεχνολογίας σ' ὅλους τούς κλάδους τῆς παραγωγῆς.

Ἡ σύντομη αὐτή ἐπισκόπηση τῶν προγραμματισμένων τεχνικῶν καινοτομιῶν εἶναι ἀρκετή γιά νά δείξει ὅτι τό κόμμα προχωρεῖ στήν οἰκοδόμηση μιᾶς ποιοτικά νέας ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τῆς κοινωνίας. Στήν οὐσία θά διαμορφωθεῖ ἕνας νέος τύπος ἐθνικῆς οἰκονομίας, μιά οἰκονομία πού στήν ἀρχή θά εἶναι τελείως μηχανοποιημένη καί μετά αὐτοματοποιημένη.

Ἡ πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ μεγαλειώδους σκοποῦ ἀπαιτεῖ καθημερινό ἀγώνα γιά τήν τεχνική πρόοδο. Τό κομμουνιστικό κόμμα διεξάγει ἀποφασιστικό ἀγώνα ἐναντίον τῆς ἐπανάπαυσης, τῆς ἔπαρσης καί τῆς ἀλαζονείας, πού μποροῦν νά ἐκδηλωθοῦν σέ μερικά οἰκονομικά καί τεχνικά στελέχη κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί ἐπιστήμης. Τό κόμμα ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο νά μελετοῦνται καί νά ἀξιοποιοῦνται οἱ ἐπιτεύξεις τῆς σοβιετικῆς ἐπιστήμης, ἀλλά καί νά παίρνεται ὑπόψη ἡ παγκόσμια ἐπιστημονική καί τεχνική πεῖρα.

Ἡ τεχνική ἐπανάσταση στήν ἀγροτική οἰκονομία

Τό πέρασμα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας σέ νέα ὑλική καί τεχνική βάση ἀποτελεῖ ἕνα πολύπλοκο καί μέ ἀρκετές ἰδιομορφίες καθῆκον. Γιά λόγους πού κληρονομήθηκαν ἀπό τόν καπιταλισμό, ὁ βαθμός τῆς συγκεντροποίησης τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς εἶναι κατώτερος ἀπό τόν ἀντίστοιχο τῆς

βιομηχανικῆς. Ἡ ἐργασία στήν ἀγροτική οἰκονομία εἶναι πολύ λιγότερο μηχανοποιημένη· μεγάλο μέρος της γίνεται ἀκόμα μέ τό χέρι καί γι' αὐτό ἡ παραγωγικότητά της εἶναι χαμηλότερη ἀπ' ὅ,τι στίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις.

Βασική κατεύθυνση τῆς ἐπιστημονικῆς καί τεχνικῆς προόδου στήν ἀγροτική οἰκονομία εἶναι ἡ δημιουργία συστήματος ἀλληλοσυμπληρωνόμενων μηχανῶν, ἡ σύνθετη μηχανοποίηση καί ἡ εἰσαγωγή τῶν νεότερων ἐπιτεύξεων τῆς ἀγροχημίας καί τῆς ἀγροβιολογίας. Ὅλο καί μεγαλύτερη σημασία ἀποκτοῦν ἡ ἐφαρμογή ἑνός πραγματικά ἐπιστημονικοῦ συστήματος καλλιέργειας καί ἡ πλατειά χρησιμοποίηση τῶν χημικῶν λιπασμάτων.

Τό κόμμα, χαράσσοντας τό πρόγραμμα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, χρησιμοποιεῖ ὅλους αὐτούς τούς τρόπους ἀνασυγκρότησης τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς. Ὁ κυριότερος εἶναι ἡ ὁλόπλευρη μηχανοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί ἡ ἐ ν τ α τ ι κ ή κ α λ λ ι έ ρ γ ε ι α, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς κατά ἑκτάριο μέ ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη μείωση τῶν δαπανῶν σέ ἐργασία καί μέσα.

Ἡ συνολική ἀγροτική παραγωγή θά αὐξηθεῖ μέσα στά 20 χρόνια κατά 3,5 περίπου φορές. Ἡ παραγωγή σιτηρῶν θά φτάσει τά 18 - 19 δισ. πούτια τό χρόνο, καί ἡ παραγωγή κρέατος τούς 30 - 32 ἑκ. τόννους. Ἡ ἀπόδοση τῶν δημητριακῶν θά διπλασιαστεῖ. Ὁ ἀποφασιστικός παράγοντας γιά τήν ἄνοδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας θά εἶναι ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν. Ἡ ἀφθονία σιτηρῶν θά δημιουργήσει τή σταθερή βάση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας καί τῶν ἄλλων κλάδων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Προβλέπεται τέτοια ἀλλαγή τῆς διάρθρωσης τῶν καλλιεργειῶν, ὥστε κάθε ἔδαφος νά καλλιεργεῖται μέ εἴδη ἀπό τά ὁποῖα μπορεῖ νά δόσει τή μεγαλύτερη ἀπόδοση.

Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἄνοδος αὐτή τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, χρειάζεται, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ὁ κορεσμός της μέ μηχανές καί τεχνικά μέσα, ὁ ἐκτεταμένος ἐξηλεκτρισμός της. Ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας πρέπει νά αὐξηθεῖ 5 - 6 φορές, δηλαδή περισσότερο ἀπό τή βιομηχανία ὅπου θά αὐξηθεῖ 4 - 4,5 φορές.

Τό ὑψηλό ἐπίπεδο τῆς σύγχρονης γεωργίας προϋποθέτει πλατειά χρησιμοποίηση τῶν λιπασμάτων καί τῶν χημικῶν καί βιολογικῶν μέσων μέ τά ὁποῖα καταπολεμοῦνται τά ζιζάνια, τά ἐπιβλαβῆ ἔντομα καί οἱ ἀρρώστιες τῶν φυτῶν καί

τῶν ζώων. Ἡ ἐφαρμογή τῆς χημείας ὁδηγεῖ σέ τέτοια αὔξηση τῆς ἀπόδοσης τῶν καλλιεργειῶν, ὥστε ἀπό ἄποψη σημασίας βρίσκεται στό ἴδιο ἐπίπεδο μέ τή μηχανοποίηση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Τό κόμμα δίνει ἰδιαίτερη σημασία στήν ἀνάπτυξη τῆς ἀγροτικῆς ἐπιστήμης. Τά ἐπιστημονικά ἱδρύματα καί οἱ πειραματικοί σταθμοί καλοῦνται νά γίνουν σοβαροί κρίκοι τῆς καθοδήγησης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, καί οἱ ἐπιστήμονες καί οἱ εἰδικοί νά μετατραποῦν σέ ἄμεσους ὀργανωτές τῆς παραγωγῆς. Ἔχει μπεῖ καθῆκον νά ἀναπτύσσεται ὅλο καί πιό βαθιά καί πιό πλατιά ἡ μιτσουριανή κατεύθυνση τῆς ἀγροβιολογικῆς ἐπιστήμης.

Χάρη σέ ὅλα αὐτά τά μέτρα ἡ ἀγροτική οἰκονομία θά ἀνέβει στό ἐπίπεδο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ταυτόχρονα θά λυθεῖ καί ἕνα κοινωνικό καθῆκον ἱστορικῆς σημασίας: ἡ ἀγροτική ἐργασία θά μετατραπεῖ σέ ποικιλία τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας, καί ἡ ἀγροτική οἰκονομία σέ πολύ ἀναπτυγμένο κλάδο τῆς οἰκονομίας τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ὁ αὐξανόμενος ρόλος τῆς ἐπιστήμης

Στίς ἡμέρες μας, ἡ τεχνική πρόοδος, ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς βασίζονται ἐξ ὁλοκλήρου στήν ἐφαρμογή τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἐπιστήμης καί τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνικῆς. Στήν ἐποχή τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἡ ἀπόκτηση τοῦ πραγματικοῦ πλούτου ἐξαρτᾶται, ὅπως λέει ὁ Μάρξ, ὅλο καί περισσότερο «ἀπό τή γενική κατάσταση τῆς ἐπιστήμης καί τό βαθμό ἀνάπτυξης τῆς τεχνολογίας ἤ ἀπό τήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης στήν παραγωγή»*.

Ἡ σοσιαλιστική κοινωνία, πού ἡ ἴδια εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνειδητῆς χρησιμοποίησης τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, μπορεῖ νά ἐκτιμήσει, ὅσο καμιά ἄλλη, τό ρόλο καί τίς δυνατότητες τῆς ἐπιστήμης καί νά δημιουργήσει τίς πιό εὐνοϊκές συνθῆκες γιά τήν ἀνάπτυξή της. Τό παράδειγμα τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης ἀποτελεῖ τήν πιό λαμπρή ἐπιβεβαίωση. Ὡς πρός τόν ἀριθμό τῶν ἐπιστημόνων,

* Βλ. «Μπολσεβίκος», τεῦχος 11 - 12, 1939, σελ. 61.

τούς ρυθμούς τῆς κατάρτισής τους καί τήν ποσότητα τῶν ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων ἡ ΕΣΣΔ ξεπέρασε τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες. Ἡ σοβιετική ἐπιστήμη ἔχει στό ἐνεργητικό της ἐξέχουσες ἐπιτεύξεις ὅπως τή δημιουργία ἀτομικῶν ἠλεκτροσταθμῶν, καί ἀτομοκίνητων πλοίων ἐπιφανείας καί ὑποβρυχίων, τήν κατασκευή ταχύτατων ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν καί πυραύλων. Οἱ ἐκτοξεύσεις τῶν τεχνητῶν δορυφόρων τῆς Γῆς καί οἱ πτήσεις τῶν σοβιετικῶν κοσμοναυτῶν ἄνοιξαν μιά νέα σελίδα στήν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης.

Ὡστόσο, ποτέ στό παρελθόν δέν ἐξαρτιόνταν τόσα πολλά ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης, ὅσο στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. Ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει νά ἐπιταχύνει καί νά διευκολύνει τή δημιουργία τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, νά προσφέρει τή συμβολή της στό μετασχηματισμό τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Αὐτό ἀπαιτεῖ ἄνοδο τοῦ ἐπίπεδου τῶν θεωρητικῶν ἐρευνῶν, στενό δεσμό τῆς ἐπιστήμης μέ τήν παραγωγή καί ἀποτελεσματική ὀργάνωση τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν.

Οἱ προοπτικές τῶν μελλοντικῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν εἶναι πραγματικά ἀπεριόριστες. Δικαιούμαστε νά περμένουμε ὅτι ἡ ἐπιστήμη θά βρεῖ τόν τρόπο νά βάλει στήν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου μιά ἀνεξάντλητη πηγή ἐνέργειας, τή θερμοπυρηνική ἀντίδραση, ὅτι θά ἐπεξεργαστεῖ μεθόδους ἐπίδρασης στό κλίμα καί τόν καιρό, ὅτι θά δημιουργήσει τεράστια ποικιλία τεχνητῶν ὑλῶν μέ τίς ἀπαιτούμενες ἰδιότητες, ὅτι θά διεισδύσει βαθιά στά ἔγκατα τῆς γῆς καί ὅτι θά διευρύνει πολύ τά ὅρια τῆς γνώσης καί τῆς κατάκτησης τοῦ κοσμικοῦ διαστήματος. Τεράστιες συνέπειες γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων θά ἔχει ἡ ἀποσαφήνιση τῶν βιολογικῶν νόμων πού διέπουν τήν ἀνάπτυξη τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, ἰδιαίτερα τό μεταβολισμό καί τήν κληρονομικότητα, καί ἡ μελέτη τοῦ μηχανισμοῦ τῆς δημιουργίας ἀπό τούς ζωντανούς ὀργανισμούς τῶν πολυμοριακῶν λευκωματούχων ἑνώσεων, τοῦ μαλλιοῦ, τοῦ φυσικοῦ καουτσούκ κτλ., μέ σκοπό τήν τεχνητή ἀναπαραγωγή τους.

Ἐγγύηση τῆς καρποφόρας ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ στενός δεσμός της μέ τήν πραχτική, μέ τή δημιουργική ἐργασία τοῦ λαοῦ. Ἡ ἕνωση τῆς ἐπιστήμης μέ τήν παραγωγή ἀποτελεῖ μιά σοβαρή πλευρά τῆς διαδικασίας, στήν πορεία τῆς ὁποίας, ὅπως λέει ὁ Μάρξ, ἡ ἐπιστήμη μετατρέ-

πεται σέ ἄμεση παραγωγική δύναμη. Ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά ἀποκαλύψει ὅλες τίς δυνατότητές της μόνο ὅταν εἶναι σωστά ὀργανωμένη ὅλη ἡ δουλειά τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν στή χώρα. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή ὁ σοσιαλισμός διαθέτει ἕνα τεράστιο πλεονέκτημα: ἐπιτρέπει τόν προγραμματισμό καί τό συντονισμό τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν σέ κλίμακα ὅλης τῆς κοινωνίας, καί τή σύνδεσή τους μέ τίς πραγματικές ἀπαιτήσεις τῆς παραγωγῆς καί τίς πρακτικές ἀνάγκες καί τά ἐνδιαφέροντα τῶν ἀνθρώπων.

Τό μαρξιστικό - λενινιστικό κόμμα, κατευθύνοντας τήν ἐπιστημονική πρόοδο τῆς κοινωνίας, ξεκινάει ἀπό τήν ἀρχή ὅτι «στήν καθοδήγηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας θά μεγαλώνει ὁ ρόλος τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου». Ὅπως ὑποδείχνει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, οἱ ἐλεύθερες συντροφικές συζητήσεις, πού βοηθοῦν στή δημιουργική λύση τῶν ὥριμων προβλημάτων, ἀποτελοῦν ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης*.

Γιά τούς σοβιετικούς ἐπιστήμονες εἶναι ζήτημα τιμῆς νά καταλάβουν τήν πρώτη θέση σέ ὅλους τούς βασικούς τομεῖς τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης.

Ἡ τελειοποίηση τῆς σχεδιοποίησης καί τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς

Ἡ νέα τεχνική, οἱ ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, ὅσο μεγάλες καί ἄν εἶναι, δέν μποροῦν ἀπό μόνες τους νά ὁδηγήσουν σέ μιά ριζική ἀλλαγή τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τῆς κοινωνίας. Γιά νά δόσουν τό ἐπιβαλλόμενο ἀποτέλεσμα, χρειάζεται καλή ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, σωστή σχεδιοποίηση καί συνετή καθοδήγηση τῆς οἰκονομίας.

Ἡ ἀναπτυγμένη οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ ἔχει πολύ μεγάλες ἀπαιτήσεις ἀπό τή σχεδιοποίηση, καί μόνο γιά τό λόγο ὅτι μεγαλώνουν ἀπροσμέτρητα οἱ διαστάσεις τῆς παραγωγῆς καί τῆς οἰκοδόμησης, γίνεται πιό σύνθετη ἡ διάρθρωση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί ἐπιταχύνεται ἡ τεχνική πρόοδος. Ἡ ἴδια ἡ σχεδιοποίηση ἀνεβαίνει

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 129.

σέ ὑψηλότερο ἐπίπεδο. Ἤ πρόκειται γιά τήν κατάστρωση τοῦ παραγωγικοῦ πλάνου μιᾶς ξεχωριστῆς ἐπιχείρησης ἤ γιά τήν ἀναζήτηση τῶν πιό σωστῶν ἀναλογιῶν γιά ὅλη τήν ἐθνική οἰκονομία, ἤ γιά τήν ὀρθολογική χρησιμοποίηση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ καί τῆς νέας τεχνικῆς ἤ γιά τή σωστή κατανομή τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαίου καί τήν ἄνοδο τῆς ἀποτελεσματικότητάς τους, πάντα ἡ σχεδιοποίηση καθοδηγεῖται ἀπό τή βαθειά ἐπιστημονική θεμελίωση καί τόν αὐστηρό οἰκονομικό ὑπολογισμό.

Οἱ ἀπαιτήσεις ἀπό τά ὄργανα σχεδιοποίησης μεγαλώνουν καί ἀπό τήν ἀνάγκη τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης καί τελειοποίησης τῆς εἰδίκευσης καί τῆς συνεργασίας καί ἐπίσης τῆς σωστῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῆς παραγωγῆς. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός, ὅτι τά σχέδια ἀνάπτυξης τῆς σοβιετικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας προβλέπουν σημαντική μετακίνηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πρός τίς ἀνατολικές περιοχές, ὅπου ὑπάρχουν πλουσιότατα ἀποθέματα πρώτων ὑλῶν καί φτηνῆς ἐνέργειας.

Ἡ νέα τεχνική θά ἀπελευθερώσει ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ἀπό τή βιομηχανία, τήν ἀγροτική οἰκονομία καί τίς μεταφορές. Ὁ διοικητικός καί γραφειοκρατικός μηχανισμός θά μειωθεῖ σοβαρά. Ἑκατομμύρια γυναῖκες θά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τίς δουλειές τοῦ νοικοκυριοῦ. Συνεπῶς, θά πρέπει ὅλο αὐτό τό ἀνθρώπινο δυναμικό νά ἀπασχοληθεῖ ἀμέσως στήν ὑλική παραγωγή, ἡ ὁποία θά διευρύνεται καί θά χρειάζεται πολλά συμπληρωματικά ἐργατικά χέρια, χάρη στή μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας καί τή θυελλώδη ἀνάπτυξη νέων κλάδων. Αὐτό θά ἀπαιτήσει τό πάρσιμο μέτρων γιά τή μαζική ἐκπαίδευση, ἐπανεκπαίδευση καί σχεδιασμένη ἀνακατανομή τῆς ἐργατικῆς δύναμης, μέ αὐστηρή τήρηση τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑλικοῦ ἐνδιαφέροντος καί τῆς ἐλεύθερης συγκατάθεσης.

Μιά σημαντική πλευρά τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ διάρθρωση τῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας. Κατά τό πέρασμα στόν κομμουνισμό ἡ ἀρχή τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ, πού ἀποτελεῖ τή βάση γιά τήν ὀργάνωση τῆς διεύθυνσης τῆς σοσιαλιστικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, θά ἀναπτυχθεῖ πιό πέρα. Ἡ περίοδος τοῦ περάσματος χαρακτηρίζεται ἀπό δυό τάσεις: ἀπό τή μιά πλευρά, τή διεύρυνση τῆς οἰκονομικῆς αὐτοτέλειας καί τῶν δικαιωμάτων τῶν τοπικῶν ὀργάνων καί τῶν ἐπιχειρήσεων, καί ἀπό τήν ἄλλη, τό δυνάμωμα καί τήν τελειοποίηση τῆς κρατικῆς συγκεντρωτικῆς

καθοδήγησης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Στίς συνθῆκες τῆς σχεδιασμένης σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας, αὐτές οἱ δυό τάσεις συμφωνοῦν ἀπολύτως μεταξύ τους καί συμπληρώνουν ἡ μιά τήν ἄλλη.

Ἡ κατάργηση τοῦ περιττοῦ καί ὑπερβολικοῦ συγκεντρωτισμοῦ θά δόσει στά τοπικά ὄργανα καί τίς ἐπιχειρήσεις τή δυνατότητα νά ἀναπτύξουν πλατιά τήν πρωτοβουλία τους καί τήν αὐτοτελή δράση τους. Αὐτό, φυσικά, προϋποθέτει τήν ταυτόχρονη ἐνίσχυση τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καθοδήγησης τῆς οἰκονομίας: δυνάμωμα τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἀνέβασμα τοῦ ρόλου τῶν συνδικάτων καί τῶν ἄλλων μαζικῶν ὀργανώσεων στή διεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων.

Κάθε σοσιαλιστική ἐπιχείρηση διαθέτει, ἀναμφίβολα, τεράστιες δυνατότητες γιά τήν καλύτερη χρησιμοποίηση τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, γιά οἰκονομία στίς πρῶτες ὕλες, τά διάφορα ὑλικά καί τήν ἐνέργεια, γιά τή μείωση τῶν ἀπωλειῶν ἐργασίας καί γιά τή σοβαρή βελτίωση τῆς ποιότητας τῶν προϊόντων. Κάθε ὀρθολογική ὀργάνωση τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας σέ τελευταία ἀνάλυση καταλήγει στή μείωση τῶν ἐξόδων παραγωγῆς κατά μονάδα προϊόντος καί στήν ἐλάφρυνση τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δρόμος πρός τά ἐκεῖ περνάει ἀπό τή συνεπή πραγματοποίηση τῶν ἀρχῶν τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ. Γιά ὅλη τήν περίοδο τοῦ περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό, ἡ τελειοποίηση τοῦ συστήματος τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἡ μείωση τοῦ κόστους καί αὔξηση τῆς ἀποδοτικότητας εἶναι πάντα ἕνα σοβαρότατο καθῆκον. «Γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, — λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, — εἶναι ἀπαραίτητο νά χρησιμοποιηθοῦν πλήρως οἱ ἐμπορευματοχρηματικές σχέσεις σύμφωνα μέ τό νέο περιεχόμενο πού παίρνουν στήν περίοδο τοῦ σοσιαλισμοῦ»*.

Μήπως ὅμως ἡ πλατειά χρησιμοποίηση τῶν ἀρχῶν τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ, δηλαδή τῶν ἐμπορευματοχρηματικῶν σχέσεων ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τά καθήκοντα τῆς οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, τῆς κοινωνίας στήν ὁποία θά ἐξαφανιστοῦν καί οἱ ἴδιες οἱ ἔννοιες χρῆμα καί ἐμπόρευμα; Ὅπως εἶναι γνωστό, στό ἔργο τοῦ Στάλιν «Οἰκονομικά προ-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 89.

βλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ», ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ διεύρυνση τῆς σφαίρας τῆς ἐμπορευματικῆς κυκλοφορίας «μπορεῖ μόνο νά ἐπιβραδύνει τήν κίνησή μας πρός τόν κομμουνισμό» καί ὅτι «ἡ ἐμπορευματική κυκλοφορία εἶναι ἀσυμβίβαστη μέ τήν προοπτική τοῦ περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό». Ἡ ἐκτίμηση αὐτή δείχνει μόνο μή κατανόηση τοῦ ρόλου τῶν ἐμπορευματοχρηματικῶν σχέσεων στήν προετοιμασία τῶν ὅρων γιά τό πέρασμα στόν κομμουνισμό.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἡ ἐπιδέξια χρησιμοποίηση τῶν ἀξιακῶν μοχλῶν στήν παραγωγή ἀποτελεῖ κίνητρο γιά τήν ἀδιάκοπη ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, καί ἐπομένως, εἶναι φορέας τῆς ἀφθονίας τῶν ἐμπορευμάτων, χωρίς τήν ὁποία δέν μπορεῖ νά γίνει τό πέρασμα στόν κομμουνισμό. Σέ συνέχεια, τό ὑλικό ἐνδιαφέρον κάνει τούς ἐργαζόμενους νά βλέπουν ὅλο καί πιό καθαρά τή σχέση μεταξύ τοῦ προσωπικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ, τήν ἐξάρτηση τῆς εὐημερίας τους ἀπό τήν ἐργασία ὅλης τῆς κολλεκτίβας, καί ἔτσι τούς βοηθάει νά διαπαιδαγωγοῦνται κομμουνιστικά, νά κατανοοῦν τίς ὑποχρεώσεις τους πρός τήν κολλεκτίβα. Τέλος, ὁ οἰκονομικός ὑπολογισμός εἶναι τό πιό μαζικό σχολεῖο στό ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι διδάσκονται νά διευθύνουν νοικοκυρεμένα τήν οἰκονομία, συνηθίζουν νά ὑπολογίζουν μέ ἀκρίβεια τίς δαπάνες ἐργασίας κατά μονάδα προϊόντος, νά ξοδεύουν μέ φειδώ τό χρόνο καί τά ὑλικά, νά συγκρίνουν τά ἀποτελέσματα τῆς παραγωγῆς μέ τίς δαπάνες· δηλαδή τό σχολεῖο αὐτό διδάσκει ὅ,τι ἀκριβῶς ἀπαιτεῖ ἀπό τόν κάθε ἐργαζόμενο ἡ κομμουνιστική κοινωνία.

Οἱ ἐμπορευματοχρηματικές σχέσεις θά ξεπεραστοῦν οἰκονομικά καί θά ἐξαφανιστοῦν μόνο ὅταν πραγματοποιηθεῖ τό πέρασμα στήν ἐνιαία κομμουνιστική ἰδιοκτησία καί στό κομμουνιστικό σύστημα διανομῆς.

Ἡ ἀλλαγή τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας

• Τό πέρασμα στήν τεχνική τῆς ἐποχῆς τοῦ κομμουνισμοῦ θά ἀλλάξει καί τό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας καί τίς παραγωγικές συνήθειες τοῦ ἀνθρώπου. Τά βαριά καί τά ἀνθυγιεινά ἐπαγγέλματα βαθμιαῖα θά ἐξαφανιστοῦν. Θά ἐμφανιστοῦν νέα ἐπαγγέλματα: χειριστές αὐτομάτων, ρυθμιστές τοῦ τε-

χνικοῦ ἐξοπλισμοῦ κτλ., πού θά κατευθύνουν τή λειτουργία τῶν αὐτόματων μηχανῶν. Στίς αὐτόματες ἐπιχειρήσεις ἡ ἐργασία τοῦ ἐργάτη θά πλησιάζει ὅλο καί περισσότερο, ὡς πρός τόν τύπο της, πρός τήν ἐργασία τῶν μηχανικῶν καί τεχνικῶν.

Αὐτές οἱ ἀλλαγές τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας θά ἔχουν πραγματικά ἱστορική σημασία. Γιά πρώτη φορά θά ἐμφανιστεῖ μιά παραγωγή, στήν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος θά ἀπαλλαγεῖ τελείως ἀπό τήν ἐργασία μέ τό χέρι καί ἀπό κάθε μηχανική λειτουργία. Θά τίς ἀναθέσει στίς μηχανές καί ὁ ἴδιος θά καταλάβει, στή διαδικασία τῆς παραγωγῆς, τή μόνη ἄξια γιά τόν ἄνθρωπο θέση, τή θέση τῆς δύναμης πού κατευθύνει καί ρυθμίζει. Μόνο τότε θά ἀνθήσουν πλήρως οἱ σύμφυτες στή φύση τοῦ ἀνθρώπου δημιουργικές ἱκανότητες, δηλαδή οἱ ἱκανότητες γιά τέτοιο εἶδος δραστηριότητας, πού εἶναι πάνω ἀπό τίς δυνάμεις ὁποιασδήποτε μηχανῆς.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὁδηγεῖ σέ σοβαρές ἀλλαγές τῆς ἐπαγγελματικῆς σύνθεσης τῆς ἐργατικῆς τάξης. Τό ποσοστό τῶν ἐργατῶν μέ ἀνώτερη εἰδίκευση στά βασικά ἐπαγγέλματα αὐξάνεται. Τό γενικό μορφωτικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων ἀνεβαίνει μέ γρήγορους ρυθμούς. Στίς ἐπιχειρήσεις ὅλο καί περισσότερο μεγαλώνει τό εἰδικό βάρος τῶν μηχανικῶν, τῶν τεχνικῶν, τῶν σχεδιαστῶν, τῶν τεχνολόγων, τῶν συνεργατῶν τῶν ἐργοστασιακῶν πειραματικῶν ἐργαστηρίων, τμημάτων καί συνεργείων.

Ἔτσι, κατά τό πέρασμα στόν κομμουνισμό διαμορφώνεται ἕνας νέος τύπος ἐργάτη, ὁ πρόδρομος τοῦ ἐργαζόμενου τῆς μελλοντικῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἄνθρωπος μέ ἀνώτερη εἰδίκευση, συνειδητός, μορφωμένος καί μέ πλατύ πολιτιστικό ὁρίζοντα. Βαθμιαῖα ἀρχίζει νά διαφαίνεται καί ὁ δρόμος πρός τή λύση ἑνός μεγάλου προβλήματος τῆς ἀνθρωπότητας: τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν παλιό, τόν ὑποδουλωτικό γιά τόν ἄνθρωπο καταμερισμό ἐργασίας.

Ἡ λύση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ δέ σημαίνει ὅτι θά πάψει γενικά νά ὑπάρχει ἡ εἰδίκευση τῶν ἀνθρώπων σέ κάποιο ταμέα δουλειᾶς καί θά ἐξαφανιστεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαγγελματικῆς τελειοποίησης. Ἀντίθετα, ἡ βασική τάση τῆς σύγχρονης τεχνικῆς προόδου εἶναι ἡ δημιουργία ὅλο καί νέων κλάδων παραγωγῆς, καί δέν ἔχουμε λόγους νά ὑποθέσουμε ὅτι στό μέλλον θά ἀλλάξει. Ὅμως ἡ στενή εἰδίκευση τῆς π α ρ α γ ω γ ῆ ς δέ σημαίνει στενή εἰδίκευση τῶν ἀ ν-

θρώπων. Ἀντίθετα ἡ τεχνική πρόοδος ἀποκαλύπτει σαφῶς καί μιά ἄλλη τάση, συγκεκριμένα τήν ἑξῆς: ὅσο προχωρεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς, τόσο μεγαλύτερη σημασία ἀποκτοῦν οἱ γενικές ἀρχές τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, στίς ὁποῖες βασίζεται ὅλη ἡ σύγχρονη παραγωγή. Συνεπῶς εἶναι δυνατή ἡ κατάρτιση ἀνθρώπων, πού νά κατέχουν τίς βάσεις πολλῶν ἐπιστημῶν καί παραγωγικῶν διαδικασιῶν καί ἔτσι νά εἶναι ἱκανοί νά μαθαίνουν μέσα σέ συντομότατο διάστημα νά ἐργάζονται στούς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγῆς ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῆς κοινωνίας καί τήν προσωπική τους κλίση. Καί αὐτό σημαίνει ὅτι δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιά νά πάψει ὁ ἐργαζόμενος νά εἶναι δεμένος ὅλη του τή ζωή μέ ἕνα ἐπάγγελμα, πράγμα πού ὁδηγεῖ, ὅπως ἔλεγε ὁ Μάρξ, στήν κατάπνιξη τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ βασικός πυρήνας τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς, ἡ βιομηχανική καί ἡ ἀγροτική ἐπιχείρηση, θά ἀλλάξει καί αὐτός μορφή. Ἀπό τώρα κιόλας βλέπουμε τίς σοσιαλιστικές ἐπιχειρήσεις νά μετατρέπονται σέ ἐπιχειρήσεις κομμουνιστικοῦ τύπου χάρη στή νέα τεχνική, στήν καλή ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί στήν αὐτοματοποίηση ὄχι μόνο τῶν παραγωγικῶν διαδικασιῶν ἀλλά καί τῆς διεύθυνσης καί τοῦ ἐλέγχου. Ἡ ἀλλαγή τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ἡ μείωση τῆς ἔντασης τῆς δουλειᾶς καί τῆς διάρκειας τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας θά κάνουν γιά κάθε ἐργαζόμενο τή συμμετοχή στήν παραγωγή μιά εὐχάριστη καί ἐνδιαφέρουσα ἀπασχόληση. Μέσα στίς συνθῆκες αὐτές, ἡ ἐργασία θά μετατραπεῖ σέ πρώτη ζωτική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου.

3. Ἡ ἄνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Ἡ δημιουργία τῶν ὅρων γιά τό πέρασμα στήν κομμουνιστική ἀρχή τῆς διανομῆς

Ὁ κύριος σκοπός τῆς οἰκοδόμησης τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ἡ δημιουργία τῶν ὅρων γιά μιά ὑλικά ἄνετη καί πολιτιστικά ἀνώτερη ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς γενικά στό σοσιαλισμό δέν εἶναι αὐτοσκοπός, δέν γίνεται γιά τήν ἴδια τήν πα-

ραγωγή. Όπως είπαμε, ὁ σκοπός της εἶναι ἡ στόν ἀνώτατο δυνατό βαθμό ἱκανοποίηση τῶν ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτό ἰσχύει πολύ περισσότερο γιά τόν κομμουνισμό, ὁ ὁποῖος οἰκοδομεῖται γιά τήν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου.

Όλα γιά τό καλό τοῦ ἀνθρώπου

«Όλα γιά τόν ἄνθρωπο, ὅλα γιά τό καλό τοῦ ἀνθρώπου!» Αὐτό εἶναι τό σύνθημα τοῦ Προγράμματος τοῦ ΚΚΣΕ. Τό πρόβλημα τῆς ἀνόδου τῆς λαϊκῆς εὐημερίας κατέχει σ' αὐτό μιά ἀπό τίς κεντρικές θέσεις. Τό Πρόγραμμα ἔβαλε τό καθῆκον νά ἐξασφαλιστεῖ στήν ΕΣΣΔ τό πιό ὑψηλό βιοτικό ἐπίπεδο σέ σύγκριση μέ ὁποιαδήποτε καπιταλιστική χώρα.

Ἡ δωρεάν μόρφωση, ἡ δωρεάν ἰατρική περίθαλψη, ἡ πλήρης ἀπασχόληση καί τά ἄλλα ἀγαθά, πού μόνο ὁ σοσιαλισμός τά δίνει, εἶναι καιρός τώρα πού τά ἀπολαμβάνουν οἱ σοβιετικοί ἄνθρωποι. Όμως σέ μιά σειρά δεῖκτες, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν σέ μερικά εἴδη διατροφῆς, ὑπόδησης, ἱματισμοῦ, κατοικίας, ἡ ΕΣΣΔ καθυστερεῖ ἀκόμα ἀπό πολλές ἀναπτυγμένες χῶρες τῆς Δύσης. Αὐτή ἡ καθυστέρηση ἐξηγεῖται ἀπό μιά σειρά ἱστορικές αἰτίες, τή μεγάλη οἰκονομική ἀδυναμία τῆς χώρας στό παρελθόν, τίς τεράστιες θυσίες τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ στά χρόνια τῶν πολέμων καί τῆς ἐπέμβασης, καί τήν ἀνάγκη νά διαθέτονται συνεχῶς σημαντικά μέσα γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἄμυνας.

Ὡστόσο, τώρα τό σοσιαλιστικό σύστημα ἀπόκτησε τέτοια οἰκονομική ἰσχύ, ἔφτασε σέ τέτοια ὡριμότητα, πού τά πλεονεκτήματά του μποροῦν νά ἐκδηλωθοῦν σ' ὅλους ἀνεξαιρέτως τούς τομεῖς τῆς ζωῆς.

Τό κόμμα βάζει τό καθῆκον νά ἐπιτευχθεῖ μέσα στή δεύτερη δεκαετία τοῦ προγράμματος (1971 - 1980) ἀφθονία ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀγαθῶν γιά ὅλο τόν πληθυσμό. Ἡ ΕΣΣΔ θά πλησιάσει πολύ κοντά στήν κομμουνιστική ἀρχή τῆς διανομῆς ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες. Ταυτόχρονα ἡ περίοδος τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό θά εἶναι καί περίοδος τῆς βαθμιαίας ἐξάλειψης τῶν διαφορῶν στό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν διαφόρων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Στό στάδιο αὐτό δημιουργοῦνται κιόλας οἱ προϋποθέσεις γιά τήν

πραγματική ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, πού χαρακτηρίζει τήν ἀναπτυγμένη κομμουνιστική κοινωνία.

Ἀπό ποιούς ὅμως δρόμους θά φτάσει ἡ κοινωνία στόν κομμουνιστικό τρόπο ζωῆς; Πρίν ἀπό 40 - 50 χρόνια ἦταν ἀκόμα ἀδύνατο νά δοθεῖ συγκεκριμένη ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό. Τό 1917 ὁ Λένιν στό ἔργο του «Κράτος καί ἐπανάσταση» περιορίστηκε μόνο στή διαπίστωση ὅτι, μετά τήν πραγματοποίηση τῆς ἰσότητας ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, στή σχέση τους πρός τά μέσα παραγωγῆς, μπροστά στήν ἀνθρωπότητα θά προβάλλει ἀναπόφευκτα τό πρόβλημα νά προχωρήσει στήν πραγματική ἰσότητα, δηλαδή στήν πραγματοποίηση τοῦ κανόνα: «ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του». Ὅμως, σημειώνει ὁ Λένιν, «μέ ποιά στάδια, μέ ποιά πρακτικά μέτρα θά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα σ' αὐτό τόν ἀνώτερο σκοπό, εἶναι κάτι πού δέν τό ξέρουμε καί δέν μποροῦμε νά τό ξέρουμε»*.

Τώρα ἡ μαρξιστική σκέψη, στηριζόμενη στήν πλούσια πεῖρα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, μπορεῖ νά δόσει μιά ἀρκετά ἀκριβή ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό. Τά βασικά στάδια καί τά πρακτικά μέτρα γιά τήν προετοιμασία τῆς καθιέρωσης τῆς κομμουνιστικῆς διανομῆς περιέχονται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ.

Ἡ πληρωμή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία εἶναι ὁ βασικός τρόπος ἱκανοποίησης τῶν ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων

Τό πέρασμα στή διανομή ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες προετοιμάζεται μέ τήν ἀνάπτυξη καί τήν τελειοποίηση τῶν σοσιαλιστικῶν μορφῶν διανομῆς, τῆς ἀτομικῆς πληρωμῆς ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία καί τῶν κοινωνικῶν φόντων κατανάλωσης. Τά τελευταῖα ἀποτελοῦν μιά εἰδική γιά τό σοσιαλισμό μορφή διανομῆς μέ τήν ὁποίαν οἱ ἐργαζόμενοι παίρνουν δω-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 443.

ρεάν καί ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐργασία τοῦ καθενός ἕνα ὅλο καί μεγαλύτερο μέρος ἀγαθῶν.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, γενικεύοντας τήν πρακτική τῆς ΕΣΣΔ καί στηριζόμενο στούς ἀντικειμενικούς νόμους τῆς παραγωγῆς καί τῆς διανομῆς, καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι ἡ πληρωμή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία παραμένει, γιά ὅλη τήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, τό βασικό μέσο ἱκανοποίησης τῶν ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων*.

Αὐτή ἡ προγραμματική θέση ἔχει σημασία ἀρχῆς γιά ὅλη τή θεωρία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Προφυλάσσει ἀπό κάθε βιασύνη στήν καθιέρωση τῆς κομμουνιστικῆς διανομῆς. Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά παρθεῖ ὑπόψη τόσο τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὅσο καί τό ἐπίπεδο τῆς συνείδησης τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Καί πραγματικά, τό πέρασμα στόν κομμουνισμό δέν ἀπαιτεῖ μόνο ἀφθονία ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀγαθῶν, ἀλλά καί ἀλλαγή τῆς στάσης ἀπέναντι στήν ἐργασία, μετατροπή της σέ πρώτη ζωτική ἀνάγκη. Ἐφόσον δέν ἔχει συντελεστεῖ αὐτή ἡ μετατροπή, ἡ ἐργασία ἔχει ἀνάγκη ἀπό ὑλικά κίνητρα, δηλαδή, πρῶτα ἀπ' ὅλα, πρέπει νά πληρώνεται μέ βάση τή διαφοροποίηση τῶν μισθῶν καί ἡμερομισθίων. Ἡ πρόωρη κατάργηση αὐτῆς τῆς διαφοροποίησης θά ἀφαιροῦσε ἀπό τόν ἐργαζόμενο τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς καί ἑπομένως, θά δυσκόλευε τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Στό βαθμό πού αὐξάνεται ἡ παραγωγικότητα τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας θά αὐξάνεται καί τό ἡμερομίσθιο. Συνεπῶς, ὅποιος δουλεύει τίμια καί παραγωγικά θά μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ ὅλο καί πιό πλήρως τίς ὑλικές καί πολιτιστικές του ἀνάγκες. Φυσικά, καί στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό διατηρεῖ τήν ἰσχύ του ὁ κανόνας τῆς σοσιαλιστικῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας ὅτι ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας πρέπει νά ξεπερνάει τήν αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων.

Ἐκτός ἀπό τίς ἄμεσες αὐξήσεις τοῦ χρηματικοῦ ἡμερομισθίου, ἕνα ἀποτελεσματικό μέσο πραγματικῆς αὔξησής του συνεχίζει νά εἶναι ἡ μείωση τῶν τιμῶν. Ἡ γραμμή, πού σκο-

* Βλ. «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 91.

πεύει νά ἀκολουθήσει τό ΚΚΣΕ στό πρόβλημα τῶν τιμῶν, διατυπώνεται στό Πρόγραμμά του ὡς ἑξῆς: «Ἡ συστηματική καί οἰκονομικά θεμελιωμένη μείωση τῶν τιμῶν στή βάση τῆς αὔξησης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί τῆς πτώσης τοῦ κόστους τῶν προϊόντων, εἶναι ἡ βασική κατεύθυνση τῆς πολιτικῆς τῶν τιμῶν στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ»*.

Ἡ κατάργηση τῶν φόρων ἀποτελεῖ καί αὐτή μιά πολύ αἰσθητή αὔξηση τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζόμενων. Στήν ΕΣΣΔ, πρός τό τέλος τοῦ 1965, ὁ πληθυσμός δέ θά πληρώνει κανένα φόρο. Μόνο τό σοσιαλιστικό κράτος μποροῦσε νά παραιτηθεῖ ἐθελοντικά ἀπό τήν εἴσπραξη φόρων ἀπό τούς πολίτες του, εἴσπραξη πού ἐπί αἰῶνες ἀποτελοῦσε τήν πρώτη φροντίδα κάθε κράτους.

Μπορεῖ νά προκύψει τό ἐρώτημα: μήπως ὑπάρχει ἀντίφαση στό γεγονός ὅτι ἡ σοσιαλιστική κοινωνία, ἐνῶ ἐπιδιώκει τή γενική ἰσότητα, ταυτόχρονα ἐπιμένει στήν πληρωμή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία, ἡ ὁποία ἀναπόφευκτα προϋποθέτει ἀνισότητα εἰσοδημάτων;

Δέν ὑπάρχει ἀντίφαση, γιατί οἱ διαφορές στήν πληρωμή τῆς ἐργασίας θά ἐξαλείφονται βαθμιαῖα ἀλλά σταθερά. Φυσικά, δέ μιλᾶμε γιά «ἰσοπέδωση» ἀλλά γιά ἀντικειμενική τάση. Καί πραγματικά, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς μηχανοποίησης καί τῆς αὐτοματοποίησης, ἡ ἐργασία στούς διάφορους κλάδους τῆς οἰκονομίας θά γίνεται ὅλο καί πιό εἰδικευμένη ἐργασία, πράγμα πού, φυσικά, θά ὁδηγεῖ στήν ἐξίσωση τῆς πληρωμῆς της.

Παίρνοντας ὑπόψη αὐτή τήν τάση, ἡ ΕΣΣΔ υἱοθέτησε μιά πολιτική σύμφωνα μέ τήν ὁποία, ἐνῶ γενικά θά αὐξάνονται ὅλα τά ἡμερομίσθια, ἡ αὔξηση θά εἶναι μεγαλύτερη γιά τούς ἐργάτες καί τούς ὑπαλλήλους μέ χαμηλό ἤ μέσο εἰσόδημα. Στό τέλος τῆς προσεχοῦς δεκαετίας δέ θά πρέπει νά ὑπάρχουν πιά σοβιετικοί ἐργάτες καί ὑπάλληλοι μέ χαμηλά εἰσοδήματα. Ταυτόχρονα θά μειώνεται βαθμιαῖα ἡ διαφορά μεταξύ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν καί τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων, μεταξύ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας.

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 90.

Ὅπως εἶναι εὐνόητο, ἡ αὔξηση τῶν προσωπικῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐργαζόμενων προκαλεῖ αὔξηση τῆς ζήτησης ἐμπορευμάτων λαϊκῆς κατανάλωσης. Στό θέμα αὐτό τό ΚΚΣΕ καθοδηγεῖται ἀπό μιά σοβαρότατη θέση τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης: ἡ αὐξανόμενη ζήτηση προϊόντων διατροφῆς καί ἐμπορευμάτων λαϊκῆς κατανάλωσης πρέπει νά ἱκανοποιεῖται πλήρως, ἡ παραγωγή πρέπει πάντα νά ξεπερνάει τή ζήτηση. Μέ τή σειρά της, ἡ αὔξηση τῆς παραγωγῆς ἐμπορευμάτων πλατειᾶς κατανάλωσης ἐπιβάλλει τή συνεχή τελειοποίηση τοῦ ἐμπορίου, τήν εἰσαγωγή ὅλο καί πιό προοδευτικῶν μορφῶν του. Μόνο ἔτσι μπορεῖ νά προετοιμαστεῖ ὁ μηχανισμός τῆς διανομῆς ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες, πού θά ἀντικαταστήσει τό ἐμπόριο στήν κομμουνιστική κοινωνία.

Ἡ λύση τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος

Τό πέρασμα στόν κομμουνισμό θά δδηγήσει στήν δριστική λύση καί ἑνός ὀξύτατου προβλήματος, τοῦ στεγαστικοῦ.

Ἡ κατασκευή κατοικιῶν στό σοσιαλισμό γίνεται μέ ρυθμούς ἀπρόσιτους γιά τό καπιταλιστικό σύστημα. Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τόν ὄγκο καί τούς ρυθμούς οἰκοδόμησης κατοικιῶν ἡ ΕΣΣΔ κατέχει τήν πρώτη θέση στόν κόσμο. Στά τελευταῖα χρόνια στήν ΕΣΣΔ γιά κάθε χίλιους κατοίκους οἰκοδομήθηκαν διπλάσια διαμερίσματα ἀπ' ὅ,τι στίς ΗΠΑ καί τή Γαλλία καί περισσότερο ἀπό διπλάσια σέ σύγκριση μέ τήν Ἀγγλία καί τήν Ἰταλία. Μέσα σέ 5 μόνο χρόνια (1956 - 1960) 50 περίπου ἑκατομμύρια σοβιετικοί ἄνθρωποι πῆραν καινούρια διαμερίσματα.

Ὡστόσο, γιά τή λύση τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος ὑπολείπονται νά γίνουν πολλά ἀκόμα. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ δείχνει τό μίνιμουμ τῆς λύσης, πού πρέπει νά ἐξασφαλιστεῖ γιά ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. Καθορίζει τό ἑξῆς καθῆκον: κάθε οἰκογένεια, μαζί καί οἱ οἰκογένειες τῶν νεόπαντρων, πρέπει νά ἔχει τό ἄνετο διαμέρισμά της πού νά ἐκπληρώνει ὅλους τούς κανόνες τῆς ὑγιεινῆς καί νά ἀνταποκρίνεται σέ ὅλες τίς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτισμένης ζωῆς. Στήν ΕΣΣΔ τό καθῆκον αὐτό θά λυθεῖ σέ δυό στάδια. Στή δεκαετία 1960 - 1970 θά πάψει νά ὑπάρχει ἔλλειψη στέγης, καί στή δεκαετία

1970 - 1980 κάθε οἰκογένεια θά ἔχει τό ἄνετο διαμέρισμά της.

Καί ὄχι μόνο αὐτό. Ὁ κομμουνισμός δέ δίνει στόν ἄνθρωπο μόνο καλή κατοικία, ἀλλά τή δίνει καί δωρεάν. Στήν πορεία τῆς δεύτερης δεκαετίας ἡ ΕΣΣΔ θά περάσει βαθμιαῖα στή δωρεάν χρήση τῆς κατοικίας γιά ὅλους τούς πολίτες. Τό ἴδιο θά γίνει μέ τό νερό, τό γκάζι καί τή θέρμανση. Γιά νά ἐκτιμηθεῖ ἡ σημασία πού ἔχει τό γεγονός αὐτό γιά τόν ἐργαζόμενο λαό, εἶναι ἀρκετό νά ἀναφερθεῖ τό μεγάλο ποσοστό πού ἀπορροφᾶ τό ἐνοίκιο ἀπό τόν προϋπολογισμό ἑκατομμυρίων οἰκογενειῶν στίς καπιταλιστικές χῶρες. Στίς ΗΠΑ, τήν Ἀγγλία, τόν Καναδᾶ καί πολλές ἄλλες χῶρες, τό ἐνοίκιο ἀπορροφᾶ τά 25 - 30% τοῦ προϋπολογισμοῦ μιᾶς ἐργατικῆς οἰκογένειας. (Στήν ΕΣΣΔ τά ἔξοδα γιά τό ἐνοίκιο καί τίς δημοτικές ὑπηρεσίες—νερό, φῶς, γκάζι κλπ.—σήμερα κιόλας δέν ξεπερνοῦν τό 4 - 5% τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς ἐργατικῆς οἰκογένειας).

Ὅμως οἱ ἀριθμοί δέν μποροῦν νά ἐκφράσουν τίς π ο ι ο τ ι κ έ ς ἀλλαγές πού θά συντελοῦνται στίς συνθῆκες κατοικίας στό βαθμό πού θά οἰκοδομεῖται ἡ κομμουνιστική κοινωνία. Στήν οὐσία, θά διαμορφωθεῖ βαθμιαῖα ἕνας νέος τύπος κατοικίας, θά ἀλλάξει ἡ φυσιογνωμία τῶν πόλεων καί τῶν χωριῶν. Οἱ ἀνέσεις τῶν διαμερισμάτων, πού θά ἀνταποκρίνονται στά γοῦστα καί στίς ἀνάγκες τοῦ κάθε ἀτόμου, θά συμπληρώνονται μέ ἕνα ἀναπτυγμένο σύστημα ἱδρυμάτων συλλογικῆς, κοινωνικῆς ἐξυπηρέτησης. Ὅλοι οἱ κατοικημένοι τόποι θά μετατραποῦν σέ «πράσινες πόλεις», σέ «πόλεις - κήπους». Ἔτσι θά διαμορφωθεῖ ὁ οἰκισμός κομμουνιστικοῦ τύπου, πού θά συνενώνει ὅ,τι καλύτερο συσσώρευε ἡ μακραίωνη ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πόλεων, μέ ὅ,τι τό καλύτερο ἔχει τό χωριό: ἄφθονο πράσινο, νερό, καθαρό ἀέρα.

Ἡ μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας

Ἡ κοινωνία, πού κινεῖται πρός τόν κομμουνισμό, προσφέρει στά μέλη της ἀκόμα ἕνα μεγάλο κοινωνικό ἀγαθό, τή μικρή ἐργάσιμη ἡμέρα.

Ἡ μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας γίνεται δυνατή πρῶτα ἀπ' ὅλα χάρη στούς θυελλώδεις ρυθμούς τῆς ἐπιστημονικῆς

καί τεχνικῆς προόδου. Ὡστόσο, ἡ τεχνική ἀπό μόνη της δέν λύνει τό πρόβλημα τοῦ ἐργάσιμου χρόνου. Μόνο ὁ κομμουνισμός γράφει στή σημασία του τό σύνθημα τῆς σταθερῆς μείωσης τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας. Ὁ καπιταλισμός, ἀντίθετα, χρησιμοποιεῖ τά ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς γιά τό δυνάμωμα τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἐργαζομένων.

Ποιούς λόγους ἔχει ἡ σοσιαλιστική κοινωνία γιά νά μειώνει τήν ἐργάσιμη ἡμέρα; Ἕνας λόγος εἶναι ἡ ἐπιδίωξη νά ἀφήσει στούς ἐργαζόμενους περισσότερο χρόνο γιά ἀνάπαυση. Ἄν καί μόνος του ὁ λόγος αὐτός εἶναι ἀρκετός γιά νά δικαιολογήσει τά πάντα, ἐντούτοις δέν εἶναι ὁ μόνος. Ἡ κοινωνία θά ἔκθετε σέ κίνδυνο τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν της δυνάμεων, ἄν δέν φρόντιζε γιά τό ἀνέβασμα τῆς ἐπαγγελματικῆς εἰδίκευσης τῶν ἐργαζομένων στό ἐπίπεδο πού ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονη τεχνική καί τεχνολογία. Στό σημερινό δμως στάδιο αὐτό εἶναι ἀδύνατο, χωρίς τή μείωση τοῦ ἐργάσιμου καί τήν παράταση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου, ὁ ὁποῖος χρειάζεται γιά τήν δλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν ἐργαζομένων. Ἔτσι ἡ μείωση τοῦ ἐργάσιμου χρόνου δέν εἶναι μόνο ἀγαθό ἀλλά καί ἐπιτακτική ἀνάγκη.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ ἀντιμετωπίζει τό πρόβλημα αὐτό μέ εὐρύτητα καί ὀξυδέρκεια. Στή δεκαετία 1960 - 1970 οἱ ἐργάτες καί οἱ ὑπάλληλοι τῆς ΕΣΣΔ θά περάσουν στήν ἑξάωρη ἐργάσιμη ἡμέρα. Στίς ἀνθυγιεινές ἐργασίες θά περάσουν σέ ἀκόμα μικρότερη, σέ πεντάωρη ἐργάσιμη ἡμέρα. Στή δεύτερη δεκαετία, μέ βάση τήν ἀντίστοιχη αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, θά ἀρχίσει τό πέρασμα σέ ἀκόμα μικρότερη ἐργάσιμη ἡμέρα.

Ἔτσι, ἡ ΕΣΣΔ θά γίνει ἡ χώρα μέ τή συντομότερη καί σύγχρονα μέ τήν πιό παραγωγική καί τήν καλύτερα ἀμοιβόμενη ἐργάσιμη ἡμέρα στόν κόσμο. Τό τελευταῖο αὐτό περιστατικό ἀξίζει νά ὑπογραμμιστεῖ ἰδιαίτερα: ἡ μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας δέ θά συνοδεύεται μέ μείωση, ἀλλά, ἀντίθετα, μέ αὔξηση τοῦ ἡμερομίσθιου.

Ὅλα αὐτά δμως μεγαλώνουν τή σημασία τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖον θά ἐξασφαλιστεῖ ἡ σωστή χρησιμοποίηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου. Ὄχι τεμπελιά, πού εἶναι τό ἰδανικό τοῦ μικροαστοῦ, ἀλλά λογική καί μελετημένη κατανομή τοῦ ἐλεύθερου χρόνου γιά πολιτισμένη ἀνάπαυση, γιά ἀπασχόληση

μέ τίς ἐπιστῆμες καί τίς τέχνες, μέ τή φυσική ἀγωγή καί τά σπόρ. Ἔτσι πρέπει νά διαθέτει τόν ἐλεύθερο χρόνο του κάθε οἰκοδόμος τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ αὔξηση τῶν κοινωνικῶν φόντων κατανάλωσης

Ἡ θέση ὅτι ἡ πληρωμή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία εἶναι βασική πηγή ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν δέ σημαίνει καθόλου ὑποτίμηση τοῦ ρόλου τῶν κοινωνικῶν φόντων κατανάλωσης. Αὐτό τό δείχνει ἔστω καί μόνο τό γεγονός ὅτι τά κοινωνικά φόντα κατανάλωσης θά αὐξάνονται μέ πιό γρήγορους ρυθμούς σέ σύγκριση μέ τήν ἀτομική πληρωμή τῆς ἐργασίας. Ἐνῶ τό ἐθνικό εἰσόδημα τῆς ΕΣΣΔ θά αὐξηθεῖ μέσα στά 20 χρόνια κατά πέντε φορές, τά κοινωνικά φόντα κατανάλωσης θά αὐξηθοῦν μέσα στό ἴδιο διάστημα κατά δέκα φορές.

Στό τέλος τῆς εἰκοσαετίας τά κοινωνικά φόντα κατανάλωσης θά ἀντιπροσωπεύουν περίπου τό 50% ὅλων τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Χάρη σ' αὐτό ἡ κοινωνία θά μπορέσει νά ἐξασφαλίσει:

— δωρεάν συντήρηση τῶν παιδιῶν στά παιδικά ἱδρύματα καί στά ἐσωτερικά σχολεῖα (ἄν τό θέλουν οἱ γονεῖς τους)·

— ὑλική ἐξασφάλιση τῶν ἀνίκανων νά ἐργαστοῦν·

—δωρεάν μόρφωση σέ ὅλα τά ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα·

— δωρεάν ἰατρική περίθαλψη ὅλων τῶν πολιτῶν, δωρεάν φάρμακα καί θεραπεία τῶν ἀσθενῶν σέ οἴκους ἀνάπαυσης καί σανατόρια·

— δωρεάν διαμερίσματα καί δημοτικές ὑπηρεσίες·

— δωρεάν δημοτικές συγκοινωνίες·

— δωρεάν μερικές ὑπηρεσίες κοινῆς ὠφελείας·

— βαθμιαία μείωση τῆς τιμῆς καί σέ ἕνα βαθμό δωρεάν χρήση τῶν οἴκων ἀνάπαυσης, τῶν πανσιόν, τῶν τουριστικῶν κέντρων καί κατασκηνώσεων, τῶν ἀθλητικῶν ἱδρυμάτων·

— ὅλο καί μεγαλύτερη χορήγηση ἀτελειῶν, ἐπιδομάτων καί ὑποτροφιῶν (ἐπιδόματα στίς πολύτεκνες καί στίς μητέρες χωρίς ἄντρα, ὑποτροφίες στούς σπουδαστές)·

— βαθμιαῖο πέρασμα στή δωρεάν κοινωνική διατροφή

(γεύματα) στίς ἐπιχειρήσεις, στά ἱδρύματα καί γιά τούς ἀπασχολούμενους στήν παραγωγή κολχόζνικους*.

Τέτοια εἶναι τά ὑλικά καί κοινωνικά ἀγαθά πού προσφέρει στόν ἄνθρωπο ὁ κομμουνισμός. Τά ἀγαθά αὐτά ἀλλάζουν ριζικά τίς συνηθισμένες ἀντιλήψεις γιά τό βιοτικό ἐπίπεδο, γιατί ποτέ καί πουθενά μέχρι τώρα οἱ μισές ἀνάγκες ἑνός μεγάλου καί πολύ πολιτισμένου λαοῦ δέν ἱκανοποιοῦνταν δωρεάν, στή βάση τῆς γενικῆς ἰσότητας. Ἐν τῷ μεταξύ ὅταν ὅλα αὐτά τά ἀγαθά γίνουν κτῆμα τοῦ σοβιετικοῦ ἀνθρώπου, τότε θά μπορεῖ — χάρη στήν αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων, τή μείωση τῶν τιμῶν καί τήν κατάργηση τῶν φόρων — νά ἀγοράζει στήν οὐσία ἀνάλογα μέ ὅλες τίς ἀνάγκες του καί ἐκεῖνα τά ὑλικά ἀγαθά, πού ἀκόμα δέ θά χορηγοῦνται δωρεάν. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό δέ θά μένει παρά ἕνα μόνο βῆμα γιά τή δωρεάν, κομμουνιστική διανομή ὅ λ ω ν τῶν ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες.

Ἡ ἐ κ π λ ή ρ ω σ η τ ῶ ν κ α θ η κ ό ν τ ω ν π ο ύ ἔ χ ο υ ν κ α θ ο ρ ι σ τ ε ῖ ἀ π ό τ ό κ ό μ μ α, σ τ ό ν τ ο μ έ α τ ῆ ς ἀ ν ό δ ο υ τ ῆ ς ὑ λ ι κ ῆ ς ε ὐ η μ ε ρ ί α ς τ ο ῦ λ α ο ῦ θ ά ἐ π ι τ ρ έ ψ ε ι σ τ ή Σ ο β ι ε τ ι κ ή Ἕ ν ω σ η ν ά π ρ ο χ ω ρ ή σ ε ι σ η μ α ν τ ι κ ά π ρ ό ς τ ή ν π ρ α κ τ ι κ ή ἐ φ α ρ μ ο γ ή τ ῆ ς κ ο μ μ ο υ ν ι σ τ ι κ ῆ ς ἀ ρ χ ῆ ς τ ῆ ς δ ι α ν ο μ ῆ ς ἀ ν ά λ ο γ α μ έ τ ί ς ἀ ν ά γ κ ε ς**.

Ποιά ἐμπορεύματα καί ποιές ὑπηρεσίες πρέπει νά συνεχίσουν νά χορηγοῦνται προσωρινά μέ πληρωμή, καί ἀπό ποιά πρέπει νά ἀρχίζει ἡ δωρεάν χορήγηση; Νά ἕνα σοβαρό ζήτημα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ ὑποδείχνει τή βασική ἀρχή γιά τή λύση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Ἡ ἐκλογή τῶν ἀγαθῶν καί τῶν ὑπηρεσιῶν, ἀπ' ὅπου θά ἀρχίσει βαθμιαῖα νά ἐφαρμόζεται ἡ δωρεάν χορήγηση, ἔγινε μέ τρόπο πού νά μήν ὑπονομεύεται καθόλου ἡ ἀρχή τῆς πληρωμῆς ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία. Μεταξύ αὐτῶν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 99.

** «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 98.

τῶν ὑπηρεσιῶν καί ἀγαθῶν πρός τό παρόν δέν συμπεριλαμβάνονται αὐτά πού προορίζονται γιά ἀτομική κατανάλωση προϊόντα διατροφῆς, παπούτσια, ροῦχα κλπ.). Ἀντίθετα συμπεριλαμβάνονται ὅλες σχεδόν οἱ κοινωνικές μορφές τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων (δηλαδή οἱ μορφές μέ τίς ὁποῖες ὁ καθένας ἀπολαμβάνει τά καταναλωτικά ἀγαθά συλλογικά, ἀπό κοινοῦ μέ ἄλους). Καί τέτοιες εἶναι τά ἄνετα καί ὡραῖα σπίτια, ἡ κοινωνική διατροφή, τό δίκτυ τῶν παιδικῶν ἱδρυμάτων, τό σύστημα τῆς λαϊκῆς παιδείας, ἡ ἰατρική περίθαλψη, τά κέντρα πολιτισμένης ἀνάπαυσης, ἡ κοινωνική κάλυψη τῶν ὑλικῶν καί καθημερινῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκογένειας, οἱ δημόσιες συγκοινωνίες.

Ἡ τέτοια λύση τοῦ ζητήματος δέν εἶναι τυχαία. Βασίζεται στίς ἀντικειμενικές τάσεις, πού παρατηροῦνται στή σφαῖρα τῆς κατανάλωσης. Ὅσο ἀναπτύσσονται ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική καί ἡ ὑλική παραγωγή, τόσο μεγαλώνει ὁ κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν πού εἶναι πιό εὔκολο, πιό ἄνετο, πιό συμφερτικό καί πιό ὀρθολογικό νά μήν ἱκανοποιοῦνται ἀτομικά, ἀλλά κοινωνικά, μέ κοινή, συλλογική χρήση τῶν εἰδῶν κατανάλωσης. Ἡ μεγάλη μηχανοποιημένη παραγωγή διατηρεῖ καί στή σφαῖρα τῶν ὑπηρεσιῶν ὅλα τά πλεονεκτήματά της σέ σχέση μέ τή μικρή παραγωγή, ὅπως π.χ., μέ τήν δουλειά στό νοικοκυριό.

Μέ ἄλλα λόγια, ὅπως καί στήν ὑλική παραγωγή ἔτσι καί στή σφαῖρα τῆς κατανάλωσης συντελεῖται μιά πορεία κοινωνικοποίησης, ἡ ὁποία εἶχε ἀρχίσει ἀπό τούς προηγούμενους σχηματισμούς, ἀλλά θά ὁλοκληρωθεῖ μόνο στόν κομμουνισμό. Ὁ ἐλεύθερος ἀπό τή δουλειά στήν παραγωγή χρόνος θά γίνει πραγματικά ἐλεύθερος, γιατί ἡ κοινωνία θά ἀπαλλάξει τούς ἐργαζόμενους ἀπό τό βάρος τῆς οἰκιακῆς αὐτοεξυπηρέτησης.

Ὅλα αὐτά δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά ἀνάπτυξη τῶν στοιχείων, τῶν φύτρων τοῦ νέου, τοῦ κομμουνιστικοῦ τρόπου ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Στά πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, ὅταν στήν ΕΣΣΔ ἐμφανίστηκαν οἱ συλλογικές τραπεζαρίες, τά βρεφοκομεῖα καί οἱ παιδικοί κῆποι, ὁ Λένιν τά ὀνόμασε φύτρα τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὁ Λένιν θεωροῦσε ὅτι μιά ἀπό τίς πρῶτες ὑποχρεώσεις τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους εἶναι νά δείξει φροντίδα καί ἐνδιαφέρον γι' αὐτά τά φύτρα. Ἔλεγε: «μέ τήν ὑποστήριξη τῆς προλεταριακῆς κρατικῆς ἐξουσίας τά φύτρα τοῦ κομμουνισμοῦ δέ θά μα-

ραθοῦν, ἀλλά θά μεγαλώσουν, θά φουντώσουν καί θά ἀναπτυχθοῦν σέ ὁλοκληρωμένο κομμουνισμό»*.

Νά γιατί ἡ ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικῶν φόντων κατανάλωσης εἶναι ἕνας ἀληθινά κομμουνιστικός τρόπος γιά τήν ἄνοδο τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Καί πραγματικά, τό πέρασμα στόν κομμουνισμό δέν εἶναι μόνο ποσοτική συσσώρευση πλούτου. Σημαίνει ἀκόμα καί ἀνάπλαση τῶν πατροπαράδοτων τρόπων καί συνθηκῶν ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, προετοιμασία μιᾶς νέας, κομμουνιστικῆς, κοινωνικοποιημένης καθημερινῆς ζωῆς. Μέ τή βοήθεια τῶν κοινωνικῶν φόντων δημιουργεῖται ἡ ὑλική βάση τῆς ζωῆς αὐτῆς καί σύγχρονα βοηθοῦνται οἱ ἄνθρωποι νά ἀποκτοῦν συνήθειες συλλογικῆς ζωῆς, νά ἀποβάλλουν γρήγορα τά ὑπολείμματα τῆς ψυχολογίας τοῦ μικροϊδιοκτήτη καί νά διαπαιδαγωγηθοῦν μέ τό πνεῦμα τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης ὄχι μόνο στήν παραγωγή ἀλλά καί στήν καθημερινή ζωή. Τά κοινωνικά φόντα κατανάλωσης, πού διανέμονται δωρεάν, ἀπό τώρα κιόλας εἰσάγουν στή ζωή τῶν ἀνθρώπων στοιχεῖα πραγματικῆς ἰσότητας (ὄχι ὅμως ἰσοπέδωσης!) ἡ ὁποία θά ἐπικρατήσει πλήρως στήν ἀναπτυγμένη κομμουνιστική κοινωνία.

Ἐκτιμώντας τίς προοπτικές τῆς ἀνόδου τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε τόν παράγοντα διεθνή κατάσταση. Τό κόμμα ὑποδείχνει ὅτι τά καθήκοντα πού ἔχει προγραμματίσει, μποροῦν νά ἐκπληρωθοῦν μέ ἐπιτυχία μέσα σέ εἰρηνικές συνθῆκες. «Ἡ περιπλοκή τῆς διεθνοῦς κατάστασης καί ἡ ἀναγκαία αὔξηση τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν πού θά προκαλέσει, μποροῦν νά ἐπιβραδύνουν τήν πραγματοποίηση τῶν πλάνων γιά τήν ἄνοδο τῆς λαϊκῆς εὐημερίας»**. Καί ἀντίθετα, ἡ σταθερή ἐξομάλυνση τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἡ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καί, ἰδιαίτερα, ἡ πραγματοποίηση τοῦ γενικοῦ καί πλήρους ἀφοπλισμοῦ θά ἔδιναν τή δυνατότητα νά ὑπερεκπληρωθοῦν σημαντικά τά πλάνα γιά τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 29ος, σελ. 397.

** «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ». Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 99.

Μόνο μέ τήν ἐπίμονη καί τήν καλή δουλειά τῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων μπορεῖ νά οἰκοδομηθεῖ ἡ κομμουνιστική κοινωνία

Τά ἀγαθά, πού προσφέρει ὁ κομμουνισμός, εἶναι ὡραῖα, ὅμως οὔτε πέφτουν ἀπό τόν οὐρανό ἕτοιμα, οὔτε ἐμφανίζονται μόνα τους. Τό πέρασμα στόν κομμουνισμό δέν πρέπει νά τό φανταζόμαστε σάν ἕνα εὔκολο πέρασμα ἀπό τή μιά ὄχθη ἑνός ποταμοῦ στήν ἄλλη. Νά γιατί τό ΚΚΣΕ, χαράσσοντας στό Πρόγραμμά του τό δρόμο πρός τήν ἄνετη καί εὐτυχισμένη ζωή στόν κομμουνισμό, καλεῖ ταυτόχρονα ὅλο τό σοβιετικό λαό νά ἐργαστεῖ μέ ἐπιμονή καί ἐνθουσιασμό. Αὐτό ἰσχύει γιά ὅλη τήν εἰκοσαετία τῆς δημιουργίας τῆς ὑλικῆς καί τεχνικῆς βάσης τοῦ κομμουνισμοῦ, τῆς δημιουργίας τῆς ἀφθονίας μέσων γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν αὐξανομένων ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Τό ΚΚΣΕ, κόμμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ, βάζει καί λύνει τά προβλήματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στό βαθμό πού δημιουργοῦνται καί ὡριμάζουν οἱ ἀναγκαῖες ὑλικές καί πνευματικές προϋποθέσεις, καθοδηγούμενο ἀπό τή θέση ὅτι δέν πρέπει οὔτε νά ὑπερπηδοῦνται τά ἀναγκαῖα στάδια ἀνάπτυξης, οὔτε καί νά ἐπιβραδύνεται ἡ κίνηση πρός τά ἐμπρός μέ ἀδικαιολόγητη ἐπιμονή σέ προβλήματα πού ἔχουν ἤδη λυθεῖ. Ἐξαιρετικά μεγάλη σημασία ἔχει ἡ ἐπιτυχία τῶν παραγωγικῶν προσπαθειῶν τοῦ λαοῦ στό ἀ ρ χ ι κ ό σ τ ά δ ι ο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ μελλοντικές ἐπιτυχίες ἐξαρτῶνται σέ σοβαρό βαθμό ἀπό τό κατά πόσο θά εἶναι ὁρμητικό τό ξεκίνημα γιά τόν κομμουνισμό, ἀπό τόν τρόπο ἐκπλήρωσης τῶν τρεχόντων πλάνων καί καθηκόντων καί ἀπό τό μέγεθος τῆς παραγωγικῆς καί πολιτικῆς δραστηριότητας ὅλων τῶν σοβιετικῶν ἀνθρώπων. Τά σχέδιά μας, πού προβλέπουν τήν πραγματοποίηση τῶν ἄμεσων καθηκόντων, οἰκοδομοῦνται μέ βάση μιά σχετικά μεγαλύτερη προοπτική. Ἐνῶ ἀνταποκρίνονται στά καθήκοντα τῆς προσεχοῦς περιόδου, ταυτόχρονα προετοιμάζουν τό πέρασμα στό ἑπόμενο στάδιο.

Ἡ οἰκοδόμηση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας εἶναι ἕνα μεγάλο καί σύνθετο πρόβλημα. Στήν πορεία τῆς πραγματοποίησης τῶν γιγαντιαίων πλάνων τῆς οἰκοδόμησής αὐτῆς μποροῦν νά συναντηθοῦν προσωρινά καί δυσκολίες. Μποροῦν

νά συνδέονται μέ τήν προσωρινή καθυστέρηση δρισμένων κλάδων καί τομέων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, μέ τίς ἀδυναμίες στήν πρακτική δουλειά τῶν κομματικῶν, τῶν κρατικῶν καί τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων, μέ ἐπιβιώσεις τοῦ παρελθόντος στή συμπεριφορά τῶν ἀνθρώπων.

Γιά νά στεφθεῖ ἡ μεγάλη ὑπόθεση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ μέ πλήρη ἐπιτυχία «πρέπει ὅλοι μας, — λέει ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ, — νά δουλέψουμε μέ αὐτοθυσία, μέ αὐταπάρνηση, νά δουλέψουμε σάν πραγματικοί λενινιστές, προσφέροντας στό μεγάλο αὐτό ἔργο ὅλη μας τήν ἐνέργεια, ὅλες μας τίς γνώσεις. Μόνο ἔτσι θά μπορέσουμε νά οἰκοδομήσουμε τόν κομμουνισμό»*.

4. Ἡ οἰκοδόμηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας

Μαζί μέ τή μεγάλη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ συντελοῦνται καί βαθειές ἀλλαγές στόν τομέα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Βασική κατεύθυνση τῶν ἀλλαγῶν αὐτῶν εἶναι ἡ βαθμιαία ἐξάλειψη τῶν ταξικῶν καί τῶν ἄλλων κοινωνικῶν διαφορῶν, πού συνδέονται μέ τήν ἀνισότητα τῶν ἀνθρώπων. Τελικά ἡ πορεία αὐτή θά ὁδηγήσει στή δημιουργία τῆς ἀταξικῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας ἐλευθέρων καί ἴσων ἐργαζομένων.

Ἡ ἐξάλειψη τῶν κοινωνικῶν διαφορῶν μεταξύ τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς

Στό σοσιαλισμό διατηροῦνται ἀκόμα δυό τάξεις, ἡ ἐργατική τάξη καί ἡ ἀγροτιά. Εἶναι φιλικές τάξεις, πού τίς ἑνώνουν τά κοινά βασικά συμφέροντα καί οἱ ἀκατάλυτοι δεσμοί τῆς ἰδεολογικῆς καί πολιτικῆς ἑνότητας. Μεταξύ τους ὅμως παραμένουν ἀκόμα οὐσιαστικές διαφορές στίς μορφές ἰδιοκτησίας, στό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, τοῦ πολιτισμοῦ,

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά νέες ἐπιτυχίες στή δουλειά τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, 1962, σελ. 46.

τῆς ζωῆς κτλ. Οἱ διαφορές αὐτές δέν μποροῦν νά ἐξαλειφθοῦν μέ τεχνητά μέτρα, ἀλλά θά σβήσουν μόνο χάρη στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τό 22ο συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ ὑπογράμμισε ὅτι ἡ ἰσχυρή ἄνοδος τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ τή βάση ἡ ὁποία θά ἐξασφαλίσει τό βαθμιαῖο πέρασμα τοῦ σοβιετικοῦ χωριοῦ στίς κομμουνιστικές κοινωνικές σχέσεις.

Ἡ βαθύτερη αἰτία τῆς διατήρησης τῶν ὑπολειμμάτων τῶν ταξικῶν διαφορῶν εἶναι ἡ ὕπαρξη τῶν δυό μορφῶν ἰδιοκτησίας: τῆς κρατικῆς καί κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς. Στό παρελθόν, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Στάλιν «Τά οἰκονομικά προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ», σά μέσο γιά τό ξεπέρασμα τῆς διαφορᾶς μεταξύ αὐτῶν τῶν δυό μορφῶν ἔβλεπαν μόνο τό «τράβηγμα» τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς ἰδιοκτησίας στό ἐπίπεδο τῆς παλλαϊκῆς, καί πρακτικά, τό μαζικό πέρασμα τῆς ὑπαίθρου ἀπό τό κολχόζ στό σοβχόζ καί τό γκοσχόζ. Τό ΚΚΣΕ ὑπόβαλε σέ αὐστηρή κριτική αὐτές τίς θέσεις πού μειώνουν τή σημασία τῆς κολχόζνικης μορφῆς ἰδιοκτησίας. Τό κόμμα, ἐνῶ ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι δυνατό νά μετατραποῦν ὁρισμένα κολχόζ σέ σοβχόζ ἐκεῖ πού θά κριθεῖ σκόπιμο, καταδικάζει τήν ἀντιπαράθεση τῆς μιᾶς μορφῆς στήν ἄλλη. «Τό κόμμα, — εἶπε στό 22ο συνέδριο ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ, — ξεκινάει ἀπό τό ὅτι ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στό χωριό θά ἀκολουθήσει τό δρόμο τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς τελειοποίησης καί τῶν δυό μορφῶν τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς. Δέν ἐπιτρέπεται νά ἀντιπαραθέτομε τή μιά σοσιαλιστική μορφή οἰκονομίας στήν ἄλλη. Τόσο τά κολχόζ ὅσο καί τά σοβχόζ εἶναι μεγάλα σοσιαλιστικά νοικοκυριά, πού δίνουν τή δυνατότητα νά ἐφαρμόζονται ἀποτελεσματικά οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς καί νά ἐπεκτείνεται γρήγορα ἡ κοινωνική παραγωγή»*.

Ἂν σήμερα πολλά κολχόζ ὑστεροῦν ἀκόμα ἀπό τά σοβχόζ στούς βασικούς οἰκονομικούς δεῖχτες (παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, κόστος τῶν προϊόντων κτλ.), αὐτό δέν ὀφείλεται στίς ἰδιομορφίες τῆς ἴδιας τῆς κολχόζνικης μορφῆς οἰ-

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 62-63.

κονομίας, ἀλλά πιό συχνά στίς ἀδυναμίες στήν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καί στόν τεχνικό ἐξοπλισμό τῶν κολχόζ. Στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ λέγεται σαφῶς ὅτι ἡ κολχόζνικη μορφή ἀνταποκρίνεται στό ἐπίπεδο καί στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνάπτυξης τῶν σύγχρονων παραγωγικῶν δυνάμεων στό χωριό*.

Ἡ κολχόζνικη μορφή ἐπιτρέπει τήν ἀποτελεσματική ἐφαρμογή τῶν ἐπιτεύξεων τῆς ἐπιστήμης καί τῆς νέας τεχνικῆς καί τήν ὀρθολογική χρησιμοποίηση τῶν ἐργατικῶν χεριῶν. Συνδυάζει μέ ἐπιτυχία τά προσωπικά συμφέροντα τῶν ἀγροτῶν μέ τά κοινωνικά, τά παλλαϊκά συμφέροντα. Τό ἀγροτικό ἀρτέλ, χάρη στό χαρακτήρα τῆς ὀργάνωσής του καί στίς δημοκρατικές του βάσεις, πού θά τελειοποιοῦνται συνεχῶς, ἐξασφαλίζει τή διεύθυνση τῆς παραγωγῆς ἀπό τούς ἴδιους τούς κολχόζνικους, τήν ἀνάπτυξη τῆς δημιουργικῆς πρωτοβουλίας τῶν κολχόζνικων μαζῶν καί τή διαπαιδαγώγησή τους στό πνεῦμα τοῦ κομμουνισμοῦ. «Τό κολχόζ εἶναι σχολεῖο τοῦ κομμουνισμοῦ γιά τήν ἀγροτιά»**.

Ἑπομένως, τό καθῆκον πού μπαίνει, εἶναι ἡ στόν ἀνώτατο δυνατό βαθμό ἀνάπτυξη τοῦ κολχόζνικου συστήματος. Σέ συνδυασμό μ' αὐτό τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ διατυπώνει τήν πολιτική τοῦ κόμματος ἀπέναντι στά κολχόζ μέ βάση τό συνδυασμό τῶν παλλαϊκῶν συμφερόντων μέ τό ὑλικό ἐνδιαφέρον τῶν κολχόζ καί τῶν κολχόζνικων γιά τά ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας. Ἰδιαίτερα προβλέπεται ἡ παροχή πολύπλευρης βοήθειας στά κολχόζ: πλήρης ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τους σέ μέσα παραγωγῆς (τεχνικό ἐξοπλισμό, χημικά προϊόντα κτλ.), κατάρτιση εἰδικευμένων στελεχῶν γιά τήν ἀγροτική παραγωγή, σημαντική αὔξηση τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαίου καί τῆς προμήθειας βιομηχανικῶν ἐμπορευμάτων.

Ἰδιαίτερο ρόλο γιά τήν παραπέρα ἐπέκταση τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς παραγωγῆς καλεῖται νά παίξει ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐμπορευματοχρηματικῶν σχέσεων. Δέν εἶναι σωστό νά πιστεύουμε, ὅπως ἰσχυριζόταν ὁ Στάλιν στά «Οἰκονομικά προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ στήν ΕΣΣΔ», ὅτι στήν

* Βλ. «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ» Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 77.

** «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 77.

περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό οἱ σχέσεις αὐτές θά βαδίσουν πρός τήν ἐξαφάνισή τους, παραχωρώντας τή θέση τους στήν ἄμεση ἀνταλλαγή προϊόντων. Ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι τέτοια, πού ἀπαιτεῖ ὄχι τόν περιορισμό ἀλλά, ἀντίθετα, τήν στόν ἀνώτερο δυνατό βαθμό χρησιμοποίηση τῶν ἀξιακῶν σχέσεων. Στή συνεταιριστική οἰκονομία θά εἰσάγεται ὅλο καί σέ μεγαλύτερο βαθμό ἡ ἀρχή τοῦ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ χαράσσει μιά πολιτική κρατικῶν ἀγορῶν καί τιμῶν ἀγορᾶς καί ἐπίσης τιμῶν πώλησης τῶν μέσων παραγωγῆς, ἡ ὁποία παίρνει ὑπόψη τά συμφέροντα τῆς πλατειᾶς ἀναπαραγωγῆς τόσο στή βιομηχανία, ὅσο καί στήν ἀγροτική οἰκονομία, καί ὑποκινεῖ τά κολχόζ νά ἀνεβάζουν τήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καί νά μειώνουν τά ἔξοδα παραγωγῆς.

Ἕνας ἀναγκαῖος ὅρος γιά τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ὁ σωστός συνδυασμός τῆς συσσώρευσης καί τῆς κατανάλωσης κατά τή διανομή τῶν εἰσοδημάτων. Τά κολχόζ δέν μποροῦν νά ἀναπτυχθοῦν χωρίς συνεχή αὔξηση τῶν παραγωγικῶν, ἀσφαλιστικῶν καί κοινωνικῶν - πολιτιστικῶν φόντων τους, ἀπό τά ὁποῖα ἕνα ὅλο καί πιό σημαντικό μέρος πρέπει νά πηγαίνει γιά σύγχρονα τεχνικά μέσα. Αὐτό ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς κύριους τρόπους γιά τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς ἰδιοκτησίας καί τήν προσέγγισή της μέ τήν παλλαϊκή ἰδιοκτησία. Ταυτόχρονα, κάθε κολχόζ πρέπει νά θεωρεῖ σάν ἀπαράβατο κανόνα τήν αὔξηση τῶν εἰσοδημάτων τῶν κολχόζνικων ἀπό τό συλλογικό νοικοκυριό καί τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ τους ἐπιπέδου ἀνάλογα μέ τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας*.

Ἡ οἰκονομική ἄνοδος τῶν κολχόζ θά ἐπιτρέψει τό βαθμιαῖο μετασχηματισμό τους σέ ἐπιχειρήσεις κομμουνιστικοῦ τύπου.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα θά ἀναπτυχθοῦν πρός τήν κατεύθυνση αὐτή οἱ ἐσωκολχόζνικες σχέσεις. Ὁ βαθμός τῆς κοινωνικοποίησης τῆς παραγωγῆς θά μεγαλώνει συνεχῶς. Ὁ τρόπος

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ 82

πού θά καθορίζονται οἱ νόρμες, ἡ ὀργάνωση καί ἡ πληρωμή τῆς ἐργασίας θά πλησιάζουν τίς ἀντίστοιχες τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων (ἰδιαίτερα, θά πραγματοποιηθεῖ τό πέρασμα στόν ἐγγυημένο μηνιαῖο μισθό σέ χρῆμα). Θά ἀναπτυχθοῦν πλατιά οἱ ὑπηρεσίες κοινῆς ὠφελείας (κοινωνική διατροφή, παιδικοί κῆποι καί σταθμοί, ἐπιχειρήσεις πού θά ἀπαλλάσσουν τίς νοικοκυρές ἀπό τό βάρος τῆς δουλειᾶς τοῦ νοικοκυριοῦ κλπ.). Ὅταν ἡ οἰκονομία τῶν κολχόζ θά φτάσει σέ τέτοιο ἐπίπεδο πού θά μπορεῖ νά καλύψει ἡ ἴδια ὅλες τίς ἀνάγκες τῶν κολχόζνικων, θά προκύψει ζήτημα γιά τό προσωπικό βοηθητικό νοικοκυριό, τό ὁποῖο θά γίνει οἰκονομικά ἀσύμφορο καί οἱ κολχόζνικοι θά τό ἐγκαταλείψουν ἐθελοντικά.

Ταυτόχρονα θά ἀναπτύσσονται οἱ διακολχόζνικοι παραγωγικοί δεσμοί, ἡ κοινωνικοποίηση θά βγαίνει ὅλο καί περισσότερο ἔξω ἀπό τά πλαίσια τῶν χωριστῶν κολχόζ. Ἡ ἀπό κοινοῦ κατασκευή διακολχόζνικων ἐπιχειρήσεων, κρατικῶν - κολχόζνικων ἡλεκτροσταθμῶν, ἐπιχειρήσεων γιά τήν ἀρχική ἐπεξεργασία, συντήρηση καί μεταφορά τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, τό ἴδιο ὅπως καί ἡ δημιουργία πολιτιστικῶν καί κοινωνικῶν ἱδρυμάτων (ἐσωτερικῶν σχολείων, λεσχῶν, νοσοκομείων, ἀναπαυτηρίων κλπ.) θά ἀνεβάζουν βαθμιαῖα τό ἐπίπεδο τῆς κοινωνικοποίησης τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς ἰδιοκτησίας.

Καί τά σοβχόζ ἔχουν νά διανύσουν μεγάλο δρόμο. Τό κόμμα θεωρεῖ τά σοβχόζ σάν πρωτοπόρες σοσιαλιστικές ἐπιχειρήσεις τῆς ὑπαίθρου. Ὁ ρόλος τους στήν ἀγροτική παραγωγή, ἰδιαίτερα στόν ἐφοδιασμό τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων σέ τρόφιμα, θά μεγαλώνει. Τά σοβχόζ καλοῦνται νά ἀποτελέσουν γιά τά κολχόζ τό ὑπόδειγμα τῆς χρησιμοποίησης πρωτοπόρων, ἐπιστημονικά θεμελιωμένων καί οἰκονομικά ἀποδοτικῶν μεθόδων καλλιέργειας.

Μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν κολχόζ καί τῶν σοβχόζ θά ἐνισχυθοῦν οἱ παραγωγικοί δεσμοί μεταξύ τους καί μεταξύ αὐτῶν καί τῶν τοπικῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, θά ἐπεκταθεῖ ἡ πρακτική τῆς ἀπό κοινοῦ ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς διαφόρων προϊόντων. Αὐτό θά ἐπιτρέψει νά λυθεῖ τό πρόβλημα τῆς ἰσόμερης καί πλήρους χρησιμοποίησης τῶν ἐργατικῶν χεριῶν καί τῶν ὑλικῶν πόρων στή διάρκεια ὅλου τοῦ χρόνου, νά αὐξηθεῖ ἡ παραγωγικότητα τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καί νά ἀνεβεῖ τό βιοτικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο τοῦ πληθυσμοῦ. Βαθμιαῖα καί στό μέτρο πού θά εἶναι οἰκονομι-

κά ὠφέλιμο, θά συγκροτοῦνται ἀγροτικές καί βιομηχανικές ἑνώσεις, στίς ὁποῖες ἡ ἀγροτική οἰκονομία θά συνδυάζεται ὀργανικά μέ τή βιομηχανική ἐπεξεργασία τῶν προϊόντων της.

Αὐτοί εἶναι οἱ βασικοί δρόμοι γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς τῶν κολχόζ καί τῶν σοφχόζ καί γιά τήν τελειοποίηση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων σ' αὐτά. Ἡ σοσιαλιστική ἀγροτική οἰκονομία, ἀκολουθώντας αὐτούς τούς δρόμους, θά ἀνέβει σέ ἕνα νέο, πιό ὑψηλό ἐπίπεδο, καί θά δημιουργήση τή δυνατότητα τοῦ περάσματος στίς κομμουνιστικές μορφές παραγωγῆς καί διανομῆς. Αὐτό σημαίνει ὅτι βαθμιαῖα θά ἐξαφανιστεῖ ἡ διαφορά μεταξύ τῆς κρατικῆς μορφῆς καί τῆς κολχόζνικης - συνεταιριστικῆς μορφῆς ἰδιοκτησίας, καί τά κολχόζ θά ἐξισώνονται, σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τίς οἰκονομικές συνθῆκες, μέ τίς παλλαϊκές ἐπιχειρήσεις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Στά ἀναπτυγμένα καί μηχανοποιημένα κολχόζ, ἡ ἐργασία τῶν κολχόζνικων θά πλησιάζει, ὡς πρός τό χαρακτήρα της, τήν ἐργασία τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν. Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τό βιοτικό ἐπίπεδο, τίς διαστάσεις καί τίς μορφές τῆς πληρωμῆς τῆς ἐργασίας καί ὅλες τίς μορφές κοινωνικῆς ἀσφάλισης (συντάξεις, ἄδειες κτλ.) ἡ κολχόζνικη ἀγροτιά θά ἐξισωθεῖ μέ τούς ἐργάτες γῆς καί τούς βιομηχανικούς ἐργάτες.

Ταυτόχρονα, θά συντελοῦνται βαθειές ἀλλαγές στίς ὑλικές συνθῆκες καί στό πολιτιστικό ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, σ' ὅλο τόν ἀγροτικό τρόπο ζωῆς. Στήν ὕπαιθρο θά συγκεντρώνονται ὅλο καί περισσότερα παραγωγικά τεχνικά μέσα, κτίρια γιά τή φύλαξή τους, συνεργεῖα γιά τήν ἐπισκευή τους, βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις γιά τήν ἐπεξεργασία τῶν ἀγροτικῶν πρώτων ὑλῶν. Γύρω ἀπό αὐτά τά παραγωγικά κέντρα θά ἀρχίσουν νά συγκεντρώνονται μηχανοκαλλιεργητές, τεχνικοί καί μηχανικοί. Ὁ ἀριθμός τῶν γεωπόνων, τῶν κτηνιάτρων, τῶν γιατρῶν, τῶν δασκάλων θά αὐξηθεῖ. Ἡ μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμοῦ καί ἡ ἄνοδος τοῦ πολιτισμοῦ του ἀπαιτοῦν χωριά καί σπίτια νέου τύπου, μέ σύστημα ὕδρευσης καί ἀποχέτευσης, μέ τηλέφωνο. Θά χρειαστοῦν ἐπίσης καλοί δρόμοι, ὡραῖα νοσοκομεῖα καί σχολεῖα ὅλων τῶν βαθμῶν, παιδικοί σταθμοί καί κῆποι καί ἕνα δίκτυ καταστημάτων καί ἐπιχειρήσεων κοινωνικῆς διατροφῆς, λεσχῶν καί βιβλιοθηκῶν. Ἔτσι ὁ μετασχηματισμός τῆς

ἀγροτικῆς παραγωγῆς θά ὁδηγήσει στήν πλήρη ἀλλαγή τῆς πατροπαράδοτης φυσιογνωμίας τοῦ χωριοῦ.

Ὅλες αὐτές οἱ ἀλλαγές θά ὁδηγήσουν στήν κατάργηση τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πολιτιστικῶν καί βιοτικῶν διαφορῶν μεταξύ πόλης καί χωριοῦ. Αὐτό θά εἶναι ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα ἀποτελέσματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ βαθμιαία ἐξάλειψη τῆς διαφορᾶς μεταξύ τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ἐργασίας

Ἡ κοινωνία, βαδίζοντας πρός τόν κομμουνισμό, θά πρέπει νά καταργήσει τό χωρισμό της σέ ἀνθρώπους πού ἐργάζονται σωματικά καί σέ ἀνθρώπους πού ἐργάζονται πνευματικά. Στό σοσιαλισμό καταργεῖται ἡ ἀντίθεση συμφερόντων τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν ἐργαζομένων, πού χαρακτηρίζει τά ἐκμεταλλευτικά συστήματα. Στή σοσιαλιστική κοινωνία οἱ ἄνθρωποι τῆς σωματικῆς καί οἱ ἄνθρωποι τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἔχουν κοινά συμφέροντα, ἀγωνίζονται γιά τήν ἴδια ὑπόθεση, δουλεύουν γιά τό καλό τοῦ λαοῦ. Ἡ λαϊκή διανόηση δέν εἶναι πιά ἕνα κλειστό, ἀπομονωμένο ἀπό τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες στρῶμα. Ὡστόσο, αὐτό δέ σημαίνει ὅτι μεταξύ τῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν, ἀπό τή μιά πλευρά, καί τῶν διανοουμένων, ἀπό τήν ἄλλη, ἔχει ἐξαφανιστεῖ κάθε διαφορά. Οἱ διανοούμενοι ὡς πρός τόν πολιτισμό τους καί τίς τεχνικές τους γνώσεις βρίσκονται σά σύνολο ψηλότερα ἀπό τήν ἐργατική τάξη καί τήν ἀγροτιά. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ θεωρεῖ τήν ἄνοδο τοῦ πολιτιστικοῦ καί τεχνικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν καί τῶν ἐργατῶν, σέ σημεῖο πού νά φτάσει στό ἐπίπεδο τῶν διανοουμένων, σάν ἕνα ἀπό τά βασικότερα καθήκοντα τῆς κοινωνίας στήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος δημιουργοῦνται στή σφαίρα τῆς παραγωγῆς χάρη στήν ἀλλαγή τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ καί τοῦ ἴδιου τοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, πού, ὅπως εἴπαμε προηγούμενα, ἀπαιτεῖ ὅλο καί περισσότερο ἀπό τόν ἄνθρωπο συνεχή πνευματική ἀνάπτυξη, εὐρεῖς ὁρίζοντες, μεγάλες γνώσεις καί δη-

μιουργική πρωτοβουλία. Ἡ ἐργασία στήν ὑλική παραγωγή θά συνδυάζει ὅλο καί σέ μεγαλύτερο βαθμό τίς λειτουργίες τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ἐργασίας καί μάλιστα ἡ τελευταία θά ἀποκτήσει προοδευτικά τήν πρωτεύουσα θέση. Ὅπως εἶναι αὐτονόητο, ὅσο καί ἄν ἀνεβεῖ τό ἐπίπεδο τῆς μηχανοποίησης καί τῆς αὐτοματοποίησης, δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ ὑλική παραγωγή χωρίς μιά ὁρισμένη δαπάνη σωματικῆς προσπάθειας. Συνεπῶς, καί στό μέλλον ἡ ἐργασία στήν ὑλική παραγωγή θά περιλαμβάνει ταυτόχρονα στοιχεῖα τόσο τῆς πνευματικῆς ὅσο καί τῆς σωματικῆς ἐργασίας. Ὅμως θά πρόκειται γιά ἕνα *νέο τύπο ἐργασίας* στήν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος θά μπορεῖ νά ἐκδηλώνει πλήρως τόσο τίς σωματικές του δυνάμεις ὅσο καί τίς πνευματικές ἱκανότητές του.

Ἄν πάρουμε σά βάση τίς διαδικασίες πού συντελοῦνται στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, μποροῦμε νά προβλέψουμε ὅτι θά ἐπέλθουν σοβαρές ἀλλαγές στήν ἐπαγγελματική σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἀνειδίκευτες καί οἱ λίγο εἰδικευμένες ἐργασίες θά ἐξαφανίζονται. Παράλληλα μποροῦμε νά διατυπώσουμε τήν ὑπόθεση ὅτι θά αὐξηθοῦν σημαντικά πολλά ἐπαγγέλματα ἀνώτερα εἰδικευμένης πνευματικῆς ἐργασίας (ἐπιστήμονες, μηχανικοί, τεχνικοί, γεωπόνοι, γιατροί κλπ.). Ταυτόχρονα θά μειώνεται τό εἰδικό βάρος μιᾶς σειρᾶς ἄλλων εἰδικοτήτων τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἰδιαίτερα, αὐτῶν πού συνδέονται μέ διοικητικές λειτουργίες.

Οἱ ἀλλαγές αὐτές στήν ἐπαγγελματική σύνθεση θά μειώνουν συνεχῶς τή διαφορά μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῆς σωματικῆς καί τῶν ἀνθρώπων τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή σοβαρός θά εἶναι ὁ ρόλος πού ἔχει νά παίξει ἡ λαϊκή παιδεία. Τό σύστημά της θά ἀναπροσαρμοστεῖ ἔτσι ὥστε ἡ ἐκπαίδευση νά ἀνεβεῖ σέ νέο ποιοτικό ἐπίπεδο καί ταυτόχρονα νά συνδεθεῖ στενότερα μέ τήν ἐργασία, γιά νά μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἀκόμα φοιτεῖ στό σχολεῖο νά ἀποκτάει κάποια εἰδικότητα καί νά συμμετέχει στό μέτρο τῶν δυνάμεών του στήν παραγωγική ἐργασία.

Φυσικά, ἡ πορεία τῆς πλήρους ἐξάλειψης τῶν ὁρίων μεταξύ τῶν διανοουμένων, ἀπό τή μιά πλευρά, καί τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν, ἀπό τήν ἄλλη, θά εἶναι πιό μακροχρόνια ἀπό τήν ἐξαφάνιση τῶν ὁρίων μεταξύ τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀγροτῶν. Ὁ Λένιν ὑπογράμμιζε ὅτι οἱ διανοούμενοι

«θά παραμείνουν ἰδιαίτερο στρῶμα μέχρις ὅτου ἐπιτευχθεῖ ὁ ἀνώτερος βαθμός ἀνάπτυξης τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας...»*.

Ὅμως ἡ διαδικασία αὐτή ἀρχίζει μαζί μέ τά πρῶτα βήματα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Στίς ἐπιχειρήσεις, στά κολχόζ καί τά σοβχόζ ἔρχονται νά ἐργαστοῦν ἑκατομμύρια ἄνθρωποι μέ μέση μόρφωση. Δεκάδες χιλιάδες σοβιετικοί ἐργάτες καί κολχόζνικοι παρακολουθοῦν ἀνώτερα ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα χωρίς νά ἀποσπῶνται ἀπό τήν παραγωγή. Ἡ ἐργασία πολλῶν ἐργατῶν καί κολχόζνικων ἀρχίζει νά πλησιάζει ὅλο καί περισσότερο πρός τήν ἐργασία τῶν μηχανικῶν καί τῶν εἰδικῶν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Καθημερινά γίνεται πιό μαζικό τό κίνημα τῶν καινοτόμων, πού προσφέρουν σημαντική συμβολή στήν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καί τῆς παραγωγῆς.

Ἡ κατάργηση τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἀνισότητας τῶν γυναικῶν

Ἕνα ἀπό τά σοβαρά κοινωνικά καθήκοντα, πού λύνονται στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, εἶναι ἡ κατάργηση τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἀνισότητας τῶν γυναικῶν.

Ἄν καί, ὅπως εἴπαμε στό 4ο κεφάλαιο, ὁ σοσιαλισμός δίνει στή γυναίκα τά ἴδια μέ τόν ἄντρα κοινωνικά καί πολιτικά δικαιώματα, ὡστόσο παραμένουν ἀκόμα τά ἴχνη τῆς ἀνισότητας τῶν γυναικῶν. Αὐτό ὀφείλεται βασικά στό ὅτι στή γυναίκα πέφτουν ὅλες οἱ δουλειές τοῦ σπιτιοῦ. Στά πρῶτα μετεπαναστατικά χρόνια, ὁ Λένιν ἔγραφε ὅτι τή γυναίκα «συνεχίζουν καί τήν πιέζουν, τήν πνίγουν, τήν ἀποβλακώνουν καί τήν ταπεινώνουν οἱ μικρές δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, κρατώντας την δεμένη στήν κουζίνα καί στό δωμάτιο τῶν παιδιῶν, σπαταλώντας τίς δυνάμεις της σέ μιά δουλειά πού εἶναι ἀφάνταστα μή παραγωγική, ἐκνευριστική, τιποτένια, ἐπαχθής καί ἀποκτηνωτική. Ἡ πραγματική ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας, ὁ πραγματικός κομμουνισμός θά ἀρχίσει μόνο ἐκεῖ καί τότε πού θά ἀρχίσει ὁ μαζικός ἀγώνας (μέ τήν καθοδήγηση τοῦ προλεταριάτου, πού

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 33ος, σελ. 169

θά διαθέτει τήν κρατική ἐξουσία) ἐναντίον αὐτῆς τῆς μικρῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἤ πιό σωστά ὁ μαζικός μετασχηματισμός της σέ μεγάλη σοσιαλιστική οἰκονομία»*.

Ἡ περίοδος τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό δημιουργεῖ τίς πιό πλατειές δυνατότητες γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ λενινιστικοῦ προγράμματος τῆς ὁριστικῆς ἀπελευθέρωσης τῆς γυναίκας.

Στόν τομέα αὐτό τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ προβλέπει γιά τό διάστημα 1960 - 1980 τήν ἐφαρμογή ἑνός ὁλόκληρου συστήματος μέτρων. Τό κυριότερο ἀπ' αὐτά εἶναι ὅτι θά ἀναπτυχθοῦν στό μάξιμουμ οἱ κοινωνικές ὑπηρεσίες γιά τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ σπιτιοῦ καί ὅλοι οἱ τύποι τῶν παιδικῶν ἱδρυμάτων. Ὅταν ἡ κοινωνία θά προσφέρει στούς πολίτες της φαγητό πιό φθηνό, πιό νόστιμο καί σέ περισσότερες ποικιλίες ἀπό τό φαγητό πού τρώει ὁ κάθε πολίτης στό σπίτι του, ὅταν τά δημοτικά ἱδρύματα θά μπορέσουν νά ἀναλάβουν τήν κάλυψη μιᾶς σειρᾶς ἀναγκῶν τοῦ σπιτιοῦ, τότε ἡ γυναίκα θά μπορέσει, ἐπιτέλους, νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τό βάρος τοῦ νοικοκυριοῦ. Ἐπίσης ἡ θέση τῆς γυναίκας στήν οἰκογένεια θά γίνει ἀκόμα πιό ἐλαφριά στό βαθμό πού ἡ κοινωνία θά ἀναλάβει σημαντικό μέρος τῶν φροντίδων γιά τή διαπαιδαγώγηση καί τή συντήρηση τῶν παιδιῶν. Μπροστά στή γυναίκα θά ἀνοίξουν νέες προοπτικές νά ἀποκτήσει γνώσεις καί νά ἐκδηλώσει τά ταλέντα καί τίς ἱκανότητές της σέ ὅλη τους τήν ἔκταση.

Ἡ ἐξίσωση τῆς γυναίκας μέ τόν ἄντρα στήν κοινωνική παραγωγή δέ σημαίνει καθόλου ὅτι πρέπει καί αὐτή νά κάνει βαρειές, «ἀντρικές» δουλειές. Ὁ Λένιν τόνισε ὅτι ὅταν μιλᾶμε γιά ἰσότητα τῆς γυναίκας «δέν ἐννοοῦμε τήν ἐξίσωση τῆς γυναίκας σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, τόν ὄγκο τῆς ἐργασίας, τή διάρκεια τῆς ἐργασίας, τίς συνθῆκες τῆς ἐργασίας κλπ..»**. Ἡ γυναίκα παραμένει γυναίκα μέ τήν εὐγενή της ἀποστολή νά εἶναι μητέρα. Ὁ κομμουνισμός, ὅσο κανένα ἄλλο σύστημα, ἀνεβάζει τήν ἀξιοπρέπεια τῆς γυναίκας, παίρνει προσεκτικά ὑπόψη τά συμφέροντά της, δημιουργεῖ κάθε δυνατότητα γιά τήν ἄνθηση τῆς προσωπικότητάς της.

* Λένιν, «Ἅπαντα», τομ. 29ος, σελ. 396.
** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 30ος σελ. 25.

5. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας

Ὅπως εἴπαμε στό τέταρτο κεφάλαιο, ἡ πλήρης καί ὁριστική νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στόν πολιτικό τομέα ὁδηγεῖ στή μετεξέλιξη τοῦ κράτους τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου σέ παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος, καί τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας σέ παλλαϊκή σοσιαλιστική δημοκρατία. Ἡ ἐργατική τάξη, ἐφόσον εἶναι ἡ πιό πρωτοπόρα καί ἡ πιό ὀργανωμένη δύναμη τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας, ἀσκεῖ τόν καθοδηγητικό της ρόλο καί στήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Τό συμπέρασμα αὐτό, πού διατυπώνεται στό Πρόγραμμα τοῦ κόμματος, ἔχει τεράστια θεωρητική καί πολιτική σημασία, ἀποτελεῖ οὐσιαστική συμβολή στήν ἀνάπτυξη τῆς διδασκαλίας γιά τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ σχετικές θέσεις τοῦ Προγράμματος ἔχουν μεγάλη σοβαρότητα ὄχι μόνο γιά τήν κατανόηση τῶν γεγονότων τῆς περιόδου τοῦ περάσματος ἀπό τόν καπιταλισμό στό σοσιαλισμό, ἀλλά καί γιά τή σαφή ἀντίληψη τῶν κύριων πολιτικῶν καθηκόντων τοῦ κόμματος καί τοῦ λαοῦ στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ ἐπιβεβαίωσε μέ τόν πιό πειστικό τρόπο ὅτι ἡ κύρια πολιτική τάση αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι ἡ σταθερή ἀνάπτυξη καί τό βάθαιμα τῆς δημοκρατίας. Ἡ διαδικασία αὐτή ἀρχίζει μέ τήν ἐγκαθίδρυση τῆς δικτατορίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία δίνει τήν ἐξουσία στήν ἐργαζόμενη πλειοψηφία, καί ὁλοκληρώνεται μέ τό μαρασμό τοῦ κράτους, τό ὁποῖο ἔρχεται νά τό ἀντικαταστήσει ἡ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση. Ἕνας σπουδαιότατος σταθμός τῆς πορείας αὐτῆς εἶναι τό παλλαϊκό σοσιαλιστικό κράτος. Φυσικά, ἀφοῦ εἶναι ὄργανο ὅλου τοῦ λαοῦ, δέν μπορεῖ παρά νά ἀναπτύσσεται μόνο πρός τήν κατεύθυνση τῆς τελειοποίησης τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Ἡ κύρια κατεύθυνση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους

Τήν κύρια κατεύθυνση τῆς ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ τό

Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ τήν καθορίζει ὡς ἑξῆς: «Ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη καί τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας· ἐνεργός συμμετοχή ὅλων τῶν πολιτῶν στή διεύθυνση τοῦ κράτους, στήν καθοδήγηση τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς οἰκοδόμησης· βελτίωση τῆς δουλειᾶς τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί δυνάμωμα τοῦ ἐλέγχου τῆς δράσης του ἀπό τό λαό»*.

Ὁ ὁρισμός αὐτός ἐκφράζει τίς ἰδιομορφίες τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, ἡ ὁποία, ἀπό τή μιά πλευρά, διαφέρει ριζικά ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία γιατί δέ δίνει πρωταρχική θέση στούς τυπικούς θεσμούς καί στά ἄλλα τυπικά στοιχεῖα, ἀλλά στήν πραγματική συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή διαχείρηση τῶν κοινωνικῶν καί κρατικῶν ὑποθέσεων· καί ἀπό τήν ἄλλη, διαφέρει καί ἀπό τήν προλεταριακή δημοκρατία ἡ ὁποία, παρά τό γεγονός ὅτι ἀπό τή στιγμή τῆς ἐμφάνισής της περιέκλεινε μέσα της τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς γενικῆς, τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, ἐντούτοις, μέχρις ὅτου τά γνωρίσματα αὐτά γίνουν καθοριστικά, παρέμενε ταξική καί ὄχι παλλαϊκή δημοκρατία.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ καθορίζει τά συγκεκριμένα μέτρα πού θά ἐξασφαλίσουν τήν ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. Τά μέτρα αὐτά, ἐνῶ παίρνουν ὑπόψη τίς συγκεκριμένες συνθῆκες τῆς ΕΣΣΔ, ταυτόχρονα ἐκφράζουν τίς γενικές νομοτέλειες τῆς πολιτικῆς ἐξέλιξης τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό.

Ἰδιαίτερη σημασία δίνεται, κυρίως, στό δυνάμωμα τοῦ ρόλου τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας σέ ὅλη τήν κλίμακα τῆς ἱεραρχίας, ἀπό τά τοπικά σοβιέτ μέχρι τό Ἀνώτατο. Οἱ ἐξουσίες τους θά διευρυνθοῦν καί αὐτά θά γίνονται ὅλο καί περισσότερο «ἐργαζόμενα σωματεῖα», τά ὁ-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 101.

ποῖα εἶχαν ὑπόψη τους ὁ Μάρξ καί ὁ Λένιν ὅταν ἔκαναν ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα τῆς πραγματικά λαϊκῆς ἐξουσίας. Πολλά ἀπό τά ζητήματα, πού σήμερα ἀνήκουν στήν ἁρμοδιότητα τῶν ἐκτελεστικῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας, θά λύνονται ἀπ' εὐθείας ἀπό τά σοβιέτ καί τίς ἐπιτροπές τους.

Οἱ αἰτίες τῆς ἀνόδου τοῦ ρόλου τῶν σοβιέτ στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό εἶναι ὁλοφάνερες. Αὐτά ἀκριβῶς τά ὄργανα τῆς ἐξουσίας συνδέονται περισσότερο μέ τό λαό, ἀγκαλιάζουν ὄχι ἕνα τμῆμα ἀλλά τό σύνολο τοῦ λαοῦ, εἶναι ἡ καθολική ὀργάνωση τοῦ λαοῦ καί ἡ ἐνσάρκωση τῆς ἑνότητάς του. Τά σοβιέτ, ἔχοντας τά γνωρίσματα καί τῆς κρατικῆς καί τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, δροῦν ὅλο καί περισσότερο σάν κοινωνική ὀργάνωση στή δραστηριότητα τῆς ὁποίας συμμετέχουν πλατιά καί ἄμεσα οἱ μάζες.

Τό ΚΚΣΕ θεωρεῖ ἀναγκαῖες τήν τελειοποίηση τῶν μορφῶν τῆς λαϊκῆς ἐκπροσώπησης καί τήν ἀνάπτυξη τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος. Στά σοβιέτ πρέπει νά ἐκλέγονται οἱ πραγματικά καλύτεροι ἐκπρόσωποι τοῦ λαοῦ καί νά ἀνανεώνεται συστηματικά ἡ σύνθεσή τους (τουλάχιστο κατά τό ἕνα τρίτο σέ κάθε ἐκλογή) γιά νά ἐξασφαλίζεται ἡ συνεχής εἰσροή νέων δυνάμεων στίς γραμμές τους. Ἔτσι δλο καί νέα ἑκατομμύρια ἐργαζόμενοι θά φοιτοῦν σ' αὐτό τό σχολεῖο κρατικῆς διεύθυνσης.

Τό κόμμα δίνει μεγάλη σημασία στήν τελειοποίηση καί στήν ἀπαράβατη τήρηση τῶν ἀρχῶν τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας στήν ἐργασία τῶν σοβιέτ, καί συγκεκριμένα στό ἀνέβασμα τοῦ ρόλου τῶν μονίμων ἐπιτροπῶν τους, στόν ἔλεγχο τῶν ἀντιπροσώπων ἀπό τούς ἐκλογεῖς, στήν κανονική λογοδοσία τῶν ἀντιπροσώπων, στό δικαίωμα τῶν ἐκλογέων νά ἀνακαλοῦν πρίν τή λήξη τῆς θητείας του τόν ἀντιπρόσωπο πού δέ δικαίωσε τήν ἐμπιστοσύνη τους, καί στή δημόσια συζήτηση τῶν σοβαρῶν ζητημάτων.

Διευρύνεται ἡ συμμετοχή τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων καί τῶν ἑνώσεων τῶν ἐργαζομένων στή νομοθετική ἐργασία τοῦ σοβιετικοῦ κράτους: στίς μαζικές κοινωνικές ὀργανώσεις παραχωρεῖται τό δικαίωμα τῆς νομοθετικῆς πρωτοβουλίας, τά νομοσχέδια καί οἱ ἄλλες ἀποφάσεις ἐθνικῆς ἤ τοπικῆς σημασίας μπαίνουν γιά συστηματική συζήτηση ἀπό τούς ἐργαζόμενους, γιά τά σπουδαιότερα νομοσχέδια γίνεται δημοψήφισμα (παλλαϊκή ψηφοφορία).

Στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ ὑπογραμμίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς διεύρυνσης τῶν δικαιωμάτων τῶν τοπικῶν σοβιέτ (τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης). Τά σοβιέτ αὐτά θά λύνουν ὁριστικά ὅλα τά τοπικῆς σημασίας ζητήματα. Στό βαθμό πού ἡ κολχόζνικη - συνεταιριστική ἰδιοκτησία θά προσεγγίζει τήν παλλαϊκή, θά συγκροτεῖται προοδευτικά σέ κάθε τόπο ἀπό ἕνα ἐνιαῖο δημοκρατικό ὄργανο πού θά διευθύνει ὅλες τίς ἐπιχειρήσεις, τίς ὀργανώσεις καί τά ἱδρύματα.

Ὅλα αὐτά σημαίνουν προσέγγιση τῆς καθοδήγησης στίς μάζες, μεταφορά τοῦ κέντρου βάρους της ἐκεῖ πού κρίνεται ἡ τύχη τῶν οἰκονομικῶν πλάνων. Καί ὅταν τά ὄργανα τῆς ἐξουσίας εἶναι κοντά στόν πληθυσμό, διευκολύνεται ἡ συμμετοχή τῶν ἐργαζομένων στή λύση τῶν κρατικῶν ζητημάτων καί στόν ἔλεγχο τῶν ὑπευθύνων προσώπων, καί οἱ ἴδιες οἱ μέθοδες διοίκησης γίνονται πιό δημοκρατικές.

Τό πέρασμα στόν κομμουνισμό, ἐκτός ἀπό τήν ἄνοδο τοῦ ρόλου τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ὀργάνων, ἀπαιτεῖ καί τή συνεχῆ βελτίωση τῆς δουλειᾶς τοῦ κρατικοῦ καί τοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ, τήν ἀνάπτυξη τῶν δημοκρατικῶν βάσεων καί κοινωνικῶν ἀρχῶν τους. Ὁ μηχανισμός τῶν σοβιετικῶν, τῶν οἰκονομικῶν καί τῶν ἄλλων ὀργάνων πρέπει νά γίνει πιό ἁπλός, πιό ἀποτελεσματικός, νά κοστίζει λιγότερα καί νά ἱκανοποιεῖ ἔγκαιρα τίς ἀνάγκες τῶν πολιτῶν.

Γι' αὐτό τό κόμμα βάζει τό καθῆκον νά ἐξαλειφθοῦν τελείως τά ὑπολείμματα τοῦ παρελθόντος, ὅπως ἡ γραφειοκρατία, ἡ ἀδιαφορία, ὁ φορμαλισμός καί ἡ καθυστέρηση στή διεκπεραίωση τῶν ζητημάτων, χρησιμοποιώντας ὅλα τά μέσα καταπολέμησής τους, ἀπό τά κοινωνικά καί τά διοικητικά μέχρι τήν παραπομπή σέ δίκη τῶν κρατικῶν ὀργάνων πού ἀντιμετωπίζουν γραφειοκρατικά τίς ἀνάγκες τῶν ἐργαζομένων. Ἕνα σοβαρό μέσο γιά τήν ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος εἶναι ὁ συνεχής κρατικός καί κοινωνικός ἔλεγχος.

Τό ΚΚΣΕ, ἀκολουθώντας τίς ὑποδείξεις τοῦ Λένιν, τονίζει ἰδιαίτερα τήν ἀνάγκη νά λειτουργοῦν μόνιμα ὄργανα ἐλέγχου πού νά συνδυάζουν τόν κρατικό ἔλεγχο μέ τήν κοινωνική ἐπιθεώρηση τόσο στό κέντρο ὅσο καί στήν ἐπαρχία. Ὁ λαϊκός ἔλεγχος, προσελκύοντας τίς πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων στή διαχείριση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων, ἀπο-

τελεῖ ἕνα ἀποτελεσματικό ὅπλο γιά τήν τελειοποίηση τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ καί τό ξερίζωμα τῆς γραφειοκρατίας. Ὁ λαϊκός ἔλεγχος εἶναι μιά ἀπό τίς συγκεκριμένες μορφές ἔκφρασης τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ μηχανισμός τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους ὑπηρετεῖ τό λαό καί λογοδοτεῖ στό λαό.

Τό κόμμα, ἀναπτύσσοντας τίς δημοκρατικές ἀρχές στή διοίκηση, βάζει σά σκοπό νά ἐπεκτείνει βαθμιαῖα σέ ὅλα τά καθοδηγητικά ὄργανα τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ τήν ἀρχή σύμφωνα μέ τήν ὁποίαν ὅλα τά ὑπεύθυνα πρόσωπα τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ θά ἐκλέγονται καί θά λογοδοτοῦν στά ἀντιπροσωπευτικά ὄργανα καί στούς ἐκλογεῖς.

Μιά ἀπό τίς βασικές τάσεις τῆς τελειοποίησης τῆς κρατικῆς διοίκησης εἶναι ὁ περιορισμός τοῦ ἔμμισθου προσωπικοῦ καί ἡ κατάκτηση τῆς τέχνης τῆς διοίκησης ἀπό ὅλο καί πιό πλατειές μάζες, μέ προοπτική νά πάψει ἡ δουλειά στόν κρατικό μηχανισμό νά εἶναι στό μέλλον ἐπάγγελμα καί ὁ χειρισμός τῶν κοινωνικῶν ὑποθέσεων νά γίνεται ἀπό ὅλους τούς πολίτες.

Στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, τά οἰκονομικά ὄργανα πρέπει νά ἐξελιχθοῦν πρός τήν ἴδια μέ τά πολιτικά ὄργανα κατεύθυνση, νά πλησιάσουν στό μάξιμουμ τήν παραγωγή, νά προσελκύουν στή δουλειά τους τίς πλατειές μάζες τῶν ἐργαζομένων. Ὁ λενινισμός διδάσκει ὅτι ἡ διεύθυνση τῆς οἰκονομίας πρέπει νά γίνεται ὅλο καί πιό δημοκρατικά.

Ἡ ἀναδιάρθρωση τοῦ συστήματος τῆς διεύθυνσης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, πού ἔγινε στήν ΕΣΣΔ τό 1957, ἀνταποκρίνεται σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀπαίτηση. Ὅταν σχηματίστηκαν τά σοβναρχόζ (συμβούλια ἐθνικῆς οἰκονομίας) συγκρότησαν ἀμέσως πλατειές τεχνικές καί οἰκονομικές ἐπιτροπές στίς ὁποῖες παίρνουν μέρος δεκάδες χιλιάδες πρωτοπόροι ἐργάτες, μηχανικοί, τεχνικοί καί ἐπιστήμονες. Στίς ἐπιχειρήσεις ἀπόκτησαν μεγάλη σημασία οἱ μόνιμες παραγωγικές συνδιασκέψεις, οἱ ὁποῖες ἔχουν μεγάλα δικαιώματα καί ἐπηρεάζουν βαθιά ὅλες τίς πλευρές τῆς ζωῆς τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν τῆς κρατικῆς διοίκησης συνδυάζεται ὀργανικά μέ τή διαπαιδαγώγηση ὅλων τῶν ἐργαζομένων στό σοσιαλιστικό στύλ δουλειᾶς, πού συνενώνει ἁρμονικά τήν προσωπική εὐθύνη τοῦ καθενός γιά τή δουλειά πού τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ, μέ τήν συλλογικότητα, μέ τήν ἱκανότητα νά ἀκούει προσεκτικά καί νά παίρνει ὑπόψη του τίς

γνῶμες τῶν ἄλλων. Ἡ δημοκρατία αὐτή συνδέεται ἀξεδιάλυτα μέ τήν αὐστηρή τήρηση τῆς συντροφικῆς πειθαρχίας, τή σεμνότητα, τήν μετριοφροσύνη, τήν εὐσυνειδησία καί τίς ἄλλες, τίς πραγματικά κομμουνιστικές ἀρετές, πού πρέπει νά ἔχει κάθε ἐργαζόμενος, ἀνεξάρτητα ἀπό τό πόστο πού κατέχει.

Μιά σοβαρή πλευρά τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας στό δρόμο πρός τόν κομμουνισμό εἶναι, ἡ στό μάξιμουμ διεύρυνση τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀτόμου καί τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν.

Στήν περίοδο αὐτή ἡ κοινωνία σταθεροποιεῖ τή σοσιαλιστική τάξη πραγμάτων, ἐξασφαλίζει τήν αὐστηρή τήρηση τῶν νόμων, τελειοποιεῖ τό δικαστικό σύστημα καί ἀναπτύσσει τίς δημοκρατικές του βάσεις. Ἔτσι δημιουργοῦνται σταθερές ἐγγυήσεις γιά τά δικαιώματα τῶν πολιτῶν καί ταυτόχρονα τιμωροῦνται αὐστηρά τά πρόσωπα πού κάνουν ἐπικίνδυνα ἐγκλήματα, πού παραβιάζουν τούς κανόνες τῆς σοσιαλιστικῆς συμβίωσης, πού δέ θέλουν νά ζοῦν δουλεύοντας τίμια. Σέ ὅλη αὐτή τήν προσπάθεια ἡ κύρια προσοχή πρέπει νά στρέφεται στήν πρόληψη τοῦ ἐγκλήματος.

Ἡ κοινωνία πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό, βάζει μπροστά της τό μεγάλο σκοπό νά καταργήσει βαθμιαῖα κάθε εἶδους καταναγκασμό καί διοικητική ρύθμιση τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, καί ἀντί αὐτῶν νά χρησιμοποιεῖ μεθόδους κοινωνικῆς ἐπίδρασης καί διαπαιδαγώγησης. Μόνο μιά τέτοια κοινωνία μπορεῖ νά ἐξαλείψει τίς παραβιάσεις τῶν νόμων καί τήν ἐγκληματικότητα, γιατί, ἐξασφαλίζοντας τήν ἄνοδο τῆς ὑλικῆς εὐημερίας, τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου καί τῆς συνείδησης τῶν ἐργαζομένων, δημιουργεῖ τούς ἀπαραίτητους γιά τήν ἐξάλειψη αὐτή ὅρους.

Ἡ εὐσυνείδητη ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων θά γίνει κανόνας γιά ὅλους τούς πολίτες. Ταυτόχρονα θά διευρύνονται συνεχῶς τά δικαιώματα, οἱ ἐλευθερίες καί οἱ δυνατότητες ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Τελικά, τά δικαιώματα καί οἱ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν θά ἑνωθοῦν ὀργανικά καί θά ἀποτελέσουν τούς ἐνιαίους κανόνες τῆς ζωῆς στήν κομμουνιστική κοινωνία.

Ἡ ἄνοδος τοῦ ρόλου τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων

Μιά ἀπό τίς σοβαρές κατευθύνσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς

σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας εἶναι ἡ ἄνοδος τοῦ ρόλου τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων: τῶν συνδικαλιστικῶν, τῶν νεολαιίστικων, τῶν συνεταιριστικῶν, τῶν πολιτιστικῶν, τῶν μορφωτικῶν (γιά τόν αὐξανόμενο ρόλο τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος βλ. στήν παράγραφο 8).

Ἰδιαίτερη σημασία ἀποκτοῦν τά συνδικάτα τά ὁποῖα ὁ Λένιν ὀνόμασε σχολεῖα οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς διεύθυνσης, σχολεῖα κομμουνισμοῦ. Τά συνδικάτα καλοῦνται νά ἀνεβάζουν τήν κομμουνιστική συνείδηση τῶν μαζῶν, νά ὀργανώνουν τήν ἅμιλλα γιά τήν κομμουνιστική ἐργασία, νά βοηθοῦν τούς ἐργαζόμενους νά ἀφομοιώνουν τήν τέχνη τῆς διαχείρισης τῶν κρατικῶν καί κοινωνικῶν ζητημάτων. Πρέπει νά κινητοποιοῦν τούς ἐργάτες καί τούς ὑπαλλήλους στόν ἀγώνα γιά τήν τεχνική πρόοδο, γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, τήν ἐκπλήρωση καί τήν ὑπερεκπλήρωση τῶν πλάνων καί τῶν καθηκόντων. Μεγάλα εἶναι τά καθήκοντα τῶν συνδικάτων καί στόν τομέα τῆς περιφρούρησης τῶν συμφερόντων καί τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐργαζομένων, τῆς ἀνόδου τῆς εἰδίκευσής τους καί τῆς βελτίωσης τῶν συνθηκῶν δουλειᾶς καί ζωῆς. Στά συνδικάτα ἀνήκει καί τό λειτούργημα τοῦ ἐλέγχου γιά τόν τρόπο χρησιμοποίησης τῶν κοινωνικῶν φόντων κατανάλωσης, γιά τή δουλειά ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων καί ἱδρυμάτων πού ἐξυπηρετοῦν τούς ἐργαζόμενους.

Μεγαλώνει ἐπίσης καί ὁ ρόλος τῶν ὀργανώσεων τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας, πού ἔχουν τά δικά τους, ἰδιαίτερα καθήκοντα. Βοηθοῦν τό κόμμα νά διαπαιδαγωγήσει τούς νέους καί νά τούς κάνει ὁλόπλευρα ἀναπτυγμένους καί συνειδητούς ἀνθρώπους, πού θά μποροῦν νά ζοῦν, νά δουλεύουν καί νά διευθύνουν τήν κοινωνία κομμουνιστικά.

Μεγάλο ρόλο καλεῖται νά παίξει στήν πορεία πρός τόν κομμουνισμό ὁ συνεταιρισμός: τά κολχόζ, οἱ καταναλωτικοί, οἱ οἰκοδομικοί συνεταιρισμοί καί οἱ ἄλλες συνεταιριστικές ὀργανώσεις. Ὁ συνεταιρισμός εἶναι μιά ἀπό τίς σοβαρές μορφές κομμουνιστικῆς διαπαιδαγώγησης καί προσέλκυσης τῶν μαζῶν στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, ἕνα ἀπό τά βασικά σχολεῖα κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης. Τό κόμμα δίνει μεγάλη σημασία καί στήν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ἑνώσεων τῶν ἐργαζομένων, στούς ὁμίλους ἐπιστημόνων καί τεχνικῶν, στίς ὀργανώσεις τῶν ὀρθολογιστῶν καί τῶν ἐφευρετῶν, στίς ἑνώσεις τῶν συγγραφέων, τῶν καλλι-

τεχνῶν, τῶν δημοσιογράφων, στούς ἐκπολιτιστικούς, μορφωτικούς, ἀθλητικούς συλλόγους κτλ.

Ὁ ρόλος τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων μεγαλώνει ἰδιαίτερα χάρη στή βαθμιαία μεταβίβαση σ' αὐτές μιᾶς σειρᾶς λειτουργιῶν τοῦ κράτους. Σήμερα κιόλας στήν ΕΣΣΔ περνοῦν στήν ἁρμοδιότητα τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων πολλά ζητήματα τῆς κουλτούρας, τῆς ὑγείας, τῶν κέντρων παραθερισμοῦ καί ἀνάπαυσης καί τοῦ κινήματος τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. Οἱ κοινωνικές ὀργανώσεις συμμετέχουν ἐνεργά στήν περιφρούρηση τῆς κοινωνικῆς τάξης.

Ἡ μεταβίβαση μερικῶν λειτουργιῶν τοῦ κράτους στίς κοινωνικές ὀργανώσεις παρουσιάζει μεγάλες προοπτικές γιατί προετοιμάζει τά στοιχεῖα τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης.

Στίς συνθῆκες τοῦ σοσιαλισμοῦ οἱ κοινωνικές μέθοδες δίνουν σέ μιά σειρά περιπτώσεις ἀποτελέσματα πολύ μεγαλύτερα ἀπό αὐτά πού δίνουν οἱ διοικητικές, κρατικές μέθοδες. Οἱ κοινωνικές μέθοδες βασίζονται στήν αὐτοτελή δράση τοῦ πληθυσμοῦ. Προϋποθέτουν ὅτι οἱ ἄνθρωποι δροῦν σύμφωνα μέ δικές τους, συλλογικά παρμένες ἀποφάσεις. Καί, ὅπως εἶναι φανερό, οἱ ἄνθρωποι ἐκτελοῦν πιό πρόθυμα καί πιό συνειδητά τίς ἀποφάσεις πού πάρθηκαν ἐν γνώσει τους, μέ τή συμμετοχή τους καί μέ ὑπολογισμό τῶν συμφερόντων καί τῶν προτάσεών τους. Γι' αὐτό ἡ μεταβίβαση τῶν λειτουργιῶν τοῦ κράτους στίς κοινωνικές ὀργανώσεις ἀρχίζει ἀκριβῶς ἀπό τούς τομεῖς ὅπου ἡ λαϊκή πρωτοβουλία εἶναι ἐξαιρετικά πολύτιμη καί μπορεῖ νά δώσει τά καλύτερα ἀποτελέσματα (κουλτούρα, ἀθλητισμός, ἀνάπαυση κτλ.).

Φυσικά, δέν εἶναι σωστό νά ἀντιπαραθέτονται οἱ μέθοδες, πού στηρίζονται στή λαϊκή πρωτοβουλία, στίς κρατικές μεθόδους. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι τό κύριο στή δράση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους εἶναι ἡ πειθώ, ἡ προσέλκυση τῶν πολιτῶν στή διοίκηση, ἡ ἔκκληση στήν πολιτική τους συνείδηση. Μέ τήν ἔννοια αὐτή, καί οἱ κρατικές καί οἱ κοινωνικές ὀργανώσεις δέ διαφέρουν κατ' ἀρχήν μεταξύ τους καί οὐσιαστικά ἀλληλοσυμπληρώνονται.

Ἡ μεταβίβαση κρατικῶν λειτουργιῶν στίς κοινωνικές ὀργανώσεις τούς δημιουργεῖ σοβαρές ὑποχρεώσεις. Ἀπό τή δράση τους πρέπει νά ἐξοστρακιστοῦν ἡ γραφειοκρατία καί ὁ φορμαλισμός, ὅλη ἡ δουλειά τους πρέπει νά στηρίζεται

στήν πλατειά πρωτοβουλία τῶν μαζῶν καί στήν ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν.

Οἱ συνθῆκες τῆς μετεξέλιξης τοῦ κράτους σέ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας προετοιμάζει ταυτόχρονα τίς συνθῆκες γιά τήν ἐξαφάνιση τοῦ κράτους. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς πρῶτοι στήν ἱστορία ἔθεσαν καί θεμελίωσαν ἐπιστημονικά τό ζήτημα τοῦ μαρασμοῦ τοῦ κράτους. Ἀπόδειξαν ὅτι τό κράτος δέν εἶναι αἰώνιος θεσμός. Ἐμφανίστηκε χάρη στή διάσπαση τῆς κοινωνίας σέ ἐχθρικές τάξεις καί θά ἐξαφανιστεῖ μέ τήν οἰκοδόμηση τῆς ἀταξικῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Ὅπως ὑπογράμμιζαν οἱ θεμελιωτές τοῦ μαρξισμοῦ, αὐτό δέ θά γίνει μέ μιά μόνο πράξη, ἀλλά βαθμιαῖα, στό μέτρο πού θά ἀλλάζουν οἱ κοινωνικές συνθῆκες καί ἡ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. «Τό κράτος δέν "καταργεῖται", ἀλλά μαραίνεται», ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς*.

Πρός τά ἐκεῖ ἀκριβῶς ὁδηγεῖ ἡ ἀνάπτυξη καί τελειοποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, πού ἀποτελεῖ μιά πορεία στή διάρκεια τῆς ὁποίας τό κράτος μετασχηματίζεται φυσιολογικά σέ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση. Ἄν οἱ μάζες συμμετέχουν ὅλο καί περισσότερο στή διεύθυνση τοῦ κράτους καί τῆς παραγωγῆς, ἄν ὅλο καί νέες λειτουργίες τοῦ κράτους μεταβιβάζονται στίς κοινωνικές ὀργανώσεις, εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ὕπαρξης ἰδιαίτερου κρατικοῦ μηχανισμοῦ θά μειώνεται συνεχῶς καί μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου θά ἐκλείψει τελείως. Τό ἴδιο θά ἐξαφανιστεῖ βαθμιαῖα καί ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ καταναγκασμοῦ. Ὅλοι οἱ πολίτες χωρίς καμιά διοικητική ρύθμιση θά ἐκπληρώνουν τίς ὑποχρεώσεις τους στήν παραγωγή, θά τηροῦν τούς κανόνες τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὡστόσο, ὁ μαρασμός τοῦ κράτους δέ σημαίνει ὅτι δέ θά ὑπάρχουν καθόλου ὄργανα διεύθυνσης. Ὄχι, ἡ ἀνάγκη τῆς διεύθυνσης τῆς παραγωγῆς καί μερικῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὑποθέσεων θά διατηρεῖται γιά πάντα, ὅμως δέ θά πρα-

* Φ. Ἔνγκελς, «Ἀντι - Ντύρινγκ», 1957, σελ. 265.

γματοποιεῖται μέ τό κράτος, ἀλλά μέ τά ὄργανα τῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης. «Τό πρόβλημα τοῦ μαρασμοῦ τοῦ κράτους, ἄν τό ἀντιμετωπίσουμε διαλεκτικά,—εἶπε στό 22ο συνέδριο ὁ Ν.Σ. Χρουστσόφ,—εἶναι πρόβλημα μετεξέλιξης τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους σέ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση»*.

Ἡ κοινωνική αὐτοδιοίκηση θά ἐμφανιστεῖ σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάπτυξης καί τῆς τελειοποίησης τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Γι' αὐτό, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ πορεία τοῦ μαρασμοῦ τοῦ κράτους στήν οὐσία ἔχει κιόλας ἀρχίσει. Τά κρατικά ὄργανα μετασχηματίζονται βαθμιαῖα σέ ὄργανα κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, τό πέρασμα στήν αὐτοδιοίκηση προετοιμάζεται καί ἀπό τή δράση τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων πού ὑπάρχουν σήμερα. Ἐνδέχεται στό μέλλον νά ἐμφανιστεῖ ἕνας νέος τύπος κοινωνικῆς ὀργάνωσης πού νά ἀφομοιώσει ὅ,τι τό καλύτερο ἔχει συσσωρευθεῖ ἀπό τήν πεῖρα τῆς δουλειᾶς τῶν κομματικῶν, τῶν κρατικῶν καί τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων.

Ὁ μαρασμός τοῦ κράτους, ὁ μετασχηματισμός του σέ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση θά εἶναι μιά μακρόχρονη πορεία, πού θά ὁλοκληρωθεῖ μόνο ὅταν, ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, «οἱ ἄνθρωποι σ υ ν η θ ί σ ο υ ν βαθμιαῖα νά τηροῦν τούς στοιχειώδεις, τούς ἀπό αἰῶνες γνωστούς, τούς ἐπί χιλιετίες ἐπαναλαμβανόμενους σέ ὅλες τίς ἠθικές χρηστομάθειες κανόνες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, νά τούς τηροῦν χωρίς βία, χωρίς καταναγκασμό, χωρίς ὑποταγή, χ ω ρ ί ς τ ό ν ἰ δ ι α ί τ ε ρ ο μ η χ α ν ι σ μ ό καταπίεσης, πού ὀνομάζεται κράτος»**. Μέχρι τότε τό κράτος θά εἶναι ἀναγκαῖο, θά ἐκπληρώνει τίς σοβαρές ἐσωτερικές λειτουργίες γιά τίς ὁποῖες μιλήσαμε στό τέταρτο κεφάλαιο.

Τό ζήτημα τοῦ μαρασμοῦ τοῦ κράτους δέν πρέπει νά τό βλέπουμε σέ ἀπόσπαση ἀπό τίς διεθνεῖς συνθῆκες. Οἱ συνθῆκες αὐτές δέν μποροῦν νά καταργήσουν τούς ἐσωτερικούς παράγοντες πού ὁδηγοῦν στό μαρασμό τοῦ κράτους. Μποροῦν ὅμως νά ὁδηγήσουν στήν ἀνάγκη τῆς διατήρησης γιά

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τούς δεῖκτες ἐλέγχου τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ στά χρόνια 1959-1965», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1959, σελ. 119.

** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 434.

μικρότερο ἢ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα τῶν λειτουργιῶν, καί ἐπομένως, καί τῶν ὀργάνων τοῦ κράτους πού συνδέονται μέ τήν ἄμυνα τῆς χώρας, μέ τήν ὑπεράσπιση τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀσφάλειας, μέ τήν ἐξασφάλιση τῆς εἰρηνικῆς συνύπαρξης.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ δίνει μεγάλη προσοχή στά καθήκοντα τῆς ἐνίσχυσης τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καί τῆς ἀμυντικῆς ἱκανότητας τῆς ΕΣΣΔ. Ἀπό τήν ἄποψη τῶν ἐσωτερικῶν συνθηκῶν, λέει τό Πρόγραμμα, ἡ ΕΣΣΔ δέν χρειάζεται τό στρατό. Ὅμως ἡ ἀπειλή πολέμου, πού ξεκινάει ἀπό τό ἱμπεριαλιστικό στρατόπεδο, ἐπιβάλλει νά διατηρεῖται ἡ ἀμυντική ἰσχύς τῆς χώρας καί ἡ μαχητική ἑτοιμότητα τῶν ἐνόπλων δυνάμεων σέ ἐπίπεδο πού νά ἐξασφαλίζει τήν ἀποφασιστική καί πλήρη συντριβή ὁποιουδήποτε ἐχθροῦ πού θά τολμοῦσε νά ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τῆς σοβιετικῆς πατρίδας.

Ἔτσι, ὁ μαρασμός τοῦ κράτους εἶναι μιά πολύπλοκη καί ἀντιφατική διαδικασία. Ἡ διαλεκτική του συνίσταται στό ὅτι ἄλλες λειτουργίες τοῦ κράτους μετασχηματίζονται ἢ ἐξαφανίζονται βαθμιαῖα καί ἄλλες διατηροῦνται καί μάλιστα ἐνισχύονται. Ὡστόσο, ἡ ἐνίσχυση τούτων ἢ ἐκείνων τῶν λειτουργιῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους δέ σημαίνει ἐπέκταση καί ἐνίσχυση τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ, καί ἰδιαίτερα, τῶν ὀργάνων καταναγκασμοῦ. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή τό σοσιαλιστικό σύστημα διαφέρει ριζικά ἀπό τό ἀστικό. Ἡ δύναμη τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους δέν ἔγκειται μόνο στά ὄργανα καταναγκασμοῦ καί ἄμυνας, ἀλλά πρῶτα ἀπ' ὅλα στή σταθερότητα τῆς κοινωνικῆς του βάσης, στήν ἀφοσίωση τοῦ λαοῦ στήν ὑπόθεση τοῦ σοσιαλισμοῦ. «Ἡ ἀστική τάξη — ἔλεγε ὁ Λένιν — θεωρεῖ τό κράτος ἰσχυρό, μόνο ὅταν μπορεῖ μέ ὅλη τήν ἰσχύ τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ νά ὁδηγεῖ τίς μάζες ἐκεῖ πού θέλουν οἱ ἀστοί κυβερνῆτες. Ἡ ἀντίληψή μας γιά τή δύναμη εἶναι διαφορετική. Κατά τή γνώμη μας τό κράτος ἀντλεῖ τή δύναμή του ἀπό τή συνείδηση τῶν μαζῶν. Εἶναι ἰσχυρό μόνο ὅταν οἱ μάζες γνωρίζουν τά πάντα, μποροῦν νά κρίνουν τά πάντα καί δροῦν στά πάντα συνειδητά»*.

Ἡ τέτοια ἐνίσχυση τοῦ κράτους δέν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τό μαρασμό του, ἀλλά στήν οὐσία προετοιμάζει τίς

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 26ος, σελ. 224.

συνθῆκες γιά τό μαρασμό, γιά τό μετασχηματισμό τοῦ κράτους σέ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση.

6. Γιά τήν ὅλο καί μεγαλύτερη προσέγγιση τῶν ἐθνῶν

Τό πέρασμα ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό συνοδεύεται μέ βαθειές καί σοβαρές ἐξελίξεις στόν τομέα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων. Γιά τό χαρακτήρα αὐτῶν τῶν ἐξελίξεων μπορεῖ νά κρίνει κανείς ἀπό τή μεγάλη καί πολύπλευρη πείρα τῆς ΕΣΣΔ, τοῦ πολυεθνικοῦ αὐτοῦ κράτους, πού πρῶτο στόν κόσμο ἀναδιοργάνωσε τίς σχέσεις μεταξύ τῶν ἐθνῶν σέ σοσιαλιστική βάση. Ἡ πείρα αὐτή γενικεύεται θεωρητικά καί ἀναπτύσσεται δημιουργικά στό νέο Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, πού καθορίζει τή γραμμή τοῦ κόμματος στό ἐθνικό ζήτημα γιά τήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἡ γραμμή αὐτή προβλέπει τήν παραπέρα οἰκονομική καί πολιτιστική ἄνθηση τῶν σοβιετικῶν δημοκρατιῶν, τήν ἀκόμα πιό στενή καί ὁλόπλευρη προσέγγιση τῶν ἐθνῶν.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ λέει: «Ἡ ἀναπτυγμένη οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ ἀποτελεῖ ἕνα νέο στάδιο στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐθνικῶν σχέσεων στήν ΕΣΣΔ, τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται ἀπό τήν πιό πέρα προσέγγιση τῶν ἐθνῶν καί τήν ἐπίτευξη τῆς πλήρους ἑνότητάς τους»*.

Ἡ βαθμιαία προσέγγιση τῶν ἐθνῶν δέν εἶναι κάτι πού ἐπιβάλλεται ἀπ' ἔξω, ἀλλά ἔχει ἀντικειμενικό χαρακτήρα καί ἀντιστοιχεῖ στίς ἀπαιτήσεις καί στίς νομοτέλειες τῆς ἀνάπτυξης τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό. Ἡ προσέγγιση αὐτή εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα τό φυσικό ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἀνάπτυξη ὅλων τῶν ἐθνῶν συντελεῖται σέ ἐνιαία, σοσιαλιστική βάση. Ὅλα τά ἔθνη ζοῦν καί ἀναπτύσσονται μέσα στίς ἴδιες συνθῆκες τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί μέ ἴδιο πολιτικό καθεστώς. Ἐπιδιώκουν κοι-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 113.

νούς σκοπούς καί ἐμπνέονται ἀπό τήν ἴδια ἰδεολογία. Ὁ πολιτισμός τους, ἐνῶ παραμένει ἐθνικός στή μορφή, πλουτίζεται ὅλο καί περισσότερο μέ ἐνιαῖο, σοσιαλιστικό περιεχόμενο.

Ὅλα αὐτά προσεγγίζουν τά ἔθνη ὅσο ποτέ ἄλλοτε, δίνουν στήν κοινωνική καί πολιτιστική φυσιογνωμία τους μιά σειρά κοινά γνωρίσματα.

Στήν προσέγγιση τῶν ἐθνῶν βοηθοῦν, ἐπίσης, ἡ ἐνισχυόμενη στό σοσιαλισμό οἰκονομική, πολιτιστική κτλ. συνεργασία τους, οἱ ἐπαφές καί ἡ πλατειά ἐπικοινωνία μεταξύ τους καί ἡ ἐξαφάνιση ὅλων τῶν φραγμῶν πού τά χώριζαν προηγούμενα. Στήν ΕΣΣΔ ἡ πραγματοποίηση γιγαντιαίων οἰκονομικῶν ἔργων ὅπως ἡ ἀξιοποίηση τῶν παρθένων καί χέρσων γαιῶν, ἡ οἰκοδόμηση μεγάλων ἠλεκτροσταθμῶν καί ἄλλων μονάδων σέ ἀραιοκατοικημένες περιοχές βοήθησε σοβαρά στόν πολλαπλασιασμό τῶν ἐπαφῶν μεταξύ τῶν ἐθνῶν. Τά μεγάλα ἔργα τοῦ κομμουνισμοῦ, συγκεντρώνοντας μαζί δεκάδες καί ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀνθρώπους διαφόρων ἐθνικοτήτων καί ἑνώνοντάς τους στήν κοινή ἐργασία, ἐπιδροῦν ταυτόχρονα στίς ἐθνικές σχέσεις μέσα στή χώρα, ἐπιτυχάνοντας τήν κατανίκηση τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἐθνικῆς στενότητας καί βοηθώντας τούς ἀνθρώπους, νά διαμορφώσουν γρηγορότερα ἑνιαία ἠθική φυσιογνωμία.

Οἱ ἐπαφές μεταξύ τῶν διαφόρων ἐθνῶν διευκολύνονται πολύ χάρη στήν πλατειά διάδοση τῆς ρωσικῆς γλώσσας στίς ἐθνικές δημοκρατίες. Στήν ΕΣΣΔ ἐξασφαλίζεται ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς γλώσσας καί τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ ὅλων τῶν λαῶν καί τῶν μεγάλων καί τῶν μικρῶν. Ἐδῶ δέν ὑπάρχει κανένας καταναγκασμός, κανένας περιορισμός στή χρησιμοποίηση τούτης ἤ ἐκείνης τῆς γλώσσας. Κάθε πολίτης εἶναι ἐλεύθερος νά μιλάει ὁποια γλώσσα θέλει καί νά τή διδάσκει καί στά παιδιά του. Ἂν ἡ ρωσική γλώσσα εἶναι πλατιά διαδομένη, αὐτό δέν ὀφείλεται στό ὅτι βρίσκεται σέ προνομιακή θέση, ἀλλά στίς ἀνάγκες τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Πολλά ἑκατομμύρια ἄνθρωποι καταπιάνονται μόνοι τους μέ τή μελέτη τῆς ρωσικῆς γλώσσας γιατί τή θεωροῦν σάν ἕνα μέσο γνωριμιᾶς κάθε ἔθνους καί λαότητας μέ τίς πολιτιστικές ἐπιτεύξεις τόσο τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ὅσο καί ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ΕΣΣΔ καί ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἡ τάση γιά ὅλο καί μεγαλύτερη προσέγγιση τῶν ἐθνῶν δέν ὁδηγεῖ καθόλου στόν περιορισμό τῆς ἐθνικῆς κυρι-

αρχίας. Ἀντίθετα, μέσα στά πλαίσια τῶν σοβιετικῶν ἀρχῶν τῆς ὁμοσπονδίας καί τῆς αὐτονομίας διευρύνονται τά δικαιώματα τῶν ἐνωσιακῶν καί αὐτόνομων δημοκρατιῶν καί μεγαλώνει ὁ ρόλος τους στήν οἰκονομία. Σέ κάθε δημοκρατία ἡ οἰκονομία ἀναπτύσσεται σύνθετα σάν ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ἐνιαίας οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ, ταυτόχρονα ὅμως παίρνονται ὑπόψη καί οἱ ἐσωτερικές ἀνάγκες τῶν δημοκρατιῶν.

Ἄν καί ἡ προσέγγιση τῶν ἐθνῶν εἶναι μιά ἀνάγκη πού ἀπορρέει ἀπό τήν ἴδια τή φύση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, αὐτό δέ σημαίνει ὅτι τήν περίοδο αὐτή οἱ ἐθνικές σχέσεις διαμορφώνονται αὐθόρμητα, αὐτόματα. Ἡ ταχύτητα τῆς προσέγγισης ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ὀρθότητα τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος. Γι' αὐτό τό κόμμα παρακολουθεῖ συνεχῶς τά προβλήματα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων, πού ἐμφανίζονται στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, καί τά λύνει μέσα στό πνεῦμα τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ καί μέ βάση τίς λενινιστικές ἀρχές τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς.

Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ χαράσσει τίς πιό κάτω βασικές κατευθύνσεις τῆς δράσης τοῦ κόμματος στόν τομέα τῶν ἐθνικῶν σχέσεων.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, θά συνεχιστεῖ ἡ ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καί τοῦ πολιτισμοῦ ὅλων τῶν σοβιετικῶν ἐθνῶν. Ἡ σωστή οἰκονομική πολιτική εἶναι τό κλειδί γιά τήν ἐνίσχυση τῆς συνεργασίας τῶν ἐθνῶν. Παράλληλα, τό κόμμα θά ἀκολουθήσει ὅπως καί πρίν τή γραμμή πού ἐξασφαλίζει τήν πραγματική ἰσότητα ὅλων τῶν ἐθνῶν καί λαοτήτων, δίνοντας ἰδιαίτερη προσοχή στίς περιοχές τῆς χώρας πού ἔχουν ἀνάγκη μιᾶς πιό γρήγορης ἀνάπτυξης. Μόνο σέ μιά τέτοια βάση μπορεῖ νά συντελεστεῖ μέ ἐπιτυχία ἡ ἀληθινή προσέγγιση τῶν ἐθνῶν. Στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, ἡ ἐνίσχυση τῆς κοινωνικῆς ὁμοιογένειας κάθε ἔθνους (στό βαθμό πού σβήνουν τά ὅρια μεταξύ τῶν τάξεων) πρέπει νά συνοδεύεται μέ τήν ἐξάλειψη τῶν διαφορῶν στό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας καί τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν, οἱ ὁποῖες ὀφείλονται σέ ἱστορικές, γεωγραφικές καί ἄλλες αἰτίες.

Οἱ συνθῆκες τοῦ σοβιετικοῦ πολυεθνικοῦ κράτους ἀπαιτοῦν ὄχι μόνο τήν ἁρμονική ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τῶν ξεχωριστῶν δημοκρατιῶν, ἀλλά καί τή συνεχή τελειοποίηση τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας μεταξύ τους. Γι' αὐτό, μαζί μέ τή διεύρυνση τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐνωσιακῶν δημοκρα-

τιῶν, προβλέπεται καί ἡ δημιουργία διαδημοκρατικῶν οἰκονομικῶν ὀργάνων (ἰδιαίτερα γιά ζητήματα ὅπως ἡ ἄρδευση τῆς γῆς, ἡ σύνδεση τῶν ἠλεκτρικῶν δικτύων, ἡ δημιουργία κοινῶν συγκοινωνιακῶν δικτύων κτλ.). Αὐτό θά βοηθήσει ἀκόμα πιό πολύ στήν ἐνίσχυση τῆς συνεργασίας τῶν δημοκρατιῶν, στήν καταπολέμηση τῶν τάσεων τοπικισμοῦ καί ἐθνικῆς στενότητας.

Στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ τό κόμμα βάζει σά σκοπό του νά βοηθήσει τόν παραπέρα ἀμοιβαῖο πλουτισμό καί τήν προσέγγιση τῶν πολιτισμῶν τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, τήν ἐνίσχυση τῆς διεθνοῦς τους βάσης καί ἔτσι νά συμβάλλει στή διαμόρφωση τοῦ μελλοντικοῦ ἐνιαίου πολιτισμοῦ τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Τό κοινό γιά ὅλα τά ἔθνη θησαυροφυλάκιο τοῦ πολιτισμοῦ θά πλουτίζεται συνεχῶς. Οἱ καλύτερες, οἱ προοδευτικές παραδόσεις θά ἀφομοιώνονται ἀπό ὅλα τά ἔθνη καί θά γίνουν κοινό κτῆμα.

Τό ΚΚΣΕ παίρνει ὑπόψη ὅτι στίς συνθῆκες τοῦ πολυεθνικοῦ κράτους εἶναι δυνατό καί στήν περίοδο αὐτή νά σημειωθοῦν μεμονωμένες ἐκδηλώσεις ἐθνικισμοῦ καί σωβινισμοῦ, τάσεις γιά ἐθνική ἀπομόνωση καί ἀποκλειστικότητα, γιατί οἱ ἐπιβιώσεις αὐτές χαρακτηρίζονται ἀπό ἐξαιρετική μακροβιότητα. Γι' αὐτό τό κόμμα θά πρέπει πάντα νά εἶναι ἕτοιμο νά καταπολεμήσει κάθε ἐκδήλωση ἐθνικισμοῦ, νά φροντίζει γιά τήν ἐνίσχυση τῆς φιλίας τῶν λαῶν, νά βοηθάει τίς ἀνταλλαγές πολιτιστικοῦ πλούτου καί στελεχῶν μεταξύ τῶν ἐθνῶν. Τό κόμμα οὔτε παραγνωρίζει οὔτε ἐξογκώνει τίς ἐθνικές ἰδιομορφίες, γιατί καί τό ἕνα καί τό ἄλλο μόνο ζημιά μποροῦν νά προξενήσουν στήν ὑπόθεση τῆς ἐνίσχυσης τῆς φιλίας τῶν λαῶν, στήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ.

Μόνο ἡ πολιτική αὐτή ὁδηγεῖ στή μεγαλύτερη προσέγγιση καί στήν πλήρη συγχώνευση τῶν ἐθνῶν στό μέλλον.

7. Ἡ κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση τῶν ἐργαζομένων

Στήν πορεία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἡ κοινωνία σημειώνει κιόλας μεγάλες ἐπιτυχίες στή διαπαιδαγώγηση τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ὅμως στή συνείδηση καί τή συμ-

περιφορά τῶν ἀνθρώπων διατηροῦνται ἀκόμα ὑπολείμματα τοῦ καπιταλισμοῦ πού ἐμποδίζουν τήν κίνηση τῆς κοινωνίας πρός τά ἐμπρός. Ἡ κατανίκησή τους καί ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν νέων πνευματικῶν καί ἠθικῶν ἀρετῶν πού διαμορφώνονται στό σοσιαλισμό, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τήν οὐσία τῆς διαμόρφωσης τοῦ ἀνθρώπου τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Πρόκειται γιά μεγάλο καί σύνθετο ἔργο, ὅμως ἡ κοινωνία πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό, ἔχει τή δύναμη νά τό πραγματοποιήσει.

Ἡ «φύση τοῦ ἀνθρώπου», πού οἱ ἀστοί θεωρητικοί τήν θεωροῦν αἰώνια καί ἀμετάβλητη, στήν πραγματικότητα εἶναι προϊόν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Συνεπῶς, ὅταν ἀλλάξουν οἱ κοινωνικές σχέσεις, θά ἀλλάξουν καί ἡ συνείδηση καί ἡ ἠθική τῶν ἀνθρώπων. Στό βαθμό πού θά συντελεῖται τό πέρασμα στόν κομμουνισμό, οἱ ἰδέες καί οἱ ἠθικές ἀρχές τῆς νέας αὐτῆς κοινωνίας θά κατακτοῦν ὅλο καί περισσότερο τούς ἐργαζόμενους. «Ἡ κοινή, ἡ σχεδιασμένα ὀργανωμένη ἐργασία τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, ἡ καθημερινή τους συμμετοχή στή διαχείριση τῶν κρατικῶν καί κοινωνικῶν ὑποθέσεων, ἡ ἀνάπτυξη τῶν κομμουνιστικῶν σχέσεων τῆς συντροφικῆς συνεργασίας καί τῆς ἀμοιβαίας ὑποστήριξης, — λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, — ὁδηγοῦν στό μετασχηματισμό τῆς συνείδησης τῶν ἀνθρώπων στό πνεῦμα τοῦ κολλεκτιβισμοῦ, τῆς φιλεργατικότητας καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ»*.

Φυσικά, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς, οἱ κοινωνικές σχέσεις καί οἱ σχέσεις στή δουλειά παίζουν ἀποφασιστικό ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῆς συνείδησης καί τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Ὅμως θά ἦταν λάθος νά ὑποθέσουμε ὅτι τά πάντα ἐξαρτῶνται μόνο ἀπό τούς ἀντικειμενικούς παράγοντες. Ἡ κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἀντικείμενο συνεχοῦς φροντίδας τοῦ κόμματος, τοῦ κράτους, κάθε κολλεκτίβας καί κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Στή διαπαιδαγώγηση αὐτή, μεγάλο ρόλο καλοῦνται νά παίξουν ὁ τύπος, τό ραδιόφωνο, ὁ κινηματογράφος, ἡ τηλεόραση, ἡ λογοτεχνία, τό θέατρο καί οἱ εἰκαστικές τέχνες. Ἡ ἐπιδέξεια ἀξιοποίηση ὅλων αὐτῶν τῶν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 117.

μέσων μπορεῖ νά ἐπιταχύνει κατά πολύ τή νομοτελειακή πορεία τῆς διαμόρφωσης τῆς κομμουνιστικῆς συνείδησης καί τῆς κομμουνιστικῆς ἠθικῆς, καί συνεπῶς νά ἐπιταχύνει καί τό πέρασμα στόν κομμουνισμό.

Ἡ ἄνοδος τοῦ μορφωτικοῦ καί πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου

Ἡ κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση τῶν ἐργαζομένων προϋποθέτει νέα ἄνοδο τοῦ ἐπιπέδου τῆς λαϊκῆς ἐκπαίδευσης.

Ἡ μόρφωση εἶναι ἡ βάση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐπαγγελματικῆς, πολιτιστικῆς καί πολιτικῆς του ἀνόδου. Τόσο ἡ ἐπιστημονική καί τεχνική ἐπανάσταση, πού συντελεῖται στήν ἐποχή μας, δσο καί τό καθῆκον τῆς κατάργησης τῶν διαφορῶν μεταξύ τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἀπαιτοῦν ἀνέβασμα τοῦ ἐπιπέδου τῆς μόρφωσης.

Οἱ συγκεκριμένοι τρόποι γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς δημόσιας ἐκπαίδευσης μποροῦν νά διαφέρουν ἀπό χώρα σέ χώρα. Οἱ τρόποι αὐτοί καθορίζονται ἀπό τό μορφωτικό ἐπίπεδο, πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ στό σοσιαλισμό, ἀπό τίς ἀνάγκες τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀπό τίς ὑλικές δυνατότητες τῆς χώρας καί ἀπό ἄλλους παράγοντες. Ὅμως, ἄν βασιστοῦμε στήν πεῖρα τῆς ΕΣΣΔ καί στούς νόμους τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, τούς δποίους ἀνακάλυψε ἡ μαρξιστική - λενινιστική ἐπιστήμη, μποροῦμε νά προσδιορίσουμε δρισμένα προβλήματα, τά δποῖα θά ἔχουν νά ἀντιμετωπίσουν δλες οἱ χῶρες.

Τό ἕνα εἶναι δτι δλοι ἀνεξαιρέτως οἱ πολίτες πρέπει νά παίρνουν μ έ σ η μ ό ρ φ ω σ η, ἡ δποία θά γίνει ὑποχρεωτική. Στήν ΕΣΣΔ μέσα στή δεκαετία 1961 - 1970 θά καθιερωθεῖ ἡ ὑποχρεωτική μέση γενική καί πολυτεχνική ἐνδεκαετής ἐκπαίδευση γιά δλα τά παιδιά τῆς σχολικῆς ἡλικίας καί δκταετής ἐκπαίδευση γιά τούς νέους, πού ἐργάζονται στήν ἐθνική οἰκονομία. Στήν ἑπόμενη δεκαετία (1971 - 1980) προβλέπεται ἡ ἐξασφάλιση τῆς δυνατότητας νά παίρνουν δλοι πλήρη μέση μόρφωση. Ταυτόχρονα, μπαίνει καθῆκον νά ἀνεβεῖ ἡ ποιότητα τῆς μόρφωσης. Πρέπει νά ἀναδιοργανωθεῖ ἔτσι ὥστε δλη ἡ νέα γενιά κατά τή φοίτησή της στό σχολεῖο νά ἀποκτᾶ σταθερή γνώση τῶν ἐπιστημονικῶν βάσεων, νά ἀφομοιώνει τίς ἀρχές τῆς κομμουνιστικῆς κοσμο-

θεωρίας, νά ἀποκτᾶ πολυτεχνική καί ἐπαγγελματική κατάρτιση καί ἐπίσης νά παίρνει τήν ἀναγκαία ἠθική, αἰσθητική καί φυσική ἀγωγή.

Ἕνα ἄλλο καθῆκον στόν τομέα τῆς ἐκπαίδευσης εἶναι ἡ ἐνίσχυση τῆς κοινωνικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν παιδιῶν τῆς προσχολικῆς καί σχολικῆς ἡλικίας, μεταξύ τῶν ἄλλων καί μέ τή δημιουργία τῶν ἀντιστοίχων προσχολικῶν ἱδρυμάτων καί ἐσωτερικῶν σχολείων ὅπου τά παιδιά θά μποροῦν νά μπαίνουν ἄν τό ἐπιθυμοῦν οἱ γονεῖς τους. Ἔτσι πετυχαίνεται ἕνας ὀργανικός συνδυασμός τῆς κοινωνικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν παιδιῶν καί τῆς ἐπίδρασης πού ἀσκεῖ πάνω τους ἡ οἰκογένεια. Σύγχρονα, ὅλα τά παιδιά, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν οἰκογενειακή τους κατάσταση καί ἀπό ἄλλα περιστατικά, ἔχουν τή δυνατότητα νά πάρουν μέση μόρφωση.

Ἡ γρήγορη ἐπιστημονική καί τεχνική πρόοδος δημιουργεῖ, σέ συνέχεια, γιά τήν κοινωνία τήν ὑποχρέωση νά ἀναπτύξει πιό πέρα τήν ἀνώτερη καί τή μέση εἰδική ἐκπαίδευση πού καλεῖται νά προετοιμάζει εἰδικούς μέ ἀνώτερη κατάρτιση. Τό εἰδικό βάρος τῶν εἰδικῶν αὐτῶν στό σύνολο τῶν ἐργαζομένων σέ ὅλους τούς κλάδους τῆς οἰκονομίας, τῆς διοίκησης καί τῆς κουλτούρας θά ἀνεβαίνει σταθερά καί γρήγορα.

Στίς σοσιαλιστικές χῶρες λένε: «Σέ μᾶς ὅλος ὁ λαός σπουδάζει». Πραγματικά, ἡ μόρφωση δέν εἶναι μόνο δικαίωμα, ἀλλά καί ἐπιτακτικό καθῆκον κάθε μέλους τῆς κοινωνίας. Αὐτό ἰσχύει πολύ περισσότερο γιά τήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅπου ἕνα τεράστιο καί συνεχῶς αὐξανόμενο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ παρακολουθεῖ μαθήματα γενικῆς, εἰδικῆς, παραγωγικῆς, ἐπαγγελματικῆς καί τεχνικῆς μόρφωσης.

Σέ συνδυασμό μέ αὐτό προβάλλει ἐπιτακτικά ἕνα ἄλλο σοβαρό πρόβλημα, ὁ συνδυασμός τῆς μόρφωσης μέ τή συμμετοχή τῆς βασικῆς μάζας τῶν πολιτῶν στήν ὑλική παραγωγή. Οἱ κατάλληλοι τρόποι γιά τή λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος ἔχουν κιόλας βρεθεῖ. Ἕνας ἀπ' αὐτούς εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς μέσης παιδείας ἔτσι ὥστε οἱ μαθητές νά μήν καταρτίζονται μόνο ἐπαγγελματικά, ἀλλά καί νά συμμετέχουν, στό μέτρο τῶν δυνάμεών τους, στήν κοινωνικά ὠφέλιμη ἐργασία. Ἕνας ἄλλος τρόπος εἶναι ἡ πλατειά ἀνάπτυξη τοῦ συστήματος τῶν νυκτερινῶν σχολῶν, τῶν νυκτερινῶν καί μέ ἀλληλογραφία ἀνώτερων καί μέσων εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν

ἱδρυμάτων, τῶν λαϊκῶν πανεπιστημίων κλπ., πού μορφώνουν τούς σπουδαστές χωρίς ἀπόσπαση ἀπό τήν παραγωγή. Αὐτό δημιουργεῖ τή δυνατότητα νά μορφώνονται δσοι θέλουν καί σέ δποιο κλάδο θέλουν, πολύ περισσότερο μάλιστα πού δημιουργοῦνται πολύ εὐνοϊκοί δροι γιά τή μόρφωση χωρίς ἀπόσπαση ἀπό τήν παραγωγή, χάρη στή μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, στή σημαντική ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καί τό σύστημα τῶν εἰδικῶν διευκολύνσεων, ἀτελειῶν καί προνομίων γιά δσους παρακολουθοῦν σχολές μέ ἀλληλογραφία.

Ἐκτός ἀπό τήν ἄνοδο τοῦ ἐπιπέδου τῆς Ἐκπαίδευσης, τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ προβλέπει ἐπίσης καί τήν ἔντονη ἀνάπτυξη τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας.

Ἡ γενική ἄνοδος τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό κρίνει τήν τύχη πολλῶν πραγμάτων. Ἀπό αὐτήν ἐξαρτιῶνται σέ τεράστιο βαθμό ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνικῆς καί τῆς δργάνωσης τῆς παραγωγῆς, ἡ ἄνοδος τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητας τῶν ἐργαζομένων, ἡ κομμουνιστική ἀνάπλαση τῆς ζωῆς. Ταυτόχρονα ἡ ἄνοδος τοῦ πολιτισμοῦ δδηγεῖ στή γρήγορη καί δλόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας, κάνει τή ζωή κάθε ἀνθρώπου πιό πλούσια, πιό ἔντονη, τῆς δίνει μεγαλύτερο περιεχόμενο.

Ὅλα αὐτά ἀπαιτοῦν πρίν ἀπ' δλα τήν παραπέρα διεύρυνση τῆς ὑλικῆς βάσης τοῦ πολιτισμοῦ: τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐκδοτικῆς δουλειᾶς, τήν ἐπέκταση τοῦ δικτύου τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν θεάτρων, τῶν λεσχῶν, τῶν κινηματοθεάτρων, τῶν οἴκων τοῦ πολιτισμοῦ, τήν δλοκλήρωση τῆς ἐγκατάστασης ραδιοφωνικῶν σταθμῶν καί τῆς κατασκευῆς κέντρων τηλεόρασης σ' δλη τή χώρα, τήν δργάνωση ἑνός πλατιοῦ συστήματος ἐπιστημονικῶν καί τεχνικῶν ἐργαστηρίων, ἀτελιέ ζωγραφικῆς καί γλυπτικῆς καί κινηματογραφικῶν στούντιο, στά δποῖα νά μποροῦν νά ἐργάζονται δσοι θέλουν, πλατειά ἀνάπτυξη τῶν ἐρασιτεχνικῶν πολιτιστικῶν δργανώσεων κάθε εἴδους.

Παράλληλα εἶναι ἀνάγκη νά ἐπιτευχθεῖ δημιουργική ἄνοδος τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης, αὐτῶν τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ὀφείλουν νά σημειώσουν νέες μεγάλες ἐπιτυχίες στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἰδεολογικοῦ περιεχομένου καί τῆς καλλιτεχνικῆς δεξιοτεχνίας, ἐνισχύοντας τούς δεσμούς τους μέ τή ζωή τοῦ λαοῦ, καί ἀκολουθώντας τό δρόμο τοῦ σοσιαλιστικοῦ ρεαλισμοῦ, τῆς κομματικότητας καί τῆς ἀφοσίωσης στό λαό.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό, εἶναι ὁ συνδυασμός τοῦ μαζικοῦ ἐρασιτεχνισμοῦ σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς μέ τόν ἐπαγγελματισμό στήν τέχνη, τή λογοτεχνία καί τήν ἐπιστήμη. Ὁ συνδυασμός αὐτός θά βοηθήσει τόσο στήν ἀνάπτυξη καί τόν πλουτισμό τοῦ καλλιτεχνικοῦ θησαυροφυλακίου τῆς κοινωνίας, ὅσο καί στήν πολιτιστική ἀνάπτυξη ὅλων τῶν μελῶν της καί ἐπίσης θά βοηθήσει ὅλο τό λαό νά ἀποκτήσει πολιτισμένες συνήθειες καί νά διαμορφώσει ἀνώτερο καλλιτεχνικό γοῦστο.

Ὁ κομμουνιστικός πολιτισμός εἶναι βαθιά διεθνιστικός. Γι' αὐτό ἡ δημιουργία του προϋποθέτει τήν ἀνάπτυξη τῶν πολιτιστικῶν σχέσεων μέ τίς σοσιαλιστικές καί μέ τίς ἄλλες χῶρες γιά τήν ἀμοιβαία ἀνταλλαγή τῶν ἐπιστημονικῶν καί πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων, τήν ἀλληλοκατανόηση καί τή φιλία τῶν λαῶν.

Νά μάθουμε νά ζοῦμε καί νά δουλεύουμε κομμουνιστικά

Οἰκοδομῶ τόν κομμουνισμό σημαίνει ὅτι δουλεύω καλά, ὅτι ἐργάζομαι ὅλο καί πιό παραγωγικά. Γι' αὐτό, δέν φτάνει μόνο ἡ συνεχής αὔξηση τῶν ἐπαγγελματικῶν γνώσεων τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν καί τῶν διανοουμένων, ἀλλά ἀπαιτεῖται καί ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν ἀνθρώπων στό πνεῦμα τῆς κομμουνιστικῆς στάσης ἀπέναντι στή δουλειά. Τή διαπαιδαγώγηση αὐτή τό κόμμα τή βάζει στό κέντρο τῆς διαφωτιστικῆς καί διαπαιδαγωγητικῆς του δουλειᾶς, ἐπιδιώκοντας τή μετατροπή τῆς ἐργασίας, πού δημιουργεῖ ὅλα τά ὑλικά καί πολιτιστικά ἀγαθά, σέ πρώτη ζωτική ἀνάγκη ὅλων τῶν ἀνθρώπων. «Ἡ ἐργασία γιά τό καλό τῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ ἱερή ὑποχρέωση κάθε ἀνθρώπου — λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ. — Κάθε ἐργασία πρός ὄφελος τῆς κοινωνίας, τόσο σωματική ὅσο καί πνευματική, εἶναι ἄξια σεβασμοῦ καί τιμῆς»*.

Κομμουνιστική στάση ἀπέναντι στή δουλειά σημαίνει, πρῶτα ἀπ' ὅλα, προθυμία καί θέληση

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχας 1961, σελ. 118.

νά ἐργάζεται κανείς καλά, ὄχι γιατί τόν κυνηγοῦν καί ὄχι μόνο γιατί ἀπό τήν καλή δουλειά ἐξαρτᾶται καί ἡ καλή ἀμοιβή, ἀλλά ἀπό ἠθική ὑποχρέωση, ἀπό ἐπιταγή τῆς συνείδησης. Σημαίνει ἐπίσης ζωντανή, δημιουργική, καινοτόμα ἀντιμετώπιση τῆς δουλειᾶς, μόνιμη ἀναζήτηση τρόπων αὔξησης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, βελτίωσης τῆς ποιότητας καί μείωσης τοῦ κόστους τῶν προϊόντων.

Στό βαθμό πού ἡ κοινωνία θά πλησιάζει στόν κομμουνισμό, ἡ συνειδητή, κομμουνιστική στάση ἀπέναντι στή δουλειά δέ θά χαρακτηρίζει μόνο τούς πρωτοπόρους τῆς παραγωγῆς ἀλλά καί τή βασική μάζα τῶν ἐργαζομένων. Φυσικά, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι μπορεῖ ἁπλά νά καταργηθοῦν τά ὑλικά κίνητρα καί νά ἀντικατασταθοῦν ἀπό τά ἠθικά. Ὅπως εἴπαμε, τό ὑλικό ἐνδιαφέρον ἦταν καί παραμένει σοβαρότατη κινητήρια δύναμη γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Ὅμως, κατά τό πέρασμα στόν κομμουνισμό, θά συμπληρώνεται ὅλο καί περισσότερο ἀπό τά ἠθικά κίνητρα, τά ὁποῖα τελικά θά παίξουν πρωτεύοντα ρόλο.

Γιά τή δημιουργία τῶν ἀναγκαίων γι' αὐτό συνθηκῶν ἡ σοσιαλιστική κοινωνία παίρνει πολλά μέτρα. Μερικά ἀπ' αὐτά ἀποβλέπουν στήν ἐξαφάνιση τῶν αἰτιῶν, πού ἐμποδίζουν τούς ἀνθρώπους νά ἀγαποῦν τή δουλειά. Τέτοια εἶναι ἡ βαθμιαία χρησιμοποίηση μηχανῶν γιά ὅλες τίς σωματικά βαρειές, τίς δυσάρεστες καί πολύ περισσότερο τίς ἀνθυγιεινές ἐργασίες, ἡ μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας καί τῆς ἐργάσιμης ἑβδομάδας κτλ. Ἄλλα μέτρα ἀποσκοποῦν νά ἀνεβάσουν ἀκόμα πιό ψηλά τή δόξα τοῦ ἐργαζόμενου ἀνθρώπου, νά διαπαιδαγωγήσουν ὅλους τούς ἐργαζόμενους μέ βάση τά καλύτερα ὑποδείγματα καί παραδείγματα. Τέτοια μέτρα εἶναι ἰδιαίτερα ἡ ἀπονομή παρασήμων, μεταλλίων καί τιμητικῶν διπλωμάτων στούς καλύτερους ἐργάτες, κολχόζνικους καί ὑπάλληλους, ἡ προώθησή τους στά τοπικά καί τά ἀνώτερα ὄργανα ἐξουσίας καί στά καθοδηγητικά πόστα τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων, καί τέλος, ἡ καθημερινή προσοχή πού δίνουν στούς ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς ὁ τύπος, τό ραδιόφωνο, ἡ λογοτεχνία καί ἡ τέχνη.

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστική εἶναι ἡ φροντίδα τῶν ἴδιων τῶν ἐργαζομένων γιά τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνθρώπων πού δυλεύουν κομμουνιστικά. Αὐτό φαίνεται καθαρά μέ τό κίνημα τῶν ὁμάδων καί τῶν σύντάρνικων τῆς κομμουνιστι-

κῆς ἐργασίας πού ἀναπτύσσεται στήν ΕΣΣΔ καί ἐπιδιώκει αὐτή ἀκριβῶς τήν αὔξηση.

Ταυτόχρονα τό κίνημα αὐτό βάζει καί ἕναν ἀκόμη σκοπό: νά μάθουμε νά ζοῦμε κομμουνιστικά! Νά ζοῦμε ἔτσι πού οἱ σχέσεις στήν καθημερινή ζωή, στήν οἰκογένεια, στήν καθημερινή συναναστροφή καί ἐπαφή μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους νά ἀνταποκρίνονται στίς ὑψηλές ἀπαιτήσεις τῆς κομμουνιστικῆς ἠθικῆς! Στό σύνθημα αὐτό ἐκφράζεται ἡ φροντίδα τῶν ἴδιων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας γιά τή γρηγορότερη καθιέρωση τοῦ κομμουνιστικοῦ τρόπου ζωῆς.

Τό νέο Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ καθορίζει μέ τόν παρακάτω τρόπο τίς ἠθικές ἀρχές, πού συμπεριλαμβάνει ὁ ἠθικός κώδικας τῶν οἰκοδόμων τοῦ κομμουνισμοῦ:

—ἀφοσίωση στήν ὑπόθεση τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀγάπη τῆς σοσιαλιστικῆς πατρίδας, τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν·

— εὐσυνείδητη ἐργασία γιά τό καλό τῆς κοινωνίας: ὅποιος δέν δουλεύει δέν τρώει·

— φροντίδα ἀπό τόν καθένα γιά τή διατήρηση καί τόν πολλαπλασιασμό τῆς κοινωνικῆς περιουσίας·

— ὑψηλή συναίσθηση τοῦ κοινωνικοῦ χρέους, ἀδιαλλαξία πρός κάθε ἕναν πού θίγει τά κοινωνικά συμφέροντα·

— κολλεκτιβισμός καί συντροφική ἀλληλοβοήθεια: ὁ ἕνας γιά ὅλους καί ὅλοι γιά τόν ἕναν·

— ἀνθρωπιστικές σχέσεις καί ἀμοιβαῖος σεβασμός μεταξύ τῶν ἀνθρώπων: ὁ ἄνθρωπος γιά τόν ἄνθρωπο εἶναι φίλος, σύντροφος, ἀδελφός·

— τιμιότητα καί εἰλικρίνεια, ἠθική καθαρότητα, ἁπλότητα καί σεμνότητα στήν κοινωνική καί ἰδιωτική ζωή·

— ἀμοιβαῖος σεβασμός στήν οἰκογένεια, φροντίδα γιά τή διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν·

— ἀδιαλαξία ἀπέναντι στήν ἀδικία, τήν ὀκνηρία, τήν ἀτιμία, τόν καριερισμό καί τή φιλαργυρία·

— φιλία καί ἀδελφότητα ὅλων τῶν λαῶν τῆς ΕΣΣΔ, ἀδιαλλαξία ἀπέναντι στό ἐθνικό καί φυλετικό μίσος·

— ἀδιαλλαξία ἀπέναντι στούς ἐχθρούς τοῦ κομμουνισμοῦ, τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν·

— ἀδελφική ἀλληλεγγύη μέ τούς ἐργαζόμενους ὅλων τῶν χωρῶν, μέ ὅλους τούς λαούς*.

Ἔτσι, οἱ ἠθικές ἀρχές τοῦ κομμουνισμοῦ συμπεριλαμβάνουν καί τούς βασικούς πανανθρώπινους ἠθικούς κανόνες, πού τούς ἐπεξεργάστηκαν οἱ λαϊκές μάζες στήν πορεία τῶν χιλιετηρίδων τοῦ ἀγώνα ἐναντίον τοῦ κοινωνικοῦ ζυγοῦ καί τῶν ἠθικῶν ἐλαττωμάτων. Τούς κανόνες αὐτούς, πού στό καθεστώς τῆς κυριαρχίας τῶν ἐκμεταλλευτῶν παραμορφώνονταν ἤ ποδοπατοῦνταν ξετσίπωτα, ὁ κομμουνισμός τούς κάνει ἀπαράβατους κανόνες στίς σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Φυσικά, ἐξαιρετικά σοβαρή σημασία γιά τήν ἠθική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας ἔχει ἡ ἐπαναστατική ἠθική τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού συμπεριλαμβάνει κανόνες ὅπως ὁ κολλεκτιβισμός καί ἡ συντροφική ἀλληλοβοήθεια στόν ἀγώνα καί τή δουλειά, ἡ ἀδελφική ἀλληλεγγύη μέ ὅλους τούς λαούς, ἡ ἀδιαλλαξία ἀπέναντι στούς καταπιεστές, στήν κοινωνική ἀδικία καί τόν παρασιτισμό, ἡ ὑψηλή συναίσθηση τοῦ κοινωνικοῦ χρέους.

Ἡ διαμόρφωση τῆς κομμουνιστικῆς ἠθικῆς συντελεῖται στόν ἀγώνα κατά τῶν καπιταλιστικῶν ἐπιβιώσεων στή ζωή, τή συνείδηση καί τά ἤθη τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐπιβιώσεις αὐτές διατηροῦνται γιά πολύ καιρό μετά τήν κατάργηση τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού τίς γέννησε. Ὅμως ἡ περίοδος τοῦ περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στόν κομμουνισμό πρέπει νά γίνει περίοδος τῆς πλήρους ἐξάλειψης τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ παρελθόντος στή συνείδηση καί τή συμπεριφορά τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτό ἀκριβῶς τό καθῆκον βάζει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ. Τό Πρόγραμμα θεωρεῖ τόν ἀγώνα κατά τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας καί ἠθικῆς, κατά τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτομικοῦ ἰδιοκτήτη, κατά τῶν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 119-120.

προλήψεων καί τῶν δεισιδαιμονιῶν σά συστατικό στοιχεῖο τῆς δουλειᾶς γιά τήν κομμουνιστική διαπαιδαγώγηση.

Εἶναι φανερό, π.χ., ὅτι ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν ἐργαζομένων στό πνεῦμα τῆς φιλίας καί τῆς ἀδελφότητας τῶν λαῶν, τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ πατριωτισμοῦ εἶναι ἀδιανόητη χωρίς ἐπίμονο ἀγώνα ἐναντίον τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀντιδραστικοῦ ἀστικοῦ ἐθνικισμοῦ, τοῦ ρατσισμοῦ καί τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν ἀνθρώπων στό πνεῦμα τῆς κομμουνιστικῆς στάσης ἀπέναντι στή δουλειά, τοῦ κολλεκτιβισμοῦ, τῆς φροντίδας γιά τήν κοινωνική ἰδιοκτησία καί τῆς συναίσθησης τοῦ κοινωνικοῦ χρέους μπορεῖ νά διεξαχθεῖ μέ ἐπιτυχία μόνο μέ τόν δρο τῆς καταπολέμησης τοῦ ἀτομικισμοῦ, τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτομικοῦ ἰδιοκτήτη, τῆς τάσης νά ζεῖ κανείς σέ βάρος τῆς κοινωνίας. Διαπαιδαγωγώντας τίς μάζες στό πνεῦμα τῆς ἐπιστημονικῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας, εἶναι ἀνάγκη νά καταπολεμοῦνται οἱ θρησκευτικές προλήψεις. Αὐτό ἀπαιτεῖ προσεκτική διαφωτιστική δουλειά, ἡ ὁποία πρέπει νά γίνεται μέ τρόπο πού νά μήν προσβάλλει τά αἰσθήματα τῶν πιστῶν.

Οἱ σοβαρότερες ἐπιβιώσεις τοῦ παρελθόντος, ἰδιαίτερα αὐτές πού ὁδηγοῦν στίς παραβιάσεις τῶν νόμων καί στό ἔγκλημα, ἐπιβάλλουν καί τήν ἐπιβολή διοικητικῶν μέτρων. Ὅμως, τόν κύριο ρόλο θά τόν παίζουν ὅλο καί περισσότερο ἡ ἐπίδραση τῆς κοινωνίας, τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ ἀνάπτυξη τῆς κριτικῆς καί τῆς αὐτοκριτικῆς. Τεράστια διαπαιδαγωγητική σημασία ἀποκτάει ἡ δύναμη τοῦ καλοῦ παραδείγματος στήν κοινωνική καί τήν ἰδιωτική ζωή, στήν ἐκπλήρωση τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων.

Στό βαθμό πού θά οἰκοδομεῖται ὁ κομμουνισμός, θά αὐξάνονται, ἀναμφίβολα, οἱ ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας πρός τά μέλη της γιά τή συμπεριφορά τους στήν παραγωγή, στούς δημόσιους χώρους, στήν οἰκογένεια καί στήν καθημερινή ζωή. Ἀλλά ὅπως εἴπαμε, ἡ ἀπαιτητικότητα αὐτή θά στηρίζεται ὅλο καί περισσότερο στίς μεθόδους τῆς ἠθικῆς ἐπίδρασης καί τῆς πειθοῦς καί ὄχι στά διοικητικά μέτρα. Νά γιατί ὁ ρόλος τῶν ἠθικῶν κανόνων, σά βάση τῆς συνειδητῆς αὐτοπειθαρχίας τῶν πολιτῶν, πού ὁδηγεῖ στό δυνάμωμα καί στήν ἀνάπτυξη τῶν βασικῶν κανόνων τῆς ζωῆς στήν κομμουνιστική κοινωνία, θά αὐξάνεται συνεχῶς στήν πορεία τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό.

Τό κέντρο βάρους τῆς κομμουνιστικῆς διαπαιδαγώγησης

μετατοπίζεται ὅλο καί περισσότερο ἄμεσα στίς κολλεκτίβες τῶν ἐργαζομένων. Ἡ πρακτική τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἔχει κιόλας ἀποδείξει ὅτι τό πιό ἀποτελεσματικό μέσο πάλης κατά τοῦ ἐγωιστικοῦ ἀτομικισμοῦ, τοῦ κύριου ἐχθροῦ τῆς κομμουνιστικῆς ἠθικῆς, συνίσταται στό νά τοῦ ἀντιπαραθέτουμε τόν δραστήριο κολλεκτιβισμό. Ὁ κολλεκτιβισμός, ὅπως καί ὁ οὐμανισμός, ἀνταποκρίνεται καλύτερα στό ἰδανικό τοῦ κομμουνισμοῦ, γιατί σάν ἀνώτερο κανόνα συμπεριφορᾶς θεωρεῖ τήν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Ταυτόχρονα ἀνταποκρίνεται καλύτερα καί στά συμφέροντα τοῦ ἀτόμου καί τοῦ ἀναπτύσσει τίς πιό ἀνώτερες ἀνθρώπινες ἀρετές.

Νά γιατί τό κομμουνιστικό κόμμα, τήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, δίνει ἀποφασιστική σημασία στή διαπαιδαγωγητική δουλειά στίς ὀργανώσεις βάσεις τοῦ κόμματος, καί τῶν συνδικάτων, καί γιά τή νέα γενιά, τῆς κομσομόλ καί τῶν πιονιέρων. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τίς παραγωγικές κολλεκτίβες ὅπου οἱ ἄνθρωποι δροῦν ἄμεσα. Ἡ σοσιαλιστική κολλεκτίβα ἔχει τεράστια δύναμη ἐπίδρασης, πού εἶναι σέ θέση, σέ περίπτωση πού χρειαστεῖ, νά ἀναδιαπαιδαγωγήσει καί νά κάνει ὠφέλιμα μέλη τῆς κοινωνίας, ἀνθρώπους πού φαίνονται ἀδιόρθωτοι.

Μεγαλύτερη ἀφοσίωση στήν κομμουνιστική ἰδεολογία

Στή σοσιαλιστική κοινωνία οἱ ἰδέες τοῦ κομμουνισμοῦ κατάκτησαν τίς λαϊκές μάζες καί ἔτσι μετατράπηκαν σέ ἰσχυρή δύναμη. Ὅμως τό πέρασμα στόν κομμουνισμό ἀπαιτεῖ μεγαλύτερη ἀφοσίωση στήν κομμουνιστική ἰδεολογία, πού εἶναι ἀστείρευτη πηγή ἐπαναστατικῆς ἐνέργειας.

Ἡ ἀφοσίωση στίς ἰδέες τοῦ κομμουνισμοῦ δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τήν τυφλή πίστη, ἀλλά σημαίνει βαθειά πεποίθηση στήν ὀρθότητά τους. Ἡ πεποίθηση ὅμως αὐτή βασίζεται στή γνώση. Ἀπό τόν οἰκοδόμο τοῦ κομμουνισμοῦ, καί πολύ περισσότερο ἀπό τό μέλος τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, δέν ἀπαιτεῖται ἁπλά ἀφοσίωση στό ὑπάρχον καθεστώς, ἀλλά καί πρωτοβουλία, δημιουργική δραστηριότητα καί ἱκανότητα ὄχι μόνο νά ἐργάζεται καλά, ἀλλά καί νά συμμετέχει στή λύση τῶν κρατικῶν καί κοινωνικῶν προβλημάτων.

Ἡ ἐπιστημονική κοσμοθεωρία τοῦ μαρξισμοῦ - λενινι-

σμοῦ δίνει τίς ἀναγκαῖες βασικές γνώσεις γιά τόν γύρω μας κόσμο. Νά γιατί, στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, τό κόμμα βάζει τό καθῆκον νά ἀφομοιωθεῖ ἡ κοσμοθεωρία του ὄχι μόνο ἀπό τήν πρωτοπορία, ἀπό τό πρωτοπόρο τμῆμα τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν καί τῶν διανοουμένων, ἀλλά καί ἀπό ὅλο τό λαό. Ὅταν πραγματοποιηθεῖ αὐτό τό καθῆκον ὅλος ὁ λαός θά ἔχει ἑνιαία κοσμοθεωρία, τή μαρξιστική - λενινιστική, πράγμα πού μέ τή σειρά του θά βοηθήσει στήν ἀκόμα μεγαλύτερη συσπείρωση τῶν ἐργατῶν, τῶν κολχόζνινων καί τῶν διανοουμένων, στή βαθμιαία συνένωσή τους σέ μιά ἑνιαία κολλεκτίβα τῶν ἐργαζομένων τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ἡ θεωρητική καί πολιτική κατάρτιση τῶν ἐργαζομένων εἶναι μιά σοβαρή ὄχι ὅμως καί ἡ μοναδική πλευρά τῆς δουλειᾶς πού ἀποβλέπει στό ἀνέβασμα τοῦ ἰδεολογικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν. Ὅπως ὑπογραμμίζει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, «στή συμπεριφορά κάθε ἀνθρώπου, στή δράση κάθε κολλεκτίβας καί κάθε ὀργάνωσης οἱ κομμουνιστικές ἰδέες πρέπει νά συνδυάζονται ὀργανικά μέ τίς κομμουνιστικές πράξεις»*. Ἡ ἀφοσίωση στίς ἰδέες τοῦ κομμουνισμοῦ σταθεροποιεῖται πρίν ἀπ' ὅλα στήν ἴδια τήν πρακτική οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, πού εἶναι τό καλύτερο σχολεῖο ἀφομοίωσης τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ διαπαιδαγωγητική δουλειά δέ γίνεται στό κενό, ἀλλά εἶναι ἕνας ἀ γ ώ ν α ς στόν ὁποῖον τό κόμμα ἔχει σοβαρούς ἀντίπαλους, κυρίως τήν ἀστική ἰδεολογία. Πρέπει νά παίρνεται ὑπόψη τό γεγονός ὅτι οἱ σοσιαλιστικές χῶρες δέ χωρίζονται ἀπό τόν καπιταλιστικό κόσμο μέ κανένα ἀδιαπέραστο τεῖχος. Ἀπό τούς πιό ποικίλους δρόμους διεισδύουν οἱ ἀστικές ἰδέες, ἀπόψεις καί συνήθειες, οἱ ἰδέες τῆς παρακμῆς πού διαποτίζουν τόν πολιτισμό τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ.

Τό γεγονός ὅτι τά σοσιαλιστικά κράτη εἶναι ὑπέρ τῆς εἰρηνικῆς συνύπαρξης μέ τόν καπιταλισμό, δέν συμαίνει ὅτι μπορεῖ νά κηρυχθεῖ «ἀνακωχή» στόν ἀγώνα τῆς προλεταριακῆς κοσμοθεωρίας κατά τῆς ἀστικῆς. Ἀντίθετα ὁ ἀγώνας αὐτός συχνά παίρνει πιό ὀξύ χαρακτήρα, γιατί ἡ ἰμπεριαλι-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 118.

στική ἀστική τάξη, μή θέλοντας νά παραδεχτεῖ τήν ἀπώλεια τῶν πολιτικῶν καί ἰδεολογικῶν θέσεών της, ἐντείνει τήν ἰδεολογική της ἐπίθεση κατά τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

8. Τό μαρξιστικό-λενινιστικό κόμμα στήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ

Ποιές εἶναι οἱ βασικές κατευθύνσεις πού θά ἀκολουθήσει ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος στήν περίοδο τῆς πλατειᾶς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ; Ἀπαντώντας στό ἐρώτημα αὐτό, ὁ Ν. Σ. Χρουστσόφ στήν εἰσήγηση γιά τό Πρόγραμμα τοῦ κόμματος στό 22ο συνέδριο εἶπε:

«Θεωροῦμε ὅτι τέτοιες κατευθύνσεις εἶναι:

— ἡ παραπέρα ἄνοδος τοῦ ρόλου τοῦ κόμματος, τῆς ἀνώτερης μορφῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ὀργάνωσης, τό δυνάμωμα τῆς καθοδηγητικῆς του ἐπίδρασης σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς κομμουνιστικῆς οἰκοδόμησης·

— ἡ ἐνίσχυση τῆς ἑνότητας τοῦ κόμματος μέ τό λαό, ὁ πλουτισμός τῶν μορφῶν τῶν δεσμῶν τοῦ κόμματος μέ τίς ἐξωκομματικές μάζες, τό ἀνέβασμα ὅλο καί πιό πλατιῶν στρωμάτων τῶν ἐργαζομένων στό ἐπίπεδο τῆς συνειδητότητας καί τῆς δραστηριότητας τῶν μελῶν τοῦ κόμματος·

— ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας, ἡ ἄνοδος τῆς σημασίας τοῦ τίτλου τοῦ μέλους τοῦ κόμματος, ἡ ἀκόμα μεγαλύτερη αὔξηση τῆς δραστηριότητας καί τῆς πρωτοβουλίας ὅλων τῶν κομμουνιστῶν, τό δυνάμωμα τῆς ἑνότητας καί τῆς συσπείρωσης τῶν κομματικῶν γραμμῶν»*.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κόμματος βασίζεται στήν κύρια ἰδέα ὅτι ἡ περίοδος τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ ἐπιβάλει ἀντίστοιχη ἄ ν ο δ ο τ ο ῦ ἐ π ι π έ δ ο υ

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Γιά τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 113.

τῆς κομματικῆς καί πολιτικῆς δουλειᾶς καί τῆς ὀργανωτικῆς καθοδήγησης.

Ὅπως εἴπαμε, ἡ οἰκοδόμηση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἐνῶ πραγματοποιεῖται μέ βάση τούς ἀντικειμενικούς νόμους, δέ συντελεῖται αὐθόρμητα, αὐτόματα. Σ' αὐτήν παίζει ὅλο καί μεγαλύτερο ρόλο ἡ συνειδητή καί σκόπιμη δράση τῶν ἐργαζομένων πού κατευθύνεται ἀπό ἐνιαία θέληση καί προγραμματισμένα. Στήν περίοδο αὐτή χρειάζονται, ὅσο ποτέ ἄλλοτε, βαθειά γνώση τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης καί ἐξαιρετικά προσεκτική μελέτη τῆς πείρας τῶν ἐργαζομένων μαζῶν.

Ἀπό αὐτό πηγάζει ἡ ἀνάγκη γιά τήν παραπέρα ἄνοδο τοῦ καθοδηγητικοῦ ρόλου τοῦ μαρξιστικοῦ - λενινιστικοῦ κόμματος, πού εἶναι ἡ συνειδητή καί πρωτοπόρα δύναμη τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἀκριβῶς τό κόμμα πού εἶναι ἐξοπλισμένο μέ τήν ἐπιστημονική κοσμοθεωρία καί δίνει μεγάλη προσοχή στά διδάγματα τῆς πρακτικῆς, γνωρίζει πιό πλήρως, πιό βαθιά καί πιό ὁλόπλευρα τίς ἀντικειμενικές τάσεις τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητας καί ἔτσι ὀργανώνει καί κατευθύνει πρός ἕνα καθορισμένο σκοπό τή δημιουργική δραστηριότητα τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ὁ ρόλος τοῦ κόμματος μεγαλώνει καί σέ συνδυασμό μέ τήν ἀλλαγή πού ἐπέρχεται στίς σχέσεις κράτους καί κοινωνικῶν ὀργανώσεων καί σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Στό βαθμό πού τό κράτος μεταβιβάζει μιά σειρά λειτουργίες του στίς κοινωνικές ὀργανώσεις, τό κόμμα προωθεῖται ὅλο καί περισσότερο σάν καθοδηγητής ὅλης τῆς κοινωνίας καί σά δύναμη πού κατευθύνει τίς κοινωνικές ὀργανώσεις. Τό κόμμα καθοδηγεῖ τόσο τήν πορεία τοῦ μαρασμοῦ τοῦ κράτους ὅσο καί τή δράση τῶν συνδικάτων καί τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὀργανώσεων, βοηθώντας νά καταλάβουν τή θέση πού τούς ἀνήκει στήν πορεία πρός τόν κομμουνισμό.

Χωρίς τήν ἐνιαία καθοδήγηση τοῦ κόμματος, ἡ διεύρυνση τῶν δικαιωμάτων τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καί ἡ βαθμιαία ἀποκέντρωση θά μποροῦσαν νά ὁδηγήσουν σέ ἀρνητικές γιά τήν κοινωνία συνέπειες, ἰδιαίτερα στήν ἐμφάνιση τοπικιστικῶν τάσεων. Οἱ τάσεις αὐτές εἶναι ἐπιζήμιες γιατί μποροῦν νά ὁδηγήσουν σέ ἀντιπαράθεση τῶν συμφερόντων τοῦ τομέα

«μου» ἢ τῆς περιφέρειάς «μου» πρός τά κρατικά καί παλλαϊκά συμφέροντα καί ἔτσι νά ἐμποδίσουν τήν ἐκπλήρωση τῶν γενικῶν καθηκόντων. Τό κόμμα ὅμως εἶναι ὀργάνωση πού δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τομεακές καί τοπικιστικές ἐπιδράσεις. Πάντα παίρνει ὑπόψη τά συμφέροντα ὅλου τοῦ λαοῦ καί μέ αὐτό τό πρίσμα ἀντιμετωπίζει κάθε ἐπί μέρους ζήτημα. Τό γεγονός αὐτό ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά μιά τόσο πολυεθνική χώρα, ὅπως ἡ ΕΣΣΔ. Τό κόμμα εἶναι τό τσιμέντο τοῦ σοβιετικοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἑνότητά του, πού βασίζεται στήν κοινότητα σκοπῶν καί ἰδεολογίας, ὁ δημοκρατικός συγκεντρωτισμός του, αὐξάνουν χωρίς προηγούμενο τή δύναμη τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό.

Ὁ ρόλος τοῦ κόμματος ἀνεβαίνει ἀκόμα καί γιά τό λόγο ὅτι στήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ αὐξάνει τεράστια ἡ σημασία τῆς κομμουνιστικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν ἐργαζομένων. Ἡ διαπαιδαγώγηση αὐτή δέ γίνεται μέ ἀφηρημένα κηρύγματα κομμουνιστικῆς ἠθικῆς, ἀλλά καθημερινά μέσα στόν ἀγώνα καί στή δουλειά, ὅπου τό κόμμα παίζει ὅλο καί σέ μεγαλύτερο βαθμό τό ρόλο ὄχι μόνο τοῦ συλλογικοῦ καθοδηγητῆ καί ὀργανωτῆ τῶν μαζῶν, ἀλλά καί τοῦ συλλογικοῦ διαπαιδαγωγητῆ τους.

Ἔτσι ἡ αὔξηση τοῦ ρόλου τοῦ κόμματος εἶναι ἀναγκαία γιά ὅλη τήν κοινωνία, ἀνταποκρίνεται στά συμφέροντα τῆς ἀνάπτυξής της, στά συμφέροντα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, οἰκοδόμησης τῆς ὁποίας συνεχῶς διευρύνονται οἱ διαστάσεις καί γίνονται πιό σύνθετα τά καθήκοντα.

Φυσικά, ἡ αὔξηση τοῦ ρόλου τοῦ κόμματος δημιουργεῖ περισσότερες ὑποχρεώσεις καί γιά τό ἴδιο. Ἡ πεῖρα τοῦ ΚΚΣΕ, τοῦ πρώτου μαρξιστικοῦ κόμματος πού καθοδηγεῖ τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, δείχνει τίς πλευρές τῆς δράσης τοῦ κόμματος, οἱ ὁποῖες ἀποκτοῦν ἐξαιρετικά σοβαρή σημασία.

Ἡ καθοδήγηση ἑνός τόσο σύνθετου ἔργου, ὅπως ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀπαιτεῖ ἱκανότητα δημιουργικῆς ἀναζήτησης τοῦ νέου καί ἀποφασιστικῆς ἀντικατάστησης τῶν μορφῶν ὀργάνωσης καί τῶν μεθόδων δουλειᾶς, πού ξεπεράστηκαν καί δέν ἀνταποκρίνονται πιά στήν κατάσταση, μέ νέες. Ἡ ἱκανότητα αὐτή ἔχει ἐξαιρετική σημασία, ἄν μάλιστα παρθεῖ ὑπόψη τό γεγονός ὅτι ὅσοι θέλουν νά ζοῦν χωρίς φροντίδες συχνά μπαίνουν στόν πειρασμό νά χρησιμοποιοῦν συνεχῶς τίς ἴδιες μεθόδους, οἱ ὁποῖες χθές καί προχθές ἦταν

οἱ κατάλληλες, σήμερα ὅμως πρέπει νά ἀντικατασταθοῦν μέ ἄλλες πιό πρωτοπόρες.

Ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἀπό τό κατά πόσο ἡ κοινωνία μπορεῖ νά προχωρεῖ μπροστά μέ ὅσο τό δυνατό γρηγορότερους ρυθμούς καί μέ τίς λιγότερες δαπάνες, νά ἀποκαλύπτει καθημερινά καί νά χρησιμοποιεῖ ὅλες τίς δυνατότητες καί ὅλα τά πλεονεκτήματα πού παρουσιάζει τό σοσιαλιστικό καθεστώς.

Τό κόμμα δέν ἐπιτρέπει σέ κανέναν νά ἀναπαύεται στίς δάφνες του. Καλεῖ τό λαό νά προχωρεῖ μπροστά, νά καινοτομεῖ. Στό μεταξύ, δίνει τό ἴδιο παραδείγματα καινοτομίας καί χωρίς νά κρύβει τίς δυσκολίες πού πρέπει νά ξεπεραστοῦν, χωρίς νά παρασιωπᾶ τίς ἀδυναμίες, συγκεντρώνει τίς προσπάθειες ὅλου τοῦ λαοῦ στή λύση τῶν ὥριμων προβλημάτων. Χάρη στήν καθοδήγηση αὐτή, οἱ δυνάμεις τοῦ λαοῦ δεκαπλασιάζονται καί ἡ βαθμιαία μετεξέλιξη τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας σέ κομμουνιστική πραγματοποιεῖται μέ ἐπιτυχία.

Στό βαθμό πού ὁ νέος σχηματισμός προχωρεῖ σέ βάθος, ἐμφανίζονται ὅλο καί περισσότερα ζητήματα καί προβλήματα, πού ἡ μαρξιστική - λενινιστική θεωρία δέν τά εἶχε στό παρελθόν ἀντιμετωπίσει καθόλου ἤ τούς εἶχε δόσει μιά πολύ γενική λύση. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες ἡ θεωρητική δημιουργική τόλμη γίνεται ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς προόδου. Τό ΚΚΣΕ λύνει ἐπάξια τά πιό σύνθετα προβλήματα πού προβάλλει ἡ ζωή. Ἀπόδειξη ἡ συμβολή πού πρόσφεραν στήν μαρξιστική - λενινιστική κοσμοθεωρία τά τελευταῖα συνέδρια καί τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ.

Ἡ δράση τοῦ ΚΚΣΕ ἀποδείχνει παραστατικά ὅτι ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας δέν σημαίνει τσιτατολογία, στήν ὁποία διαπρέπουν οἱ κάθε εἴδους ἑρμηνευτές, οἱ ἄνθρωποι μέ τήν ὀκνηρή σκέψη, ἀλλά βαθειά μελέτη καί γενίκευση τῆς πείρας τῆς ζωῆς. Σήμερα προέχει νά μήν περιοριστοῦμε στήν προπαγάνδα τῆς θεωρίας τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀλλά νά συγκεντώσουμε τίς προσπάθειες στή δημιουργική ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ στήν πράξη, στή λύση τῶν προβλημάτων τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Τώρα ἡ ἑνότητα θεωρίας καί πράξης ἔχει μεγαλύτερη ἀπό ὁποτεδήποτε ἄλλοτε σοβαρότητα.

Μιά σπουδαιότατη ἰδιομορφία τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας πού οἰκοδομεῖ τόν κομμουνισμό, εἶναι ὅτι ἡ αὔξηση τοῦ ρόλου τοῦ κόμματος δέ συνοδεύεται οὔτε μέ μείωση

τοῦ ρόλου τῶν σοβιέτ, τῶν συνδικάτων καί τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὀργανώσεων, οὔτε μέ περιορισμό τῆς πρωτοβουλίας τῆς κοινωνίας, ἀλλά ἀκριβῶς μέ τό ἀντίθετο. Μήπως σ' αὐτό ὑπάρχει καμιά ἀντίφαση; Μπορεῖ νά συνδυαστεῖ ἡ ἄνοδος τοῦ ρόλου καί τῆς πρωτοβουλίας τῶν κοινωνικῶν ὀργανώσεων μέ τήν ταυτόχρονη αὔξηση τοῦ καθοδηγητικοῦ ρόλου τοῦ κόμματος; Καί ἀντίφαση δέν ὑπάρχει, καί ὁ συνδυασμός εἶναι δυνατός καί ἀπόλυτα φυσιολογικός. Ὅλο τό ζήτημα εἶναι νά μήν παραμένουν οἱ μέθοδες τῆς κομματικῆς καθοδήγησης πάντα οἱ ἴδιες. Στήν περίοδο τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ ὀφείλουν νά ἀλλάζουν σημαντικά. Γιά τήν κατεύθυνση πρός τήν ὁποίαν πρέπει νά ἐξελίσσονται, δίνει μιά εἰκόνα τό Καταστατικό τοῦ ΚΚΣΕ, πού ψηφίστηκε στό 22ο συνέδριο. Τό Καταστατικό ὑπογραμμίζει ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτο νά ὑποκαθίστανται τά σοβιέτ, οἱ συνεταιρισμοί καί οἱ ἄλλες κοινωνικές ὀργανώσεις ἀπό τά κομματικά ὄργανα καί νά συγχέονται τά καθήκοντά τους. Ἐπίσης τονίζει τήν ἀνάγκη νά συμμετέχουν πλατιά οἱ ἐργαζόμενοι στή δουλειά αὐτῶν τῶν ὀργανώσεων, νά ἀναπτύσσεται ἡ πρωτοβουλία καί ἡ δραστηριότητα τῶν ἐργαζομένων μαζῶν, σάν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τό πέρασμα ἀπό τό σοσιαλιστικό κράτος στήν κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση.

Τό κόμμα, γιά νά μπορεῖ νά καθοδηγεῖ συγκεκριμένα τήν οἰκοδόμηση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πρέπει νά ἔχει εἰδικευμένα στελέχη, πού νά ξέρουν τή δουλειά τους σέ ὅλες τίς λεπτομέρειές της. Γι' αὐτό τό ΚΚΣΕ προσανατολίζει τίς ὀργανώσεις του καί ὅλα τά μέλη του πρός τή συγκεκριμένη μελέτη τῆς οἰκονομίας, τῆς τεχνικῆς, τῶν οἰκονομικῶν νόμων καί τῶν μορφῶν τῆς ἐκδήλωσής τους. Αὐτό μπορεῖ νά μήν ἐξυπηρετεῖ μόνο αὐτούς, πού θά ἤθελαν νά περιοριστοῦν στήν ἀγκιτάτσια γιά τόν κομμουνισμό «γενικά», πού δέν ἀντιλαμβάνονται ὅτι στήν περίοδο τῆς ἀναπτυγμένης οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ χρειάζονται ἄνθρωποι τῆς δράσης, ἱκανοί νά ὁδηγήσουν τίς μάζες στή λύση τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας.

Ἀπό αὐτό ἀπορρέει ἡ μεγάλη σημασία πού ἀποκτάει στήν περίοδο αὐτή ἡ ὀργανωτική δουλειά. Ἀφοῦ καθοριστεῖ ἡ πολιτική γραμμή, τό κέντρο βάρους μεταφέρεται στήν ἐπιλογή τῶν καθοδηγητῶν, στήν ἀκριβή ὀργάνωση τῆς δράσης χιλιάδων καί ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, στή λήψη συγκεκριμένων μέτρων πού νά ἐξασφαλίζουν τήν ἁρμονική λειτουρ-

γία τῶν ἐπιχειρήσεων, τήν ἀνάπτυξη τῆς συνεταιριστικῆς οἰκονομίας τῶν κολχόζ, τήν αὔξηση τῶν εἰσοδημάτων τῶν κολχόζνικων καί τήν ἄνοδο τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς συνείδησης τῶν ἐργαζομένων. Ἔτσι ἀκριβῶς ἀντιλαμβάνεται τό ΚΚΣΕ τόν καθοδηγητικό του ρόλο, δέν τόν διακηρύσσει ἁπλῶς, ἀλλά τόν ἐνισχύει μέ τήν ἔντονη πρακτική δουλειά του.

Ἡ συνεχής ἐνίσχυση τῶν δεσμῶν τοῦ κόμματος μέ τίς μάζες εἶναι ὅπως καί πρίν στό κέντρο τῆς προσοχῆς τοῦ κόμματος. Γιά τίς νέες μορφές καί μεθόδους ἐνίσχυσης τῶν δεσμῶν τοῦ κόμματος μέ τίς μάζες μιλήσαμε προηγούμενα. Οἱ γενικές πολιτικές κατευθύνσεις καί τά πλάνα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, πού ἐπεξεργάζεται τό κόμμα, πραγματοποιοῦνται μέ τόσο μεγαλύτερη ἐπιτυχία, ὅσο περισσότερο παίρνουν ὑπόψη τή γνώμη τοῦ λαοῦ, ἀφομοιώνουν τή σοφία καί τή δημιουργική πρωτοβουλία του, ὅσο πιό πολύ τά συνειδητοποιοῦν οἱ ἐργαζόμενοι καί τά κάνουν δική τους, ζωτική ὑπόθεση.

Τό κόμμα μπορεῖ νά εἶναι ἐπικεφαλῆς τῆς δημιουργικῆς δραστηριότητας τῶν μαζῶν καί νά καθοδηγεῖ τήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας, ἀκριβῶς ἐπειδή καί τό ἴδιο ἀναπτύσσει τή δημοκρατία στίς γραμμές του. Ἡ ἀπότομη στροφή πρός τίς λενινιστικές ἀρχές καί τούς λενινιστικούς κανόνες τῆς κομματικῆς ζωῆς, πού πραγματοποίησε τό ΚΚΣΕ τήν τελευταία περίοδο, δέν προκλήθηκε μόνο ἀπό τίς συγκεκριμένες ἀνάγκες τῆς τρέχουσας στιγμῆς, ἀλλά ἀπόβλεπε καί σέ εὐρύτερους σκοπούς. Ὅπως εἶναι γνωστό, τό κόμμα στή δράση του δέ στηρίζεται στόν καταναγκασμό, ἀλλά στήν πειθώ, στήν πολιτική μόρφωση, στή διαφώτιση, καί, μέ τήν ἔννοιαν αὐτή, οἱ μέθοδες πού ἐπεξεργάστηκε τό κόμμα, ἀποτελοῦν τόν πρόδρομο τῶν μεθόδων διεύθυνσης στήν κομμουνιστική κοινωνία.

Σάν πρωτοπόρο τμῆμα τοῦ λαοῦ, πού οἰκοδομεῖ τήν κομμουνιστική κοινωνία,—λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ,—τό κόμμα πρέπει νά προπορεύεται καί στήν ὀργάνωση τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς, δείχνοντας τό παράδειγμα καί τό ὑπόδειγμα γιά τήν ἐπεξεργασία τῶν πιό τέλειων μορφῶν τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης*.

Σοβαρή σημασία, τόσο ἀπό τήν ἄποψη τῆς πρακτικῆς

* Βλ., «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 137.

δσο καί ἀπό ἄποψη ἀρχῆς, ἔχει ἡ καθιερωμένη ἀπό τό ΚΚΣΕ συστηματική ἀνανέωση ὅλων τῶν αἱρετῶν ὀργάνων τοῦ κόμματος, ἀπό τίς ὀργανώσεις βάσης μέχρι τήν Κ.Ε. Ἡ ἀνανέωση γίνεται σέ καθορισμένες ἀναλογίες γιά νά ἐξασφαλίζεται ἡ συνέχεια τῆς καθοδήγησης. Χάρη στό γεγονός ὅτι σέ κάθε ἐκλογή καθοδηγητικῶν ὀργάνων ἔρχεται στήν καθοδήγηση ἕνας σημαντικός ἀριθμός νέων ἀνθρώπων, στήν κομματική δουλειά μπαίνουν συνεχῶς φρέσκες, ζωντανές δυνάμεις, δημιουργοῦνται οἱ ἀναγκαῖες συνθῆκες γιά τήν προώθηση τῆς νεολαίας. Τό μέτρο αὐτό—ὑπογραμμίζουν τό Πρόγραμμα καί τό Καταστατικό τοῦ ΚΚΣΕ—εἶναι σοβαρό ἀκόμα καί γιά τό λόγο ὅτι ἀποκλείει τή δυνατότητα νά συγκεντρωθεῖ ὑπερβολική ἐξουσία στά χέρια μερικῶν στελεχῶν καί νά ἐξασθενήσει ὁ ἔλεγχος τῆς κολλεκτίβας στή δράση κάθε καθοδηγητῆ.

Στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, τό κόμμα πρέπει νά ἀποτελεῖ τό ὑπόδειγμα καί στήν ἀνάπτυξη τῶν κομμουνιστικῶν σχέσεων μέσα στίς γραμμές του, ἀνεβάζοντας ψηλά τή συνείδηση τῶν μελῶν του καί βοηθώντας τα νά διαμορφώσουν τέτοιο χαρακτήρα καί τέτοιους τρόπους συμπεριφορᾶς, πού νά μοιάζουν κατά πολύ μέ τόν ἄνθρωπο τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ ἰδεολογία τοῦ κόμματος, οἱ ἀρχές καί οἱ κανόνες τῆς ζωῆς του θά γίνουν κτῆμα ὅλης τῆς κοινωνίας. Στήν πραγματικότητα κάθε μέλος τῆς κοινωνίας θά γίνει τότε συνειδητός κομμουνιστής.

Οἱ ἀνοιχτοί καί κρυφοί ἐχθροί τοῦ κομμουνισμοῦ ἐπιθυμοῦν πολύ τόν περιορισμό τῆς καθοδηγητικῆς δράσης τοῦ κόμματος. Μάταια θά περιμένουν. Τά συμφέροντα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ δέν ἀπαιτοῦν τήν ἐξασθένηση, ἀλλά, ἀντίθετα, τό δυνάμωμα τοῦ καθοδηγητικοῦ ρόλου τοῦ κόμματος, τήν ὁλόπλευρη τελειοποίηση τῆς δράσης του σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, στήν πολιτική καί τήν οἰκονομία, στήν ἐπιστήμη καί τόν πολιτισμό, στή λογοτεχνία καί τήν τέχνη.

9. Ἡ διεθνής σημασία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ

Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ σήμερα πραγματοποιεῖται σέ συνθῆκες ὕπαρξης τῶν δύο παγκόσμιων

κοινωνικῶν συστημάτων. Γι' αὐτό οἱ οἰκονομικές καί τεχνικές ἐπιτεύξεις, ἡ ἄνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας, ὅλα αὐτά δέν ἔχουν σημασία μόνο γιά τούς σοβιετικούς ἀνθρώπους, ἀλλά καί γιά τήν πορεία καί τήν ἔκβαση τῆς ἅμιλλας τῶν δύο συστημάτων, πού ἀποτελεῖ τό κύριο περιεχόμενο τοῦ ἀγώνα μεταξύ τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ καπιταλισμοῦ στό διεθνή στίβο.

Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ εἶναι συστατικό μέρος τῆς δημιουργίας τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας σ' ὅλη τή σοσιαλιστική κοινότητα

Οἱ ὑλικές προϋποθέσεις γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ δημιουργοῦνται μέ τήν ἐργασία τοῦ λαοῦ κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας, μέ τή συνεχή αὔξηση τῆς συμβολῆς της στήν κοινή ὑπόθεση τῆς ἐνίσχυσης τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Καμιά χώρα δέν μπορεῖ νά περιμένει ὅτι θά τῆς «δωρήσει» τόν κομμουνισμό μιά ἄλλη, ἀλλά θά τόν οἰκοδομήσει ἡ ἴδια μέ τούς ἐργάτες, τούς ἀγρότες καί τούς διανοουμένους της.

Ταυτόχρονα, ἡ οἰκοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας, τῆς σοσιαλιστικῆς καί, μετά, τῆς κομμουνιστικῆς, δέν εἶναι μιά ἀπομονωμένη στενά ἐθνική ὑπόθεση κάθε λαοῦ. Μιά περίοδο τό κομμουνιστικό κίνημα συζητοῦσε τό ζήτημα τῆς δυνατότητας νά οἰκοδομηθεῖ ὁ σοσιαλισμός σέ μιά, χωριστά παρμένη χώρα. Ἡ ἱστορία τό ἔλυσε τό ζήτημα αὐτό. Ὁ σοσιαλισμός, πού νίκησε σέ μιά μόνο χώρα, τήν ΕΣΣΔ, ἔγινε τό ἰσχυρό προπύργιο πού ἔδοσε τή δυνατότητα σέ μιά μεγάλη δμάδα λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν νά μποῦν στό δρόμο πού ὁδηγεῖ σ' αὐτόν. Σήμερα ὅμως, χάρη σ' αὐτό ἀκριβῶς τό γεγονός, δέν ὑπάρχει θέμα οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπομονωμένα, σέ μιά μόνο χώρα. Αὐτό ἰσχύει πολύ περισσότερο γιά τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ, ἡ ὁποία ἔξω ἀπό τήν παγκόσμια σοσιαλιστική κοινότητα, ὄχι μόνο θά ἐπιβραδυνθεῖ πολύ στίς περισσότερες χῶρες, ἀλλά ἁπλούστατα θά εἶναι ἀδύνατη. Ἀντίθετα, μέσα στά πλαίσια αὐτῆς τῆς κοινότητας ἡ νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ἀπόλυτα ἐξασφαλισμένη. «Οἱ ἑνωμένες δυνάμεις τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου,—λέγεται στό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ,—ἐγγυῶνται τήν προστασία κάθε σοσιαλιστικῆς χώρας ἀπό τίς ἐπιβουλές τῆς ἰμπεριαλιστικῆς

ἀντίδρασης. Ἡ συσπείρωση τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν σέ ἑνιαῖο στρατόπεδο, ἡ ἐνισχυόμενη ἑνότητα καί ἡ ἀδιάκοπα αὐξανόμενη ἰσχύς του ἐξασφαλίζουν τήν πλήρη νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ κομμουνισμοῦ μέσα στά πλαίσια ὅλου τοῦ συστήματος»*.

Τό ΚΚΣΕ, καθοδηγούμενο ἀπό τίς ἀρχές τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ, ἀπό τήν συναίσθηση τῆς ἱστορικῆς του εὐθύνης ἀπέναντι στή διεθνή ἐργατική τάξη, δήλωσε ἐπίσημα στό Πρόγραμμά του, ὅτι θεωρεῖ τήν οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ συστατικό μέρος τῆς δημιουργίας τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας ἀπό τούς λαούς ὅλου τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ ἀνταποκρίνεται στά συμφέροντα ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Αὐξάνει τήν οἰκονομική ἰσχύ καί τήν ἀμυντική ἱκανότητα τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος, δημιουργεῖ πιό εὐνοϊκές δυνατότητες γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς συνεργασίας τῆς ΕΣΣΔ μέ τά ἄλλα σοσιαλιστικά κράτη καί γιά τήν παροχή σ' αὐτά βοήθειας καί ὑποστήριξης. Ὁ σοβιετικός λαός, οἰκοδομώντας τόν κομμουνισμό, ἀνοίγει νέους δρόμους γιά ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, ἐλέγχει μέ τήν πεῖρα του τήν ὀρθότητα αὐτῶν τῶν δρόμων, ἐπισημαίνει τίς δυσκολίες, βρίσκει τά μέσα γιά τό ξεπέρασμά τους καί διαλέγει τίς καλύτερες μορφές καί μεθόδους τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅλα αὐτά ἀποτελοῦν πολυτιμότατη συμβολή στήν ὑπόθεση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ ἀπό τούς ἄλλους λαούς, ἐφόσον οἱ βασικοί νόμοι τῆς οἰκοδόμησής του εἶναι ἐνιαῖοι γιά ὅλες τίς χῶρες.

Εἶναι γνωστό ὅτι ἐξαιτίας τοῦ διαφορετικοῦ χρόνου πού ἔγιναν οἱ σοσιαλιστικές ἐπαναστάσεις καί τοῦ διαφορετικοῦ ἐπιπέδου τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης στίς ξεχωριστές χῶρες, ἡ ὁλοκλήρωση τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σο-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 20 (Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τῶν συντακτῶν τοῦ ἐγχειριδίου).

σιαλισμοῦ καί ἡ εἴσοδος στήν περίοδο τοῦ κομμουνισμοῦ δέν μπορεῖ νά γίνει στίς χῶρες αὐτές ταυτόχρονα. Ὡστόσο, ἡ ἀνάπτυξη τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν μέσα στά πλαίσια τοῦ ἐνιαίου παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί ἡ χρησιμοποίηση τῶν νόμων καί τῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῦ τοῦ συστήματος, ἐξασφαλίζουν στά κράτη αὐτά τή δυνατότητα «νά μειώσουν τό χρονικό διάστημα τῆς οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ, τούς ἀνοίγουν τήν προοπτική νά περάσουν στόν κομμουνισμό λίγο-πολύ ταυτόχρονα, μέσα στά δρια τῆς ἴδιας ἱστορικῆς ἐποχῆς»*.

Ἡ θέση γιά τό λίγο - πολύ ταυτόχρονο πέρασμα τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν στόν κομμουνισμό, πού διατυπώθηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τό ΚΚΣΕ, βασίζεται στή βαθειά ἀνάγκη τῶν ἰδιομορφιῶν τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ τύπου τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν λαῶν.

Τό συμπέρασμα αὐτό παίρνει ὑπόψη, πρίν ἀπ' ὅλα, τούς ὑψηλούς ρυθμούς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας. Ἡ σχεδιοποίησή της ἐπιτρέπει νά διαθέτονται κάθε χρόνο μεγάλα ποσά γιά νέα μεγάλα ἔργα καί γιά τόν ἐκσυγχρονισμό τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἡ πείρα δείχνει ὅτι οἱ οἰκονομικά καθυστερημένες χῶρες μποροῦν ἔτσι νά ἀναπτύξουν τήν οἰκονομία τους μέ γρήγορους ρυθμούς. Φυσικά, γιά νά γίνει τό ἅλμα ἀπό τήν καθυστέρηση στήν πρόοδο, ἀπαιτεῖται ἔνταση τῶν δυνάμεων, ὅμως, ὅπως ἔδειξε ἡ ἱστορία τῆς ἐκβιομηχάνισης τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν, τό ἀποτέλεσμα δικαιολογεῖ τίς θυσίες.

Σέ συνέχεια, οἱ οἰκονομικά καθυστερημένες χῶρες μποροῦν νά στηριχτοῦν στήν πιό σύγχρονη τεχνική βάση τήν ὁποία μποροῦν νά δημιουργήσουν μέ τήν βοήθεια τῶν βιομηχανικά ἀναπτυγμένων σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Ἡ ἄνοδος τῶν καθυστερημένων χωρῶν στό ἐπίπεδο τῶν ἀναπτυγμένων δέν προκαλεῖ ἀντιζηλία μεταξύ τους ἀλλά δημιουργεῖ τούς πιό εὐνοϊκούς δρους γιά τήν ἐπιτάχυνση τῆς κίνησης ὅλων

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 132.

πρός τά ἐμπρός, γιά τήν ὁρμητική ἀνάπτυξη ὅλης τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας.

Σοβαρά πλεονεκτήματα δίνει ἐπίσης καί τό σύστημα τῆς εἰδίκευσης καί τῆς συνεργασίας, πού διαμορφώνεται μέσα στήν κοινότητα τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν. Ἡ παραγωγή σέ μεγάλη κλίμακα, πού ἀποβλέπει στήν κάλυψη ὄχι μόνο τῶν ἀναγκῶν τῆς δοσμένης χώρας, ἀλλά καί τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀδελφῶν χωρῶν, ἐπιτρέπει νά χρησιμοποιοῦνται πλατύτερα οἱ πρωτοπόρες μέθοδες καί ἡ νεότερη τεχνική, ἰδιαίτερα ἡ αὐτοματοποίηση, ἀνεβάζοντας τό ἐπίπεδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας στό ὕψος πού βρίσκεται στίς πρωτοπόρες σοσιαλιστικές χῶρες.

Καί τέλος, στήν ἐξάλειψη τῆς διαφορᾶς στό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης συμβάλλει καί ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν. Γιά τό σκοπό αὐτό χρησιμοποιοῦνται ὅλα τά εἴδη καί ὅλες οἱ μορφές ἀλληλοβοήθειας: παροχή πιστώσεων, προμήθεια ἐξοπλισμοῦ, δωρεάν χορήγηση τεχνικῶν ντοκουμέντων, βοήθεια στήν κατάρτιση στελεχῶν, ἀνταλλαγή πείρας. Ὁ χαρακτήρας τῆς ἀλληλοβοήθειας τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν εἶναι τέτοιος πού συμβάλλει πρῶτα ἀπ' ὅλα στήν ἐκβιομηχάνιση καί στήν ἀνάπτυξη τῶν οἰκονομικῶν πόρων κάθε χώρας. Φυσικά, ἡ βοήθεια ἀπό τίς ἄλλες χῶρες δέ σημαίνει σταμάτημα, ἀλλά ἀντίθετα, ἔνταση τῶν προσπαθειῶν κάθε χώρας γιά τήν ἐπιτάχυνση τῶν ρυθμῶν τῆς προώθησής της πρός τόν κομμουνισμό.

Οἱ ἀντικειμενικοί νόμοι πού διέπουν τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τά ζωτικά συμφέροντα τῶν λαῶν τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν ἐπιβάλλουν τήν ὅλο καί μεγαλύτερη προσέγγιση τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν. Ὅπως προεῖδε ὁ Λένιν, τά πράγματα ἐξελίσσονται πρός τήν κατεύθυνση τῆς δημιουργίας τῆς παγκόσμιας κομμουνιστικῆς οἰκονομίας τοῦ μέλλοντος, πού θά τήν διευθύνουν οἱ νικητές ἐργαζόμενοι σύμφωνα μέ ἐνιαῖο πλάνο. Γιά τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς τάσης καί γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς γρήγορης κίνησης ὅλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου πρός τόν κομμουνισμό, χρειάζεται δυνάμωμα τῆς ἑνότητας τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ καί ἀποφασιστική καταπολέμηση κάθε ἐθνικιστικῆς ἐκδήλωσης.

Τό ΚΚΣΕ καθόρισε στό Πρόγραμμά του τά καθήκοντα πού ἡ πραγματοποίησή τους ἀπό κοινοῦ μέ τά κομμουνιστικά κόμματα τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν θά ἀνοίξει τό δρό-

μο γιά τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ σέ ὅλο τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα. Νά ποιά εἶναι τά καθήκοντα αὐτά:

Στόν πολιτικό τομέα: ἐνίσχυση τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος μέ ὅλα τά μέσα· ἀνάπτυξη τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν μέ βάση τήν πλήρη ἰσοτιμία καί τήν ἐθελοντική συνεργασία· πολιτική σταθεροποίηση τῆς κοινότητας τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν μέ σκοπό τόν κοινό ἀγώνα γιά τήν γενική εἰρήνη, γιά τόν πλήρη θρίαμβο τοῦ κομμουνισμοῦ.

Στόν οἰκονομικό τομέα: διεύρυνση τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν μεταξύ τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν· ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας· ὅλο καί βαθύτερος συντονισμός τῶν μακρόπνοων οἰκονομικῶν πλάνων τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, μέ σκοπό τή μεγαλύτερη οἰκονομία στήν κοινωνική ἐργασία καί τήν ἐνίσχυση τῆς ἐπιστημονικῆς καί τεχνικῆς συνεργασίας.

Στόν πολιτιστικό τομέα: συνεχής ἀνάπτυξη ὅλων τῶν μορφῶν πολιτιστικῆς συνεργασίας καί ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν· ἀμοιβαία ἀνταλλαγή τῶν πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων· ἐνθάρρυνση τῆς κοινῆς δημιουργικῆς δράσης τῶν παραγόντων τῆς ἐπιστήμης, τῆς λογοτεχνίας καί τῆς τέχνης· δραστήρια βοήθεια γιά τόν ἀμοιβαῖο πλουτισμό τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν καί γιά τήν προσέγγιση τοῦ τρόπου ζωῆς καί τῆς ψυχοσύνθεσης τῶν σοσιαλιστικῶν ἐθνῶν.

Οἱ προοπτικές τῆς οἰκονομικῆς ἁμίλλας τῆς ΕΣΣΔ μέ τίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες

Ἡ ΕΣΣΔ, βαδίζοντας πρός τόν κομμουνισμό, ὀφείλει νά ξεπεράσει σέ σύντομο ἱστορικό διάστημα τίς πιό ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες—ΗΠΑ, Γαλλία, Δυτική Γερμανία καί Ἀγγλία—στήν κατ' ἄτομο παραγωγή.

Ἡ ἔκβαση τῆς οἰκονομικῆς ἁμίλλας τῶν δύο συστημάτων ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπό τό διάστημα στό ὁποῖο ἡ ΕΣΣΔ θά φτάσει καί θά ξεπεράσει τίς ΗΠΑ, τήν πιό ἰσχυρή καπιταλιστική χώρα. Ξεπέρασμα τῶν δεικτῶν τῶν ΗΠΑ σημαίνει ξεπέρασμα τῶν ἀνώτερων ἐπιτεύξεων τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, τοῦ ἀνώτερου ἐπίπεδου πού μπόρεσε νά φτάσει ὁ καπιταλισμός σάν κοινωνικό καί οἰκονομικό σύστημα.

Τώρα, τό νά φτάσει ἡ ΕΣΣΔ τό ἐπίπεδο τῆς παραγωγῆς τῶν ΗΠΑ δέν εἶναι κάτι πού ἀπαιτεῖ πολύ χρόνο, ὅπως θά νόμιζε κανείς πρίν 10 μόνο χρόνια. Ἐνῶ τό 1950 ἡ βιομηχανική παραγωγή τῆς ΕΣΣΔ ἀντιπροσώπευε περίπου τό 30% τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῶν ΗΠΑ, στό τέλος τοῦ 1961 ξεπερνοῦσε τό 60%. Ἡ οἰκονομία τῆς ΕΣΣΔ ἀναπτύσσεται πολύ πιό γρήγορα ἀπό τήν οἰκονομία τῶν ΗΠΑ. Ἔτσι, π.χ., στά χρόνια 1954 - 1960 ἡ μέση ἐτήσια αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἦταν 11,1% στήν ΕΣΣΔ καί 2,5% στίς ΗΠΑ.

Ἀπό μιά ἄλλη πλευρά, ἔχει σοβαρή σημασία τό γεγονός ὅτι ἡ ΕΣΣΔ δέν ξεπερνάει πιά τίς ΗΠΑ μόνο στούς ρυθμούς, ἀλλά καί στήν ἀπόλυτη αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἡ μέση ἐτήσια ἀπόλυτη αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς στά χρόνια 1954 - 1960 στήν ΕΣΣΔ ἦταν περίπου διπλάσια ἀπό τήν ἀντίστοιχη τῶν ΗΠΑ.

Ὅλα αὐτά ἔδοσαν τή δυνατότητα στό ΚΚΣΕ νά βάλει σάν ἄμεσο καθῆκον τό ξεπέρασμα τῶν ΗΠΑ στήν κατά κάτοικο παραγωγή. Στήν τρέχουσα δεκαετία ἡ ΕΣΣΔ θά ξεπεράσει τό σημερινό ἐπίπεδο τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῶν ΗΠΑ καί τό 1980 θά τό ἔχει ἀφήσει πολύ πίσω. Μέσα σέ 20 χρόνια ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στήν ΕΣΣΔ θά ξεπεράσει τό σημερινό ἀμερικανικό ἐπίπεδο δύο περίπου φορές καί στήν ὡριαία παραγωγή — σέ συνδυασμό μέ τή μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας στήν ΕΣΣΔ — σημαντικά περισσότερο.

Ὑπολογισμοί, πού βασίζονται στήν σύγκριση τῶν μέσων ἐτήσιων στοιχείων τῆς ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας τῆς ΕΣΣΔ καί τῶν ΗΠΑ στή διάρκεια μεγάλης χρονικῆς περιόδου, δείχνουν ὅτι τό 1980 τό κατά κεφαλήν ἐθνικό εἰσόδημα στήν ΕΣΣΔ θά ξεπερνάει τό ἀντίστοιχο τῶν ΗΠΑ μιάμιση φορά.

Φυσικά, αὐτό δέν εἶναι ἕνα ὅριο πέρα ἀπό τό ὁποῖο δέν μπορεῖ νά προχωρήσει ἡ ΕΣΣΔ. Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ θά δδηγήσει στήν πιό γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καί μετά τό ξεπέρασμα τῶν ΗΠΑ.

Στήν εἰρηνική ἅμιλλα μέ τό σοσιαλισμό ὁ καπιταλισμός δέν ἔχει προοπτικές νίκης, γιά λόγους πού ὀφείλονται στήν

ἴδια τή φύση του. Δέν μπορεῖ νά βάλει καθῆκον νά διευρύνει συνεχῶς τήν παραγωγή, καί πολύ περισσότερο, νά καθορίσει σά σκοπό του τήν ἄνοδο τῆς λαϊκῆς εὐημερίας. Ὁ μοναδικός σκοπός τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ ἰδιοποίηση τοῦ κέρδους. Παράγει τό εἶδος καί στίς διαστάσεις πού τοῦ ἐξασφαλίζουν κέρδος. Ἡ ἐπιδίωξη γιά τή συνεχή αὔξηση τῆς παραγωγῆς, πού εἶναι τόσο φυσική στίς σοσιαλιστικές χῶρες, εἶναι ἀπρόσιτη γιά τά καπιταλιστικά μονοπώλια. Ἀντίθετα, πολύ συχνά τά μονοπώλια ἔχουν συμφέρον νά μειώνουν τήν παραγωγή, ἀρκεῖ μόνο ἡ μείωση νά ὁδηγεῖ στό ἀνέβασμα τῶν τιμῶν καί τήν αὔξηση τοῦ κέρδους.

Οἱ καπιταλιστές δέν ἔχουν τίποτα νά ἀντιπαραθέσουν στήν ἐπιστημονικά θεμελιωμένη προοπτική τῆς ἀνάπτυξης τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων, πού ἀνοίγεται μέ τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ. Στό καπιταλιστικό σύστημα ἡ κατανάλωση τῶν ἐργατῶν καθορίζεται ἀπό τά στενά ὅρια τῆς ἀξίας τῆς ἐργατικῆς τους δύναμης καί δέν μπορεῖ νά βγεῖ ἔξω ἀπό αὐτά τά περιορισμένα πλαίσια. Γιά τούς καπιταλιστές εἶναι φυσική ἡ ἐπιδίωξη, ὅπου μποροῦν, νά μειώνουν τό ἡμερομίσθιο τῶν ἐργατῶν καί γενικά τό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων.

Ὁ καπιταλισμός δέν μπορεῖ ἐπίσης νά μειώσει σχεδιασμένα τήν ἐργάσιμη ἡμέρα, πράγμα πού εἶναι νομοτελειακό στίς σοσιαλιστικές χῶρες. Οἱ ἐργαζόμενοι τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν ξέρουν καλά ὅτι χωρίς ἐπίμονο ἀγώνα δέν μποροῦν νά πετύχουν μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, παρά μόνο στίς περιπτώσεις πού συνοδεύεται μέ μείωση τοῦ ἡμερομισθίου καί στήν οὐσία ἀποτελεῖ δυσοίωνο προμήνημα ἡ συγκαλυμμένη μορφή ἀνεργίας.

Μποροῦν μήπως τά καπιταλιστικά κράτη νά μειώσουν βαθμιαῖα καί τελικά νά καταργήσουν ὁλοκληρωτικά τούς φόρους; Ὄχι. Ἀντίθετα, ἡ αὔξηση τῶν φόρων ἀποτελεῖ μόνιμο γνώρισμα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ, γιατί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ χρηματοδοτεῖται κυρίως ἀπό τόν κρατικό προϋπολογισμό, ὁ ὁποῖος διογκώνεται συνεχῶς μέ τήν αὔξηση τῆς φορολογίας τοῦ πληθυσμοῦ.

Μπορεῖ τό ἀστικό κράτος νά ἐξασφαλίσει δωρεάν κατοικία καί δωρεάν δημοτικές ὑπηρεσίες γιά τούς ἐργαζομένους; Ἀσφαλῶς, ὄχι. Στήν κοινωνία ὅπου ἡ στέγη καί οἱ ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφελείας ὑπηρετοῦν τό σκοπό τῆς ἀπόσπασης κέρδους, τέτοια μέτρα εἶναι ἀδύνατα ἀπό οἰκονομική ἄποψη.

Στήν πορεία τῆς εἰρηνικῆς ἅμιλλας τῶν δύο συστημάτων ὅλα αὐτά τά μειονεκτήματα τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος καί ὅλα τά πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ θά ἐκδηλωθοῦν μέ ὅλη τους τή δύναμη. Νά γιατί οἱ μεγιστάνες τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου φοβοῦνται τόσο πολύ τήν εἰρηνική συνύπαρξη. Στήν προσπάθειά τους νά τήν ματαιώσουν, ἐπιδιώκουν νά ἐκφοβίσουν τούς ἐργάτες τῶν χωρῶν τους, παρουσιάζοντας τήν εἰρηνική συνύπαρξη πού προτείνουν οἱ σοσιαλιστικές χῶρες, σάν κάποια «διαβολική συνομωσία», πού ἀποβλέπει νά προξενήσει ἀνεπανόρθωτη ζημιά στούς λαούς τῶν δυτικῶν χωρῶν. Γιά τά μονοπώλια, πού ἔχουν συνηθίσει νά βλέπουν κάθε ἅμιλλα σά συναγωνισμό, σάν καπιταλιστικό ἀνταγωνισμό, στόν ὁποῖον τό κέρδος τῆς μιᾶς πλευρᾶς σημαίνει πάντα ζημιά τῆς ἄλλης, ἕνας τέτοιος τρόπος σκέψης εἶναι ἀπόλυτα φυσικός. Οἱ κομμουνιστές ὅμως ἐννοοῦν μιά ἐντελῶς διαφορετικοῦ εἴδους ἅμιλλα, μιά ἅμιλλα ἀπό τήν ὁποία θά κερδίσουν οἱ λαοί, οἱ ἐργαζόμενοι ὅλων τῶν χωρῶν.

Μήπως γιά τούς λαούς τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν δημιουργεῖ καμιά ἀπειλή τό γεγονός ὅτι οἱ σοσιαλιστικές χῶρες θέλουν νά ἔχουν τήν μικρότερη στόν κόσμο ἐργάσιμη ἡμέρα, ὡραῖα καί ἄνετα σπίτια, καλά ὀργανωμένες ὑπηρεσίες κοινῆς ὠφελείας καί κοινωνική διατροφή, παιδικά ἱδρύματα καί σχολεῖα; Μήπως ἡ ΕΣΣΔ καί οἱ ἄλλες σοσιαλιστικές χῶρες θέλουν νά τά πετύχουν αὐτά σέ βάρος τῶν ἄλλων λαῶν μέ τόν πόλεμο καί τή βία; Ἀντίθετα, ἐπιδιώκουν ἐπίμονα τή διατήρηση τῆς εἰρήνης, πού εἶναι ἀναγκαία γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν μεγαλειωδῶν οἰκονομικῶν πλάνων. Καί πέρα ἀπ' αὐτό, βοηθοῦν ἀνιδιοτελῶς τούς λαούς τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν γιά νά ξεπεράσουν τήν οἰκονομική τους καθυστέρηση. Ἀγωνίζονται ἐπίμονα γιά τόν πλήρη καί γενικό ἀφοπλισμό πού θά ἀποδεσμεύσει τεράστια ὑλικά μέσα γιά τόν ἀγώνα ἐναντίον τῆς πείνας, τῆς ἀρρώστιας καί τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, γιά τήν οἰκονομική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη ὅλων τῶν χωρῶν, γιά τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων.

Ἡ οἰκονομική ἅμιλλα τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τόν καπιταλισμό, ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἄν ἀρέσει ἤ ὄχι στά μονοπώλια, διεξάγεται σέ παγκόσμια κλίμακα καί δίνει ἄμεσα ὀφέλη στούς ἐργαζόμενους τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν.

Ἡ ἐπίδραση πού θά ἀσκήσουν στήν παγκόσμια ἐξέλιξη οἱ ἐπιτυχίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ

Οἱ ἐπιτυχίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ, ὅπως καί οἱ ἐπιτεύξεις τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν, ἀσκοῦν συνεχῶς καί μεγαλύτερη ἐπίδραση στήν παγκόσμια ἐξέλιξη. «Τό κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὅτι τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα μετατρέπεται σέ ἀποφασιστικό παράγοντα τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας»*.

Ἡ ἰσχύς τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος δημιουργεῖ, πρῶτα ἀπ' ὅλα, τεράστιες δυνατότητες γιά τή λύση τοῦ βασικοῦ προβλήματος τῆς ἐποχῆς μας, τήν ἀπαλλαγή τῆς ἀνθρωπότητας ἀπό τόν κίνδυνο ἀτομικοῦ πολέμου. Τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό στρατόπεδο, πού εἶναι ἡ πρωτοπορία τῆς φιλειρηνικῆς ἀνθρωπότητας, ἐπιδρᾶ ἀνασχετικά στούς ἐπιθετικούς κύκλους τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ὅσο θά αὐξάνονται οἱ ἐπιτυχίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ, τόσο ἡ ἀποστολή αὐτή τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου θά προβάλλει πιό ἀνάγλυφα.

Ἡ συνεχής ἀλλαγή τοῦ παγκόσμιου συσχετισμοῦ τῶν δυνάμεων ὑπέρ τῆς εἰρήνης καί τοῦ σοσιαλισμοῦ, θά δημιουργήσει τή δυνατότητα νά ἀποκλειστεῖ ὁ πόλεμος ἀπό τή ζωή τῶν λαῶν, πρίν ἀκόμα νικήσει πλήρως ὁ σοσιαλισμός σέ ὅλη τή γήινη σφαίρα. Φυσικά, αὐτό δέ θά ἔρθει μόνο του, ἀλλά θά χρειαστοῦν προσπάθειες, ἀκούραστη πάλη καί ἐπαγρύπνιση ἀπό τήν πλευρά τῶν λαῶν γιά νά ματαιώνουν τίς μηχανορραφίες τῶν ἐμπρηστῶν τοῦ πολέμου. Ὅμως ἡ προοπτική τῆς κατάργησης τοῦ πολέμου δέν μπορεῖ νά μήν ἐνθουσιάζει ὅλους τούς λαούς, δέν μπορεῖ νά

* «Προγραμματικά ντοκουμέντα τοῦ ἀγώνα γιά τήν εἰρήνης, τή δημοκρατία καί τό σοσιαλισμό», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 39.

μήν δδηγήσει στήν ἔνταση τῆς πάλης τους γιά τήν περιφρούρηση τῆς γενικῆς εἰρήνης. Μέ τήν ἔννοια αὐτή τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό στρατόπεδο προσφέρει τεράστια ὑπηρεσία πού τό τιμᾶ.

Ὁ Λένιν ἔλεγε ὅτι ὁ σοσιαλισμός ἐπηρεάζει τή διεθνή ἐξέλιξη κυρίως μέ τίς οἰκονομικές του ἐπιτυχίες. Γι' αὐτό, ἀπό τίς πρῶτες μέρες τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, ἔδινε ἐξαιρετική σημασία στή δύναμη τοῦ παραδείγματος τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος. «Ὁ σοσιαλισμός ἔχει τή δύναμη τοῦ παραδείγματος,—ἔλεγε...—Πρέπει νά ἀποδείξουμε πρακτικά, μέ παραδείγματα τή σημασία τοῦ κομμουνισμοῦ»*. Ὡστόσο, ἡ κληρονομημένη ἀπό τόν καπιταλισμό οἰκονομική καί πολιτιστική καθυστέρηση τῆς ΕΣΣΔ, δέν ἔδινε ἐπί πολύ καιρό τή δυνατότητα νά ἐκδηλωθεῖ πλήρως ἡ δύναμη τοῦ νέου συστήματος. Ἀργότερα πάλι ὁ ἰμπεριαλισμός μέ τήν ἐπιθετική του πολιτική ἀνάγκαζε τίς σοσιαλιστικές χῶρες νά δαπανοῦν πολλά μέσα καί νά καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἀμυντικῆς τους ἱκανότητας, γιά τήν ἀπόκρουση στρατιωτικῶν ἐπιθέσεων καί τήν ἐξάλειψη τῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου.

Νά γιατί ἡ ἀστική τάξη μποροῦσε γιά ἕνα ὁρισμένο χρονικό διάστημα νά ποντάρει στίς δυσκολίες καί τίς ἐλλείψεις τῆς νέας κοινωνίας. Οἱ ἐπιτυχίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ, ὅπως καί οἱ ἐπιτυχίες τῶν λαϊκοδημοκρατικῶν χωρῶν, ἀφαιροῦν τίς δυνατότητες αὐτές ἀπό τήν ἀστική προπαγάνδα. Δέν εἶναι μακριά ἡ μέρα πού οἱ ἐργαζόμενοι τῆς ΕΣΣΔ θά ἔχουν τό ὑψηλότερο στόν κόσμο βιοτικό ἐπίπεδο. Αὐτό θά δείξει μέ τόν πιό κατανοητό καί πειστικό τρόπο στούς ἐργαζόμενους ὅλων τῶν χωρῶν, τά πλεονεκτήματα τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος καί, μαζί μέ τίς ἐπιτυχίες στήν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας καί κουλτούρας, θά αὐξήσει ἀκόμα περισσότερο τήν ἑλκτική δύναμη τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ, θά φέρνει στίς γραμμές του νέα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Ὅλα αὐτά θά διευρύνουν καί θά ἐνισχύσουν σοβαρά τό μέτωπο τῶν δυνάμεων, πού ἀγωνίζονται γιά τό πέρασμα στό νέο κοινωνικό σύστημα. Ἡ κοινωνική ἀπελευθέρωση τῶν ἐργαζομένων θά ἐπιταχυνθεῖ καί

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 31ος, σελ. 426.

ἰδιαίτερα θά αὐξηθοῦν οἱ δυνατότητες τοῦ εἰρηνικοῦ περάσματος στό σοσιαλισμό.

«Ὅταν ὁ σοβιετικός λαός θά ἀπολαμβάνει τά ἀγαθά τοῦ κομμουνισμοῦ, νέες ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ἄνθρωποι στή γῆ θά ποῦν: Εἴμαστε ὑπέρ τοῦ κομμουνισμοῦ!". Οἱ ἰδέες τοῦ κομμουνισμοῦ δέ θά κατακτήσουν τό μυαλό καί τήν καρδιά τῶν λαϊκῶν μαζῶν μέ τόν πόλεμο κατά τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀλλά μέ τό παράδειγμα τῆς πιό τέλειας ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας, μέ τήν ἄνθηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί μέ τή δημιουργία ὅλων τῶν ὅρων γιά τήν εὐτυχία καί τήν εὐημερία τοῦ ἀνθρώπου»*.

Κάθε ἐπιτυχία τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ ἀσκεῖ, χωρίς ἀμφιβολία, βαθειά ἐπίδραση καί στίς ὑπανάπτυκτες χῶρες τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς. Ἡ βοήθεια, πού τούς δίνει τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο γιά νά ξεπεράσουν τήν οἰκονομική καί πολιτιστική τους καθυστέρηση, εἶναι ὅλο καί πιό ἀποτελεσματική. Οἱ λαοί τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν θεωροῦν τή βοήθεια αὐτή σάν ἐκπλήρωση τοῦ διεθνιστικοῦ τους χρέους ἀπέναντι στό τμῆμα αὐτό τῆς ἐργαζόμενης ἀνθρωπότητας, πού ὁ καπιταλισμός εἶχε καταδικάσει νά δουλεύουν σά σκλάβοι, καί νά ζοῦν μέσα σέ ἀπάνθρωπα βάσανα, στήν πεῖνα, στήν ἀθλιότητα καί τήν ἐθνική ταπείνωση.

Οἱ μελλοντικές νίκες τοῦ κομμουνισμοῦ θά ἀσκήσουν τεράστια ἐπίδραση καί στούς λαούς τῶν ἀπελευθερωμένων χωρῶν σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν ἐκλογή τῶν δρόμων τῆς ἱστορικῆς τους ἀνάπτυξης. Οἱ ἐργαζόμενοι, ὅλα τά πατριωτικά καί δημοκρατικά στοιχεῖα αὐτῶν τῶν χωρῶν, θά πείθονται ὅλο καί περισσότερο ὅτι πραγματική ἀνεξαρτησία, ἀπαλλαγή ἀπό τή φτώχεια, ἀληθινή δημοκρατία μποροῦν νά πετύχουν μόνο ἄν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 141. (Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τῶν συντακτῶν τοῦ ἐγχειριδίου).

ἀκολουθήσουν τό δρόμο πού ὑπόδειξε σέ ὅλη τήν καταπιεζόμενη καί ἐκμεταλλευόμενη ἀνθρωπότητα ὁ ἐπιστημονικός σοσιαλισμός τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἔνγκελς καί τοῦ Λένιν.

Αὐτές εἶναι οἱ κοσμοϊστορικές προοπτικές τίς ὁποῖες ἀνοίγουν οἱ ἐπιτυχίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ.

«Ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ θά εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπό τίς νίκες πού θά ἔχει σημειώσει ἡ ἀνθρωπότητα σ' ὅλη τή μακραίωνη ἱστορία της. Κάθε νέο βῆμα πρός τίς φωτεινές κορυφές τοῦ κομμουνισμοῦ ἐμπνέει τίς ἐργαζόμενες μάζες ὅλων τῶν χωρῶν, ἀποτελεῖ τεράστια ἠθική ὑποστήριξη τοῦ ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν λαῶν ἀπό τόν κοινωνικό καί ἐθνικό ζυγό, ἐπιταχύνει τό θρίαμβο τῶν ἰδεῶν τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα»*.

Νά γιατί, ἡ οἰκοδόμηση τοῦ κομμουνισμοῦ στήν ΕΣΣΔ, ἐνῶ ἀνταποκρίνεται στά ζωτικά συμφέροντα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καί ἕνα μεγάλο διεθνιστικό του καθῆκον. Ἡ συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος εἶναι γιά ὅλους τούς ἐργαζόμενους τῆς ΕΣΣΔ ἕνα ἰσχυρό πρόσθετο κίνητρο στόν ἀγώνα τους γιά τήν οἰκοδόμηση τῆς πιό δίκαιας καί εὐτυχισμένης κοινωνίας στή γῆ, τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 141. (Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τῶν συντακτῶν τοῦ ἐγχειριδίου).

7

Ἡ κομμουνιστική κοινωνία

Ὁ Μάρξ, καθορίζοντας τούς δρους γιά τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἀνώτερης, τῆς κομμουνιστικῆς φάσης τοῦ νέου συστήματος, ἔγραφε: «... Ὅταν θά ἐξαφανιστεῖ ἡ ὑποδουλωτική ὑποταγή τοῦ ἀνθρώπου στόν καταμερισμό τῆς ἐργασίας· ὅταν μαζί της θά ἐξαφανιστεῖ καί ἡ ἀντίθεση τῆς σωματικῆς καί τῆς πνευματικῆς ἐργασίας· ὅταν ἡ ἐργασία θά πάψει νά εἶναι μόνο μέσο ζωῆς καί γίνει πρώτη ζωτική ἀνάγκη· ὅταν μαζί μέ τήν ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν ἀτόμων θά ἀναπτυχθοῦν καί οἱ παραγωγικές δυνάμεις καί ὅλες οἱ πηγές τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου θά ἀναβλύζουν μέ ἀφθονία, μόνο τότε... ἡ κοινωνία θά μπορέσει νά γράψει στίς σημαῖες της: ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του»*.

Οἱ δροι αὐτοί πού διατύπωσε ὁ Μάρξ, ἄρχισαν νά διαμορφώνονται βαθμιαῖα στίς σοσιαλιστικές χῶρες καί πρῶτα ἀπ' ὅλες στήν ΕΣΣΔ, χάρη στήν ἀνάπτυξη τῶν τάσεων γιά τίς ὁποῖες μιλήσαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο. Τελικά, θά ὁδηγήσουν μέ νομοτέλειακή ἱστορική ἀναγκαιότητα στήν πλήρη νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ γέννηση τοῦ νέου, τοῦ πιό ἀνώτερου συστήματος δέν εἶναι πιά ζήτημα τοῦ μακρινοῦ μέλλοντος. Νά γιατί σήμερα ἔχει μεγάλη πρακτική σημασία τό νά ξέρουν οἱ ἐργαζόμενοι τί εἶναι ὁ κομμουνισμός. Τά ἑκατομμύρια τῶν ἐργαζομένων θέλουν καί πρέπει νά γνωρίζουν ποιά θά εἶναι ἡ κοινωνία

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλεκτά ἔργα», τόμ. II, Μόσχα 1955, σελ. 15.

πού θά δημιουργήσουν μέ τίς προσπάθειές τους, μέ τήν καθημερινή, μικρή ἤ μεγάλη, ἡρωική ἤ συνηθισμένη δράση τους.

Μπορεῖ ἡ κοινωνική ἐπιστήμη νά ἱκανοποιήσει αὐτό τό ἐνδιαφέρον τους; Γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τά γενικά χαρακτηριστικά καί ὄχι τίς λεπτομέρειες τῆς νέας κοινωνίας, ἀσφαλῶς ναί.

Φυσικά, πρέπει νά παρθεῖ ὑπόψη ὅτι μέ τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ, δέ σταματάει ἡ ἱστορική ἐξέλιξη καί ὅτι ἡ κομμουνιστική κοινωνία συνεχῶς θά μεταβάλλεται καί θά τελειοποιεῖται. Γι' αὐτό, δέν εἶναι δυνατό νά προβλεφθεῖ μέ ἀκρίβεια πῶς θά εἶναι μετά ἀπό αἰῶνες, καί πολύ περισσότερο, ἀπό χιλιετηρίδες. Ὅμως στό ἐρώτημα πῶς θά εἶναι ὁ κομμουνισμός πού θά δοῦν πολλοί ἀπό τούς συγχρόνους μας, πῶς θά εἶναι τό κομμουνιστικό σύστημα στά πρῶτα στάδια τῆς ἀνάπτυξής του, μπορεῖ νά δοθεῖ ἀπό τώρα μιά πολύ ἀξιόπιστη ἀπάντηση. Τήν ἀπάντηση αὐτή τή δίνει ἡ μαρξιστική - λενινιστική θεωρία.

Ἡ θεωρία αὐτή δέν προσπαθεῖ νά προσαρμόσει τόν κομμουνισμό σέ δοσμένα ἀπό πρίν σχήματα, ἀλλά βασίζεται ἐξ ὁλοκλήρου στήν ἀνάγκη τῶν τάσεων τῆς σημερινῆς πραγματικότητας, τῶν τάσεων ἀπό τίς ὁποῖες θά διαμορφωθεῖ ἄμεσα τό κομμουνιστικό μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας.

Οἱ σύγχρονες μαρξιστικές ἀντιλήψεις γιά τόν κομμουνισμό ἐκφράζονται μέ μεγαλύτερη πληρότητα στό νέο Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ, τό ὁποῖο περιγράφει τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, τήν ὑλική καί τεχνική της βάση, τίς κοινωνικές σχέσεις καί τίς ἠθικές ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου τῆς κοινωνίας αὐτῆς.

Τό Πρόγραμμα διατυπώνει τό γενικό δρισμό τοῦ κομμουνισμοῦ ὡς ἑξῆς:

«Ὁ κομμουνισμός εἶναι ἕνα ἀταξικό κοινωνικό σύστημα μέ ἑνιαία παλλαϊκή ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς, μέ πλήρη κοινωνική ἰσότητα ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, στό ὁποῖο, μαζί μέ τήν ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσονται καί οἱ παραγωγικές δυνάμεις στή βάση τῆς συνεχοῦς ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς, ὅλες οἱ πηγές τοῦ κοινωνικοῦ

πλούτου ἀναβρύζουν μέ ἀφθονία καί πραγματοποιεῖται ἡ μεγάλη ἀρχή "ἀπό τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του, στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του". Ὁ κομμουνισμός εἶναι μιά ἀνώτερα ὀργανωμένη κοινωνία ἐλεύθερων καί συνειδητῶν ἐργαζομένων, στήν ὁποία ἰσχύει ἡ κοινωνική αὐτοδιοίκηση, ἡ ἐργασία γιά τό καλό τῆς κοινωνίας εἶναι γιά ὅλους πρώτη ζωτική ἀνάγκη καί συνειδητοποιημένη ἀναγκαιότητα, καί οἱ ἱκανότητες τοῦ καθενός ἀξιοποιοῦνται μέ τόν πιό ἐπωφελῆ τρόπο γιά τό λαό»*.

1. Κοινωνία τῆς γενικῆς εὐπορίας καί ἀφθονίας

Ὁ κομμουνισμός εἶναι ἡ κοινωνία πού βάζει μιά γιά πάντα τέλος στήν ἀνέχεια καί τή φτώχεια καί ἐξασφαλίζει τήν εὐημερία ὅλων τῶν πολιτῶν του. Τό αἰώνιο ὄνειρο τῶν ἀνθρώπων τῆς δουλειᾶς γιά ἀφθονία γίνεται πραγματικότητα.

Ὅταν σκέπτεται κανείς σήμερα τήν κομμουνιστική ἀφθονία δέν ἔχει λόγους νά ὀνειρεύεται μυθικές χῶρες ὅπου στά ποτάμια τρέχει γάλα. Τοῦ εἶναι ἀρκετό νά ἔχει μιά σαφή ἀντίληψη γιά τά ἀγαθά πού στό κοντινό πιά μέλλον θά μποροῦν νά δίνουν στούς ἀνθρώπους οἱ ἐπιτεύξεις τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπιστήμης καί τεχνικῆς καί οἱ ἐπιτυχίες τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, τήν ὁποίαν ὁ σοσιαλισμός ἀπελευθέρωσε ἀπό τά δεσμά πού ἐμπόδιζαν τή γρήγορη καί ἀδιάκοπη ἀνάπτυξή της.

Οἱ ἐπιτυχίες αὐτές ἐπιτρέπουν νά δημιουργηθεῖ μιά

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 62.

ἰσχυρή ὑλική καί τεχνική βάση, νά αὐξηθεῖ τεράστια ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, νά ἐπιτευχθεῖ ἕνα ἀνώτερο ἐπίπεδο σχεδιομετρικῆς ὀργάνωσης ὅλης τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας καί ἔτσι νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ πιό ἀποτελεσματική καί ὀρθολογική χρησιμοποίηση τοῦ ὑλικοῦ πλούτου καί τῆς ἐργατικῆς δύναμης. Τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι νά μεγαλώσει ἀφάνταστα ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή φύση. Οἱ τυφλές στοιχιακές δυνάμεις τῆς φύσης θά χρησιμοποιοῦνται ὅλο καί περισσότερο καί ὅλο καί πιό πλήρως πρός τό συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θά μπορέσει ἐπί τέλους νά λύσει τά προβλήματα πού μάταια βασανίζονταν νά λύσουν οἱ προηγούμενες γενιές.

Πρώτη φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου πάντα ἦταν ἡ φροντίδα γιά τό καθημερινό ψωμί. Ὁ κομμουνισμός λύνει πλήρως καί μιά γιά πάντα τό πρόβλημα αὐτό. Στήν κομμουνιστική κοινωνία ἡ ἀγροτική ἐργασία θά μετατραπεῖ σέ ποικιλία τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας, ἡ ἀγροτική οἰκονομία θά ἐφοδιάζεται πλούσια μέ τίς πιό διάφορες καί τέλειες μηχανές καί θά ἐφαρμόζει τίς πιό πρωτοπόρες ἐπιστημονικές μεθόδους. Ὅλα αὐτά θά ὁδηγήσουν σέ μιά πρωτοφανέρωτη αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας καί θά δημιουργήσουν τή δυνατότητα νά ἐφοδιάζονται ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας μέ ἄφθονη, ὑγιεινή, νόστιμη καί ποικίλη τροφή.

Τό καθῆκον αὐτό εἶναι ἀπόλυτα πραγματοποιήσιμο. Τή σταθερή βάση γιά τή λύση του ἄρχισαν κιόλας νά τή δημιουργοῦν οἱ σημερινές ἐπιτεύξεις τῆς ἀγροτεχνικῆς καί τῆς βιολογίας καί οἱ ἐπιτυχίες στή μηχανοποίηση τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς. Ἂν ὅλες αὐτές οἱ ἐπιτεύξεις μποροῦσαν νά ἐφαρμοστοῦν σέ ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου, καί μόνο τό γεγονός αὐτό θά ἦταν ἀρκετό, κατά τούς ὑπολογισμούς τῶν ἐπιστημόνων, νά ἐξασφαλίσει ὅλες τίς ἐπιστημονικά καθορισμένες ἀνάγκες ἰσέ τρόφιμα ὄχι μόνο τοῦ σημερινοῦ ἀλλά καί πολύ μεγαλύτερου πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Ὅσο ἀνεβαίνει τό ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ, τόσο περισσότερο μεγαλώνει ὁ ἀριθμός καί ἡ ποικιλία τῶν πραγμάτων καί τῶν ὑπηρεσιῶν πού χρειάζονται οἱ ἄνθρωποι. Σήμερα κιόλας ὅταν μιλᾶμε γιά εὐημερία δέν ἐννοοῦμε μόνο τήν καλή τροφή, ἀλλά καί τίς ἄνετες καί εὐρύχωρες κατοικίες, τά καλῆς ποιότητας καί ὡραῖα ροῦχα καί τά διάφορα ἀντικείμενα καί μέσα πού διευκολύνουν καί ὀμορφαίνουν τή ζωή: ἄνετα μεταφορικά μέσα, εἴδη γιά νά περνάει κανείς πολιτισμένα

τόν καιρό του (βιβλία, ραδιόφωνα, συσκευές τηλεόρασης, μουσικά ὄργανα, ἀθλητικά εἴδη), καί ἕνα πλῆθος ἀπό ἄλλα πράγματα.

Ὁ κομμουνισμός βάζει σά σκοπό του νά ἱκανοποιεῖ πλήρως τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων σέ ὅλα αὐτά τά πράγματα καί ὅλες αὐτές τίς ὑπηρεσίες. Οἱ σύγχρονες ἐπιτεύξεις τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνικῆς καί τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς κάνουν τό σκοπό αὐτό ἀπόλυτα πραγματοποιήσιμο.

Καί πραγματικά, τί μπορεῖ νά ἐμποδίσει τή λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, παρά τό ὅτι εἶναι πολύ σύνθετο;

Ἡ ἔλλειψη πρώτων ὑλῶν; Ἡ ἐξάντληση τῶν ἀποθεμάτων πού προετοίμασε ἡ φύση γιά τόν ἄνθρωπο; Σήμερα κιόλας εἶναι φανερό ὅτι τέτοιος κίνδυνος δέν ἀπειλεῖ τήν ἀνθρωπότητα. Ἡ ἄνοδος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δημιουργεῖ τεράστια ἀποθέματα πρώτων ὑλῶν γιά τήν παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τό ὑπέδαφος καί οἱ ὠκεανοί κρύβουν μέσα τους ἀμύθητα πλούτη. Ἴσως ὅμως νά ὑπόσχεται ἀκόμα μεγαλύτερα πλούτη ἡ κατασκευή καί ἡ χρησιμοποίηση διαφόρων συνθετικῶν ὑλῶν, πού ἀπό ἄποψη ποιότητας ὄχι μόνο δέν ὑστεροῦν, ἀλλά ὑπερέχουν κατά πολύ ἀπό τίς φυσικές. Ὁ ἄνθρωπος ἔμαθε νά παράγει θαυμάσιες νέες ὕλες ἀπό τό κάρβουνο καί τά φυσικά ἀέρια, ἀπό τό πετρέλαιο καί τό ξύλο, ἀπό τό θαλασσινό νερό, ἀκόμα καί ἀπό τόν ἀέρα. Αὐτό θά ἐπιτρέψει νά λυθεῖ ριζικά, στό πολύ κοντινό μέλλον, τό πρόβλημα τῶν πρώτων ὑλῶν.

Τό ἴδιο δέν μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἐμπόδιο γιά τήν ἐπίτευξη τῆς ἀφθονίας καί ἡ ἔλλειψη ἐργατικῶν χεριῶν, γιατί ἡ παραγωγικότητα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας δέν ἔχει ὅρια. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κιόλας μάθει νά βάζουν στήν ὑπηρεσία τους τόσο ἰσχυρές φυσικές δυνάμεις καί νά δημιουργοῦν τέτοιες μηχανές πού αὐξάνουν τήν παραγωγική τους ἱκανότητα χιλιάδες φορές. Ἀνακάλυψαν ἀνεξάντλητες πηγές ἐνέργειας στήν ἴδια τή φύση πού περιβάλλει τόν ἄνθρωπο, στό νερό, στόν ἀέρα, στό ὑπέδαφος καί τέλος στό ἄτομο. Ἔμαθαν νά κατασκευάζουν ἐξυπνότατες αὐτόματες μηχανές πού θά μποροῦν στό ἄμεσο μέλλον νά δίνουν σέ ἄφθονες ποσότητες στόν ἄνθρωπο ὅ,τι τοῦ χρειάζεται γιά νά ζεῖ.

Οἱ ἐπιτεύξεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης καί τεχνικῆς, οἱ ἀνακαλύψεις στά πρόθυρα τῶν ὁποίων βρίσκονται, δημιουργοῦν πραγματικές καί χειροπιαστές προοπτικές γιά τήν ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς κοινω-

νίας ὄχι μόνο σέ εἴδη πρώτης ἀνάγκης ἀλλά βαθμιαῖα καί στά εἴδη καί τίς ὑπηρεσίες πού σήμερα θεωροῦνται πολυτέλεια.

Ἔτσι, ὁ ἐπιστημονικός κομμουνισμός ἐξετάζει τό πρόβλημα τῆς γενικῆς εὐπορίας καί ἀφθονίας σέ στενή σύνδεση μέ τό πρόβλημα τῆς ἀνάπτυξης τῆς σοσιαλιστικῆς παραγωγῆς καί τῆς αὔξησης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας. Αὐτός εἶναι χωρίς ἀμφιβολία ὁ μοναδικά ρεαλιστικός τρόπος ἀντιμετώπισής του. Ὁ τρόπος αὐτός ξεχωρίζει τούς μαρξιστές ἀπό ὅλους τούς ὀπαδούς τοῦ λεγόμενου «καταναλωτικοῦ κομμουνισμοῦ», οἱ ὁποῖοι δέ θεωροῦσαν δρόμο πρός τήν ἀφθονία τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς, ἀλλά τή διανομή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Τό ἰδανικό τους ἦταν ἡ ἁπλή διανομή, τό μοίρασμα μεταξύ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ὅλου τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου, τόσο αὐτοῦ πού ἀνήκει σέ ἄτομα, ὅσο καί αὐτοῦ πού ἀνήκει στήν κοινωνία καί πρέπει νά χρησιμοποιεῖται γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς. Μιά τέτοια ὅμως διανομή μπορεῖ νά δημιουργήσει μόνο τήν αὐταπάτη τῆς γενικῆς εὐημερίας, καί πάλι γιά λίγο χρόνο. Μετά, δέν θά ἀκολουθήσουν ἡ ἀφθονία καί ἡ ἐξίσωση στόν πλοῦτο, ἀλλά ἡ ἀνέχεια καί ἡ ἐξίσωση στή φτώχεια. Σύμφωνα μέ τή βαθειά πεποίθηση τῶν μαρξιστῶν, πεποίθηση πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τήν πείρα τῆς ζωῆς, τό δίκαιο σύστημα τῆς διανομῆς μπορεῖ νά δόσει τά ἀγαθά ἀποτελέσματά του μόνο στήν περίπτωση πού στηρίζεται σέ μιά ἰσχυρή καί συνεχῶς ἀναπτυσσόμενη παραγωγή, μόνο στήν περίπτωση πού ἡ κοινωνία δέ σκέπτεται μόνο τό πῶς θά μοιράσει τά ὑπάρχοντα ἀγαθά, ἀλλά καί τό πῶς θά τά αὐξάνει συνεχῶς.

Ἔτσι ὁ δρόμος πού ὁδηγεῖ στήν κομμουνιστική ἀφθονία εἶναι ἡ παραπέρα γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Σήμερα ἡ ὀρθότητα καί ἡ ἀναγκαιότητα αὐτοῦ τοῦ δρόμου εἶναι κάτι τό ὁλοφάνερο. Ὅμως τήν ἐποχή τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς τό συμπέρασμά τους αὐτό, στό ὁποῖο στήριξαν τόν ἐπιστημονικό κομμουνισμό, ἀποτελοῦσε μεγάλη ἀνακάλυψη τῆς σοσιαλιστικῆς σκέψης. Ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν πολύ πλατιά διαδομένες οἱ ἀπόψεις τῶν ἐκπροσώπων τοῦ οὐτοπικοῦ σοσιαλισμοῦ πού πίστευαν ὅτι ὁ μόνος τρόπος γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ εὐημερία τοῦ λαοῦ ἦταν ἡ ἐπιστροφή ἀπό τή μεγάλη βιομηχανία πού γεννήθηκε ἐπί καπιταλισμοῦ, στήν μικρή παραγωγή. Μπορεῖ κανείς νά ἀμφιβάλλει σήμερα ὅτι ὁ δρόμος αὐτός δέ

θά δδηγοῦσε στήν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας, ἀλλά τελικά στήν ἐπαναφορά τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, στήν ὀπισθοδρόμηση;

Ὁ μαρξισμός - λενινισμός, θεωρώντας τή σύγχρονη μεγάλη παραγωγή, τήν τεχνική καί ἐπιστημονική πρόοδο σάν τή μοναδικά δυνατή βάση τῆς δημιουργίας τῆς ἀφθονίας, δέν ἀνάγει τή λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος μόνο στήν παραγωγή καί μόνο στήν τεχνική. Τό πρόβλημα αὐτό ἔχει καί μιά ὄχι λιγότερο σοβαρή κ ο ι ν ω ν ι κ ή πλευρά. Ἡ λύση του εἶναι ἁπλούστατα ἀδύνατη χωρίς τίς κοινωνικές συνθῆκες πού διαμορφώνονται μετά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Στόν καπιταλισμό καμιά τεχνική καί ἐπιστημονική πρόοδο δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τήν ἀφθονία γιά ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας. Ἕνα ζωντανό παράδειγμα εἶναι οἱ ΗΠΑ, ἡ πιό πλούσια καί ἀναπτυγμένη χώρα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου ὅπου τό ὑψηλό ἐπίπεδο τῆς παραγωγῆς θά μποροῦσε, προφανῶς, νά ἐξασφαλίσει ἄνετη ζωή γιά ὅλο τό λαό καί ὅπου, παρά τό γεγονός αὐτό, ὑπάρχουν πάρα πολλά ἑκατομμύρια ἄνθρωποι πού ὑποσιτίζονται, κατοικοῦν σέ ἄθλια σπίτια καί στεροῦνται καί τά πιό στοιχειώδη πράγματα.

Συνεπῶς, ἡ ἀνώτερη τεχνική τῆς παραγωγῆς ἐξασφαλίζει πραγματική ἀφθονία γιά ὅλο τό λαό μόνο ὅταν εἶναι ἑνωμένη μέ τίς ἀρχές τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἀφθονία θά ἀρχίσει νά δίνει τούς καρπούς της σέ κ ά θ ε μέλος τῆς κοινωνίας μόνο μετά τό σοσιαλιστικό καί σέ συνέχεια τόν κομμουνιστικό μετασχηματισμό τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, τῆς παραγωγῆς καί τῆς διανομῆς τῶν ὑλικῶν καί τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

2. Ἀπό τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του

Στόν κομμουνισμό, ὅπως καί σέ κάθε ἄλλο κοινωνικό σύστημα, ἀναγκαία πηγή ὅλων τῶν ἀξιῶν εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου. «Στόν κομμουνισμό, δέ θά ὑπάρχει ἡ ἀρχοντική ζωή, στήν ὁποία βασιλεύουν ἡ τεμπελιά καί ἡ ὀκνηρία, ἀλλά μιά φιλόπονη, ἐργατική, πολιτισμένη καί ἐνδιαφέρουσα ζωή!»*.

* Ν. Σ. Χρουστσόφ, «Νά διαπαιδαγωγήσουμε δραστήριους καί συνειδητούς οἰκοδόμους τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας», «Νέα Φρουρά», 1958, σελ. 11 - 12.

Γι' αὐτό, ὅσο καί ἄν ἀναπτυχθεῖ ἡ τεχνική, ὅσες νίκες καί ἄν σημειώσει ἡ ἐπιστήμη, οἱ ἄνθρωποι θά ἐργάζονται καί ἡ ἀκατάλυτη ἀρχή τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος θά εἶναι: ἀπό τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἀρχή αὐτή κυριαρχεῖ καί στό σοσιαλισμό, ὑπογραμμίζοντας τό καθῆκον ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας νά ἐργάζονται στό μέτρο τῶν ἱκανοτήτων τους. Ὡστόσο, ὁ κομμουνισμός ἀλλάζει σέ σοβαρό βαθμό τό περιεχόμενο τῆς φόρμουλας «ἀπό τόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του».

Πρώτο, οἱ συνθῆκες τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος, ἐξασφαλίζοντας τήν ὁλόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας, ὁδηγοῦν στό ξεδίπλωμα ὅλων τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου καί ἔτσι κάνουν τήν ἐργασία, πού ἐκτελεῖ σύμφωνα μέ τίς ἱκανότητές του, πολύ πιό παραγωγική. Δεύτερο, χάρη στήν κατάργηση τοῦ παλιοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, θά δημιουργηθοῦν ὅλοι οἱ ἀναγκαῖοι ὅροι γιά νά μπορεῖ κάθε ἄνθρωπος νά κάνει ἀκριβῶς τή δουλειά ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται καλύτερα στήν κλίση του καί τίς ἱκανότητές του, νά ἀπασχολεῖται μέ τήν ἐργασία πού τοῦ ἀρέσει. Τρίτο, ὁ κομμουνισμός ἐξασφαλίζει μέ διαφορετικά ἀπό τό σοσιαλισμό μέσα, τήν ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος κάθε ἀνθρώπου νά ἐργάζεται ἀνάλογα μέ τίς ἱκανότητές του. Ὅπως εἶναι γνωστό, στή σοσιαλιστική κοινωνία ἀποφασιστική σημασία ἔχουν τά ὑλικά κίνητρα (ἡ πληρωμή ἀνάλογα μέ τήν ἐργασία), πού δροῦν σέ συνδυασμό μέ τά ἠθικά. Στόν κομμουνισμό ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας θά ἐργάζονται κινούμενα ἀποκλειστικά ἀπό ἠθικά ἐλατήρια, ἀπό τήν ἀνώτερη συνείδησή τους. Μέ ἄλλα λόγια θά πρόκειται γιά δωρεάν ἐργασία καί δωρεάν ἱκανοποίηση ὅλων τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργαζομένων.

«Ἡ κομμουνιστική ἐργασία, μέ τήν πιό στενή καί τήν πιό αὐστηρή ἔννοια τῆς λέξης,— ἔγραφε ὁ Λένιν,— εἶναι δωρεάν ἐργασία πρός ὄφελος τῆς κοινωνίας, ἐργασία πού δέ γίνεται οὔτε σάν ἀναγκαστική ἐργασία, οὔτε γιά νά δόσει στόν ἐργαζόμενο τό δικαίωμα νά πάρει ὁρισμένα προϊόντα, οὔτε σύμφωνα μέ καθορισμένες ἀπό τά πρίν καί νομικά κατοχυρωμένες νόρμες, ἀλλά ἐργασία ἐθελοντική, ἐργασία χωρίς νόρμες, ἐργασία πού προσφέρεται χωρίς ὑπολογισμό σέ ἀμοιβή, χωρίς συμφωνία γιά ἀμοιβή, ἐργασία πού γίνεται ἀπό τή συνήθεια τοῦ ἀνθρώπου νά δουλεύει γιά τό κοινό ὄφελος καί ἀπό τή συναίσθηση (πού ἔγινε συνήθεια) τῆς

ἀνάγκης νά ἐργάζεται γιά τό κοινό ὄφελος, ἐργασία σάν ἀνάγκη τοῦ ὑγειοῦς ὀργανισμοῦ»*.

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐργασία θά μπορέσει νά γίνει συνήθεια, νά μετατραπεῖ σέ ζωτική ἀνάγκη τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὄχι μόνο ὅταν ἀνέβει πολύ ψηλά ἡ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί ὅταν ἀλλάξει καί ὁ ἴδιος ὁ χαρακτήρας τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας.

Ἕνας ἀπό τούς κύριους ὅρους γιά τήν ἀλλαγή αὐτή δημιουργεῖται κιόλας στό σοσιαλισμό: ἡ ἐξαφάνιση τῆς ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο. Οἱ ἄλλοι ὅροι δημιουργοῦνται στήν περίοδο τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό. Ἡ ἀνθρώπινη ἐργασία ἀντικαθίσταται ἀπό τή μηχανική ἐργασία παντοῦ ὅπου ἀπαιτεῖται ὑπερβολική δαπάνη σωματικῶν δυνάμεων, παντοῦ ὅπου ἡ ἐργασία εἶναι μονότονη καί ἐξαντλεῖ τόν ἄνθρωπο. Συνεχῶς μειώνεται ὁ χρόνος πού καταναλώνεται στήν ἐργασία στόν τομέα τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς. Τέλος, καταργεῖται ὁ παλιός καταμερισμός τῆς ἐργασίας πού παραμόρφωνε τόν ἄνθρωπο, τόν ἔδενε γιά ὅλη του τή ζωή στό ἴδιο ἐπάγγελμα, σάν κατάδικο στίς ἁλυσίδες, ἀφαιρώντας του τή δυνατότητα νά ἀναπτύξει τίς ἱκανότητες καί τό ταλέντο του.

Ἔτσι, ὁ τεχνικός ἐπανεξοπλισμός τῆς παραγωγῆς, ἡ πλατειά ἐφαρμογή τῶν ἐπιτεύξεων τῆς ἐπιστήμης στήν παραγωγή καί ἡ κοινωνική καί πολιτιστική πρόοδος τῆς νέας κοινωνίας, ἀλλάζουν τό χαρακτήρα τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ἡ ὁποία στόν κομμουνισμό ἀπαλλάσσεται ἀπό κάθε τί πού ἐπί χιλιάδες χρόνια τήν ἔκανε βαρειά ἀγγαρεία. Ἡ ἐργασία δέ θά γίνει μόνο ἐλεύθερη, ἀλλά καί ἀληθινά δημιουργική. Στήν αὐτοματοποιημένη παραγωγή τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου θά συνίσταται ὅλο καί περισσότερο σέ λειτουργίες τίς ὁποῖες δέν εἶναι σέ θέση νά ἐκπληρώσει καμιά μηχανή, δηλαδή πρίν ἀπ' ὅλα σέ λειτουργίες δημιουργικές, πού συνδέονται μέ τά σχέδια καί τήν τελειοποίηση τῶν μηχανῶν, μέ τή ρύθμισή τους, μέ τήν κατάστρωση τῶν προγραμμάτων καί τῶν κανόνων τῶν τεχνολογικῶν διαδικασιῶν καί μέ τή διεύθυνσή τους.

Μιά κατά προσέγγιση εἰκόνα γιά τό χαρακτήρα πού θά ἀποκτήσει ἡ ἐργασία στόν κομμουνισμό, μπορεῖ νά σχηματί-

* Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 30ος, σελ. 482.

σει κανείς, μέ τή βοήθεια τῶν πιό κάτω βασικῶν γνωρισμάτων της:

κάθε ἐργαζόμενος, καί ὡς πρός τήν εἰδίκευση καί ὡς πρός τό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας του, θά ἀσκεῖ τίς λειτουργίες πού ἀσκοῦν οἱ μηχανικοί καί οἱ τεχνικοί στή σημερινή παραγωγή·

οἱ ἄνθρωποι προσφέρουν στήν παραγωγή 20 - 25 ὧρες τήν ἑβδομάδα (δηλ. 4 - 5 ὧρες τήν ἡμέρα), καί ὅσο θά περνάει ὁ καιρός ἀκόμα λιγότερο·

κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέγει τή δουλειά του σύμφωνα μέ τήν κλίση καί τίς ἱκανότητές του καί ἄν θέλει μπορεῖ νά τήν ἀλλάζει·

ὅλα τά ταλέντα καί ὅλες οἱ ἱκανότητες τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσονται πλήρως καί ἀξιοποιοῦνται εἴτε στήν παραγωγική ἐργασία τους εἴτε στόν ἐλεύθερο χρόνο τους·

ὁ ἄνθρωπος πού ἐργάζεται δέν ἔχει λόγους νά σκέπτεται τό ἡμερομίσθιο, τό ποσόν πού θά πάρει γιά τή δουλειά του, γιατί ὅλη τή φροντίδα γιά τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν του τήν ἔχει ἀναλάβει ἡ κοινωνία·

ἡ κοινωνία περιβάλλει τήν ἐργασία μέ τό μεγαλύτερο σεβασμό καί τή θεωρεῖ βασικό κριτήριο τῆς ἀξίας καί τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα στίς συνθῆκες αὐτές ἡ ἐργασία μετατρέπεται φυσιολογικά σέ ἐλεύθερη, ἐθελοντική ἀπασχόληση, σέ ἐσωτερική ἀνάγκη, σέ συνήθεια ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, γιατί γιά κάθε φυσιολογικό ἄνθρωπο ἡ δημιουργική ἐργασία τῆς προτίμησής του εἶναι, ὅπως ἔγραψε ὁ Ἔνγκελς, «ἡ μεγαλύτερη ἀπό τίς γνωστές μας ἀπολαύσεις»*.

Γιά νά προσφέρει ἡ ἐργασία χαρά στόν ἄνθρωπο δέν εἶναι ἀνάγκη νά μετατραπεῖ σέ ἕνα εἶδος διασκεδαστικοῦ παιχνιδιοῦ πού δέν ἀπαιτεῖ καμιά ἔνταση τῶν σωματικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων, ὅπως νόμιζαν μερικοί οὐτοπιστές σοσιαλιστές. Καταπολεμώντας αὐτές τίς ἀφελεῖς ἀντιλήψεις,

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 2ος, 1955, σελ. 351.

ὁ Μάρξ ἔγραφε ὅτι «ἡ ἐλεύθερη ἐργασία, π.χ., τοῦ μουσικοσυνθέτη, εἶναι ταυτόχρονα μιά διαβολεμένα σοβαρή ὑπόθεση, μιά ἐντονότατη προσπάθεια». Δέν εἶναι λιγότερο σοβαρή ὑπόθεση ἡ δουλειά τοῦ σχεδιαστῆ, τοῦ ἐφευρέτη, τοῦ συγγραφέα, μέ μιά λέξη, κάθε πραγματικά δημιουργική δουλειά. Μά μήπως καί ἡ ἔνταση, μέ τήν ὁποία συνδέεται, τήν κάνει λιγότερο ἑλκυστική;

Στόν κομμουνισμό ἡ ἐλεύθερη δημιουργική ἐργασία θά προσφέρει στά μέλη τῆς κοινωνίας τόσο βαθειά ἱκανοποίηση, πού γι' αὐτούς ὁ ἐλεύθερος ἀπό τή δουλειά χρόνος καί τό «κάθομαι χωρίς νά κάνω τίποτα» θά εἶναι δυό πράγματα διαφορετικά. Ἐκτός ἀπό τήν κύρια παραγωγική τους ἀπασχόληση, πού θά τούς ἀπορροφᾶ μόνο ἕνα ἀσήμαντο μέρος τῆς ἡμέρας, πάρα πολλοί ἄνθρωποι θά θέλουν νά ἀφοσιωθοῦν στήν ἐπιστήμη, τήν τέχνη, τή λογοτεχνία κλπ. Τό ἐπίπεδο τῆς γενικῆς μόρφωσης καί τῶν εἰδικῶν γνώσεων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων θά εἶναι τόσο ὑψηλό πού ὅλα αὐτά τά εἴδη τῆς «ἐρασιτεχνικῆς ἀπασχόλησης» θά ἀποτελοῦν μιά πολύ σοβαρή καί συνεχῶς αὐξανόμενη συμβολή στήν ἀνάπτυξη καί τήν ἄνθηση τῆς κοινωνίας.

Τή μεγάλη χαρά τῆς ἐλεύθερης καί δημιουργικῆς ἐργασίας, ἐνῶ πρῶτα τήν ἀπολάμβαναν λίγοι, στόν κομμουνισμό θά τήν ἀπολαμβάνουν προοδευτικά ὅλοι, καί ὁ χρόνος πού ξοδεύεται στήν ἐργασία, ἐνῶ ἐπί αἰῶνες ἦταν γιά τά ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων χρόνος πού ἀφαιροῦνταν ἀπό τή ζωή, τώρα θά γίνει χρόνος πού θά πλουτίζει τή ζωή.

Αὐτό θά εἶναι ἕνα μεγάλο ἐπίτευγμα τοῦ κομμουνιστικοῦ οὐμανισμοῦ. Τά ἀποτελέσματά του θά ἐκδηλωθοῦν σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, διαμορφώνοντας νέες σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, δημιουργώντας τίς προϋποθέσεις γιά μιά χωρίς προηγούμενο ἄνθηση τῆς προσωπικότητας καί ἐξασφαλίζοντας τούς δρους γιά τήν καθιέρωση τῆς νέας, τῆς κομμουνιστικῆς μορφῆς τῆς διανομῆς.

3. Στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του

Στόν κομμουνισμό γίνεται δυνατή καί ἀναγκαία ἡ μορφή διανομῆς τῶν ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀγαθῶν πού βασίζεται στήν ἀρχή: στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του. Μέ ἄλλα λόγια κάθε ἄνθρωπος ἀνεξάρτητα ἀπό τή

θέση του, ἀπό τήν ποσότητα καί τήν ποιότητα τῆς ἐργασίας πού μπορεῖ νά προσφέρει στήν κοινωνία, παίρνει ἀπό αὐτήν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται, χωρίς χρήματα.

Ὅπως εἶναι εὐνόητο, αὐτό δέ σημαίνει μόνο ἐπανάσταση στίς ἀντιλήψεις γιά τήν ἐργασία, ἡ ὁποία, ὅπως δείξαμε πιό πάνω, παύει νά εἶναι ἁπλά ἕνα μέσο γιά νά πάρει κανείς τό ἡμερομίσθιο. Μαζί μέ τήν ἐξαφάνιση τῆς ἀνάγκης γιά ἔλεγχο τοῦ μέτρου τῆς ἐργασίας καί τῆς κατανάλωσης, μαζί μέ τήν κατάργηση τοῦ χρήματος καί τῶν ἐμπορευματοχρηματικῶν σχέσεων ἀλλάζει ριζικά καί ὁ χαρακτήρας τῶν δεσμῶν μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Οἱ δεσμοί αὐτοί ἀπαλλάσσονται δριστικά ἀπό ἰδιοτελεῖς ὑπολογισμούς, ἀπό κάθε τι πού τούς εἶχε προσθέσει τό κυνήγι τοῦ κέρδους, τοῦ ὑλικοῦ συμφέροντος.

Ἡ δυνατότητα νά παίρνει ὁ ἄνθρωπος ὅποτε θέλει καί δωρεάν ἀπό τά κοινωνικά ἀποθέματα ὅ,τι χρειάζεται γιά μιά πολιτισμένη καί ἄνετη ζωή, ἐξυγιαίνει ὅλο τόν ψυχικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, πού παύει νά τόν βασανίζει ἡ φροντίδα γιά τό αὔριο. Στή νέα ψυχολογία καί στή νέα ἠθική δέ θά ὑπάρχει πιά θέση στίς σκέψεις γιά εἰσοδήματα καί ἀτομική ἰδιοκτησία, πού στόν καπιταλισμό ἀποτελοῦσαν ὅλο τό νόημα τῆς ζωῆς πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος θά ἔχει ἐπιτέλους τή δυνατότητα νά ἀφοσιωθεῖ στήν ἐξυπηρέτηση ἀνώτερων συμφερόντων, καί πρῶτα ἀπ' ὅλα, τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας.

Ὡστόσο, στόν κομμουνισμό ἡ διανομή ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες δέν καθιερώνεται μόνο ἀπό ἀνθρωπιστικούς λόγους, μόνο ἀπό τήν ἐπιδίωξη νά ἀπαλλαγοῦν ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας ἀπό τή φροντίδα γιά τό αὔριο, ἀλλά καί ἀπό ἄμεση οἰκονομική ἀναγκαιότητα ἡ ὁποία ἐμφανίζεται σ' αὐτό τό ὑψηλό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Διανέμοντας τά ὑλικά καί πνευματικά ἀγαθά ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, τό κομμουνιστικό σύστημα δημιουργεῖ ἔτσι τίς καλύτερες συνθῆκες γιά τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς κύριας παραγωγικῆς του δύναμης, τοῦ ἐργαζόμενου ἀνθρώπου, γιά τήν ἄνθηση ὅλων τῶν ἱκανοτήτων του. Αὐτό ὠφελεῖ ἐξίσου τόσο τό ἄτομο ὅσο καί τήν κοινωνία. Ὁ Ἔνγκελς δείχνοντας τό γεγονός αὐτό ἔγραφε ὅτι «ἡ διανομή, ἐφόσον θά κυριαρχεῖται ἀπό καθαρά οἰκονομικούς λόγους, θά ρυθμίζεται ἀπό τά συμφέροντα τῆς παραγωγῆς· ἡ ἀνάπτυξη ὅμως τῆς παραγωγῆς θά εὐνοεῖται πε-

ρισσότερο ἀπό ἕνα τέτοιο τρόπο διανομῆς, ὁ ὁποῖος θά ἐπιτρέπει σ' ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας νά ἀναπτύσσουν, νά διατηροῦν καί νά ἐκδηλώνουν τίς ἱκανότητές τους ὅσο τό δυνατό πιό ὁλόπλευρα»*.

Μερικοί ἀνόητοι ἐπικριτές τοῦ μαρξισμοῦ προσπαθοῦν νά ἀποδείξουν τό ἀπραγματοποίητο τῶν ἰδανικῶν τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, βάζοντας διάφορες «δύσκολες» ἐρωτήσεις. Ἄν ὅλα τά ἀγαθά διανέμονται δωρεάν, ρωτοῦν, δέ θά θέλει κάθε ἄνθρωπος νά ἔχει καθημερινά ὄχι μόνο καινούριο κουστούμι, ἀλλά καί καινούριο αὐτοκίνητο; Καί τί θά γίνει ἄν κάθε μέλος τῆς κοινωνίας ἀπαιτεῖ νά ἔχει ἕνα ἀνάκτορο μέ δεκάδες δωμάτια ἤ θέλει νά ἀποκτήσει συλλογές πολύτιμων λίθων καί σπάνιων ἔργων τέχνης;

Οἱ συγγραφεῖς παρόμοιων ἀνοησιῶν συκοφαντοῦν τούς πολίτες τῆς μελλοντικῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἀποδίδοντάς τους τά δικά τους ἐλαττώματα. Φυσικά, τό κομμουνιστικό σύστημα δέν μπορεῖ νά ἀναλάβει νά ἱκανοποιεῖ κάθε ἰδιοτροπία καί λόξα. Ὅπως ὑπογράμμισε ὁ Ἔνγκελς, σκοπός του εἶναι ἡ ἱκανοποίηση τῶν λογικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων σέ ὅλο καί μεγαλύτερες διαστάσεις**. Σημαίνει μήπως αὐτό ὅτι ἀντί τῶν χρηματικῶν σχέσεων θά ἀπαιτηθοῦν ἄλλες μορφές ἀναγκαστικῆς ρύθμισης τῆς κατανάλωσης; Ὄχι, πρέπει νά πιστεύουμε ὅτι στόν κομμουνισμό γενικά δέ θά χρειάζεται νά καθορίζεται ποιές ἀνάγκες εἶναι λογικές καί ποιές δέν εἶναι. Οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι θά εἶναι τόσο πολιτισμένοι καί συνειδητοί ὥστε νά μήν προβάλλουν στήν κοινωνία καθαρά παράλογες ἀπαιτήσεις. Ὅπως ἔγραφε ὁ Λένιν τό 1917, ὁ κομμουνισμός «δέν προϋποθέτει οὔτε τή σημερινή παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, οὔτε τό σημερινό μέσο ἄνθρωπο πού εἶναι ἱκανός, ὅπως οἱ μαθητές τοῦ σεμιναρίου πού περιγράφει ὁ Πομιαλόφσκι, νά σπαταλάει "γιά γοῦστο" τόν κοινωνικό πλοῦτο καί νά ζητάει πράγματα πού δέν μποροῦν νά γίνουν»***.

Φυσικά, θά χρειαστεῖ κάποιο χρονικό διάστημα γιά νά διαμορφώσουν ὅλοι οἱ πολίτες λογικές ἀντιλήψεις γιά τήν κατανάλωση, τό καθῆκον ὅμως αὐτό εἶναι σέ θέση νά τό ἐκ-

* Φ. Ἔνγκελς, «Ἀντι-Ντύρινγκ», 1957, σελ. 188.

** Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. «Ἅπαντα», τόμ. 19ος, σελ. 113.

*** Λένιν, «Ἅπαντα», τόμ. 25ος, σελ. 441.

πληρώσει ἡ κοινωνία τοῦ μέλλοντος, πού θά χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀφθονία τῶν ὑλικῶν καί πολιτιστικῶν ἀγαθῶν καί ἀπό τό ἀνώτερο ἐπίπεδο τῆς συνείδησης τῶν πολιτῶν της. Καί ἄν παρ' ὅλα αὐτά βρεθοῦν καί μερικοί ἄνθρωποι μέ ἀδικαιολόγητες ἀξιώσεις, πάλι δέ θά μπορέσουν νά ἀποδιοργανώσουν τό κομμουνιστικό σύστημα διανομῆς. Στούς ἀνθρώπους μέ ὑπερβολικά μεγάλες ὀρέξεις, ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς, ἡ κοινωνία θά μπορεῖ νά δίνει... διπλή μερίδα*. Αὐτό ὅμως στήν κομμουνιστική κοινωνία θά τούς γελοιοποιήσει στά μάτια τῆς κοινῆς γνώμης καί ἔτσι εἶναι ἀμφίβολο ἄν θά βρεθοῦν ἄλλοι πού θά ἀποπειραθοῦν νά κάνουν ἕνα τέτοιο πράγμα.

Τό νά συνηθίσει κανείς στήν κομμουνιστική μορφή κατανάλωσης θά εἶναι πολύ εὔκολο γιατί δέν θά ἀπαιτεῖται ἀπό τούς ἀνθρώπους οὔτε κανένας τεχνητός αὐτοπεριορισμός, οὔτε ἀσκητικός τρόπος ζωῆς. Τό κήρυγμα τοῦ ἀσκητισμοῦ εἶναι ἐντελῶς ξένο πρός τόν ἐπιστημονικό κομμουνισμό, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ σκοπό τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς ἀκριβῶς τήν πλήρη ἱκανοποίηση τῶν ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Μά καί ἡ ἴδια ἡ κομμουνιστική κοινωνία ἀπό τά πρῶτα κιόλας βήματά της θά εἶναι ἀρκετά πλούσια ὥστε ὄχι μόνο νά καλύπτει πλουσιοπάροχα ὅλες τίς ἀνάγκες τῶν πολιτῶν σέ τροφή, ἱματισμό, στέγη καί ἄλλα εἴδη πρώτης ἀνάγκης, ἀλλά καί νά βάζει στή διάθεσή τους ὅ,τι χρειάζεται ἕνας ἀναπτυγμένος καί πολιτισμένος ἄνθρωπος γιά μιά γεμάτη καί εὐτυχισμένη ζωή. Εἶναι ἀμφίβολο, ἄν μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες τῆς γενικῆς εὐπορίας καί ἀφθονίας, βρεθεῖ ἄνθρωπος πού νά σκέπτεται νά συσσωρεύσει πλούτη καί νά πάρει εἴδη προσωπικῆς κατανάλωσης περισσότερα ἀπό αὐτά πού τοῦ χρειάζονται καί πού τοῦ τά παραχωρεῖ δωρεάν ἡ κοινωνία.

Ἐκτός ἀπ' αὐτά, στόν κομμουνισμό θά ἐπέλθουν ριζικές ἀλλαγές καί στίς μορφές τῆς κατανάλωσης. Πιό πάνω εἴπαμε ὅτι στό βαθμό πού θά περνάει ἡ κοινωνία στόν κομμουνισμό, ὅλο καί μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων θά καλύπτονται ἀπό τά κοινωνικά φόντα. Καί μάλιστα θά πρόκειται κυρίως γιά αὐτές ἀκριβῶς τίς ἀνάγκες τῶν ὁποίων ἡ ἀτομική ἱκανοποίηση (ἄν αὐτή γίνει γιά ὅλα τά

* Βλ. Φ. Ἔνγκελς, «Ἀντι-Ντύρινγκ», 1957, σελ. 325.

ἄτομα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου) θά παρουσιάζει τίς μεγαλύτερες οἰκονομικές δυσκολίες. Τά ἄνετα κοινωνικά συγκοινωνιακά μέσα ἀντί τῶν προσωπικῶν αὐτοκινήτων, τά ἀναπαυτήρια, οἱ πανσιόν, τά ἐξοχικά ξενοδοχεῖα κλπ. ἀντί τῶν προσωπικῶν ἐξοχικῶν σπιτιῶν, τά ὑποδειγματικά κοινωνικά ἑστιατόρια, οἱ κουζίνες τῶν πολυκατοικιῶν, οἱ λέσχες, τά βρεφοκομεῖα, οἱ παιδικοί κῆποι, οἱ αἴθουσες ἀνάπαυσης, οἱ βιβλιοθῆκες κλπ., πού ἐπιτρέπουν νά μήν αὐξάνονται ἐπ' ἄπειρον οἱ διαστάσεις τῶν διαμερισμάτων,—ὅλα αὐτά ὄχι μόνο σημαίνουν μεγάλες οἰκονομίες γιά τήν κοινωνία, ἀλλά καί πολλές ἀνέσεις γιά τούς καταναλωτές, τούς ἀπαλλάσσουν ἀπό τή σπατάλη χρόνου καί ἐργασίας καί ταυτόχρονα δημιουργοῦν σίγουρες ἐγγυήσεις ἐναντίον τῆς νοοτροπίας τῆς ἀποθησαύρισης καί τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Στήν κομμουνιστική κοινωνία ὁπωσδήποτε καί ἡ ἴδια ἡ κατανάλωση θά γίνει πιό πολιτισμένη, καί τά γοῦστα τῶν ἀνθρώπων θά ἀναπτυχθοῦν καί θά γίνουν πιό λεπτά καί πιό ἀλάθητα. Οἱ κομμουνιστικές κοινωνικές σχέσεις θά διαπαιδαγωγοῦν τέτοιους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δέ θά ἔχουν καμιά σχέση μέ τά διεστραμμένα γοῦστα καί τίς ἀνάγκες πού χαρακτήριζαν τίς περασμένες ἐποχές στίς ὁποῖες τά πράγματα, τό ἐπίπεδο τῆς κατανάλωσης, ἦταν ἕνας ἀπό τούς βασικούς δεῖκτες τῆς θέσης τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία. Κύριο κριτήριο τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων δέ θά εἶναι ἡ πολυτέλεια ἀλλά ἡ ἄνεση καί ἡ ὀμορφιά. Οἱ ἄνθρωποι θά πάψουν νά θεωροῦν τά πράγματα ἀντικείμενο ματαιοδοξίας καί κριτήριο τῆς ἐπιτυχίας στή ζωή, θά πάψουν νά θεωροῦν σκοπό τῆς ζωῆς τους τήν ἀπόκτηση πραγμάτων καί θά ξαναδόσουν ἔτσι στά πράγματα τόν πραγματικό τους προορισμό πού εἶναι νά διευκολύνουν καί νά ὀμορφαίνουν τήν καθημερινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι πρός τήν ἴδια κατεύθυνση θά δροῦν καί οἱ νόμοι τῆς μαζικῆς παραγωγῆς μέ τήν ὁποία θά παράγονται ὅλα τά βασικά εἴδη στόν κομμουνισμό. Ἀσφαλῶς, μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου, ἡ κομμουνιστική κοινωνία θά γίνει τόσο πλούσια, πού θά εἶναι σέ θέση νά ἱκανοποιεῖ τίς πιό μεγάλες ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρώπων. Ὅμως θά εἶναι καί τόσο λογική, πού δέ θά θέλει νά σπαταλάει τήν ἀνθρώπινη ἐργασία καί τή συλλογική περιουσία, ἀλλά θά βρίσκει πάντα καί γιά τή μιά καί γιά τήν ἄλλη ἕνα πιό λογικό καί πιό ἀξιοπρεπῆ τρόπο ἀξιοποίησης. Φυσικά,

δέ θά πρόκειται γιά μείωση τῶν αἰσθητικῶν ἀπαιτήσεων, ἀλλά γιά τήν ἐμφάνιση νέων, πιό ἀνώτερων αἰσθητικῶν κριτηρίων, πού θά ἀνταποκρίνονται σ' ὅλο τόν τρόπο καί τό σύστημα τῆς νέας ζωῆς.

Ἔτσι «οἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρώπων, παρ' ὅλη τους τήν τεράστια ποικιλία, θά ἐκφράζουν τίς ὑγιεῖς, τίς λογικές ἀνάγκες τοῦ ὁλόπλευρα ἀναπτυγμένου ἀνθρώπου»*.

Ἀπ' ὅσα εἴπαμε προκύπτει ὅτι ἡ πραγματοποίηση τῆς κομμουνιστικῆς ἀρχῆς «στόν καθένα ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες του» θά ἀποτελέσει πολύ μεγάλη κατάκτηση τῆς ἀνθρωπότητας. Δέν ἔχει κανένα νόημα ἡ προσπάθεια νά μαντέψει κανείς ποιές συγκεκριμένα θά εἶναι αὐτές οἱ ἀνάγκες. Ἕνα μόνο εἶναι βέβαιο: θά εἶναι πιό ἀνώτερες καί πιό ποικίλες ἀπό τίς σημερινές. Οἱ ἀνθρώπινες ἀνάγκες δέν εἶναι κάτι τό παγωμένο καί ἀμετάβλητο, ἀλλά συνεχῶς ἀναπτύσσονται. Στόν κομμουνισμό ἡ ἀνάπτυξή τους θά εἶναι ἐξαιρετικά γρήγορη. Γι' αὐτό καί τό κομμουνιστικό σύστημα βάζει καθῆκον του τήν ἱκανοποίηση τῶν ἀδιάκοπα αὐξανομένων ἀναγκῶν ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας.

4. Ἐλεύθερος ἄνθρωπος σέ ἐλεύθερη κοινωνία

«Ὁ κομμουνισμός,—λέει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ,—ἐκπληρώνει τήν ἱστορική ἀποστολή τῆς ἀπαλλαγῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν κοινωνική ἀνισότητα, ἀπό ὅλες τίς μορφές τῆς καταπίεσης καί τῆς ἐκμετάλλευσης καί ἀπό τίς φρίκες τοῦ πολέμου καί ἐγκαθιστᾶ στή γῆ τήν Εἰρήνη, τήν Ἐργασία, τήν Ἐλευθερία, τήν Ἰσότητα, τήν Ἀδελφότητα καί τήν Εὐτυχία, ὅλων τῶν λαῶν»**. Ὁ κομμουνισμός θά φέρει στούς ἀνθρώπους ὅ,τι ὀνειρεύονταν ἐπί ἑκατοντάδες καί χιλιάδες χρόνια.

Ἰσότητα καί ἐλευθερία

Ἡ ἰσότητα καί ἡ ἀδελφότητα ἦταν πάντα τό ἰδανικό τοῦ πρωτοπόρου τμήματος τῆς ἀνθρωπότητας. Μέ τή σημαία

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 63 - 64.

** «Πρόγραμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 6.

τους ἀναπτύχθηκαν πολλά κοινωνικά κινήματα τοῦ παρελθόντος, μαζί καί οἱ ἀστικές ἐπαναστάσεις τοῦ 18ου καί τοῦ 19ου αἰώνα. Ὅμως στήν κοινωνία, πού βασιζόταν στήν ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς, πού ἦταν διασπασμένη σέ τάξεις ἐκμεταλλευτῶν καί ἐκμεταλλευομένων, καταπιεστῶν καί καταπιεζομένων, τό ὄνειρο αὐτό ἔμενε ἀπραγματοποίητο.

Ὅταν τά μέσα παραγωγῆς γίνονται κοινωνική ἰδιοκτησία καί ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο καθίσταται ἀδύνατη, μόνο τότε ἀνοίγει ὁ δρόμος ὄχι ἁπλά γιά τήν τυπική, ἀλλά γιά τήν ἀληθινή ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, γιά τήν πραγματική τους ἀπελευθέρωση.

Αὐτό τό ἱστορικό ἔργο τό ὁλοκληρώνει ὁ κομμουνισμός, πού μιά ἀπό τίς βασικές ἀρχές του εἶναι ἡ πραγματική ἰσότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἰσότητα ἐξασφαλίζεται πρώτα ἀπ' ὅλα χάρη στό γεγονός ὅτι ὁ κομμουνισμός εἶναι μιά ἀταξική κοινωνία στήν ὁποίαν καταργοῦνται τά τελευταῖα ὑπολείμματα τῶν κοινωνικῶν διαφορῶν πού ὑπάρχουν ἀκόμα στό σοσιαλισμό (διαφορά πόλης καί χωριοῦ, σωματικῆς καί πνευματικῆς ἐργασίας κλπ.), καί ἡ ἀνισότητα πού συνδέεται μαζί τους.

Ἡ ἐξαφάνιση τῶν διαφορῶν αὐτῶν σέ καμιά περίπτωση δέν σημαίνει ἰσοπέδωση τῶν ἀνθρώπων, ὁμοιομορφία τῶν ἱκανοτήτων καί χαρακτήρων τους. Ὁ κομμουνισμός δέν εἶναι στρατώνας μέ ἀπρόσωπα ὄντα. Μόνο οἱ ἀδιόρθωτοι ἐκχυδαϊστές ἤ οἱ ἐμπαθεῖς συκοφάντες μποροῦν νά παρουσιάζουν κατά τέτοιο γελοιογραφικό τρόπο τήν κοινωνία τοῦ μέλλοντος. Στήν πραγματικότητα ἡ κοινωνία αὐτή ἀνοίγει πρωτοφανέρωτους καί ἀπεριόριστους ὁρίζοντες γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας μέ ὅλη τήν ἀτέλειωτη πολυμορφία της.

Ἡ κομμουνιστική ἰσότητα δέν προϋποθέτει τήν κατάργηση κάθε διαφορᾶς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά μόνο τήν κατάργηση τῶν διαφορῶν καί τῶν συνθηκῶν πού γεννοῦν διακρίσεις στήν κοινωνική θέση τῶν ἀνθρώπων. Στόν κομμουνισμό κάθε ἄνθρωπος, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν προέλευση καί τή θέση του, ἀνεξάρτητα ἀπό τή συμβολή του στήν κοινωνική παραγωγή, θά ἔχει ἴση μέ ὅλους δυνατότητα νά συμμετέχει στή λύση τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, νά ἀναπτύσσεται καί νά ἀπολαμβάνει ὅλα τά ἀγαθά τῆς ζωῆς. Μιά ἀπό τίς ἰδιομορφίες τοῦ κομμουνισμοῦ συνίσταται ἀκριβῶς στό ὅτι ἐξασφαλίζει τόσο μεγάλο βαθμό ἰσότητας πού, ὅπως ἔλεγε

ὁ Μάρξ, ἀκόμα καί «ἡ διαφορά στήν δραστηριότητα, στήν ἐργασία δέ θά συνεπάγεται καμιά ἀνισότητα, κανένα προνόμιο σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν κατοχή πλούτου ἤ τήν κατανάλωση»*. Αὐτή εἶναι ἡ μεγάλη κοινωνική σημασία τῆς μορφῆς διανομῆς τῶν ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀγαθῶν, τήν ὁποίαν καθιερώνει τό κομμουνιστικό σύστημα.

Ταυτόχρονα ὁ κομμουνισμός φέρνει καί τόν ὁριστικό θρίαμβο τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Στήν πρώτη, τή σοσιαλιστική κιόλας φάση τῆς ἀνάπτυξης τῆς νέας κοινωνίας, οἱ ἄνθρωποι κατακτοῦν τήν κυριότερη ἀπ' ὅλες τίς ἐλευθερίες, τήν ἐλευθερία ἀπό τήν ἀνάγκη νά ἐργάζονται γιά τούς καπιταλιστές. Ἡ ἐξουσία τῶν ἐργαζομένων στό σοσιαλισμό δίνει τό πραγματικό της νόημα στή δημοκρατία, δηλαδή στήν ἀρχή τῆς ἐξουσίας τοῦ δήμου, τοῦ λαοῦ. Ὁ κομμουνισμός προχωρεῖ πιό πέρα, δημιουργώντας γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τέτοιες συνθῆκες, μέσα στίς ὁποῖες ἐξαφανίζεται ἡ ἴδια ἡ ἀνάγκη τοῦ καταναγκασμοῦ.

Γιατί στόν κομμουνισμό εἶναι δυνατή ἡ ἐξαφάνιση τοῦ καταναγκασμοῦ, τή στιγμή πού στό παρελθόν καμιά κοινωνία δέν μποροῦσε οὔτε καί νά ὀνειρευτεῖ τήν κατάργησή του; Αὐτό ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ἐπί χιλιάδες χρόνια κυριαρχοῦσαν τέτοιες κοινωνικές συνθῆκες πού ἔκαναν ἀναπόφευκτες τίς ἀσυμφιλίωτες ἀντιθέσεις καί τή σύγκρουση τῶν συμφερόντων τῶν ἀνθρώπων καί τῶν τάξεων. Αὐτός ἀκριβῶς ὁ χωρισμός τῆς κοινωνίας γέννησε τόν καταναγκασμό καί ὁδήγησε στήν ἐμφάνιση ἑνός εἰδικοῦ μηχανισμοῦ ταξικῆς βίας καί ἑνός συστήματος νόμων πού ἐπιβάλλονται στούς ἀνθρώπους μέ τή βία καί τή δύναμη ἡ ὁποία εἶναι συγκεντρωμένη στά χέρια τῶν κυρίαρχων τάξεων.

Ὁ χωρισμός αὐτός τῆς κοινωνίας καταργεῖται μόλις νικήσει ὁ σοσιαλισμός. Ὁ κομμουνισμός, μετασχηματίζοντας τήν παραγωγή, τήν κατανάλωση καί τήν ἐργασία, ἐξασφαλίζει ταυτόχρονα καί τήν πλήρη ἑνότητα τῶν κοινωνικῶν καί οἰκονομικῶν συμφερόντων ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι νά μήν ὑπάρχει ἔδαφος γιά κανενός εἴδους καταναγκασμό. Οἱ σχέσεις κυριαρχίας καί ὑποταγῆς ἀντικαταστένονται ὁριστικά ἀπό τήν ἐλεύθερη συνεργασία.

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 3ος, 1955, σελ. 542.

Τό κράτος παύει νά εἶναι ἀναγκαῖο. Ἐξαφανίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς νομικῆς ρύθμισης. Γιά τούς πολιτισμένους ἀνθρώπους τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, πού διαπνέονται ἀπό εὐγενικά ἰδανικά καί ἀπό ἀνώτερες ἠθικές ἀρχές, ἡ τήρηση τῶν κανόνων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς γίνεται συνήθεια, δεύτερη φύση. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθῆκες, ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς, «τή διοίκηση τῶν προσώπων τήν ἀντικαθιστοῦν ἡ διεύθυνση τῶν πραγμάτων καί ἡ καθοδήγηση τῆς παραγωγῆς»*.

Ἡ ἐξαφάνιση κάθε καταναγκασμοῦ ἀπό τήν κοινωνική ζωή δέ θά μετασχηματίσει μόνο τίς κοινωνικές συνθῆκες τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας, ἀλλά καί τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος θά εἶναι στά πάντα ἐλεύθερος νά δρᾶ σύμφωνα μέ τίς πεποιθήσεις του καί τή συναίσθηση τοῦ ἠθικοῦ του χρέους.

Ἡ ἄνθηση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας

Ὁ ἀνώτερος σκοπός τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι νά ἐξασφαλίσει πλήρει ἐλευθερία ἀνάπτυξης τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, νά δημιουργήσει τίς συνθῆκες γιά τήν ἀπεριόριστη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας, γιά τή σωματική καί πνευματική τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἀκριβῶς βλέπει ὁ μαρξισμός τήν πραγματική ἐλευθερία μέ τή βαθύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου.

Ἡ γενική εὐπορία, τό τέλειο σύστημα ὑγεινῆς καί ὑγειονομικῆς περίθαλψης καί ὁ λογικός τρόπος ζωῆς στήν κομμουνιστική κοινωνία θά ἐξασφαλίζουν τήν ὑγεία, τή μακροζωία καί τή σωματική τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κομμουνιστική μορφή διανομῆς θά ἀπαλλάξει γιά πάντα τόν ἄνθρωπο ἀπό τή φροντίδα γιά τό καθημερινό ψωμί. Ἡ ἐλεύθερη, ἡ δημιουργική ἐργασία, ἡ δυνατότητα νά ἀπασχολεῖται ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία πού ἀγαπάει, δέ θά καταπνίγουν, ἀλλά ἀντίθετα θά ἀναπτύσσουν τίς πολύπλευρες ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πολιτιστική ζωή τῆς κοινωνίας θά ἀναπτυχθεῖ χωρίς προηγούμενο. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ λέει σχετικά:

«Ὁ πολιτισμός τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἀφομοιώ-

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλεκτά Ἔργα», τόμ. II, Μόσχα 1955, σελ. 141.

νοντας καί ἀναπτύσσοντας ὅ,τι καλύτερο δημιούργησε ὁ παγκόσμιος πολιτισμός, θά εἶναι ἕνα νέο, ἀνώτερο στάδιο στήν πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας. Θά ἐνσαρκώνει ὅλη τήν πολυμορφία καί ὅλο τόν πλοῦτο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας, τά ἀνώτερα ἰδανικά καί τόν ἀνθρωπισμό τοῦ νέου κόσμου. Θά εἶναι ὁ πολιτισμός τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας, ὁ παλλαϊκός, ὁ πανανθρώπινος πολιτισμός»*.

Κατά πολύ θά μεγαλώσει ὁ ἐλεύθερος χρόνος τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι γνωστή ἡ τεράστια σημασία πού ἔδινε σέ αὐτό ὁ Μάρξ, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι στόν κομμουνισμό ὁ πλοῦτος τῆς κοινωνίας δέ θά μετριέται μέ τίς διαστάσεις τοῦ χρόνου ἐργασίας, ἀλλά τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τῶν μελῶν του. Καί αὐτό γιατί ὁ ἐλεύθερος χρόνος δέν εἶναι μόνο χρόνος γιά ἀνάπαυση, γιά ἀποκατάσταση τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά, ὅπως ἔλεγε ὁ Μάρξ, καί χῶρος γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς του.

Οἱ πολιτισμένοι, οἱ πολύπλευρα ἀναπτυγμένοι ἄνθρωποι τῆς νέας κοινωνίας, θά βροῦν ὁπωσδήποτε λογικούς καί ἀξιοπρεπεῖς τρόπους νά καλύπτουν αὐτό τό «χῶρο». Ἡ μελέτη θά γίνει τόσο ἀπαραίτητο γνώρισμα τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς κάθε ἀνθρώπου ὅσο καί ἡ ἐργασία, ἡ ἀνάπαυση, ὁ ὕπνος. Ἡ κατανάλωση τῶν κάθε εἴδους πολιτιστικῶν ἀγαθῶν θά μεγαλώσει τεράστια. Ἡ κοινωνία, ἔχοντας γίνει πιό πλούσια, θά μπορεῖ νά διαθέτει γιά τήν παραγωγή τους συνεχῶς καί περισσότερα μέσα καί ἐργασία.

Στήν ἀνάπτυξη καί στήν τελειοποίηση τῆς προσωπικότητας θά συμβάλλει τεράστια καί τό γεγονός ὅτι ἡ κομμουνιστική κοινωνία ἐξασφαλίζει ἀπεριόριστες δυνατότητες γιά τήν ἀξιοποίηση ὅλων τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου καί ὅπως εἶναι γνωστό, κάθε ταλέντο ἀνθεῖ, ἀναπτύσσεται καί φτάνει στήν τελειότητα ὅταν ἔχει τή δυνατότητα νά ἐκδηλώνεται.

Ὅταν δημιουργηθοῦν ὅλες αὐτές οἱ προϋποθέσεις, ὁ ἄνθρώπινος νοῦς θά ἀναπτυχθεῖ σ' ὅλη του τή δύναμη. Οἱ χαρακτῆρες καί τά αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων θά φτάσουν σέ πολύ ἀνώτερο ἐπίπεδο. Οἱ νέες συνθῆκες τῆς ζωῆς θά ἀναπτύξουν πλατιά τά νέα ἠθικά κίνητρα: τήν ἀλληλεγγύη, τήν

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 130.

ἀμοιβαία θέληση γιά τό καλό τοῦ ἄλλου, τό αἴσθημα τῆς βαθειᾶς κοινότητας συμφερόντων μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους, τά μέλη τῆς ἐνιαίας ἀνθρώπινης οἰκογένειας. Ὅλα αὐτά θά δημιουργήσουν γιά τόν ἄνθρωπο ἀπεριόριστες δυνατότητες νά ἀπολαμβάνει τή ζωή, καί νά γεύεται ὅλες τίς χαρές της.

Παράλληλα, ἡ ἄνθηση τῆς προσωπικότητας θά ἀποτελεῖ ἰσχυρό παράγοντα γιά τήν πιό πέρα γρήγορη πρόοδο τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Γιατί ὁ νοῦς, τά ταλέντα, οἱ ἱκανότητες τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ μεγαλύτερος πλοῦτος κάθε κοινωνίας. Στό παρελθόν ὅμως, ἐξαιτίας τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν ὁ πλοῦτος αὐτός χρησιμοποιόταν μόνο σέ ἐλάχιστο βαθμό. Δέν εἶναι δύσκολο νά συλλάβει κανείς τίς ἀπεριόριστες προοπτικές πού θά ἀνοίξουν ὅταν τά ταλέντα καί οἱ ἱκανότητες κάθε ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν πλήρως καί ὅταν δέ θά σπαταλοῦνται ἄσκοπα ἀλλά θά ἀξιοποιοῦνται γόνιμα.

Ὀργανωμένη κοινότητα ὁλόπλευρα ἀναπτυγμένων ἀνθρώπων

Ἡ ἐλευθερία, πού δίνει στόν ἄνθρωπο ὁ κομμουνισμός, δέ θά σημαίνει διάσπαση τῆς κοινωνίας σέ μικρότερα τμήματα καί πολύ περισσότερο σέ ἄτομα, πού δέ θά ἀναγνωρίζουν κανένα κοινωνικό δεσμό.

Ἡ τέτοια ἀντίληψη γιά τήν ἐλευθερία χαρακτηρίζει μόνο τούς ὀπαδούς τοῦ ἀναρχισμοῦ καί τοῦ μικροαστικοῦ ἀτομικισμοῦ. Γι' αὐτούς ἡ ἐλευθερία βρίσκεται μόνο στή διακοπή κάθε κοινωνικοῦ δεσμοῦ καί στήν κατάργηση κάθε κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Ὅμως μιά τέτοια «ἐλευθερία» δέν μπορεῖ νά κάνει καλό στούς ἀνθρώπους.

Γιά νά μπορεῖ ἡ κοινωνική παραγωγή νά λειτουργεῖ κανονικά καί νά ἀναπτύσσεται, γιά νά μπορεῖ ὁ ὑλικός καί πνευματικός πολιτισμός νά ἀνθεῖ καί νά ἐξασφαλίζει σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους εὐημερία, ἐλευθερία καί εὐτυχία, πρέπει ἡ κοινωνία νά εἶναι τέλεια ὀργανωμένη. «Ὁ κομμουνισμός,— ὑπογραμμίζει τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ,— ἀποτελεῖ τήν ἀνώτερη μορφή ὀργάνωσης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς»*. Γι' αὐτό, τό κράτος δέν τό διαδέχεται τό βασίλειο τῆς γενικῆς ἀναρ-

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 64.

χίας, ἀλλά τό σύστημα τῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης.

Δέν ἔχουν νόημα οἱ εἰκασίες γιά τίς συγκεκριμένες μορφές πού θά πάρει αὐτό τό σύστημα. Ὅμως μποροῦμε ἀπό τώρα νά τό περιγράψουμε στίς πολύ γενικές γραμμές του χωρίς κίνδυνο νά πέσουμε πολύ ἔξω.

Ἡ κομμουνιστική κοινωνική αὐτοδιοίκηση θά εἶναι ἕνα ὀργανωμένο σύστημα, πού θά ἀγκαλιάζει ὅλο τόν πληθυσμό, ὁ ὁποῖος μέ τή βοήθειά του θά διευθύνει ὁ ἴδιος τίς ὑποθέσεις του. Τό Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ διατυπώνει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ αὐτοδιοίκηση αὐτή θά ἑνώσει τά σοβιέτ, τίς συνδικαλιστικές, τίς συνεταιριστικές καί τίς ἄλλες μαζικές ὀργανώσεις τῶν ἐργαζομένων. Ἔτσι θά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἐνεργός συμμετοχή ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας στή διαχείριση τῶν κοινωνικῶν ὑποθέσεων. «Κοινωνικές λειτουργίες, ἀνάλογες μέ τίς σημερινές κρατικές λειτουργίες τῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας καί τοῦ πολιτισμοῦ,— ὑποδείχνει τό Πρόγραμμα,—θά διατηρηθοῦν καί στόν κομμουνισμό, μεταβαλλόμενες καί τελειοποιούμενες ἀνάλογα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας. Ὅμως ὁ χαρακτήρας καί οἱ τρόποι τῆς ἄσκησής τους θά εἶναι διαφορετικοί ἀπ' ὅ,τι στό σοσιαλισμό. Τά ὄργανα σχεδιοποίησης καί στατιστικῆς, τά ὄργανα καθοδήγησης τῆς οἰκονομίας καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ πολιτισμοῦ, πού εἶναι σήμερα κρατικά ὄργανα, θά χάσουν τόν πολιτικό τους χαρακτήρα καί θά γίνουν ὄργανα τῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης. Ἡ κομμουνιστική κοινωνία θά εἶναι μιά ἀνώτερα ὀργανωμένη κοινότητα τῶν ἀνθρώπων τῆς δουλειᾶς. Θά διαμορφωθοῦν ἐνιαῖοι καί γενικά παραδεκτοί κανόνες ζωῆς στήν κομμουνιστική κοινωνία, ἡ τήρηση τῶν ὁποίων θά γίνει ἐσωτερική ἀνάγκη καί συνήθεια γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους»*.

Διαφορετική θά εἶναι καί ἡ ἀτμόσφαιρα μέσα στήν ὁποία θά δρᾶ ἡ κοινωνική αὐτοδιοίκηση. Ἡ αὐτοδιοίκηση αὐτή προϋποθέτει ὄχι μόνο πλήρη δημοσιότητα καί ἐνημέρωση τῶν πολιτῶν γιά τίς ὑποθέσεις τῆς κοινωνίας, ἀλλά καί μεγάλη δραστηριότητα καί βαθύ ἐνδιαφέρον τῶν πολιτῶν γιά τίς ὑποθέσεις αὐτές. Ἡ συμμετοχή στή διεύθυνση

* «Πρόγραμμα τοῦ ΚΚΣΕ», Κρατικές πολιτικές ἐκδόσεις, Μόσχα 1961, σελ. 109 - 110.

τῆς κοινωνίας θά γίνει γιά τόν κάθε πολίτη ἐσωτερική ἀνάγκη καί συνήθεια, ὅπως ἀκριβῶς καί ἡ κοινωνικά ὠφέλιμη ἐργασία. Εἶναι πολύ πιθανό ἡ δημόσια συζήτηση τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων νά προκαλεῖ καί ἔντονες συζητήσεις καί λογομαχίες. Αὐτό ὅμως δέ θά ἀποτελεῖ ἐμπόδιο ἀλλά ἀντίθετα θά βοηθάει νά βρίσκονται οἱ πιό σωστές λύσεις. Ὅπως ἔδειξε ἡ πείρα, ἄλυτες ἀντιθέσεις δημιουργοῦν μόνο τά ἀσυμφιλίωτα συμφέροντα καί ἡ ἀμάθεια. Οἱ αἰτίες αὐτές στόν κομμουνισμό θά ἐξαφανιστοῦν καί ἑπομένως θά παραμείνουν μόνο οἱ διαφορές στήν πείρα, στό βαθμό τῆς γνώσης καί τῆς κατανόησης τῶν διαφόρων προβλημάτων καί στόν τρόπο ἀντιμετώπισής τους. Ὡστόσο, μέσα στίς συνθῆκες τῆς ἀδιάσπαστης ἑνότητας καί ταυτότητας συμφερόντων, σκοπῶν καί κοσμοθεωρίας δέ θά εἶναι καθόλου δύσκολο νά ξεπερνιοῦνται αὐτές οἱ διαφορές.

Ὅλες αὐτές οἱ ἰδιομορφίες τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης θά κάνουν τόν κομμουνισμό ἀνώτατη μορφή ὀργάνωσης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἡ ὁποία θά ἑνώνει ἁρμονικά στήν κοινή καί σχεδιασμένα ὀργανωμένη οἰκονομία καί στόν ἑνιαῖο ρυθμό τῆς ζωῆς ὅλους τούς παραγωγικούς πυρῆνες καί ὅλες τίς αὐτοδιοικούμενες ἑνώσεις.

Φυσικά, ἡ κοινωνική αὐτοδιοίκηση προϋποθέτει ἄλλους ἀνθρώπους καί, μέ τή σειρά της, τούς δημιουργεῖ. Ὁ τότε ἄνθρωπος δέ θά εἶναι οὔτε ἐγωιστής, οὔτε ἀτομικιστής. Τά γνωρίσματα πού θά τόν διακρίνουν θά εἶναι ἡ ἀνώτερη κομμουνιστική συνείδηση καί ὀργανωτικότητα, ἡ φιλεργατικότητα, ἡ τιμιότητα καί ἡ πειθαρχία. Ὅμως ὅλα αὐτά δέν ἐξασφαλίζονται μέ τόν καταναγκασμό, ἀλλά ἔχουν γίνει συνείδειτό καθῆκον του, ἔκφραση τῆς ἠθικῆς του, ἡ ὁποία σάν ἀνώτερη ἀρχή της θά ἔχει τήν ἀφοσίωση στό σύνολο, τήν προθυμία καί τήν ἱκανότητα ἄγρυπνης περιφρούρησης τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων. Αὐτές ἀκριβῶς οἱ ἀρετές τῶν ἐλεύθερων καί ἴσων πολιτῶν τῆς νέας κοινωνίας κάνουν τόν κομμουνισμό μιά ἀνώτερα ὀργανωμένη καί ἁρμονική οἰκογένεια ἀνθρώπων, πού εἶναι πραγματικοί δεξιοτέχνες τῆς δημιουργικῆς κομμουνιστικῆς ἐργασίας.

5. Εἰρήνη καί φιλία, συνεργασία καί προσέγγιση τῶν λαῶν

Ὁ κομμουνισμός σημαίνει νέες σχέσεις μεταξύ τῶν λαῶν.

Οἱ σχέσεις αὐτές θά εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τῶν ἀρχῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ διεθνισμοῦ, πού σήμερα ἀποτελοῦν τή βάση τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν χωρῶν τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Ἡ νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καταργεῖ τίς κοινωνικές καί τίς οἰκονομικές αἰτίες πού γεννοῦν τόν πόλεμο μεταξύ τῶν κρατῶν, καί κάνει τήν εἰρήνη καί τή φιλία βάση τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν λαῶν, πού οἰκοδομοῦν τή νέα κοινωνία. Ὁ κομμουνισμός σταθεροποιεῖ ἀκόμα περισσότερο αὐτές τίς σχέσεις, πράγμα πού ἀπορρέει ἀπό τήν ἴδια τήν οὐσία τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ συστήματος. «Σέ ἀντίθεση ἀπό τήν παλιά κοινωνία μέ τήν οἰκονομική της φτώχεια καί τήν πολιτική της παραφροσύνη — ἔγραφε προφητικά γιά τόν κομμουνισμό ὁ Μάρξ — γεννιέται ἡ νέα κοινωνία ἡ ὁποία θά ἔχει σά διεθνή ἀρχή τ ή ν ε ἰ ρ ή ν η, γιατί κάθε λαός θά ἔχει τόν ἴδιο ἄρχοντα, τ ή ν ἐ ρ γ α σ ί α !»*.

Βλέπουμε ὅτι καί σήμερα στίς σχέσεις τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν κυριαρχεῖ ἡ ἀρχή τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἐθνῶν ἀνεξάρτητα ἀπό τό μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ τους καί ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς τους ἀνάπτυξης. Ἡ νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ ἀνεβάζει αὐτή τήν ἀρχή σέ ἕνα νέο, ἀνώτερο ἐπίπεδο, ἐξασφαλίζοντας τ ή ν π ρ α γ μ α τ ι κ ή ἰ σ ό τ η τ α τῶν χωρῶν στίς ὁποῖες ἐγκαθιδρύθηκε τό νέο καθεστώς. Στή διάρκεια κιόλας τοῦ περάσματος στόν κομμουνισμό, ὅλες τους θά φτάσουν στό ἐπίπεδο τῶν πρωτοπόρων χωρῶν καί λίγο - πολύ ταυτόχρονα θά μποῦν στήν ἐποχή τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ δημιουργία τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἔφερε μαζί της τή στενή συνεργασία καί τήν ἀλληλοβοήθεια τῶν ἀπελευθερωμένων λαῶν. Ὁ κομμουνισμός σημαίνει παραπέρα δυνάμωμα καί ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς συνεργασίας, ὅλο καί μεγαλύτερη καί πιό ὁλόπλευρη προσέγγιση τῶν ἐθνῶν στή βάση τῆς κοινότητας τῶν οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καί πνευματικῶν συμφερόντων, τῆς ἀδελφικῆς φιλίας καί τῆς συνεργασίας. Ἡ προσέγγιση αὐτή θά συμβάλλει στήν πιό γρήγορη ἀνάπτυξη κάθε ἔθνους καί ταυτόχρονα ὅλης τῆς κομμουνιστικῆς ἀνθρωπότητας.

* Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἐκλεκτά ἔργα», τόμ. Ιος, Μόσχα 1955, σελ. 449.

Όλες αὐτές οἱ ἀλλαγές ἀποτελοῦν συστατικό στοιχεῖο τοῦ κομμουνιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ στήν ἐξαφάνιση κάθε ἴχνους διχόνοιας καί ἀπομόνωσης μεταξύ τῶν λαῶν.

Ἀσφαλῶς, τά ἔθνη καί συνεπῶς οἱ ἐθνικοί πολιτισμοί καί οἱ ἐθνικές γλῶσσες, θά ὑπάρχουν γιά πολύ ἀκόμα καιρό μετά τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅμως ἡ ζωή καί οἱ ἐπαφές τῶν διαφόρων λαῶν θά ἀπαλλαγοῦν ἀπό κάθε αἰτία ἐχθρότητας καί διχόνοιας, ἀπομόνωσης καί ἀποξένωσης, ἐθνικοῦ ἐγωισμοῦ καί ἐθνικῆς στενότητας.

Τό κέρδος τῆς ἀνθρωπότητας ἀπό ὅλα αὐτά θά εἶναι κολοσσιαῖο. Καί μόνο ἡ κατάργηση τῆς τόσο δαπανηρῆς, βάρβαρης καί αἱματηρῆς μορφῆς διεθνοῦς «ἐπαφῆς», τοῦ πολέμου, θά δημιουργοῦσε τή δυνατότητα, ἀκόμα καί μέ τό σημερινό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς οἰκονομίας, νά λυθοῦν προβλήματα γιγαντιαίων διαστάσεων. Ἔχει ὑπολογιστεῖ, π.χ., ὅτι μέ τά μέσα πού καταβρόχθισε ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, θά μποροῦσε νά χτιστεῖ ἀπό ἕνα σπίτι μέ πέντε δωμάτια γιά κάθε οἰκογένεια πού ζεῖ στή γῆ καί ἐπίσης νά χτιστεῖ ἀπό ἕνα νοσοκομεῖο σέ κάθε πόλη μέ πληθυσμό πάνω ἀπό πέντε χιλιάδες κατοίκους καί νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ συντήρηση αὐτῶν τῶν νοσοκομείων ἐπί δέκα χρόνια. Ἔτσι, τά μέσα πού ξοδεύτηκαν γιά ἕναν παγκόσμιο πόλεμο, θά ἔφταναν γιά νά λυθοῦν ριζικά τό πρόβλημα τῆς στέγης καί τό πρόβλημα τῆς δημόσιας ὑγείας, δύο ζωτικά προβλήματα πού σήμερα μπαίνουν μέ ὀξύτητα γιά τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀνθρωπότητας.

Καί τί τεράστιες ἀξίες θά μποροῦσαν νά δημιουργοῦνταν, ἄν χρησιμοποιοῦνταν γιά δημιουργικούς σκοπούς τά ποσά πού ξοδεύονται γιά τόν ἀνταγωνισμό τῶν ἐξοπλισμῶν καί οἱ δυνάμεις τῶν δεκάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων πού ἀπασχολοῦνται στό στρατό καί τήν πολεμική βιομηχανία!

Τεράστιο ὄφελος θά φέρει στούς λαούς καί ἡ οἰκονομική προσέγγιση τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν, ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας τους πρός τήν κατεύθυνση τοῦ παγκόσμιου κομμουνιστικοῦ συστήματος. Ἡ πλατειά συνεργασία καί εἰδίκευση ἀνοίγουν νέες δυνατότητες γιά οἰκονομίες στήν ἀνθρώπινη ἐργασία καί γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Ἔτσι οἱ ρυθμοί τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης θά ἐπιταχυνθοῦν χωρίς προηγούμενο.

Ἀπεριόριστες δυνατότητες θά δημιουργηθοῦν στόν κομμουνισμό καί γιά τήν πολιτιστική ἄνοδο τῆς ἀνθρωπότητας.

Οἱ πολιτισμοί τῶν διαφόρων λαῶν, ἐνῶ θά εἶναι ἐθνικοί στή μορφή, θά ἀποκτοῦν ὅλο καί περισσότερο ἐνιαῖο κομμουνιστικό περιεχόμενο. Ἔτσι ἡ προσέγγισή τους θά δόσει ἰσχυρή ὤθηση στόν ἀμοιβαῖο πλουτισμό καί στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐθνικῶν πολιτισμῶν καί ἀργότερα θά δδηγήσει στή διαμόρφωση τοῦ ἐνιαίου, τοῦ βαθιά διεθνιστικοῦ, τοῦ πραγματικά πανανθρώπινου πολιτισμοῦ. Πολύ θά ἐπιταχυνθοῦν οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης, γιατί θά γίνει δυνατός ὁ συντονισμός τῶν προσπαθειῶν της σέ διεθνή καί μετά σέ παγκόσμια κλίμακα. Πρωτοφανέρωτη ἔκταση θά πάρουν οἱ ἐπαφές μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῶν διαφόρων χωρῶν καί ἐθνοτήτων. Θά γνωρίσουν καλύτερα ὁ ἕνας τόν ἄλλον, θά διδάσκονται ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον καί ὅλο καί περισσότερο θά θεωροῦν τόν ἑαυτό τους μέλος τῆς μίας, τῆς πανανθρώπινης οἰκογένειας.

Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ κομμουνισμός θά δόσει νέο, ἀνώτερο νόημα στήν ἴδια τή λέξη «ἀνθρωπότητα», γιατί θά μετατρέψει σέ μιά ἐνιαία παγκόσμια κοινότητα τό ἀνθρώπινο γένος πού ἐπί χιλιάδες χρόνια σπαρασσόταν ἀπό διχόνοιες, ἀπό ἐπεισόδια, ἀπό συγκρούσεις καί ἀπό πολέμους.

6. Οἱ παραπέρα προοπτικές τοῦ κομμουνισμοῦ

Πιό πάνω μιλήσαμε κυρίως γιά τίς ἄμεσες προοπτικές τοῦ κομμουνισμοῦ, γιά τό τί ἐπιφυλάσσει τό μέλλον στίς γενιές τῶν ἀνθρώπων πού θά ἔχουν τήν τύχη νά ζήσουν πρῶτες σ' αὐτήν τήν κοινωνία. Ἀκόμα καί ἡ γνωριμία μέ τίς γενικές γραμμές αὐτῆς τῆς κοινωνίας δείχνει ὅτι ὁ κομμουνισμός ἀπό τά πρῶτα βήματά του πραγματοποιεῖ τούς πιό ἀκριβούς πόθους τῆς ἀνθρωπότητας, τά ὄνειρά της γιά γενική εὐπορία καί ἀφθονία, γιά ἐλευθερία καί ἰσότητα, γιά εἰρήνη, ἀδελφότητα καί συνεργασία τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτό εἶναι νομοτελειακό, γιατί τό ἰδανικό τοῦ κομμουνισμοῦ ἔχει τίς ρίζες του βαθιά στήν ἱστορία, σέ μακρινές ἱστορικές ἐποχές, στή ζωή τεραστίων ἐργαζομένων μαζῶν. Ὄνειρα γιά τόν κομμουνισμό βρίσκουμε ἀκόμα καί στούς λαϊκούς θρύλους γιά τή «χρυσή ἐποχή» πού διαμορφώθηκαν στήν αὐγή τοῦ πολιτισμοῦ. Πολλά αἰτήματα, κομμουνιστικά στήν οὐσία τους, πρόβαλαν τά ἀπελευθερωτικά κινήματα τῶν ἐργαζομένων μαζῶν κατά τήν ἀρχαιότητα καί τό

μεσαίωνα. Καί στό μεταίχμιο τῶν δύο ἐποχῶν—τῆς φεουδαρχικῆς καί τῆς καπιταλιστικῆς—οἱ ἐξέχοντες διανοητές τοῦ καιροῦ ἐκείνου, οἱ οὐτοπιστές σοσιαλιστές Μόρ, Καμπανέλλα, Σαίν - Σιμόν, Φουριέ, καί Ὄουεν, οἱ ρῶσοι ἐπαναστάτες δημοκράτες Γκέρτσεν, Τσερνισέσφκι, Μπελίνσκι καί Ντομπρολιούμποφ, ἔκαναν τό ἰδανικό τοῦ κομμουνισμοῦ βάση τῆς διδασκαλίας τους γιά τήν τέλεια κοινωνία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτοί οἱ στοχαστές δέν μπόρεσαν νά ἀνακαλύψουν τό μυστικό τῶν νόμων τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, νά θεμελιώσουν ἐπιστημονικά τήν πραγματική δυνατότητα καί τήν ἱστορική ἀναγκαιότητα τοῦ κομμουνισμοῦ. Μόνο ὁ μαρξισμός μετάτρεψε τόν κομμουνισμό ἀπό οὐτοπία σέ ἐπιστήμη, καί ἡ συνένωση τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ μέ τό ἀναπτυσσόμενο ἐργατικό κίνημα δημιούργησε τήν ἀκατανίκητη δύναμη πού κινεῖ τήν κοινωνία πρός τό ἑπόμενο στάδιο τῆς κοινωνικῆς προόδου, πρός τόν κομμουνισμό.

Ὁ κομμουνισμός, ἑνωνόμενος μέ τό ἐργατικό κίνημα, δέν ἔχασε τό μεγάλο πανανθρώπινο περιεχόμενό του. Πολύ σωστά ὁ Ἔνγκελς εἶπε ὅτι ὁ κομμουνισμός «δέν εἶναι ὑπόθεση μόνο τῶν ἐργατῶν ἀλλά ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας»*. Ἡ νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ θά σημαίνει τήν πραγματοποίηση τοῦ ὀνείρου ὅλης τῆς ἐργαζομένης ἀνθρωπότητας.

Καί πραγματικά, μήπως τό κομμουνιστικό σύστημα δέ σημαίνει θρίαμβο τῆς ἀνθρωπιᾶς, πλήρη νίκη τοῦ π ρ α γ μ α τ ι κ ο ῦ ο ὐ μ α ν ι σ μ ο ῦ, ὅπως ἔλεγε ὁ Μάρξ;

Ὁ κομμουνιστικός ἀνθρωπισμός εἶναι πραγματικός ἀνθρωπισμός, ὄχι μόνο γιατί ἡ δημιουργία μιᾶς ἐνδιαφέρουσας, εὐτυχισμένης καί χαρούμενης ζωῆς γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους γίνεται ἕνα ἰσχυρό καί ἀκατανίκητο κίνητρο τῆς ἀνθρώπινης δράσης. Τό κύριο εἶναι ὅτι στόν κομμουνισμό ἡ κοινωνία θά ἀποκτήσει ἐπιτέλους τή δυνατότητα νά πραγματοποιήσει αὐτό τό σκοπό. Ἡ ἰσχυρή παραγωγική βάση, ἡ μεγαλύτερη καθυπόταξη τῶν δυνάμεων τῆς φύσης, ἡ δίκαιη καί λογική κοινωνική τάξη, ἡ συνειδητότητα καί οἱ ὑψηλές ἠθικές ἀρετές τῶν ἀνθρώπων, ὅλα αὐτά θά ἐπιτρέψουν νά μετατραποῦν σέ πραγματικότητα τά φωτεινά ὄνειρα γιά τήν τέλεια κοινωνία.

* Κ Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς, «Ἅπαντα», τόμ. 2ος, 1955, σελ. 516.

Μόνο μετά τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ ἀρχίζει ἡ πραγματική ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας μέ τήν πιό ἀνώτερη σημασία τῆς λέξης. Αὐτό πού κάνει τόν ἄνθρωπο νά διαφέρει βαθιά ἀπό τά ἄλλα ζωντανά ὄντα εἶναι τό γεγονός ὅτι τό λογικό καί ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου τόν ἀπαλλάσσουν ἀπό τήν ἀνάγκη νά προσαρμόζεται παθητικά στίς συνθῆκες πού τόν περιβάλλουν, τοῦ δίνουν τή δύναμη νά ἀλλάζει αὐτές τίς συνθῆκες σύμφωνα μέ τά συμφέροντα καί τίς ἀνάγκες του. Καί ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότητα ὑπάρχει ἀπό πολλές χιλιάδες χρόνια, μόνο μέ τόν κομμουνισμό μπαίνει στήν ἐποχή τῆς πλήρους ὡριμότητάς της, μόνο μέ τόν κομμουνισμό τελειώνει ἡ μακρόχρονη προϊστορία της, ὅπου ἡ ζωή κάθε ἀνθρώπου χωριστά καί ὅλης μαζί τῆς κοινωνίας διαμορφωνόταν κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση ξένων, ἀνυπότακτων φυσικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων. Μέ τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ οἱ ἄνθρωποι ἀποκτοῦν τή δυνατότητα ὄχι μόνο νά παράγουν σέ ἀφθονία ὅ,τι τούς χρειάζεται γιά νά ζοῦν, ἀλλά καί νά ἀπαλλάξουν τήν κοινωνία ἀπ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς βαρβαρότητας καί τῆς ἀπανθρωπιᾶς: ἀπό τούς πολέμους, τό σκληρό ἀγώνα μέσα στήν κοινωνία, τήν ἀδικία, τήν ἀμάθεια, τήν ἔλλειψη πολιτισμοῦ, τό ἔγκλημα, τή διαστροφή καί τή διαφθορά. Ἀπό τίς σχέσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καί μεταξύ τῶν λαῶν θά ἐξαφανιστοῦν ὁριστικά ἡ βία καί ἡ ἰδιοτέλεια, ἡ ὑποκρισία καί ὁ ἐγωισμός, ἡ δολιότητα καί ἡ ματαιοδοξία.

Ἔτσι ἀντιλαμβάνονται οἱ κομμουνιστές τό θρίαμβο τοῦ γνήσιου, τοῦ πραγματικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, πού θά βασιλεύει στή μελλοντική κομμουνιστική κοινωνία.

Ὅμως οἱ ἄνθρωποι, καί ὅταν ἀνέβουν σ' αὐτή τή κορυφή, πάλι δέ θά σταματήσουν, δέ θά ἐπαναπαυθοῦν, δέ θά βυθιστοῦν σέ παθητικούς στοχασμούς. Ἀντίθετα, ἡ ἐνέργειά τους θά δεκαπλασιαστεῖ. Στή θέση τῶν προβλημάτων πού λύθηκαν θά ἐμφανιστοῦν νέα, καί ὅταν ἕνας σκοπός πραγματοποιεῖται θά ἔρχεται νά τόν ἀντικαταστήσει ἕνας ἄλλος ἀκόμα πιό λαμπρός καί θελκτικός. Ἡ ἱστορία θά συνεχίζει τό δρόμο της πρός τήν πρόοδο.

Καί αὐτό ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐγγύηση ὅτι ποτέ δέ θά στερηθεῖ τήν ἀνώτερη ἱκανοποίηση καί τή μεγάλη χαρά πού δίνουν ἡ δημιουργική ἐργασία, ἡ ἐνεργός δράση, ἡ τολμηρή ὑπερνίκηση τῶν ἐμποδίων.

Ἕνα χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐξαιρετικά γρήγορη καί πρακτικά

ἀπεριόριστη ἀνάπτυξή της. Καί μετά τή νίκη τοῦ κομμουνισμοῦ ἡ ζωή θά βάζει στούς ἀνθρώπους ὅλο καί νέα προβλήματα, ἡ λύση τῶν ὁποίων θά ἀπαιτεῖ τίς δημιουργικές προσπάθειες κάθε νέας γενιᾶς.

Πρίν ἀπ' ὅλα εἶναι φανερό ὅτι ποτέ δέ θά σταματήσει ἡ ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀδιάκοπη πρόοδός της θά ὑποκινεῖ τήν αὔξηση τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας, ἰδιαίτερα τῶν ἀναγκῶν σέ ὅλο καί νέες πολιτιστικές ἀξίες, σέ πνευματικές ἀνταλλαγές μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν κτλ.

Δέν εἶναι δύσκολο νά προβλέψουμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς θά ἀπαιτεῖ τή λύση ἑνός πλήθους ἀπό σύνθετα προβλήματα, πού θά συνδέονται μέ τήν τελειοποίηση τῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς, μέ τήν κατάρτιση εἰδικῶν στελεχῶν, μέ τήν ἐφεύρεση καί τήν πρακτική ἐφαρμογή κάθε εἴδους τεχνικῶν καινοτομιῶν.

Ἡ ἐπιστήμη, πού θά καταλάβει ἐξέχουσα θέση στήν κομμουνιστική κοινωνία, θά ἔχει νά ἀντιμετωπίζει ὅλο καί νέα προβλήματα. Ἀπό σήμερα κιόλας φαίνεται, ὅτι ὁ ὄγκος τους θά εἶναι πραγματικά τεράστιος. Ἡ κατάχτηση τοῦ διαστήματος, ἡ ὁποία μόλις ἄρχισε, δείχνει πειστικά ὅτι καί μόνο τό πρόβλημα τῆς ἀποκάλυψης τῶν μυστικῶν τῶν μακρινῶν κόσμων, τῆς ὅλο καί βαθύτερης διείσδυσης στό σύμπαν ἀνοίγει ἀπεριόριστους ὁρίζοντες γιά τήν ἀνθρώπινη σκέψη καί δημιουργία. Καί αὐτό εἶναι ἕνα μόνο ἀπό τά πολλά προβλήματα τοῦ μέλλοντος.

Ὁ ἀκαδημαϊκός Ὀμπρούτσεφ, ἐξέχων σοβιετικός ἐπιστήμονας, μελετώντας τίς δικαιολογημένες προσδοκίες τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν ἐπιστήμη, ἔγραφε:

«Πρέπει:

νά παραταθεῖ ὁ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου στά 150 - 200 χρόνια, νά ἐξαφανιστοῦν οἱ μεταδοτικές ἀρρώστιες, νά μειωθοῦν στό ἐλάχιστο οἱ μή μεταδοτικές, νά νικηθοῦν τά γηρατειά καί ἡ κούραση, νά κατορθωθεῖ ἡ ἐπαναφορά στή ζωή σέ περιπτώσεις πρόωρου τυχαίου θανάτου·

νά τεθοῦν στήν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου ὅλες οἱ δυνάμεις τῆς φύσης, ἡ ἐνέργειες τοῦ ἥλιου καί τοῦ ἀέρα, ἡ θερ-

μότητα τοῦ ὑπεδάφους, νά ἐφαρμοστεῖ ἡ ἀτομική ἐνέργεια στή βιομηχανία, τίς μεταφορές καί τήν οἰκοδόμηση, νά κατορθωθεῖ ἡ δημιουργία ἀποθεμάτων ἐνέργειας καί ἡ μεταφορά της σέ ὁποιοδήποτε μέρος χωρίς ἀγωγούς·

νά προβλέπονται καί νά ἐξουδετερώνονται τελείως οἱ θεομηνίες: πλημμύρες, θύελλες, ἐκρήξεις ἡφαιστείων, σεισμοί·

νά κατασκευάζονται στά ἐργοστάσια ὅλες οἱ γνωστές στή Γῆ οὐσίες, μέχρι καί οἱ πιό σύνθετες, τά λευκώματα, καί ἐπίσης οὐσίες πού δέν ὑπάρχουν στή φύση: πιό σκληρές ἀπό τό διαμάντι, πιό ἀνθεκτικές στή θερμότητα ἀπό τά πυρίμαχα τοῦβλα, πιό δύστηκτες ἀπό τό βολφράμιο καί τό ὄσμιο, πιό εὐλύγιστες ἀπό τό μετάξι, πιό ἐλαστικές ἀπό τό καουτσούκ·

νά παραχθοῦν νέες ράτσες ζώων καί νέα εἴδη φυτῶν πού νά μεγαλώνουν γρηγορότερα καί νά ἔχουν μεγαλύτερη ἀπόδοση σέ κρέας, γάλα, μαλλί, καρπό φροῦτα, ἴνες καί ξύλο γιά τίς ἀνάγκες τῆς λαϊκῆς οἰκονομίας·

νά περιοριστοῦν, νά γίνουν κατάλληλες γιά τή ζωή, νά ἀξιοποιηθοῦν οἱ ἀκατοίκητες περιοχές, τά ἕλη, τά βουνά, ἡ ἔρημος, ἡ τάιγκα, ἡ τούντρα, καί ἴσως καί ὁ βυθός τῆς θάλασσας·

νά κατορθωθεῖ νά διευθύνεται ὁ καιρός, νά ρυθμίζεται ὁ ἄνεμος καί ἡ θερμοκρασία, ὅπως ρυθμίζονται σήμερα οἱ ποταμοί, νά μετατοπίζονται τά σύννεφα, νά ρυθμίζει ὁ ἄνθρωπος, κατά τήν κρίση του, τή βροχή καί τόν καλό καιρό, τό χιόνι καί τή ζέστη»*.

Φυσικά, καί ὅταν ἡ ἐπιστήμη ἐκπληρώσει αὐτά τά μεγαλειώδη προβλήματα, πάλι δέν θά ἔχει ἐξαντλήσει τίς δυνατότητές της. Δέν ὑπάρχουν καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρχουν ὅρια γιά τό ἐρευνητικό μυαλό τοῦ ἀνθρώπου, γιά τήν ἐπιδίω-

* «Ἐπιστήμη καί Νεολαία», Ἐκδόσεις τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, Μόσχα 1958, σελ. 63.

ξη τῶν ἀνθρώπων νά βάλουν στήν ὑπηρεσία τους τίς δυνάμεις τῆς φύσης, νά κατακτήσουν ὅλα τά μυστικά της.

Ποτέ ἐπίσης δέ θά σταματήσει καί ἡ δράση τῶν ἀνθρώπων γιά τήν τελειοποίηση τῆς κοινωνίας τους, τῶν μορφῶν τῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης, τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, τῶν κανόνων συμπεριφορᾶς καί συμβίωσης τῶν ἀνθρώπων.

Καί ἀκόμα, πιό τεράστιο εἶναι τό πεδίο δράσης πού ἀνοίγεται μπροστά στήν κομμουνιστική κοινωνία γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων, γιά τήν ἄνθηση τῆς προσωπικότητας ὅλων τῶν μελῶν της, γιά τή σωματική καί πνευματική τελειοποίηση τῶν ἴδιων τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ κίνηση πρός τά φωτεινά ὕψη τοῦ κομμουνιστικοῦ πολιτισμοῦ πάντα θά γαλβανίζει τή θέληση καί τό νοῦ τῶν ἀνθρώπων, τή δημιουργική τους δρμή, τήν τόλμη τους, τή ζωογόνα ἐνέργειά τους.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Σειρά 1964

Λένιν: Ὁ ἀριστερισμός, παιδική ἀρρώστια τοῦ κομμουνισμοῦ.

» Ὁ ἰμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ.

» Τί νά κάνουμε;

» Γιά τήν εἰρηνική συνύπαρξη (Συλλογή κειμένων).

Οἱ βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ:

1. Οἱ φιλοσοφικές βάσεις τῆς μαρξιστικῆς - λενινιστικῆς κοσμοθεωρίας.
2. Ὁ ἱστορικός ὑλισμός.
3. Ἡ πολιτική οἰκονομία τοῦ καπιταλισμοῦ.
4. Θεωρία καί τακτική τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος — Μέρος Α΄.
5. Θεωρία καί τακτική τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος — Μέρος Β΄.
6. Σοσιαλισμός καί κομμουνισμός.

Ὁ «Σοσιαλισμός καί κομμουνισμός» πέμπτο μέρος τοῦ βιβλίου ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ - ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ, τῶν Κουουσίνεν, Ἀρμπάτωφ, Μπελιακώφ κ.ἄ., στοιχειοθετήθηκε καί τυπώθηκε στό τυπογραφεῖο «ΤΥΠΟ - ΠΡΟΟΔΟΣ» Μυλλέρου 50 τό Δεκέμβρη τοῦ 1964, γιά λογαριασμό τῶν ἐκδόσεων «ΘΕΜΕΛΙΟ», Ἀκαδημίας 57, τηλ. 630.739. — Ἐξώφυλλο τῆς Σειρᾶς: Γ. Βακιρτζής.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ
Σειρά 1965

Α. Σάφ: Φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου

Λ. Ἀραγκόν: Μ' ἀνοιχτά χαρτιά

Ε. Φίσερ: Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς τέχνης

Α. Γκράμσι: Γράμματα ἀπ' τή φυλακή

Ρ. Γκαροντί: Κάρλ Μάρξ

Λανζεβέν
Βαλλόν }: Ἡ ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΦΡΑΓΚΙΑ: Ἡ καγκελόπορτα .....
Δ. ΧΑΤΖΗ: Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης .....
Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ: Νύχτες καί αὐγές. (Ἡ πολιτεία) (Τά βουνά)
Ε. ΑΛΕΞΙΟΥ: Σκληροί ἀγῶνες γιά μικρή ζωή .....
Α. ΖΕΗ: Τό καπλάνι τῆς βιτρίνας .....
Κ. ΚΟΤΖΙΑ: Ἐπί ἐσχάτη προδοσία .....
Λ. ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ: Ἐνθάδε κεῖται .....
Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Ἀκοῦμε τή φωνή σου Πατρίδα ..
Α. ΝΕΝΕΔΑΚΗ: Ἀπαγορεύεται (Ἡμερολόγιο τῆς Γιούρας)
Ν. ΚΑΤΗΦΟΡΗ: Ὅταν ἐσκάβαμε τόν οὐρανό .....
Δ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ: Ματωμένα χώματα .....
ΜΠΟΣΤ: Ἀλληλογραφία μέ τόν Κώστα .....
Ε. ΜΟΡΡΙΣ: Τά λουλούδια τῆς Χιροσίμα .....
Μ. ΣΕΡΕΝΙ: Ἕνας ἔρωτας μιά ζωή .....

ΠΟΙΗΣΗ - ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ν. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: Ἐκλογή ἀπό τό ἔργο του .....
Μ. ΑΡΓΥΡΑΚΗ: Ἡ πολιτεία ἔπλεε εἰς τήν μελανόλευκον..

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Γ. ΦΑΡΑΚΟΥ: Ἐνεργειακή οἰκονομία καί πολιτική .....

ΣΤΗ "ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ,,: ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57. ΤΗΛ. 630-739
ΑΘΗΝΑ 143

Α΄ ΣΕΙΡΑ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

1. Ὁ ἀριστερισμός, παιδική ἀρρώστια τοῦ κομμουνισμοῦ.
2. Ὁ ἱμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ.
3. Τί νά κάνουμε;
4. Γιά τήν εἰρηνική συνύπαρξη.

Κουουζίνεν, Ἀρμπάτωφ, Μπελιακώφ κ.ἄ.:

ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ-ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΙ 6

1. Οἱ φιλοσοφικές βάσεις τῆς Μαρξιστικῆς – Λενινιστικῆς κοσμοθεωρίας.
2. Ὁ ἱστορικός ὑλισμός.
3. Πολιτική οἰκονομία τοῦ καπιταλισμοῦ.
4. Ἡ θεωρία καί ἡ τακτική τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος – Μέρος Α΄.
5. Ἡ θεωρία καί ἡ τακτική τοῦ διεθνοῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος – Μέρος Β΄.
6. Σοσιαλισμός καί κομμουνισμός.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΘΕΜΕΛΙΟ„
"ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ„ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 - ΤΗΛ. 630.739